พิมพ์ครั้งที่ ๓ ฉบับปรับปรุงใหม่ (เพิ่มเนื้อหา)

PROF. SILPA BHIRASRI AND HIS STUDENTS

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์

เรื่องราวชีวิตของลูกศิษย์กับอาจารย์ ตำนานที่เล่าขานถึงความรัก ความผูกพัน และความใฝ่ฝันในศิลปะ

สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี
SILPA BHIRASRI RESEARCH CENTER
จัดพิมพ์

พิมาน มูลประมุข
จงกล กำจัดโรค
เฟื้อ หริพิทักษ์
สนั่น ศิลากรณ์
สนิท ดิษฐพันธุ์
วิชิต เชาวน์สังเกตุ
เขียน ยิ้มศิริ
ประชิด วามานนท์
ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์
สักกะ จารุจินดา
พินิจ สุวรรณะบุณย์
ปกรณ์ เล็กสน
บัณฑบ พลาวงศ์
พูน เกษจำรัส
มานะ บัวขาว
สวัสดิ์ ต้นติสุข
ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ
สงบ แจ่มพัฒน์
สราญ บริหารธนวุฒิ
ทวี นันทขว้าง
ประยูร อุลุชาฎะ
อังคาร กัลยาณพงศ์
อุดร ฐาปโนสถ
อำนวย หุนสวัสดิ์
ชลูด นิ่มเสมอ
ชำเรือง วิเชียรเขตต์
สุดท้าย บุญรักษา
สุกิจ ลายเดช
ประหยัด พงษ์ดำ
จิรพันธ์ สุบรรณ ณ อยุธยา
ทวีศักดิ์ เสนาณรงค์
นพรัตน์ ลิวิสิทธิ์
นิพนธ์ ผริตะโกมล
ปราโมทย์ เลิศสุดนธ์
เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ
รัตนา อัตถากร
เสาวภา วิเชียรเขตต์
จรัญ มัสโอดี
ทวี รัชนีกร
บุญเลิศ บุญหาญ
มานิตย์ ภู่อารีย์
ลาวัณย์ อุปอินทร์
สันต์ สารากรบริรักษ์
สาโรช จารักษ์
เสวต เทศน์ธรรม
ประทีป สว่างสุข
พลกฤษณ์ พลจันทร์
วีระ โยธาประเสริฐ

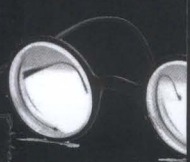

Art is long...

Life is short...

Love and understanding

is the great thing and never end.

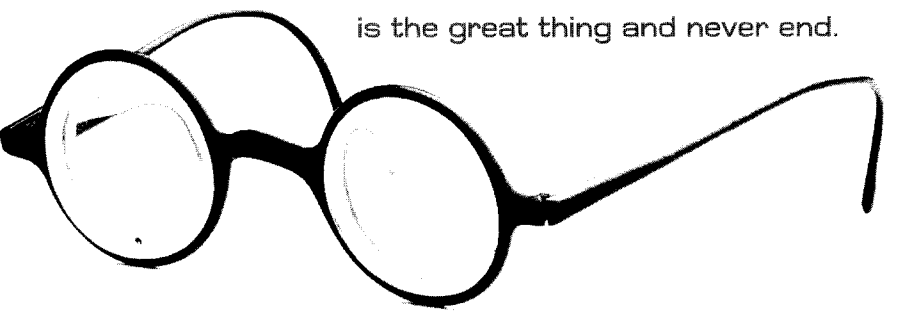

สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี
SILPA BHIRASRI RESEARCH CENTER

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์

เลขมาตรฐานสากล ISBN 978-974-258-423-8
พิมพ์ครั้งที่ ๑ กันยายน พ.ศ.๒๕๒๗
พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน พ.ศ.๒๕๔๒
พิมพ์ครั้งที่ ๓ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๑

บรรณาธิการบริหาร : วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร
บรรณาธิการ : นิพนธ์ ขำวิไล
ผู้ช่วยบรรณาธิการ : โอชนา พูลทองดีวัฒนา
ออกแบบรูปเล่ม : วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร
คอมพิวเตอร์กราฟฟิก : ไทยฟอร์มสตูดิโอ, รัตนา สาลี, พีรดา สินธุเดช
พิมพ์ต้นฉบับ : ปวีณา เอื้อน้อมจิตต์กุล, ลลิดา ชัยกุล, ทิพาพร พุทธิจิตวิเศษ

พิมพ์โดย : โฟคัล อิมเมจ
จำนวนพิมพ์ ๔,๐๐๐ เล่ม
ราคา ๕๐๐ บาท
สงวนลิขสิทธิ์โดยสำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี
จัดจำหน่ายทั่วประเทศโดย : บริษัท อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์ จำกัด
โทร.๐-๒๔๒๓-๙๙๙๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๙-๙๕๔๔

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
นิพนธ์ ขำวิไล.
อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์.-- พิมพ์ครั้งที่ 3.-- กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี, 2551
672 หน้า.
1. ศิลป์ พีระศรี, 2435-2505. 2. มหาวิทยาลัยศิลปากร--ประวัติ. 3. ศิลปกรรม--การศึกษาและการสอน I. ชื่อเรื่อง.

927.3
ISBN 978-974-258-423-8

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์

PROF. SILPA BHIRASRI AND HIS STUDENTS

จัดพิมพ์โดย
สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี
SILPA BHIRASRI RESEARCH CENTER

แด่

โปรเฟสเซอร์
อาจารย์เฟโรจี
อาจารย์ฝรั่ง
อาจารย์ศิลป์

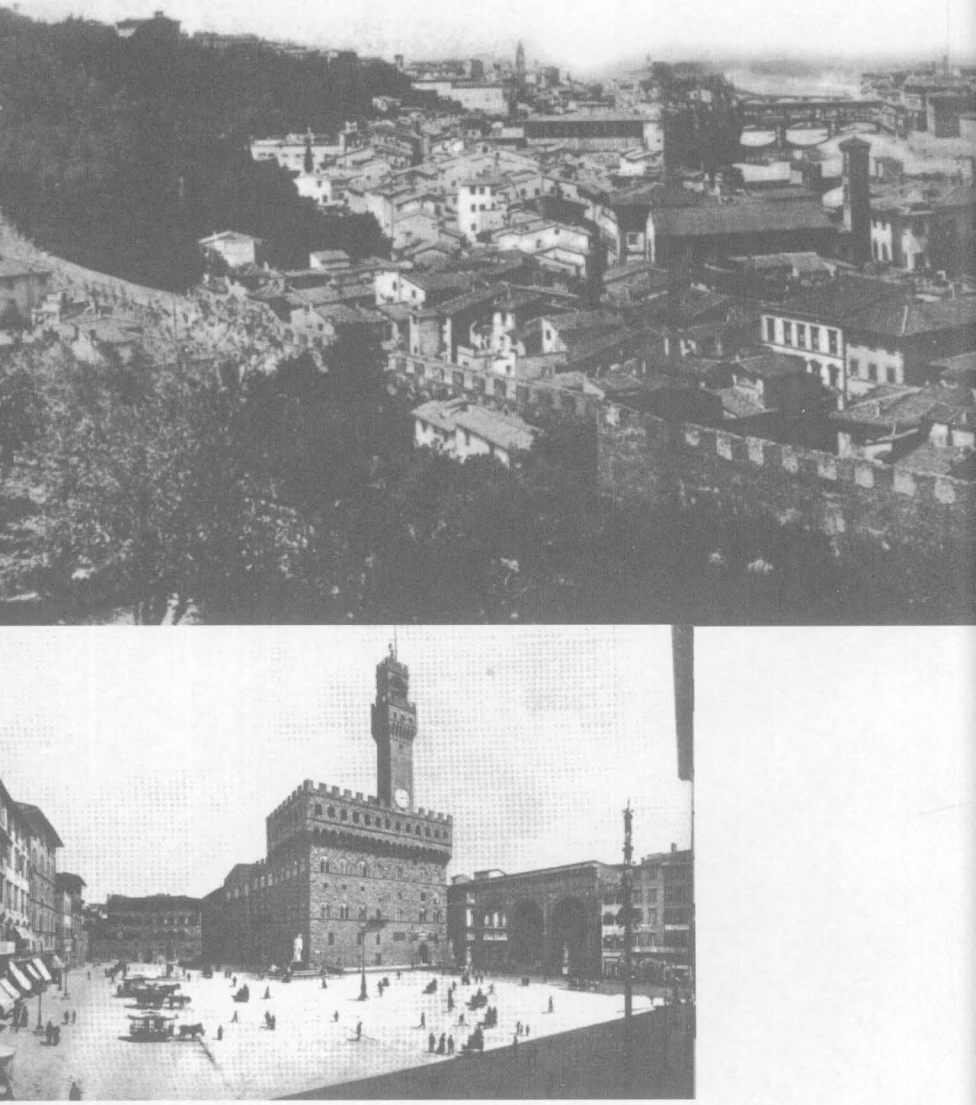

จัตุรัสในนครฟลอเรนซ์ สมัยอาจารย์ศิลป์เยาว์วัย

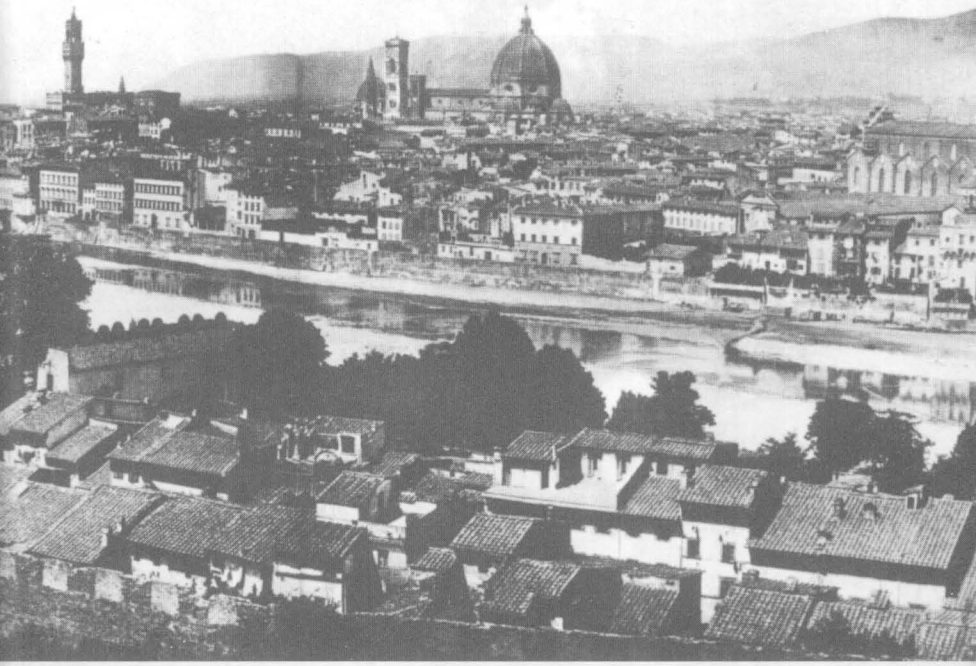

นครฟลอเรนซ์ เมืองกำเนิดศิลปะเรอนาซองส์ เมืองกำเนิดดอร์ราโด เฟโรจี (ศิลป์ พีระศรี)

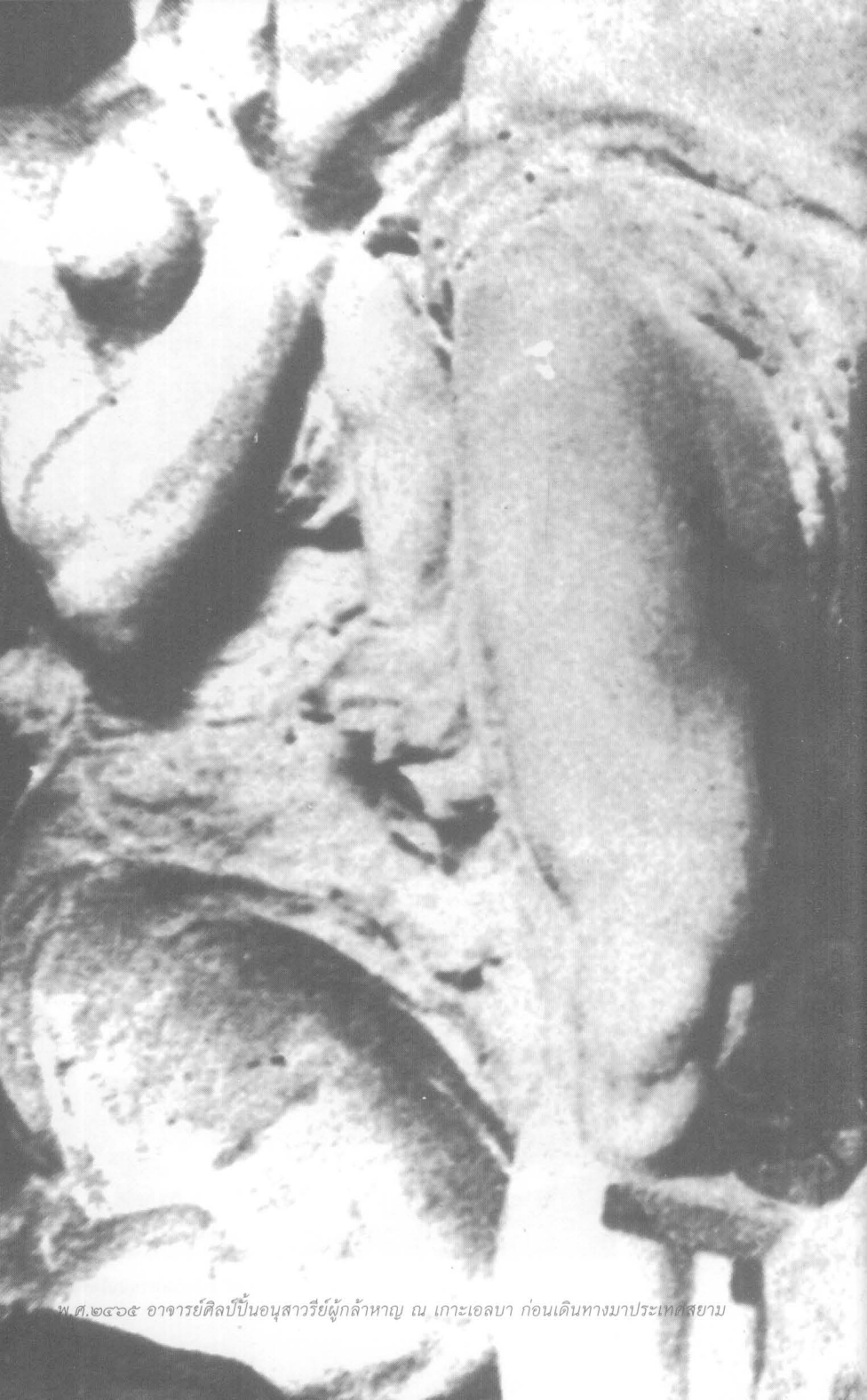

พ.ศ.๒๔๐๕ อาจารย์ศิลป์ปั้นอนุสาวรีย์ผู้กล้าหาญ ณ เกาะเอลบา ก่อนเดินทางมาประเทศสยาม

บทบรรณาธิการ นิพนธ์ ขำวิไล

๔๖ ปีมาแล้วที่ *อาจารย์ศิลป์ พีระศรี* จากลูกศิษย์ไป และลูกศิษย์ที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับท่าน ตั้งแต่ปี ๒๕๒๗ ใน *"อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์"* ได้ถึงแก่กรรมตามท่านไป ๓๙ คนแล้ว และวันหนึ่งภายหน้า ก็จะไม่มีผู้เขียนท่านใดเหลืออยู่อีกเลย เป็นธรรมดาของสัจธรรมแห่งสังขาร *"อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์"* จึงเป็นหนังสือเล่มเดียวที่ได้จารึกเรื่องราวของความจริง สภาพการณ์ และความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง สังคมเล็ก ๆ สังคมหนึ่งที่อบอวลไปด้วยความรัก ความเมตตา การให้อภัย ความเสียสละ ความเคารพยกย่อง เทิดทูนบูชา ท่ามกลางบรรยากาศการเล่าเรียนศิลปะ ฝึกฝนทั้งฝีมือ ความคิด และจิตวิญญาณของอาจารย์กับลูกศิษย์ใน *ยุคศิลป์ พีระศรี* (๒๔๗๗ – ๒๕๐๕)

"อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์" จึงเป็นหนังสือที่ประดุจมรดกแห่งคุณธรรมของชาวศิลปะ ที่จะตกทอดสู่คนรุ่นหลังที่พร้อมจะรับรู้ และรับไว้ในจิตสำนึกของตนตลอดไป ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ มี *"ลูกศิษย์"* หลายท่าน ได้ส่งข้อเขียนคำเล่ามาร่วมลงพิมพ์เพิ่มเติม ซึ่งผู้จัดทำก็ยังเปิดรับเรื่อง และจะพิมพ์เพิ่มเติมในครั้งต่อไปด้วยความยินดี ด้วยถือว่า "เป็นจารึกคำให้การถึงคุณงามความดี และจิตใจอันสูงส่งของอาจารย์ศิลป์ ไว้เป็น*หลัก*และเป็น*ฐาน* ให้แก่คนในปัจจุบันและคนในอนาคต..."

อนึ่ง บรรดาศิษย์ได้ก่อตั้ง *"กองทุนอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์"* ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุน ช่วยเหลือ ดูแล เสนอแนะ ทั้งด้านการบริหารและการเงิน ร่วมกับทางราชการ กรมศิลปากร ซึ่งมีงบประมาณและบุคลากรจำกัด

"สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี" ได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกองทุนฯ ดังกล่าว ซึ่งจะดำเนินการด้านวิชาการ เกี่ยวกับการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ข้อมูลของศิลปินและผลงาน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเฉพาะหนังสือสำคัญ *"ชีวิตและงาน ศิลป์ พีระศรี"* ขนาดใหญ่ ๓ เล่ม ซึ่งกำลังเร่งรีบในการจัดทำ หลังจากได้ดำเนินการสืบเสาะค้นหาประวัติและผลงานของท่าน ทั้งในประเทศอิตาลีและในประเทศไทย มาเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร

สารจากสำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร

สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี ก่อตั้งขึ้นโดยลูกศิษย์ของ*ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* ทั้งลูกศิษย์ที่มีโอกาสได้ศึกษากับท่านโดยตรง และศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยศิลปากรในรุ่นต่อ ๆ มา ด้วยสำนึกในคุณูปการที่ท่านได้สร้างไว้ให้กับ*มหาวิทยาลัยศิลปากร*และประเทศไทยอย่างมากมาย แม้ว่าท่านจะจากโลกนี้ไปเนิ่นนานถึง ๔๖ ปีแล้วก็ตาม แต่เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับท่านก็ยังมิได้ถูกค้นคว้า รวบรวม และเผยแพร่อย่างครบถ้วนสมบูรณ์เลย

วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งสำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ คือ การค้นคว้า วิจัย ประวัติชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี รวมทั้งลูกศิษย์คนสำคัญในยุคสมัยของท่าน เพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่สู่สาธารณชน ซึ่งนับเป็นความมุ่งมั่นหรือเป็นเป้าหมายหลักสำคัญในเบื้องต้นของสำนักวิจัยฯ เพื่อจะทำหน้าที่ในการเก็บบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่ของไทยเอาไว้อย่างเป็นระบบ มีความถูกต้อง ละเอียด และลึกซึ้ง เพื่อเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในศิลปะสมัยใหม่ในยุคของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดสำคัญของศิลปะและศิลปินร่วมสมัยของไทยในปัจจุบันไปสู่สังคม โดยเอื้อประโยชน์ให้แก่นักวิชาการ ศิลปิน นักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่สนใจ ซึ่งสามารถนำไปใช้อ้างอิง หรือเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าในประเด็นต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งและกว้างขวางต่อไป

นอกจากวัตถุประสงค์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเผยแพร่ผลงานของสำนักวิจัยฯ ส่วนหนึ่งจะนำเข้ากองทุนอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ และอีกส่วนหนึ่งจะนำมาใช้สนับสนุนการดำเนินงานของสำนักวิจัยฯ ในการค้นคว้า วิจัยทางด้านศิลปะ เพื่อผลิตหนังสือ ตำรา คู่มือทางประวัติศาสตร์ศิลป์ และทฤษฎีศิลป์ หรือจัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ สนับสนุน และส่งเสริมวงการศิลปะต่อไป

สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความสนใจและได้รับการสนับสนุนจากทุกท่านที่เห็นคุณค่าของศิลปะ เพราะสำนักวิจัยฯ ยังต้องการความร่วมมือและสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้การดำเนินงานของคณะทำงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ สามารถผลิตผลงานที่มีคุณภาพเผยแพร่สู่สาธารณะได้อย่างต่อเนื่อง

จึงเรียนมายังทุกท่าน ในนามของคณะทำงานที่มุ่งมั่นจะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้กับวงการศิลปะของไทยสืบไป

Corrado Feroci : สุภาพบุรุษจากฟลอเรนซ์

อากาศยามบ่ายซึ่งอุ่นสบาย และทิวทัศน์เขียวชอุ่มสองฟากลำน้ำเจ้าพระยาทำให้หนุ่มสาวชาวอิตาเลียนคู่หนึ่งบนเรือกลไฟเดินทะเลขนาดเล็ก ซึ่งกำลังใช้ฝีจักรทวนกระแสน้ำบ่ายหน้าลึกเข้าไปในแผ่นดิน เกาะราวลูกกรงข้างกราบเรือทอดสายตาดูอย่างสนใจ ขณะนั้นเป็นวันหนึ่งของต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ แววตาของชายหนุ่มดูเหมือนจะแฝงประกายความพอใจในความเขียวชอุ่มชุ่มฉ่ำของพันธุ์ไม้ หมากและมะพร้าวแซงลำต้นไกวตัวอ่อนเอนสยายใบไปตามกระแสลมอยู่ทั่วไป

หมู่บ้านที่มีลักษณะแปลกตาทำให้ทั้งสองรู้สึกทึ่ง เพราะส่วนมากดูเหมือนว่าบ้านทุกหลังค้ำอยู่ด้วยเสาสูง และหลังคาสูงชันมุงจากหรือกระเบื้องนั้นล้วนแต่มีจั่วลักษณะแปลกอย่างที่ไม่เคยเห็นที่ไหนมาก่อน แต่ทว่าทรงไว้ซึ่งรูปแบบที่ให้ความรู้สึกว่าเป็นศิลปะเฉพาะถิ่นที่งดงามด้วยแนวเส้นที่อ่อนช้อย มีความประณีตในการออกแบบและความง่ายในการประดิษฐ์กลมกลืนอยู่ในตัวของมันเอง ฝาเรือนและบานหน้าต่างก็ดูมีลักษณะน่าทึ่ง บอกให้รู้ว่าอุปนิสัยของผู้ที่อาศัยอยู่สองฟากลำน้ำนี้ คงจะมีวัฒนธรรมเก่าแก่ในการปลูกสร้างบ้านเรือนกันมาไม่น้อย คราใดที่เรือแล่นผ่านอารามในพระพุทธศาสนา ความระยิบระยับของกระเบื้องหลังคาโบสถ์วิหารและรูปทรงของสถาปัตยกรรมได้เพิ่มประกายของความตื่นเต้นให้มียิ่งขึ้นในแววตาของชายหนุ่มอิตาเลียน จนอดไม่ได้ที่จะชี้ชวนให้หญิงสาวซึ่งเป็นภรรยายืนเคียงข้างอยู่ด้วย ดูความงดงามของภาพแปลกตาที่ผ่านไปข้างหน้า

สำเภาจีนที่กางใบแล่นสวนออกทะเลไปเป็นบางครั้งบางคราว และเรือแจวเรือพายที่แล่นเลาะอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำ ดูเหมือนจะเพิ่มความประทับใจให้แก่ชายหนุ่มยิ่งขึ้น บ้านเมืองที่เขากำลังจะมาอาสาทำราชการอยู่ในร่มโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ คงจะเป็นแผ่นดินแห่งความร่มเย็นเป็นสุขและทำมาค้าขึ้น ยิ่งลึกเข้าไปในลำน้ำมากเท่าใด เรือกลไฟ เรือแจว เรือพาย ก็ยิ่งหนาตาขวักไขว่ขึ้น ดั่งกับว่าลำน้ำนี้เป็นเส้นทางสัญจรสายสำคัญของชาวเมือง ความสง่างดงามของวัดวาอารามก็ยิ่ง

เห็นได้เด่นชัดขึ้น ผู้คนที่ยืนกันอยู่ตามท่าน้ำชายตลิ่งและในเรือแจวเรือพาย ดูจะมีผิวค่อนข้างคล้ำ ผมเผ้าสีดำเหมือนกันไปหมด แต่สีหน้าและแววตานั้นล้วนบ่งถึงอัธยาศัยไมตรี เพราะดูเหมือนจะมีเค้าที่จะยิ้มแย้มอยู่เป็นนิจ

เค้าหน้าของชายหนุ่มอิตาเลียนผู้นี้คมสัน คิ้วดกหนา และดวงตาดูเหมือนจะมีแต่ประกายของความเป็นมิตร ริมฝีปากบาง ถ้าเม้มจะเป็นเส้นตรงเช่นเดียวกับลักษณะของชาวโรมัน แฝงลักษณะของความองอาจและเชื่อมั่นในตนเอง เส้นผมสีน้ำตาลเข้มเป็นลอนเล็กน้อยข้างขมับและท้ายทอย จมูกโด่งเป็นสันแต่หนาเล็กน้อยที่ปลาย ส่อลักษณะของความใจดีอยู่เสมอ

บางครั้งสายตาที่จับอยู่กับทิวทัศน์ชายน้ำข้างหน้า ดูจะมีแววของความครุ่นคิดอยู่บ้าง เขาเป็นชายหนุ่มวัย ๓๒ ซึ่งกำลังมีนาคตแจ่มใสในบ้านเกิดเมืองนอน นาม Corrado Feroci ของเขา เคยประกาศเกียรติคุณให้ตระกูล เพราะมีอัจฉริยะในงานประติมากรรม ผลงานที่เป็นแบบอนุสาวรีย์ก็เคยได้รับรางวัลที่หนึ่งจากรัฐบาลอิตาลีหลายครั้ง ความรอบรู้ความชำนาญที่เพิ่มพูนให้แก่ตัวเองก็สูงพอที่จะได้รับการยกย่องเป็นศาสตราจารย์ ที่สมัครใจมารับราชการอยู่ในราชสำนักของพระมหากษัตริย์ไทย ห่างจากนครฟลอเรนซ์บ้านเกิดหลายพันไมล์ ดูออกจะเป็นการตัดสินใจที่ตัวเองก็บอกไม่ถูกเหมือนกันว่าเพราะเหตุใด แต่ชาวฟลอเรนซ์ส่วนมากเหมือนจะมีสายเลือดและวิญญาณของนักผจญภัยกันอยู่ไม่น้อย

ฟลอเรนซ์เป็นเมืองเก่าแก่ มีประวัติของการต่อสู้และความรุ่งโรจน์ ทั้งในทางศิลปวิทยาและการค้าขาย ชาวฟลอเรนซ์ภูมิใจที่จะกล่าวว่า นครฟลอเรนซ์เป็นบ้านเกิดของนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่อย่าง Dante, Petrarch, Boccaccio ประติมากรชั้นยอดของโลกอย่าง Michelangelo, Cellini หรือจิตรกรอย่าง Leonardo da Vinci, Botticelli นักวิทยาศาสตร์ เช่น Galileo และนักสำรวจ เช่น Amerigo Vespucci ผู้ค้นพบทวีปอเมริกา การที่จะต้องเข้ามาใช้ชีวิตบนแผ่นดินไทยดูเหมือนจะเป็นพรหมลิขิต ถึงแม้พ่อแม่จะมีอาชีพค้าขาย แต่ตัวเขาเองรู้สึกไม่ไยดีในอาชีพของพ่อแม่ เพราะดื่มด่ำซาบซึ้งในงานศิลปะ

ในวัยเยาว์นั้น ทุกครั้งที่มีโอกาสได้ไปวิ่งเล่นหน้าพระวิหาร Santa Maria del Fiore เขาจะเพ่งพินิจงานประติมากรรมนูนต่ำที่ประดับบนบานประตูทั้ง ๓ บาน

ของพระวิหารใหญ่ และบานประตูสีทองด้านหน้าของ Baptistery สถานที่เจิมน้ำมนต์ที่ตั้งอยู่ตรงข้าม อันเป็นฝีมือประติมากรรมของ Ghiberti เขามักจะบอกกับตัวเองเสมอว่า วันหนึ่งเขาจะใช้ทั้งสองมือของเขาสร้างประติมากรรมเช่นนี้ขึ้นมาบ้าง รูปสลักหินอ่อน David ฝีมือ Michelangelo และประติมากรรมหลากหลายในพิพิธภัณฑ์ Bagello ก็ได้สร้างความประทับใจและความดื่มด่ำในรสของศิลปะไว้ในตัวเขาอย่างมากมาย งานศิลปะและประติมากรรมชั้นยอดเยี่ยมของโลก ซึ่งเป็นสมบัติล้ำค่าของนครฟลอเรนซ์เหล่านั้น ได้มีอิทธิพลเหนือคำชักจูงของพ่อแม่ที่จะให้เอาดีทางด้าขาย และด้วยใจรักอย่างแท้จริง จึงหาโอกาสไปช่วยงานเป็นลูกมือให้ประติมากรอาวุโสในฟลอเรนซ์ยามที่มีเวลาว่างจากโรงเรียน ในไม่ช้าก็ช่วยให้เขาสามารถเข้าศึกษาในสถานศึกษาศิลปะแห่งฟลอเรนซ์ได้โดยง่ายเมื่ออายุ ๑๖ ปี อีก ๗ ปีต่อมา Corrado Feroci สามารถเรียกตัวเองได้ว่าประติมากรอย่างภาคภูมิใจสมกับที่ได้คิดฝันไว้แต่เด็ก ๆ

เสียงหวูดเรืออันเป็นสัญญาณของจุดหมายปลายทางดังก้องขึ้น ขณะที่เรือเริ่มชะลอฝีจักรลง เตือนให้สองหนุ่มสาวละจากความเพลิดเพลินต่อการทอดสายตาดูทิวทัศน์ชายน้ำ จัดแจงเตรียมตัวลำเลียงข้าวของสัมภาระติดตัวมาแต่บ้านเกิดเมืองนอนที่ห่างไกลออกไปหลายพันไมล์ อันเป็นดินแดนแห่งอารยธรรมและศิลปวิทยาผิดแผกแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับดินแดนใหม่ที่กำลังจะย่างเท้าเหยียบลงไป นครฟลอเรนซ์หาได้มีอิทธิพลพอที่จะทำให้ชายหนุ่มผู้นี้ฝากชีวิตไว้ไม่ ชีวิตศิลปินในราชสำนักของพระมหากษัตริย์ในตะวันออก น่าจะให้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และความตื่นเต้นที่คุ้มค่ากับการสละชีวิตสะดวกสบายในบ้านเกิดเมืองนอน เรื่องราวของตะวันออกดูจะเป็นสิ่งที่น่าทึ่งน่าสนใจมากกว่า

Corrado Feroci พา Fanni ภรรยาและบุตรสาวที่รักมาถึงกรุงเทพฯ และในวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ก็ได้เริ่มรับราชการเป็นช่างปั้น ณ กรมศิลปากร กระทรวงวัง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

อีก ๓๙ ปีต่อมา เขาได้ฝากเกียรติคุณไว้ในความรู้สึกของคนไทยและชีวิตบนแผ่นดินไทย ในฐานะคนไทย ในนามของ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

ศิลป์ พีระศรี กับงานศิลปะในเมืองไทย เขียน ยิ้มศิริ

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เข้าพิธีสมรสได้ไม่นานนัก ก็เดินทางเข้ามาในประเทศไทยพร้อมด้วยภรรยาชื่อ Fanni เมื่อได้พักผ่อนพอสมควรแล้ว จึงเข้ารายงานตัวต่อท่านผู้อำนวยการศิลปากรสถานในขณะนั้น คือ *ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร* และได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๘๐๐ บาท ค่าเช่าบ้าน ๘๐ บาท อัตราเงินเดือนขั้น ๘๐๐ บาทนั้น เป็นอัตราพิเศษสำหรับผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ ซึ่งพอจับจ่ายใช้สอยได้อย่างสบายในสมัยนั้นทีเดียว โดยที่มีนิสัยรักธรรมชาติ และนิยมความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ชีวิตและสิ่งแวดล้อมของเมืองไทยในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งยังมีลักษณะไทยแท้อยู่มาก จึงเป็นที่พอใจท่านอย่างยิ่ง อุปนิสัยของคนไทยที่ปราศจากความรังเกียจเดียดฉันท์ชาวต่างประเทศ ไม่กังวลต่อชีวิตความเป็นอยู่มากนัก ยิ้มง่าย ๆ เด็ก ๆ ไว้ผมจุกสวยงามน่าดู ผู้หญิงผู้ชายไม่ค่อยใส่เสื้อ ดูเหมือนทำให้ท่านรู้สึกว่าเมืองไทยเป็นดินแดนที่น่าอยู่น่าอาศัย ผู้คนยังใกล้ชิดธรรมชาติอยู่มาก วัตถุนิยมยังมีอิทธิพลน้อย ไม่เหมือนยุโรป ต้นไม้เขียวชอุ่มขึ้นอยู่ทั่วไป ขับให้ยอดปราสาทราชวังและโบสถ์วิหารดูเด่นตระการตาและร่มเย็นยิ่งนัก แม่น้ำลำคลองมีมากมายและสะอาดสะอ้านน่าเที่ยวพักผ่อนกว่านครเวนิสเสียอีก

ศาสตราจารย์ศิลป์เป็นคนตรงต่อเวลามาก และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อราชการจริง ๆ แม้ถึงเวลารับประทานอาหารกลางวัน ท่านก็ไม่ออกไปข้างนอก ท่านเอาอาหารมาจากบ้าน รับประทานเสร็จ พักผ่อนเพียง ๑๕ นาที แล้วทำงานต่อไป ไม่มีหยุดพักดื่มน้ำชาอย่างชาวยุโรปทั่วไป ดื่มแต่น้ำเปล่าเมื่อเวลากระหายน้ำเท่านั้น อุปนิสัยเช่นนี้ส่อให้เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความตั้งใจจริงต่อการทำงานและมีความสำนึกในความรับผิดชอบอย่างสูง เพื่อนสนิทที่ใกล้ชิดที่สุดของท่านสมัยนั้นเห็นจะไม่มีใครนอกจากสุนัขพันธุ์ไทยตัวหนึ่ง ซึ่งติดตามมาด้วยทุกวัน มาด้วยกันกลับด้วยกันจนกระทั่งมันตายจากไป

เมืองไทยก่อนตกอยู่ในเงื้อมมือของภัยสงคราม ได้มีการจัดงานฉลอง

รัฐธรรมนูญกันเป็นประจำ ศาสตราจารย์ศิลป์ได้แนะนำให้รัฐบาลจัดงานประกวดภาพเขียน ภาพปั้น ส่งเสริมหลักหกประการ และความสำคัญของการมีรัฐธรรมนูญแห่งชาติไทย นับว่าท่านมิได้ทำงานเฉพาะที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น แต่ยังได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจและความคิดที่จะส่งเสริมให้เกิดการตื่นตัวในการศึกษาและนิยมงานศิลปะในหมู่ศิลปินและประชาชนทั่วไป อาจกล่าวได้ว่าความคิดของท่านเป็นทางหนึ่งของการเผยแพร่งานศิลปะสมัยปัจจุบันของศิลปินไทย ซึ่งทำให้เกิดมีงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติขึ้นเป็นประจำอยู่ทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ กรมศิลปากรได้แยกจากกระทรวงศึกษาธิการไปขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ก็ยังดำรงตำแหน่งอาจารย์ช่างปั้นและเป็นผู้บริหารโรงเรียนศิลปากร (แผนกช่าง) ซึ่งเดิมเป็นโรงเรียนประณีตศิลปกรรม รัฐบาลในขณะนั้นซึ่งมี ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นความสำคัญของโรงเรียนนี้ โดยตัวของท่านนายกรัฐมนตรีได้เป็นผู้มาดูกิจการและซักถามถึงความเป็นมาจากท่านศาสตราจารย์ด้วยตนเอง จึงได้สั่งให้ปรับปรุงหลักสูตรและประกาศพระราชบัญญัติจัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งในระยะแรกมีเพียง ๒ คณะ คือ คณะจิตรกรรมและคณะประติมากรรม มีท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นคณบดีทั้งสองคณะ ต่อมาเมื่อมีคณะสถาปัตยกรรมไทย คณะโบราณคดี และคณะมัณฑนศิลป์ ท่านก็ได้รักษาการในตำแหน่งคณบดีคณะมัณฑนศิลป์อีกตำแหน่งหนึ่ง

ระยะปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นระยะเวลาที่ประเทศอิตาลี (ซึ่งเดิมอยู่ในกลุ่มประเทศอักษะ อันประกอบด้วย เยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น) ยอมแพ้และตกอยู่ในความยึดครองของฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งยกกองทัพเข้าจู่โจมประเทศไทยมาแต่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงสั่งควบคุมตัวชาวอิตาเลียนทั้งหมดที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ซึ่งขณะนั้นยังมีฐานะเป็นชาวอิตาเลียน จึงพลอยถูกควบคุมตัวด้วย ขณะนั้นท่านพ้นจากตำแหน่งหัวหน้ากองโรงเรียนศิลปากรแล้ว โอนมาเป็นอาจารย์ช่างปั้น กองโรงเรียนศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ

อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น คือ *ฯพณฯ หลวงวิจิตรวาทการ* ได้ใช้ความสามารถทางการทูต ขอให้รัฐบาลญี่ปุ่นปล่อยตัวท่านศาสตราจารย์ศิลป์ และได้

ทำการแปลงสัญชาติของท่านเป็นไทย ตั้งชื่อและนามสกุลให้เป็น *นายศิลป์ พีระศรี* ซึ่งท่านก็ได้ใช้ชื่อและนามสกุลนี้ตลอดมาจนกระทั่งถึงแก่กรรม

เกี่ยวกับทางด้านวิชาการแล้ว ท่านต้องทำงานทั้งสองฝ่าย คือ ทางด้านกรมศิลปากร และทางด้านมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งขณะนั้นยังขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี นับว่าท่านมีหน้าที่ต้องปฏิบัติหนักมาก นอกจากจะเป็นหัวแรงสำคัญในการปูพื้นฐานการศึกษาศิลปะชั้นสูง และเพาะความนิยมในศิลปะให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทยแล้ว ท่านยังช่วยให้ต่างประเทศรู้จักเมืองไทยทางด้านศิลปะอีกด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ท่านได้รับมอบหมายจากรัฐบาลไทยให้นำศิลปะไทยไปแสดง ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ซึ่งปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง เพราะการแสดงครั้งนั้นท่านศาสตราจารย์ได้นำศิลปะชั้นสูงของไทยโบราณ และศิลปะของศิลปินปัจจุบันไปแสดงร่วมกัน ทำให้ชาวต่างประเทศได้ประจักษ์ถึงศิลปะของไทยทั้งแบบเก่าและแบบใหม่เป็นอย่างดี ท่านศาสตราจารย์ไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยที่จะคอยเป็นผู้บรรยายข้อสงสัยให้แก่แขกผู้มาชมเป็นเวลาถึงหนึ่งเดือนเต็ม

ในปีเดียวกันนี้ท่านได้รับเงินเดือน ๑,๐๐๐ บาท และเงินเพิ่มพิเศษ ๑,๕๕๐ บาท ซึ่งนับเป็นจำนวนที่น้อยมากสำหรับตำแหน่งและฐานะของท่าน เพราะเงินเริ่มเฟ้อและตกต่ำตั้งแต่ญี่ปุ่นมาตั้งกองทหารอยู่ในประเทศไทย ค่าครองชีพสูงทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค เงินเดือนที่ท่านได้รับจึงไม่สมดุลกับค่าครองชีพ เมื่อเปรียบกับสมัยที่ท่านได้เงินเดือน ๘๐๐ บาท เมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือหลังการเปลี่ยนแปลงแล้วก็ตาม ท่านต้องขายรถยนต์ บ้าน และที่ดิน ซึ่งท่านซื้อไว้เมื่อแปลงสัญชาติเป็นไทยแล้ว เพราะเงินเดือนไม่พอใช้ ท่านต้องขี่จักรยานสองล้อมาทำงานทั้งที่สายตาสั้นมาก พวกลูกศิษย์สงสารท่านมาก แต่ก็ไม่รู้จะช่วยท่านอย่างไร เพราะตามปกติก็มีแต่ท่านเท่านั้นที่คอยช่วยเหลือลูกศิษย์ที่ขัดข้องเรื่องการเงินอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ท่านจึงเดินทางกลับประเทศอิตาลี โดยมีพวกลูกศิษย์ไปส่งกันอย่างดับดั่ง แต่ก็ไม่มีใครได้รู้ความจริงว่าการที่ท่านเดินทางกลับครั้งนี้ ท่านอาจจะไม่กลับมาอีก เพราะความจำเป็นในการครองชีพมาทราบกันเอาเมื่อมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในภายหลัง

ในที่สุดท่านก็เดินทางกลับมาสู่ประเทศไทยอีกในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ หลังจาก

ที่ทางราชการได้ปรับปรุงเงินเดือนของท่านให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของท่าน ซึ่งบรรดาผู้ที่รักใคร่นับถือตลอดจนลูกศิษย์ต่างก็มีความยินดีที่ท่านได้กลับมาใช้ชีวิตและประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางศิลปะในเมืองไทยอีก ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้สังกัดอยู่ในกระทรวงวัฒนธรรม

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้แสดงฝีมือประติมากรรมที่โดดเด่นไว้หลายชิ้นด้วยกัน โดยได้ทำการออกแบบอนุสาวรีย์ตามคำสั่งของทางราชการหลายต่อหลายแห่ง อาทิเช่น *พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช* ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ เชิงสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ *พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ซึ่งประดิษฐาน ณ สวนลุมพินี *พระบรมรูปพระเจ้าตากสินมหาราช* ซึ่งประดิษฐาน ณ วงเวียนใหญ่ จังหวัดธนบุรี *พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* ณ อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี *อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* จังหวัดนครราชสีมา ประติมากรรมที่*อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย* และอนุสาวรีย์อื่น ๆ อีกหลายแห่ง งานประติมากรรมที่สำคัญยิ่งอีกชิ้นของท่าน คือ แบบ*พระพุทธมณฑล* พุทธศตวรรษที่ ๒๕ และงานชิ้นสุดท้ายซึ่งยังไม่ทันจะเสร็จก็ถึงแก่กรรมเสียก่อน คือ งานปั้น*พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช* และงานทางด้านวิชาการชิ้นสุดท้ายคือ *การวินิจฉัยจิตรกรรมฝาผนังสกุลช่างนนทบุรี* นอกจากนี้แล้วยังเป็นที่ปรึกษาราชการทางด้านศิลปะของกระทรวงทบวงกรมอื่น ๆ ด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้รับหน้าที่อันมีเกียรติยิ่ง คือ เป็นประธานคณะกรรมการสมาคมศิลปะแห่งชาติ อันขึ้นอยู่กับ*สมาคมศิลปะระหว่างชาติ* International Association of Arts ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ปารีส ท่านได้พยายามอย่างที่สุดที่จะรวบรวมศิลปินจากวงการภายนอกเข้ามาร่วมมือกันบริหารสมาคมให้เจริญ โดยชี้แจงให้เห็นถึงผลประโยชน์ของสามัคคีธรรม เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดกันในวงการศิลปะทั้งในและนอกประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ท่านได้เป็นผู้แทนศิลปินไทยไปร่วมประชุมศิลปินระหว่างชาติเป็นครั้งแรก ณ กรุงเวนิส ประเทศอิตาลี และใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ในการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๓ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ครั้งนี้ท่านได้นำเอกสารผลงานของศิลปินไทยพร้อมด้วยบทความศิลปะชื่อ Contemporary Arts in Thailand ไปเผยแพร่ในการประชุมด้วย ซึ่งทำให้นานาประเทศที่เป็นสมาชิกของสมาคมนี้ได้รู้จักประเทศไทยดีขึ้น นับว่าท่าน

เป็นคนแรกที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนงานศิลปะระหว่างศิลปินไทยกับศิลปินต่างประเทศขึ้น จนศิลปินไทยมีชื่อเสียงปรากฏอยู่เสมอในวงการศิลปะของโลก

การปฏิบัติหน้าที่ราชการให้แก่รัฐบาลไทยนั้น ศาสตราจารย์ศิลป์มิได้มุ่งหน้าแต่จะนำเอาหลักการ และความชำนิชำนาญในแบบอย่างของศิลปะตะวันตกมาอบรมสั่งสอน และส่งเสริมให้เกิดความนิยมในหมู่คนไทยเท่านั้น แต่ท่านได้ศึกษาศิลปะของไทยด้วย สิ่งที่ท่านได้ค้นพบจากการค้นคว้าของท่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการของงานศิลปะของชนเผ่าไทยในยุคต่าง ๆ หรือเกี่ยวกับคุณค่าและลักษณะศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ ของไทยก็ตาม ท่านได้พยายามที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น และสนับสนุนให้คนไทยสนใจศึกษาและเห็นคุณค่าศิลปะประจำชาติ พยายามรักษาไว้มิให้สูญสลายไป ท่านได้เขียนบทความเกี่ยวกับศิลปะของไทยไว้หลายเรื่อง รวมทั้งบทความที่จะเป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าต่อจิตใจและประโยชน์ของศิลปะที่มีแก่สังคมอีกมาก กล่าวได้โดยมิพลาดว่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ทุ่มเททั้งกายและวิญญาณเพื่อเสริมสร้างฟื้นฟูความนิยมในศิลปะให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวไทยอย่างยากที่จะหาใครเปรียบได้ ท่านเกิดมาเพื่อเมืองไทยโดยแท้ แม้มิได้มีสายเลือดเป็นคนไทย

สารบัญ

บทบรรณาธิการ : นิพนธ์ ขำวิไล ๑๐
สารจากสำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี : วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร ๑๒
Corrado Feroci : สุภาพบุรุษจากฟลอเรนซ์ ๑๔
ศิลป์ พีระศรี กับงานศิลปะในเมืองไทย : เขียน ยิ้มศิริ ๑๗

ข้อเขียนคำเล่าของลูกศิษย์

โรงเรียนประณีตศิลปกรรม - โรงเรียนศิลปากร

พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๘๕

พิมาน มูลประมุข ๒๔
จงกล กำจัดโรค ๓๑
เฟื้อ หริพิทักษ์ ๓๗
สนั่น ศิลากรณ์ ๔๖
สนิท ดิษฐพันธุ์ ๕๕
วิชิต เชาวน์สังเกตุ ๕๘
เขียน ยิ้มศิริ ๖๐
ประชิด วามานนท์ ๖๑
ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ ๗๑
สักกะ จารุจินดา ๑๐๐
พินิจ สุวรรณะบุณย์ ๑๐๒
ปกรณ์ เล็กสน ๑๐๕

มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๔๘๖ - ๒๕๐๔

คณะจิตรกรรม - ประติมากรรม

บัณฑบ พลาวงศ์	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๔๘๖	๑๐๗
พูน เกษจำรัส	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๔๘๖	๑๐๙
มานะ บัวขาว	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๔๘๖	๑๑๓
สวัสดิ์ ตันติสุข	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๔๘๖	๑๒๐
ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ	รุ่น ๒	พ.ศ. ๒๔๘๗	๑๒๕
สงบ แจ่มพัฒน์	รุ่น ๒	พ.ศ. ๒๔๘๗	๑๒๘
สราญ บริหารธนวุฒิ	รุ่น ๒	พ.ศ. ๒๔๘๗	๑๓๔
ทวี นันทขว้าง	รุ่น ๓	พ.ศ. ๒๔๘๘	๑๓๖
ประยูร อุลุชาฎะ	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๔๘๙	๑๔๐
อังคาร กัลยาณพงศ์	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๔๘๙	๑๕๓

(งดรับนักศึกษา)		พ.ศ. ๒๔๙๐	
อุดร ฐาปโนสถ	รุ่น ๕	พ.ศ. ๒๔๙๑	๑๕๘
อำนวย หุนสวัสดิ์	รุ่น ๖	พ.ศ. ๒๔๙๒	๑๖๕
ชลูด นิ่มเสมอ	รุ่น ๗	พ.ศ. ๒๔๙๓	๑๖๗
ชำเรือง วิเชียรเขตต์	รุ่น ๗	พ.ศ. ๒๔๙๓	๑๖๙
สุดท้าย บุญรักษา	รุ่น ๗	พ.ศ. ๒๔๙๓	๑๗๖
สุกิจ ลายเดช	รุ่น ๘	พ.ศ. ๒๔๙๔	๑๗๘
ประหยัด พงษ์ดำ	รุ่น ๙	พ.ศ. ๒๔๙๕	๑๙๕
จิรพันธ์ สุบรรณ ณ อยุธยา	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๐๒
ทวีศักดิ์ เสนาณรงค์	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๐๖
นพรัตน์ ลิวิสิทธิ์	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๑๔
นิพนธ์ ผริตะโกมล	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๑๙
ปราโมทย์ เลิศสุดนธ์	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๒๖
เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๒๘
รัตนา อัตถากร	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๓๕
เสาวภา วิเชียรเขตต์	รุ่น ๑๐	พ.ศ. ๒๔๙๖	๒๔๓
จรัญ มัสโอดี	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๔๖
ทวี รัชนีกร	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๕๑
บุญเลิศ บุญหาญ	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๕๓
มานิตย์ ภู่อารีย์	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๕๗
ลาวัณย์ อุปอินทร์	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๖๔
สันต์ สารากรบริรักษ์	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๗๑
สาโรช จารักษ์	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๗๔
เสวต เทศน์ธรรม	รุ่น ๑๑	พ.ศ. ๒๔๙๗	๒๘๐
ประทีป สว่างสุข	รุ่น ๑๒	พ.ศ. ๒๔๙๘	๒๙๑
พลกฤษณ์ พลจันทร์	รุ่น ๑๒	พ.ศ. ๒๔๙๘	๒๙๕
วีระ โยธาประเสริฐ	รุ่น ๑๒	พ.ศ. ๒๔๙๘	๒๙๗
สมเกียรติ หอมเอนก	รุ่น ๑๒	พ.ศ. ๒๔๙๘	๓๐๒
สมโภชน์ อุปอินทร์	รุ่น ๑๒	พ.ศ. ๒๔๙๘	๓๐๓

สุเชาว์ ศิษย์ดเณศ	รุ่น ๑๒	พ.ศ. ๒๔๙๘	๓๑๓
กำจร สุนพงษ์ศรี	รุ่น ๑๓	พ.ศ. ๒๔๙๙	๓๑๘
พิชัย นิรันด์	รุ่น ๑๓	พ.ศ. ๒๔๙๙	๓๒๕
ศิริพร จิวะกุล	รุ่น ๑๓	พ.ศ. ๒๔๙๙	๓๒๙
เสรี นิลประพันธ์	รุ่น ๑๓	พ.ศ. ๒๔๙๙	๓๓๑
อวบ สาณะเสน	รุ่น ๑๓	พ.ศ. ๒๔๙๙	๓๓๔
ไข่มุกด์ ชูโต	รุ่น ๑๔	พ.ศ. ๒๕๐๐	๓๔๒
ชวลิต เสริมปรุงสุข	รุ่น ๑๔	พ.ศ. ๒๕๐๐	๓๖๒
ดำรง วงศ์อุปราช	รุ่น ๑๔	พ.ศ. ๒๕๐๐	๓๖๖
ประเสริฐ ปราสาททอง	รุ่น ๑๔	พ.ศ. ๒๕๐๐	๓๗๐
อนันต์ ปาณินท์	รุ่น ๑๔	พ.ศ. ๒๕๐๐	๓๗๒
จรูญ บุญสวน	รุ่น ๑๕	พ.ศ. ๒๕๐๑	๓๗๔
ชาญณรงค์ ดิฐานนท์	รุ่น ๑๕	พ.ศ. ๒๕๐๑	๓๗๖
ถวัลย์ ดัชนี	รุ่น ๑๕	พ.ศ. ๒๕๐๑	๓๘๓
นันทะ เจริญพันธุ์	รุ่น ๑๕	พ.ศ. ๒๕๐๑	๓๙๔
ปรีชา อรชุนกะ	รุ่น ๑๕	พ.ศ. ๒๕๐๑	๓๙๘
ไพโรจน์ สโมสร	รุ่น ๑๕	พ.ศ. ๒๕๐๑	๔๐๒
นิพนธ์ ขำวิไล	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๐๗
ประนอม สุวรรณประสิทธิ์	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๑๙
ประพันธ์ ศรีสุดา	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๒๑
ประวุฒิ ชวนานนท์	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๓๐
ศิริสวัสดิ์ พันธุมสุต	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๓๔
สงกาศ บุญญาสัย	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๓๗
สมเกียรติ เสวิกุล	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๕๓
สุภักดิ์ อนุกูล	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๔๕
แหลมเทียน คชภูติ	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๕๓
อรรถทวี ศรีสวัสดิ์	รุ่น ๑๖	พ.ศ. ๒๕๐๒	๔๕๖
ช่วง มูลพินิจ	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๗๒
แนบ โสดถิพันธุ์	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๗๘

บุญส่ง นุชน้อมบุญ	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๘๐
ปฐม พัวพันธุ์สกุล	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๘๒
ประยูร สุขพัทธี	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๘๔
ปรีชา คงภักดี	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๘๖
แหลมสิงห์ ดิษฐพันธุ์	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๙๒
อดุลย์พันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา	รุ่น ๑๗	พ.ศ. ๒๕๐๓	๔๙๔
ธงชัย รักปทุม	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๔๙๕
ธนะ เลาหกัยกุล	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๔๙๗
บัณฑิต ผดุงวิเชียร	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๔๙๙
ประภาส อิ่มอารมณ์	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๕๐๖
พิศาล ทิพารัตน์	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๕๑๗
ลักขณา เวชกร	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๕๒๑
วัฒนะ วัฒนาพันธุ์	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๕๒๕
สงัด ปุยอ๊อก	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๕๒๗
สนั่น ดัชนี	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๕๒๘
สุนทร ตรีสุนทร	รุ่น ๑๘	พ.ศ. ๒๕๐๔	๕๓๖

<u>คณะสถาปัตยกรรมไทย</u>

ฉลอง สมิตะมาน	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๔๙๘	๕๓๘
นิพัทธ์ เทวัต	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๔๙๘	๕๔๑
อาวุธ เงินซูกลิ่น	รุ่น ๕	พ.ศ. ๒๕๐๒	๕๔๕
อรศิริ ปาณินท์	รุ่น ๘	พ.ศ. ๒๕๐๕	๕๔๗

<u>คณะโบราณคดี</u>

นิคม มูสิกะคามะ	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๕๐๑	๕๔๘
นันทนา ชุติวงศ์	รุ่น ๕	พ.ศ. ๒๕๐๒	๕๕๒
สามารถ ทรัพย์เย็น	รุ่น ๕	พ.ศ. ๒๕๐๒	๕๕๗

คณะมัณฑนศิลป์

ประภาศรี พงษ์ดำ	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๕๙๘	๕๖๑
มาโนช กงกะนันท์	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๕๙๘	๕๖๒
วิริยะ ยันตพร	รุ่น ๑	พ.ศ. ๒๕๙๘	๕๗๐
ประกอบ นันทขว้าง	รุ่น ๒	พ.ศ. ๒๕๐๐	๕๗๒
ภาวิณี รัตนสมบูรณ์	รุ่น ๒	พ.ศ. ๒๕๐๐	๕๗๔
สัญชาติ ทวีจินดา	รุ่น ๒	พ.ศ. ๒๕๐๐	๕๘๐
จักร ศิริพานิช	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๕๐๒	๕๘๔
นวลอนงค์ ณ บางช้าง	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๕๐๒	๕๙๗
พิทชา ชมเชิงแพทย์	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๕๐๒	๕๙๘
มานัส รักใจ	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๕๐๒	๖๐๐
สุนันทา ดชภูติ	รุ่น ๔	พ.ศ. ๒๕๐๒	๖๐๒
สุรัตน์ เรืองมาก	รุ่น ๕	พ.ศ. ๒๕๐๓	๖๐๓
อรพินท์ มนตรีกุล ณ อยุธยา	รุ่น ๕	พ.ศ. ๒๕๐๓	๖๐๗
ประศาสน์ ดุณะดิลก	รุ่น ๖	พ.ศ. ๒๕๐๔	๖๑๕

โรงเรียนศิลปศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๕ - ๒๕๐๑

วิชัย อภัยสุวรรณ	จิตรกรรม พ.ศ. ๒๔๙๘	๖๑๖
สำเภา เทพประทุม	จิตรกรรม พ.ศ. ๒๔๙๘	๖๒๒
จำลอง มาเที่ยง	โบราณคดี พ.ศ. ๒๔๙๘	๖๒๕

อดีตเลขานุการคณบดี

ประจวบ กฤษณะพันธุ์ ๖๓๑

บทบรรยายการแสดงภาพอเนกทัศน์ (SLIDE MULTIVISION)
ศิลป์ พีระศรี : บิดาแห่งศิลปะสมัยใหม่ของไทย ๖๔๐

ผลงานบางส่วนของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ๖๕๕

คณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ ๖๗๐
คณะผู้จัดทำ ๖๗๑

ข้อเขียนคำเล่าของลูกศิษย์

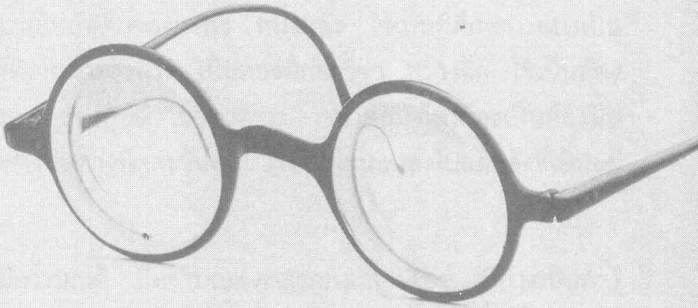

นักเรียนโรงเรียนประณีตศิลปกรรม รุ่นแรก พ.ศ.๒๔๗๗ ภายในห้องเรียนประติมากรรม ต่อมาเป็นห้องทำงานชั้นในของอาจารย์ศิลป์

พิมาน มูลประมุข

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) พ.ศ. ๒๕๓๑, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (คอร์ราโด เฟโรจี) เกิดที่เมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี ท่านได้โอนสัญชาติเป็นไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ พร้อมกับเปลี่ยนชื่อ ท่านได้ก่อตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ภายในบริเวณของกรมศิลปากร

เมื่อเริ่มแรกชื่อ โรงเรียนประณีตศิลปกรรม ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนศิลปากร เจริญมาเป็นลำดับ ได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์ศิลป์เป็นผู้ดำเนินการสอน และปฏิบัติงานปั้นของกรมฯ ผมเข้าศึกษาในโรงเรียนประณีตศิลปกรรม

การสอนครั้งแรกนั้น กรมศิลปากรได้ใช้ตึกชั้นล่างของกรมฯ (กองสถาปัตยกรรมปัจจุบัน) เป็นที่ศึกษาระยะหนึ่งคือ ห้องทางทิศเหนือศึกษาจิตรกรรม ห้องทางทิศใต้เป็นห้องบรรยายวิชา ถัดจากตึกนี้ไปทางทิศใต้คือห้องช่างปั้น เป็นที่ทำงานของอาจารย์ศิลป์ และได้ใช้ศึกษาประติมากรรมด้วย แม้สถานที่ไม่กว้างขวางมาก ด้วยยังมีนักศึกษาจำนวนน้อย จึงพออยู่กันได้ เหมือนพี่น้องภายในครอบครัว ทางการได้สร้างเป็นเรือนไม้ยาวขนานไปกับตึกของกรมฯ หนึ่งหลัง ใช้เป็นที่ศึกษา แบ่งเป็นห้อง ๆ เป็นห้องปฏิบัติงานฝ่ายธุรการ เป็นห้องศึกษาวิชา สร้างอีก ใช้เป็นห้องปฏิบัติงานประติมากรรม ห้องปฏิบัติงานจิตรกรรม เวลาต่อมาได้สร้างเป็นห้องปั้นอีกหลังหนึ่ง ข้างห้องช่างปั้นทางทิศตะวันตก (ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วดังที่เป็นอยู่ปัจจุบัน)

อาจารย์ศิลป์มีอารมณ์ดี มีความเมตตากรุณาแก่ลูกศิษย์ มีบ้างเป็นครั้งคราว เมื่อผู้ใดทำผิดพลาด ท่านก็ว่ากล่าวตักเตือน เพื่อมิให้เป็นเช่นนั้นอีก เพราะเกรงว่าจะเกิดความเสื่อมเสียแก่ส่วนรวมและแก่ตัวเอง ท่านทำงานมาก ทำงานปั้น ดำเนินการสอน ทำการสอนบรรยาย และเขียนรูปประกอบคำบรรยายวิชานั้น ๆ ให้

ลูกศิษย์จดคัดลอก ท่านเสียสละแรงกาย แรงใจ ความรู้ ความคิด เขียนตำรับตำรา เพื่อใช้ในการสอน ในคราวใดเมื่อตรวจงานที่กำลังทำอยู่ ถ้าเห็นไม่ถูกต้องจะชี้แจงให้เห็นส่วนที่ผิด (ผมเคยมีประสบการณ์ด้วยตนเอง) และแนะนำให้เกิดความคิดที่จะแก้ไข ทั้งนี้ เพราะท่านมีความประสงค์จะให้ลูกศิษย์ใช้ความรู้พร้อมทั้งมีความชำนาญควบคู่กันไป อาจารย์ศิลป์ถ่ายทอดวิชาความรู้ศิลปะยุคใหม่ให้แก่ลูกศิษย์ด้วยความตั้งใจจริง

เมื่อผมศึกษาจบหลักสูตรแล้ว เข้ารับราชการในกรมศิลปากร ได้อยู่ใกล้ท่านในฐานะที่ท่านเป็นอาจารย์และผู้บังคับบัญชา ท่านถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่ได้ให้ความรู้ไว้แก่ลูกศิษย์ เพื่อสั่งสอนสืบเนื่องต่อกันไป และทำงานศิลปะ

จงกล กำจัดโรค

มัณฑนากร

แรกเจออาจารย์

เจอกับอาจารย์ตอนแรก เปิดประตูเข้าไป ตกใจ ! โอ้โฮ ! อาจารย์ตัวสูงเบ้อเร่อ ตัวเราแค่บ่า ตอนนั้นอาจารย์กำลังทำเหรียญ เหรียญบาทนี่แหละ ทำแผ่นกลมประมาณเส้นผ่าศูนย์กลางสัก ๖๐ เซนติเมตร ยังเป็นปูนอยู่ ดูเหมือนรัชกาลที่ ๗ อาจารย์แต่งปูนอยู่

ห้องท่านยังไม่มีอะไรเลยนะ อาจารย์ทำงานง่วนอยู่ ตัวเลอะปูน มีผ้าคาดกันเปื้อน นุ่งกางเกงขาว กางเกงจีน เสื้อขาว มีผ้ากันเปื้อนผูกเอว ตัวเลอะเทอะ ผมเข้าไปหาอาจารย์ อาจารย์พูดก่อนเลย

"นายเข้ามาทำไม !" อาจารย์คงเห็นผมเป็นเด็กซน ๆ ผมดุ่ยเข้าไปคนเดียว ก็เพราะ *แซ่ม แดงชมพู* เขาชักชวน เขาแนะนำให้มาหาอาจารย์ เรารู้จักกันที่โรงเรียนเพาะช่าง แซ่มไม่ได้เรียนเพาะช่าง แต่พ่อเขาทำงานเป็นช่างถมอยู่ที่โรงเรียน เขาไปหาพ่อเขา เลยรู้จักกับผม แล้วพ่อเขาก็เอาแซ่มมาฝากเป็นนักเรียนช่างฝึกหัดกับอาจารย์ศิลป์

"ผมจะมาติดต่อขอเรียนครับ ไม่ได้มาเที่ยวซนครับ ผมเรียนที่เพาะช่างมาแล้ว" ผมรีบบอกอธิบายให้อาจารย์ทราบ อาจารย์แกก็หัวเราะบอกว่า

"เออ...ดีสิ...ดีสินาย...มาเลย มาพรุ่งนี้ มะรืนนี้ มาเลยนาย..."

ท่านให้ผมมาเรียนเลย เข้าได้ทันทีเลย มาอยู่ด้วยกัน ท่านให้ผมอยู่ในห้องทำงานนั้น แล้วก็บอกว่า

"เอ้านาย ลองทำอันนี้ก่อน" ท่านให้ผมเขียนรูปหุ่นปูน เป็นรูปผู้หญิงครึ่งหน้า มีผมห้อยลงมา ท่านเอากระดาษมาให้ เอาขาหยั่งมา เอารูปปั้นตั้งบนแท่นปั้น

นักเรียนโรงเรียนศิลปากร ปี ๑ และปี ๒ ถ่ายภาพร่วมกันที่บันไดตึกกรมศิลปากร หน้าตึกที่ทำงานของอาจารย์ศิลป์

ให้วาดจากแบบปูนก่อน

ตอนนั้น *พิมาน มูลประมุข* เขามาอยู่กับอาจารย์ได้สัก ๒ เดือนแล้ว เขาเป็นหลานตา*พระเทพรจนา* ครูหล่อพระบ้านช่างหล่อ รู้จักกับอาจารย์ศิลป์ดี เลยเอามาฝากเรียน อาจารย์ศิลป์ให้ไปฝึกทางด้านช่างปั้น ช่างปูน อะไรทางโรงหล่อ อาจารย์ยังไม่ได้จัดการสอนการเรียนอะไร

ปมปริศนา

ห้องทำงานของอาจารย์นี้ *สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ* ท่านก็เคยเสด็จเข้ามา มายืนคุยตรงโต๊ะอาจารย์ *พระยาอนุมานราชธน* ก็มา ธนิต อยู่โพธิ์ ก็มาบ่อย ตอนนั้นยังไม่ได้เป็นอธิบดีกรมศิลปากร มีอะไรต่ออะไรก็มาถามอาจารย์ ธนิตนี่พอเข้ามาปั๊บ อาจารย์ก็จะพยักพเยิดกับพวกเรา ทำนองว่า *"มากวนอีกแล้ว มากวนอีกแล้ว"* กวนเวลาทำงานของท่านน่ะ มาถามโน่นถามนี่ มาถามอาจารย์บ่อย ๆ อาจารย์ท่านจะทำงานของท่านทั้งวัน ไม่อยากให้ใครมายุ่ง นอกจากเวลากินข้าว

อุปกรณ์การสอนของท่านเป็นรูปเขียนแผ่น ๆ เพื่อเอาไปแขวนสอนให้ลอกให้จดกัน พวกทฤษฎีสีบ้าง Composition บ้าง สไตล์ประวัติศาสตร์ศิลป์บ้าง ป้ายนี่มันหลายอย่างหลายชนิด มีป้ายแผ่นหนึ่งเรียกว่า ป้ายเวลา ๆ นี้ท่านจะติดไว้ตรงผนังข้าง ๆ กี่โมงทำอะไร แล้วเวลาท่านกันลืมอะไรที่จะต้องทำ ท่านจะเอามุมผ้าเช็ดหน้าขมวดผูกเป็นปมไว้เป็นเรื่อง ๆ เรื่องหนึ่งก็ปมหนึ่ง สองเรื่องก็สองปม ใส่กระเป๋าไว้ พอถึงบ้านก็ไปนึกเอาว่ามีเรื่องอะไรบ้าง ท่านไม่ใช้จำใช้จดอะไร ใช้ขอดใช้ผูกผ้าเช็ดหน้าเอา อันนี้เป็นความลับของท่าน

กลุ้มใจ สบายใจ

อาจารย์มาทำงานก็ถีบรถจักรยานมา ยังไม่มีรถยนต์ ตอนหลังมีรถฟอร์ดเก่า ๆ คันหนึ่ง

ผมเคยไปบ้านอาจารย์ที่สีลม บ้านอยู่ข้างคลองสีลมเลย ตอนหลังย้ายไปอยู่พระโขนง

อาจารย์เคยมาที่บ้านผม คลองมอญ มาดูบ้านทรงไทย บอกอยากได้บ้านทรงไทยหลังคาสามชั้นอะไรนี่ ตอนนั้นมาบ้านผมก็มาระบายอารมณ์บ่นกลุ้มใจ กลุ้มใจเรื่องของจอมพล ป. ที่ท่านชอบพอกันอยู่ เรื่องสงครามอะไร ๆ รู้สึกไม่สบายใจ อาจารย์นั่งเรือจ้างมากับ *ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์* ท่านเคยมาเผาศพคุณพ่อผมครั้งหนึ่งแล้ว แต่คราวนี้มาเที่ยวเฉย ๆ มาอยู่ไม่นาน สักชั่วโมงกว่า ๆ ยังบอกว่าแหม...สบายดีนะ ลงเรือจ้างมานี่สบายใจ ทั้ง ๆ ที่ท่านมีเรื่องกลุ้มใจ ท่านก็บอกว่ามาที่นี่สบายจริง ๆ ตอนนั้นช่วงหลังสงคราม ก็ไม่รู้จะช่วยอะไรท่าน ตอนนั้นต่างคนต่างก็ลำบาก ผมก็เสียใจที่ไม่รู้จะช่วยอะไรท่านได้

พระสาโรชรัตนนิมมานก์

ตอมผมออกไปทำงานแล้ว ที่ห้างเกอร์สัน ก็กำหนดใจไว้ว่าจะต้องมาหาอาจารย์ทุกวันเสาร์ ก็มาทุกเสาร์ไม่ได้ขาด ทำบริษัทครึ่งวัน มีเรื่องอะไรก็มาบอกมาคุยกัน รู้กัน

คุณพระสาโรชรัตนนิมมานก์ กับนายห้างเกอร์สันนั้นอยู่บ้านติดกัน แกมาปรึกษาพระสาโรชฯ ให้หาช่างออกแบบสักคนจะได้ไหม แต่ที่จริงคุณพระสาโรชฯ ต้องการจะให้ผมไปสอนที่โรงเรียนวชิราวุธ อาจารย์ศิลป์บอกไม่ให้ผมไป ให้ทำงานกับห้างเกอร์สันดีกว่า สองท่านเขาคุยกัน อาจารย์ศิลป์ให้ทำงาน พระสาโรชฯ จะให้เป็นครู

ตอนหลังผมไปเจอคุณพระสาโรชฯ ท่านก็ยังถามผมอีกว่าไปไหม ? ผมเรียนท่านว่า ผมทำงานแล้วครับ ก็ขอบพระคุณท่าน

คุณพระสาโรชฯ ท่านเป็นคนจิตใจดี รูปร่างเล็ก ๆ ไม่สูงใหญ่ เป็นนักเรียนอังกฤษ จบสถาปัตยกรรม มีชื่อเสียงมากขณะนั้น สร้างสนามกีฬาแห่งชาติ สร้างศาลอาญา สร้างตึกกรมไปรษณีย์กลาง ให้อาจารย์ศิลป์ทำโมเดล สถาปัตยกรรมของท่านมักจะมีรูปปั้นประดับ อย่างศาลากลางจังหวัดอยุธยาก็มีรูปวีรกษัตริย์ไทย

กรมไปรษณีย์กลางก็มีครุฑ สนามกีฬาแห่งชาติก็มีพระพลบดีทรงช้าง อาจารย์ศิลป์ออกแบบแล้วช่วยกับลูกศิษย์ปั้น ในห้องทำงานท่านนี่แหละ ถอดพิมพ์แล้วเอาไปหล่อข้างนอก แล้วเอาไปติดตั้ง

คุณพระสาโรชฯ ท่านเป็นหัวหน้ากองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร ท่านย้ายมาจากกระทรวงธรรมการ เป็นผู้บังคับบัญชาอาจารย์ศิลป์ อาจารย์ศิลป์ขอเปิดโรงเรียนประณีตศิลปกรรม หลักสูตรของอิตาลี คุณพระสาโรชฯ ท่านสนับสนุนทันที พวกผมเลยได้เรียนจริงจังเป็นรุ่นแรก

ภาพหมู่ วันรับพระราชทานปริญญาบัตรครั้งแรกของมหาวิทยาลัยศิลปากร นักศึกษาหลายรุ่นมารับในคราวเดียวกัน (พ.ศ.๒๕๐๐)

เฟื้อ หริพิทักษ์

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาจิตรกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๐๐, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๒๘, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

จุดเกิดมหาวิทยาลัยศิลปากร

หลังปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ผมออกจากเพาะช่าง ก็ทำงานหารายได้เป็นช่างเขียนที่ร้าน *"ห้องศิลป"* ของ *หลวงนฤมิตรเรขการ* และศึกษาพิเศษกับ*ขุนปฏิภาคพิมพ์ลิขิต*ไปด้วย

มีพรรคพวกคนหนึ่ง ผมถือว่าเขาสำคัญในชีวิตของผมเหมือนกัน ชื่อ *จงกล กำจัดโรค* มาชักชวนไปศึกษา ไปหาท่านอาจารย์ศิลป์ พ.ศ.เท่าไหร่ ผมจำไม่ได้ คงจะเป็น ๒๔๗๐ จงกลเขาพาไป เขาชวนไป

มีนักเรียนเด็ก ๆ อยู่ ๔ - ๕ คน มันยังไม่เป็นอะไรทั้งนั้น ยังไม่เป็นโรงเรียนอะไร ก็มี *พิมาน มูลประมุข, แช่ม ขาวมีชื่อ* คนนี้หัวดี น่าเสียดาย *สิทธิเดช แสงหิรัญ, พวงทอง ไกรหงษ์* ไปอยู่อเมริกา *ชิ้น ชื่นประสิทธิ์, สวัสดิ์ ชื่นมะนา*

อยากรู้ อยากได้ความรู้ก็มาหาท่าน ถามท่าน ท่านก็อธิบายให้ความรู้ความคิด ไม่มีระบบสอนอะไร เหมือนกับที่ผมก็เคยไปหาท่าน *หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร* เจ้ากรมของศิลปากร ตอนที่ผมไปหาอาจารย์ศิลป์ ท่านกำลังปั้น*คุณหญิงโม* ปั้นในห้องนี้แหละ

พวกเราก็มาเรียนพร้อมกัน ตอนแรกก็มาถามท่าน ถามท่านหนักเข้า ท่านก็เลยสอน เป็นเรื่องส่วนตัว มันคล้าย ๆ สำนัก พวกนี้ส่วนมากมาจากโรงเรียนเพาะช่างทั้งนั้น มีบางคนคือ *หม่อมราชวงศ์ถนอมศักดิ์ กฤดากร* มาจากโรงเรียนมาแตร์เดอี อยากเรียนก็มา

พวกที่มานี่ก็ทิ้งงานที่ทำอยู่นะ อย่างพิมานนี่เขามีงานของเขาทำ เขายอมทิ้งงานมาเรียนกับอาจารย์ พวกที่มาเรียนนี่ต้องมีพื้นมาทั้งนั้น ไม่อย่างนั้นเรียนไม่รู้

เรื่อง อย่างผมนี่ไม่ใช่จบเพาะช่างอะไร ผมมันไปขัดกับเขาเรื่องการเรียน ไม่ใช่ว่าเขาผิด แต่ไอ้เรามันนอกประเด็น ไปโกรธเขาไม่ได้ ถ้าผมจบเพาะช่างคงไม่ได้มาอยู่ที่นี่หรอก คงกระเด็นไปเป็นครูสอนวาดเขียนอะไรนั่น ก็มีบุญที่ได้มานี่

อาจารย์ท่านเห็นมากันหลายคน ท่านก็เลยจัดการสอนให้ ถึงเวลานั้นสอนไอ้นั่น ถึงเวลานี้ปฏิบัติไอ้นี่ มารวมกันอยู่ในห้องนี้ *ห้องอาจารย์ศิลป์นี่เป็นจุดเกิด ห้องนี้เป็นจุดเกิดมหาวิทยาลัยศิลปากร* เป็นสถานที่สำคัญ ไม่มีที่อื่นหรอก เดิมมีเท่านี้แหละ อาจารย์ท่านคิดจะให้ความรู้แก่เรา ท่านไม่หวังอะไรทั้งนั้น

เมื่อนึกถึงการรวมกลุ่มมาศึกษากับอาจารย์ศิลป์ มันคล้าย ๆ กับที่*ศานตินิเกตัน รพินทรนาถ ตะกอร์* ท่านมีดฤหาสน์ใหญ่ มีสวนใหญ่ อยู่ห่างออกไป อยู่กับธรรมชาติ มารวมกลุ่มกันไม่กี่คน ใครอยากรู้ก็มาหาท่าน หนักเข้ามันมากขึ้น ๆ เป็นเรื่องขึ้น เป็นโรงเรียน เดี๋ยวนี้เป็นมหาวิทยาลัยแล้ว เหมือนกับเรา แต่เขาเกิดก่อนเรา อาจารย์ศิลป์ที่นี่ รพินทรนาถ ตะกอร์ ที่โน่น อาจารย์สำคัญ ๆ ที่เขานับถือท่านรพินทรนาถ เพราะท่านเป็นนักปราชญ์ใหญ่ เขาก็มาช่วยสอน ไม่คิดสตางค์อะไร คนดี ๆ เขามารวมกลุ่มกัน ไอ้ของเราก็คล้าย ๆ กัน อาจารย์ศิลป์เป็นคนเริ่มก่อน แล้วต่อมาพระสาโรชรัตนนิมมานก์ก็มาช่วย ท่านผู้นี้เป็นหัวหน้ากองสถาปัตยกรรมออกแบบเกี่ยวกับสนามกีฬาอะไรนี่ ท่านมาร่วมกับอาจารย์ศิลป์ ก็เลยรวมอาจารย์สอนกันขึ้น คราวแรกก็เพียงแต่มาชุมนุมอะไรกัน สอนด้วยความเมตตา แล้วก่อเป็นโรงเรียนขึ้น แล้วก็มีระบบการสอน

ตอนเปลี่ยนเป็นโรงเรียนศิลปากร หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้เปลี่ยน ก็แบ่งฝ่ายเป็นช่างเขียน ช่างปั้น ผมถูกส่งไปเรียนวิชา Painting ผมชอบทางจิตรกรรม ไม่ชอบทางประติมากรรม ผมก็ไปเรียนอยู่กับ*พระสรลักษณ์ลิขิต* ซึ่งสอน Painting แต่ผมมันดวงแบบเก่า แต่ดีกว่าเก่า เพราะพบกับท่านผู้เชี่ยวชาญ แต่แนวความคิดมันก็ยังไม่ตรงกัน ผมจะไปเรียนได้ยังไง เสียเวลา ผมก็ออก แต่ขอพิเศษ ขอเรียนกับอาจารย์ศิลป์โดยเฉพาะ เรียนทุกวัน แต่ไม่มีสิทธิ์สอบ ก็เรียน เรามันอยากรู้ ก็ทิ้งงาน ไม่ได้สตางค์ มันก็อด อยู่กับอาจารย์นี่ก็อด ส่วนมากที่มาเรียนนี่ก็ต้องทิ้งงาน ทั้งนั้น อยากได้ความรู้ก็ต้องทิ้งงาน แล้วก็ไม่ได้หวังประกาศนียบัตรอะไร ผมต้องการความรู้เท่านั้นนี่ ผมก็ไปนั่งฟัง ส่วนมากวิชาใหญ่ ๆ อาจารย์สอนทั้งนั้น ส่วนวิชารอง ๆ ลงมาอย่างศิลปไทย *พระพรหมพิจิตร*สอน ท่านก็สอนแบบของท่าน

ท่านเป็นนักสถาปัตย์ ท่านก็สอนศิลปไทยแบบสถาปัตยกรรม ก็พอมีพื้นมาจากเพาะช่างบ้าง ศิลปไทยนี่คนเรียนเบื่อ ผมก็เบื่อเหมือนกัน ยังจำได้ เขียนจตุรมุขเป็นหลักใหญ่ พระพรหมฯ นี่เป็นคนสำคัญของเรานะ อาจารย์ศิลป์ยังยกย่องท่านสถาปัตยกรรมของท่านนับว่าเป็นยอด

อาจารย์ศิลป์ยังบอกว่า สถาปัตยกรรมไทยนี่เป็นวิชาการอีกอันหนึ่ง ที่เขาให้ ๆ อะไรกันนี่ น่าจะมีดุษฎีบัณฑิตประเภทสถาปัตยกรรมไทยด้วย เขามีหรือเปล่าผมไม่ทราบ อาจารย์ศิลป์ท่านว่าควรเป็นวิชาการ*สถาปัตยกรรมไทย* วิชานี้ไม่ใช่เล่นเรื่องมากเหมือนกัน แต่อาจารย์ที่จะสอนอาจจะไม่มีตัวแล้ว

พระสาโรชฯ ท่านสอนประวัติศาสตร์ศิลป์ สอนละเอียด อียิปต์นี่สอนกันเป็นเดือน พิสดารมาก แล้วพิมพ์ดีดแจก แต่อาจารย์ศิลป์ท่านสอนไปอีกแง่หนึ่ง ท่านเรียกประวัติศาสตร์ศิลป์เหมือนกัน แต่ว่าเป็นสไตล์ Style of Art นี่สำคัญเหมือนกัน เป็นแก่นเลย แก่นของประวัติศาสตร์นี่ท่านเป็นคนให้เรา ที่อื่นเขาไม่สนใจกัน ให้สำหรับคนไทยเรานี่ อันนี้คนอื่นมองเลย ๆ กันไปหมด อาจารย์ศิลป์นี่ท่านฉลาด จำหัวใจมาให้เรา Style of Art นี่สำคัญ คู่มือที่ให้นั่นแหละ เรามองผ่านเลยกันเสียหมด แล้วกลับไปว่าอาจารย์ว่ามีเท่านี้นะเหรอ โธ่ ! นั่นเป็นคู่มือย่อนิดเดียว เป็นแก่นนะนั่น เป็นหลัก ตอนนี้อยู่ที่คนสอน จะสอนอะไรก็สอนไป แต่ไอ้นี่เป็นแก่นเป็นหลักให้ ไอ้เรื่องพิสดารอะไรมันเป็นหน้าที่ของคนสอนจะต้องให้ ไอ้นี่มันหลัก ต้องจำให้ได้ ผมก็ได้ไอ้นี่แหละเป็นหลักค้นคว้าอะไร เราทำ Painting ก็ต้องรู้ประวัติศาสตร์ ภาพเป็นมาอย่างไร ๆ เป็นชั้น ๆ มา ดีไม่ดียังไงเรารู้ อาจารย์สอนวิจารณ์ด้วยเวลาเรียนประวัติศาสตร์ พวก Aesthetic มันเป็นส่วนประกอบ

เวลาเรียนที่เมืองนอกมันมีประวัติศาสตร์ศิลป์อันเดียว ในนั้นมีวรรณคดี, สุนทรียศาสตร์, ศิลปวิจารณ์ อาจารย์ศิลป์สอนให้หมดทุกอย่าง Perspective นี่ก็ยุ่งยากมาก ยังเรื่องแสงเงาอีก ทฤษฎีสี, ทฤษฎี Composition, Anatomy อยู่ในสมองของท่านหมด ไม่รู้บรรจุได้ยังไง

เราก็มีบุญนะ มาพบกับอาจารย์สำคัญ แต่เราก็ต้องเสาะ ๆ หาไปนะ แล้วเราก็มีบุญที่มีคนนำไปหา ไม่อย่างนั้นก็คงเละเหมือนกัน ก็คงไปอย่างคนอื่นเขา บ้านเราได้อาจารย์ขนาดนี้ก็บุญของเราแล้ว หาไม่ได้หรอก ไปเมืองนอกหาอาจารย์

อย่างอาจารย์ศิลป์หาไม่ได้แล้ว นอกเวลาก็ยังไปถามได้ มันหาไม่ง่าย มันยาก การเป็นครูบาอาจารย์ไม่ใช่ง่าย การเป็นครูบาอาจารย์ดีจริง ๆ มีความรู้จริง และมีความรักที่จะให้วิชาเขา ฉลาดในการที่จะให้ นี่ไม่ใช่ง่าย ใครได้พบอาจารย์ดี ๆ อย่างนั้นก็บุญแล้ว ไอ้เรานะไม่ได้กระผีกของอาจารย์นะจะบอกให้ การเสียสละนะเป็นธรรมดาของท่าน เป็นอาจารย์ไม่ได้คิดหวังอะไร มีแต่ให้ การให้ของท่านนี่ก็มีความรอบรู้มาก แล้วท่านก็หาอยู่เสมอ แล้วท่านฉลาดในการให้อีก

หลวงวิจิตรฯ ท่านมีนโยบายอยากจะช่วยพวกช่าง คือ พวกช่างที่ทิ้งงานมาเรียนกับอาจารย์ศิลป์นี่ ความจริงเขาก็จะช่วยอยู่แล้ว คือ ถ้าเรียนสำเร็จเขาก็ให้ทำงานในกรมฯ ไอ้ผมนั่นเป็นคนนอกประเด็น ตอนนี้จะด้วยอะไรไม่รู้ หลวงวิจิตรฯ รู้เข้าว่าผมมีนิสัย ถึงจะทำอะไรนอกประเด็นท่านก็ไม่ว่าอะไร ใครไม่รู้เคยบอกผมว่าขอให้เรียนเถอะ สำเร็จแล้วก็จะได้เข้าทำงาน ไอ้ผมตอนนั้นก็แห้ง ๆ อยู่ ไม่มีอะไรใคร ๆ ก็รู้ว่าผมแห้ง อุตสาหะแล้วยังไม่มีสิทธิ์สอบอีก เขาก็สงสารกัน เขาเสียดายก็บอกให้เรียน ไปสอบมันก็ต้องได้ ไอ้เราก็ไม่เอา เพราะมันขัดกับใจเรา ชอบอิสระ ผมก็เรียนเอาแต่สิ่งที่ผมต้องการ

หลวงวิจิตรฯ เรียกไป อยากช่วยผม ก็บอกให้ทำงานเลย ไอ้ผมมาคิดดูก็เห็นว่าไม่อิสระ ไม่เป็นตัวของเรา ต้องทำตามเขาสั่งอย่างที่เคยทำที่ *"ห้องศิลป"* ผมก็ไม่เอา ยอมอดเอา ผมเข้าใจว่าอาจารย์ศิลป์คงจะไปบอกหลวงวิจิตรฯ ว่าผมมันแห้ง ให้ช่วยให้ทำงาน แต่ผมก็เรียนด้วยใจรัก ไม่ได้หวังผลจะไปเข้าทำงานราชการอะไร

ใบรับรองของอาจารย์

ตอนผมไปอินเดีย ผมไม่มีประกาศนียบัตรอะไรไปแสดง อาจารย์ศิลป์ท่านก็เขียนใบรับรองให้ ท่านชี้เลยให้ไปเรียนที่อินเดีย *ที่วิศวภารติ ศานตินิเกตัน* นั่นไม่ใช่เรานึกเอาเอง ท่านรู้อะไรหลายอย่าง ตอนแรกจะให้ไปอิตาลี ตอนนั้นมีสงครามเลยงดไป ก็ให้ทุนไปอินเดีย ไปเรียนที่ศานตินิเกตัน ท่านรอบรู้มาก รู้ว่าอะไรอยู่ที่ไหน ท่านเป็นคนชี้บอกอะไรให้ อย่างผมไปอิตาลี บอกเลย นายต้องไปมิวเซียมนั้น มิวเซียมนี้ เราเรียนแล้วเราต้องไปดู เป็นเรื่องสำคัญ ท่านต้องการ

สนับสนุนอันนี้ ถ้าเราไม่ไปเห็นเราก็ไม่เกิดความคิดความรู้จริง ๆ ไอ้ดูหนังสือมันก็สักแต่ว่าดู มันจะไปเห็นอะไร ขุนปฏิภาคฯ นี่ท่านถึงรู้อะไรดี เพราะท่านเป็นนักเรียนอังกฤษ ไปอยู่อังกฤษแล้วจึงกลับมาเมืองไทย ท่านจึงรู้ประวัติศาสตร์ รู้ Painting ดี อธิบายกรรมวิธีต่าง ๆ ก็ดี รู้จักประวัติ Painter มาก ท่านก็บอกกับผมว่า ถ้าผมได้ไปเมืองนอกก็จะดี ได้เห็นอะไรจริง ๆ แต่ตอนนั้นผมไม่ได้คิดจะไปเมืองนอกอะไร

ผมไปอินเดียก่อนสงครามในบ้านเรา อาจารย์ศิลป์ชี้ให้ไปที่นี่ แล้วพอไปถึงอินเดียก็ได้เห็นอะไรหมด แล้วไอ้ใบรับรองนั่นอาจารย์ศิลป์ท่านเขียนนิดเดียว ไม่มีประกาศนียบัตรอะไร ธรรมดาต้องมี เขาถึงจะให้เข้า ผมไม่มี อาจารย์เขียนให้นิดเดียวเท่านั้นได้เข้า แต่ตอนแรกเขาก็มอง ๆ เขาไม่รู้จักว่าอาจารย์ศิลป์เป็นใคร เห็นว่าเป็น Dean เป็นคณบดี แล้วเขียนรับรองผมอย่างดี เขายังไม่เข้าใจว่าเรามีความสามารถสมกับที่จะเข้าเรียนหรือเปล่า สันดานผมมันชอบทำงาน ผมก็ทำ ๆ ก่อนที่โรงเรียนจะเข้า เขาก็มาคอยดู เขาเห็นงานเขาก็ยินดี เขาเชิญให้เอางานเข้าแสดงนิทรรศการศิลปะ จะเอาอะไรเขาให้ทั้งนั้น ไม่อย่างนั้นลำบากเหมือนกัน

อิตาลีนั้นง่าย เขารู้จักอาจารย์ศิลป์ดี คำรับรองของอาจารย์ศิลป์นี่ยิ่งกว่าประกาศนียบัตรเสียอีก เพียงแต่ว่าต้องสอบเข้าตามระเบียบ

การแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติ

เป็นงานของท่านอันหนึ่ง ที่ท่านพยายามส่งเสริมศิลปกรรมไทยให้งอกงาม ถ้าไม่ทำอย่างนี้มันไม่มีจุดสนใจที่จะให้ใครตั้งใจทำ สร้างขึ้นมา เดี๋ยวนี้มีคนส่งเสริมกันดี มีเงิน

ตอนนั้นไม่มีเงิน ก็อาศัยคนสำคัญ ๆ เข้ามาช่วยเท่าที่จะทำได้ โดยท่านเป็นหลัก สมัยแรกมี*ซาโตมิ* เขาเป็นผู้อำนวยการใหญ่ในสมัยญี่ปุ่นเข้ามา คล้ายเป็นผู้บัญชาการใหญ่สำหรับศิลปะด้านโฆษณา เขาอยู่ฝรั่งเศสมานาน เข้ามาเป็นหัวหน้าใหญ่ตัวสำคัญ งานเขาก็มี แต่ผมเคยเห็นแต่รูปถ่าย มีหัวศิลปะเป็น Artist ใหญ่ ได้เมียแหม่ม เดี๋ยวนี้ก็ยังอยู่ด้วยกัน อยู่ปารีสนานจนรัฐบาลญี่ปุ่นเขายกให้เป็นผู้อำนวยการทางด้านนี้ ลูกศิษย์ทุกคนต้องทำงานศิลปะให้อาจารย์ จะอยู่เฉย ๆ

ไม่ได้ ทำแล้วก็ส่งงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ผมเกรงใจอาจารย์ เดี๋ยวโดนด่าเอา ผมเองไม่ได้ปรารถนารางวัลอะไร

อาจารย์กับศิลปกรรมไทย

ผมอยู่อินเดีย ๖ ปี กลับมาอาจารย์ก็ให้มาช่วยท่าน ผมมาได้ความคิดเรื่องศิลปะของไทยเรา ก็ไปค้นคว้า ก็รู้ว่าของเราก็มีดี ๆ แต่มันซ่อน ๆ อยู่ ผมก็ไปคัดมา เป็นเรื่องวิจัยวิเคราะห์คุณค่าทางศิลปะ ไม่ใช่เรื่องก๊อปปี้ เป็นการวิจัยสี Composition วิธีเขียน สไตล์ วิธีลงสี ศึกษาการบอกเล่าเรื่องราว ผมทำก็เพื่อการศึกษาแก่เด็ก ตอนนั้นอาจารย์ศิลป์ท่านให้ผมสอนปี ๑ ปี ๒ อยู่ ท่านก็คอยดูว่าการสอนผมเป็นอย่างไร มีเวลาผมก็ไปค้น ๆ เรื่องศิลปกรรมไทยมาให้อาจารย์ดู อาจารย์ท่านก็เกิดความคิดขึ้นมา ตอนนั้นท่านก็จะออกแล้ว ท่านบอกว่าท่านอยู่ไม่ได้จริง ๆ เงินเดือนแค่นี้ ทางรัฐบาลยังไม่อนุมัติให้ต่อ *เจ้าคุณอนุมานราชธน* อธิบดีกรมศิลปากรก็ให้ทำเป็นเรื่องลาไปก่อน ก่อนไปท่านก็ยังคิดถึงบ้านเมืองเรา ท่านได้ความคิดจากผมว่า เรื่องศิลปะของไทยเรานี่ก็มีอะไรพิเศษ ก็ให้ผมไปเลือกภาพให้ที ท่านก็ให้*อาจารย์สนิท ดิษฐพันธุ์, อาจารย์พินิจ สุวรรณะบุณย์* ไปช่วยผม ผมก็ชี้ให้ว่าเขียนตรงนี้ ๆ นะ เขาก็ทำกัน มันก็ได้หลายรูป ท่านก็รวบรวมนำไปแสดง พร้อมทั้งรูปปั้นอะไร ๆ ที่อังกฤษ ฝรั่งเห็นก็ตกใจ รู้ว่าเมืองไทยก็มีของดี เห็นคุณค่า ตื่นเต้น มันเริ่มต้นตรงนี้ ตรงที่อาจารย์นำไปแสดงที่สถานทูตไทยในลอนดอน

พอปีหลัง อาจารย์ศิลป์ท่านก็กลับมา ทางรัฐบาลไทยก็ให้ท่านอยู่ต่อไป อาจารย์ศิลป์ก็เกิดความคิดให้มีวิชา*วิจัยศิลปไทย*ขึ้นในหลักสูตร ผมก็ช่วยสอนในวิชานี้ ช่วงนั้นผมออกไปค้น ๆ อะไร ก็ไปเห็นภาพที่อยุธยา สิ่งที่มันกำลังจะสลายตัว ผมก็เสียดาย ก็เลยขออนุมัติกรมศิลปากร เขาให้มาหมื่นหนึ่งเพื่อไปค้นคว้าทำวิจัย

อาจารย์ท่านไม่ค่อยพอใจเท่าไหร่ที่เห็นผมออกไปทำงานอย่างนั้น ท่านอยากให้ผมเรียนรู้ แต่ท่านก็ไม่กล้ายับยั้ง ผมเห็น*อังคาร กัลยาณพงศ์*ว่าง ๆ ก็ชวนไปช่วย

ผมอยู่อยุธยา อาจารย์ศิลป์ก็แอบไปดู ท่านคงยังไม่ไว้วางใจผมนัก อยากให้ผมทำศิลปะ ไม่อยากให้ไปคัดภาพเขียนโบราณนั่น ท่านยังไม่เห็นด้วย แต่ก็ไม่ฝืนใจเรา ผมลาไป ๒ ปี ก็ต้องทิ้งงานสอน อาจารย์ศิลป์ท่านปวดหัว ไม่มีคนช่วยสอน ต้องไปตาม *จำรัส เกียรติก้อง* มาช่วยแทน อาจารย์ท่านแอบไป พอได้เห็นงานก็บอกว่าดี ท่านก็สนับสนุน บอกว่าให้ผมทำได้ทั้งสองอย่าง นี่เป็นเรื่องเกิดวิชาศิลปไทย มันเกิดทั้งสอนทั้งคัดลอก อาจารย์ท่านเห็นชอบ ท่านก็ให้ทำ เสร็จแล้วผมก็เลยต้องมาสอนค้นคว้าวิจัยศิลปไทย ผมไปอยุธยา เพชรบุรี แล้วไปสุโขทัย

ตอนนี้ผมก็ไปนั่งทำ ๆ ผมก็ถามอาจารย์ว่า *"อาจารย์ครับ ผมนั่งทำไอ้โน่นไอ้นี่ ก็ล้มโครม ๆ จะให้ผมทำยังไง"* ท่านก็เลยได้ความคิด ท่านร่างหนังสือผ่านกรมศิลปากรไปยูเนสโก ขอผู้เชี่ยวชาญอนุรักษ์ภาพเขียนมา เขาก็มา เราก็พาเขาไปที่สำคัญ ๆ ที่มันจะเสียหาย เขาตรวจดูแล้วเขาก็ให้วิธีการทำ เราก็เอามาผสมน้ำยากับอาจารย์ ผมก็จัดสตาฟฟ์ไปทำ พอมีปัญหาอะไรผมก็บอกอาจารย์ อาจารย์ท่านก็บอกทางโน้นเขา เขาประชุมเสร็จ เขาก็ให้วิธีการทำมา ผมก็ทำมาจนเสร็จ แต่ทารุณแสนสาหัส ผมคิดว่าถ้าผมไม่รักละก็... เรานี่รับผิดชอบ เขาให้เราทำ เขาก็ไว้ใจเราไอ้เราก็รักศิลปะ ถ้าเราไม่รักละก็ไม่ต้องทำเสีย หยุดหมดเลย ทำแต่เช้าจนเย็น จนสมภารแกว่า เอ... เธอไม่ทารุณลูกน้องไปหรือไง ผมบอกว่าเขายินดีทำ ผมก็ทำตามที่ผู้เชี่ยวชาญเขาบอกดีที่สุดแล้ว ผมทดลองและค้นคว้าไปเองด้วย เรารักศิลปะเราก็ทำได้

สรุป

๑. ค้นคว้าวิจัยศิลปไทยขึ้น ซึ่งอาจารย์เป็นคนให้เกิดขึ้นมา

๒. คัดลอกจิตรกรรมฝาผนัง อาจารย์เห็นคุณค่าก็สนับสนุนส่งเสริม

๓. อนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง อาจารย์ติดต่อยูเนสโกให้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาแนะนำวิธีการและเป็นที่ปรึกษา

สังหรณ์

ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ผมไปเขียนภาพอาจารย์ศิลป์ที่บ้านท่านที่ซอยสายลม คือผมไปขอท่านว่าอยากจะเขียนรูปท่านเอาไว้ให้พวกเราดูกัน ไม่ใช่เพื่อผมเองหรอก ท่านก็ให้เขียน ผมไปเขียนอาทิตย์ละวัน ท่านมายืนเป็นแบบให้ ผมไม่รู้หรอกเรื่องท่านเจ็บไข้ได้ป่วยอะไร ผมก็เขียนไป ๆ จนครั้งหลังสุดผมจะไปเน้นรูป เน้นความสำคัญ แต่ลืมเอาพู่กันไป ก็เลยไม่ได้เขียน ไม่ได้เน้น

หลังจากนั้นวันหนึ่งผมเข้าไปหาท่านในห้องทำงานที่มหาวิทยาลัย ผมยังไม่รู้เรื่องท่านเจ็บป่วยจะเข้าโรงพยาบาลอะไรของท่านเลย เมื่อผมพูดธุระกับท่านเสร็จแล้ว ผมก็หันหลังจะออกจากห้องชั้นในของท่าน กำลังจะผลักบังตาออกไป ใจมันก็เกิดรู้สึก มันนึกอย่างไรไม่รู้ หรือมันจะเป็นลางสังหรณ์อย่างไรไม่รู้ได้ ผมก็เหลียวกลับไปดูท่าน ท่านเองก็เหลียวหันกลับมามองผมในเวลาเดียวกัน...เหมือนกับกวางเหลียวหลัง...ต่างก็มองกันอยู่แวบหนึ่ง ผมไม่นึกว่าเป็นการมองเห็นกันครั้งสุดท้ายของผมกับท่านอาจารย์ศิลป์...

เสียงแว่ว

ข้าพเจ้าได้ยินเสียงแว่วอยู่ข้างหู *"พรุ่งนี้ก็ช้าเสียแล้ว ๆ"* นึกตามเสียงนั้นไป ก็ทราบว่าเป็นเสียงของท่านพ่อ*ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* ที่ท่านได้ร้องเตือนมาหลายปี เพื่อให้เราได้รู้จักคุณค่าของศิลปวัตถุที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของเรา เสียงนี้บางคราวก็แว่ว ๆ กระซิบอยู่ข้าง ๆ บางคราวก็ก้องกังวานลั่นสนั่นยิ่งกว่าฟ้าผ่า ! ... เสมือนปลุกกระชากให้ผวาตื่นจากหลับ ความหลับไหลท่ามกลางความมืดและความเย็นของรัตติกาล ซึ่งฝนกำลังโชยให้สบาย...

"พรุ่งนี้ก็ช้าเสียแล้ว"...ไม่ใช่เป็นเพียงคำตักเตือนให้เรารู้จักคุณค่าของศิลปวัตถุ รักและหวงแหนศิลปวัตถุของเรา แต่เป็นคำเตือนใจกลาง ๆ ไม่ให้ประมาท... น่าจะเป็นคำสอนคำสุดท้าย ก่อนที่ท่านจะจากเราไป

เป็นคำเตือนใจให้นักศึกษาศิลปะทั้งหลายไม่ประมาท ไม่ทอดทิ้งกาลเวลาอันมีค่า... *"พรุ่งนี้ก็ช้าเสียแล้ว"* นักศึกษาต้องทำตนเป็นผู้ตื่นไม่ใช่หลับ

ผู้ตื่นไม่ทิ้งไม่ทอดเวลา ไม่ทิ้งโอกาส รีบขวนขวายหาความรู้ ผู้หลับได้แต่นอนทอดกายให้เขาเหยียบเขาย่ำ ทอดใจให้ตนของตนเอง เหยียบย่ำตัวเอง เป็นที่น่าบัดสี

ฉะนั้น ขอให้นักศึกษาทั้งหลายจงทำตนเป็นผู้ตื่น เป็นผู้รู้ตัว รู้จักตัว อย่าใช้เวลาอยู่กับความหลับไหล และอย่าใช้เวลาอยู่กับความมืด จงทำตัวเป็นผู้ตื่นอยู่เสมอ อยู่ท่ามกลางแสงสว่างและความสดชื่น

สนั่น ศิลากรณ์

ประติมากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

บรรยากาศศิลปากรในอดีต

เมื่อใดที่ผมรำลึกถึง*ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี* ภาพต่าง ๆ ในอดีตของสถานที่ในบริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากรเดี๋ยวนี้ก็ผุดตามออกมาด้วย บางภาพก็เลือนราง บางภาพก็ชัดเจนเหมือนเกิดขึ้นเมื่อวันวานนี้เอง มันเป็นฉากและเวทีแห่งความจริงใจในการต่อสู้เพื่อสร้างความเจริญทางศิลปะให้แก่ประเทศไทย ถึงแม้ว่าสภาพและบรรยากาศเดิมจะสลายตัวไปแล้วตามกาลเวลา เพราะความเจริญที่ติดตามมาโดยลำดับทั้งบุคคลและสถานที่ก็ตาม

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ถ้าหันหลังให้ท้องสนามหลวงบริเวณสนามสามเหลี่ยมหรือหันซ้ายมือให้ประตูวิเศษไชยศรี แล้วเดินตรงเข้าไปในรั้วที่มีต้นลั่นทมยืนต้นเรียงรายแข่งกับต้นมะขามที่ริมขอบสนามหลวง จะมีตึกสองชั้นปลูกอย่างสง่างามยาวขนานไปกับรั้ว ปัจจุบันตึกหลังนี้ก็ยังคงอยู่ เพียงแต่มีการตกแต่งเพิ่มเติมขึ้นอีกเล็กน้อยเท่านั้น นั่นคือ ส่วนหนึ่งของกรมศิลปากร กรมที่มีหน้าที่สร้างพุทธิปัญญาให้แก่ประชาชน มีปรมาจารย์ทางช่างศิลปะหลายท่านหลายสาขาปฏิบัติราชการกันอยู่ เพื่อสร้างสรรค์ *"ศิลปะเพื่อประชาชน"* และ *"ศิลปะบริสุทธิ์"* ให้แก่ชาติ

ความเจริญของงานในกรมนี้ได้ให้กำเนิด*โรงเรียนประณีตศิลปกรรม*ขึ้นแล้วก็เติบโตขึ้นมาตามลำดับด้วยความอุตสาหะวิริยะอันแรงกล้าและบริสุทธิ์ใจของท่านอาจารย์ศิลป์ ผู้ซึ่งหอบเอาวิชาการและความรู้ความสามารถอย่างชำนิชำนาญในศิลปะด้านจิตรกรรมและประติมากรรมข้ามน้ำข้ามทะเลข้ามแผ่นดินมามอบให้แก่ประเทศไทย ไม่ให้ด้อยกว่านานาชาติที่เจริญแล้ว นับว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ประเทศไทยพึงจะได้รับความเจริญ

จากมุมซ้ายสุดของตึกยาวของกรมคือ ด้านประตูวิเศษไชยศรี มีตึกชั้นเดียวทรงสี่เหลี่ยมทึบ ๆ แบบยุโรป ผนังมีหน้าต่างเป็นกระจกกว้างใหญ่สูงขึ้นไปเกือบติดชายคา หน้าประตูเหนือบังตาไม้ขึ้นไปมีป้ายเล็ก ๆ พื้นทาด้วยเชลแล็ก

เขียนด้วยสีน้ำมันสีขาวเป็นตัวหนังสือจามเรียบ ๆ ว่า *ห้องช่างปั้น*

วันนั้นเป็นวันแรกที่ผมได้พบท่านอาจารย์ พบด้วยความประหม่าพรั่นพรึง เพราะร่างกายท่านสูงใหญ่ สวมแว่นตาสั้นหนาเตอะ กระจกแว่นทำให้ตาท่านเล็กลงไป และเน้นให้เห็นจมูกใหญ่ขึ้นมาผิดปกติ พูดไทยเสียงดังแต่ผมฟังไม่รู้เรื่อง กางเกงผ้าทอสะอาดแบบกางเกงแพรจีน และเสื้อผ้าอย่างเดียวกันสีขาวคอกลม แขนสั้นที่ท่านสวมเป็นชุดทำงาน สร้างความทะมัดทะแมงเอาจริงเอาจังของท่าน ทำให้ผมต้องเดินขาสั่นไปหา แต่แล้วความชื่นชมอย่างบอกไม่ถูกก็เกิดขึ้นจากอาการของการปฏิสันถารกับเด็กโง่ ๆ อย่างผมก็ดี ภาพปั้นขนาดต่าง ๆ ที่ผมไม่เคยพบเห็นมาก่อนเลยในชีวิต ที่ตั้งเรียงรายอยู่เต็มห้อง บางรูปดูเหมือนจะเรียกผมให้เข้าไปหาด้วยซ้ำก็ดี สิ่งเหล่านี้มันประทับใจผมเหลือเกิน แล้วผมก็คิดว่าผมต้องเป็นลูกศิษย์ท่านให้ได้ ซึ่งในที่สุดท่านก็ได้เป็นอาจารย์ เป็นพ่ออีกคนหนึ่งของผมในเวลาต่อมาอย่างสิ้นเชิง

ในชีวิตนักเรียนรุ่นหนุ่มอย่างพวกเราหลายคนนั้น เป็นระยะที่จะสิ้นสุดความเป็นเด็ก ต่อกับการเริ่มต้นของวัยหนุ่ม มันเป็นช่วงที่เรามักจะทำบาปขึ้นเหลือเกิน เพียงแต่มีความบันดาลใจเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเพื่อนสะกิดเท่านั้นก็ขึ้นมาเลย บาปในที่นี้หมายถึงความซุกซนต่าง ๆ นานาควบคู่ไปกับการเรียน ซึ่งสร้างความรำคาญใจให้กับท่านอาจารย์มิใช่น้อย

สภาพบริเวณหลังตึกของกรมศิลปากรและตึกห้องช่างปั้น มีห้องเรียนเป็นเรือนไม้อยู่สองสามหลัง ต่อจากนี้เข้าไปก็เป็นโรงโกดังเก็บวัสดุต่าง ๆ ของงานพระเมรุ เช่น รองนอกโกศเก่า ๆ รองนอกหีบพระศพเจ้านาย ฐานที่ตั้งเครื่องสังเวยในพระราชพิธี เขาเก็บไว้ระเกะระกะไปทั่วบริเวณ ตั้งแต่หลังตึกที่เป็นกองหัตถศิลป์ในเวลานี้เลยลึกเข้าไปจนถึงกำแพงวังสมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ (วังท่าพระ) โดยมีเสาไม้ขนาดใหญ่ตั้งโครงขึ้นไป หลังคามุงด้วยสังกะสีเป็นโรงโกดัง ไม่มีฝ้า ยาวเหยียดขนานไปกับกำแพงวังท่าพระ บรรยากาศภายในโรงนี้มืดครึ้มน่ากลัว มันเป็นภาพมายาให้พวกเราแล้วแต่จะเห็น เป็นป่าก็ได้ เป็นท้องพระโรงก็ได้ ตลอดจนเป็นที่หลบซ่อนท่านอาจารย์เมื่อถึงชั่วโมงที่เราขี้เกียจเรียน

ต้นจันหรือต้นดอกหางนกยูงที่ต้นใหญ่จนรากของมันโผล่พื้นดินสูงถึงหน้า

แข้ง เลื้อยเข้ามาภายในโรงโกดังที่พื้นที่ทั้งหมดเป็นดิน สุมไปด้วยใบไม้แห้งไม้ผุสลับกันอยู่กับกองวัสดุที่กล่าวมาแล้ว เถาวัลย์ขนาดเท่าข้อมือจะห้อยเป็นสาย ๆ ลงมาจากต้นจันหรือต้นหางนกยูงนี้เป็นซุ้มเป็นซอก เราจะหานกฮูกหรือนกเค้าแมวที่แอบมานอนตอนกลางวันได้โดยไม่ยากนัก จากซุ้มเหล่านี้ถ้าอยากดูค้างคาวที่นอนเกาะกันเป็นกลุ่มนับเป็นร้อย ๆ นั้น ไม่ต้องไปถึงถ้ำที่ราชบุรีหรอก เพียงแต่เดินย่องเข้าไปในโรงหรือเขาวงกตนี้ ก็ได้ทั้งดูทั้งไล่เล่นอย่างสนุกสนานแล้ว ถึงแม้ว่าจะสะอิดสะเอียนเจ้าพวกตัวหมัดและเห็บหมาที่ชุกชุมจากหมาข้างถนน ที่เก็บเศษอาหารตามหาบแม่ค้าริมสนามหลวงมาแอบซุกซ่อนอยู่เป็นฝูงก็ตาม ภาพบริเวณและบรรยากาศนี้อาจจะยังมีอยู่บ้างในห้วงสำนึกของคนอย่างรุ่นผมเท่านั้น เพราะวัสดุทั้งหลายแหล่เหล่านี้ได้สลายตัวไปหมดแล้ว ปรากฏเป็นรูปร่างของอาคารเรียนใหญ่ ๆ แต่ละคณะที่เกิดขึ้นมาเบียดเสียดกันเต็มบริเวณ รวมทั้งวังท่าพระด้วยในปัจจุบันนี้

จุดระเบิด

เมื่อผมเป็นนักเรียนอยู่นั้น มีรุ่นพี่ที่เป็นข้าราชการอยู่ในสถานที่เดียวกันแกต้องกินเหล้าเป็นประจำ แต่การงานนั้นเป็นที่ไว้ใจของอาจารย์มาก คือ แกมีหน้าที่ควบคุมการหล่อโลหะรูปปั้นที่เป็นอนุสาวรีย์ หรือรูปอะไรต่าง ๆ ที่หล่อโลหะ อยู่ในหน้าที่รับผิดชอบของแก ทุกคนรู้กันทั้งนั้นว่าอาจารย์ไม่ชอบเป็นอย่างมากที่ใครกินเหล้าในเวลาราชการ เจ้าตัวเขาเองก็รู้และกลัวอาจารย์เป็นที่สุด ครั้งใดที่มีการหล่อรูปโลหะ อาจารย์จะต้องเข้าไปตรวจการเตรียมหล่อ จะต้องซักไซ้ไล่เลียงกันอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้เกิดการผิดพลาดขึ้น ครั้งหนึ่งเมื่ออาจารย์ไปตรวจสิ่งของที่เตรียมจะหล่อรูปในวันรุ่งขึ้น เวลายืนพูดโต้ตอบกับอาจารย์ เขาจะยืนห่างอาจารย์เป็นพิเศษผิดปกติ พูดกันอยู่ครู่หนึ่ง อาจารย์ท่านเลยแกล้งถอยหลังไป ๔ - ๕ ก้าว เขาก็จะเดินเข้าไปใกล้ ๔ - ๕ ก้าวเหมือนกัน อาจารย์แกล้งเดินเข้าไปใกล้ ๒ - ๓ ก้าว เขาก็ถอยไป ๒ – ๓ ก้าวเหมือนกัน เรียกว่ารักษาระยะให้คงที่ไว้ ท่านเลยพูดว่า *"นี่ถ้าฉันเอาไม้ขีดไฟมาด้วย แล้วจุดตรงนี้ก้านเดียวเท่านั้น ตัวนายต้องระเบิดบึ้มทีเดียว"*

อยู่ในที่

อาจารย์ท่านต้องรับหน้าที่มากกว่าผู้อำนวยการสอน อาจารย์ผู้สอนต้องมาเป็นอาจารย์ผู้ปกครองด้วยโดยปริยาย แม้แต่ในบางขณะพวกเรายังระลึกได้ว่า ท่านยังเคยทำตัวเป็นเพื่อนกับลูกศิษย์ของท่านด้วยซ้ำไป

ท่านคงมีดติว่า *"อย่าทิ้งแผลไว้จนเป็นหนอง"* เพราะว่าถ้าลูกศิษย์คนใดทำผิด ท่านจะต้องเล่นงานทันที ไม่ว่าผิดเล็กผิดน้อย แล้วหาวิธีให้เจ้าตัวแก้ไขจนไม่กล้าทำอีกต่อไป

โรงหล่อของกรมฯ ในสมัยนั้นมีลักษณะเหมือนศาลาโถง เนื้อที่ ๓๐ x ๓๐ เมตร หลังคาสูง มุงสังกะสี เปิดข้างบนเป็นช่องระบายควันไฟ มีห้องไม้เล็ก ๆ สำหรับเก็บทองเหลือง ทองแดงอยู่ห้องหนึ่ง นอกนั้นเป็นบริเวณที่วางเก็บฟืนและถ่าน เครื่องมือประกอบการหล่ออยู่เป็นที่ ๆ ในบริเวณนี้ ที่ตรงนี้เดี๋ยวนี้เป็นที่ตั้งตึกเรียนคณะมัณฑนศิลป์ ต่อจากโรงหล่อนี้ก็คือสถานที่ที่จะให้เป็นป่าหรือท้องพระโรงในนิยายลึกลับอะไรก็ได้ที่พวกเราสมมุติขึ้นมา

วันหนึ่งพวกเรา ๒ - ๓ คน รวมทั้งผมด้วย กำลังค้นหาความสุขด้วยการเอาหนังสติ๊กไล่ยิงค้างคาวเล่น ในขณะที่เพื่อนบางคนที่ดีกำลังสเก็ตช์ต้นไม้ ใบไม้ หรือไม่ก็พวกลายแกะไม้ที่เป็นลายไทย ลงรักประดับกระจก ซึ่งเป็นส่วนประกอบพระเมรุโดยช่างฝีมือเก่ง ๆ เมื่อพวกเรา ๒ - ๓ คนนั้นเดินออกมาพร้อมด้วยกระดาษวาดเขียนที่มีภาพไร้สาระ ก็พบกับอาจารย์เข้าอย่างจัง ท่านยิ้ม แล้วถามว่า

"เข้าไปเขียนอะไร นาย ?"

"เขียนยังไม่เสร็จครับ..." คนหนึ่งรีบตอบออกไปด้วยเสียงอ่อย ๆ

"ฉันว่านายเขียนค้างคาว เพราะมันบินออกมาบอกฉัน..."

แล้วต่อจากนั้น พวกเราก็ต้องยืนตัวสั่นกันเป็นแถว เพราะเสียงดัง ๆ ที่อัดเข้าไปในหูอย่างดุดัน สุดท้ายท่านก็พูดว่า

"คนเราต้องอยู่ในที่"

แล้วท่านก็หันหลังเดินจากไปอย่างโมโห ในที่สุดก็มีคำสั่งห้ามนักเรียนเข้าไปในบริเวณนี้เด็ดขาด แต่พวกเราแทบทุกคนจะได้ค่ารถเมล์จากท่านไปเขียนรูปที่เขาดิน (สมัยนั้นมีรถเมล์ขาวของนายเลิศ ตั้งต้นจากพระบรมรูปทรงม้ามาตามถนนราชดำเนินนอก กลาง ใน เลี้ยวตรงไปท่าช้างวังหลวง ผ่านหน้าประตูวิเศษไชยศรี คงจะไปสิ้นสุดที่ท่าเตียน และเขาดินก็ยังไม่มีการเก็บค่าผ่านประตู)

ในช่วงเวลาเหล่านั้น ผมยังตีความประโยคนี้ไม่กระจ่าง แม้ขณะกำลังเรียนวิชา Composition ท่านก็เคยพูดถึงคำว่า *"ต้องอยู่ในที่"* ภาพอะไรดีหรือไม่ดีก็มักจะมีคำว่า *"อยู่ในที่"* หรือ *"ไม่อยู่ในที่"* จนในที่สุดท่านก็ให้ความชัดแจ้งขึ้น ท่านว่า

"พ่อต้องอยู่ในที่ (หน้าที่) ของพ่อ"

"ลูกต้องอยู่ในที่ของลูก"

"วัตถุก็เหมือนกัน ตั้งพระพุทธรูปไว้ในห้องน้ำก็ไม่เหมาะสม"

คำนี้เป็นสัจจะของโลกอย่างหนึ่ง ที่จะบันดาลให้เกิดความสุขหรือความทุกข์แก่สังคมหรือประเทศชาติได้ เมื่อเป็นนักเรียนมีหน้าที่เรียน แต่หาอยู่ในที่ของนักเรียนไม่ เอาเวลาในชั่วโมงเรียนออกจากที่ของมันไป หรือเมื่อมาเป็นเจ้าหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วไม่รักษาหน้าที่ของตน ความเสื่อมเสียแก่ประเทศชาติก็จะตามมา

อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ห้องเรียนในเวลานั้นมีไม่กี่ห้อง เพราะนักเรียนมีน้อย ส่วนมากเป็นเรือนไม้ ผมเรียนปั้นก็อยู่ในห้องช่างปั้นของอาจารย์นั่นเอง รู้สึกว่าอยู่กันอย่างครอบครัวหนึ่งที่เดียว วันไหนงานสอนของท่านและงานหลวงดำเนินไปด้วยดี อาจารย์จะฮัมเพลงคลาสสิกที่ท่านชอบลั่นห้องไปเลย ทำให้พวกเราพลอยมีความสุขใจไปด้วย

อาจารย์ต้องทำหน้าที่เป็นนายช่างปั้นประจำกรมศิลปากรด้วย เมื่อมีงานปั้นใหญ่ ๆ เช่น อนุสาวรีย์ พวกเราก็ได้เห็นได้รู้อย่างถี่ถ้วน เรียกว่าท่านสาธิตไป

ด้วยโดยปริยาย ได้เห็นขั้นตอนการทำงานอย่างละเอียด และถ้าใครมีความสามารถทำในสิ่งที่ท่านสอนไว้ ก็ให้ช่วยทำงานตอนนั้นด้วย ถ้าทำได้ดี เสร็จงานแล้วก็ได้รับเงินรางวัลด้วย

ผมจำได้ว่าในงานรัฐธรรมนูญสมัยนั้น มีการออกแบบรูปอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินที่วงเวียนใหญ่ และจะนำแบบออกแสดงที่ร้านของกรมศิลปากรในงานนี้ด้วย เพื่อเรี่ยไรเงินสมทบทุนก่อสร้าง อาจารย์ออกแบบตัวรูปปั้นและแท่นฐานไว้ไม่น้อยกว่า ๕ แบบ ในลักษณะต่าง ๆ กัน เพื่อให้ประชาชนเลือก โดยบริจาคเป็นเงินใส่ตู้บริจาค ที่หน้าแผ่นรูปปั้นนั้น ๆ เป็นการให้คะแนนไปในตัว รูปเหล่านี้ลงสีสวยงาม มีขนาดประมาณ ๐.๗๕ x ๐.๕๐ เซนติเมตร

อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่ ที่เห็นกันอยู่ในขณะนี้นั้นเป็นแบบหนึ่งในจำนวนเหล่านั้น ขั้นตอนการทำงานของท่านก็คือ สเก็ตช์รูปปั้นพระเจ้าตากสินทรงม้าด้วยขนาด ๓ ใน ๔ ของคนจริงและม้าจริงก่อนปั้น ให้มีทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ท่าทาง เครื่องทรง อารมณ์ และความหมายของเรื่อง งานช่วงนี้ท่านต้องคิดต้องค้นตามประวัติศาสตร์ เป็นงานหนักทางสมองมาก เช่น ม้าทรงเป็นม้าพันธุ์ไทย ท่านต้องให้กรมศิลปากรทำหนังสือถึงกรมสัตวแพทย์ทหารบก (ถ้าผมจำไม่ผิด) ตั้งอยู่ที่ข้าง ๆ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ผมจำสถานที่ได้ เพราะท่านเอาผมไปด้วยเพื่อแปลไทยเป็นไทยเวลาพูดกัน ท่านเดินสะดุดรากต้นก้ามปูล้มลงภายในบริเวณนั้น เพราะสายตาท่านสั้นและยังไม่ได้รับการผ่าตัดต้อ ผมรีบเข้าประคอง แต่ท่านปัดมือผมออกไป บอกว่า *"ไม่เป็นไร ๆ"* แล้วรีบลุกขึ้นอย่างปกติ

ม้าที่ไปดูนั้นเป็นม้าพันธุ์อาหรับอย่างดีที่ทางการสั่งเข้ามาเพื่อเป็นพ่อพันธุ์ เจ้าหน้าที่จูงออกมาที่ประตูคอกอย่างทะนุถนอม โผล่ให้เห็นแค่ช่วงคอเท่านั้น บอกว่าเพิ่งเข้ามาใหม่ ๆ ยังตื่นที่อยู่ ราคาตัวนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท (ในเวลานั้น) ตอนขากลับท่านกระซิบกับผมว่าราคาสูงสำหรับทำพันธุ์ สำหรับเราไม่มีราคาเลย เพราะเราต้องการม้าพันธุ์ไทยเป็นแบบ ในที่สุดขอดูม้าเป็นแบบปั้นได้ที่กรมทหารม้ารักษาพระองค์ บางซื่อ มีม้าไทยหลายตัวที่อาจารย์พอใจ ทางกรมทหารม้านี้ให้ยืมม้าพร้อมทั้งพลประจำมาอยู่ที่โรงหล่อของกรมหลายวัน เพื่อให้ท่านสเก็ตช์ส่วนสัดและรายละเอียดของกระดูก กล้ามเนื้อ เสร็จแล้วจึงส่งคืน

อนุสาวรีย์เจ้าพ่อดำ

ในระยะหลัง ๆ นี้สุขภาพเริ่มถอยลง เนื่องจากท่านมีหน้าที่รับผิดชอบหลายด้าน งานปั้นบางส่วนจึงต้องให้ลูกศิษย์ช่วยเหลือบ้าง แต่ท่านต้องควบคุมและประสานชิ้นส่วนโดยละเอียดลออ นับว่าเป็นผลดีแก่พวกลูกศิษย์ที่จะได้ลงมือฝึกทำงานด้วยตนเองให้มีความชำนาญขึ้น

เมื่อผมเรียนสำเร็จและรับราชการในบังคับบัญชาของท่าน ท่านได้มอบงานราชการชิ้นหนึ่งให้ทำ คือ ให้ปั้นอนุสาวรีย์วีรชนเป็นรูปทหารท่าแทงปืน หรือเจ้าพ่อดำที่จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบันนี้ เป็นรูปปั้นขนาดใหญ่เท่าครึ่งคนจริง ซึ่งเป็นงานแรกและเป็นงานใหญ่แทบจะเรียกว่าเกินตัว เกินความสามารถของผมในขณะนั้นทีเดียว อะไรที่บอกด้วยคำพูดได้ ท่านก็บอก อะไรที่บอกแล้วไม่สามารถจะเข้าใจได้ท่านก็ลงมือทำนำให้ รูปปั้นรูปนี้เมื่อผมปั้นขึ้นมาจนเกือบจะเสร็จอยู่แล้ว เหลืออยู่แค่ปั้นใส่เครื่องหลังของทหารเท่านั้น ปรากฏว่าเมื่อผมนำดินเหนียวที่มีน้ำหนักกว่า ๓๐ กิโลกรัมขึ้นไปปั้นเครื่องหลังนั้น ทำให้ศูนย์ถ่วงการยืนท่าแทงปืนเปลี่ยนไป รูปปั้นได้ล้มครืนลงทันที ! น้ำหนักดินและโครงเหล็กในรูปปั้นรวมหนักเกือบ ๑ ตัน มันทับเอาโต๊ะ ม้านั่ง และบันไดสำหรับปีนขึ้นลงพังระเนระนาดหมด มันเป็นความผิดมหันต์ของผมคนเดียว ที่งานนี้ดำเนินมากว่า ๓ เดือนแล้วต้องพังพินาศหมด จิตสำนึกที่เกิดกะทันหันในเวลานั้น ทั้งผมและทุกคนที่อยู่ในห้อง เข้าใจว่าจะต้องถูกดุอย่างรุนแรงที่สุดในไม่กี่นาทีข้างหน้านี้ เพราะการเสียหายแบบนี้มันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้น้อยมาก

ด้วยเสียงที่ดังสนั่นออกไป และมีคนกำลังไปตามอาจารย์ แล้วท่านกำลังมา เพราะผมจำเสียงรองเท้าเวลาเดินของท่านได้ ผมยืนงง หันหลังให้ประตู ก้มดูชิ้นส่วนที่แตกแยกเกลื่อนอยู่ทั่วบริเวณ ด้วยใจที่ยินดียอมรับการถูกดุและลงโทษตามคดีนี้ของท่าน เสียงอึงคะนึงในห้องนั้นเงียบสนิทลง มีมือใหญ่ ๆ มาแตะที่หลังต้นคอผม พร้อมกับเสียงท่านพูดเบา ๆ ว่า

"ไม่เป็นไรนาย ทำใหม่ ๆ"

เป็นปรากฏการณ์อันตรงกันข้ามที่ผมได้รับในขณะนั้น ผมรวบรวมกำลังใจให้ดีขึ้น หันมามองท่าน และแล้วด้วยความเบื่องานและกลัวจะทำเสียหายซ้ำอีก จึง

บอกท่านว่า "อาจารย์ให้คนอื่นทำบ้างสิครับ"

"ไม่ได้...นายต้องทำ ฉันให้นายทำ"

ผมคิดว่านี่เป็นการเริ่มต้นการลงโทษแล้ว แต่ภายหลังต่อมาจึงคิดได้ว่าท่านไม่ได้ดุ ไม่ได้ลงโทษผมเลยจนนิดเดียว แถมยังทำให้ผมรู้สึกว่า เมื่อมีชีวิตอยู่บุคคลต้องทำอย่างไรจึงจะอยู่รอด สมมุติว่าท่านเปลี่ยนให้คนอื่นปั้นแทนผม แล้วอะไรมันจะติดตามมา ผมจะกลายเป็นคนแหยงงานทุกอย่าง ทำอะไรไม่สำเร็จ เป็นสามัญสำนึกติดตัวไปตลอดชาติทีเดียว

เรื่องนี้เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ หรือ ๒๔๘๘ (จำไม่ได้แน่)

เสียงอึงคะนึงในห้องนั้นคือเสียงของพวกนักศึกษารุ่นแรก (รุ่นที่ ๑) ของมหาวิทยาลัยศิลปากรทุกคนที่กำลังเรียนวิชานั้นอยู่ในห้องนี้ มี*อาจารย์พูน เกษจำรัส, อาจารย์สวัสดิ์ ตันติสุข* ฯลฯ เห็นเหตุการณ์นี้โดยตลอด

จริงใจจากอาจารย์

ผมโชคดีที่ได้มีโอกาสอยู่ใกล้และสัมผัสกับอาจารย์มาประมาณ ๒๐ กว่าปี นานพอที่จะถูกดุด่าเคี่ยวเข็ญ นานพอที่ได้เห็นและประทับใจในคุณธรรมและจริยธรรมของท่าน จากข้อความบางตอนในจดหมายฉบับสุดท้ายที่ท่านเขียนจากใจ ฝากไว้ให้คุณมาลินีภรรยาของท่านก่อนการผ่าตัดว่า

"ขอให้เธอเขียนถึงโรมาโน (บุตรชายของท่าน) *และให้เขาบอกอิซาเบลลา* (บุตรสาวของท่าน) *และดิโน* (บุตรเขยของท่าน) *ด้วยว่า ฉันได้จากโลกนี้ไปแล้วโดยไม่เสียใจ เพราะฉันได้อุทิศชีวิตของฉันให้กับบางสิ่งที่เป็นประโยชน์ในฐานะเป็นผู้รับใช้ที่ต่ำต้อยในงานศิลปะของฉัน และมอบความรักความปรารถนาดีของฉัน เพื่อที่จะให้พวกเขาได้รับความเจริญรุ่งเรืองและมีความสุข..."*

ถ้าผมพบข้อความในจดหมายนี้ โดยไม่รู้จักว่าเขาผู้เขียนเป็นใคร ผมจะไม่สะเทือนใจเท่าไรนัก แต่ทว่าเจ้าของข้อความที่เขียนนี้คือท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี

ที่ผมเคยเทิดทูนและซึมซาบท่านมาแล้วในเรื่องราวต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันกับข้อความในจดหมายนี้

ท่านเคยสอนให้เสียสละ ถ่อมตัวอยู่เสมอ เป็นที่รู้กันในหมู่ลูกศิษย์ทุกรุ่นทุกคน ท่านจะกวาดห้องทำงานของท่านเอง ถ้าภารโรงไม่มาหรือมาช้า โดยไม่เคยว่ากล่าวภารโรงเลย ท่านจะลงมือนำลูกศิษย์เข็นถังหรือกลิ้งถังปูนปลาสเตอร์ ซึ่งบรรจุในถังกลมขนาด ๒๐๐ ลิตร ที่เบิกได้มาไปตามถนนในลานด้นจันมาสู่ห้องปั้นของท่าน ผ่านห้องทำงานของข้าราชการอื่น ๆ เป็นระยะทางกว่า ๕๐ เมตร ภาพเหล่านี้มันอยู่ในอนุสติที่ไม่เลือนรางไปเลย จากเวทีแห่งการต่อสู้ของท่านเมื่อครั้งกระนั้น

สนิท ดิษฐพันธุ์

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๓๒, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผมเป็นนักเรียนที่จบมัธยม ๕ มาเข้าเรียนที่โรงเรียนศิลปากร (เดิมคือโรงเรียนประณีตศิลปกรรม) ตอนเรียนมัธยมทางโรงเรียนสอนเพียงทำงานศิลปะให้สะอาดเรียบร้อย

แต่อาจารย์ศิลป์สอนให้มีความกล้า ต้องลากเส้นด้วยความกล้า เขียนด้วยความรู้สึก ผิดถูกไม่เป็นไร ถ้าดำเกินไปให้เอาขนมปังปอนด์ซับ ท่านทำให้ดูจนเห็นส่วนที่ดำหลุดติดออกไป

ท่านสอนให้ Drawing ด้วยปากกาไม้ไผ่ผ่าปาก เจาะรูนิดหน่อย ท่านบอกว่าต่างประเทศก็ทำกันอย่างนี้

ท่านสอนให้ใช้กระดาษที่มีพื้นดำ แล้วเขียนด้วยสีน้ำขาว ซึ่งเขียน Portrait, Figure จากหุ่นจริง

ท่านชอบใช้คำว่า Feeling *"ถ้าไม่เห็นเงาให้ลืบตาดู"* (หรี่ตาดู) เวลาท่านแก้งาน ถ้าเห็นว่างานดูอ่อนแอ (Weak) ท่านก็เขียนลงไปในงานให้เห็นความแรงกล้า โดยท่านไม่ต้องอธิบายอีก ผมเองจึงเพิ่มพูนความกล้าจากวิธีการสอนของท่าน

เวลาท่านจะสอนการทำ Fresco (ภาพปูนเปียก) ท่านก็มีการทดสอบ โดยให้ช่างปูนโบกปูนตามส่วนผสม โดยให้ทำช่องสำหรับเขียน ๒ ช่อง ช่องหนึ่งท่านเขียน และอีกช่องหนึ่งท่านให้ผมเขียนให้ดู และท่านจะมาดูว่าคนไทยทำได้ไหม ซึ่งงานนี้จะใช้สีฝุ่นเขียนลงไปบนผนังปูนเปียก ๆ จะแห้งในเวลาต่อมา ๓ - ๔ ชั่วโมง ดูว่าเราจะเขียนเสร็จทันไหม ท่านเขียนพญาครุฑ ผมเขียนหน้านางฟ้า ที่ผนังส่วนนอกของห้องทำงานของท่าน

ในการสอบวิชา Fresco เมื่อเลยเวลากำหนดประมาณ ๖ ชั่วโมงไปแล้ว อาจารย์จะใช้น้ำราด สีที่เขียนลงไปภายหลังที่ปูนแห้งแล้วจะไม่ติดลงไปในปูน ก็จะหลุดออกมากับน้ำ ผู้ที่สอบก็ถือว่าไม่ผ่าน ต้องสอบใหม่

เมื่อสำเร็จจิตรกรรมคนเดียวในปีนั้น ท่านก็ให้โอวาท

"อย่าถือว่าเราเป็นคนเก่ง ต้องศึกษาเล่าเรียนอีกมาก ฉันเองก็ยังศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา"

ผมเห็นท่านดูตำราแล้วโน้ตใจความเป็นภาษาอังกฤษง่าย ๆ เพื่อเตรียมการสอน แล้วท่านก็สอนเป็นภาษาไทยในห้องเรียนจากโน้ตนั้นเลย

ท่านยังอบรมอีกว่า การที่จะไปมีอาชีพทางศิลปะนั้น บางอย่างจะต้องตีราคาให้ถูกต้อง เช่นว่า การทำงานจะต้องทำนานเท่าไหร่ เราจะต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง รวมทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเช่าบ้าน ค่าอาหาร คิดให้ถี่ถ้วน แต่ไม่ใช่ว่าแพงจนเกินไป หรือถูกจนเกินไป

มีเพื่อนบ้านรุ่นน้องฝากปากกาปลอกทองยี่ห้อดี ๆ ให้ผมช่วยขาย นึกถึงท่านเลยไปเสนอท่าน

"อาจารย์ครับ ปากกาปลอกทองของดี ๆ ด้วย ไม่แพง"

ท่านตอบว่า *"ทำไมต้องใช้ของดี ๆ ราคาแพง ของราคาถูก ๆ ก็ใช้ได้ ไม่ต้องใช้ของโก้"*

วันหนึ่งผมขนสีไปที่ทำเนียบ รถยนต์ไม่ค่อยมี ต้องขึ้นรถม้า ผมรู้สึกอายไม่ค่อยอยากขึ้นรถม้า

"นายเรียนจบแล้วอย่าจองหอง ฉันเองก็ยังต้องกวาดห้อง จัดหนังสือ ทำอะไร ๆ เอง"

ขณะที่ผมนั่งรถเมล์ ได้เห็นท่านอยู่บนรถสามล้อเครื่อง เห็นท่านเปิดหนังสือดูบนรถ แสดงว่าท่านไม่เคยหยุดนิ่งที่จะหาความรู้ แม้ขณะเดินทาง ตอนนั้นท่านพักแถวสะพานควาย

อาจารย์ศิลป์ท่านพูดภาษาฝรั่งเศสได้ด้วย ขณะที่ท่านปั้นรูปจากตัวจริง *หลวงวิจิตรวาทการ* ท่านคุยกันด้วยภาษาฝรั่งเศส คุยกันไปก็ทำงานกันไป พอ *อาจารย์พระสาโรชรัตนนิมมานก์*ลงมาร่วมสมทบ ทั้ง ๓ คนก็พูดคุยกันด้วยภาษา

ฝรั่งเศส โดยที่ท่านก็ไม่ละการทำงาน

ผมมีโอกาสได้อยู่ทำงานที่หน้าห้องของอาจารย์ศิลป์เป็นปี ๆ ได้ช่วยเหลือท่านทำตำราวิชาทฤษฎีสี ทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ และภาพแทรก ได้เห็นวิธีการทำงานของท่านซึ่งมีหลายขั้นตอน เช่น จะทำรูปใหญ่ต้องสเก็ตช์รูปเล็กหลาย ๆ แบบ และเอารูปดีที่สุดมาขยาย และบางครั้งท่านก็ขอความเห็นว่าอันไหนดี แสดงว่าท่านหยั่งความรู้สึกของผู้อื่นด้วยว่าผลงานที่ท่านทำนั้น คนอื่นจะเห็นชอบด้วยหรือไม่ และผลงานในบทเรียนของนักศึกษา ท่านก็ให้โอกาสแก่อาจารย์ผู้ช่วยของท่านได้มีโอกาสวิพากษ์วิจารณ์ เราจึงได้ความรู้จากท่านมากมาย

ในระยะเวลาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนกับท่านก็ดี ช่วงทำงานกับท่านก็ดี ผมได้จดจำอิริยาบถและพฤติกรรมของท่านมาใช้ในชีวิตประจำวันของตัวเองด้วย เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี สิ่งที่ท่านปรารถนาด้วยความเป็นห่วงลูกศิษย์อยู่บ่อย ๆ ก็คือ

"นายอย่ากินเหล้านะ ลูกศิษย์ฉันหลายคนกินเหล้ากันจนเสียสุขภาพ กินเหล้าไทยที่ไม่เก็บไว้นาน ทำให้ร่างกายไม่ดี ไม่เหมือนเหล้าฝรั่งที่เขาเก็บไว้นานแล้วจึงเอามากิน"

"ศิลปะเป็นของสนุก ฉันเองไม่ค่อยมีเวลามากนัก เพราะฉันต้องทำการงานต่าง ๆ เตรียมการสอน งานราชการ ฉันไม่มีเวลา ฉันทำงานไม่มีวันหยุด ทั้งเสาร์ อาทิตย์ ไม่มีเวลาพักผ่อนเลย"

ท่านถือว่างานนั้นสำคัญ ท่านทุ่มเทชีวิตให้กับงานจริง ๆ

วิชิต เชาวน์สังเกตุ

ประติมากร, เจ้าของโรงหล่อ

อาจารย์ศิลป์เสียท่า

อาจารย์ชอบพระสุโขทัยมาก ท่านมีอยู่องค์หนึ่ง หน้าตักกว้าง ๑๙ นิ้ว เป็นของแท้ สวยมาก *อาจารย์บัณจบ พลาวงศ์* พวกศิลปากรที่ไปสอนอยู่ที่โรงเรียนเพาะช่าง เขาไปหามาจากสุโขทัย มีหลายองค์ อาจารย์ศิลป์เลือกองค์นี้ เป็นองค์ใหญ่ที่สุด

สมัยหลังสงคราม ค่าเงินบาทตกต่ำมาก เศรษฐกิจไม่ดี ค่าครองชีพสูง อาจารย์ศิลป์ลำบากมาก รัฐบาลก็ไม่มีเงินช่วยท่าน ท่านขอลาพักไปทำงานที่อิตาลี ไม่รู้จะได้กลับมาเมืองไทยอีกหรือเปล่า

ท่านจึงอยากได้พระสุโขทัยไว้เป็นที่ระลึก ขออนุญาตนำออก แต่รัฐบาลไม่อนุญาต อาจารย์ก็น้อยใจ บ่นให้ผมฟังว่า

"ฉันทำอะไร ๆ ให้เขาตั้งเยอะ พระพุทธรูปองค์เดียว เขาให้ฉันไม่ได้"

ท่านก็เลยเอาพระสุโขทัยนั้นมาให้ผม ผมก็ให้เงินอาจารย์ไป คือ ผมกลัวอาจารย์จะมาขอคืน ผมรู้ว่าอาจารย์เสียเงินค่าพระแล้ว ผมเอาเงินคืนให้อาจารย์ดูเหมือน ๑,๖๐๐ บาท อาจารย์ก็กลับไปอิตาลี ไม่ได้พระไป

แต่อาจารย์ก็กลับมาประเทศไทย เพราะรักและห่วงลูกศิษย์ ท่านมาขอพระคืนจริง ๆ ด้วย ผมไม่ให้ นี่ถ้าอาจารย์ให้ฟรีนะ ท่านมาขอคืนก็ต้องให้ท่าน เพราะพระนั่นสวยมาก ผมก็อยากได้ และคิดว่าอาจารย์ไม่กลับเมืองไทยแล้ว ที่ไหนได้มาขอซื้อคืน ท่านว่า

"ขอฉันคืนได้ไหม..." ท่านพูดน่าสงสาร

"แหม อาจารย์ ผมก็นึกรักพระองค์นี้เสียแล้ว ท่าจะให้คืนไม่ได้" ท่านก็

เลยเฉย ท่านยิ้ม ๆ แล้วก็เฉย ก็ท่านเสียท่าผมแล้วนี่

อนุสาวรีย์

อาจารย์ศิลป์ท่านเคยเขียนจดหมายฝากผมเข้าทำงาน คือ ใบรับรองจะเข้าทำงานที่กรมโยธาธิการ ใบรับรองว่าสำเร็จวิชาอะไร เป็นอย่างไร เอาไปให้*หม่อมหลวงปุ่ม มาลากุล* ท่านอยู่กรมโยธาธิการ เป็นคนออกแบบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิด้วย

อาจารย์ศิลป์ท่านว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยมันดูแบ่งกระจาย ๆ ไป มันไม่เป็นกลุ่ม ไม่สวย อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมินั่นทำเป็นดาบปลายปืนใช่ไหม มันดูโตข้างล่าง เป็นฐาน แล้วก็มีทหาร ตำรวจอะไรยืนรอบ ๆ มันดูกระจายไปหมด ถ้าจะให้เรียบร้อยคนต้องยืนตรงอย่างทหารอากาศ พลเรือน แต่อย่างทหารบก ตำรวจสนามนี่ถือปืนดูเกะกะ ๆ ท่านบอกไม่สวย แต่ทหารเขาสั่งให้ทำอย่างนั้นก็ต้องทำ อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรที่ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ท่านก็ดูว่าเป็นอนุสาวรีย์ของช้าง

มีเรื่องตอนเปิดอนุสาวรีย์ยุทธหัตถีที่สุพรรณบุรี ในหลวงท่านเสด็จฯ มาเปิด อธิบดีกรมศิลปากรก็ไล่พวกช่างที่มาติดตั้ง มารมดำอนุสาวรีย์กลับไปกรุงเทพฯ อาจารย์ศิลป์ท่านก็พูดออกมาดัง ๆ ว่า

"ไปไล่เขากลับทำไม ? พวกนี้เขาเป็นคนทำ ให้เขาเห็นในหลวงบ้างสิ เห็นนิด ๆ ก็ยังดี" ท่านเป็นคนใจกว้าง ให้เกียรติพวกช่างทุกประเภท

เขียน ยิ้มศิริ

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาประติมากรรม ปี พ.ศ. ๒๔๙๖, อาจารย์ และอดีตคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชาวนา-ศิลปิน

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี คณบดีคณะจิตรกรรม - ประติมากรรม ปรมาจารย์ศิลปะแห่งเมืองไทยผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้อบรมสั่งสอนให้เราศึกษาศิลปะและวิทยาการ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งจรรโลงความก้าวหน้าทางศิลปะของชาติไทยให้สืบต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง ท่านเป็นผู้ที่รักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของชาติอันเป็นมรดกตกทอดมาสู่เราทั้งหลาย และในโอกาสเดียวกันท่านก็พัฒนาศิลปะไทยยุคปัจจุบันให้ทัดเทียมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปรของโลกวิทยาศาสตร์อุตสาหกรรมและจักรกล ซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตและสังคมของมนุษย์เราทุกวันนี้ ท่านกล่าวย้ำอยู่เสมอว่า

"ชาวนาปลูกข้าวให้เรากิน ทำแผ่นดินให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิต ไฉนเล่าเราจึงจะไม่เนรมิตสิ่งซึ่งยกจิตใจให้สูง สมกับที่เราเกิดมาแล้วโดยไม่เปลืองเนื้อที่ของแผ่นดินโลก"

ประชิด วามานนท์

มัณฑนากร

พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๕ (เกร็ดความจำ)

ท่านอาจารย์ศิลป์ ลูกศิษย์ขอกราบด้วยดอกไม้ธูปเทียนนบไว้ ณ ที่นี้ ที่จะนำเอาความสัมพันธ์ในการเรียนการสอน และการร่วมงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ของอาจารย์กับลูกศิษย์ ที่สุดจะพรรณนา มากล่าวเพียงย่อ ๆ ในเกร็ดความจำ

ความเดิมลูกศิษย์ในรุ่นที่เรียนกันมาก่อน ๆ นั้น จะเรียกท่านว่า *"อาจารย์ฝรั่ง"* อันเป็นนามที่พวกลูกศิษย์เรียกท่านจนเรียนจบ เมื่อท่านได้เปลี่ยนชื่อแล้ว จึงได้เรียกชื่อท่าน *"อาจารย์ศิลป์"* จนทุกวันนี้ แต่ก็ไม่สนิทใจเท่าที่เรียกนามเดิมของท่าน เดี๋ยวนี้ก็จะเอ่ยถึงท่านเสมอ เรื่องของการเรียกชื่ออาจารย์นี้ ก็ใคร่จะทบทวนความจำในลูกศิษย์รุ่นนั้นจนถึงรุ่นนี้ที่ยังนับถือท่านได้ทราบไว้ พวกเราเป็นนักเรียนของกรมศิลปากร ทำไมพวกเราจึงไม่เรียกว่าเรียน *"โรงเรียน"* เรื่องนี้มากความ ไว้โอกาสอันควรจะเล่าให้ฟังว่า สถานศึกษาแหล่งนี้ไม่ได้หวานเย็นยิ่ง *"ศิลปะ"* ที่ได้รับมันขมขื่นชอกช้ำลึกล้ำลงสู่สภาพที่เรียกได้ว่า วัตถุโบราณก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งกลายเป็นมีค่าจนทุกวันนี้ อยู่ในสภาวะคำพังเพย ขอเปรียบว่ากลืนไม่เข้าคายไม่ออก แต่ต้องอมจนอาเจียน รวมทั้งอาจารย์ฝรั่งกับลูกศิษย์สมัยโน้นเรียกว่าน้ำตาตกในด้วยกัน นั่นคือค่าของการศึกษาที่ไม่เอาไหนของผู้บริหารสมัยนั้น ผลักดันให้พวกเราและอาจารย์ฝรั่งรับไว้อย่าง *"พ่อกับลูก"* ต้องทนเพื่อสุขภาพ จนจบ ๔ ปี เพื่อไปหากิน แล้วรอดมาได้ทุกวันนี้ ขอยกหยดน้ำตาไว้ก่อนที่จะถึงหยดสุดท้ายนะเพื่อนและน้อง

ยุคนั้นลูกศิษย์จะเรียกท่านอาจารย์ไว้ตามความรักความประทับใจ เช่น อาจารย์ฝรั่ง เดารพรักสูงสุดเรียกว่า ทรงเกียรติ (ด้านวิชาการทุกสาขาที่ท่านสอนจนกลายเป็นคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยศิลปากรอยู่ทุกวันนี้ เรื่องละเอียด ๆ อย่างนี้ต้องใช้เวลา ขอผ่านไว้ด้วยความเสียดายแทนก่อนเพราะเวลาน้อย)

อาจารย์คุณพระ (พระสาโรชรัตนนิมมานก์) ท่านสอนวิชาออกแบบ

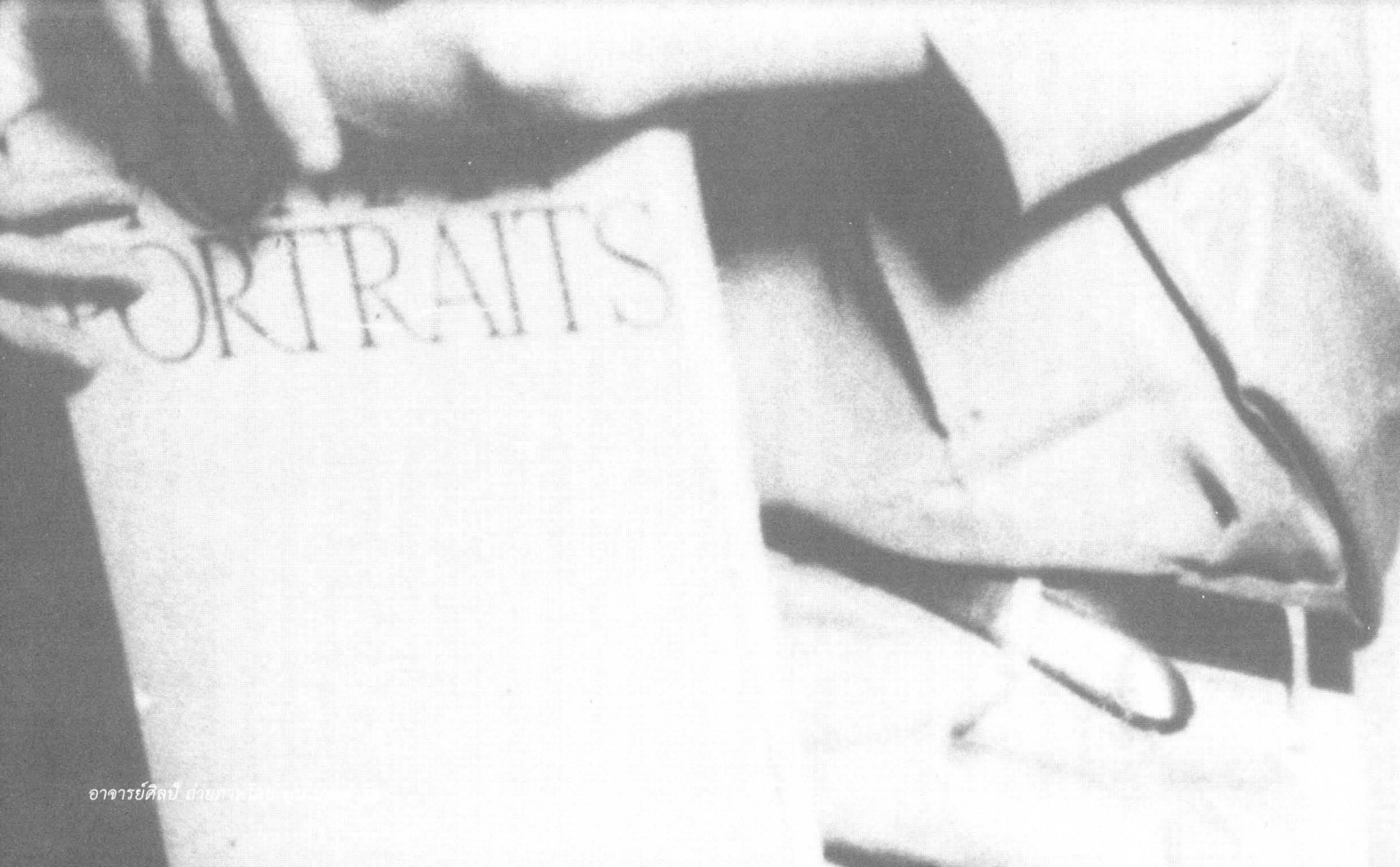
ORTRAITS

(Design) และประวัติศาสตร์ศิลป์ยุโรปและเอเชีย เราไม่เรียกว่าสถาปัตย์ เพราะวิชานี้เราถูกกีดกันจากสถาบันอื่น และผู้บริหารสมัยนั้นก็ไปเกรงกลัวเขา กว่าจะตั้งคณะได้ยังต้องพ่วงท้ายว่าสถาปัตยกรรมไทยใช่ไหม ?

อาจารย์พระ คือ *อาจารย์พระพรหม (พระพรหมพิจิตร)* อาจารย์สอนวิชาสถาปัตยกรรมไทย คำนี้เราเรียกเพราะอาจารย์พระท่านเก่งการออกแบบทรงไทยสมัยใหม่ ไม่มีใครเทียบทัน เพราะท่านเป็นศิษย์เอกของสมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ พระบิดาของสถาปัตยกรรมไทย ยังได้รับคำชมเชยจากท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีสมัยนั้น ลูกศิษย์จึงภูมิใจเรียกได้สนิทใจ ผู้เขียนเรียก*พระอาจารย์ป๋า* เพราะพวกเราเป็นเพื่อนกับลูกท่าน เรียนอยู่ด้วยกัน

อาจารย์พระเทวา (พระเทวาภินิมมิต) อาจารย์สอนลายไทยที่สร้างตำราลายไทยไว้ให้ แต่ก็ไม่ค่อยมีใครสนใจ ทั้งที่ท่านทุ่มเทวิชานี้ให้ เพียงพิมพ์แบบพิมพ์เขียวขายกันไปวัน ๆ จนเรียกได้ว่าสูญหายไปเลย เสียดายจริง ๆ (หรือภายหลังพิมพ์ใหม่ก็ไม่ทราบ)

อาจารย์หลวงเทพฯ (หลวงเทพลักษณ์เลขา) ท่านผู้นี้เขียนลงสีสดใสสมัยใหม่จนไม่น่าเชื่อ เช่น พระอาทิตย์ทรงรถเทียมหมู่ม้าในทำเนียบ คงปลดทิ้งไปแล้วเพราะโดนยุแหย่ คนสมัยนั้นตามท่านไม่ทันก็กล่าวหาว่าท่านใช้สีรุนแรง แม้เราจะไม่เรียกท่านว่าอาจารย์ แต่ท่านชอบให้เรียกครู พวกเราก็เรียนกับท่านน้อย เพราะเขากีดกัน ?

อาจารย์หม่อม คือ ท่านอาจารย์หม่อมยา (หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์) ท่านอาจารย์สอนวิชาตกแต่งให้ลูกศิษย์สมัยนั้น และในที่สุดท่านก็ได้เป็นคณบดีคณะมัณฑนศิลป์ ท่านนี่แหละเป็นผู้ออกแบบตกแต่งภายใน (ผู้เขียนได้ร่วมงานกับท่าน) ให้กับโรงแรมสุริยานนท์ เดี๋ยวนี้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงแรมมาเจสติก ที่ถนนราชดำเนิน คิดว่าเครื่องตกแต่งสมัยนั้นเด่นมาก ก็คงไม่เหลือแล้ว ทำไมพวกเราจึงเรียกว่า *"ท่านอาจารย์"* ก็เพราะเราจัดชั้นอาจารย์ผู้สอนตามฐานันดรศักดิ์ เพื่อนที่ทะเล้นดันแอบเรียกท่านอาจารย์ว่า *"ท่านยา"* มันทะลึ่งสิ้นดี ใครถูกท่านอาจารย์ดุหรือว่ากล่าว คิดเถิดว่าเพื่อนคนนั้นดวงดับฉิบ เพราะท่านอาจารย์หม่อมไม่เคยดุ ไม่เชื่อลองไปเฝ้า ฝ่าบาทและกระหม่อม ต้องพูดให้ดี ๆ นะ จะกลายเป็นฝ่าบาท (พูดไม่

ชัด) กระผมและกระหม่อมเข้า *"ทรงยิ้ม"* ไปเท่านั้น

อาจารย์เฮอร์แมน ท่านเป็นวิศวกร อาจารย์ฝรั่งชาติเชคโกสโลวาเกีย ผู้สอนวิชาคำนวณและก่อสร้างดูงาน แม้จะสอนเราน้อย แต่ท่านสนิทสนมกับพวกเรามาก ชอบร่วมลงโรงอาหาร สั่งข้าวราดแกงหรือซุปเนื้อ - กาแฟ อย่างไม่ถือตัว พวกเราก็อดทะลึ่งที่จะถามไม่ได้ เพราะแปลกใจท่านทานเผ็ดได้ดี ผิดกับอาจารย์ฝรั่งของเราที่ไม่ยอมทาน (ในเรื่องนี้ต้องขอพูดคุยเรื่องอาหารการรับประทานของท่านโดยเฉพาะ รอไปก่อน) การที่เราไม่เรียกอาจารย์เฮอร์แมนเป็นอาจารย์ฝรั่งอีกท่านหนึ่ง กลับเรียกอาจารย์เฮอร์แมน ก็เพราะพวกเรายกแล้วซึ่งชื่อเฉพาะของอาจารย์ฝรั่งท่านเดียวเท่านั้น เมื่อนึกถึงอาจารย์ทางวิชาวิศวกรแล้ว ก็ต้องนึกถึงอีกท่านหนึ่งคือ

ขุนจงนิมิต อาจารย์ท่านนี้แม้จะไม่ได้สอนเราเลยทางวิชา แต่ท่านก็กรุณานำเราดูงานสร้างสนามกีฬาแห่งชาติ คือ สนามศุภชลาศัย อยู่ทุกวันนี้ เป็นวิศวกรไทยคนแรกที่ออกแบบและคำนวณคุมงานสเตเดียม อาคารรอบนอก จะเห็นรูปปั้นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณแบบ Statue ที่ยกเป็นประติมากรรมแบบตัดสมัยใหม่ของอาจารย์ฝรั่ง นี่ก็เป็นรูปปั้นส่วนน้อยที่มีมหาศาลในผลงานของท่านอย่างที่รู้ ๆ กันทั่วในหมู่ลูกศิษย์

ครูที่สอนพวกเราสมัยนั้น คือ ครูรุ่นพี่ที่เข้ามาฝึกงานกับอาจารย์ฝรั่งจนเป็นที่ไว้ใจให้มาสอน ก็มี*ครูทองเย็น มูลประมุข* เปลี่ยนชื่อเป็น *ครูพิมาน, ครูแช่ม ขาวมีชื่อ* (ถึงแก่กรรม) ส่วนครูอื่น ๆ ก็ยังมี แต่ไม่เรียก เพราะไม่ได้สอนพวกเรา แต่ก็ทนเรียกว่าครูไว้ประจบขอเครื่องมือเครื่องใช้เรียน ครูที่สอนพวกเรานี้สอนเขียนเส้น เขียนสี เจ็บใจเส้นแตก เงาตก สีเน่า (ไม่เหม็น) คะแนนไม่ดี ช้ำใจ ทำซ้ำซาก พวกเรามันไม่ดีกันเอง แต่ต้องระวังครู ๆ ไว้มาก ๆ เพราะอาจารย์ฝรั่งเชื่อครูเสียด้วย ?

ท่านอาจารย์ - อาจารย์ที่กล่าวพระนามและนามมานี้ ล้วนแต่เป็นอาจารย์ที่สถาบันอื่นเชิญไปสอนพิเศษประจำคณะกันทุกท่าน พวกเราเป็นลูกศิษย์ที่ภาคภูมิใจในสถานศึกษาศิลปากรของเรา และเป็นที่เกรงกลัวเรื่อง *"ศิลปะ"* จากของเราอย่างยิ่ง *"รัศมี"* ของสีทำให้เกิดอำนาจกดดันให้พวกเราต้องด้อยด้วยสถานการ

ศึกษา วิชาไม่เกี่ยง นี่คือความรู้สึกของพวกเรา นั่นคือพระคุณของท่านอาจารย์และครูทั้งหลาย ทิ้งไว้ด้วยศิลปะ

อาจารย์ฝรั่ง จะให้ลูกศิษย์กล่าวอย่างไรดี ? ก็ดีไปหมดทุกอย่าง ใครเชื่อบ้างไหมว่า อาจารย์ฝรั่งเรียนหนังสืออ่านแบบเรียนเร็วและหนังสือนิทานอีสป เมื่อผู้เขียนอยู่ปีที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๘๑ เพราะเห็นท่านวางแบบเรียนไว้บนโต๊ะ และจะเรียกชื่อลูกศิษย์ชายว่า *"นาย"* เต็มคำไม่ตัดอักษร *"นายประชิด, นายทองเย็น, นายเขียน"* ฯลฯ ถ้าเป็นลูกศิษย์หญิงว่า *"นางสาว"* นำหน้า เช่น *"นางสาวพวง, นางสาวนิตย์"* นักศึกษารุ่นหลังท่านเรียกอย่างไรไม่เคยได้ยิน เพราะผู้เขียนหนีอาจารย์ฝรั่งไปทำงานที่อื่นจนทุกวันนี้ (ท่านโกรธ ไม่พูดด้วยหลายปี) และท่านจะเรียกชื่อข้าราชการสมัยนั้นตามยศศักดิ์ว่า ดุณหลวง, ดุณพระ, เจ้าคุณ เพราะสำเนียงที่ออกนั้นง่ายสำหรับอาจารย์ฝรั่ง คำยากจะไม่เรียก เช่น อธิบดี, รัฐมนตรี อาจารย์จะกลับเรียก ฯพณฯ ออกเสียงได้สนิทคำ และจะเรียกหรือออกชื่อใคร ๆ จะเรียกเต็มไม่ตัดคำอักษรชื่อ เพราะอาจารย์กำลังเรียนชั้นประถม ท่านบอกไว้อย่างนั้น พวกเราจึงไม่แปลกใจ

เชื่อหรือไม่ ปีที่ ๒ อาจารย์ฝรั่งอ่านหนังสืออ่านเล่นที่เรียกว่า *เพลินจิตต์* เล่มละ ๕ สตางค์สมัยนั้น และยังอ่านหนังสือเรื่องผจญภัยที่*นายเขียน ยิ้มศิริ* แปลระหว่างที่ยังเรียนอยู่ในปีที่ ๒ ก็ต้องขอพูดถึงคุณเขียน เป็นผู้ที่ขยันแปลจนสอบชิงทุนไปเรียนต่อที่ประเทศอังกฤษ แต่ทนระบบการสอนศิลปะขั้นต้นที่อังกฤษไม่ไหวต้องขอกลับ เพราะเบื่อที่ต้องไปเรียนกับเด็ก ๆ ที่ตนเองสำเร็จวิชาไปหมดแล้ว เรื่องนี้ซับซ้อนกับเจ้าของทุน คือ กระทรวงศึกษาธิการ ไว้ว่าง ๆ จะขออนุญาตคณบดีอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ ที่ยังเป็นอาจารย์ตลอดชั่วชีวิตมิสลายอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชจนทุกวันนี้ ขออโหสิเพื่อนร่วมรุ่นไว้ ณ ที่นี้ด้วยเคารพ วันหน้าก็ต้องตามไปอยู่ด้วยกัน (อย่าต่อคำนะ เพราะเคยเถียงกัน)

วิชาการเรียนของอาจารย์ฝรั่ง ในปีที่ ๓ - ๔ ของลูกศิษย์ ท่านอ่านประวัติศาสตร์ไทยและวรรณคดีไทยเหนือกว่าเรา เราเป็นเด็กไทยยังไม่ซึ้งเท่า แล้วกลับมาสอนประวัติศาสตร์ศิลป์ไทยจนประทับใจพวกเราอยู่ทุกวันนี้ แม้ท่านจะเขียนภาษาไทยได้พอสมควร แต่สำนวนโวหารของท่านนั้นไม่ต้องกล่าว ท่านเริ่มแต่งตำรามาสอนลูกศิษย์อย่างคล่องแคล่วและรวดเร็ว เขียนภาพประกอบเอง ยังมีตำรา

อยู่ที่ผู้เขียนเป็นเล่ม สมัยเปลี่ยนตัวหนังสือ น่าสนุก สำเนียงพูดในปีที่ ๑ - ๒ นั้น เราต้องสำรวมคำไทยแปลไทยกัน และท่านก็รู้อย่างดี แต่เราก็ไม่เคยหนี นอกจากถูกผู้บริหารบังคับให้ไปเรียนโน้ตดนตรี (หนีเสียเลย) เรียนภาษาไทย (เบื่อเป็นบ้า) วิชาคำนวณ เล่นจัดพวกนิสิตแต่งเครื่องแบบยุวชนทหารมาสอน (เหมือนจงใจจะกดเรา เรา *"อายนี่หว่า"*) เลยเกลียด หลบบ้าง ขาดบ้าง ผลัดกัน เขาทนไม่ได้ก็ไปเอง อาจารย์ฝรั่งยิ้มมุมปาก เห็นใจ และมักจะพบหน้าพวกเราแล้วหรี่ตา ยื่นหน้าบ่นว่า *"เสียเวลาศิลปะ"* คำคมปริศนาของท่านแสบไหม (เรื่องสอนวิชาพวกนี้ไว้เล่าทีหลังอีก พูดมากกลัวถูกฟ้องหมิ่นประมาท)

ในที่สุดพวกเราก็สำเร็จออกมาอย่างทุลักทุเล เพราะถูกเรียกว่าเป็นพวกเรียนเสร็จในสงครามมหาเอเชียบูรพา รุ่นโตโจยกชั้น น้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. ๒๔๘๕ หาว่าพวกเราเป็นผลพลอยได้จากเหตุการณ์ ในความรู้สึกของผู้บริหาร ที่แท้จริงนั้น อาจารย์ฝรั่งกับลูกศิษย์นั้นไม่มีเวลาว่าง วิชาที่พวกเราได้รับระหว่างอาจารย์กับศิษย์ศึกษาค้นคว้าไม่มีวันหยุด (คำ *"นักศึกษา"* เขาห้ามใช้เรียกพวกเรา ประหลาดไหม) แม้สำเร็จออกมาก็เหลือน้อยเต็มที

เหตุการณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ พวกเราก็ทน ที่คิดว่ามีภาระกับสัญญาที่ผูกมัดให้เรามาเรียน ๔ ปี จะได้ผลตอบแทนในวิชาตามสาขาที่สำเร็จกลับถูกแอบฉีกสัญญา (ยกเลิก) เมื่อพวกเราอยู่ปีที่ ๒ เศร้าเมื่อรู้ *"เสร็จเขาแล้วนี่เรา"* ต้องฮัมเพลงจริง ๆ นะ อาจารย์ฝรั่งท่านไม่รู้ ก็ยังคัดเลือกไว้ในใจของท่าน (แอบบอกกับผู้เขียนเมื่อหนีไปและกลับมาดีกันแล้ว) เมื่อผู้บริหารต้องการที่จะเอาลูกศิษย์ไปใช้ ท่านก็จัดให้ตามความรู้ความสามารถที่ท่านชี้ชัดด้วยหลักศิลปะที่ท่านมอบ พวกที่ทนไม่ได้ก็หนีตีจากออกไปสู้สู่ภาวะนอก ผู้ที่อยู่เพราะรักอาจารย์ฝรั่ง หรืออยู่ทนกับทนอยู่ จนได้ตั้งเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ยอกย้อนอย่างไร ไม่ใช่ปูลาดเดินพรมถือบัตรทอง ถึงเดี๋ยวนี้ก็เถอะ อาจารย์ฝรั่งท่านรู้ดี ไว้วันดีคืนดีจะกราบขออนุญาตอาจารย์ฝรั่งสุดที่จะพรรณนาของลูกศิษย์ จะมาในมาดลูกศิษย์ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่ผู้เขียนจะคิดและขอดำนึงย้อนมาเขียนประวัติที่มาของอาจารย์ศิลป์ ในฉากคณะมัณฑนศิลป์ ซึ่งยังไม่มีท่าน - เพื่อน - น้อง - ลูกหลาน รู้ซึ้ง เขียนถึงอาจารย์ศิลป์ในวิชาการนี้ ซึ่งท่านก็ได้ทำไว้อย่างประทับใจให้แก่ประเทศไทยอย่างดีเลิศ แล้วจะพบ แล้วจะรู้ว่าอาจารย์ศิลป์ของลูกศิษย์ศิลปากร *"ประเสริฐศิลป์"* อย่างไร ? ขอเวลา ๆ ๆ ๆ รอด้วย

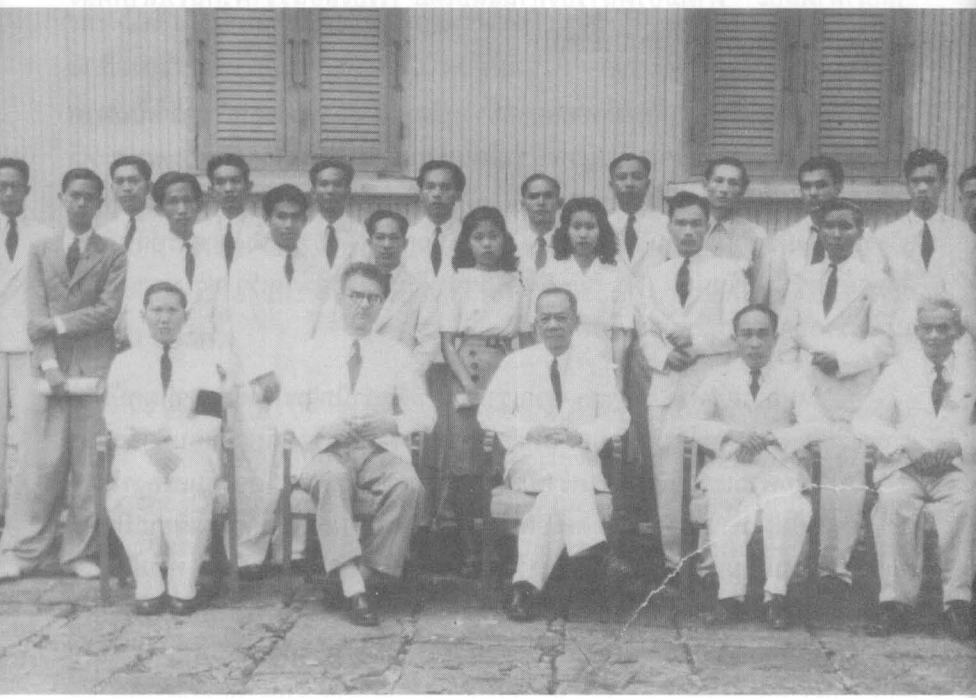

นักศึกษาคณะจิตรกรรม รุ่น ๑ รับอนุปริญญาบัตร จากพระยาอนุมานราชธน ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย ถ่ายภาพร่วมกับคณาจารย์หน้าตึกกรมศิลปากร

ลูกศิษย์โรงเรียนศิลปากรจัดงานวันเกิดให้อาจารย์ศิลป์เป็นครั้งแรก

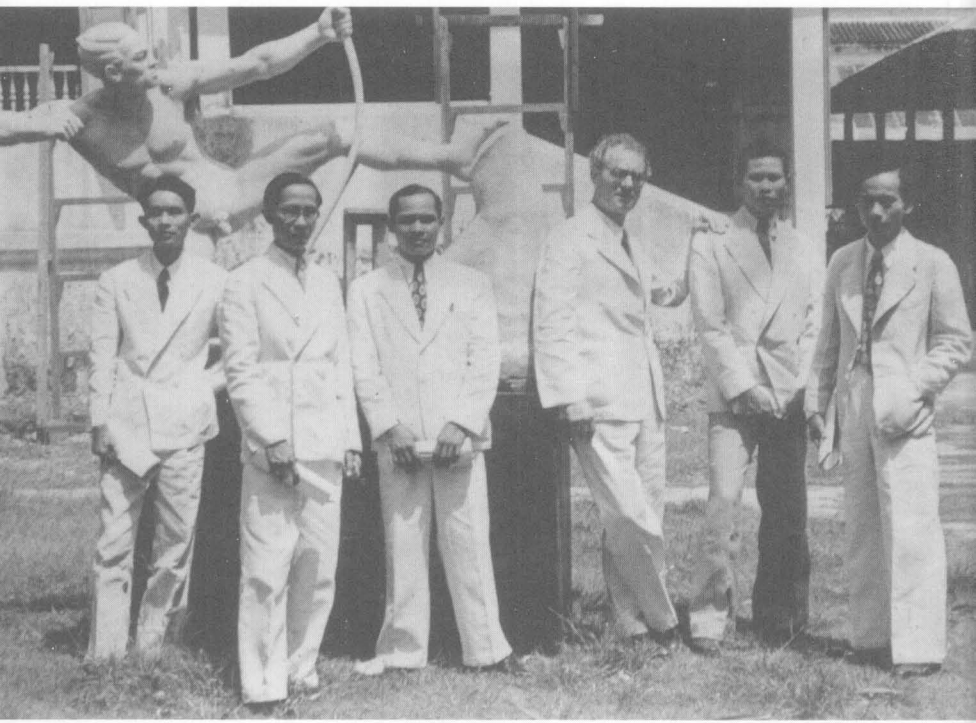

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์ที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาประติมากรรม ปี พ.ศ. ๒๔๙๖, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) ปี พ.ศ. ๒๕๒๙, , อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

ได้ห้องทำงานเพราะฝีมือ

เมื่ออาจารย์ศิลป์ได้รับการคัดเลือกเข้ามารับราชการ โดยพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๖ ที่จะเอาช่างจากอิตาลีมาสร้างงานประติมากรรมในประเทศไทย อาจารย์ก็เป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกในจำนวนช่างกี่ร้อยคนผมเองก็จำไม่ได้ จะ ๒๐๐ คนหรือยังไงนี่ ท่านเป็นมือหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามา ก็มากันสองคนผัวเมีย ผัวหนุ่มเมียสาว

เมื่อเข้ามาทำงานที่กรมศิลปากร เขาก็จัดที่ให้ท่านอยู่บนห้องที่มาเป็นห้องสถาปัตยกรรม เดี๋ยวนี้เป็นห้องธุรการอะไรนี่แหละ บนตัวตึกกรมศิลปากรชั้นล่างของตัวตึกหน้า ทีนี้อาจารย์ศิลป์ท่านไม่อยากอยู่ เนื่องจากห้องนี้ไม่เหมาะเป็นห้องปฏิบัติงานปั้นหรือเป็นสตูดิโอ เพราะเกี่ยวกับด้านแสงสว่างไม่ถูกต้อง ท่านก็ลงไปทำงานที่ตึกข้างล่าง คือ ตึกที่เรากำลังซ่อมแซมกันอยู่ และที่จะทำเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลป์ พีระศรี อยู่นี่ ซึ่งเป็นห้องที่มีแสงสว่างถูกต้อง เดิมจะเป็นห้องอะไร ผมไม่ทราบ แต่ว่าอาจารย์ศิลป์เห็นว่านี่เป็นห้องที่ถูกต้อง ท่านก็ขอมาทำงานที่นี่ ก็ถูกหัวหน้างานสมัยนั้น นายใหญ่หัวหน้าของศิลปากรสมัยนั้นว่าเป็นฝรั่งหัวดื้อ จองหอง เมื่อความนี้เข้าหูอาจารย์ศิลป์เข้า อาจารย์ศิลป์ก็เกิดความน้อยใจ...ไม่อยู่แล้วเมืองไทย ฉันจะกลับ... ท่านก็นัดกับเมียแหม่มอิตาเลียนด้วยกัน ไม่อยู่ล่ะ กลับดีกว่า เพราะเสียใจที่ไม่ได้อยู่ในห้องที่สามารถทำงานได้ เมื่อความนี้ทราบถึงสมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ท่านมาหาอาจารย์ศิลป์ ตรัสว่า เอาละ ไหน ๆ นายก็จะกลับแล้ว ก็ช่วยปั้นรูปฉันสักรูปเถอะ ขอให้ปั้นรูปให้ อาจารย์ศิลป์ก็ปั้นรูปสมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ขณะที่ปั้นจวนจะเสร็จ สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ก็ไปเชิญผู้ที่ว่าอาจารย์ศิลป์หัวดื้อ จองหอง อะไรนี่มาดู ก็ปรากฏว่าเป็นที่พอใจในฝีมือของท่านผู้นั้น ก็เลยไอ้เรื่องที่เคยว่าหัวดื้อหรือที่จะให้ไปทำงานที่อื่นก็เลิกล้มไป เป็นอันว่าตามใจอาจารย์

ศิลป์ อาจารย์ก็ได้ทำงานอยู่ในห้องนี้ และได้ใช้เป็นที่อบรมสั่งสอนศิลปะแก่นักศึกษามาโดยตลอดจนกระทั่งท่านถึงแก่กรรมไป

นี่ก็เพราะสมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ท่านทรงมีความเฉลียวฉลาดพอที่จะเหนี่ยวรั้งให้อาจารย์ศิลป์อยู่เมืองไทยด้วยวิธีให้ปั้นรูปพระองค์ท่าน แล้วก็เชิญให้ผู้ที่ว่าอาจารย์ศิลป์หัวดื้อ จองหองนั้นมาดู พอมาเห็นผลงานเข้าก็เลยเกิดความศรัทธาเชื่อถือ มีความเข้าอกเข้าใจอาจารย์ศิลป์

ห้องประวัติศาสตร์

ในระยะหนึ่งทางราชการกรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้ปั้นพระบรมรูปรัชกาลที่ ๘ เพื่ออัญเชิญไปประดิษฐาน ณ ปราสาทพระเทพบิดร ศาสตราจารย์ศิลป์ท่านได้ปั้นพระเศียรไว้อยู่แล้ว ได้มอบหมายให้ผมเองเป็นผู้ปั้นพระวรกายเพิ่มเติม โดยอยู่ในความควบคุมของท่านตลอดเวลา ในช่วงระยะเวลาที่ใกล้จะเสร็จ ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันให้เสด็จมาทอดพระเนตร ตอนนั้นก็ได้เสด็จมาเป็นครั้งแรกในห้องอาจารย์ศิลป์ เข้าไปในห้องที่ปั้นรูป ผมก็มีโอกาสได้เข้าเฝ้าด้วย ในฐานะเป็นผู้ปั้นพระองค์รัชกาลที่ ๘ เมื่อในหลวงเสด็จเข้ามา อาจารย์ศิลป์ก็ได้ไปรับเสด็จอย่างดี และเมื่อได้เปิดพระบรมรูปให้ทอดพระเนตรแล้ว อาจารย์ก็ได้กราบบังคมทูลถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในการที่จะสร้างขึ้นมาว่าเป็นอย่างไร แต่ด้วยความเคยชินของอาจารย์ศิลป์ ซึ่งในเวลาที่ชี้ชวนแนะนำให้ใครดูอะไรนั้นมักจะตบเบา ๆ ที่หลัง แล้วบอก *"ดู...นาย"* ถ้าเป็นคนธรรมดารุ่น ๆ เดียวกันหรือลูกศิษย์ก็ *"ดู...นาย"* เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ ก็ว่าไป ตบหลังเสียด้วยแบบฝรั่ง แต่เมื่อในหลวงรัชกาลปัจจุบันเสด็จเข้ามาทอดพระเนตรพระบรมรูป คงจะเป็นความเผลอหรือตื่นเต้น หรือความเคยชินของอาจารย์ก็ไม่ทราบ ก็ตบพระปฤษฎางค์ (ตามราชาศัพท์คือข้างหลังนะ) แล้วก็พูดขึ้นว่า *"ดู...ท่าน"* ในขณะนั้นก็คงนึกขึ้นมาได้ว่าได้กระทำการล่วงเกินพระเจ้าอยู่หัวไปเสียแล้ว ก็เลยกล่าวว่า *"ขอโทษท่าน"* ตกใจแล้วก็ *"ขอโทษท่าน"* แล้วก็พอชี้ชวนแนะนำอีกก็เผลออีกก็ *"ขอโทษท่าน"* อีก ในหลวงท่านก็ไม่ได้ทรงว่าอะไร ทรงยิ้ม...ทรงแย้มพระสรวล...แย้มพระสรวลกับอาจารย์ศิลป์... ก็เป็นที่ชื่นใจอยู่เหมือนกันที่พระองค์

ท่านได้มาทรงติทรงแก้ มิให้ครุฑที่ดหานั้นหันหน้าออกข้างซ้ายหรือขวา ให้ก้มลงดูที่พื้น เพราะว่าเวลายกขึ้น ครุฑจะได้มองตรงไปข้างหน้า เพราะว่าดหานี้เวลาถือใช้สำหรับยกรับความเคารพหรืออะไรก็แล้วแต่โอกาสที่ใช้ยกสำหรับให้ครุฑไปข้างหน้า แล้วทรงโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขพระบาทข้างขวา ให้ยื่นตรงออกไปอีกหน่อยเท่านั้น พระพักตร์ไม่ได้แก้อะไร เพราะว่าเสร็จมาเรียบร้อยแล้ว หล่อเป็นปูนปลาสเตอร์ ได้ทำสีให้เหมือนดินเหนียวใส่สวมลงไป วันนั้นก็รู้สึกว่าโกลาหลเหมือนกัน มีส่วนหนึ่งที่มองเห็นว่าเอียงไม่ดี ในหลวงก็รับสั่งให้ตรงขึ้น ก็ต้องใช้จีมกันด้วยไม้ ด้วยลิ่มให้พื้นแป้นที่รองรับพระบรมรูปนั้นยกขึ้น วันนั้นตื่นเต้นกันมากหน่อย ทรงยืนทอดพระเนตรตลอดเป็นเวลาร่วมชั่วโมง... ก็นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง ห้องนั้นก็เป็นห้องประวัติศาสตร์ที่ในหลวงเคยเสด็จเข้าไป

ถูกเอ็ดหน้าพระที่นั่ง

ผมได้รับมอบหมายจากอาจารย์ศิลป์ให้ปั้นรูปในหลวง รัชกาลที่ ๘ ย่อจากรูปองค์ใหญ่ขนาดเท่าองค์จริงที่ปั้นโดยอาจารย์ศิลป์ (อาจารย์ศิลป์ปั้นพระเศียรและผมปั้นพระองค์ ที่ประดิษฐานอยู่ในปราสาทพระเทพบิดร และยังมีที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ฯ และวัดสุทัศน์ฯ อีกด้วย เป็นแบบเดียวกัน สร้างหลายก็อปปี้) ท่านมอบหมายให้ผมทำขนาดเล็ก ย่อเท่ากับขนาดพระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ ขนาดเล็ก ๆ ที่ตั้งสักการะทั่ว ๆ ไป

เมื่อตอนที่ผมทำ ผมใช้ดินน้ำมันทำ ส่วนพระเศียร...ผมเอา...จะเป็นก้านไม้ขีดหรือไม้จิ้มฟันอะไรก็ไม่ทราบใส่เป็นแกนในพระศอ เพื่อสะดวกในการตัดเอาออกมาแต่ง ถือพระเศียรแต่งสะดวกและง่ายดี ไม่ต้องหมุนทั้งองค์ มันลำบาก เพราะเราทำงานอยู่คนเดียว ก็นึกว่าเอาละ อย่างนี้เราทำได้ ก็ประดับประดองค่อย ๆ ทำ

จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่งพระเจ้าอยู่หัวก็โปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปเฝ้าฯ เพื่อนำพระบรมรูปนี้ไปถวายให้ทอดพระเนตร ก็มีท่านอาจารย์ศิลป์ แล้วก็*คุณพินิจ สมบัติศิริ* หัวหน้ากองหัตถศิลป์ในสมัยนั้น ไปด้วยกัน ๓ คน พร้อมผม

เมื่อไปถึง ในหลวงก็เสด็จออกมาทอดพระเนตรบนพระตำหนักชั้นบน พระตำหนักจิตรลดาฯ มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น สมุหราชองครักษ์ สมัยนั้นชื่อ*หลวงสุรณรงค์* แล้วมีผู้ใหญ่อีกหลายท่าน ซึ่งตอนนั้นผมไม่รู้จักชื่อ ก็มาดูด้วย ในหลวงท่านทอดพระเนตรแล้วก็ทรงติอะไรนิดหน่อย ในฐานะผมเป็นผู้ปั้นก็เข้าไปแก้ตามที่รับสั่ง แต่อาจารย์ศิลป์คงจะเห็นผมงก ๆ เงิ่น ๆ อะไรนั่นแหละ ก็เลยบอกว่า *"นาย...นาย...ฉันช่วย...ฉันช่วย"* ผมก็ถอยออกไปแล้วก็ให้อาจารย์ศิลป์เข้ามา ก็ต่อหน้าพระพักตร์พระเจ้าอยู่หัวที่ประทับนั่งอยู่ อาจารย์ก็ทำแก้ที่พระเศียร เอ๊ะ !...ทำอีท่าไหนก็ไม่รู้ เพราะว่าไอ้แกนไม้ที่ผมเสียบไว้มันไม่ลึกมากนักนี่ ผมถอดเข้าถอดออกได้ ปรากฏว่าพระเศียรหลุดออกมาจากองค์ อาจารย์ศิลป์ท่านสายตาสั้นดังที่เราทราบกันอยู่ แต่ด้วยสัญชาตญาณหรืออะไรของท่านก็ไม่รู้นะ ท่านคว้าไว้ได้ตอนที่หล่นเกือบถึงพื้นแล้วนะ เอามือคว้าไว้ทัน แล้วก็หันมาหาผม กัดฟัน กระซิบเอ็ดเบา ๆ ว่า *"ทำไมไม่ใช้เหล็ก"* ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงได้ยินหรอก ก็ใกล้ ๆ นั่นแหละ แต่ไม่ได้ยิน ไม่รู้เรื่องหรอกว่าผมน่ะถูกเอ็ด หากว่าเป็นที่กรมศิลปากรล่ะก็โอ๊ย !...เสียงคงดังไปไกล คงมีการด่าเป็นภาษาอิตาเลียนอะไรบ้างล่ะ... พอโมโหขึ้นมาเต็มที่ละก็ มีทั้งภาษาอิตาเลียน ภาษาไทย อันนี้ด้วยพระบารมีดุ้มเกล้าไว้ ผมก็เลยไม่โดนเอ็ดมาก แล้วกลับมากรมศิลป์ อาจารย์ศิลป์ก็ลืม ซึ่งที่แท้แล้วนั่นแหละเรื่องใหญ่นะ ไม่ใช่เรื่องเล็ก ถ้าตกถึงพื้นจะแบนแต่เลย อาจารย์ศิลป์ก็ไวเหลือเกิน ผมก็ไม่นึกนะว่าจะคว้าไว้ทัน ด้วยความตกใจหรือโชคดีปาฏิหาริย์อะไรก็ไม่ทราบคว้าไว้ได้ แต่อาจารย์ก็ยังหันมาตะคอกผมเบา ๆ

รูปปั้นจอมพล ป.

วันหนึ่งที่บ้านอาจารย์ (ที่ซอยสันติสุข ตรงข้ามกับซอยทองหล่อ ถนนสุขุมวิท) ในระยะนั้นชื่ออาจารย์ยังไม่ได้เปลี่ยนเป็น *ศิลป์ พีระศรี* หน้าบ้านก็มีป้ายบอกว่า *ซี.เฟโรจี* ติดที่ประตู

ตอนนั้นก็มีคนสองคนเข้ามา ก็เจอกับ*แหม่มแฟนนี่*ที่หน้าบ้าน แหม่มก็ถามว่า *"มาธุระอะไร ?"* เขาก็บอกว่ามาด้วยกัน เอารูปปั้นจอมพล ป. มาขาย เขาก็เปิดออกให้ดู เป็นรูปจอมพล ป. แหม่มก็ถามว่า *"นายมาจากไหน ?"* เขาก็บอกว่า เขา

มาจากกรมศิลปากร แหม่มถามว่า *"แล้วนี่ใครปั้น ?"* แต่ภาษาไทยของแหม่มนี่ก็แย่ ๆ เหมือนกันนะ ยิ่งกว่าอาจารย์ศิลป์อีก เขาก็ตอบว่า *"นายซี.เฟโรจีปั้น"* คงจะอ่านป้ายหน้าบ้านไม่ออกหรือไม่ทันสังเกตก็ได้ แหม่มเห็นแล้วก็คงนึกว่า แหมทำไมฝีมือสามีถึงได้แย่ลงไปมากขนาดนั้น ก็ส่งเสียงบอกนายซี.เฟโรจี ซึ่งอยู่หลังบ้านเป็นภาษาอิตาเลียน ไอ้สองคนนั่นก็ไม่รู้ว่าเขาพูดอะไรกัน เดี๋ยวเดียวตัวนายซี.เฟโรจีก็ออกมาเจอกับไอ้คู่นี้ ท่านก็ถามว่า *"นายมาแต่ไหน ?"* เขาก็บอกว่ามาแต่ศิลปากร *"แล้วรูปนี้ใครปั้น"* เขาก็บอกว่า *"นายซี.เฟโรจีปั้น"* อาจารย์ก็ถามต่อไปว่า *"นายรู้จักนายซี.เฟโรจีดีไหม"* เขาก็บอกว่า *"โอ๊ะ !...รู้จักดี"* อาจารย์ก็ชี้ไปที่ตัวเองแล้วพูดว่า *"นี่...นี่ นายซี.เฟโรจี...ฉันไม่รู้จักนาย"* ไอ้คู่นั้นจัดแจงหอบของวิ่งหนี เรื่องนี้เป็นเรื่องจุดไต้ตำตอ แต่ว่าเหมือนกับตอตำไต้มันใหญ่เหลือเกิน

รูปปั้นจอมพล ป. นี่ขายดี มีการสนับสนุนโดยผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์ แม้ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรีเองก็สนับสนุน เขียนหนังสือให้ไปขายกับพวกอำเภอ ตำบลนอกเมือง เป็นรูป Bas - relief แบน ๆ หล่อด้วยปลาสเตอร์ขาว ๆ ไม่ได้พ่นสีอะไร ขัดกระดาษทราย ดูไม่ได้เลย แล้วเที่ยวไปบอกว่า นายซี.เฟโรจีเป็นคนปั้น

จำรถผิด

มีอยู่วันหนึ่ง อาจารย์ศิลป์ถูกเชิญไปเผาศพ เป็นการพระราชทานเพลิงศพของคุณพ่อ*ประดิษฐ์ ยุวพุกกะ* ลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์ ผู้ตายดูเหมือนจะชื่อ*หลวงวัฒนศิลป์* อยู่ใกล้ ๆ วัดสังเวช แล้วเขาก็พระราชทานเพลิงศพที่วัดสังเวช อาจารย์ศิลป์ก็ไปด้วย ท่านมีรถคันหนึ่งเป็นรถฟอร์ดเทมรถตู้ รถสำหรับขนของเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วเขามาเจาะให้ เพราะท่านไม่มีไอ้รถโก้ ๆ หรู ๆ หรอก อาจารย์ศิลป์น่ะท่านไม่มีโอกาสที่จะร่ำรวย ท่านเห็นแก่เรื่องศิลปะเป็นเรื่องใหญ่กว่าเรื่องเงินเรื่องทอง ท่านมีรถพอใช้ได้น่ะ...

ตอนนี้พอไปถึง คนขับรถก็จอดรถแล้วท่านก็ลง ผมก็โดยสารรถท่านไปด้วย ไปด้วยกัน ก็ลงไปเผาศพ พอเสร็จพิธีศพก็กลับออกมา แต่บังเอิญมีรถใครไม่รู้มาจอด รถเหมือนกัน ยี่ห้อเดียวกัน อาจารย์ศิลป์ก็ไปยืนอยู่ข้างรถ แล้วก็มองหา*นายจำนงค์* ซึ่งเป็นคนขับรถ แหมท่านโมโห ในขณะนั้นเจ้าของรถเขาก็มาเหมือนกัน

เขามาเปิดประตู ผมก็บอกว่า อาจารย์ครับ นี่ไม่ใช่รถของอาจารย์นะครับ นี่รถของคนอื่นเขา มันเหมือนกัน แต่ว่าของเราจอดอยู่โน่น จำนงค์เขากำลังกวักมือเรียกอยู่ เราก็ไปกัน

นี่เป็นความเผลอของท่าน อายุมากแล้วก็ต้องมีบ้าง รถมันเหมือนกันมาก รถฟอร์ดเทมสีไข่ไก่ สีน้ำตาลอ่อน เล่าเรื่องนี้ก็เพื่อให้เห็นความสมถะของอาจารย์ศิลป์ในเรื่องยานพาหนะ

จุดระเบิด

คุณสุข อยู่มั่น เป็นหัวหน้าช่างหล่อ ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่อาจารย์ศิลป์ไว้เนื้อเชื่อใจมากเกี่ยวกับด้านการเงิน และให้เป็นผู้ติดต่อเกี่ยวกับราชการอยู่เสมอ วันหนึ่งเข้ามาติดต่อกับอาจารย์ แต่ก่อนหน้านั้นคงดื่มเข้ามาบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ พอเข้ามาหาอาจารย์ ท่านก็ไม่เข้าไปใกล้อาจารย์ ยืนอยู่ห่างสักเมตรหนึ่ง อาจารย์ก็ก้าวเข้ามาหา คุณสุขก็ถอยออกไปก้าวหนึ่ง ท่านก็ตามเข้าไปอีกก้าวหนึ่ง คุณสุขก็ถอยอีก ตอนนี้อาจารย์ท่านรู้ทันทีว่าคุณสุขนี่กินเหล้ามา ไม่อยากให้อาจารย์ศิลป์เข้าใกล้ เพราะเดี๋ยวจะได้กลิ่นเหล้า อาจารย์ศิลป์ก็บอกว่า

"นายไม่ต้องไปไหน นายหยุดอยู่ที่นั่นนะ ฉันจุดไม้ขีดที่นี่นะ... นายระเบิดตูม... นายมีแอลกอฮอล์มาก"

นี่แสดงว่าท่านรู้ทันว่าการหนีของคุณสุขที่ถอยทีละก้าว ๆ นั้น เพื่อที่จะไม่ให้ท่านได้กลิ่นเหล้า เป็นคนรู้ทันคน ไหวพริบดี

ดาบทหารเสือพระเจ้าตาก

โดยมากอาจารย์ศิลป์ เวลาท่านทำงาน เด็กไปดู ท่านไม่ว่าอะไรหรอก ท่านคงเห็นว่าเป็นความรู้ของลูกศิษย์ที่ได้เห็นอาจารย์ทำงาน

วันหนึ่งผมก็เข้าไป เห็นท่านกำลังร่างสเก็ตช์ Composition อนุสาวรีย์

พระเจ้าตากสิน ท่านก็เขียนเป็นภาพสำหรับปั้น Bas – relief ติดที่แท่นฐาน เป็นรูปทหารไทยกับทหารพม่ารบกัน แต่ทุกคนในภาพนั้นถือดาบมือซ้ายทั้งหมด ผมเองไม่ใช่ว่า แหม เป็นคนจะอวดไปติไปติงอาจารย์ แต่เห็นว่ามันเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าอาจารย์ทำงานอย่างชนิดฉุกละหุก ถูกเร่งเวลา มีกำหนดเวลาให้ก็ต้องรีบทำโน่นทำนี่ ไอ้การถูกเร่งเวลาอะไรนี่ มันทำให้หลง ๆ ลืม ๆ ได้ Composition ถูกต้องหมดทุกอย่าง แต่ว่าการถือดาบเท่านั้นแหละที่มันผิด ไปถือมือซ้ายหมด ผมก็บอก *"เอ๊ะ ! อาจารย์ครับ ทหารที่รบกันนี่ทำไมถือดาบมือซ้ายทุกคนล่ะครับ"* (คือ มือซ้ายถือดาบ มือขวาถือโล่ อะไรทำนองนี้แหละ) ท่านบอกว่า *"เออ จริงนาย...จริงนาย...ไม่เป็นไร...ไม่เป็นไร...ประเดี๋ยว..."* ไอ้ผมก็งงว่า ไม่เป็นไรประเดี๋ยวอะไร แหม ท่านเขียนตั้งแผ่นเบ้อเร่อเชียว แล้วก็ถือดาบมือซ้ายหมด เป็นเราน่ะแก้แย่ไปเลย แต่ท่านบอกไม่เป็นไร ท่านก็แกะเอากระดาษนั้นออกมาแล้วก็พลิกกลับไปติดใหม่ ไอ้กระดาษนั้นเป็นกระดาษบาง ๆ ก็พอมองเห็นที่เขียนไว้อีกด้านหนึ่งได้ อ้าว...กลายเป็นทหารถือดาบมือขวาทั้งหมดไปแล้ว แล้วก็สวยใน Composition อันเดียวกัน นี่แสดงว่าไหวพริบของท่านดี เรายืนดูเราก็กลับได้ความรู้ แทนที่เราไปสอนท่านให้ได้ความรู้ ไม่ใช่ความรู้ไม่รู้ นั่นเป็นความเผอเรอ เพราะว่าเร่งรีบเลยทำผิด ไม่ใช่ว่าท่านไม่มีความฉลาดพอที่จะทำงานให้ถูกต้องหรอก

ลองใจ

เรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเงิน ที่สงสัยว่าอาจารย์จะทดลองจิตใจผม ท่านให้ผมไปเบิกเงินที่ธนาคารออมสินที่สี่แยกคอกวัว เป็นเงินจำนวนมากทีเดียวในสมัยนั้น พอกลับมาก็พอดีได้เวลางานจะเลิก ผมก็รีบนำเงินไปมอบให้ท่านหลายหมื่น เท่าไหร่แน่ผมก็จำไม่ได้ ตอนนี้เซฟก็อยู่ข้าง ๆ กับชั้นที่วางรูปปั้นวางอะไร ๆ นั่นแหละ ข้างในห้องทำงานของท่าน แทนที่ท่านจะเอาเงินใส่เซฟก็ไม่เอาใส่ ท่านขี้เกียจเปิดเซฟหรือไงนี่ ท่านก็เลยยกหุ่นปูนรูปหัวบรูตุส เอาเงินนี่วางไว้แล้วก็เอาหุ่นครอบลงไป หุ่นปูนนั้นมันเป็นโพรงข้างใน ครอบแล้วท่านก็กลับบ้านไป ผมก็มีความหนักใจ เพราะว่าตอนเช้า ภารโรงจะมาทำความสะอาด เกิดมายกไอ้รูปปั้นนี้ขึ้นเห็นเงินนี่เข้าก็เสร็จภารโรงสิ ผมเลยต้องรีบมาแต่เช้ามืด มาคอยดูภารโรง

อันนี้อาจจะเป็นวิธีการทดลองใจผมก็ได้ หรือยังไงไม่ทราบ แต่ท่านน่าจะใส่เซฟ เพราะว่ามันอยู่ใกล้ ๆ แค่เอื้อมก็ถึงเซฟแล้ว อยู่ข้าง ๆ นั่นแหละ แต่กลับมาวางซ่อนให้ผมเห็น แล้วผมก็เห็นคนเดียว ถ้าหายก็...ก็...ไพฑูรย์นั่นแหละ

เด็กเหี้ย

วันหนึ่งเป็นวันอาทิตย์ ในตอนนั้นผมเรียนอยู่ปีที่ ๒ ผมก็อยากจะเพิ่มเติมความรู้ในด้านวิชา Anatomy อยากจะให้เสร็จไปล่วงหน้า ก็มาที่ห้องที่มหาวิทยาลัย ก็ไม่เจอภารโรง ไม่เจอใครเลย เพราะว่ามันเป็นวันหยุดวันอาทิตย์ ผมก็เลยไปหมุนไอ้บานกระจกที่จะให้แสงสว่างเข้าไปในห้องปฏิบัติงานปั้นงานเขียนอะไรนั่น แสงต้องเข้าทางทิศเหนือ เมื่อผมหมุนบานกระจกนั้นได้ ผมก็ปีนเข้าไปแล้วก็เหยียบชั้นที่วางรูปปั้นเป็นแบบ แต่ก็พยายามหลบหลีกไม่ให้โดนรูปปั้นที่เป็นแบบ ลงไปถึงสองชั้นจนกระทั่งถึงพื้น เมื่อลงไปแล้วผมก็ไปเปิดประตูห้อง แล้วก็เอาแบบที่อาจารย์ศิลป์เขียนไว้เป็นแผ่น ๆ นั้นมาแขวน แล้วก็นั่งก็อปปี้เขียนให้เหมือนเพื่อที่จะได้เอาไว้เป็นตำราเรียนของเรา

ปรากฏว่าเมียของภารโรงผ่านมา เขาก็เห็นว่าผมเป็นคนปีนแล้วก็เปิดประตูทิ้งไว้อย่างนี้ ต่อมาสามีเขาผ่านมาก็ถามเมียว่าใครมาเปิดประตูทิ้งไว้ เมียก็บอกกับผัวว่า *"ไอ้เด็กเหี้ยนั่นน่ะมันมาเปิด"* ผมก็พูดว่า *"อ้าว...ทำไมมาว่าผมอย่างนั้นล่ะ"* ผัวก็โผล่เข้ามาดู พอเห็นเป็นผมเขาก็ว่า *"ทำไมนายไพฑูรย์มาเปิดอย่างนี้ล่ะ เดี๋ยวฉันจะไปฟ้องอาจารย์ว่านายปีนเข้ามา"* เขาก็หายไป ผมก็นั่งใจไม่ดี เดี๋ยวอาจารย์คงมาเล่นงานแน่ สักครู่เสียงรองเท้าก็ดัง แช็ก ๆ เข้ามา อาจารย์ศิลป์เวลาเดินนี่เสียงอย่างนี้ อาจารย์ท่านมาวันหยุด มาทำงานด้วยเหมือนกัน ท่านก็เข้ามา พอมาถึงท่านก็ว่า *"นายไปตูน...นายดีมาก..."* ลูบหลังลูบหัวใหญ่เชียว *"นายมาทำงานนี่...แต่ทีหลังนายอย่าปีนเข้ามานะ ไปบอกเขาให้เขามาไขประตูให้"* ผมก็ทีแรก แหมตกใจ คิดว่าตายล่ะ ทีหลังก็กลายเป็นดีใจ ปลื้มใจ เออออาจารย์เห็นเราดีนี่ ทั้ง ๆ ที่เราทำผิด ภารโรงเขาไปฟ้อง ไม่อย่างนั้นท่านก็ไม่ทราบว่าผมมาทำงานวันอาทิตย์ หลังจากถูกด่าว่าเด็กเหี้ย...อาจารย์ท่านสอนให้ทำให้ถูกต้อง...ไม่ต้องปีน ให้ภารโรงเขามาเปิดให้ ไอ้ตอนนั้นผมก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่า ภารโรงเขาจะตามใจเราไหม

เพราะว่าภารโรงในสมัยนั้นนะ ที่ศิลปากรเขามีหน้าที่ใหญ่ เราเห็นภารโรงเรายังเกรงเขาเลย เป็นนักเรียนนี่กลัวกระทั่งภารโรงหรือนักการ

โผล่

อาจารย์ศิลป์สอนทฤษฎีสีตอนนั้น คำว่า *Effect* มันแปลว่า *ผล* ทีนี้บางคนที่เรียนกันอยู่ไม่รู้ภาษาอังกฤษ ก็อาจไม่เข้าใจว่าอะไร ท่านก็บอกว่า *"โผน ๆ"* แล้วท่านก็เขียนภาษาไทยเป็นสระโอ ผอผึ้ง ลอลิง ไว้บนกระดานดำ ไอ้พวกเราก็บอกว่าไม่ใช่ครับ ไอ้พวกที่รู้ก็บอกไม่ใช่ครับ ท่านก็เติมไม้เอกเข้าไปบนตัวลอลิง มันก็เลยกลายเป็น *"โผล่"* เราก็หัวเราะกันครืน หลังจากนั้นท่านก็เลยเลิกเขียนภาษาไทย เพื่อให้เข้าใจในการเรียน เลิกกัน ท่านพยายามเขียนนะฮะ ถ้าเรานึกดูว่า หากฝรั่งเขาพูดกับเราเป็นภาษาอังกฤษให้เราเขียนเป็นภาษาไทย บางทีเราก็เขียนไม่ถูกเหมือนกัน ท่านพยายามฝึก แต่หลังจากนั้นก็เลยเลิก

จอมบทบาท

อาจารย์ศิลป์สอนประวัติศาสตร์สมัยโบราณ เรื่องคนออกล่าสัตว์ถืออาวุธ ท่านก็ทำท่าทางแบบคนล่าสัตว์ให้ดู ทำท่าย่อง ๆ อยู่บนยกพื้นไม้หน้าชั้นเรียนที่สำหรับท่านยืนสอนและเขียนบนกระดาน แล้วท่านก็ทำเสียงประกอบด้วย บึม...บึม...บึม แล้วค่อย ๆ ย่องไปตามเสียงที่ท่านให้เป็นเสียงดนตรี Background ก็ย่อง ๆ ไปเรื่อย ๆ ตอนนี้ดงจะย่องเพลินไป จนสุดที่ยกพื้นโดยที่ไม่รู้ตัวหรือไม่เห็น เพราะว่าท่านสายตาสั้น ท่านก็เลยตกลงไป เท้าข้างหนึ่งเหยียบลงไปในกระป๋อง กระป๋องก็ติดเท้า ท่านก็เลยสลัดกระป๋องแล้วก็บอกว่า *"ไปตามช่างรักมา"* คำว่าช่างรักที่ท่านพูดนี้ความจริงเป็นชื่อคน ชื่อ *จำรัส* ภารโรง แต่ลูกศิษย์ก็ไปตามช่างรักที่ทำพวกลงรักปิดทองอะไรนั่นมา ท่านก็บอกว่า *"ไม่ใช่ ฉันให้ไปตามช่างรัก...ช่างรัก"* แล้วท่านก็ทำท่ากวาดพื้นให้รู้ว่าเป็นจำรัสภารโรง พอมาถึงท่านก็เอ็ดเอาที่ไม่เก็บกระป๋องให้เรียบร้อย จนท่านตกจากเวทีเท้าเหยียบลงในกระป๋อง

ใส่ปลา

เรื่องมันมีอยู่ว่า ผมกับ*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* เกิดขัดข้องหมองใจกันขึ้น เสร็จแล้วผมก็เดินผ่านอาจารย์ศิลป์ที่สนาม ท่านเห็นหน้าผมไม่ดีก็ถามว่า

"ไปตู้น มีอะไร ? หน้าไม่สบาย ?"

ผมก็เล่าให้ฟังว่า ผมมีเรื่องกับอาจารย์สนั่น ทะเลาะอะไรกันนิดหน่อย ก็พอดีในขณะพูดกับอาจารย์อยู่นั้น อาจารย์สนั่นเขาก็กำลังจะเดินผ่านมาพอดี ท่านก็เลยพูดบอกว่า

"นี่ฉันคิดว่าใส่ปลาน่ะสวยกว่านะนาย"

ไอ้ผมก็ยืนงงไม่ทราบว่าอะไร ท่านก็ยังพูดอยู่ว่า *"ใส่ปลาน่ะดีนะนาย เชื่อฉันเถอะ"*

พออาจารย์สนั่นเขาเดินผ่านไปแล้ว ผมก็เอ่ยถามว่า

"อาจารย์ให้ผมใส่ปลาอะไรครับ" เพราะว่าผมไม่ทราบเจตนาของท่านว่าใส่ปลาอะไร ท่านบอกว่า

"นายพูดได้เหรอ สนั่นเดินมาเมื่อกี้รู้ไหม นายกำลังพูด...เดี๋ยวเขาหาว่านายพูดว่าอะไรเขา"

นี่เป็นอีกวิธีการที่อาจารย์ไม่ต้องการให้ลูกศิษย์มีความบาดหมางกันหนักขึ้น เหมือนกับว่าเราไปฟ้องร้อง ที่แท้ท่านอ่านหน้าเราออกเอง พยายามที่จะไม่ให้เรามีเรื่องต่อกันไปอีก ถ้าหากว่าอาจารย์สนั่นเข้าใจผิดคิดว่าเรามาพูดกับอาจารย์ศิลป์เรื่องที่ทะเลาะกัน มันอาจจะมีเรื่องอะไรต่อไปก็ได้ นึกว่ามาฟ้องมาอะไร ท่านมีเจตนาดี ท่านอ่านหน้าคนออกว่าใครหน้าเป็นยังไง ๆ ท่านจะถาม ไม่สบายเหรอ มีธุระยุ่งใจอะไร เป็นลักษณะพิเศษที่ท่านจับความรู้สึกของคนได้

เสือกระบาก

ในห้องปฏิบัติงานปั้น มีเรียนปนกันทั้งผู้หญิงผู้ชาย มีคนหนึ่งเป็นลูกสาวของ*พระสารประเสริฐ* ที่ใช้นามปากกาว่า *นาคะประทีป* ที่แปล *กามนิต วาสิษฐี* คู่กับ*พระยาอนุมานราชธน*นั่นแหละ ชื่อ *ศรีสกุล นาคะประทีป* อีกคนหนึ่งชื่อ *ลิบเก็บศิริ* เป็นลูกสาวของจางวางอะไร ผมจำไม่ได้แล้ว ที่วังสระปทุม แม่คนหลังนี้ท่าทางเป็นกระเทย ผู้หญิงเป็นผู้ชายน่ะ ตอนนี้ในหมู่พวกเรานี่ก็ปั้นรูปต่าง ๆ กัน บางคนก็ปั้นรูปคนเป็นภาพ Bas – relief มีอยู่คนหนึ่งปั้นรูปสัตว์เป็นรูปเสือ ตอนนี้ไอ้คนที่ปั้นรูปเสือเกิดสัปดน พูดคำผวนขึ้นมาว่า *เสือกะบาก* ก็มีเพื่อนข้าง ๆ แปลกลับทันที ตอนนี้แม่คนที่ท่าทางเป็นผู้ชาย เป็นนักเลง ผู้หญิงที่เหมือนผู้ชายนี่ แหมทนฟังไม่ได้ ร้องไห้สำออยไปฟ้องอาจารย์ศิลป์ อาจารย์ก็รีบมาที่ห้องปั้นทันที มาถึงก็ว่า *"พวกเราอยู่กันที่นี่ทุกคน ผู้หญิงผู้ชายต้องเป็นพี่เป็นน้องกัน ไม่ต้องพูดสกปรก สัปดนไม่ได้ ต้องรักกัน ใครที่พูดอย่างนี้ไม่ดี...นางสาว...*(ท่านเรียกคนไปฟ้องว่านางสาว) *นี่ร้องไห้ไปฟ้องฉันว่าพูดสัปดน"* นี่เป็นอันหนึ่งที่ท่านสอนว่า ควรมีความสุภาพ ให้เกียรติผู้หญิง

เสือกัด

ในระยะที่ผมเรียนอยู่ มีครูชื่อ *นายนุย* มาจากมหาสารคาม ก็อยู่รุ่นราวคราวเดียวกัน ทางจังหวัดมหาสารคามส่งมาเรียนวิชาปั้นที่โรงเรียนศิลปากร ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของอาจารย์ศิลป์ เขาก็เรียนอยู่ชั้นเดียวกับพวกผม วันหนึ่งเขาเปิดโต๊ะเรียนขึ้น อาจารย์ศิลป์ก็กำลังเดินมาข้างหลังโต๊ะเรียนนั้น พอเปิดขึ้นก็ไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มันรกสกปรก เศษกระดาษอะไรต่ออิอะไรเต็มไปหมด อาจารย์ศิลป์ก็มายืนอยู่ข้างหลัง พอเขาก้มลงดูพื้นก็เหลือบเห็นขาอาจารย์ศิลป์มายืนอยู่ข้าง ๆ เขาก็เงยหน้าขึ้นสบตากับท่าน อาจารย์ศิลป์ก็พูดออกมาว่า *"นาย...เสือกัด"* ส่วนนายนุยก็ยิ้มแหย ๆ กับอาจารย์ คิดว่าโต๊ะเขานั่นรกเหมือนป่า และได้ยินอาจารย์ว่าเสือมันจะกัดเอา เขาก็บอกอาจารย์ว่า *"ครับ ครับ โต๊ะผมรกครับ เสือจะกัด"* อาจารย์ท่านบอก *"ไม่ใช่...ไม่ใช่เสือกัด...เสือกัดน่ะนาย"* นายนุยก็ยังงงอยู่อีก ในที่สุดท่านก็เอานิ้วจิ้มไปที่หลังของนายนุย ซึ่งเสื้อขาด นิ้วของท่านก็ไปถูกแผ่นเนื้อ

ผิวหนังของนายนุย นายนุยจึงเข้าใจว่า อ๋อ ! *เสื้อขาด* อาจารย์ท่านมาบอกว่า *"เสือกัด"* ไอ้ตัวเองก็เข้าใจไปอีกทางว่าโต๊ะรกเสือจะกัดเอา ประเภทวัวสันหลังหวะ ที่แท้อาจารย์ท่านสนใจเรื่องเสื้อลูกศิษย์ขาด เลยมาทัก

แย่งสุนัขรับประทาน

วันหนึ่งอาจารย์ไม่ได้รับประทานอาหารกลางวันที่ห้องปฏิบัติงานของท่าน เพราะว่ามีผู้เชิญท่านไปรับประทานอาหารกลางวันที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ ที่เป็น Royal Hotel เดี๋ยวนี้ เมื่อท่านกลับมาตอนบ่ายจวนจะเลิกงานแล้ว ท่านก็นึกขึ้นได้ว่าอาหารที่ท่านเตรียมเอามาสำหรับกินกลางวันมันยังอยู่ ท่านก็เลยไปเอามาให้ผมบอกว่า *"นาย เอาไปให้หมาที"* ผมก็ถือออกมา เป็นแซนด์วิชไก่ ๒ คู่ แซนด์วิชไก่แหม...น่ารับประทานเหลือเกิน ก็มาถาม*อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ* ว่า *"เฮ้ย !...เขียนว่าไงนี่ อาจารย์ท่านให้เอาไปให้หมา"* เขียนเขาก็หยิบเอาไปพิจารณาดูครู่หนึ่งแล้วว่า *"เฮ้ย !...เรากินกันดีกว่าน่า..."* ต่างคนก็เลยกินเสียหมดคนละคู่... เสร็จแล้วบังเอิญผมก็ไปเจออาจารย์ศิลป์อีก ท่านก็ถามว่า *"นายเอาแซนด์วิชให้หมาหรือยัง"* ผมก็บอกว่า *"ให้ไปเรียบร้อยแล้วครับ"* แหม นั่นโชคดีที่อาจารย์ท่านไม่มีเจตนาจะเบื่อสุนัข ถ้าท่านใส่สตริกนินหรืออะไรที่ใช้เบื่อสุนัข แล้วบอกเราว่า *"ดีแล้วนาย ฉันใส่ยาเพื่อฆ่าให้หมาตาย หมาเกะกะ"* ไอ้เราคงแย่ หรือหากท่านแกล้งอำเล่นก็ย่อมได้ แต่ท่านคงจะรู้ว่าให้ไปนี่ มันคงไม่ให้หมาหรอก มันคงจะต้องกินกันท่านถึงอุตส่าห์มาถามว่า เอาไปให้หมาแล้วหรือยัง ความจริงท่านคงอยากจะให้กินกัน แต่คงจะเกรงใจ เกรงว่ามันจะน่าเกลียดอะไรนั่น

กรรมการห้ามมวย

เรื่องมันเกิดจากว่า ผมได้ซื้อหนังสือ จะเป็น *Life* หรือ *Post* อะไรนี่จากข้าราชการในวัง จะเป็นกระทรวงคลังหรือสำนักพระราชวังจำไม่ได้ แกเอาหนังสือเก่า ๆ มาขายเสมอ พวกเราก็จองกัน ผมมีหนี้ค้างอยู่กับตาคนนี้ โดยคราวที่แล้วเราให้เงินแก แต่แกไม่มีทอน เราก็เลยยังไม่ได้ให้เงิน พอมาคราวนี้แกมาใหม่ มี

หนังสืออยู่เล่มหนึ่ง หน้าปกเป็นละครไทย รำไทย ข้างในมีภาพเยอะแยะ พอแกผ่านมาก็ถามว่า *"ผมเอาได้ไหมเล่มนี้"* แกก็บอกว่า *"ได้"* ผมก็ว่าดีแล้ว จะจ่ายเงินสมทบกับเล่มที่แล้วที่ยังไม่ได้จ่าย เพราะไม่มีเงินทอน จะได้ให้รวมกันไปเสียเลย ก็ตกลง ผมก็เอาหนังสือมา (แต่ตอนนั้น*อาจารย์สิทธิเดช แสงหิรัญ* เขาก็ผ่านมา เขาเห็นว่าผมกำลังตกลงจะเอาหนังสือเล่มนี้ แต่หนังสือเล่มนี้เขาเป็นผู้สั่งไว้ เขาอยากจะได้) ผมก็เข้าไปแลกเงินตรงช่องกำแพงร้านไอ้เหวง เดินผ่านห้องเขา พอกำลังแลกเงินก็มีเสียงข้างในห้องที่อาจารย์สิทธิเดชอยู่ เสียงเขาด่าอย่างโน้นอย่างนี้หยาบ ๆ คาย ๆ ว่าผมน่ะ แต่ผมไม่ทราบ พอผ่าน ผมก็ถามว่า *"ไงครับ...ด่าใคร"* เขาก็ตอบว่า *"ด่านายนั่นแหละ"* ผมก็ถามว่า *"ด่าเรื่องอะไร"* เขาก็ว่า *"ก็เรื่องหนังสือ ฉันสั่งไว้ ทำไมมาเอาไป"* ผมก็ว่า *"อ้าว ก็ทางมหาเขาให้นี่ เขาบอกว่าเอาได้ ผมก็เอาน่ะสิ"* เขาว่า *"เฮ้ย ! นายรู้"* เขาว่าอย่างนี้อีก ผมก็โมโห ก็เข้าไปถึงตัว แต่ขณะนั้นเขาอยู่ต่อหน้าภรรยาเขา มันก็เป็นคล้าย ๆ กับว่าเป็นการด่าว่าต่อหน้าเพื่อให้ภรรยาเห็นว่าเขาสามารถจะด่าผมได้ ผมก็เจ็บใจ เขาก็กำลังจะออกจากบังตาห้องเขา ซึ่งอยู่ติดกับห้องอาจารย์ศิลป์ ผมก็ผลักเขาออกจากบังตาไปเลย เขาก็ออกไปกับภรรยา แล้วผมก็พูดกับ*อาจารย์สนั่น*กับ*อาจารย์พินิจ สุวรรณะบุณย์* ว่าเดี๋ยวกลับมาจะตกลงกันใหม่ พูดกันให้รู้เรื่องว่าผมไม่ทราบจริง ๆ อยากฟังว่าเขาจะว่าอย่างไร ยังไงก็อาจจะมีเรื่องกันอีกก็ได้ ตอนนี้สักพักเขาก็กลับมา ตอนนี้เมียไม่ได้มาด้วย เขามาคนเดียว ผมก็บอกว่าเรื่องเมื่อสักครู่นี้ ผมไม่ทราบเรื่องจริง ๆ ว่าหนังสือนี้เขาสั่งไว้ แต่นี่ผมเห็นผมก็อยากได้ เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ขอปรับความเข้าใจกันเสีย เขาก็พูดอีกว่า *"เฮ้ย ! นายก็รู้ นายจะเอา ตัดหน้าไปเอา"* แล้วก็ว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ว่าผม หนัก ๆ เข้าผมก็ทนไม่ได้ ก็เล่นงานเอาบ้างสิ ก็ต่อยกันทีสองที บังเอิญข้างหลังของเขามันมีปากกาม้าสำหรับจับเหล็ก มันอยู่บนไม้เตี้ย ๆ ข้างหลังเขามันอยู่เสมอกับข้อพับหัวเข่า ผมก็โน้มตัวไปข้างหน้า มันอยู่ในลักษณะประชิดตัวกัน เขาก็ล้มลงไป และในขณะที่ล้มลงไปผมก็มีไม้อยู่ในมืออันหนึ่งเหมือนไม้เรียว ผมก็ตีเขา

ในขณะนั้นอาจารย์ศิลป์ก็พรวดเข้ามาจากทางบังตา เพราะท่านได้ยินเสียงเอะอะโวยวายกัน *"อย่า...อย่า...อย่า"* ห้ามมิให้วิวาทกัน ผมก็หยุด สิทธิเดชเขาก็หยุด แต่เขาบอกว่า *"ยังไม่เสร็จเรื่องครับ"* เขาก็พูดให้อาจารย์ฟัง แล้วเขาก็หันไปชักลิ้นชักโต๊ะเขา หยิบไขควงออกมาอันหนึ่ง เอ...ผมเห็นเขาหยิบไขควง ก็เอ...ไอ้

ไขควงนี่ เมื่อเร็ว ๆ นี้หนังสือพิมพ์มันลงว่ามีการแทงกันด้วยไขควงที่ขมับ...ถึงตาย ผมก็คว้าไม้หน้าสามขึ้นมาอันหนึ่ง ใกล้ ๆ นั่น ในราวสักขนาดแขน ผมก็เอา ถ้าเข้ามาด้วยไขควง ผมก็เอานี่สู้ อาจารย์ศิลป์ก็ยังยืนอยู่ไม่ได้ไป อาจารย์ก็ยืนฟังเสียงเราโต้ตอบกันอยู่ เมื่อเขามาทำอะไรผมไม่ได้ เห็นผมมีไม้อยู่ เขาก็ว่า *"ฉันไม่นั่นล่ะ...แต่นายระวังนะ...ฉันจะเอาน้ำกรดสาดหน้านาย...เพราะนายแข็งแรงกว่าฉัน...แล้วฉันก็ตาสั้นด้วย"*

เอ...ผมเห็นว่าเรื่องนี้จะต้องคอยระวังตัวกันอยู่เรื่อย...เรื่องอะไรล่ะ ก็เลยยื่นหน้าให้เขาต่อยบอก *"เอ้า...เอ้า...ต่อยเอาคืนไป"* ผมก็นึกในใจว่า...ถ้าเอาคืนมากไปผมก็จะเอาคืนมั่งล่ะ...ท้ายที่สุดเขาก็เห็นใจผม ก็เลยบอกว่า *"...เอาละ...เอาละ..."* เป็นอันเลิกเรื่องกัน แล้วดีกันเลย ส่วนไอ้ผมน่ะสายสร้อยขาด มีตะกรุดทองอันหนึ่งเป็นทองจริง ๆ หายไป ในขณะที่เขาล้มลงไป เขาคว้าสร้อยคอผมจนสร้อยขาด ตอนนี้ก็ช่วยกันหาสร้อย ...เกิดมีตัวประกอบขึ้นมาอีก *อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี* เรานี่ เขาก็ไปตัดลวดขนาดเท่ากับตะกรุดผม แล้วก็ชุบบรอนซ์ทองโยนไปทั่วทั้งห้อง เลยไม่ต้องหากัน หายไป เรื่องมันก็จบแค่นั้น แล้วเราก็ดีกัน ไม่ถืออะไร อาจารย์ก็เป็นกรรมการไกล่เกลี่ย ห้ามว่า *"อย่า...อย่า...อย่าต่อยกันนาย..."*

นี่เป็นเหตุการณ์ที่ว่าอาจารย์ท่านต้องคอยดูแลไม่ให้ลูกศิษย์ก่อการวิวาท แล้วท่านก็สอนอยู่เสมอให้รักใคร่กันเหมือนพี่เหมือนน้อง อย่าอิจฉากันอย่าริษยากัน พยายามให้รักกัน

ผู้ร้าย

วันหนึ่งอาจารย์ศิลป์มีธุระไปที่ฝั่งธนบุรี แล้วก็ข้ามเรือมาขึ้นที่ฝั่งท่าพระจันทร์ พอขึ้นจากเรือท่านก็เรียกแท็กซี่ให้มาส่งท่านที่กรมศิลปากร ก็ขึ้นมาโดยไม่ได้ว่าสนนราคาอะไรกัน เมื่อมาถึงกรมศิลปากรแล้วท่านก็ให้ ๕ บาท สมัยนั้น ๕ บาทก็เกินราคาที่แท็กซี่จะได้ จากท่าพระจันทร์มาศิลปากร ตามธรรมดาท่านจะเดิน แต่วันนั้นจะรีบมาก็เลยนั่งแท็กซี่มากับผม ๒ คน พอมาถึงท่านก็ให้ ๕ บาท ไอ้แท็กซี่นั่นไม่ยอม จะเอาเงินเพิ่มอีก มาส่งตรงหน้าประตูกรม อาจารย์ท่านก็เห็นว่าท่านให้เหมาะสมแล้ว ก็บอกว่า *"พอแล้ว แค่นี้ดีแล้ว"* ไอ้แท็กซี่นั่นไม่ยอมจะเอาอีก ท่านก็

ชี้หน้าแท็กซี่แล้วว่า *"นายน่ะไม่ใช่คนรู้ไหม"* ผมต้องเข้าไปประชิดอาจารย์ศิลป์ เพราะว่าไม่แน่ใจเผื่อไอ้แท็กซี่มีอารมณ์ร้อนขึ้นมาจะเล่นงานท่าน เราจะได้ป้องกันอาจารย์ ท่านก็ว่าอีกแหละว่า *"นายน่ะไม่ใช่คน นายรู้ไหม... นายน่ะเป็นผู้ร้าย"* ท่านบอกอย่างนี้ คือว่าไอ้ความที่ท่านพูดไทย ไม่รู้ว่าคำไหนที่มันจะเหมาะสม ท่านก็นึกว่าไอ้คำนี้แหละเหมาะแล้วล่ะ ว่าผู้ร้ายนี่แหละ

ไอ้แท็กซี่ก็ทำเป็น...เอ๊ะอะไรกัน... ผู้ร้าย ผู้ร้ายอะไรไม่รู้เรื่อง แต่ที่แท้นั่นเป็นคำว่าของท่านว่านายน่ะไม่ใช่คน นายเป็นผู้ร้าย คล้าย ๆ กับว่าเป็นคนเอาเงินอย่างกับผู้ร้ายนั่นแหละ...เป็นโจร

อิตถีก๊อก

ในระยะหนึ่งเกือบจะทุกเย็น จะมีสุภาพสตรีท่านหนึ่ง อย่าไปเอาชื่อเลย เป็นผู้ที่ทำงานระดับอาจารย์ แต่ไม่ได้อยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่มหาวิทยาลัยอื่นที่มีชื่อเสียง พอเย็น ๆ เลิกงานแล้ว ท่านไปไหน ๆ มาก็ต้องมาแวะที่ห้องอาจารย์ศิลป์ บางทีก็มีเพื่อนผู้ชายมาด้วย อะไรด้วยอยู่เสมอล่ะ บางทีก็มาคุยกับพวกลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์ เป็นที่สนุกสนานครึกครื้น แต่เวลาที่มาไม่ได้มาคุยเท่านั้น ต้องมาขออาจารย์ศิลป์เข้าห้องน้ำห้องส้วมส่วนตัวของอาจารย์ศิลป์ทุกที หนัก ๆ เข้าท่านก็มาบ่นกับผม *"แหม คนนี้แปลก เขาไปไหน ๆ เขามีก๊อกอุดไว้ด้วย แต่พอมาถึงที่นี่จะต้องมาเอาก๊อกออก...ซี่"* ท่านทำเสียงฉี่ บอกทุกทีเลย ท่านมาเล่าให้ฟังแล้วก็ขำ เพราะที่อื่นถมเถไปไม่ขอเข้า ต้องมาเข้าห้องท่านเสมอจนท่านรำคาญ ก็เลยมาเล่าให้ฟังว่า ผู้หญิงคนนี้มีจุกไม้ก๊อกอุดไว้ ท่านเป็นคนขี้เกรงใจ

จำเลยนักศึกษา

ทุก ๆ ครั้งที่มีการสอน Anatomy ของรุ่นแรก ๆ ผมมักเข้าไปทบทวนวิชา Anatomy ด้วย วันหนึ่งอาจารย์ยังไม่ทันมา ก็มีนักศึกษาเล่าให้ฟังว่า เมื่อวานนี้เขาหนีไปดูฟุตบอลที่สนามกีฬา ฟุตบอลสนุกอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ดุยกันสนุก ตอนนี้ไอ้ห้องเล็คเชอร์นั้นมันมีประตูข้าง ๆ และก็ประตูด้านหลังอีกประตูหนึ่ง อาจารย์ศิลป์

ท่านมาก็มายืนที่ประตูข้างแล้วก็กวักมือเรียกผม ผมก็ลุกออกไปพบกับท่านที่ประตูด้านหลังห้องเล็คเชอร์ ก็ดุยกันเสียงซุบซิบ ๆ ในเรื่องว่า เมื่อวานนี้ท่านผ่านสนามกีฬา ท่านเห็นนักศึกษาออกมาจากสนามกีฬาหลายคน รุ่น*สงบ แจ่มพัฒน์* นี่แหละเขาไปดูกีฬากันหลายคน ท่านก็เล่าให้ฟังว่า เขาหนีไปดูกัน เขาคงนึกว่าท่านไม่เห็นเขา ท่านว่าพวกนั้นเหมือนกับคนตาบอก (*ตาบอด* ท่านพูดว่า *ตาบอก*) มองไม่เห็นท่าน ท่านนั่งรถผ่าน ที่แท้ท่านน่ะสายตาสั้น น่าจะไม่เห็นพวกเขา

พอเล่าเสร็จเข้าใจกันดี ท่านก็เข้าห้องทางประตูข้าง พอเข้ามาถึงก็เฉ่งเลย เล่นงานทันทีว่า เมื่อวานนี้นักศึกษาหนีไปสนามกีฬา หนีไปตอนบ่ายไปดูฟุตบอลอะไรกันนี่ พวกนั้นก็ต้องนิ่งเงียบ เพราะจำนนต่อหลักฐาน แต่เขาคิดว่าผมฟ้อง ท่านมาถึงจึงเล่นงานพวกเขา เมื่อการสอนเสร็จสิ้นไปแล้วก็เลิกกัน ต่างคนก็แยกย้ายไป ผมก็มากับอาจารย์ ส่วนทางโน้นก็ให้ความเห็นกันว่า ผมนี่แหละตัวจำเลยที่ฟ้อง คนที่มาบอกผมนี่คือ *อาจารย์พูน เกษจำรัส* พูนเขาก็มาบอกว่า นักศึกษาเขาเข้าใจว่าผมไปฟ้องอาจารย์นะ ตอนที่อาจารย์มายังไม่ได้เข้าห้อง ไปฟ้องหลังห้องว่าพวกเขาไปดูฟุตบอล พออาจารย์มาถึงจึงเล่นงานพวกเขา

อันนี้ถ้าผมเป็นพวกนักศึกษา ผมก็ต้องเข้าใจอย่างเขา มันต้องเป็นจำเลยเต็มที่ละ เป็นผู้ฟ้องแน่ แต่ความจริงอาจารย์ท่านเห็นแล้ว พอหลังจากที่ผมทราบจากอาจารย์พูน ผมก็ไปหาพวกนักศึกษารุ่นนั้น ก็เล่าให้ฟังว่า ที่อาจารย์กวักมือเรียกผมน่ะท่านมาเล่าว่า เห็นนักศึกษาเหมือนอย่างที่ท่านมาเล่นงาน ท่านหาว่าพวกเรานี่ตาบอด ท่านว่าตาบอก ตาบอกก็คือตาบอดนี่ละ นักศึกษาถึงได้เข้าใจผมว่า ผมน่ะไม่ได้ฟ้อง ท่านเห็นเอง ความจริงตอนนั้นท่านมาฟ้องผมมากกว่า

ดูเหมือนตอนนั้นท่านขี่จักรยานสองล้อด้วยซ้ำไป บ้านอยู่ถึงบางกะปิ ซอยสันติสุขโน่น จักรยานนี่ลูกศิษย์ช่วยกันซื้อให้ในวันเกิด ตอนหลังก็ขายไป ระยะที่ผมไปอยู่กับท่านนั้นผมใช้จักรยานคันนี้มาก ท่านใช้ให้ไปไหนมาไหน ผมก็ขี่จักรยานออกจากซอยไปซื้อของข้างนอก ตอนนั้นกำลังสงครามอยู่ *แหม่มแฟนนี่ยัง*อยู่

หมากรุก

วันหนึ่งตอนบ่ายยังไม่ ๔ โมงเย็นดี ท่านก็ถามผมว่ามีคนนั้น ๆ ออกชื่อมาเลย เล่นหมากรุกอยู่ที่โรงหล่อใช่ไหม ไอ้เราก็เห็นอยู่แล้วว่าเขาเล่น แล้วท่านมาถามอย่างนี้ผมก็เลยต้องย้อนถามว่า *"แล้วอาจารย์เห็นเขาเล่นหรือเปล่า"* ท่านบอกว่า *"เห็น"* ผมก็บอกว่า *"เห็น ก็แสดงว่าเขาเล่นสิครับ ผมก็เห็น ทำไมอาจารย์ต้องมาถามผมล่ะ"*

คือท่านทดลองว่าเราจะปิดบังความไม่ดีของพรรคพวกหรือเปล่า นี่แสดงให้เห็นว่าท่านชอบทดลองดู ถ้าเราปิดบังว่า *"ไม่มีใครเล่นหรอกครับ"* เราก็เสียคนอีกเหมือนกัน เพราะว่าท่านเห็นมาแล้ว

หวิดตาย

ในช่วงที่ผมเรียนสำเร็จแล้วใหม่ ๆ ก็ได้รับมอบหมายให้ปั้น*อนุสาวรีย์กรมพระกำแพงเพชร* ที่เป็นพระบิดาของกรมรถไฟ เป็นรูปขนาดใหญ่ประมาณเท่าครึ่งตัวจริง แต่ว่าทำเพียงครึ่งองค์แค่เอวเท่านั้น อาจจะเป็นเพราะว่าเงินของกรมรถไฟเขามีอยู่แค่นั้น หรืออย่างไรผมก็ไม่ทราบ ความจริงน่าจะทำทั้งองค์มากกว่า นี่ก็เป็นงานชิ้นแรก ผมทำขนาดใหญ่เท่านั้น ต้องทุบดินเองจนกระทั่งเสร็จ เมื่อเวลาที่ขึ้นรูปปั้นไปนั้น ปรากฏว่าไอ้ล้อลูกกลิ้งเหล็กที่อยู่ใต้แป้นมันไม่วางอยู่บนรางซึ่งรองรับลูกกลิ้งนั้น ถ้ามันเผยอห่างขึ้นแค่แผ่นกระดาษรอดผ่านเท่านั้น มันจะมีอันตราย เสียการทรงตัว ถ้าหากมันเสียมาก ๆ เข้า รูปปั้นมันจะทรุดตกคว่ำลงมาได้ รูปเท่าขนาดนั้นน่ะถ้าทับลงมาแล้ว...ตาย ! มันหนักเป็นตัน ๆ ทีเดียว

อาจารย์ท่านมาเห็นท่านก็รีบช่วยเอาชะแลงงัดขึ้น ใส่ดินเพิ่มอีกส่วนหนึ่งแล้วก็มีไม้ยันรอบ ๆ ฐานเพื่อกันล้ม ท่านบอกว่า *"นี่ไม่มีใครเห็นเลยนะ...ไม่มีใครมาบอกนายให้รู้เลยนะ...นี่ถ้ามันล้มลงมา นายตาย"*

อันนี้ถือว่าเป็นความรอบคอบของอาจารย์อย่างยิ่งที่พยายามให้ลูกศิษย์มีความรู้ เข้าใจว่าจะมีอันตรายอะไรเกิดขึ้น ถ้าเราผิดพลาด แล้วท่านก็เอากระดาษแผ่นเดียวลอดให้ดู ตอนก่อนหน้าที่เราจะดึนน้ำหนักให้อยู่รับกันทั่วทุกล้อ เห็นเลย

กระดาษแผ่นเดียวนี่นะจะลอดไม่ได้ ต้องแนบติดจนกระดาษที่ว่าบางแล้วผ่านไม่ได้ นี่เป็นความละเอียดของท่าน ท่านให้ทั้งความรู้และความปลอดภัยแก่ชีวิตเรา

เจ้าหนี้รายเดือน

ทุก ๆ วันสิ้นเดือนสมัยที่อาจารย์ศิลป์ยังมีชีวิตอยู่ พอวันเงินเดือนออกจะต้องมีผู้ชายชาวอิตาเลียนคนหนึ่ง แต่งตัวมอม ๆ แมม ๆ ท่าทางอิดโรยมายืนอยู่ที่หน้าห้อง ไม่เข้าไปในห้องอาจารย์ศิลป์หรอก ไม่ผ่านประตูเข้าไป พอเห็นมีลูกศิษย์อาจารย์หรือใครมาอยู่ที่บังตาประตูหรือโผล่ออกมาจากห้องจะไปไหน ก็จัดแจงยื่นกระดาษให้แผ่นหนึ่งแล้วบอกว่า ฝากให้นายเฟโรจี ให้อาจารย์น่ะ เราก็ต้องเอาไปให้อาจารย์ อาจารย์ท่านก็อ่านดู เสร็จแล้วก็เอากระเป๋าสตางค์ออกมา นับเงินจำนวนหนึ่งแล้วก็ออกมาให้ พอส่งให้ปุ๊บ ไอ้นั่นเขาก็พูดคำสองคำแล้วเขาก็ไป อาจารย์ก็กลับไปทำงาน เป็นประจำอย่างนี้ทุกเดือน มาระยะหลัง ๆ นี่หายไป เข้าใจว่าอีตานี่อาจจะตายเสียแล้ว มองดูเหมือนมาเก็บดอกเบี้ยอาจารย์ซึ่งเป็นหนี้เป็นสิน แต่ความจริงแล้วเขามาไถอาจารย์ทุกเดือน คงเป็นเพื่อนชาวอิตาเลียนด้วยกัน มาตกทุกข์ได้ยาก ท่านก็มีน้ำใจให้กับเพื่อนร่วมชาติ ไม่ลืมชนชาติเดียวกัน

สามวันถูกไล่ออก

การเรียนที่โรงเรียนศิลปากร (โรงเรียนประณีตศิลปกรรมเดิม) จะต้องมีการสอบคัดเลือกเข้าเรียน ก็เขียนรูปหุ่น รูปปูนปลาสเตอร์ มีกันมาไม่กี่คนที่มาสอบเข้าเรียน ผมกับ*ถนอม อัครพันธ์* ซึ่งมาจากโรงเรียนเพาะช่างด้วยกัน ก็ยังไม่แน่ใจว่าเราจะยกมือว่าเป็นคนเคยเรียนมาแล้วหรือยัง ทั้ง ๆ ที่เราผ่านการเรียนชั้นสูงสุดของเพาะช่างมาแล้ว ก็อุตส่าห์ค่อย ๆ ยกมือขึ้น เมื่อเราสอบก็ปรากฏว่าพวกเราทำได้ดีกันหลายคน แต่ว่ามีลูกสาวของ*พระสารประเสริฐ* นามปากกา *นาคะประทีป* ทำสอบได้เป็นที่ ๒ สอบผ่านดราวนั้น ส่วนถนอมนั้นได้เป็นที่ ๓ เมื่อเข้ามาเรียนกันแล้วก็ได้หลักวิชาการมากกว่าที่เราเรียนที่เพาะช่าง พอมาได้เข้าเรียนปฏิบัติงานปั้นก็ปรากฏว่ามีดินน้ำมันให้ปั้น ไม่เหมือนกับที่เพาะช่าง เขามีดินเหนียวให้ปั้น ถ้าใคร

จะมีดินน้ำมันก็เป็นดินน้ำมันส่วนตัว ไอ้ดินน้ำมันส่วนตัวนี่มันทำมาจากอังกฤษ เหนียว แข็ง หนืด ไม่นิ่มนวลมือ พอมาเจอดินน้ำมันของศิลปากรปรากฏว่า แหม มันนิ่ม แล้วก็ใช้สบาย

พออาจารย์เข้ามาในห้องปฏิบัติงานปั้น ผมก็พูดขึ้นว่า *"แหม ดินน้ำมันนี่ปั้นดีครับ ผมอยู่ที่โรงเรียนเพาะช่าง ปั้นด้วยดินน้ำมันแข็ง และกว่าจะปั้นได้ก็ลำบาก เป็นดินจากอังกฤษ"* แล้วผมก็ถามอาจารย์ศิลป์ *"แล้วดินน้ำมันนี่ทำมาจากไหนครับ"* ท่านก็บอกว่า *"ดินอิตาลีเป็นนิ่ม ดินอังกฤษเป็นแข็ง"* ท่านพูดอย่างนี้ ผมก็พูดทวนผสมโรงไปด้วยว่า *"จริงครับ แหม ดินอิตาลีเป็นนิ่ม ดินอังกฤษนี่เป็นแข็ง"* เพื่อจะให้ท่านเข้าใจเหมือนกับว่าเรานี่พูดภาษาไทยตามวิธีที่ท่านเข้าใจได้ แต่ตรงกันข้ามท่านหาว่าเราไปล้อเลียนการพูดของท่าน ท่านว่า *"นายไม่ต้องมา...นายเรียนกับฉัน นายไม่ต้องล้อฉัน ที่นี่...ไป...ออกไป ไม่ต้องมาเรียน...ไม่ต้องมาเรียน"* แกไล่ออกเลย เอ...ผมเพิ่งเรียนได้ ๓ - ๔ วันเท่านั้น แล้วก็ถูกไล่ออก ผมจะไปบอกพ่อแม่ผมได้อย่างไรนี่ ท่านโกรธมาก...หาว่าล้อท่าน ท่านก็ทราบว่าที่ท่านพูดมามันไม่ค่อยถูกไวยากรณ์ไทย แต่ท่านเคยพูดอย่างนั้น

เราไม่ยอมออกเสียอย่าง ท่านก็ไม่ได้โกรธอะไรนาน ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่เคยมีโกรธอะไรกัน พูดกันอย่างไร เข้าใจไม่เข้าใจ ผมก็ทำตามเท่าที่เราทำได้ ก็เป็นอันดีกันไป

ศิลปนิเวศน์

สมัยที่อาจารย์ศิลป์อยู่ที่ซอยสันติสุข ใกล้ ๆ พระโขนง ท่านออกแบบเองแบบง่าย ๆ แต่ว่าสบาย ชั้นเดียว ยาวเหมือนตู้รถไฟ แล้วแบ่งเป็นห้อง เป็นที่ของตัวเองประมาณ ๒ ไร่ ขุดสระน้ำ เลี้ยงปลา เลี้ยงกระต่าย เลี้ยงไก่ ทำสวน น่าอยู่ แต่ว่าถูก วัสดุที่ใช้ก็พยายามใช้ของที่ราคาไม่แพง ใช้ของถูก ๆ เช่น ลำแพน ตอนที่เป็นครัวนี่ ท่านใช้ลำแพนไม้ไผ่มากั้นเป็นครัว กั้นเป็นห้อง เป็นฝาลำแพน ให้ลูกสาวลูกเขยอยู่ ส่วนที่ท่านอยู่ก็เป็นฝาไม้ มีลูกเขย ลูกสาว หลานสาว อาจารย์กับแหม่ม แล้วก็มีคนใช้อยู่ด้วยอีกคน ที่บ้านท่านมีประตูบ้านแข็งแรง แต่ไอ้รั้วบ้านน่ะเป็นรั้วลวดหนาม

แหม่มแฟนนี่เล่าให้ฟังว่า วันหนึ่งเวลากลางคืน แหม่มแกได้ยินเสียงแกรก ๆ เป็นเสียงเหมือนเลื่อยไม้อะไรทำนองนั้น แหม่มแกก็สะกิดบอกอาจารย์ที่นอนอยู่ด้วยกัน บอกว่า *"นาย ๆ เสียงอะไร"* อาจารย์ก็ฟังแล้วบอก *"แมว แมว เสียงแมว"* ไอ้เสียงนั้นก็หยุด ประเดี๋ยวเสียงนั้นก็ดังอีก แกรก ๆ แหม่มก็ถามอีก ๒ - ๓ หน อาจารย์ศิลป์ก็ไม่ได้ลุกขึ้นไปดู จนกระทั่งเสียงนั้นเงียบหายไป ปรากฏในตอนเช้าเปิดประตูออกมาจากห้องนอนลงไปในครัว ไปเจอฝาครัวถูกเลื่อยออกทั้งแผง หม้อน้ำแข็งหลายใบหายไป อาจารย์ไม่ใช่ว่าจะโดนคราวนั้น มีบางคราวลวดหนามหายไปตลอดแนวด้านหลังของบ้านที่กั้นไว้หลายชั้น สำหรับกันคนเข้ามาหรือวัวเข้ามา เพราะบ้านของท่านปลูกอยู่กลางทุ่ง รอบ ๆ บ้านเป็นทุ่งนา แล้วเว้นไปหน่อยก็มีบ้านของ*นายดิเรก ชัยนาม* ซึ่งเป็นรัฐมนตรีหรือทูตอะไรในสมัยนั้น ผมไปบ้านท่าน ผมเคยพักอยู่บ้านอาจารย์นาน ก็ไปรถไฟสายปากน้ำ พอลงที่สถานีบ้านกล้วย ต้องเดินลัดทุ่งนาไปบ้านอาจารย์ แล้วก็ต้องไปยกลวดหนามลอดลวดหนามเข้าไป

วันหนึ่งก็ไปถึง จะลอดลวดหนามเข้าไป พอจะยก เอ๊ะ ! ไม่มีลวดหนามแล้ว เราก็ดูไอ้ช่วงรั้วต่อไป ทุก ๆ ช่วงไม่มีรั้วลวดหนามเลย ปรากฏถูกขโมยไปหมด ผมก็เข้าไปหาอาจารย์ บอกให้อาจารย์ทราบว่า ลวดหนามถูกขโมยหมดทั้งด้านแล้ว

ศิษย์ก้นโรงรถ

ตอนนั้นผมไม่มีใคร ญาติพี่น้องก็ไม่อยู่ อพยพหนีสงครามกัน ผมก็นึกว่าจะไปอยู่ที่บ้านอาจารย์เพราะก็พอมีที่อยู่ ผมก็เลยไปขออยู่ด้วย แล้วอัธยาศัยของผมท่านก็พอที่จะไว้วางใจผมได้ ท่านก็เลยให้ผมไปอยู่ในโรงรถ

ช่วงนั้นผมเรียนจบแล้วกำลังจะเริ่มทำงาน ก่อนที่จะไปอยู่บ้านท่านนั้น เคยถูกให้ไปเฝ้าบ้านมาก่อน ตอนท่านไปงานศพหลวงพ่ออี๋ต้องค้างคืน ส่วนผมนอนอีกห้องหนึ่ง เป็นเพื่อนแหม่มอิตาเลียน แล้วก็มีแม่ครัว ไอ้ผมก็ไปนอนเฝ้าบ้านจริง ๆ คือนอนหลับจริง ๆ อาจารย์กลับมาตอนไหนผมก็ไม่ทราบ พอตื่นเช้าขึ้นมาเห็นอาจารย์เดินงุ่มง่ามอยู่ในบ้านแล้ว ผมก็ค่อย ๆ ย่องไปถามอย่างชนิดใจไม่สบายเลยว่า *"อาจารย์มาตั้งแต่เมื่อไหร่ครับ ผมไม่ทราบ"* ท่านก็เอ็ดตะโรโวยวาย *"ฉันมาเมื่อ*

คืนนี้สินาย ฉันเรียกแล้วนายก็ไม่ได้ยิน ฉันต้องปีนประตูเข้ามา" ประตูบ้านสูงท่วมหัว ปีนเข้ามาได้อย่างไรไม่รู้ ตอนนี้ไอ้ความที่เคยไปอยู่บ้านเฝ้าบ้านในระยะสงครามนี่ ผมก็เลยไปขออาศัยท่านอยู่

มีอยู่วันหนึ่งแหม่มท่านทำอาหารมาให้ผม แหม่มอิตาเลียนนี่ท่านใจดี ก็มีไก่สักชิ้นหนึ่งแล้วก็มีอะไรเป็นก้อน ๆ คล้ายไบเยียของแขก มีหอมเจียวโรย ๆ มาแล้วก็มีข้าวมาจานหนึ่ง เป็นอาหารกลางวัน แหม่มเอามาให้ ผมก็รับไว้ พอผมทานเสร็จ แหม่มก็มาเอาจานคืน ทั้ง ๆ ที่ผมกำลังจะล้างเอาไปคืนให้อยู่แล้ว ท่านถามว่า *"คุณนาย ขนมอร่อยไหม"* ท่านเรียกผมว่าคุณนายนะ ภาษาไทยของแหม่มนี่ยิ่งกว่าอาจารย์อีก ไอ้ผมก็งง เอ๊ะ ! ขนมอะไรของท่านนะ ก็มานึก ๆ ดู น่ากลัวเป็นไอ้ก้อน ๆ เหมือนไบเยียนั่นเอง ผมก็บอก *"อร่อยครับ"* ความจริงผมฟาดไปพร้อมกับข้าวไก่ทอดนั่นเรียบร้อย นึกว่าเป็นของดาว

ตอนที่ไปเฝ้าบ้านมีแม่ครัวชื่อ *ผิว* แหม่มก็สั่งแม่ครัวนี่ให้ไปทำกับข้าวให้คุณนาย สวย ๆ นั่น คือ แหม่มนี่ท่านพูดไทยไม่ค่อยดี แต่ว่าเป็นผู้หญิงที่ละเอียดเรียบร้อยมาก มีฝีมือในการถักโครเชต์ดีมาก สวย ใส่กรอบไว้ แล้วก็การใช้จ่ายทุกสตางค์ ในสมัยนั้นค่าของสตางค์มันมีค่ากว่าสมัยนี้ สตางค์สองสตางค์ที่ฝากไปซื้อของปากซอยนั้นท่านจดหมด พอทราบว่าผมจะออกไปข้างนอก ท่านก็ถามว่า *"คุณนายจะออกไปข้างนอกหรือ"* ผมก็บอก *"ครับ แหม่มอยากจะได้อะไรล่ะ"* ท่านบอกว่า *"ฉันอยากได้แตงเขือ"* ผมก็ยืนงง เอ อะไรหว่า จะแตงก็ไม่ใช่แตง จะมะเขือก็ไม่ใช่ ท่ามันจะอยู่ระหว่าง... ผมก็เลยถามว่า *"แตงกวาใช่ไหมครับ"* ท่านบอกว่า *"เออ...ใช่...ใช่"* แล้วก็ถั่วฝักยาว นี่ท่านเรียกว่า *ถั่วผัดยาว* ผมก็ไปซื้อมาให้ แล้วท่านก็มาจด เป็นแม่บ้านที่ดีมาก... ตอนที่ผมไปอยู่นี่มีลูกแล้ว ไม่ทราบว่า *อิซาเบลลา* ลูกสาวคนโตเกิดที่อิตาลีหรือเมืองไทย แต่ลูกชายคนเล็ก *โรมาโน* นี่ตอนอายุสัก ๘ - ๙ ขวบ แกมาวิ่งเล่นในกรมศิลปากร เขาติด*คุณแช่ม แดงชมภู "แช่มแดง"* นี่ตามใจเขา ตามใจโรมาโน โรมาโนก็เรียกคุณแช่มว่า *แจ้น แจ้น* นี่คุณแช่มเล่าให้ผมฟัง ส่วนอิซาเบลลานี่ตอนที่ผมเข้าเรียนศิลปากร ๒๔๘๓ เขาแต่งงานแล้ว แล้วก็กำลังท้อง แต่ว่าลูกคนนั้นแท้ง แล้วศพลูกก็ฝังอยู่ที่สุสานสีลม เขาเคยกลับมาเยี่ยมศพลูก ซึ่งเป็นหลานของอาจารย์ศิลป์ ต่อมาอิซาเบลลาก็มีลูกอีกคนหนึ่งชื่อ *นินี* ผมรู้จักเพราะอยู่กับอาจารย์ศิลป์ที่บ้านที่ผมไปพักอยู่ด้วย ขณะนี้นินีก็มีสามีและก็มีลูกแล้ว ถ้าอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นคุณตาชวด คือแกมีเหลนแล้ว ส่วนแหม่มอิตา

เลี้ยนภรรยาอาจารย์ขณะนี้ (พ.ศ. ๒๕๒๗) ก็ยังมีชีวิตอยู่ ก็เป็นคุณยายชวด ยังอยู่ที่เมืองฟลอเรนซ์

บ้านอาจารย์ก็ยังอยู่ที่ฟลอเรนซ์ อิตาลี บ้านอาจารย์นี่รูปร่างเป็นสี่เหลี่ยม ผมเคยไปเยี่ยมแหม่มและนอนค้างที่บ้านนั้นหลายวัน ไม่ไกลจากสถานีรถไฟฟลอเรนซ์มากนัก นั่งรถเมล์ไปประเดี๋ยวก็ถึง เดี๋ยวนี้แหม่มก็ยังอยู่บ้านนั้นนะ ส่วนลูกชายโรมาโน มีเมียแล้วแยกไปอยู่ต่างหาก ท่านอยู่ตัวคนเดียว มีโทรศัพท์ติดต่อเพื่อนบ้านกัน แหม่มโทรศัพท์ไปคุยหรือทางโน้นโทรศัพท์มาคุยกับแหม่ม แต่ช่วงระยะเวลาที่ผมไปนั้น ท่านไม่ได้โทรศัพท์ไปคุยกับใคร มัวมาต้อนรับผม บ้านโน้นก็สงสัยนึกว่าแหม่มเป็นอะไร บ้านนี้มีคนเช่าอยู่ชั้นบน ท่านอยู่ชั้นล่างเป็นตึกสี่เหลี่ยม คือว่าไอ้การดีไซน์แบบไม่ได้มองเห็นเป็นรูปสวยงามอะไรหรอก แต่ว่าอยู่สบาย มีที่ บริเวณมีต้นสะระแหน่ใบเบ้อเร่อ เราเอามารับประทานกับข้าว...

คือการเดินทางไปของผมนี่ ผมได้ทุนของยูเนสโก ไปอเมริกา ๔ เดือน แล้วมาที่ฝรั่งเศส ๑ เดือน แล้วก็มาที่อังกฤษ ๓ อาทิตย์ มาที่อิตาลีนี่เขาไม่ให้ถึงเดือน แต่ผมขอยืดไปจนอยู่ถึง ๓ เดือน ผมก็ไปเยี่ยมแหม่ม ก็มีคนนำผมไปที่เมืองฟลอเรนซ์ เป็นไกด์ผู้หญิงทำงานยูเนสโก แกแก่แล้ว พอไปถึงสถานีรถไฟฟลอเรนซ์ก็เปิดสมุดโทรศัพท์จนเจอชื่อ Corrado Feroci ชื่ออาจารย์ยังอยู่ในสมุดโทรศัพท์ ถึงแม้ไปเดี๋ยวนี้ก็ยังมี แหม่มไกด์แกก็หมุนโทรศัพท์ไปที่เบอร์นี้ ก็เจอ ได้พูดกับแหม่มพอดี ก็ส่งโทรศัพท์มาให้พูดกับผม พูดไทยกันได้เลย ผมก็แนะนำตัว ท่านก็บอกให้ขึ้นรถเบอร์นั้น ๆ ยายไกด์นั้นก็พาผมขึ้นรถเมล์ไปบ้านท่าน พอรถแล่น ๆ ไป ผมก็เห็นผู้หญิงคนหนึ่งกำลังลงจากรถไป ผมก็นึกว่าเป็นยายไกด์ ผมก็ลงตามไป ปรากฏว่าไม่ใช่ ยายไกด์นั่นก็ยังนั่งอยู่บนรถเพื่อไปบ้านอาจารย์ ผมก็เลยเดินของผมไป คิดว่าไอ้เส้นทางคงทางนี้แน่ คงไม่หลง ตามระยะทางก่อนที่จะไปบ้านอาจารย์ศิลป์ก็มีพวกร้านแกะไม้ พวกโคมไฟทำด้วยไม้เยอะแยะ ทำกรอบ ทำกระจกอะไรเป็นแถวเลย เราก็เดินเซ่อซ่าอยู่คนเดียว ดูร้านโน้นร้านนี้แล้วผมก็ถึงบ้านอาจารย์ มันก็ไม่ยากนักหรอก พอแหม่มเปิดประตูบ้านเจอผมท่านก็ร้องไห้ ผมก็ร้องไห้ ยายไกด์ที่พาไปก็ไม่รู้ว่า เอ๊ะ ! นี่เขาร้องไห้กันทำไม แหม เราดีใจตื้นตันใจกันทั้งสองคน เสร็จแล้วก็พักอยู่ที่บ้าน ยายไกด์นั่นก็นอนอยู่กับแหม่ม พออยู่ได้ไม่กี่วัน ยายไกด์นี่ก็ไป ผมยังอยู่ต่อไปอีก แล้วก็เดินทางต่อไปเวนิส ๓ วัน ก็กลับลงมาที่บ้านอาจารย์อีก ผมก็เล่าว่า *“แหม เวนิสนี่สวยนะครับ แต่นกพิราบแยะ มันชอบถ่ายของสกปรก*

เสื้อผมเลยเลอะ นกพิราบเวลามันบินนี่มองไม่ทะลุเลยนะ เยอะแยะ" ผมก็เล่าให้ฟังว่า *"นี่ถ้าเป็นเมืองไทยนะ จับมารับประทานหมดแล้ว"* แกถามว่า *"นาย นาย ชอบไหม"* ผมบอก *"ผมชอบ ผมทานได้"* ผมก็ไม่ได้นึกอะไร เย็นวันนั้น นกพิราบทอด ๒ ตัวใส่จานมาเลย...เสื้อผ้าของผมท่านก็จะซักให้ ผมไม่ยอม...ผมซักเองทั้งนั้น โอ๊ย !...ใจดีเหลือเกิน ทำกับข้าวเอง ซักเสื้อผ้าเอง ตัวท่านเองไม่รับประทานเนื้อสัตว์ รับประทานนมเหมือนกินเจ ตอนนั้นท่านอายุสัก ๖๐ กว่า ผมอายุเกือบ ๔๐ เกิด ๑๙๒๒ ผมไป ๑๙๕๘-๕๙ ก็ประมาณ ๓๗ ตอนที่ผมไปช่วงนั้น อาจารย์ศิลป์ยังอยู่ที่เมืองไทย กลับมาแล้วผมไม่ได้บอกท่านหรอกว่าไปพบแหม่ม

ผมถ่ายรูปแหม่มไว้ แต่บ้านลืมถ่าย ผมยังเสียดายเลย รูปแหม่ม ผมถ่ายตอนท่านพาผมไปเที่ยว ผมถ่ายรูปกับแหม่มและยายไกด์ตรงรูปสลักเดวิดจำลองที่อยู่บนเนินที่จัตุรัสไมเคิลแอนเจโล ผมถ่ายโดยตั้งกล้องออโตเมติก

มนุษยสัมพันธ์

เรื่องเกี่ยวกับแขกหรือผู้ที่มาติดต่อธุรกิจกับอาจารย์ศิลป์ ท่านเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีเยี่ยม ท่านจะต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอย่างดี ซึ่งแขกก็ไม่ทราบว่าในเวลาที่งานยุ่ง ๆ ท่านไม่อยากจะพบกับใคร ท่านก็อยากจะทำงานของท่าน แต่เวลาใครมา ท่านก็พูดคุยด้วยอย่างยิ้มแย้มแจ่มใส แต่เวลาเขาลากลับท่านก็เปิดประตู เปิดบังตาให้เขาออกไป พอออกไปแล้ว หันมาก็เอามือซ้ายทุบมือขวา เอามือขวาทุบมือซ้าย แล้วก็รำพันออกมาว่า *"มาทำไมกันก็ไม่รู้ ฉันกำลังยุ่ง ฉันกำลังมีงาน"* แต่พอประเดี๋ยวมีใครมา ก็ต้อนรับอย่างดีอีกนั่นแหละ แล้วก็บ่นอย่างนี้เป็นประจำ เป็นที่รู้กัน เราเห็นก็ขำ แต่บางรายพอออกไปปั๊บ เสร็จแล้วท่านกำลังทุบไม้ทุบมือ เขาโผล่เข้ามาใหม่ท่านก็หันไปยิ้มกับเขา พูดใหม่อีกได้เหมือนกัน ผมทำงานอยู่ใกล้ ๆ ประตูห้องก็เห็น ก็นึกอยู่ว่า เออ...อาจารย์นี่ท่านเก่งมาก รักษามารยาทได้อย่างดี

น้ำใจอาจารย์

อาจารย์ศิลป์เป็นคนมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อลูกศิษย์ หรือถึงแม้ลูกศิษย์มีลูกก็ยังแผ่ไปถึงลูกด้วย ลูกชายผมเมื่ออายุพอจะเล่นของเล่นได้ อายุประมาณ ๒-๓ ขวบ ท่านก็ไปซื้อรถถังให้คันหนึ่ง รถคันนี้ผมจะมามอบให้พิพิธภัณฑ์ศิลป์ พีระศรีด้วยเหมือนกัน จะเอามาเก็บไว้ที่นี่ แล้วก็มีการ์ดนามบัตรอาจารย์ศิลป์ ด้านหลังเป็นภาษาไทย อีกด้านหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษ เขียนบอกว่า ถ้าไม่เข้าใจวิธีเล่นก็ให้ไปถามที่ร้านอมร เป็นลายมือภาษาไทยของคุณมาลินี ผมเข้าพลาสติกไว้ จะได้วางไว้ข้าง ๆ รถถังที่ท่านมีน้ำใจซื้อให้ลูกผม

ท่านเคยให้เครื่องมือปั้นและรูปถ่ายเล็ก ๆ ของท่านแก่ผมใบหนึ่ง ด้านหลังข้างล่างสุดเขียนลายมือภาษาอังกฤษว่า

LOVE YOUR ART ABOVE EVERYTHING

C. Feroci

3-4-86

ผมยังเก็บติดตัวไปไหนมาไหนอยู่ทุกวัน

งานสุดท้าย

ก่อนหน้าที่อาจารย์ศิลป์ท่านจะไปผ่าตัดรักษาโรคมะเร็งและสิ้นชีวิตที่โรงพยาบาลศิริราชนั้น ท่านก็ออกเดินทางจากมหาวิทยาลัยศิลปากรในเวลาเช้า มีผมและลูกชายซึ่งยังเล็กยังเรียนชั้นประถมอยู่ไปด้วย ก็จะเดินไปส่งท่าน ก็เดินไปด้วยกัน พร้อมกันนั้นท่านก็มอบเอกสารปึกใหญ่เบ้อเร่อให้ผมถือไปด้วย เป็นกระดาษการสอบวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ของนักศึกษามหาวิทยาลัย ที่สอบวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ในระยะปี ๒๕๐๕ นั้น อาจารย์ท่านก็อุตส่าห์เอาไปตรวจให้คะแนนถึงโรงพยาบาล แล้วก็ให้ผมอ่านให้ฟังตลอดแต่ละราย ๆ หลังจากนอนฟังเรื่องราวคำตอบเสร็จแล้ว ผมก็ใส่คะแนนไปตามที่ท่านบอก งานนี้ถือว่าเป็นงานสุดท้ายแห่งชีวิตท่าน ที่เกี่ยวกับการศึกษาที่ทำไว้ในขณะที่รอการผ่าตัด หลังจากเสร็จงานนี้แล้ว ก็

ถึงเวลาเข้าห้องผ่าตัด ท่านก็ไปและสิ้นชีวิต ท่านเป็นคนทำงานอยู่ตลอดเวลา แม้เจ็บไข้ได้ป่วยก็ไม่ทอดทิ้ง

กระดูกอาจารย์

หลังจากที่ได้พระราชทานเพลิงศพ และเก็บอัฐิกระดูกอาจารย์ศิลป์ใส่ในลุ้งแล้ว ก็ได้นำไปพัทยา และก็ขึ้นเรือยนต์แบบเรือหาปลาออกไปไกลพอสมควร หย่อนลงน้ำ คนที่ไปด้วยกันก็มี*คุณมาลินี คุณพ่อคุณมาลินี น้องสาวคุณมาลินี* แล้วยังมีใครอีกสองคนผมก็จำไม่ได้ ผมไปด้วย พวกเราศิลปากรไม่มีใครเลย มีผมคนเดียว

กระดูกท่านอาจารย์ศิลป์บางส่วนผมได้รับจากคุณมาลินี เวลาผมจะทำงานอะไรนี่ผมกราบ ถ้าผมไม่ลืมนะ ผมก็กราบก่อนนอนทุกคืน กระดูกอยู่บนหัวนอน ผมทำงานอะไร ผมก็กราบขอให้อาจารย์ช่วยให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผมปั้นสังฆราชนี่เสร็จไปโดยอย่างปาฏิหาริย์เลย บางอันบางชิ้นนี้เหมือนปาฏิหาริย์บ่อย ๆ อาจจะเป็นเรื่องที่ทำให้มีกำลังใจหรือว่าอะไรจะมาดลบันดาลให้ผมก็ไม่ทราบนะ แต่บางงานก็ไม่สำเร็จ ถ้าพูดถึงว่าจะให้อาจารย์มาช่วยจริง ๆ อาจารย์ท่านอาจจะบอกว่า *"นาย ฉันก็ไม่ไหว"*

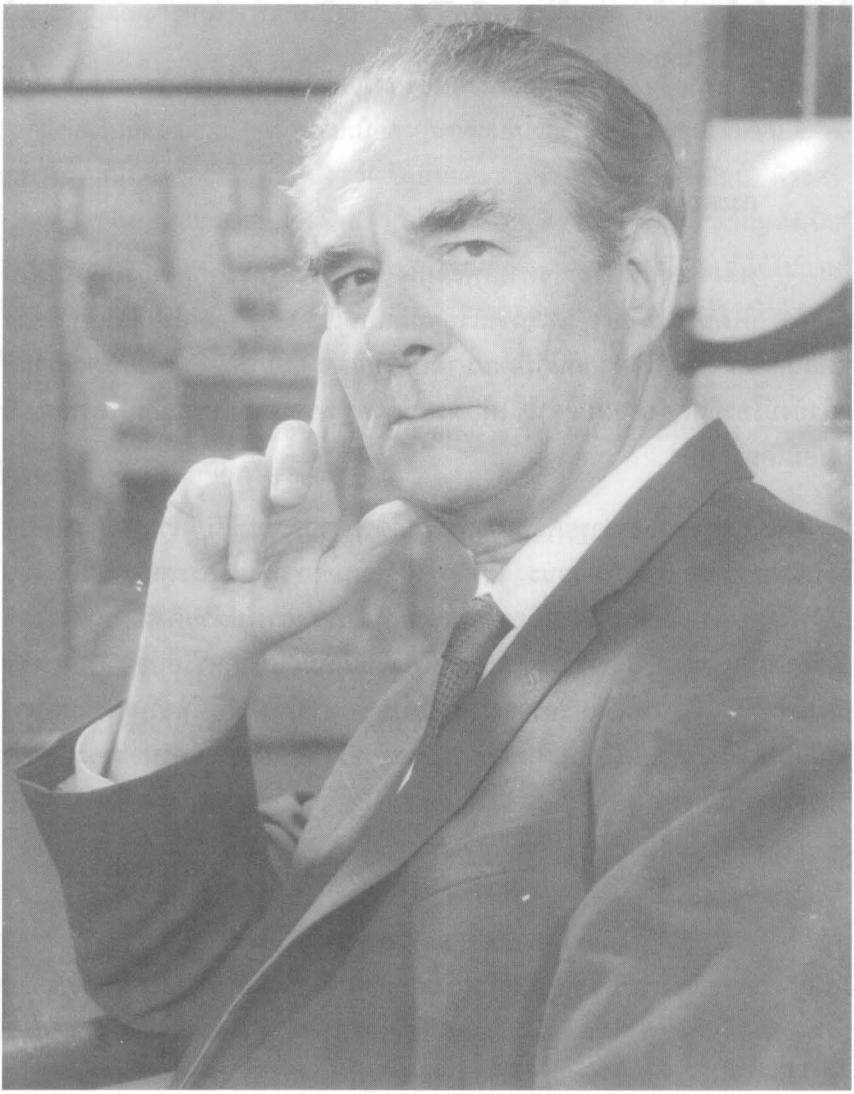

ภาพถ่ายอาจารย์ศิลป์ ซึ่งถ่ายโดยลูกศิษย์ที่รักการถ่ายภาพ

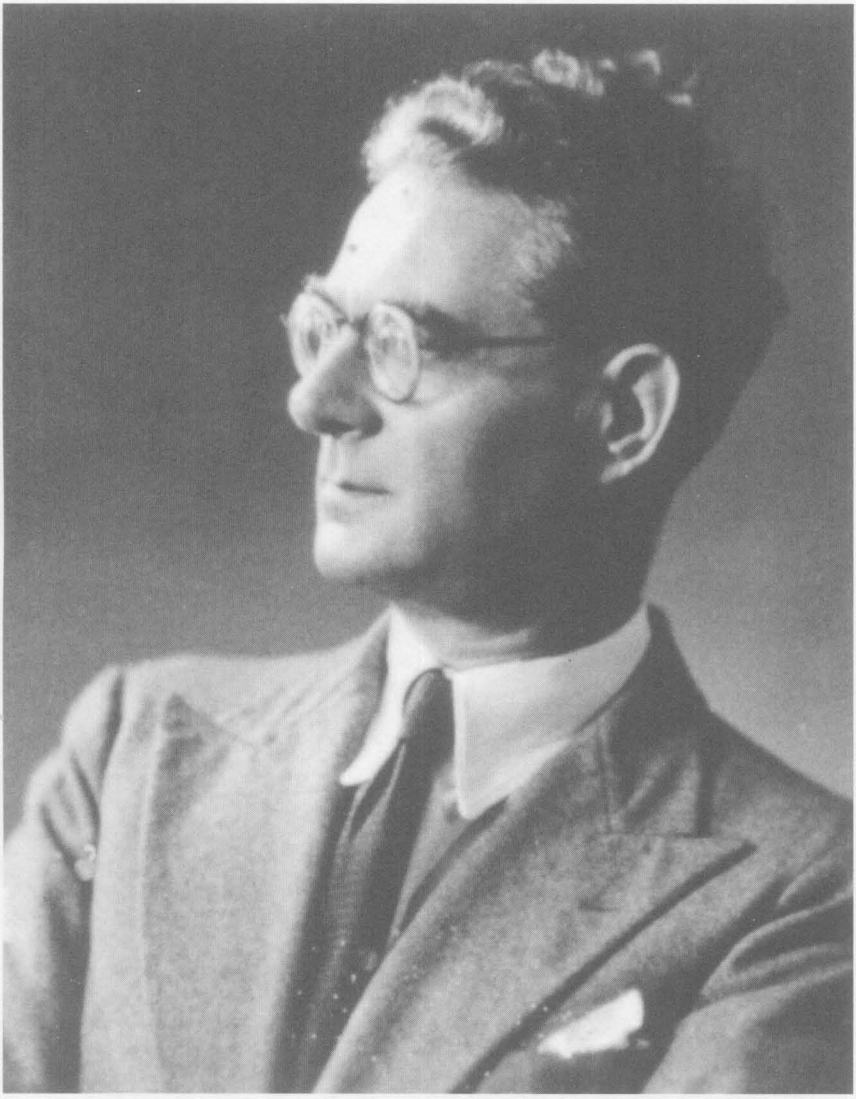

ภาพถ่ายอาจารย์ศิลป์ พ.ศ.๒๔๙๒ ถ่ายโดย วิจิตร วังส์ไพจิตร (ว.เด็กหมิ่น) เจ้าของห้องภาพวิจิตรจำลอง สี่พระยา

ลูกศิษย์ไปจัดงานวันเกิดให้อาจารย์ศิลป์โดยไม่รู้ตัว ที่บ้านถนนประดิพัทธ์ สะพานควาย

สักกะ จารุจินดา

ผู้กำกับละคร-ภาพยนตร์

ปี ๒๔๘๔ ขณะนั้นผมกำลังเรียนชั้นปีที่ ๒ อาจารย์ได้บอกว่าให้ออกแบบความคิดของตัวเอง จะเขียนหรือปั้นก็ได้ เพื่อนำไปโชว์ในงานฉลองรัฐธรรมนูญ ตอนนั้นประเทศของเราเสร็จจากสงครามอินโดจีนใหม่ ๆ จิตใจของเราดูจะเป็นทหารกันไปเสียทั้งนั้น ผมก็เหมือนกัน ออกแบบภาพปั้นก็เป็นเรื่องของทหาร ทำให้เห็นว่ามีความรู้สึกเหี้ยมหาญ กระเหี้ยนกระหือที่จะทำการรบยอมตายเพื่อชาติอะไรทำนองนั้น เมื่อนำไปให้อาจารย์ดู ท่านบอกว่า นี่เป็นความคิดของเด็ก แบบร่างที่ส่งมานั้นไม่ใช่ผู้กล้าหาญ ไม่ใช่นักรบที่กำลังต่อสู้เพื่อชาติ แต่เป็นการแสดงอารมณ์ของคนกำลังบ้าที่ลืมความตาย ท่านแนะนำรูปแบบที่ควรทำ เช่น นักบินไทยเปรียบเสมือนนกอินทรีหรือเหยี่ยวที่มีความดุ แข็งแรง และว่องไว พร้อมที่จะจับเหยื่อในอากาศ แล้วท่านก็หยิบดินเหนียวก้อนเล็ก ๆ มาก้อนหนึ่ง ขึ้นรูปเป็นหน้าของนักบิน บนศีรษะของนักบินเป็นเหยี่ยวตัวใหญ่กำลังเอาปีกโอบกอดไว้ ผมดีใจมากเลยที่ไม่ต้องออกความคิด เอาแบบนั้นมาจัดแจงขึ้นรูปปั้นขนาดใหญ่พอดวร พวกเรามี*ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์* คนเดียวเท่านั้นที่ปั้นรูปไม่ใช่เรื่องราวของทหาร นอกนั้นดูจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับทหารทั้งหมด ผมปั้นรูปไป ปากก็ชวนเพื่อนสนิท คือ *ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์, ถนอม อัครพันธุ์* และ *ปรีชา ทรัพย์พระวงศ์* คุยถึงเรื่องเหรียญชัยสมรภูมิที่อยากได้ เพราะเมื่อตอนพวกเราไปซ่อมแซมพระธาตุพนมเป็นเวลาที่ประเทศเรากำลังมีกรณีพิพาทกับประเทศอินโดจีนอยู่พอดี ผมและเพื่อน ๆ ก็มีโอกาสจับปืนไปนอนในหลุมเพลาะร่วมกับตำรวจตระเวนชายแดนมาเสียด้วย ไอ้รูปปั้นนั้นก็ไม่ค่อยก้าวหน้าไปเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่มันควรจะเสร็จแล้ว เพราะมัวแต่ใช้เวลาส่วนมากไปโม้เสีย อาจารย์ท่านก็แวะเวียนมาตรวจดูบ่อย ๆ ไอ้เราก็ฉีดน้ำเลี้ยงรูปไว้เรื่อย ๆ จนกระทั่งอาจารย์ท่านมาตรวจดูของเพื่อน ๆ แล้วก็เลยมาถึงผม ผมก็เลยเรียนท่านว่า *"อาจารย์ครับ ของผมกำลังรอให้อาจารย์ตรวจแก้ให้พอดีเลยครับ"* อาจารย์ท่านก็รับเครื่องมือปั้นจากผมไป ก้มลงพิจารณาอย่างใกล้ชิดเพราะสายตาของท่านสั้นมาก แล้วท่านก็ลงมือแก้ตามแบบฉบับของท่านคือเพิ่มดินและทุบดินอย่างรุนแรงรวดเร็ว ไอ้รูปปั้นของผมซึ่งถูกฉีดน้ำเลี้ยงไว้เป็นเวลานานมันทานไม่ไหว หน้านักบินมันเลย

หลุดออกมาจากหน้าอกนกอินทรี ตกลงมากองอยู่บนรองเท้าสีแดงเป็นมันเพราะยาขัดของอาจารย์ ผมตกใจ ก้มลงมองหน้านักบินของผม ดางมันย่นรั้งจมูกเข้าไปเกือบถึงลูกนัยน์ตาเลยครับ สำหรับท่านอาจารย์ไม่พูดเลยสักคำ ท่านมองดูแล้วถอยหลังออกมา ชู้ทเปรี้ยงซ้ำเติมเข้าให้ที่หน้านักบินของผม แล้วเดินไปเช็ดรองเท้ากับขอบข้างประตู ยังไม่ทันหมดดีท่านก็เดินตรงไปห้องของท่านทันที ไอ้พวกเพื่อน ๆ ของผมมันไม่กล้าหัวเราะเสียงดัง ปิดปากหัวเราะกันดิกดัก ส่วนผมนั้นหัวใจลงไปกองรวมอยู่กับหน้านักบินแล้ว

ขณะนั้น*แสวง สงฆ์มั่งมี* เพื่อนรุ่นพี่เดินเข้ามาพอดี ผมกับคุณแหวงรักกันมาก คุณแหวงรีบมาช่วยขึ้นรูปใหม่ให้อย่างเร็วที่สุด คุณแหวงรู้ใจอาจารย์เป็นอย่างดี บอกให้ผมไปกราบขอโทษอาจารย์ แล้วขอให้มาช่วยแก้ใหม่ ผมก็ทำตามคำแนะนำของเพื่อนรุ่นพี่แต่โดยดี อาจารย์ท่านก็ไม่ว่าอะไร ท่านก็มาดูให้ ผมนึกโล่งใจที่ไม่ถูกดุ แต่ที่ไหนได้ สักประเดี๋ยวเดียวเท่านั้นแหละ ผมฟังแทบไม่ทันเลยครับ แถมยังเล่นงานไปถึงเพื่อน ๆ ของผมอีกหลายคนด้วย *ท่านว่าถนอม อัครพันธุ์* ที่ชอบเล่นหมากรุก เป็นหัวขโมย หมายความว่า หมากรุกขโมยสมองของนายถนอมไปหมด ตอนนั้นผมจำไม่ได้ว่าใครต่อใครโดนเข้าไปบ้าง เพราะผมเป็นต้นเหตุ

พินิจ สุวรรณะบุณย์

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (การออกแบบประยุกต์ศิลป์) ปี พ.ศ. ๒๕๓๖

อาจารย์ฝรั่งกับภาษาไทย

ข้าพเจ้าได้พบ *"อาจารย์ฝรั่ง"* ชาวอิตาเลียนนามว่า *นายซี.เฟโรซี* เป็นครั้งแรก หากจะนับย้อนหลังกลับไป เวลาก็ล่วงเลยมานานถึง ๔๔ ปีแล้ว (พ.ศ.๒๕๒๗) ขณะที่ท่านกำลังปั้นพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เพื่อประดิษฐาน ณ สวนลุมพินี ซึ่งท่านก็ได้มีจิตเมตตารับเป็นศิษย์ผู้หนึ่งตั้งแต่วาระนั้น และด้วยเหตุที่ข้าพเจ้าอายุน้อยประกอบกับตัวเล็กที่สุดในบรรดาลูกศิษย์รุ่นโรงเรียนศิลปากร ท่านอาจารย์จึงตั้งฉายาให้ว่า *"หนูเล็ก"*

หวนรำลึกถึงการเรียนศิลปะในสมัยนั้น อาจารย์ฝรั่งเป็นผู้ทำการสอนภาคทฤษฎีเองเป็นส่วนใหญ่ เรื่องนี้จัดเป็นความหนักใจและยากลำบากแก่ผู้ให้และผู้รับทั้งสองฝ่ายอยู่มาก ซึ่งท่านก็พยายามเต็มที่ที่จะอธิบายให้ลูกศิษย์เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง โดยพูดภาษาไทยชัดบ้างไม่ชัดบ้าง ในระยะปีแรก ๆ พวกเราก็ยังฟังกันไม่ออกว่าท่านหมายความถึงอะไร เป็นต้นว่า *นับตู่ปี่* (นับถือผี) *อยาบได่* (อยากได้) ฯลฯ วิธีแก้ปัญหาอย่างง่าย ๆ ก็คือ ใช้วิธีจดกันละเอียดยิบหมดทุกถ้อยคำที่ได้ยิน ไม่ยอมให้ตกหล่นขาดหายจนสมุดหมดเป็นเล่ม ๆ ก็ยอมสิ้นเปลือง (หากเป็นสมัยปัจจุบันก็อัดเทปแทน) แล้วนำมาพิจารณาตีความและกลั่นกรองตัดทอนเอาเฉพาะเนื้อหาสาระแลกเปลี่ยนกันลอกในระหว่างเพื่อนร่วมชั้น แต่ต่อมานานวันเข้าก็ค่อยคุ้นหูและเริ่มเข้าใจตลอดขึ้น มีอยู่คำเดียวเกี่ยวกับวิชากายวิภาค ท่านมักเรียก *สะดือ* เป็น *สะเดื๊อก* ทุกที แม้ว่าจะพยายามสักเท่าไรก็ตาม ส่วนคำกล่าวเปรียบเปรยในความซนของลูกศิษย์อย่างอารมณ์ดี พร้อมกับสั่นศีรษะประกอบด้วยว่า *"ซนเหมือนลูกหมาเด็ก ๆ"* นั้น พวกเรากลับรู้สึกเป็นเรื่องขบขันแทนที่จะเจ็บแสบไป เพราะยังดีกว่าที่ท่านไม่ได้เปรียบกับสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงมนุษย์มาก แต่ไม่มีอะไรที่เจ็บแสบเท่าเมื่อพวกเราจับกลุ่มตั้งวงคุยกันไม่ทำงาน แล้วท่านโผล่มาพบเข้าและลอยหน้าถามเป็นทำนองประชดว่า *"ต้องการกาแฟอีกถ้วยไหมนาย"*

อาจารย์ศิลป์กับทุเรียน

เกิดเหตุการณ์ระทึกใจขึ้นคราวหนึ่ง คือพวกเราไม่ทราบมาก่อนเลยว่าท่านอาจารย์รังเกียจกลิ่นทุเรียนสุกงอมที่เกือบจะเป็นปลาร้า บังเอิญมีเพื่อนของข้าพเจ้าอุตริไปได้ทุเรียนชนิดนั้นมาฉีกรับประทานกันยังไม่ทันหมดลูก และพอดีถึงชั่วโมงที่ท่านจะเข้าสอนช่วงบ่ายด้วย ครั้นเห็นจวนตัวเข้าจึงรีบเก็บซ่อนในตู้ลายรดน้ำ ซึ่งตั้งอยู่ในห้องเรียน เมื่อท่านสอนไปได้ครู่ใหญ่ ทุเรียนเจ้ากรรมก็เริ่มโชยกลิ่นตลบอบอวลออกมาจากช่องบานตู้ที่ปิดไม่สนิท ท่านอาจารย์ทำจมูกฟุดฟิดบ่นว่าเหม็นขี้แมว พลางกวาดสายตาหาที่มาของกลิ่นพิกลนั้น พร้อมกับเดินตรงไปยังตู้ลายรดน้ำ ในนาทีวิกฤตนั้นทุกคนต่างพากันอกสั่นขวัญแขวนหายใจไม่ทั่วท้อง สวดมนต์ภาวนาขออย่าให้ท่านเกิดสงสัยขึ้นมาและเปิดตู้พบเลย เพราะหากโชคไม่ช่วยแล้วย่อมเป็นการแน่นอนเหลือเกินที่ทุเรียนเคราะห์ร้ายลูกนั้นจะต้องถูกโยนออกทางหน้าต่างอย่างสุดแสนเสียดาย และพวกเราก็คงไม่แคล้วถูกเทศนาแถมอีกหลายกัณฑ์ทีเดียว เฮ้อ ! คุณพระช่วย

อาจารย์ศิลป์กับหนูเล็ก

ถึงตรงนี้ขอกระซิบแก่ท่านผู้อ่านสักหน่อยว่า ในการสอบไล่ก่อนสำเร็จการศึกษาปลายปีสุดท้าย ข้าพเจ้าตั้งใจทำคะแนนวิชาวาดเส้นให้เต็มร้อย จึงตะบิดตะบอยเขียนล่าช้ากว่ากำหนด ส่วนท่านอาจารย์ก็อุตส่าห์ทนรอรับอยู่เกือบ ๖ โมงเย็น พอส่งงานเสร็จหันหลังกลับและโดยไม่ทันรู้ตัว ข้าพเจ้าได้รางวัลลูกแปเหวี่ยงเข้าป้าบใหญ่ทันที ถึงกับหัวซุน พร้อมกับเสียงหัวเราะชอบใจระคนเอ็นดูของท่าน ซึ่งถือเป็นสิริมงคลไม่มีใครเหมือน นึกขึ้นมาครั้งไรยังรู้สึกอบอุ่นกันอยู่ไม่หาย

ภายหลังที่ข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาแล้ว แต่อายุยังไม่ครบ ๑๘ ปี ก็ได้ช่วยเหลือรับใช้ทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยอาศัยปัจจัยจากท่านจุนเจือตามสมควร ท่านอาทรต่อความเป็นอยู่ของข้าพเจ้าตลอดเวลา คอยสนใจไต่ถามเสมอว่าทางกรมศิลปากรบรรจุหรือยัง เพราะท่านช่วยกรุณาฝากงานไว้ จนกระทั่งข้าพเจ้าได้รับการบรรจุเข้าเป็นข้าราชการในกองสถาปัตยกรรม และรีบไปกราบเรียนข่าวดีให้ท่านทราบ เช้าวันนั้นสังเกตเห็นสีหน้าท่านอาจารย์แช่มชื่นปีติอย่างที่สุด ยกมือจับไหล่

ข้าพเจ้าแสดงความรู้สึกยินดีกล่าวอวดกับผู้ใกล้ชิดว่า *"เดี๋ยวนี้เขาเป็นข้าราชการแล้วนะ"* ซ้ำอยู่หลายครั้ง พระคุณนี้จะตราตรึงใจมิรู้ลืมตราบชั่วชีวิต

ผู้กำกับการแสดง

ทุกปีในวันที่ ๑๕ กันยายน อันเป็นวันคล้ายวันเกิดของท่าน บรรดาศิษยานุศิษย์ทุกรุ่นถือเป็นการชุมนุมพบปะสังสรรค์ และร่วมรับประทานอาหารกัน จำได้ว่ามีอยู่ปีหนึ่ง ข้าพเจ้ากับเพื่อน ๆ คิดจัดแสดงเพลงพวงมาลัยอวยพร โดย *อาจารย์พิมาน มูลประมุข* กรุณาแต่งบทร้องให้ แต่เนื่องจากเวลากะทันหันและอ่อนซ้อมไปหน่อย เมื่อถึงตอนแสดงเข้าจริง ๆ จึงจำเนื้อเพลงไม่ตลอด เลยหยุดชะงักกลางคัน ขณะที่อึกอักเหงื่อแตกเก้กังจนปัญญาอยู่นั้น ชะรอยอาจารย์คงรู้สึกสนุกและสงสารคณะชวนสังเวช ประกอบกับความอยากสงเคราะห์ลูกศิษย์ให้พ้นทุกข์ ท่านจึงลุกจากโต๊ะอาหารมาสัพยอก ทำท่าไขลานที่ตัวข้าพเจ้า และร้องบอกว่าอย่าหยุดสิ ทำให้รอดตัวหาทางออกได้สำเร็จ เล่นเอาบรรยากาศในช่วงนั้นครื้นเครงไปเลย

ก่อนหน้าที่ท่านอาจารย์จะเข้ารับการผ่าตัดเพียงไม่กี่วัน ข้าพเจ้ามีโอกาสได้พูดคุยเรื่องสำคัญเกี่ยวกับการจะโอนย้ายไปเขียนแบบลวดลายธนบัตรชนิดใหม่ ซึ่งท่านเป็นผู้ออกแบบให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทย แต่ยังไม่ตกลงตัดสินใจอย่างไรดี คำสุดท้ายที่กังวานอยู่ในหูของข้าพเจ้าก็คือ *"รอไว้ให้ฉันออกจากโรงพยาบาลเสียก่อนแล้วค่อยพูดกันใหม่"* แต่แล้ว...โอ้อนิจจา

ณ วัดเทพศิรินทราวาส ตอนเย็นวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ข้าพเจ้ารดน้ำหอมหลั่งน้ำตาลงแทบเท้า พร้อมกับน้อมกราบเคารพดวงวิญญาณของอาจารย์ฝรั่ง ผู้เปี่ยมด้วยพระคุณความดีมากกว่าพระเดช ซึ่งปวงศิษย์ทุกคนประจักษ์และยอมรับอย่างจริงใจว่า หาผู้ใดเสมอเหมือนได้ยากยิ่ง

ปกรณ์ เล็กสน

ประติมากร

อาจารย์ศิลป์ที่เคารพ

บ้านอาจารย์ศิลป์ที่พระโขนง ผมเคยไปอยู่ครั้งหนึ่ง หน้าบ้านมีบ่อสระน้ำ ไม่ได้จัดอะไรให้สวยงามเหมือนบ้านสมัยใหม่ของคนอื่นเขา พออยู่ได้ ผมว่าเกี่ยวกับการเงินของท่าน เงินท่านไม่พอใช้หรอกตอนสงคราม

ท่านขี่จักรยานจากพระโขนงมากรมศิลปากรเป็นประจำ

ตอนสงครามเลิกปี ๒๔๘๘ ผมปั้นรูปพันท้ายนรสิงห์ ปั้นปูนงานชั่วคราว เป็นงานโฆษณาละครของคณะศิวารมย์ ที่โรงละครศาลาเฉลิมกรุง ผมก็เชิญท่านแวะไปดู ท่านก็ขี่จักรยานแวะลงไปดูให้ บอกว่า

“เดี๋ยไป ๆ นาย เดี๋ยไป”

ผมปั้นอยู่ข้าง ๆ โรงศาลาเฉลิมกรุง งานพิเศษ ตอนสงครามหนังไม่มีมา เฉลิมกรุงเล่นละคร ผมปั้นคนเดียว ต้องเสร็จให้ทันละครเขาจะแสดง ผมบอกท่านว่าผมปั้นเอาเงินน่ะอาจารย์ ท่านไม่ว่าอะไร แต่ช่วยติแก้ให้ เลิกงานก็อุตส่าห์ขี่จักรยานมาช่วยดูให้

ปกติท่านมากรมศิลปากรทุกวันตั้งแต่เช้า ๕ โมงเย็นยังไม่กลับเลย เวลาหมดงานหลวงแล้ว ท่านก็ค้นคว้าอะไรของท่าน ปั้นอะไรของท่าน ทำงานเกินค่าจ้างท่านมาเช้า พวกข้าราชการของเรายังไม่มากันเลย หาไม่ได้คนอย่างนี้ ซื่อตรงต่อหน้าที่ นี่แสดงว่าสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่ขอช่างไป รัฐบาลอิตาลีเขาส่งมาให้อย่างดีเลย เขารักษาชื่อเสียง

ท่านมีแต่ให้ อันไหนที่เราทำไม่ไหว ปั้นไม่ออก ท่านก็ช่วยทำให้ทันที ทำให้ดูเลย รูปพระประธานบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี นี่ท่านก็ช่วยผม หลวงประกอบนิติศาสตร์ไปรับมา ผมขึ้นรูปแล้วท่านก็ช่วยแก้ ขยับให้ เหงื่อซึกเลย ปีนขึ้นไปแก้รูป

ปั้นหน้าพระเลย

รูปพระพุทธรูปปางลีลานี่ท่านปั้นในห้องทำงานของท่าน ปั้นแก้ผ้าก่อนนะ แล้วหล่อปูน แล้วแต่งปูน แล้วจึงเอาดินน้ำมันปั้นจีวรทับไป เอาเซลแล็กทาปูนก่อนไม่ให้ติดดินน้ำมัน นี่เพราะท่านเกรงจะขูดกินเนื้อเวลาปั้นจีวร ถ้าทำอย่างนี้แล้วปั้นอย่างไรก็ไม่ขูดกินเนื้อแน่ อันนี้เป็นเทคนิคกันเข้าเนื้อ รอบคอบมาก ขนาดเป็นโปรเฟสเซอร์ ท่านยังเอาคนมายืนเพื่อดู Anatomy

บัณฑิต พลาวงศ์

จิตรกร, นักวิชาการ, อาจารย์ และอดีตผู้อำนวยการวิทยาเขตเพาะช่าง (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เพาะช่าง)

อาจารย์ที่ผมรักและบูชา

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นปูชนียบุคคลที่ผมให้ความเคารพนับถืออย่างสูง ประดุจกับผู้บังเกิดเกล้าของผม ผมได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้งานศิลปกรรมทุกแขนงวิชา ที่ผมได้ใช้ประกอบอาชีพส่วนตัว และรับราชการครูที่โรงเรียนเพาะช่าง จนมีลูกศิษย์ทั่วประเทศ เกียรติคุณความดีงามทั้งหลายที่บังเกิดผมถือว่าเป็นคุณงามความดีของท่านมากกว่าของตัวผมเอง ผมเป็นคนหนึ่งในศิษย์รุ่นแรก เมื่อกำเนิดมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๔๘๖ พร้อมกับเพื่อนรุ่นเดียวกันที่จบประโยค ป.ป.ช. จากโรงเรียนเพาะช่าง และศึกษาร่วมกับเพื่อน ๆ จากโรงเรียนศิลปากร (แผนกช่าง) โรงเรียนประณีตศิลปกรรมเดิม เมื่อรวมกันแล้วประมาณ ๓๐ คน นับว่าดึกดักกันพอสมควร เมื่อเรียนไปแล้ว ๓ ปีสำเร็จอนุปริญญาเพียง ๘ คน นอกนั้นเพื่อนออกไปประกอบอาชีพหมด เพราะภาวะของสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพื่อนที่จบรุ่นเดียวกันก็แยกย้ายกันไปรับราชการ มีผมกับ*อาจารย์สวัสดิ์ ตันติสุข* ได้มีโอกาสรับใช้ใกล้ชิดในห้องทำงานของท่าน (อาคารที่คณะกรรมการอำนวยการโครงการฯ กำลังบูรณะให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ท่าน) โดยการศึกษาต่อวิชาจิตรกรรมจนจบปีที่ ๔ และขึ้นปีที่ ๕ ระหว่างศึกษานั้นวันใดที่พวกเราขัดสน อาจารย์สวัสดิ์ไม่ได้ห่อข้าวกับปลาทูจากบ้านบางแคมา เราทั้งสองก็จะทำงานไปจนเลยเวลาอาหารกลางวัน อาจารย์ท่านก็จะทราบว่าศิษย์ของท่านถังแตก จะเรียกเข้าไป ไขเซฟหยิบเงินส่วนตัว แล้วไล่ให้ไปทานอาหารกลางวัน เมื่อทางบ้านส่งเงินมาผมก็จะนำไปคืน บางครั้งท่านก็บอกว่าไม่ต้องคืน พระคุณของท่านจึงมีมากเหลือที่จะพรรณนาเป็นข้อความได้ พอสรุปย่อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ปี ๒๔๙๐ เขียนหนังสือรับรองให้รับราชการเป็นครูที่โรงเรียนเพาะช่าง

ปี ๒๕๐๓ เป็นเจ้าภาพแต่งงานให้ จนมีบุตรธิดาถึง ๕ คน ได้เข้าศึกษาต่อที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ ๒ คน คนที่ ๒ กำลังเรียนชั้นปีที่ ๕

คนที่ ๓ กำลังเรียนชั้นปีที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๒๗) พระคุณอื่นที่ท่านให้ยิ่งกว่าก็คือ เมื่อรับราชการเป็นครูใหม่ ๆ ขัดข้องวิชาการใดท่านก็แนะนำ รับงานใดที่เหลือความสามารถท่านก็ไปตรวจแก้ไขให้ งานประเภทใดที่ผมมีความถนัด ท่านก็กรุณารับและมอบหมายให้ไปทำหลายชิ้น

พระคุณของท่านที่กรุณาต่อผมนั้นมากกว่าศิษย์อาจารย์ธรรมดา ฉะนั้นผมในฐานะเป็นศิษย์คนหนึ่งและเพื่อนฝูงทุกคน จึงขอเทิดทูนพระคุณของท่านอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ เพื่อศิษย์ของมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ไม่ทันในสมัยท่านจะได้รับทราบไว้

พูน เกษจำรัส
ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ศิลปะภาพถ่าย) ปี พ.ศ. ๒๕๓๑, อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ)

ศิลปากรยามสงครามโลก

ตรงสนามหญ้าที่ตั้งรูปปั้น*อาจารย์ศิลป์ พีระศรี* ในปัจจุบันนี้ เมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยังคุกรุ่นอยู่ในประเทศไทย มหาวิทยาลัยศิลปากรก็ได้กำเนิดขึ้นตรงนี้

สนามหญ้าแห่งนี้ ครั้งนั้นยังเป็นลานปูนเรียบ ๆ สมบัติชิ้นสำคัญของมหาวิทยาลัย เราได้ใช้ลานปูนแห่งนี้เป็นที่อเนกประสงค์ ตั้งเตาหล่ออนุสาวรีย์ใหญ่ ๆ ใช้เป็นสนามกีฬาเล็ก ๆ ที่พักใจเมื่ออาศัยมองสายลม แสงแดด และละอองฝน และครั้งที่สำคัญ ครั้งที่ต้องเสี่ยงอันตรายเมื่อภัยทางอากาศยังมาเยือนกรุงเทพฯ อยู่เป็นระยะ ๆ ทางมหาวิทยาลัยก็อาศัยที่ว่างกลางสนามขุดเป็นหลุมหลบภัย เพราะมีที่ว่างที่เหมาะสมอยู่เพียงแห่งเดียว ครั้งใดที่เสียงบี ๒๙ ดรางกระหึ่มอยู่บนท้องฟ้า หวูดบอกภัยดังโหยหวนเหมือนเสียงปีศาจ พอหวูดดังพวกเราก็พากันวิ่งลงหลุมหลบภัย เสียงเครื่องบินผ่านไปเราจึงขึ้นมาเรียนต่อ

"พอเสียงเครื่องบินผ่านไป เราจึงขึ้นมาเรียนต่อ" ท่านที่อ่านมาถึงตรงนี้ถ้าอ่านไปคิดไปคงจะนึกหมั่นไส้อยู่ตะหงิด ๆ อะไรกันคุณ ระหว่างสงครามเครื่องบินดรางกระหึ่ม เสียงระเบิดตูมตาม คนตาย ไฟไหม้อยู่ทั่วเมือง แล้วยังมีกะจิตกะใจเรียนหนังสือหนังหากันอีกหรือ

ใช่...ศิลปากรไม่ได้หยุด ทุกคนยังเรียนกันเต็มที่ เรียนกันอย่างตั้งอกตั้งใจทั้ง ๆ ที่ระหว่างสงครามคราวนั้น ผู้คนที่อยู่ย่านอันตรายหรือที่เขาเรียกกันว่า อยู่ใกล้จุดยุทธศาสตร์ อย่างกรมทหาร โรงงานไฟฟ้า และสะพานใหญ่ ๆ เป็นได้เจอระเบิด เขาจึงอพยพไปอยู่ในที่ปลอดภัย ที่ใกล้ ๆ ก็ในสวนย่านชานเมือง ที่ห่างออกไปก็ต่างจังหวัด เมื่อชาวบ้านย้าย โรงเรียนก็ต้องย้าย ย้ายไปเรียนกันที่อื่น เอ้อ...ฟังดูก็แปลก สมัยสงครามคราวนั้น ถ้าว่ากันไปก็ไม่ใช่เฉพาะศิลปากรที่ไม่หยุดเรียน

เพราะทุกโรงเรียนเขาก็เรียนกัน ที่แห่งใดเกรงจะเกิดภัยจากสงครามก็ต้องอพยพหลบภัยกันไป เรื่องความขยันน่านับถือคนสมัยนั้น แม้แต่ยามสงครามหรือน้ำท่วมกรุงเทพฯ โรงเรียนยังเรียนกันอยู่ประจำ นักศึกษาศิลปากรหลายคนที่เป็นอาจารย์เราสมัยนี้ ถามท่านดูก็ได้ว่าสมัยนั้นท่านต้องแจวเรือจากสวนฝั่งธนฯ มาเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ เป็นประจำด้วยตัวของท่านเอง...ขยันกันด้วยความตั้งใจจริง

เรื่องของโรงเรียนไม่หยุดในคราวสงคราม หากแต่คราวหนึ่งโรงเรียนหยุดในวันวิสาขบูชา... ฟังก่อน ใครเขาหยุดเรียนกันก็ช่างเขา แต่พวกเราศิลปากรมาเรียนกันอย่างเคย

ก็วันนั้นเอง เครื่องบินมาทิ้งระเบิดอย่างหนัก โรงไฟฟ้าวัดเลียบ สะพานพุทธ อันเป็นเหตุให้ตึกเรียนสวนกุหลาบราบไปหลายหลัง ตึกด้านหน้าและตึกของโรงเรียนเพาะช่างพังพินาศจนใช้การไม่ได้ ผู้คนล้มตายไม่น้อยเลย โดยเฉพาะที่บริเวณสี่แยกพาหุรัดโดนระเบิดเข้าอย่างจัง ตึกอาคารร้านค้าพังเป็นแถบ ผู้คนกำลังจอแจ พอระเบิดลงจึงเสียชีวิตกันมาก อย่างกลุ่มหนึ่งที่โดนแรงระเบิดร่างกายแหลกเละ หัวขาด ตัวหลุด แข้งขากระเด็นไปคนละทิศละทาง

เพราะศิลปากรมีพวกเรามาเรียนกันเป็นประจำ รุ่นพี่เราคนหนึ่งไปอยู่ในเหตุการณ์ที่พาหุรัดคราวนั้นด้วย โชคดีที่ไม่เป็นอันตราย พอเห็นว่าปลอดภัยแน่แล้วจึงเดินดูความย่อยยับเสียหาย ระหว่างนั้นก็บังเอิญไปเจอแขนขาของผู้เคราะห์ร้ายหลุดกระเด็นอยู่บริเวณนั้น แทนที่จะเกิดความรู้สึกอกสั่นขวัญบิน แต่พี่เรากลับดีใจ โดดเข้ารวบแขนขาแบกขึ้นรถสามล้อ จ้างให้เขาไปส่งที่ศิลปากร พอถึงมหาวิทยาลัย ตรงเข้าโรงหล่อเอาปูนปลาสเตอร์ทำพิมพ์แล้วเทเป็นหุ่น เก็บไว้ใช้เป็นแบบเรียนกายวิภาค หุ่นแขนขาชุดนี้ลางท่านอาจจะเคยได้เห็น แต่ปัจจุบันนี้จะยังคงอยู่หรือสูญหายไปแล้วก็ไม่ทราบได้...นี่เป็นตัวอย่างของคนขยันหมั่นเรียนในสมัยนั้น

ระเบิดมาแล้ว !

ย้อนกลับไปที่สนามหรือลานปูนที่มีหลุมหลบภัยกันอีก วันหนึ่งขณะที่กำลังเขียนแบบสถาปัตย์กันอยู่ เสียงหวูดบอกภัยทางอากาศก็โหยหวนครวญครางขึ้น

นักศึกษากลุ่มหนึ่งที่อยู่ใกล้ โดยเฉพาะนักศึกษาหญิง ต่างก็วิ่งลงไปในหลุมหลบภัย อีกสักครู่เครื่องบินก็บึ่ม ๆ มา พวกเราเงียบ แต่คอยเงี่ยหูฟังว่าอีกไม่ช้าคงจะได้ยินเสียงระเบิด ระหว่างที่นั่งหลบภัยกันอยู่ในหลุม เสียงระเบิดก็ยังไม่ดัง ขณะนั้นเรากลับได้ยินเสียงตึ๊กตั๊กตึงตังกระเทือนอยู่ปากหลุม แล้วได้ยินเสียงพูดยิ้ม ๆ ว่า

"ระเบิดมาแล้ว ! ระเบิดมาแล้ว !" แหงนหน้าขึ้นดู อาจารย์ศิลป์นั่นเอง ท่านแกล้งเดินกระแทกเท้าหนัก ๆ ที่ปากหลุม แล้วท่านก็หัวเราะด้วยอารมณ์ดี

"เอาน้ำไหม ร้อนไหม" ท่านกล่าวต่อด้วยเมตตา จากนั้นท่านก็พูดว่า *"ฉันต้องไปทำงาน ฉันจะลอกตำราที่ฉันสอนให้เป็นสองชุด ถ้าชุดหนึ่งโดนระเบิด อีกชุดหนึ่งจะได้เหลือเอาไว้สอนกันต่อไป"*

การลอกตำราของท่าน ท่านเขียนด้วยมือ ดินสอปากกาในระหว่างสงครามก็แสนจะหายาก ท่านจึงต้องใช้เครื่องเขียนตามแต่จะมี ลางทีใช้ดินสอแดงเขียว แต่ท่านก็ขยันเขียน เขียนด้วยมือของท่านเอง ตำราชุดนี้เข้าใจว่ายังคงมีอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ แต่จะอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ได้เหมือนกัน

ทำงาน ทำงาน ทำงาน

กลับไปที่ห้องเรียน ในสมัยเริ่มแรกมีห้องเรียนเป็นโรงไม้เตี้ย ๆ อยู่เพียง ๒ - ๓ หลัง และบริเวณมหาวิทยาลัยก็ไปสิ้นสุดอยู่ตรงตึกหลังรูปของอาจารย์ศิลป์เท่านั้น เลยจากนี้ไปก็เป็นเขตกำแพงวังท่าพระ ดิดดูเถอะอาณาบริเวณแสนจะอึดอัดคับแคบ แต่ดูที่หัวใจของพวกเขามันกลับพองโตสดใสเบิกบาน ขยันเรียนกันเหมือนคนบ้า

สมัยนั้นอาจารย์ศิลป์มีโอกาสพบนักศึกษาทุกคน ทุกชั้นเรียน ท่านสอนให้ทุกชั้น ท่านทำงานทั้งหนักทั้งเหนื่อย เพราะเมื่อเราได้เปิดเป็นมหาวิทยาลัยแล้ว มีการเรียนการสอนตรงตามตารางสอนแล้ว สถาบันการศึกษาแห่งอื่นยังยัดเยียดขอส่งนักศึกษามาให้อาจารย์ศิลป์สอนเป็นประจำอีกหลายแห่ง ที่จำได้แน่ ๆ ก็คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขาให้สอนทั้งกายวิภาค ประวัติศาสตร์ศิลป์ และจิตรกรรม ประติมากรรม

ท่านทำงาน ทำงาน เพราะเป็นของดีมีประโยชน์ เห็นผลดีอย่างทันใจ อาจารย์ศิลป์ท่านจึงเดินตรวจทุกชั้นเรียน คอยควบคุมเดี่ยวเข็ญให้ทุกคนทำงาน เห็นใครนั่งเฉยเป็นต้องถูกไล่... ถ้าเป็นผู้ชาย ท่านจะเรียกว่า นาย...นาย...ทำงาน...ทำงาน ถ้าเป็นผู้หญิง ท่านก็ใช้คำว่า เธอ แต่ส่วนมากท่านมักจำชื่อได้ ท่านจำชื่อคนเก่ง แล้วท่านก็เรียกชื่อ ให้ไปทำงาน... เวลาปฏิบัติงานในห้องเรียนไม่ว่าจะปั้น เขียน หรือแกะสลัก พวกเราต้องยืน ท่านว่ายืนเขียนยืนปั้นทำงานได้เร็ว คล่องตัว ไม่อืดอาด ใครที่เรียนสมัยแรก ๆ เลยติดเป็นนิสัย ทำงานขยัน และชอบยืน แม้จะสอนหน้าชั้นเรียน เขามีโต๊ะให้นั่ง แต่คนขยันยังสมัครที่จะยืน... สมัยนั้นเรากล้าท้ากันได้เลยว่าจะหาคนนั่งคิดนอนฝัน หรือนั่งพิงจนต้นจันที่ข้างสนามเอน (มันเอนอยู่ก่อนแล้ว แต่คนขี้เกียจช่วยพิงให้มันเอนมากขึ้นอีก) หรือนั่งจนรากมะขามต้นหน้ากรมศิลปากรเลื่อมเป็นมัน แต่เดี๋ยวนี้มีคนนั่งคิดนอนฝันกันได้นานเป็นชั่วโมง มันเป็นอย่างที่ว่าจริง ๆ มีให้ดูกันอยู่ทุกวัน

อาจารย์ศิลป์ท่านสั่งไว้หนักหนาว่า *"พรุ่งนี้ก็ช้าไปเสียแล้ว"* เวลาและกระแสน้ำไม่คอยใคร น้องเรา หลานเราหลายคน ยังนั่ง ๆ ไม่อยากจะทำงาน... พ่อคุณ แม่คุณเอ๋ย ทำไมช่างไม่นึกถึงคำพูดของอาจารย์กันบ้างเลย

มานะ บัวขาว

ข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

รำลึกถึงพระคุณของอาจารย์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ พวกเราที่เรียนสำเร็จจากโรงเรียนเพาะช่างทั้งชายหญิง ประมาณ ๓๖ คน ที่เข้าเรียนต่อที่คณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร นับเป็นรุ่นแรกในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งเป็นปีเริ่มตั้งมหาวิทยาลัยนั้น มีอาจารย์ซึ่งเป็นข้าราชการในกรมศิลปากรไม่กี่คนเป็นผู้สอน วิชาหลักส่วนใหญ่*ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี*เป็นผู้สอน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ท่านได้ให้ความเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์ของท่านโดยทุ่มเทเวลาที่ท่านมี คลุกคลีอย่างใกล้ชิดไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงทุก ๆ คน

ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีฝีมือเป็นเยี่ยมทั้งประเภทจิตรกรรมและประติมากรรม ท่านพยายามถ่ายทอดวิชาการต่าง ๆ ให้แก่ลูกศิษย์เสมือนเป็นลูกหลานของท่านเอง สิ่งใดที่ศิษย์ทำไม่ถูกต้องก็พยายามแนะอธิบายและแก้ไขให้ด้วยตัวของท่านเองเสมอ

อาจารย์เป็นผู้มองอนาคตของลูกศิษย์แต่ละคนด้วยสายตาอันไกล หากเห็นผู้ใดไม่มีแววหรือมีแนวโน้มที่จะเป็นนักศิลปะที่ไม่เข้าขั้น หากขืนให้เรียนต่อไปก็คงจะเสียเวลาเปล่า ๆ ท่านก็พูดตรง ๆ ว่า *"นายไม่มีหัวทางศิลปะ ไปทำงานอย่างอื่นที่นายชอบจะดีกว่า"* ทุกคนรักและเคารพท่านเหมือนพ่อ ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินใครโกรธท่านเลยที่ท่านพูดเช่นนั้น หรือท่านให้คะแนนน้อย สอบไม่ผ่าน จนในที่สุดต้องออกไปเอง

ท่านกล่าวว่าการเรียนศิลปะในสถาบันชั้นสูงระดับมหาวิทยาลัยนั้น นักศึกษาที่เรียนสำเร็จจะต้องมีคุณภาพสูงให้เท่าเทียมกับผู้สำเร็จจาก Academy ทางศิลปะของประเทศอิตาลีที่ท่านเคยศึกษามา จากการที่ท่านกวดขันเอามาก ๆ นี่เอง ทำให้นักศึกษารุ่นที่ ๑ เรียนสำเร็จเพียง ๘ คนเท่านั้นเอง (๗ คนจากเพาะช่าง อีก ๑ คนจากโรงเรียนศิลปากร แผนกช่าง กรมศิลปากร) มีข้าพเจ้าคนหนึ่งรวมอยู่ด้วย

ส่วนรุ่นที่ ๒ ก็สำเร็จเพียงคนเดียวเท่านั้น จากตัวเลขดังกล่าวทำให้ใคร ๆ ก็ขยาดที่จะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากรในระยะนั้น จะว่าเรียนยากก็ไม่ใช่ คงจะเป็นเพราะท่านอาจารย์มุ่งผลิตคนที่มีความสามารถและคุณภาพสูงในทางศิลปะจริง ๆ มากกว่า

ท่านอาจารย์เป็นผู้รักการทำงานเป็นชีวิตจิตใจ รักหน้าที่และความรับผิดชอบต่อลูกศิษย์ของท่านเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นท่านลาหรือไม่มาทำงานเลย แม้ว่าท่านจะมีสิทธิ์ที่จะทำได้ในฐานะเป็นข้าราชการ ท่านได้ให้ความเมตตากรุณาต่อพวกเราเสมอ จะเห็นได้ชัดว่าพวกเราหลาย ๆ คนที่อัตคัดจะได้รับอุปกรณ์การเรียน อาทิ กระดาษเขียนภาพ และสีจากท่าน แต่ผู้นั้นจะต้องปฏิบัติงานให้ได้คะแนนดีเป็นที่พอใจของท่าน พวกเราหากใครได้รับอุปกรณ์การเรียนจากท่านก็ปลื้มใจและดีใจเป็นพิเศษ เพราะระหว่างที่เรียนนั้นเป็นระยะเวลาของสงครามโลกครั้งที่ ๒ อะไร ๆ ก็หายากและราคาก็แสนแพงไปหมดทุกอย่าง

ท่านได้ช่วยเหลือลูกศิษย์เมื่อเดือดร้อนเสมอเท่าที่ท่านจะช่วยได้ สำหรับข้าพเจ้านั้นจำได้แม่นยำโดยไม่มีวันลืมได้ก็คือ เมื่อสอบไล่เสร็จในปีสุดท้ายนั้น บังเอิญบิดาของข้าพเจ้าถึงแก่กรรมจึงไม่มีผู้อุปการะ ทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง อยากได้งานทำมากเพื่อหารายได้ จึงไปเล่าให้ท่านฟัง ท่านพยักหน้าและควักผ้าเช็ดหน้าของท่านมาขมวด (เครื่องหมายกันลืม) แล้วบอกข้าพเจ้าว่าให้มาพบกับท่านในวันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าไปพบท่านตามนัด เห็นท่านกำลังพิมพ์ดีดภาษาอังกฤษด้วยตนเอง มีข้อความไม่ยาวนัก ถึงผู้จัดการบริษัทเฟอร์นิเจอร์แห่งหนึ่งซึ่งเป็นชาวยุโรป ตั้งอยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนมาแตร์เดอีในปัจจุบัน ถ้อยคำที่ท่านเขียนมีประโยคหนึ่งที่ข้าพเจ้าจำได้ไม่ลืมคือ ได้ยกย่องข้าพเจ้าว่า *"นายมานะ บัวขาว เป็นนักเรียนคนหนึ่งที่เรียนดีที่สุดของข้าพเจ้า"* เท่านั้นเอง ข้าพเจ้าก็ได้ทำงานเป็นช่างออกแบบตามความประสงค์ มีสตางค์ใช้ แก้ปัญหาต่าง ๆ ในระยะนั้นไปได้ระยะหนึ่ง

นอกจากนี้ท่านยังช่วยให้ข้าพเจ้ามีรายได้ในระหว่างที่ไม่มีงาน อาทิ ให้ลอกแบบจิตรกรรมฝาผนังอันลือชื่อที่วัดสุวรรณาราม ให้เขียนภาพสีฝุ่นขนาดใหญ่ เป็นภาพพระเจดีย์ที่สำคัญของประเทศไทย ๖ แห่ง (๖ ช่อง) ที่โบสถ์วัดเบญจมบพิตร พร้อม ๆ กับ*อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์* และ*อาจารย์สนิท ดิษฐพันธุ์* ซึ่งทั้งสองท่านเป็นผู้มีฝีมือชั้นบรมครูของพวกเรา ข้าพเจ้าจำได้ว่าได้เขียนในช่องด้านขวาของพระพุทธชินราช

ทำให้รู้สึกปลื้มใจมากที่ได้ทั้งสตางค์ได้ทั้งเกียรติที่ได้จารึกชื่อผู้เขียนไว้ ณ ที่นั้น เช่นเดียวกับอาจารย์ทั้งสองท่านดังกล่าวแล้ว

รุ่นของข้าพเจ้าซึ่งเป็นรุ่นแรก มีไม่กี่คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปีสุดท้าย จึงทำให้อาจารย์สามารถเคี่ยวเข็ญโดยใกล้ชิดทุกคน ตลอดหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัย ในระยะนั้นก็ไม่มีกิจกรรมนอกหลักสูตรเหมือนสมัยนี้ ฉะนั้นจึงไม่มีทางใดที่จะหลบหลีกการเรียนกับอาจารย์ไปได้ เพราะไม่เคยเห็นท่านป่วยหรือลางานเลย ซ้ำท่านเป็นคนตรงต่อเวลามาก นับว่าท่านทำตัวเป็นผู้นำและนักบริหารที่ยอดเยี่ยมทีเดียว เป็นตัวอย่างอันดีในการปฏิบัติราชการของท่านแก่ลูกศิษย์ให้ถือปฏิบัติตามในเวลาต่อมา

การที่ท่านกวดขันหนักกับพวกเราในการเรียนเป็นพิเศษ ก็เพราะท่านรักที่จะให้ศิษย์ของท่านได้นำความรู้ความสามารถที่ได้จากท่านไปปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะไปประกอบอาชีพเป็นข้าราชการหรือทำงานเอกชน ก็จะสามารถทำได้อย่างสบาย แม้ว่าบางงานบางหน้าที่จะไม่ค่อยได้ใช้วิชาที่เรียนมาโดยตรงนัก ลูกศิษย์ของท่านก็สามารถนำไปประยุกต์กับงานให้เป็นผู้ทำงานหรือนักบริหารที่ดีให้แก่หน่วยงานนั้น ๆ และได้รับความสำเร็จในชีวิต มีความก้าวหน้าสูงทุกคนในรุ่นของข้าพเจ้า

ลูกศิษย์ของอาจารย์ทุก ๆ คนมีความยินดีและไม่ลืมห้องปฏิบัติงานของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่ได้รับการซ่อมแซมและเก็บผลงานของท่านไว้เป็นพิพิธภัณฑ์ แม้ว่าจะเป็นเพียงอาคารเล็ก ๆ ชั้นเดียว เก่าและแคบก็ตาม แต่ก็เป็นสถานที่ซึ่งอาจารย์ได้ใช้ปฏิบัติงานสำคัญ ๆ ที่เยี่ยมยอดเป็นจำนวนมากให้แก่ประเทศไทย และเป็นห้องของผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยศิลปากร และเป็นห้องของคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรมคนแรก ที่ได้ทุ่มเทและถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะทุกสมัยของโลกแก่คนไทย ทำให้ชาติไทยเจริญก้าวหน้าในด้านศิลปกรรมไม่แพ้ประเทศใด ๆ ในโลก

จอมพล ป.พิบูลสงคราม มาชม
งานแสดงศิลปกรรม
ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร

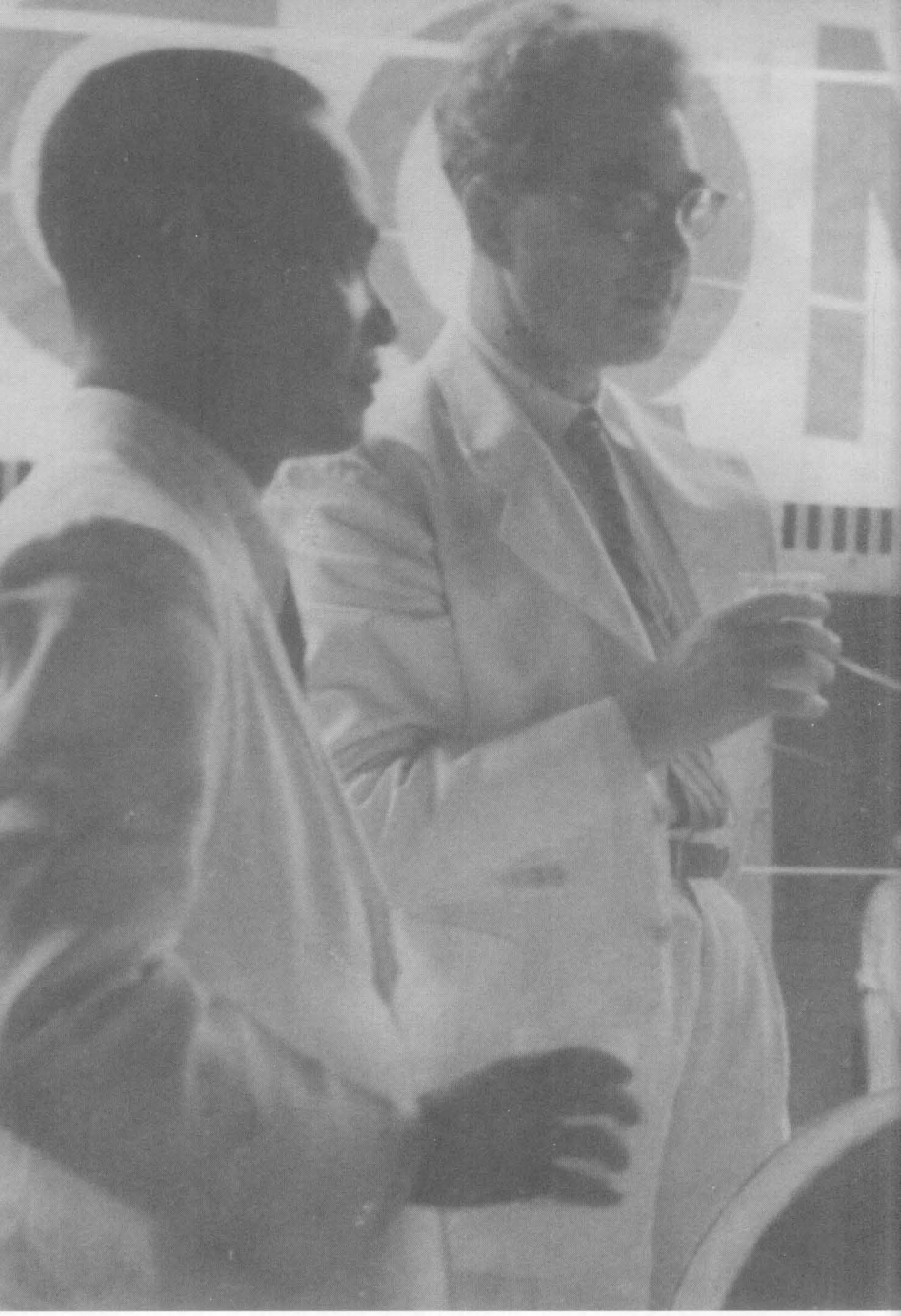

อาจารย์ศิลป์สนทนากับพระยาอนุมานราชธน ในวันงานไหว้ครู-รับน้องใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร

สวัสดิ์ ตันติสุข

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาจิตรกรรม ปี พ.ศ. ๒๔๙๘, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๓๔, อาจารย์ และอดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยช่างศิลป

ไม่เลวแต่ไม่ดี

"ไม่เลวนาย" เมื่อผมเอารูปเขียนสีน้ำ ๒ รูปไปให้ท่านดูก่อนเที่ยงวันหนึ่ง หลังจากที่ท่านได้ดูรูปเขียนซึ่งผมเขียนเช้าวันนั้น เป็นภาพทิวทัศน์ซึ่งผมนั่งเขียนบนสะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ ในหน้าหนาวมีหมอก เห็นริมฝั่งสองข้างตะคุ่ม ๆ ไม่ชัดนัก ผมตั้งใจเขียนเป็นพิเศษเพราะได้เดินผ่านสะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ ทุกเช้า เพื่อมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยศิลปากร และโดยเฉพาะบทเรียนเช้าวันนั้นเป็นวิชากายวิภาคซึ่งผมสนใจน้อยที่สุด เลยหนีไปเขียนรูปสีน้ำแทน เสร็จแล้วท่านก็จ้องหน้าผม *"นายก็ไม่ได้เรียนอนาโตมีเมื่อเช้านี้สิ"* ผมตีหน้าแหย *"แล้วนายจะเรียนรู้อนาโตมีได้อย่างไร"* ผมหนีเรียนจริง ๆ จดก็ไม่ได้จด เพราะท่านเขียนบนกระดานดำให้ลูกศิษย์ลอกจด ผมขาดเรียนเอาดื้อ ๆ *"ทุก ๆ วิชาสำคัญเท่ากันนะนาย ตกไม่ได้เข้าใจไหม"* *"ครับ"* ผมรับคำท่านอย่างอ่อย ๆ และตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ขาดเรียนอนาโตมีอีกเลย

ท่านติดคำ *"ไม่เลว"* ซึ่งพูดอยู่บ่อย ๆ แล้วท่านก็สรุปว่าที่ผมทำผิด หนีเรียนเช้าวันนั้นน่ะ *"ไม่เลว แต่ไม่ดี"* ผมได้ใช้เรื่องนี้สอนครูอาจารย์และนักเรียนหลายครั้ง เพื่อให้เป็นคนตรงต่อเวลา รับผิดชอบ และให้ความสำคัญในวิชาที่มีในหลักสูตร

เด็กอายุ ๔๐ ปีมีหรือ

การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในปีหนึ่ง มีการแสดงงานศิลปะของเด็กร่วมด้วย ผู้มาส่งงานส่งที่แผนกกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ส่งตรงกับอาจารย์ศิลป์เองก็มี สำหรับการแสดงซึ่งท่านเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการดำเนินงานทุกครั้ง เหล่าศิษย์ที่เป็นข้าราชการกรมศิลปากร และที่ทำงานที่มหาวิทยาลัยศิลปากรก็ร่วมกันทำ

แทบทุกอย่าง เช่น ทาสีผนัง ทาสีแผงติดรูป แขวนรูป ตลอดจนเขียนป้ายชื่องานศิลปะและอื่น ๆ ผมเองร่วมทำงานหลายอย่าง ส่งงานเข้าประกวด ส่งต้นฉบับไปพิมพ์ประกาศนียบัตร เขียนประกาศนียบัตร ได้รับรางวัลก็ออกไปรับประกาศนียบัตรที่ผมเขียนชื่อตัวเอง ท่านอาจารย์ และอธิบดีกรมศิลปากรลงนาม ยิ่งปีแรก ๆ ด้วยแล้วไม่มีเงินรางวัล เหรียญก็ไม่มี (มีแต่ประกาศนียบัตรเหรียญ)

หลังพิธีเปิดปีนั้น ก็มีข่าวโจมตีทางหนังสือพิมพ์ค่อนข้างจะรุนแรงว่า ศิลปะที่แสดงนั้นเป็นศิลปะตะวันตก เพราะผู้จัดเป็นฝรั่ง เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว ให้รางวัลแก่ลูกศิษย์ตัวเอง ยกย่องกันเอง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับตัวผมนั้น เนื่องจากผมเป็นคนเขียนชื่อภาพ เด็กเจ้าของงาน อายุ โรงเรียนที่เด็กเรียนทั้งหมด หลักฐานก็ไม่พร้อมมูล ผมจึงเขียนป้ายชื่อเด็กคนหนึ่งในสมัยนั้น ซึ่งปัจจุบันเป็นจิตรกรที่มีชื่อเสียงมาก เป็นที่ยอมรับในสังคม ผู้ปกครองของเด็กคนนั้นเป็นผู้ส่งงานโดยตรงกับอาจารย์ศิลป์ และก็ไม่ได้แจ้งอายุของเด็กไว้ด้วย ป้ายชื่อที่ติดใต้ภาพเขียนของเด็กคนนั้นก็มีแต่ชื่องาน ชื่อเด็ก และโรงเรียน อายุผมก็ไม่ทราบ เว้นเป็นช่องว่างไว้ เจ้ากรรมมีมือบอนไปเขียนเพิ่มเติมว่า “๔๐” หลังพิธีเปิดแล้ว แม้ในหน้าหนังสือพิมพ์ก็ยังโจมตีเรื่องนี้ว่า แกล้งไม่สนับสนุนเด็กอย่างจริงใจ โดยลงอายุที่ผิดพลาดไว้ด้วยอย่างไม่น่าให้อภัย ข่าวดังกล่าวนี้ทางราชการได้ตัดเสนออธิบดีในสมัยนั้น และก็มีบันทึกมาถึงท่านอาจารย์ให้สอบสวนชี้แจงเสนอ ผมรู้ข่าวใจไม่สบายเลย เพิ่งเริ่มทำงานมาไม่ถึง ๓ ปี จะมีความผิดอย่างชัดแจ้งแล้วหรือนี่ ข่าวนี้รู้กันหมดสำหรับผู้ที่เป็นศิษย์อาจารย์ศิลป์ ซึ่งร่วมในการจัดการแสดงครั้งนั้น ต่างก็แสดงความเห็นใจผม และก็เสียใจด้วยกันที่งานศิลปะสมัยใหม่ของไทยยังไม่เป็นที่ยอมรับเหมือนในปัจจุบัน ซึ่งต้องใช้เวลาต่อมาอีกหลายปี

ท่านอาจารย์ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว วิญญาณท่านคงจะเป็นสุขมากที่ศิลปะสมัยใหม่ของไทยเป็นที่ยอมรับ และเราได้เผยแพร่ออกไปทั้งภายในและต่างประเทศอย่างมีเกียรติตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์พระประมุขของชาติก็ได้มีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานภาพเขียนฝีพระหัตถ์เข้าร่วมแสดงในงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติด้วย

ท่านอาจารย์เป็นปุถุชนคนหนึ่ง เมื่อได้รับสิ่งกระทบใจอะไรในทางลบ ท่านก็เสียใจบ่นกับลูกศิษย์ แต่ก็ไม่หยุดที่จะต่อสู้ในการที่จะดำเนินให้ดีขึ้นมาโดยลำดับ

กรณีเด็กอายุ ๔๐ ปี ซึ่งเป็นข่าวอัปมงคลนั้น ศิษย์รุ่นอาวุโสหลายท่านได้เสนอขอให้ท่านอาจารย์เก็บบันทึกอันนั้นเข้าลิ้นชัก ไม่เสนอความคิดเห็นหรือสอบสวนอะไรอีกเลย ผมจึงรอดตัวจากการเป็นจำเลยตามข่าวนี้โดยปริยาย

ม้าหางชี้ จะขี้ใช่ไหม

เรื่องนี้เนื่องมาจากหางม้าพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่ ผมได้เห็นอาจารย์ศิลป์และศิษย์ที่เป็นประติมากร ซึ่งก็เป็นครูของผมด้วย ช่วยงานปั้นหล่อพระบรมราชานุสาวรีย์แห่งนี้ ตั้งแต่เริ่มที่อาจารย์ท่านสเก็ตช์แบบเสนอคณะกรรมการหลายแบบ เมื่อได้รับเลือกแล้ว จึงมาปั้นขยายเฉพาะหางม้านั้น ถ้าผมจำไม่ผิด *อาจารย์สิทธิเดช แสงหิรัญ* เป็นผู้ปั้น และก็หล่อมาติดภายหลัง เมื่อขยายตามขนาดอนุสาวรีย์ ไม่ใช่เล็ก ๆ เมื่อนำไปติดตั้งเสร็จที่วงเวียนใหญ่ มีพระราชพิธีเปิดเป็นทางการ ก็เกิดอาถรรพ์ขึ้นจนได้ เมื่อพิธีเปิดเสร็จสิ้นแล้ว มีข่าวลงในหน้าหนังสือพิมพ์โดยผู้เชี่ยวชาญสัตว์ของทางราชการแห่งหนึ่ง ได้เขียนบทความเกี่ยวกับพระบรมราชานุสาวรีย์แห่งนี้ และได้กล่าวติเป็นทำนองว่าหางม้านี้ชี้มากเกินไป ลบความสง่างามส่วนอื่น ๆ จนหมดสิ้น เพราะเป็นอิริยาบถของม้าที่กำลังจะขี้ ถ้าจะลดลงมาบ้างก็คงจะทำให้อนุสาวรีย์แห่งนี้งามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทางราชการก็ตัดข่าวหนังสือพิมพ์นี้เสนอมาถึงท่านอาจารย์ เพื่อให้ชี้แจงว่าจะกระทำได้เพียงใด ท่านปวดหัวอยู่หลายวัน เพราะอนุสาวรีย์ก็ตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระราชพิธีก็เสร็จสิ้นแล้ว จะขึ้นไปตัดหางม้าออกแล้วอ๊อกใหม่ให้หางม้าลดลงบ้างได้อย่างไร เรื่องนี้ศิษย์ทุกคนรู้ ต่างก็เป็นทุกข์ เพราะว่าบันทึกจากราชการระดับสูงก็เห็นควรจะให้แก้ไข ท่านอาจารย์ได้ทำบันทึกชี้แจง โดยนำเอาแบบอนุสาวรีย์ที่สำคัญที่มีในต่างประเทศหลายแห่ง มีหางม้าชี้สูงกว่าของพระเจ้าตากเสียอีก ก็ไม่เห็นมีใครว่า ได้จัดแบบอนุสาวรีย์ต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า ๕ แห่ง ถ่ายจากหนังสือประกอบคำชี้แจงไปด้วย โดยให้ความเห็นในด้านศิลปะไปว่า ความงามของอนุสาวรีย์อยู่ในลักษณะเส้นสำคัญของตัวม้า พระเจ้าตาก รวมทั้งหางม้าด้วย ซึ่งเป็นส่วนประกอบให้ความรู้สึกที่จะพุ่งไปข้างหน้าในฐานะผู้นำนักรบ

เมื่อเสนอไปแล้ว เข้าใจว่าจะจบเกม เป็นที่ยอมรับกันได้ ผู้เชี่ยวชาญสัตว์

ท่านนั้นเมื่อได้รับคำชี้แจงแล้ว ก็ยังเขียนไม่เห็นด้วยมาอีก ทางราชการก็ดูเหมือนจะเห็นควรให้แก้หางม้าให้ต่ำลง ท่านอาจารย์ไปคิดดูอีกหลายวัน ในที่สุดก็เรียกลูกศิษย์หลายคน มีผมเป็นคนหนึ่งด้วย ช่วยร่างคำตอบเสนอไปอีกครั้ง สรุปว่าความเห็นของผู้เชี่ยวชาญสัตว์ที่แจ้งมานั้นถูกต้อง เข้าใจอิริยาบถของสัตว์อย่างดีที่สุด ม้าจะขี้ต้องยกหางให้สูงขึ้นแน่นอนในยามปกติ แต่ม้าพระเจ้าตากสินที่ท่านปั้นขยายขึ้นนี้ หาได้อยู่ในอิริยาบถตามปกติไม่ ทั้งองค์พระเจ้าตากและม้าอยู่ในสภาวะที่จะออกศึก ไม่เป็นไปตามธรรมชาติปกติ เพื่อให้เห็นความงามของพระบรมราชานุสาวรีย์แห่งนี้โดยสมบูรณ์ว่า ทรงเป็นนักรบที่กอบกู้อิสรภาพ และพร้อมแล้วที่จะเป็นผู้นำพระองค์แรกในการออกศึก ทั้งม้าของท่านก็พร้อมจะออกศึกด้วยอย่างเห็นได้ชัดจากอากัปกิริยา หู หางม้าจึงจำเป็นต้องอยู่ในลักษณะนั้น

เมื่อได้เรียนชี้แจงครั้งที่สองนี้ ทางราชการระดับสูงตลอดจนผู้เชี่ยวชาญสัตว์ก็ยอมรับ หางม้าพระเจ้าตากก็ไม่ต้องเลื่อยมาอ๊อกใหม่ อยู่ในสภาพคงเดิมทุกประการ

ผมเล่าสามเรื่องข้างต้นนี้ไว้เป็นอนุสรณ์สั้น ๆ เพื่อเตือนใจ และระลึกถึงท่านอาจารย์

เรื่องที่ ๑ ผมใช้คำที่ท่านตักเตือนผมนั้น สอนครู อาจารย์ นักเรียนที่วิทยาลัยช่างศิลป

เรื่องที่ ๒ ท่านเป็นผู้มีบารมีมากพอที่จะปกป้องผม ไม่ให้ตกเป็นจำเลยในข้อหานั้นอย่างชัดเจน ถึงแม้ผมจะได้สำนึกตัวเองว่า ผมก็ยังไม่รอบคอบพอควรที่จะถามอายุของเด็กคนนั้นจากท่านอาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้อง จะได้เขียนให้ถูกต้องกับความเป็นจริง แต่ก็ไม่มีเวลาที่จะทำ พอเขียนเสร็จก็จะมีพิธีเปิดแล้ว ไม่ได้มีเวลาทบทวนหรือตรวจสอบ และผมเข้าใจว่าจิตรกรเอกซึ่งเป็นเด็กเจ้าของเรื่องนี้คงเข้าใจผมดีขึ้น

เรื่องที่ ๓ ท่านอาจารย์เป็นผู้มีความอดทน ทำอะไรมีอุปสรรคอยู่เรื่อย แต่ท่านก็แก้ไขได้ด้วยดีเสมอ ด้วยความรู้ ปฏิภาณ และประสบการณ์ของท่าน ท่านรักเกียรติและเชื่อมั่นในความถูกต้องที่จะไม่ต้องไปตัดหางม้าและอ๊อกใหม่ และก็ทำให้ผู้ที่สงสัยนั้นเข้าใจชัดเจนในเจตนารมณ์และความคิดเห็นของท่านอย่างขาวสะอาด

อาจารย์ศิลป์ในชุดข้าราชการ

ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ

จิตรกร

จิตรกรรมฝาผนัง

ในขณะอยู่ปีที่ ๓ ได้ทำคะแนนภาพ Composition ปลายปีเป็นชาดกเรื่องพญาช้างฉัททันต์ผู้เสียงา อาจารย์ชอบมาก มีผลให้เข้าทำปีที่ ๔ ต่อ ขอเรียนงานทางประติมากรรม เพราะฝันที่จะเป็นช่างปั้นตามอาจารย์ฝรั่ง อาจารย์ได้เรียกไปปรึกษามอบงานบุกเบิกให้ทางด้านจิตรกรรม ไม่ให้เรียนทางประติมากรรม เพราะเหตุผลของอาจารย์ฝรั่งนั้นเน้นความหวังหนักหนาให้แก่งานจิตรกรรมของชาติ เพื่อสร้างอนาคตให้วิจิตรศิลป์

ศิลปะนับแต่ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ดนตรี และวรรณกรรมนั้นเป็นงานใหญ่ *อภิศิลป* Great art กันทั้งนั้น ในจิตรกรรมมีการเขียนภาพเหมือน โดย *อาจารย์จำรัส เกียรติก้อง, อาจารย์สนิท ดิษฐพันธุ์, อาจารย์ประสงค์ ปัทมนุช* เป็นภาพกรอบรูปชนิดแขวนตามฝาผนัง อาจารย์ฝรั่งกระซิบเบา ๆ บอกว่า ผลมันเบา พลังศิลปะถูกไป ให้ไปบุกเบิกงานทางด้านจิตรกรรมใหญ่ *อภิศิลป* Great art ในงานด้าน Mural painting จิตรกรรมฝาผนัง เพราะเห็นว่าในด้านนี้ได้ตายไปจากสังคมปัจจุบันหมดแล้ว และท่านอาจารย์ได้พิจารณาเห็นว่าชาติไทยเป็นชนชาติที่มีผลงานมหึมา ทั้งขนาดผลงานและความคิดที่ยังไม่ได้ประกาศให้การศึกษาแก่โลกให้รู้ในด้านจิตรกรรม เรามีพระวิหาร อุโบสถ และอารามทั่วราชอาณาจักรไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ แห่ง ที่เขียนพุทธประวัติและชาดกเป็นจำนวนเนื้อที่มากกว่าโรมกว่าปารีสหลายร้อยเท่า

"ไพบูลย์ต้องแข็งแรงและเสียสละ เป็นความหวังที่มีต่อศิลปะเมืองไทย ฉันรักคนไทย ฉันรักเมืองไทยมาก ฉันอายุมากไปแล้ว เหมาะสำหรับความหวังที่มีต่อเธอและอนาคตของศิลปกรรมที่รุ่งเรืองของชาติไทย"

เคยโต้แย้งอาจารย์ว่า อาจารย์ที่ทำงานจิตรกรรมในขณะนั้นก็เก่งมาก และเป็นผลงานเยี่ยมยอด Best-art กันมาก ผลงานไม่อาจสู้ทัดเทียมคณะอาจารย์ได้

อาจารย์ฝรั่งท่านบอกว่าอีก ๓๐ ปีข้างหน้า สังคมจะยอมรับและเข้าใจมากกว่าขณะนั้นมาก

การศึกษามีการโต้แย้งวิจารณ์ระหว่างเพื่อนและอาจารย์อยู่โดยตลอดเวลา เกือบทุกปัญหาของการเรียนการปฏิบัติงาน ส่วนใหญ่มากกว่า ๖๐ เปอร์เซ็นต์ของการศึกษามุ่งไปในด้านการฝึกฝน Training ต้องเข้าห้องสตูดิโอ และออกศึกษาศิลปวิจารณ์ภายนอกกับท่านอาจารย์โดยตลอด

ผลของการศึกษาเป็นแนวศิลปกรรม Artistic โดยตลอด จึงมีความขัดใจกับคณาจารย์บางส่วน ซึ่งถือแนววิชาการ Academic โดยตลอดเวลา อาจารย์เฟโรจีเกณฑ์ไปใช้ไม่ห่างตัว

หูหมา

"หูทางดนตรีของไพบูลย์ เป็นอย่างเดียวกับหูหมา หมาฟังดนตรีรู้ได้แค่ดังหนัก ดังเบาเท่านั้นนะนาย"

อากาศข้างนอกก็สลัว บริเวณมหาวิทยาลัยก็สลัวอยู่แล้ว ในห้องพิเศษของท่านศาสตราจารย์ศิลป์จึงดูสลัวหนัก เพราะเป็นเวลาเย็นเลิกทำงาน ต้นประดู่เท่านั้นที่ยังฟ้อนก้านเริงลมเย็น ลั่นทมดื้อก็ยังคงชี้ก้านชันกิ่งระฟ้าท้าทายดังเดิม ท่านอาจารย์กับผู้เขียนได้เรียนรู้เรื่องลึกซึ้งในดนตรีเปลี่ยนกันเป็นผู้ซักถามไปมา เมื่อแผ่นเสียงบนหีบเสียงรุ่นเก่าจบลง ท่านก็ถามถึงสิ่งที่ผู้เขียนได้ยิน

"เดี๋ยวก็ดังเดี๋ยวก็เบาครับ อาจารย์"

เพลงที่พูดถึงกันนั้น หมายถึง ความงามใหญ่ยิ่งทางดนตรีของโลก *บีโธเฟน* แห่ง*ซิมโฟนีนัมเบอร์เก้า*ที่เดียวละ

ท่านอาจารย์หัวเราะดังเปิดเผย กอดไหล่กระชับลูกศิษย์แล้วก็กรอกใส่หูผู้เขียนอย่างข้อความข้างต้นนี้แหละครับ ผู้อ่านอย่าได้รู้ถึงความรู้สึกของคนโง่อย่างผู้เขียนในสมัยนั้นเลย

ท่านอาจารย์ให้ความรู้ ความฉลาด ให้ทรรศนะ ให้อุดมการณ์ อย่างใบหน้าชนใบหน้า ถึงผู้เขียนจะมีพรสวรรค์พิเศษอย่างใดก็ตาม พระคุณท่านสูงนัก

สงบ แจ่มพัฒน์

นักเขียนภาพล้อ นามปากกา "แจ๋วแหวว"

ผู้อุทิศตน

Academy ของโปรเฟสเซอร์เฟโรจีก็คือมหาวิทยาลัยศิลปากรเดี๋ยวนี้ สมัยที่ผมไปศึกษาเล่าเรียนก็มีชื่อเต็มยศเต็มอย่างเป็นมหาวิทยาลัยแล้วเหมือนกัน แต่รัฐบาลไม่ค่อยมีเงินจ่ายสนับสนุน อาจารย์ต่าง ๆ ไม่ได้ค่าสอน เลยหายเกลี้ยงไปเกือบหมด เหลืออาจารย์ฝรั่งยืนโรงสอนอยู่ท่านเดียวสารพัดวิชา ยกเว้นวิชาเกี่ยวกับศิลปะประจำชาติ ได้*อาจารย์คุณพระเทวาภินิมมิต*มาช่วยสอนเป็นทาน

ว่าไปแล้ว Academy แบบเก่าก็คือโรงเรียนวัดดั้งเดิมของเราแหละครับ ลูกศิษย์ไปฝากเนื้อฝากตัวเรียนกับอาจารย์ ไม่ได้เสียค่าเล่าเรียน บางคราวแถมกินข้าวกับอาจารย์เสียอีก อุปกรณ์การเล่าเรียนหลายอย่างอาจารย์ฝรั่งท่านควักกระเป๋าซื้อหาเองอีกด้วย

เราเรียนกันในโรงไม้สภาพไม่ผิดกับโรงม้า ได้ลูกศิษย์อาจารย์ฝรั่งรุ่นก่อนหน้ามาช่วยสอนให้ฟรีอีกหลายแรง อาทิ *คุณแสวง สงฆ์มั่งมี, คุณสิทธิเดช แสงหิรัญ, คุณสนิท ดิษฐพันธุ์, คุณประสงค์ ปัทมนุช, คุณสนั่น ศิลากรณ์, คุณพิมาน มูลประมุข, คุณไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์* ท่านหลังเป็นเจ้าหน้าที่คุมทะเบียนเรียกชื่อนักศึกษาอีกด้วย

ท่านที่ผมจาระไนรายนามมาเหล่านั้นแหละ คือผู้อุทิศตนทำงานกันอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ไม่มีสินจ้างรางวัล ประดับประดองจนกระทั่งมหาวิทยาลัยศิลปากรตั้งหลักยืนยงมากระทั่งทุกวันนี้

ท่านเหล่านี้ล้วนเป็นศิลปินเอกฝีมือยอดเยี่ยมเหลือขนาด เท่าที่ประเทศเรามีอยู่ บางท่านเสียชีวิตไปแล้ว ท่านที่เหลืออยู่ขณะนี้กำลังลืมตาทำงานกันอย่างเชิดหน้า ไม่ให้เสียชื่อ*อาจารย์ซี.เฟโรจี* ได้ !

อาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ ปัจจุบันเป็นศิลปินในพระบรมราชูปถัมภ์

ใครสอน ?

สมัยเป็นนักเรียน *ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ* รู้สึกจะเข้าใจสภาพของพวกเราใน Academy ดีกว่าคนอื่น เขากวาดสถานศึกษา ตักน้ำล้างส้วม ! ปรนนิบัติวัตถากอาจารย์เหมือนเด็กวัด คนอื่น ๆ อาจไม่ได้กระทำอย่างไพบูลย์ แต่ก็กระดากปากที่จะเรียกตัวเอง (ซึ่งเรียนในโรงม้า มีอาจารย์เพียงสองสามคน) ว่าเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัย

โปรเฟสเซอร์ซี.เฟโรจี เป็นช่างปั้นชาวอิตาเลียน เดินทางเข้ามารับราชการเป็นประติมากรประจำพระราชสำนักสยาม ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า เป็นผู้ปั้นพระพักตร์ของพระมหากษัตริย์จอมปราชญ์อันเป็นยอดของฝีมือปั้นภาพเหมือน งดงามที่สุดเท่าที่มีของพระองค์ท่าน

ปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศอิตาลียอมแพ้ฝ่ายสัมพันธมิตร เลยกลับกลายมาเป็นชาติศัตรูกับไทยและญี่ปุ่น โปรเฟสเซอร์ ซี.เฟโรจี ถูกจับกุมคุมขัง ต่อมาทางราชการได้จัดการให้เปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย ได้รับชื่อและนามสกุลใหม่จาก *คุณหลวงวิจิตรวาทการว่า "ศิลป์ พีระศรี"*

พอสงครามสิ้นสุด มหาวิทยาลัยศิลปากรที่มีแต่คณะจิตรกรรมและประติมากรรม มีอาจารย์ฝรั่งคนเดียวถูกรัฐบาลหาทางยุบเลิก *นายปรีดี พนมยงค์* รัฐบุรุษอาวุโสมาดู *นายควง อภัยวงศ์* หัวหน้ารัฐบาลก็มาดู

"วิชา..." อาจารย์ฝรั่งจาระไน

"ใครสอน ?" นายควงถาม

"ฉันสอน" อาจารย์ฝรั่งตอบ

"วิชา..." อาจารย์ฝรั่งจาระไน

"ใครสอน ?"

"ฉันสอน"

พอโดนคำตอบแบบเดิมเข้าไป ๕-๖ วิชา เมื่ออาจารย์ฝรั่งแนะนำว่าวิชานี้สอนเรื่องอะไร นายควง นายกรัฐมนตรีเสื้อเชิ้ต เปลี่ยนคำถามใหม่เป็น

"นายสอนอีกเหมือนกันเหรอ ?"

"ฉันสอน" ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังยืนยันคำเดียวตลอด

ปรัชญาของอาจารย์ศิลป์

ศาสตราจารย์ศิลป์รับเงินเดือนในฐานะช่างปั้นของกรมศิลปากร และได้ค่าสอนพิเศษจากการสอนในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งตำแหน่งคณบดีและผู้สอน อาจารย์ศิลป์ทำงานฟรีทั้งหมด นอกจากทำงานไม่ได้เงิน ยังต้องออกเงินส่วนตัวจ้างแบบ ซื้อข้าวของเครื่องใช้บางอย่างให้เด็ก ตลอดจนบางเวลาต้องควักกระเป๋าซื้ออาหารเสื้อผ้าให้เด็กบางคนด้วย

ท่านทำงานอย่างเต็มสติกำลัง ตรวจแก้งานทุกชิ้นด้วยตนเองจนดึกดื่น บางคืนยังต้องพาลูกศิษย์ไปดูความงดงามสถาปัตยกรรม ซึ่งต้องดูเวลามืด ลวดลายจะได้ไม่หลอกนัยน์ตา สามารถมองแต่ทรวดทรงได้ถนัดถนี่

รัฐบาลสมัยต่อ ๆ มาไม่กล้าตัดเงิน แต่ก็ไม่เพิ่มเงินค่าใช้จ่ายให้ มหาวิทยาลัยเป็น Academy ส่วนตัวของศาสตราจารย์ศิลป์คนเดียวอยู่หลายปี

ศาสตราจารย์ศิลป์ไม่ได้สอนเฉพาะศิลปะในการเขียนรูป ปั้นรูป ยังสอนปรัชญาและสมาธิแก่ลูกศิษย์ทางอ้อม นักเรียนใน Academy เวลาทำงานต้องทุ่มเทจิตใจพุ่งมุ่งที่งานอย่างเดียว จะทำด้วยพูดคุยด้วย หรือฟังเพลงในขณะเดียวกันเป็นโดนเอะอะดุเอา

ในเรื่องปรัชญาในการตัดสินงาน อาจารย์ไม่เคยชี้ขาดว่างานของใครไม่ดี บอกแต่ว่าเป็นเพียงแต่ว่าความรู้สึกนึกคิดของท่านคนเดียว ซึ่งท่านอาจผิดก็ได้

งานศิลปะแต่ละชิ้น เหมือนกับสีแต่ละสี เขียว ฟ้า แดง เหลือง หรือสีอะไรก็ตาม มันมีความสวยอยู่ในตัวของมันเท่าเทียมกัน ใครชอบสีอะไรก็มักคิดว่าสีนั้นสวยกว่าสีอื่น

วัวควาย

ผมพูดถึงศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นเพราะเหตุสองประการ ข้อแรกผมประทับใจในการเป็นครูของท่าน

ท่านไม่ต้องการให้ศิษย์มอบอะไรแก่ครู แม้แต่จะเป็นข้าวของและดอกไม้ ขอให้ศิษย์ขยันเรียนอย่างเดียว นั่นเป็นการตอบแทนและบูชาพระคุณของครูอย่างเพียงพอแล้ว

"ครูไม่ใช่วัวหรือควาย ลูกศิษย์ใช้งานแล้วจึงจะได้มาให้หญ้าให้น้ำ !" ท่านว่า

ท่านงัดข้อกับกระทรวงศึกษาฯ อย่างหนัก เมื่อทางกระทรวงต้องการให้สอนวิชาที่เด็กผลิตขายเป็นเงินตราได้ ท่านว่า *"นักเรียนต้องใช้เวลาสำหรับเรียน เวลาของนักเรียนไม่ใช่เวลาหาเงินทอง เป็นเวลาสำหรับเรียนวิชาหลาย ๆ อย่าง เมื่อพ้นการเรียนแล้วจึงค่อยใช้เวลาและวิชาที่เรียนมา ถ้ามัวเรียนวิชาและหาเงินหาทองไปด้วย เด็กก็จะมีความรู้ความชำนาญเพียงวงแคบ ๆ ไม่ได้เรียนวิชาอีกหลายต่อหลายอย่าง ที่ควรจะต้องรู้ไป"*

เด็กบางคนไปถามท่านว่า วิชาที่ท่านสอนจะมีประโยชน์อะไร ในเมื่อเมืองไทยไม่มีใครใช้ประโยชน์กัน !

ท่านตอบง่าย ๆ ได้ความว่า *"อีกยี่สิบปี เมืองไทยจะใช้วิชาที่เราเรียน"*

ท่านคิดถูก !

ศาสนาของอาจารย์ศิลป์

อาจารย์บุญโกย สุนทรศารทูล แห่งวิทยาลัยครูสวนดุสิต เคยถามศาสตราจารย์ศิลป์ว่า ท่านนับถือศาสนาอะไร ?

"ฉันนับถือศาสนาศิลปะ เผยแพร่สอนศิลปะ ศิลปินอดข้าวเขาไม่ตาย แต่ถ้าห้ามเขาไม่ให้ทำงานศิลปะ เขาต้องตาย เขาอยู่ไม่ได้"

ศาสตราจารย์ศิลป์ถึงแก่กรรมในเมืองไทย ก่อนเข้าผ่าตัดมะเร็งที่โรงพยาบาลศิริราช ท่านยังอุตส่าห์ปลอบลูกศิษย์

"อย่าร้องไห้ นกก็ตาย ต้นไม้ก็ตาย ไม่ว่าอะไรต้องตายทั้งนั้น !"

แล้วดูท่านเขียนพินัยกรรมบ้าง

"ศพไม่ต้องทำพิธี ไม่ต้องสวดหรืออะไรทั้งนั้น จะเป็นการลำบากแก่คนอื่นเขาที่จะต้องมากัน"

รดน้ำศพที่วัดเทพศิรินทร์ พวกช่างไปกันเนืองแน่น พวกผู้ชายน้ำตาคลอ ผู้หญิงร้องไห้โฮ !

ทุกคนเรียกศาสตราจารย์ศิลป์ว่า *"อาจารย์"* อย่างนั้นเอง ในความรู้สึกของทุกคน *ซี.เฟโรจี* หรือ *ศิลป์ พีระศรี* คือ *"พ่อ"* อีกคนหนึ่งของพวกเรา

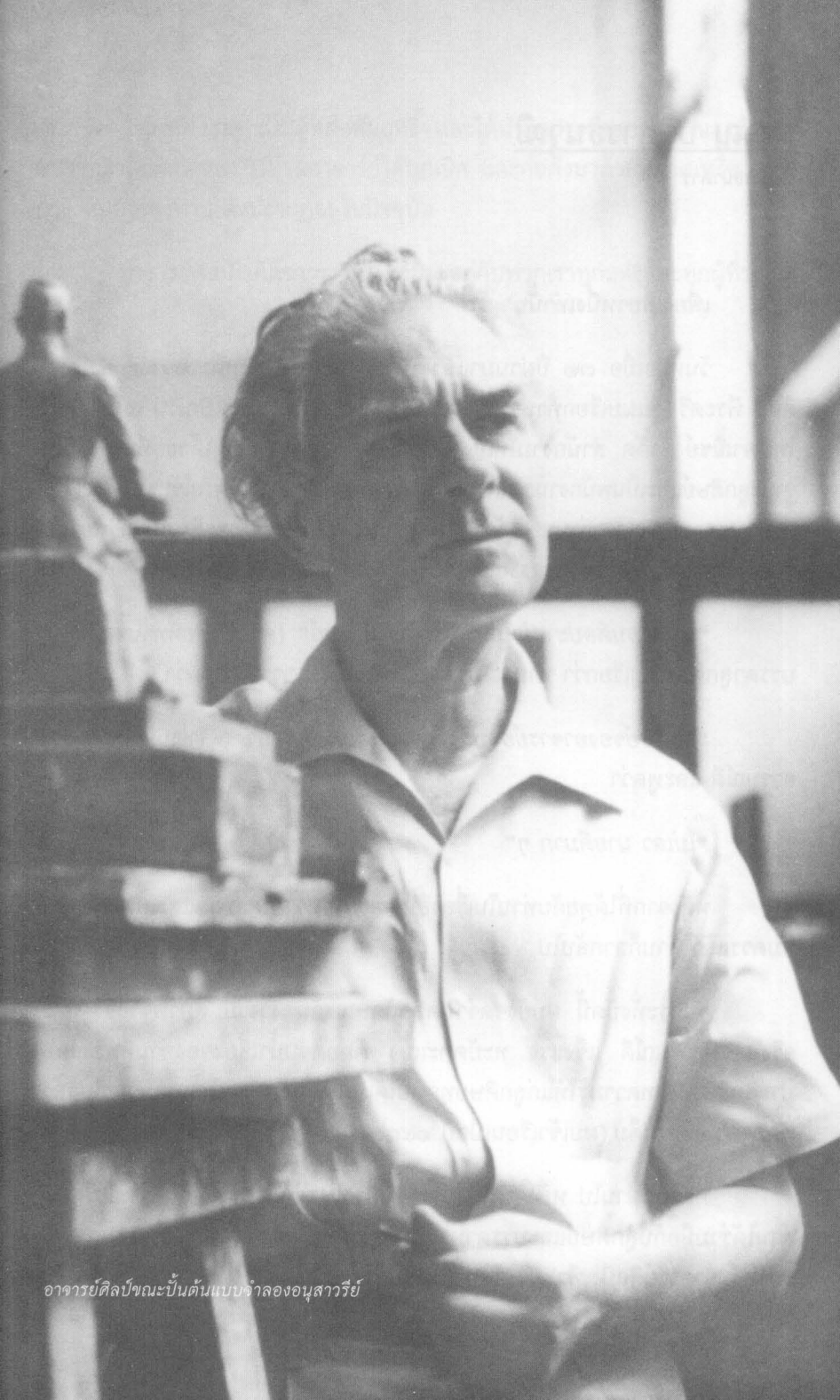

อาจารย์ศิลป์ขณะปั้นต้นแบบจำลองอนุสาวรีย์

สราญ บริหารธนวุฒิ

นักการธนาคาร

เพียงเสี้ยวหนึ่งเท่านั้น

วันหนึ่งเมื่อ ๓๒ ปีผ่านมาแล้ว ประมาณเดือนมิถุนายน ๒๔๙๕ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี (รุ่นผมเรียกท่านว่า *อาจารย์เฟโรจี*) ท่านไปติดต่อเบิกเงิน ณ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด สำนักงานใหญ่ ที่ตลาดน้อย ซึ่งท่านเป็นลูกค้าอยู่ที่นั่น ผมในฐานะลูกศิษย์และเป็นพนักงานธนาคาร รู้สึกดีใจมากที่ได้พบและได้รับใช้ท่าน จึงเข้าไปทำความเคารพ พอท่านมองดูรู้ว่าเป็นผม (เพราะในบรรดาลูกศิษย์มหาวิทยาลัยศิลปากรรุ่น ๒ ที่ทำให้ท่านโกรธและจดจำได้ดีที่สุดคือผม) ท่านพูดขึ้นว่า

"นายเรียนศิลปะ ทำไมนายมาทำงานแบงก์" (คำแทนชื่อที่ท่านชอบเรียกบรรดาลูกศิษย์ จะเรียกว่า นาย) ผมจึงตอบท่านไปด้วยความเคารพว่า

"ลูกศิษย์ของอาจารย์ย่อมสามารถทำงานได้ทุกอย่าง" ท่านหัวเราะอย่างอารมณ์ดี และพูดว่า

"ไม่เลว นายดีมาก ๆ"

หลังจากที่ได้คุยกับท่านในเรื่องอื่น ๆ ด้วยความเคารพ และสนิทสนมพอสมควรแล้ว ท่านก็ลากลับไป

จนกระทั่งบัดนี้ ผมยังจดจำบุคลิกลักษณะอันสง่างาม สุภาพจริงจัง และจริงใจ มีอารมณ์ดี แข็งแรง ทะมัดทะแมง ตลอดจนน้ำเสียงของท่านที่พร่ำสอนประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ทุกคนได้เป็นอย่างดี แม้เวลาจะผ่านไปแล้วเป็นเวลา ๔๐ ปีเต็ม (ผมเข้าเรียนเมื่อปี ๒๔๘๗)

หลายปีผ่านไป หลังจากท่านต้องจากเราไปตามอายุขัย ด้วยโรคร้าย ผมมีส่วนได้ร่วมมือกับลูกศิษย์และบรรดาท่านผู้มีเกียรติอื่น ๆ จัดหาเงินสร้างอนุสาวรีย์ของท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี โดย*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* เป็นประติมากร และ

คุณวิชิต เชาวน์สังเกตุ เป็นผู้หล่อสัมฤทธิ์ และได้นำมาประดิษฐานไว้ ณ บริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งท่านอาจารย์ได้บุกเบิก และก่อตั้งมาด้วยหยาดเหงื่อ และกำลังสมองของท่าน ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

อาจารย์ศิลป์ไม่ได้จากเราไป ท่านจะอยู่กับพวกเราทุกแห่งและทุกผู้ที่ระลึกถึงท่าน

ทวี นันทขว้าง

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาจิตรกรรม ปี พ.ศ. ๒๔๙๙, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๓๓, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

กวนน้ำให้ขุ่น

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์เคยพูดว่า ถ้าไม่ได้*จอมพลแปลก พิบูลสงคราม* ช่วยเหลือ มหาวิทยาลัยศิลปากรของเราคงจะตั้งขึ้นสำเร็จได้ยาก และชมท่านจอมพลแปลกว่าเป็นคนเฉลียวฉลาด มีเสน่ห์ สุภาพ พูดคุยเก่ง

เมื่อจอมพล ป. ต้องหมดอำนาจลงเพราะเหตุการณ์บ้านเมืองผันแปร ศัตรูทางการเมืองของท่านก็ได้โอกาสขุดคุ้ยเอาเรื่องต่าง ๆ โจมตีซ้ำเติมเสียย่อยยับ รวมทั้งจะให้ยุบมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย ซึ่งระยะนี้ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่าท่านศาสตราจารย์ศิลป์ดูเงียบขรึมซึมไปทีเดียว

มีนักศึกษาของท่านคนหนึ่งไปแหย่ท่านว่า

"อาจารย์ครับ ตอนนี้จอมพล ป. ไม่ใช่วีรบุรุษเสียแล้ว"

ท่านก็ตอบเป็นเชิงสั่งสอนไปว่า

"น้ำฝนที่เห็นใสสะอาดในตุ่มทุกใบนั้น ถ้าใครไปกวนมันเข้า ตะกอนก็จะลอยคลุ้งขึ้นมา วิสัยของคนเลวนั้น เมื่อตนเองไม่สามารถทำให้น้ำใสได้ ก็มักหาเรื่องกวนน้ำให้ขุ่นข้นไปเสียเลย"

สัญชาตญาณเก่า

เมื่อสมัยที่ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังสอนพวกเราอยู่นั้น พวกเราทุกคนยอมรับกันว่า ท่านมีอำนาจลึกลับบางอย่าง ซึ่งทำให้เกรงกลัว เมื่อรู้สึกตัวว่ามีความผิด มีอยู่สิ่งหนึ่งที่เรารู้ว่าท่านไม่ชอบ คือการที่พวกเราออกมาจับกลุ่มคุยกัน

นอกห้องในเวลาเรียน แต่ก็เป็นเคราะห์ดีของพวกเราอยู่อย่างหนึ่ง คือท่านเป็นคนสายตาสั้น เวลาท่านเดินตรงมา เรามักจะเห็นท่านก่อนเสมอ และเราก็จะส่งสัญญาณบอกให้ทุก ๆ คนรีบเข้าห้องเรียน หรือถ้าเข้าห้องเรียนไม่ทันก็รีบไปซุกซ่อนอยู่ที่ไหนให้มันพ้นหูพ้นตาท่านไปเสีย

มีอยู่วันหนึ่ง ลูกศิษย์ของท่านที่เพิ่งสำเร็จมาใหม่ ๆ และได้รับราชการทหาร แต่งเครื่องแบบยศนายร้อยตรีเข้ามาเยี่ยมท่านที่ห้องทำงาน หลังจากท่านศาสตราจารย์ศิลป์กล่าวชมลูกศิษย์เก่าของท่านว่าช่างสง่างามสมชายไปตามธรรมเนียมแล้ว ท่านก็นึกอะไรขึ้นมาได้ว่า

"นายใช่ไหมที่ฉันเห็นวิ่งเข้าไปแอบอยู่ข้างตึกเมื่อตะกี้นี้"

นายทหารใหม่อึกอักอยู่สักครู่ ก็ตอบท่านอย่างอาย ๆ ว่า

"ใช่ครับ ตอนที่อาจารย์เดินผ่านไปทางนั้น ผมกำลังคุยกับเพื่อน ๆ ที่มันยังตกค้างอยู่ พอพวกเขารีบหนีเข้าห้องเรียน ผมก็ลืมตัวไป รีบเผ่นหนีเอาตัวรอดกับเขาบ้าง สันดานผมมันเคยครับ มักจะเผลอคิดว่าตัวเองเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์อยู่ร่ำไป"

อาจารย์ศิลป์ศอกกลับ

ครั้งหนึ่งมีศิลปินมาจากฮ่องกง ไต้หวัน หรือญี่ปุ่น ผมจำไม่ได้ มาหาอาจารย์ศิลป์ เอาผลงานใส่แฟ้มใหญ่มาเปิดกางให้อาจารย์ศิลป์ดู อาจารย์ศิลป์ท่านเป็นผู้มีมรรยาทดีเยี่ยม ตามธรรมดาอาจารย์ศิลป์ ถ้างานของศิลปินคนอื่นที่ไม่ใช่งานของลูกศิษย์ท่าน ท่านมักจะชมว่า *"ดี ๆ... สวย ๆ นาย"* *"นายมีหัวนะ...แต่นายต้องฝึกนะ ฝึกเปอร์สเปคตีฟนะ...อนาโตมีหน่อยนะ"* คือไม่พูดให้ใครเจ็บช้ำน้ำใจ ตอนที่ศิลปินที่ว่านั่นมา ท่านก็ชมยกย่องเขา *"โอ...โอ...นาย ศิลปินใหญ่มาก เขียนดีมาก เขียนดีมาก"* ไอ้หมอนั่นก็เหลิง คิดว่า แหมเรา ดราวนี้สบายมาก ขนาดอาจารย์ศิลป์ชื่นชม เขาแลเห็นลักษณะอาจารย์ศิลป์ว่าคงจะเป็นคนมีสตางค์จ่ายแน่ เขาก็มองไปรอบ ๆ ห้องอาจารย์ศิลป์ เอ ไม่เห็นมี Portrait อาจารย์ศิลป์เลย ก็พูดว่าขอสเก็ตช์รูปอาจารย์ศิลป์หน่อย

"เอาเลย ๆ นาย" อาจารย์ศิลป์ไม่ขัด *"แต่ฉันปั้นไปนะ ฉันทำงานไปนะ"*

พอสเก็ตช์เสร็จ ศิลปินหมอนั่นก็ยื่นรูป Portrait ของอาจารย์ศิลป์ที่เขียนขึ้นให้ท่านอาจารย์ศิลป์ ท่านมองแล้วก็ชมว่า

"นี่ฉันเป็นอย่างนี้หรือ ไม่เลว ไม่เลว" ความจริงอาจารย์แกรู้อะไรทั้งนั้น แต่แกล้งทำเป็นไม่รู้ ชมให้เขาสบายใจ

"ค่าฝีมือผมสูงนะ" ศิลปินใหญ่เอ่ย *"เขียนให้ใครผมคิดหลายหมื่น แต่สำหรับอาจารย์ผมคิดหมื่นเดียว"* นี่ถ้าเป็นเรา เราดงโมโห เอ๊ะ! มันเล่นมาไม้นี้ แต่อาจารย์ศิลป์ท่านเฉย ท่านยิ้ม ดูไอ้หมอนั่นเขียนใบเสร็จค่ารูป ๑๐,๐๐๐ บาทให้ท่าน

ท่านก็ยิ้ม บอก *"เดี๋ยวฉันจะจัดการให้ แต่หน้าตานายนี่น่าปั้นนะ ฉันอยากปั้นบ้าง นายลักษณะดี ฉันอยากปั้นสเก็ตช์เอาไว้เป็นที่ระลึก"* ไม่กี่นาทีท่านก็ปั้นเสร็จ ส่งให้ศิลปินใหญ่ดู

"นาย นาย เป็นไง พอใจไหม แต่ไม่เป็นไรหรอก ฉันคิดหมื่นเดียวเท่านั้น..."

แบบ

ตอนนั้นผมสอนอยู่โรงเรียนเพาะช่าง มีคนเขามาบอกผมว่า อาจารย์ศิลป์อยากให้ไปเป็นแบบปั้น พอไปหา ท่านก็พูดว่า

"ฉันจะปั้นพระเจ้าตากสิน" คือที่ประชุมกรรมการเขาถกเถียงกัน พยายามค้นคว้าหาหน้าตาพระเจ้าตากสินมาให้อาจารย์ปั้น แต่ก็หาไม่ได้ มีแต่รูปที่สเก็ตช์ ๆ บอกว่ามีลักษณะเป็นจีน ๆ เท่านั้น ตกลงก็เอาแน่ไม่ได้ว่าหน้าตาท่านเป็นอย่างไร ก็ให้อาจารย์ศิลป์จินตนาการเอง อาจารย์ศิลป์ก็จินตนาการว่า พระเจ้าตากสินหน้าตาควรจะมีลักษณะคนไทยผสมจีน

"ฉันนึกดูแล้วว่าหน้าตาพระเจ้าตากสินจะต้องเหมือนนายกับนายจำรัส

บวกกัน ฉันว่าอย่างนั้น นายต้องมาเป็นแบบให้ฉัน"

ผมก็เลยต้องไปเป็นแบบให้อาจารย์ท่าน ไปยืนทำท่าเบ่งยืดอกเป็นพระเจ้าตากสินอยู่ ๓ - ๔ วัน ให้อาจารย์ท่านปั้น พร้อม ๆ กับ*อาจารย์จำรัส เกียรติก้อง*

ความประทับใจในชีวิต

ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังศึกษาเพิ่มเติมที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี เย็นวันหนึ่ง *อาจารย์ประหยัด พงษ์ดำ* กระหืดกระหอบขึ้นไปหาข้าพเจ้าบนหอพักบอกว่า *"ครู ครู แต่งตัวเร็ว อาจารย์ศิลป์มาเยี่ยมเรา แล้วจะพาไปกินอาหารอร่อยที่สุดในกรุงโรม"* พูดยังไม่ทันขาดคำ ท่านอาจารย์ศิลป์ก็ขึ้นมาในห้องอันรกรุงรังของข้าพเจ้าเสียแล้ว ท่านสำรวจดูรอบ ๆ ห้อง และกระเซ้าข้าพเจ้าว่า *"ฉันกลับถึงเมืองไทย จะฟ้องสุวรรณีว่า ทวีเอาแหม่มมานอนด้วย"* ก็เกือบจะจริง เพราะที่ข้าพเจ้าพักอยู่เป็นหอนักศึกษาหญิง ซึ่งมีข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาชายคนเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีเพื่อนนักศึกษาชายชอบมาเยือนอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอาจารย์ประหยัด

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์พูดด้วยอารมณ์ดี (ซึ่งเป็นเช่นนี้เสมอเมื่ออยู่นอกเวลาราชการ หรือเมื่อพอใจในผลงานของลูกศิษย์) บอกว่า *"วันนี้ฉันจะพาไปกินอาหารที่อร่อยที่สุด มีชื่อเสียงที่สุดในกรุงโรม..."* พอท่านเอ่ยชื่อ *ภัตตาคารอัลเบอร์โต้ คุณจุลจิตร สิงหเสนีย์* ซึ่งมาพ่วงท้ายตอนหลังอีกคนก็พึมพำว่า ลาภปากเหลือเกิน และแอบบอกว่า *"ร้านนี้โก้ หรูหราที่สุด แพงที่สุดเลย"* ทำให้อดภูมิใจไม่ได้ว่าบางทีเราอาจจะเป็นที่รักของท่านก็ได้ เพราะตามธรรมดาท่านมักจะไม่ฟุ่มเฟือยในเรื่องเช่นนี้ แต่โชคไม่ค่อยจะดีนัก พอไปถึงหน้าภัตตาคาร ปรากฏว่าร้านปิด ภัตตาคารอัลเบอร์โต้ได้เคยลงเป็นภาพข่าวในนิตยสาร *"ไลฟ์"* ที่มีชื่อเสียงของอเมริกาฉบับหนึ่ง เป็นภาพกุ๊กกำลังเคล้าเส้นหมี่อิตาเลียนบนอากาศ ด้วยตะเกียบทองคำแท้เหลืองอร่ามจับตา ยาวประมาณ ๒ เท่าของตะเกียบก๋วยเตี๋ยว คงจะหนักหลายบาท ท่าทางควงตะเกียบของเขาสง่างามราวกับผู้อำนวยเพลงคลาสสิกยังไงยังงั้น ท่ายืนตรง ส้นเท้าชิด แต่งกายด้วยสูทขาวสะอาด เคล้าสปาเกตตีหมุนลอยบนอากาศในระดับตาหลายรอบ ก่อนจะวางบนจานเปล่าตรงหน้าลูกค้าอย่างนุ่มนวล

โดยไม่หกเลอะเทอะ ใช้รถที่มีคนช่วยเข็นไปรอบ ๆ โต๊ะ ซึ่งถือว่าเป็นการโชว์ที่ประทับใจพวกเศรษฐีที่มาอุดหนุนจากทุกมุมโลก

ตกลงท่านศาสตราจารย์ศิลป์ได้พาพวกเราไปอีกภัตตาคารหนึ่ง ซึ่งท่านบอกว่าฝีมือพอกัน แต่ชื่อเสียงดูจะเป็นรองกว่า สิ่งสำคัญที่ท่านตั้งใจจะให้พวกเราได้ลิ้มชิมรสก็คือ อาหารหลักแท้ ๆ ของอิตาเลียน คือ มะกะโรนี และสปาเกตตี (หมี่เส้นกลมและแบน)

ข้าพเจ้าและทุกคนที่อยู่ในโรมต่างก็ทานมะกะโรนีและสปาเกตตีกันแทบจะทุกมื้อเหมือนกับทานข้าวที่เมืองไทย กล้าสาบานได้ว่าเพิ่งจะมาเจอที่เด็ดดราวนี้เองอร่อยอย่างสุดที่จะบรรยายได้ ไม่ได้ใส่เนื้อใส่หอย หรือผักและผงโรยอะไรทั้งสิ้น มีแต่เส้นเหลืองอ่อนนิ่ม ๆ และเนยที่เหลวเหมือนน้ำนมเท่านั้น ท่านศาสตราจารย์ศิลป์เมื่อทราบว่าเราต่างก็ยอมรับในฝีมือสปาเกตตีเป็นอย่างดี ท่านก็พูดเหมือนกับจะให้สติปัญญาแก่ลูกศิษย์เสมอว่า *"การปรุงอาหารก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง คนที่มีฝีมือ มีความชำนิชำนาญ เพียงแต่ทำสิ่งธรรมดา ๆ ก็ยอดเยี่ยมแล้ว พวกที่ไร้ซึ่งฝีมือและศิลปะในการปรุง ก็มักจะเรียกร้องความสนใจ โดยการคิดค้นสูตรอาหารที่แปลกประหลาดพิสดารแหวกแนวออกไป ส่วนมากมักจะอยู่ได้ไม่นานก็ปราศจากการสนใจ เพราะสิ่งที่แปลกใหม่มักจะไม่ต้องอาศัยฝีมือ ความรู้ ความชำนาญอะไรเมื่อสิ่งที่ได้มาง่าย คุณค่ามันก็ย่อมจะด้อย เพราะใคร ๆ ที่พบเห็นก็คิดว่าตัวเองก็ทำได้เหมือนกัน แต่สิ่งที่ตรงข้าม สิ่งไหนที่ธรรมดา ๆ ที่ต้องใช้ฝีมือความสามารถเป็นอย่างสูงจะลอกเลียนกันไม่ได้ง่าย ๆ สิ่งนั้นย่อมจะมีคุณค่าสูงและยืนยงคงอยู่ได้ยาวนาน ไม่เสื่อมสลายไปได้ง่าย ๆ"*

สิ่งที่ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ไม่สบอารมณ์เป็นอย่างมาก นอกจากพวกที่ทำเรื่องเละเทะพิสดารแล้ว ที่ท่านเกลียดอีกอย่างหนึ่งคือ สิ่งที่ไม่ได้ทำอะไรเลย เช่น มีคนส่งรากไม้คดไปคดมา รูปร่างแปลก ๆ หรือพวกเศษเหล็กเศษชิ้นส่วนสิ่งของต่าง ๆ เอามาส่งแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ท่านก็จะโละออกให้หมด ถ้าเป็นของลูกศิษย์ก็ถึงกับโยนทิ้งไปเลย ท่านจะพูดอย่างฉุนเฉียวว่า *"สิ่งของพวกนี้เป็นวัตถุดิบ มันเป็นผลิตผลของธรรมชาติ ไม่ใช่เกิดจากฝีมือของมนุษย์ ศิลปะนั้นจะต้องผ่านสมองและน้ำมือของมนุษย์ให้ผู้รับรู้สึกถึงความสุนทรีย์ความงาม ใส่อารมณ์แก่ผู้พบเห็น ให้ความดื่มด่ำประทับใจ ซาบซึ้งถึงฝีมือไม่เสื่อมคลาย ความพากเพียรอัน*

สูงส่ง บางครั้งถึงสะกดจิตใจให้ระลึกและใฝ่หา ซึ่งจะต้องอาศัยการเล่าเรียนและฝึกฝนมามากเป็นพิเศษในการที่จะเป็นศิลปินผู้ผลิตผลงาน"

ความจริงอาหารมื้อสำคัญในค่ำวันนั้น ยังมีจานเนื้อ สลัด และอาหารทะเลอีกหลายอย่างจนทานไม่หมด แต่เราต่างก็ติดใจสปาเกตตีมากกว่าอย่างอื่น และจนเดี๋ยวนี้เวลาข้าพเจ้าไปเจอร้านก๋วยเตี๋ยวที่อร่อย ๆ ก็พยายามดูว่าเขาใส่อะไรเป็นพิเศษกว่าร้านอื่น ๆ เขาบ้าง ก็เห็นธรรมดา ๆ เหมือนอย่างร้านทั่วไปนั่นแหละ ไม่ได้ใส่เครื่องปรุงอะไรเป็นพิเศษเลย หรือร้านอาหารไทยที่ใหญ่และมีชื่อเสียงที่สุดก็ปรุงอาหารไทยล้วน แต่ใช้สูตรเครื่องปรุงมาตรฐานทั้งนั้น ไม่ได้แหวกตำรับตำราอะไรเลย ทำให้รำลึกถึงคำพูดอันเป็นคติสอนใจของท่านเสมอว่า

"ทำธรรมดา ๆ นั่นแหละ ถ้ามีศิลปะ คนทั่วไปเขาก็ยอมรับเอง" ที่โต๊ะอาหารคืนนั้น ท่านศาสตราจารย์ศิลป์พูดภาษาไทยกับพวกเรา สลับกับเสียงหัวเราะอย่างมีความสุข จนบ๋อยเสิร์ฟและผู้จัดการร้านเข้ามายืนยิ้มกริ่มอยู่ใกล้ ๆ โต๊ะ กระซิบถาม*คุณจุลจิตร*ซึ่งเชี่ยวชาญภาษาอิตาเลียนมาก เพราะอยู่โรมมาก่อนเราหลายปี ได้ความว่า *"แกสงสัยว่า อาจารย์คงอยู่เมืองญี่ปุ่นนานมากทีเดียว ถึงได้พูดภาษาญี่ปุ่นได้คล่องแคล่วเช่นนี้"*

ทำเอาพวกเราทุกคนพากันหัวร่องอกันทีเดียว เพราะเขาเข้าใจว่าพวกเราทั้งหมดเป็นญี่ปุ่น และข้าพเจ้ายังขันอีกอย่างก็คือ ท่านอาจารย์ศิลป์อยู่เมืองไทยร่วม ๔๐ ปียังพูดไทยไม่ชัดและคล่องแคล่วเลย

ช่างรัก

"ช่างรัก ช่างรัก ฟังกันหน่อย อาจารย์ศิลป์มีเรื่องจะพูดด้วยครับ ขอให้ทุกคนไปพบที่ห้องของท่านเดี๋ยวนี้"

เสียงสั่งเกือบเป็นตะโกนของคนงานใหม่ที่ห้องลงรักปิดทองของศิลปากรเมื่อครั้งกำลังริเริ่มจะตั้งเป็นมหาวิทยาลัย

อีกชั่วครู่ต่อมา พวกช่างรักทั้งหลาย ต่างก็ค่อย ๆ ย่องเข้าไปในห้องของ

ศาสตราจารย์ศิลป์เงียบ ๆ อย่างเกรงอกเกรงใจยิ่ง

"อาจารย์ครับ ผมตามช่างรักมาพร้อมกันแล้วครับ"

เสียงหนึ่งทำลายความเงียบขึ้น ทำให้เจ้าของห้อง ซึ่งกำลังก้มหน้าก้มตาขีดเขียนอะไรอยู่บนโต๊ะหันมามองลอดแว่นตาอันหนาเตอะ

"มานะมีอ้า !" (คำอุทานภาษาอิตาเลียน แปลว่า คุณแม่ของฉัน !) *"ฉานต้องการพบนายแธมรัส น่ะนาย ม่ายช่าย ชังรัก"*

แม้จะเป็นสำเนียงที่ฟังยากสักหน่อย แต่ช่างรักก็ถึง "บางอ้อ" เกือบพร้อมกัน

"อีโธ่ ! ท่านหมายถึง จำรัส ต่างหากเล่า"

หนึ่งในจำนวนนั้นหันไปตวาดเอากับผู้ที่ไปตามเขามาให้เสียเที่ยว ก่อนที่จะพากันผละออกจากห้องไป

บาป

บริเวณสนามหญ้าอนุสาวรีย์ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เมื่อสมัยเริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น ทางกรมศิลปากรเขาทำเป็นลานคอนกรีตเต็มบริเวณหมด

เวลากลางวันแดดจัด ไอความร้อนจะแผ่ไปทั่วบริเวณ ท่านศาสตราจารย์ศิลป์จึงสั่งให้ทุบพื้นคอนกรีตตรงกลางออก ทำเป็นสนามหญ้าและปลูกต้นดอกแพงพวยไว้โดยรอบ เพราะเห็นว่าดอกดก ขึ้นง่าย ปลูกง่าย ไม่ต้องสิ้นเปลืองค่าบำรุงรักษา

คอนกรีตที่เหลือเป็นทางเดินโดยรอบ ซึ่งเหมือนกับปัจจุบันนี้ พวกนักศึกษาใช้เป็นที่เล่นกีฬาในเวลาเลิกเรียนตอนเย็น พวกเรามีน้อยคนนักที่จะกล้าเล่นกีฬาหรือหมากรุกในเวลาเรียน เพราะโดนท่านพูดดุเอาเสมอว่า

“ที่นี่ไม่มีชั่วโมงพลศึกษา ใครอยากเล่นกีฬา ก็ไปเรียนที่อื่น”

มีอยู่วันหนึ่ง พวกเรา ๕-๖ คนเห็นท่านนั่งรถออกจากมหาวิทยาลัยไป ก็ช่วยกันยกคอนกรีตสี่เหลี่ยม ๒ แท่งที่หล่อเจาะรูไว้สำหรับปักเสาขึงเน็ตเล่นตะกร้อกันในเวลาเรียน

สักครู่เดียวปรากฏว่าท่านกลับเข้ามหาวิทยาลัยมาอย่างไม่คาดฝัน พวก ๕-๖ คนนั้นรีบช่วยกันถอดเสาเก็บเน็ตกันอย่างรวดเร็ว แต่แท่งคอนกรีตสำหรับปักเสาเน็ตแท่งหนึ่งยกเก็บแอบไม่ทัน เพราะท่านกำลังเดินตรงเข้ามาเสียแล้ว นักศึกษาคนหนึ่งชื่อ *นายประหยัด* รีบเอากระดาษหนังสือพิมพ์คลุมปิด แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าไว้ก่อน

พอท่านเห็นกระดาษหนังสือพิมพ์แผ่นใหญ่เกะกะขวางหน้าอยู่เช่นนั้นก็เดือดดาลขึ้นมาทันที อย่าว่าแต่กระดาษหนังสือพิมพ์เลย แม้แต่เศษขยะชิ้นเล็ก ๆ ท่านก็ไม่อยากเห็นมันตกหล่นเรี่ยราด เลยยกเท้าเตะกระดาษแผ่นนั้นเข้าโครมใหญ่ ท่านเลยตัวงอนั่งกุมเท้าอยู่ตรงนั้นเอง

นี่คือตัวอย่างเล็ก ๆ ที่ลูกศิษย์มักจะทำให้ท่านเจ็บตัวและเดือดร้อน

กรรม

มีอยู่ครั้งหนึ่งขณะที่ผู้เขียนได้เป็นแบบปั้นรูปพระเจ้าตากสินให้ท่านศาสตราจารย์ศิลป์นั้น ผู้เขียนได้สังเกตว่า ตลอดวันนั้นท่านอาจารย์ซึ่งเป็นผู้ก่อกำเนิดให้มหาวิทยาลัยของเรา ได้เดินไปขมวดมุมผ้าเช็ดหน้าที่วางอยู่บนโต๊ะทำงานหลายครั้ง คือ ตอนเช้า ๒ มุม บ่ายอีกหนึ่งมุม ตอนเย็นขณะที่ท่านมัวล้างไม้ล้างมือ ผู้เขียนก็แอบผูกให้อีกมุมหนึ่งให้ครบ ๔ มุมเสียเลย เพื่อท่านจะได้ไม่ต้องเสียเวลามาผูกให้เมื่อยมืออีก สงสัยเหมือนกันว่าท่านผูกของท่านเล่นทำไม ท่านก็คงจะเป็นคนมืออยู่ไม่สุขเหมือนเรานั่นแหละ ผู้เขียนคิดอยู่ในใจ

เช้าวันรุ่งขึ้นผู้เขียนต้องมาเป็นแบบอีกครั้งหนึ่ง ท่านบ่นให้ฟังอย่างน่าสงสารที่สุดว่า

"วานนี้ฉันผูกผ้าเช็ดหน้ามากถึงสี่มุม พอไปถึงบ้าน ฉันนึกออกอย่างสบายว่า มุมหนึ่งฉันจะต้องรีบไปงานศพ มุมสองฉันตั้งใจจะไปฟังคอนเสิร์ต มุมสามฉันจะต้องเตรียมหนังสือการสอนคริติกสำหรับวันนี้ แต่มุมที่สี่นั้นฉันต้องเอามือก่ายหน้าผากทั้งคืน ฉันไม่เคยลืมถึงขนาดนี้จริง ๆ นะทวี"

อาจารย์ศิลป์ต้อนรับแขกชาวต่างประเทศที่มาเยี่ยมเยือนมหาวิทยาลัยศิลปากร

ประยูร อุลุชาฎะ

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๓๕, นักวิชาการ, นักเขียน นามปากกา "น. ณ ปากน้ำ" และ "พลูหลวง", อาจารย์ และอดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนศิลปศึกษา (วิทยาลัยช่างศิลป)

คำสาปอาจารย์ศิลป์

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ อังกฤษมาโปรยระเบิดในแม่น้ำเจ้าพระยา เรือสินค้าเข้ามาไม่ได้ กระดาษปอนด์ที่เราใช้กันไม่มีขาย กระดาษดี ๆ หายาก บางคนต้องไปเอากระดาษห่อของมาใช้เขียน กระดาษห่อของสีน้ำตาลมันยับเยินก็ต้องเอามาลงพื้น เอาสีขาวผสมกาวทาเสียก่อนจะเอามาเขียนสีน้ำหรือสีฝุ่นก็ตาม ต้องทำอย่างนี้ทั้งนั้น ทุกคนก็พยายามค้นหากระดาษที่จะเอามาใช้งาน

ตอนนั้นผมเข้าไปดูข้าวของที่เวิ้งนาครเขษมบ่อย ๆ ก็ไปดูร้านขายหนังสือเก่า ๆ ไปเจอหนังสือเข้าเล่มหนึ่งเป็นภาษาเยอรมัน มีรูปถ่ายเกี่ยวกับโบราณสถานโบราณวัตถุ ฯลฯ พิมพ์อย่างดีมาก กระดาษก็อย่างดี ผมก็ซื้อมาแล้วฉีกทำ Composition บนกระดาษด้านหลัง ซึ่งปล่อยขาวไว้ เพื่อส่งอาจารย์ศิลป์

พอท่านตรวจงานมาถึงของผมก็พูดขึ้นว่า *"กระดาษอะไรนี่นาย...ดีมาก..."* แล้วท่านก็พลิกกลับมาดูด้านหลังภาพ Composition ของผม ผมเห็นท่านรู้สึกโกรธขึ้นมาทันที... โกรธมาก โกรธจริง ๆ พูดออกมาเสียงดังว่า

"นี่ภาพพระพุทธบาทสมัยสุโขทัย ทำไมนายเอามาทำอย่างนี้...! สักวันหนึ่งนายจะต้องเสียใจ !"

มันเป็นเหมือนคำสาปของท่าน ทุกวันนี้ผมเองต้องกลายเป็นนักศึกษาเรื่องโบราณคดี โบราณวัตถุ อะไรเหล่านี้ ไม่ว่ารอยพระพุทธบาทหรืออะไรต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนไม่ค่อยได้สนใจเลย ขนาดเอาภาพพิมพ์พระพุทธบาทสุโขทัยมาทำ Composition แล้ว Composition แผ่นนั้นของผม อาจารย์ศิลป์ท่านก็ไม่ยอมตรวจให้คะแนน เหมือนเป็นการลงโทษให้ผมรู้สึกและจดจำ

วัดสุทัศน์ - วัดพระแก้ว

อาจารย์ศิลป์พาไปทัศนศึกษาที่วัดสุทัศน์ คราวนั้นมีผม *ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ* อาจารย์ศิลป์ท่านก็พูดว่า ตั้งแต่ท่านเห็นวัดทุกหนทุกแห่งมา วัดสุทัศน์นี่เป็นวัดที่สง่างามที่สุด วางแผนผังแบบแปลนดีที่สุด มีตัววิหารใหญ่อยู่ด้านหน้า มีพระระเบียง แล้วมีพระอุโบสถตั้งขวางอยู่ด้านหลัง มีพระระเบียงอีก แล้วยังมีสัดส่วนของกุฏิสงฆ์ มีศาลารายอะไรต่ออะไร มีแปลนที่สวยสมบูรณ์ที่สุดเลย ท่านก็พูดถูกต้องในแง่ของศิลปะ ของสถาปัตยกรรม แต่ไอ้ตอนนั้นผมกับไพบูลย์ปากดันก็คัดค้านท่านทันทีเลยบอกว่า

"เอ๊ะ อาจารย์ครับ วัดสุทัศน์นี่รู้สึกมันแห้งแล้ง ร้อนจะตาย อย่างกับเดินในทะเลทราย" ร้อนจริง ๆ เวลาเดินต้องหลบแดดกันแทบตาย ผมก็เถียงอาจารย์ว่า *"จะดีได้ยังไง"* คือมองกันคนละแง่ ผมว่าวัดพระแก้วน่ะดีที่สุด เวลาเดินก็ได้หลบแดดไปตามสุมทุมพุ่มไม้ หลบไปซอกโน้นซอกนี้ เพราะเราชอบไปหลับที่วัดพระแก้วกันบ่อย ๆ เวลาไปเขียนรูป เราก็ชอบวัดพระแก้ว แล้วตอนนั้นไอ้อินทรีย์แก่กล้าทางศิลปะเราก็ไม่ค่อยมี ไม่ได้มองในแง่ของท่านที่มองในฐานะนักศิลปะที่แลเห็นการจัดแปลนให้ความเด่นความสำคัญเป็นหนึ่งเป็นสองเป็นสามอะไรอย่างนั้น พอเราด้านขึ้นมา ท่านก็หยุดชะงักเลย แล้วท่านมองเราด้วยหางตาเลยนะ ไอ้เรากับไพบูลย์ก็ยังพูดกันว่า วัดพระแก้วดีกว่า เพราะเราไปติดอยู่กับบรรยากาศความเป็นวัดที่มันสงบร่มรื่น เราไม่ได้ดูในแง่ศิลปะ แล้วท่านก็ไม่ได้พูดอะไรต่อเลย

หลังจากที่ท่านเสียไปแล้วนี่ ผมก็เข้าออกวัดสุทัศน์บ่อย ๆ เหมือนกัน ก็ไปดู ไปยืนดูหลังวิหารก็นึกว่า เออ...จริงของท่าน อาจารย์ศิลป์ท่านพูดในแง่ศิลปะในเรื่องแผนผัง ในเรื่องความงามอะไรต่าง ๆ นี่ดีมาก แต่ไอ้เราไปคัดค้านท่าน ท่านไม่พูดเลย คงจะให้เรารู้เองในวันหนึ่งข้างหน้า

ร่วมกิจกรรมนักศึกษา

มีอยู่ปีหนึ่งไปจัดงานต้อนรับน้องใหม่ที่โรงละครแห่งชาติหลังเก่าที่ติดกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ข้างพระที่นั่งศิวโมกข์พิมานในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ซึ่งโรงละครนี้ถูกไฟไหม้ไปแล้ว ในรายการแสดงนั้นมีฉากหนึ่งเป็นการแสดงอุปรากร เราเล่นอุปรากรกันเลย มี*ชุณห์*หรือ*เสนีย์ อุษณีสาร*เป็นเสียงเทนเนอร์ *สุพรรณิการ์* เป็นเสียงโซปราโน่ เราทำฉากเป็นโขดหิน มีอะไรต่าง ๆ ทำอย่างดีเลย พอวันซ้อมใหญ่อาจารย์ศิลป์ท่านไปดูด้วย พออกพอใจชอบใจมาก ถึงกับลงไปช่วยแนะนำกำกับการแสดงเลยว่าต้องอย่างนั้นต้องอย่างนี้ ท่านชอบอกชอบใจอะไรขึ้นมาไม่ทราบ

ในปีที่ต้อนรับน้องใหม่รุ่น*ชลูด นิ่มเสมอ* พวกเราก็คิดจะทำเป็นค็อกเทลปาร์ตี้ ก็เตรียมเหล้า เช่น เวอร์มุด บรั่นดี วิสกี้ รวมทั้งพวกไวน์ต่าง ๆ เยอะแยะ ก็ใส่ผสมกันเปะปะ อาจารย์ศิลป์แกมาเห็นก็บอกว่า ทำอย่างนี้ไม่ได้ ไม่ถูก เขามีสูตรอยู่ ว่าแล้วแกก็ลงมือผสมให้เลย เทวิสกี้ลงไปขวดหนึ่ง ตามด้วยบรั่นดี น้ำโซดา อะไรต่ออะไรอีก ตอนนี้ผสมแล้วมันก็ต้องชิม ท่านชิมเข้าไปมาก ๆ เข้าก็เมา พวกเราก็เมา

ทันฑกรรมของอาจารย์ศิลป์

ในปีที่ ๓ ทุกคนจะต้องปั้นรูปคนเต็มตัว เป็นงานสำคัญถือเป็นการสอบด้วย แต่ละคนเขาก็ปั้นรูปขนาดพอดี คือรูปคนหัวเท่าลูกมะขวิดกำลังดี ขึ้นโครงเหล็กง่าย

แต่ตัวเราสองคนกับ*ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ* อวดดีจะปั้นรูปใหญ่ ไพบูลย์ดีหน่อยที่ปั้นรูปขนาดใหญ่ ๒ เท่าของคนอื่น ตัวข้าพเจ้าตอนนั้นไฟแรง อยากจะปั้นให้ใหญ่กว่าตัวจริง ก่อนหน้าจะปั้น ๒ วันอุตส่าห์เตรียมการ โดยทุบดิน เอาน้ำพรมดิน เตรียมดัดเหล็กขึ้นโครงจนสำเร็จ พวกเพื่อน ๆ เขาก็ไม่ว่าอะไร อยากปั้นรูปใหญ่หาเรื่องลำบากก็ช่างมัน *อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี* ท่านไม่กล้าพูด แต่ท่านกล่าวคำอุปมาอุปไมยไว้มาก เป็นทำนองว่าควรเป็นรูปเล็ก ๆ จะดีกว่า ไม่เหนื่อย

แต่เราเองปักใจเสียแล้ว ดินก็เตรียมการไว้แล้ว ไม่เอาเปรียบใคร พอเริ่มลงมือปั้นก็ผูกลวด ใส่ดรอส พอกดิน แต่ละคนก็เหน็ดเหนื่อย ไม่มีใครสนใจใคร อาจารย์แสวงผู้สอนปั้น แม้ท่านจะเตือนแล้ว แต่เราไม่ยอมฟัง ความที่ท่านปรานีกับ

เรา ก็ช่วยมาให้คำแนะนำเหมือนคนอื่น ๆ ท่านไม่ถือในความดื้อรั้นของเรา

งานชิ้นนี้ทำความเหนื่อยยากให้มาก เคยท้อแท้อยากจะยุบแล้วขึ้นรูปใหม่เป็นรูปเล็ก ๆ ตามเพื่อน แต่ทิฐิมานะเราค่อนข้างแรง ก็ทนทำต่อไป ปั้นไปได้ ๒ อาทิตย์แล้ว อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ท่านเข้ามาตรวจงาน ท่านไปช่วยแก้งานของคนอื่นหมด แต่ท่านไม่เข้ามาตรวจดูงานของเราเลย อาจจะเป็นเพราะขัดคำสั่งท่าน การที่เราปั้นรูปขนาดใหญ่ก็เพราะไม่เห็นมีคำสั่งห้ามไว้

อาจารย์ศิลป์ท่านเข้ามาตรวจงานอีก ๒-๓ ครั้ง ก็ไม่ยอมเข้ามาดูงานที่เราปั้นอีกเลย ตอนนี้ชักกำลังใจตก ด้วยทราบว่ารูปปั้นชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้เป็นชี้ตายว่า เราจะผ่านการสอบปีที่ ๓ ได้หรือไม่ เพื่อน ๆ เขาคงจะมองเห็นอนาคตของเราได้ราง ๆ แล้ว

วันสุดท้ายปั้นกันอย่างเอาเป็นเอาตาย จนหมดเวลา ๕ โมงเย็น ทุกคนต้องออกจากห้องหมด คณะอาจารย์ประมาณ ๒ - ๓ คนพร้อมกับอาจารย์ศิลป์ก็เข้ามาตรวจงาน วันนั้นใจคอเต้นแรง เมื่อคณาจารย์ผู้ตรวจงานออกจากห้องไปในเวลา ๖ โมงเย็น เป็นเวลาค่ำ เพื่อนมาบอกว่างานของเราผ่านการสอบไปได้ และได้คะแนนดีพอใช้ อาจารย์ฝรั่งให้ทุกคนที่อยากจะหล่อรูปปั้นของตนรีบหล่อไว้ แล้วให้รื้อดินกับเหล็กออก เพราะอีก ๒ วันนักศึกษาชั้นอื่นเขาจะเข้าเรียนปั้นโดยปกติ แต่มีคำสั่งไม่ให้ใครช่วยเรารื้อดิน รื้อเหล็ก เมื่อไม่ให้ใครช่วย เราก็รื้อคนเดียว ขนดินคนเดียว นั่นเป็นการลงโทษฐานขัดคำสั่งครูบาอาจารย์ นึกในใจว่าครูทุกท่านยังคงปรานี ไม่เอาเราสอบตกก็นับว่าเป็นบุญแล้ว โทษแค่นี้ก็ต้องยอมรับโดยไม่ปริปาก

นับแต่นั้นมาท่านอาจารย์ศิลป์ท่านก็มักจะพูดกับใครต่อใครว่า นายประยูรเขาเป็นคนดื้อ เคยมีเพื่อนดูเหมือนจะเป็นไพบูลย์ เขาอุ้มลูกคนโตของเราเข้าไปหาอาจารย์ศิลป์ แล้วลูกไปหยิบไม้ปั้นของท่านไม่ยอมคืน ใครไปแกะมือก็เอาหัวโขกกระดานใกล้ ๆ อาจารย์ศิลป์ท่านหัวเราะ ท่านว่าเขาดื้อเหมือนพ่อ

พลังอำนาจ

ตอนผมเรียนอยู่ปีที่ ๕ มีอยู่ ๒ คนเท่านั้นคือ ผมกับ*ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ*

อาจารย์ศิลป์ท่านก็สอน Critic กับ Aesthetic ท่านก็เอาหนังสือมาแปลให้ฟังให้ดู ท่านบอกว่าการที่เราจะพิจารณาถึงความแตกต่างของศิลปิน เราจะต้องพิจารณาดูที่ Force หรือพลังอำนาจด้วย แล้วท่านก็เปิดเพลงของ*บีโธเฟน* บอกว่าเขาเหนือกว่าใคร เพราะอะไร ? ก็เพราะเขามี Force มีพลังอำนาจ ท่านพูดถึง*ไมเคิลแอนเจโล*ด้วย ไอ้ผมก็พูดว่าไมเคิลแอนเจโลเขียนรูปดีก็จริง แต่บางทีดูแล้วมันเหมือนรูปปั้น รูปสลักที่ลอยเคว้งคว้าง ๆ แต่*ราฟาเอล*ดูเหมือนจะมีอะไรบางอย่างที่ดูจะเป็นจิตรกรรมมากกว่าของไมเคิลแอนเจโล

อาจารย์ศิลป์ท่านก็บอกว่า ท่านหมายถึงพลังอำนาจที่มีอยู่ในงาน ไอ้เราตอนนั้นก็คงยังไม่เข้าใจอะไรลึกซึ้งมากมาย ท่านก็บอกว่าเอาละไม่เป็นไร แล้วท่านก็พูดเรื่องอื่นต่อไป

ภายหลังผมมาเข้าใจดี เมื่อตอนที่ผมไปยุโรป ไปที่วังวาติกัน กรุงโรม ผมเดินดูภาพแต่ละห้อง ๆ ขณะนั้นนักท่องเที่ยวต่างก็เดินผ่าน ๆ ไป ไม่สนใจรูปอะไร ๆ มากนัก แม้จะเป็นรูปของ*ราฟาเอล*หรือของ*บอตติเซลลี*ก็ตาม ทุกคนมุ่งไปที่*วิหารซิสตีน* ที่ไมเคิลแอนเจโลเขียนภาพไว้ แล้วก็ไปตกคลั่กอยู่ในวิหารนั้น เพื่อจะดูภาพ *The Last Judgement* ซึ่งเป็นภาพที่เขียนอยู่บนผนังของวิหาร ทุกคนที่ไปดูตะลึงงันกันไปหมด ทั้ง ๆ ที่เป็นภาพอย่างที่ผมเคยบอกอาจารย์ศิลป์ว่าเป็นรูปปั้นลอยเคว้งคว้าง ๆ อะไรนั่น ผมเห็นแล้วก็นึกอยู่ว่านี่มันเป็นงานที่เกินพลังอำนาจมนุษย์ธรรมดาจะทำได้ ราฟาเอลมันดีจริง มันใหญ่จริง แต่เทียบกับไมเคิลแอนเจโลแล้ว เทียบไม่ได้ ไอ้ผมก็ไม่ฟัง ไม่เชื่ออาจารย์ท่านแต่แรก แต่ที่เป็นอย่างนั้นไม่ใช่อะไรหรอก เราอยู่เมืองไทย อาจารย์ท่านเอาของที่เราไม่เคยพบเคยเห็นมาสอน แล้วมันก็เป็นเพียงภาพพิมพ์ แต่ตัวท่านเคยเห็นของจริงมาแล้ว ท่านดูมิติของภาพมาแล้ว ท่านก็พูดได้เต็มที่ แต่เราไปดูในภาพถ่าย ภาพพิมพ์ซึ่งมันแบนเท่า ๆ กันหมด เราก็เห็นผลงานของราฟาเอลสวยนุ่มนวล ยิ่งรูปมาดอนน่าก็ยิ่งสวย ก็เลยดูว่าสวยกว่าของไมเคิลแอนเจโล ผมถึงว่าการศึกษาศิลปะนี่มันต้องเห็นของจริง

กำเนิดโรงเรียนศิลปศึกษา

การก่อตั้งโรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรหรือโรงเรียนศิลปศึกษาขึ้น

มานั้น เกิดขึ้นจากการที่นักศึกษาที่เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยศิลปากรในระยะแรก ๆ นั้นสำเร็จออกไปได้น้อยมาก น้อยมากจริง ๆ บางคนถูกรีไทร์ออกไปและเสียอนาคตกันไปหลายคน เพราะมหาวิทยาลัยศิลปากรเข้มงวดด้านคุณภาพมาก เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้คิดที่จะให้มีโรงเรียนเตรียมของมหาวิทยาลัยขึ้นมา โดยในชั้นแรกส่งอาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากรไปสอนที่โรงเรียนเพาะช่าง สอนพวกที่จะมาเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อที่จะได้คนที่มีคุณภาพมาเรียน ก็ได้ผล จำนวนนักศึกษาที่จะถูกคัดออกไปในตอนสุดท้ายมันก็น้อยลง นักศึกษาสอบตกน้อยลง และนั่นเป็นโรงเรียนเตรียมระยะแรก

สำหรับที่เกี่ยวกับผมนั้น เรื่องก็มีอยู่ว่า ตอนนั้นผมจบปี ๕ แล้ว แต่สมัยนั้นยังไม่มีการให้ปริญญา ผมก็ออกไปสอนอยู่ที่โรงเรียนศิริศาสตร์ แต่พวกเราก็เหมือน ๆ กันทุกรุ่น คือจะไปทำงานอยู่ที่ไหนก็มักจะต้องแวะเวียนมาที่มหาวิทยาลัยเพื่อพบปะเพื่อนฝูงและครูบาอาจารย์

วันหนึ่งผมก็เจอะกับอาจารย์ศิลป์ ท่านก็เรียกผมไปพูดว่าท่านจะตั้งโรงเรียนเตรียม แล้วจะให้ผมเป็นคนทำหลักสูตร ตลอดจนควบคุมดำเนินงานทั้งหมด เรียกว่าไว้วางใจทุกอย่าง ท่านถามผมว่า *"นายจะทำได้ไหม ?"* ผมบอกว่าผมทำได้ แต่ผมต้องลาออกจากโรงเรียนศิริศาสตร์ ท่านก็บอกว่าให้ลาออกสิ มาทำที่นี่เลย ผมก็ลาออกมาช่วยอาจารย์

ตอนนั้นยังไม่มีสถานที่ของโรงเรียน ก็เลยขออาศัยสถานที่ในมหาวิทยาลัยศิลปากรนั่นแหละ ตอนแรกก็มีแต่*แผนกจิตรกรรม* อีก ๒ ปีต่อมาจึงมี*แผนกโบราณคดี* แล้วจึงมี*แผนกช่างสิบหมู่* ปัจจุบันก็เปลี่ยนชื่อเป็น*โรงเรียนช่างศิลป*

อาจารย์ศิลป์ในชุดสูท

อังคาร กัลยาณพงศ์

ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. ๒๕๓๒, กวี, จิตรกร

ฝันเห็นอาจารย์ฝรั่ง

ข้าพเจ้าฝันเห็นอาจารย์ฝรั่งบ่อย ๆ แต่ระยะหลังนี้คือปี ๒๕๒๗ ชักจะว่างวายไม่ได้ฝันเห็น อาจจะเป็นเพราะข้าพเจ้ามีถีนะมิทธะและนิวรณ์ ซึ่งกำลังเตือนตัวเองตื่นจากฝัน เวลาฝันเห็นอาจารย์ฝรั่งนั้น ก็ต้องฝันว่า ท่านมาตรวจงานปั้นและงานเขียน ข้าพเจ้าก็ต้องรีบร้อนตัวและสะดุ้งตามเคย เพราะเหตุนิสัยชอบทำอะไรในนาทีสุดท้าย

ภูเขาทอง

ในสมัยท่านอาจารย์มีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าได้ไปเที่ยวกับท่านหลายแห่ง ทั้งเคยนำท่านไปดูปูชนียสถาน เช่น วัดในตัวเกาะและนอกบริเวณกำแพงเมืองศรีอยุธยา ยกตัวอย่างง่าย ๆ เฉพาะอย่างยิ่งเช่นที่วัดภูเขาทอง ลวดลายเฟื่องประดับโบสถ์วิหารนั้น ท่านกล่าวเมื่อแรกได้เห็นว่า

"ฉันขนลุกนะนาย ใครมาอยุธยาถ้าไม่ได้มาเห็นลายกรวยเชิงนี้ก็เหมือนไม่ได้มาอยุธยา"

ความงามในสุนทรีย์อันเลอเลิศของอยุธยานั้น ไม่ใช่ว่าจะมีจำกัดอยู่เฉพาะลายเฟื่องกรวยเชิงประดับโบสถ์วิหารแห่งเดียวก็หาไม่ มีอยู่ทั่วไปเป็นปริมณฑลกว้างขวางยิ่ง ใกล้ ๆ เช่น เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองวัดญาณเสนอันชดช้อยเฉิดฉายพริ้งพรายสง่างามยิ่งนัก ฐานสิงห์อันหนักแน่นทรงพลังของมหาวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ ฐานชุกชีลายแข้งสิงห์ในวัดอื่น ๆ อีกมากมาย บุษบกในวัดเชิงท่าที่พระเจ้าตากถูกมัดไว้กับบันไดนั้น ธรรมาสน์และสังเค็ดวัดศาลาปูน วัดกุฎีดาว วัดหน้าพระเมรุ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดมเหยงค์ อีกหลากหลาย ไม่ปรารถนาบรรยายไว้ในที่นี้

สรุปว่าท่านปีติในสุนทรียภาพขนาดนั้น ผิดกับปัจจุบัน มนุษย์ขนลุกในทางหลงผิดต่าง ๆ ขนลุกดีใจเพราะมีลูกปืนแม็กนั่ม ลูกระเบิด ปืนใหญ่ และขนลุกในการประจบสอพลอหุ่นยนต์สฤษดิ์น้อย ขนลุกในทาวน์เฮาส์ (ห้องแถว) คอนโดมิเนียม (ห้องแถวทรงเครื่อง)

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า อาจารย์ฝรั่งมาเข้าฝัน ตรวจแก้งาน และข้าพเจ้าสะดุ้งตามเคยเหมือนสมัยเมื่อเป็นนักศึกษาเล็ก ๆ อยู่ครั้งเยาว์วัย ตกอกตกใจบ้างเป็นธรรมดา แต่พอสะดุ้งตื่นรู้ว่าฝันก็ค่อยโล่งใจ

บุญกุศล

การมีชีวิตร่วมสมัยกับท่านหลายปี มีทั้งติชมและยกย่อง ข้าพเจ้าเคยรับเงินค่าทำงานจากอาจารย์ฝรั่งหลายครั้ง มีใบเสร็จรับเงินซึ่งข้าพเจ้าออกแบบเอง มีองค์ประกอบพิสดาร แหวกแนวทุกใบเสร็จในโลกนี้ ท่านตื่นเต้นยินดีเซ็นให้โดยง่ายดายทุกที ข้าพเจ้าเก็บหินสวยงามจากแดวน้อย เอาแปรงทองเหลืองขัด ท่านยังเห็นธุลีละอองทองกระจิริดติดอยู่ บอกข้าพเจ้าว่า *"ฉันรู้สึกมีละอองทอง"* แววตาท่านละเอียดลออ แม้เมื่ออายุขัยล่วงไปมากแล้วก็ตาม ก่อนหน้าท่านจะลี้ลับไปปรโลก ท่านยังปรารภจะให้พวกปี ๔ ปี ๕ ไปหล่อจำลองลวดลายปูนปั้นที่ภูเขาทองช่วงนั้นก็รุ่นอาจารย์อนิก อาจารย์ประหยัด แต่ท่านจากไปเสียก่อน

สำหรับข้าพเจ้านั้น เวลาพักเที่ยงกลางวัน ท่านเคยใช้ให้ไปซื้อกล้วยน้ำว้าบ่อย ๆ รูปเส้นปากกาของข้าพเจ้า ท่านยังสูดปากบอกว่า แหม เส้นมันเลื่อนไหลมีชีวิตจริง ๆ เขียนรูปต้นไม้ นกบิน ท่านก็มาดู ท่านบอกว่า *"ฉันรู้สึกว่านกมันบินได้"* คือมีการเคลื่อนไหวของปีก ครั้งหลังสุดท่านเคยออกปากขอรูป Drawing ข้าพเจ้าไปรูปหนึ่ง ท่านอาจารย์ว่า *"รูปนี้ให้ฉันเถอะนาย"* เป็นรูปพุ่มลั่นทมผลิดอกสะพรั่งบนเขาวัง เพชรบุรี ท่านเอาไปติดไว้ในบ้านของท่านเอง เวลานี้ไม่ทราบว่ายังอยู่หรือหายไปแล้ว แต่ยังคงทนเพราะเขียนในกระดาษที่มั่นคงมาก

นับเป็นกุศลแต่หนหลังอย่างสูงยิ่ง จึงได้มาพบครูบาอาจารย์สำคัญหลากหลาย ในที่นี้ไม่พูดละเอียดไปถึงมัธยมสามัญ อันมี*ครูแสวง ไชยเศรษฐ์* เป็นต้น ที่

โรงเรียนเพาะช่างก็มี *ครูสงัด มุสิกถาวร ครูเฉลิม นาคีรักษ์* เป็นต้น

เฉพาะอย่างยิ่งมาเริ่มมีชีวิตวิญญาณของตัวเองที่ศิลปากร ก็มี*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์, อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี, อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์* ตลอดถึง*อาจารย์พระเทวาภินิมมิต* ขออภัยครูบาอาจารย์ที่ไม่ได้เอ่ยชื่อไว้ในที่นี้ แต่ทุก ๆ คน ทุกรูปนาม ยังระลึกถึงอยู่ในดวงใจมิรู้ลืมเลย

สมุดดินสอติดตัว

หมู่นี้อาจารย์ฝรั่งท่านหายไป หายไปไม่ได้มาตรวจงาน ท่านอาจจะไปอุบัติในภพใหม่ที่เลอเลิศแล้วก็เป็นได้ เพราะมิติพิเศษที่ท่านสั่งสมไว้ในสติปัญญาอันเฉียบแหลมคมคายยิ่งนั้น คงจะต้องไปสู่สุคติที่วิเศษสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ท่านสอนให้เป็นไปตามอุปนิสัยของศิษย์แต่ละคน ๆ ไป เอาส่วนดีที่สุดมาปลูกฝังให้เจริญงอกงาม ท่านรู้ว่าข้าพเจ้าเป็นกวีโดยกำเนิด ตั้งแต่ส่งงานวิชาองค์ประกอบ เวลาข้าพเจ้าเล่าไอเดียให้ท่านฟัง ท่านสูดปากบอกว่า ไม่ใช่เล่น หมายถึง ข้าพเจ้าเปรียบเทียบความได้อย่างวิเศษ เช่น เขียนรูปต้นไม้ให้ร่มเงาแล้วอธิบายไปถึงมารดาและบุตร ปรัชญาคมคายอันนั้นยังปิดไว้เป็นความลับจะพูดไปก็เป็นการยกอัตตาตนเอง

อาจารย์จะเตือนบ่อย ๆ ว่า *"นายจะไปไหน ให้เอากระดาษหรือสมุดดินสอไปด้วย พร้อมที่จะสเก็ตช์ หรือสตั๊ดดี้ได้ทันที"*

การเขียนเรื่องครูบาอาจารย์นั้น ถึงจะเอาแผ่นฟ้านภากาศมาเป็นกระดาษก็ดี เอาทิพย์ธรณีในโลกธาตุทุกโลกานุโลกในเอกภพมาเป็นดินสอ ซึ่งจะเขียนพระคุณครูแก้วหรือรัตนปูชนียบุคคลนั้นหาจบสิ้นไม่ เพราะพระคุณครูบาอาจารย์ซ่อนอยู่ทุกหนแห่งในเอกภพนี้และอนันตกาลจึงจะพอเพียงสนองงานทางมโนคติของศิลปิน ผู้อุบัติภพขึ้นมาเพื่อไขความลี้ลับของสกลจักรวาลนี้

ลูกศิษย์ที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากรและนักศึกษา ไปส่งอาจารย์ศิลป์เดินทางไปต่างประเทศ ที่สนามบินดอนเมือง

อุดร ฐาปโนสถ

นักเขียน-นักหนังสือพิมพ์

ชั่วชีวิต

เวลาสามสิบกว่าปีที่ผ่านไป (พ.ศ.๒๕๒๗) เนิ่นนานพอที่จะทำให้ลืมเรื่องราวต่าง ๆ ได้มากมาย แต่ภาพของอาจารย์ฝรั่งในชุดเสื้อสีกากีแขนสั้นกางเกงสีกากีเดินไปมาตามอาคารต่าง ๆ ยังคงสลักแน่นอยู่ในความทรงจำของเราเหมือนกับเมื่อวันวาน แขนสีขาวเต็มไปด้วยขน เนื้อเหี่ยว ๆ ที่เราเคยจับต้องด้วยความรักและท่าทางของท่านเมื่อปั้นรูป ซึ่งท่านจะทำปากขยับไปมาพร้อมกับมือที่ปาดดินออกอย่างคล่องแคล่ว เหล่านี้คงเป็นภาพที่ตรึงใจจนตลอดชีวิต

สิ่งที่จะตรึงใจจนตลอดชีวิตด้วยเช่นกัน ก็คือความรู้สึกในความงามที่ท่านอาจารย์ศิลป์ได้ฉีดใส่เข้าไว้ในจิตใจของลูกศิษย์ทุกคน

ท่านสอนให้เรารู้จักตั้งแต่ความงามเบื้องต้นของธรรมชาติ เส้นอันอ่อนละมุนกลมกลืนกันอย่างงดงามของใบไม้ ต้นไม้ ทั้งความเรียบง่ายและตระหง่านตระการของมัน สอนให้เห็นความงามในสีของดอกไม้ของแมลงที่ไม่มีมนุษย์ทำเทียมได้ ไปจนกระทั่งถึงความงามของงานศิลปะที่ยิ่งใหญ่ของโลกที่มนุษย์ได้เคยสร้างมา ท่านสอนให้เห็นความงามของร่างกายมนุษย์ ความงามของมือ ของเท้า ของใบหน้า ของดวงตา สอนให้ดูความรู้สึกที่เปล่งออกมาจากดวงตา

ท่านชี้ให้เห็นความงามของเส้นบนช่อฟ้าของโบสถ์ ความสละสลวยของลายไทยและศิลปะไทย

ท่านสอนให้เราเข้าใจความงามของภาพสลักรูปนักกีฬากรีก สอนให้เห็นความสง่าตระการของมนุษย์ในภาพของ*ไมเคิลแอนเจโล* ความอ่อนหวานในภาพของ*ราฟาเอล*

ท่านอธิบายความหมายในยิ้มของ*โมนาลิซ่า* ดวงตา นิ้วมือ และความหมายหลังภาพ

เหล่านี้ค่อย ๆ ซึมเข้าไปเกาะอยู่ในหัวใจของเรา จนแม้จะจงใจสลัดงัดแงะด้วยสันดานหยาบดั้งเดิมที่มีอยู่ให้หลุดออกไปก็หาทำได้ไม่ สิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้ลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์ทุกคนดำรงชีวิตด้วยความสุข นอกเสียจากว่าบางคนจะละเมิดศีลของอาจารย์แล้วละโมบเงินจนเกินไป ศีลข้อนี้ท่านไม่ได้พูดเป็นวาจา แต่ท่านได้ทำตัวอย่างไว้ให้เห็น

พูดได้ว่า อาจารย์ฝรั่งเป็นคนขยันอย่างวายร้าย ท่านไม่เคยหยุดนิ่ง และคอยเคี่ยวเข็ญให้พวกเรานักศึกษาทำงาน แต่พวกเราก็คอยแอบหลบไปนอนเสมอ

วันไหนท่านอารมณ์ดี เราก็จะได้ยินเสียงท่านฮัมเพลงเบา ๆ

.....

ในรุ่นของผม เรามีกันอยู่เพียง ๓ คน คือ *คุณบุญถึง ฤทธิ์เกิด คุณเจือ จันทร์ (รัตนโชติ) ฐาปโนสถ* และผม รุ่นพี่ตอนนั้นก็มีกันอยู่ ๖ คน คือ *ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์* (คนที่เป็นกวีนั่นแหละ), *คุณไพบูลย์ สุวรรณกูฏ, คุณประยูร อุลุชาฎะ, คุณอุไร สิริสมบัติ* ฯลฯ

ส่วนคนรุ่นก่อนหน้านั้นคือ รุ่น*อาจารย์พูน เกษจำรัส, อาจารย์สวัสดิ์ ตันติสุข* ฯลฯ ได้เรียนสำเร็จกันไปแล้ว

รวมทั้งสิ้นในระยะหนึ่ง เรามีกันเพียง ๙ คน หนังสือพิมพ์ถึงกับเอามาลงเป็นข่าวว่า *มหาวิทยาลัยศิลปากรมีนักศึกษา ๙ คน*

ถ้าเป็นคนอื่นก็คงท้อแท้สิ้นหวังไปนานแล้ว แต่นั่นไม่ใช่ลักษณะของอาจารย์ฝรั่ง ทั้ง ๆ ที่ท่านถูกข้าราชการบางคนพยายามกีดกันต่าง ๆ นานา

.....

ในช่วงระยะที่เราเรียนอยู่นั้น เป็นช่วงที่ท่านกำลังปั้นรูปอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินพอดี ท่านได้สั่งให้เอาม้าไทยมาตัวหนึ่ง รูปร่างงดงาม มายืนเล็มหญ้าอยู่ตรงแถว ๆ หน้าห้องของท่าน จึงเป็นโอกาสอันงามที่ให้เราได้สเก็ตช์ภาพม้ากันอย่างเต็มเหนี่ยว โดยไม่ต้องไปถึงคอกม้า และเป็นโอกาสอันงามที่เราได้เห็นการ

สร้างอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่เช่นนั้นในทางปฏิบัติ ท่านอาจารย์จะอยู่ในสภาพขะมุกขะมอมอยู่เสมอ แต่เป็นการขะมุกขะมอมอย่างสะอาด ท่านเป็นคนสะอาดอยู่ตลอดเวลา

ในการเลือกแบบม้าทรงของพระเจ้าตาก ท่านเลือกม้าไทยแทนที่จะเป็นม้าฝรั่งในแบบของอนุสาวรีย์รัชกาลที่ ๕ ที่พระบรมรูปทรงม้า ด้วยเหตุผลธรรมดาว่าพระเจ้าตากสินย่อมจะต้องทรงม้าไทย

และม้าตอนที่กำลังคึกคะนองพร้อมที่จะโผนนำหน้าออกศึกด้วยจะต้องอยู่ในอาการเกร็ง ในช่วงวินาทีที่จะโผนเผ่น หางจะชี้พร้อมทั้งเอนตัวไปข้างหน้า พร้อมที่จะออกวิ่ง ซึ่งทำให้คนที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ทั้งหลายพากันลงความเห็นชุ่ย ๆ ว่าเหมือนม้ากำลังขี้

มาถึงบัดนี้เราก็ได้เห็นและรู้สึกกันแล้วว่า จังหวัดธนบุรีอันกว้างใหญ่ไพศาลนั้น หัวใจของมันอยู่ที่อนุสาวรีย์พระเจ้าตากฯ

.....

ตอนที่เราเรียนปั้นภาพนูนแบน หรือที่เราเรียกกันในตอนนั้นว่า *บาส รีลิฟ* ด้วยดินเหนียวนั้น เราก็ทำแบบคนไทยสันดานดิบแท้ คือเมื่อยืนปั้นก็ปาดดินให้ตกลงมาที่เท้า แล้วก็ย่ำมันอยู่อย่างนั้น ท่านอาจารย์ก็มาบอกว่า *"ฉันตะละไม่เข้าใจพวกนายปล่อยให้ดินตกกันอยู่อย่างนี้ แล้วพวกนายจะยืนสบายอยู่ได้อย่างไร"* ตั้งแต่นั้นเราก็ระวังไม่ให้มันตก และหากระดาษมารองให้เป็นที่เป็นทาง เราสะดวกขึ้นอีกหน่อย

เมื่อตอนที่ท่านยังรักอยู่กับคุณมาลินีนั้น วันไหนที่คุณมาลินีจะมาหา เราจะต้องรู้ เพราะอาจารย์จะวานให้คุณเจือจันทร์และคุณพาสนา รุ่นพี่หรือคนอื่น ๆ ไปซื้อช็อกโกแลตแถว ๆ หน้าโรงหนังเฉลิมกรุง เอาไว้คอยรับคุณมาลินี ซึ่งพวกเราก็ยินดีปรีดากันมากที่ได้บริการอาจารย์ และดีใจกันจริง ๆ ที่อาจารย์มีความรัก เมื่อท่านแต่งงาน เราก็อนุโมทนากับท่าน ไม่เคยนึกถึงเรื่องวัยที่ต่างกันแม้แต่น้อย

เพราะท่านอาจารย์สมควรที่จะได้รับความสุขที่ท่านควรจะได้รับมานานแล้ว

.....

"เมื่อนายรับงานใครมาแล้ว จะต้องทำให้สำเร็จและทำอย่างดีที่สุด อย่างเต็มฝีมือที่สุด แม้ว่างานนั้นจะขาดทุน" นี่น่าจะเป็นศีลข้อสำคัญไม่เพียงแต่ของจิตรกร - ประติมากร หรือช่างหล่อ สถาปนิกเท่านั้น หากรวมถึงงานรับเหมาอื่น ๆ ด้วย แต่มันมีความหมายเป็นพิเศษสำหรับงานศิลปะที่ *"จะต้องทำจนสุดฝีมือ แม้จะขาดทุนก็ตาม"*

.....

แน่นอนว่า อาจารย์ฝรั่งได้วางเป้าประสงค์แห่งชีวิตของท่านไว้นานแล้ว แต่เมื่อไหร่... ?

เมื่อท่านโอนสัญชาติเป็นไทย ไม่ขอกลับไปอิตาลีอีก ? ผมคิดว่าท่านได้ตัดสินใจตั้งแต่ก้าวลงมาบนผืนแผ่นดินไทยแล้ว

ท่านได้วางเป้าไว้ที่จะผลิตบุคลากรทางศิลปะขึ้นมา ที่จะสร้าง *"สำนัก"* (School) ศิลปะของท่านขึ้นมา อันเป็นค่านิยมที่แพร่หลายอยู่ในเมืองที่ท่านจากมาในระยะนั้น

คงจะไม่ไกลเป้านัก หากจะพูดว่า ท่านได้ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้อย่างสมบูรณ์ในสภาพของสมัยใหม่

ด้วยการมองการณ์กว้างไกลของท่าน ท่านได้วางหลักสูตรการเรียนศิลปะในมหาวิทยาลัยศิลปากรเข้าไว้ในลักษณะที่ให้เราเป็นสรีรแพทย์ทางศิลปะเลยทีเดียว หลักสูตรและการศึกษาทำให้เราพร้อมที่จะเข้าประดาบกับงานศิลปะแทบทุกแขนง กล่าวคือ

เราพร้อมที่จะเป็นจิตรกร

เราพร้อมที่จะเป็นประติมากร

เราพร้อมที่จะเป็นสถาปนิกในแบบไทยโบราณและสมัยใหม่

เราพร้อมที่จะเป็นมัณฑนากรหรือนักตกแต่งภายใน

เราพร้อมที่จะเป็นนักออกแบบภาพโฆษณา

เราพร้อมที่จะเป็นนักทำหุ่นกายวิภาคสำหรับแพทย์ เพราะเราเรียนกายวิภาคในระดับที่สามารถรู้กระดูกและกล้ามเนื้อในร่างกายหมดทุกชิ้น และเขียนได้สวยเสียด้วย

เราพร้อมที่จะสร้างอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่ ๆ อย่างถูกหลักวิชาการและงดงามได้ ภาพพระประธานปางลีลาที่พุทธมณฑลสำเร็จด้วยฝีมือศิษย์ของอาจารย์ฝรั่ง เป็นเครื่องยืนยันล่าสุดว่า ลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์ทำได้

เราพร้อมที่จะเป็นนักประวัติศาสตร์ศิลปะ นามของ *น. ณ ปากน้ำ* หรือ *คุณประยูร อุลุชาฎะ* ศิษย์คนโปรดของท่านอาจารย์คนหนึ่งย่อมเป็นพยานในเรื่องนี้ได้ดี

และประการสำคัญก็คือ เราพร้อมที่จะเป็นครูสอนศิลปะที่มีคุณภาพ

เราเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติที่ท่านอาจารย์ศิลป์ได้เป็นผู้วางรากฐานสร้างขึ้นไว้ด้วยมือของท่านเอง เราไม่ได้พูดเกินความจริง แต่เราก็ไม่ถ่อมตนจนเกินไป

เดี๋ยวนี้เรา...ลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์และลูกศิษย์ของลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์มีอยู่ทั่วทุกระแหงในเมืองไทย ทั้งในระดับหัวกะทิและระดับธรรมดา

มีหลายคนที่เอาดีทางด้านศิลปะไม่ได้ หรือรู้สึกตัวว่าไม่สามารถที่จะทำงานศิลปะให้ดีได้ดั่งใจนึก ก็หันไปจับงานอย่างอื่น ซึ่งก็หนีจากรากฐานที่อาจารย์ได้วางไว้ให้อย่างแน่นหนาไม่พ้น

เราได้นักประพันธ์เด่น ๆ หลายคน เช่น *สุวรรณี สุคนธา* ลูกศิษย์ก้นกุฏิคนหนึ่งของอาจารย์ฝรั่ง *วาณิช จรุงกิจอนันต์* นักเขียนแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ยุคใหม่ซึ่งได้รับการรับรองจาก*ซีไรต์*เป็นขั้นต้นไปแล้ว ต่อไปเขาจะยิ่งใหญ่กว่านี้

ในส่วนตัวของผมนั้น ผมมีบาปที่ได้ทำไว้กับท่านมาก ทั้งในการหลบเลี่ยงการเรียนและในการละมือจากงานศิลปะโดยสิ้น มีอยู่ครั้งหนึ่งที่รุนแรงที่สุด ตอนนั้นผมเป็นประธานนักศึกษาอยู่ ซึ่งมีนักศึกษารุ่น*คุณสุวรรณี สุคนธ์เที่ยง คุณชลูด*

นิ่มเสมอ ฯลฯ เข้ามากันแล้ว ด้วยความคึกคะนองของเด็กหนุ่มอายุ ๑๙ ผมได้บังอาจฉีกคำสั่งของท่านอาจารย์ ด้วยเรื่องระเบียบที่ท่านห้ามใช้นักศึกษารุ่นน้องแต่ด้วยความบ้าซีเนียริตี้ในสมัยนั้น ทำให้ผมบังอาจถึงกับฉีกคำสั่งของท่าน

อาจารย์บางท่านเสนอให้ทำโทษอย่างรุนแรงเพื่อเป็นแบบอย่าง แต่ท่านอาจารย์ศิลป์ให้อภัย และความจริงก็ไม่ต้องลงโทษอะไรเลย ความสำนึกผิดที่เกาะกินอยู่ในหัวใจของผมตลอด ๓๐ กว่าปีมานี้เป็นโทษที่ท่านอาจารย์คงเล็งเห็นว่าพอควรแก่โทษานุโทษแล้ว

.....

ผมถือเป็นอภิสิทธิ์ยิ่งใหญ่แห่งชีวิต ที่โชคชะตาได้บันดาลให้มาเรียนกับท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ผู้มีกำเนิดเป็นชาวอิตาเลียน แต่เราไม่เคยนึกเลยแม้แต่ขณะจิตว่าท่านเป็นอิตาเลียน ท่านไม่มีสัญชาติ เช่นเดียวกับบุรุษผู้ทรงคุณธรรมทั้งมวลในโลก ท่านเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐเท่านั้น ท่านเป็นที่รักยิ่งกว่าบิดาบังเกิดเกล้า เป็นผู้ให้ยิ่งกว่าบิดาบังเกิดเกล้า นี่เป็นความจริงอย่างยิ่งสำหรับตัวผมเอง

แม้ว่ารุ่นของเรา ๓ คน จะไม่ได้เป็นผู้ประสบความสำเร็จทางด้านศิลปะอย่างเลิศล้ำ ซึ่งผมก็ไม่คิดว่าท่านอาจารย์ศิลป์จะตั้งเป้าไว้เช่นนั้นกับลูกศิษย์ของท่านทุกคน แต่ก็กล้ากล่าวได้ว่า เราได้ใช้ชีวิตของเราและทำงานอย่างสมกับเป็นลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์แล้ว

อาจารย์ศิลป์กับรถแวนของท่าน

อำนวย หุนสวัสดิ์

ประติมากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

แสงที่อาจารย์นำมาใช้

อาจารย์ศิลป์เป็นเสมือนบิดาของชาวศิลปากรเกือบทุก ๆ คน ท่านรับราชการในหน้าที่ประติมากรเอก กรมศิลปากร หน้าที่ราชการและความเป็นบิดาแห่งศิลปะของท่านนั้น เกือบจะพูดได้อย่างเต็มปากว่า ท่านเป็นเสมือนปูชนียบุคคลในด้านศิลปะก็ว่าได้

สิ่งหนึ่งที่กระผมใคร่จะกล่าวถึง ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการเขียนถึงท่านนัก แต่เกี่ยวกับด้านการปฏิบัติงานศิลปะ ซึ่งท่านอาจารย์ศิลป์ถือเอามาก ๆ ในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ คือ เรื่องแสงในระหว่างการปฏิบัติงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นงานเขียนหรืองานปั้น ท่านอาจารย์ถือว่าแสงเป็นสิ่งสำคัญที่จะอำนวยประโยชน์ ทำให้การปฏิบัติงานศิลปะพบความสำเร็จอย่างแท้จริงและงดงาม

อาจารย์ท่านกำหนดแสงที่ประกอบการทำงานว่า แสงที่ใช้ในการปฏิบัตินั้นควรเป็น*แสงที่มาจากทิศเหนือ* ท่านถือว่าเป็นสากลทั่วไปที่ทั่วโลกเขานำมาใช้กัน

ในอดีตถ้าท่านผ่านเข้ามาศึกษาในคณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร นักศึกษารุ่นเก่า ๆ คงจะพบกับห้องปฏิบัติงานที่มีหน้าต่างสูง เพดานสูง และมีแสงเข้ามาด้านเดียวทางทิศเหนือ นั่นก็หมายความว่าท่านอาจารย์ต้องการให้แสงเป็นแสงมาจากทิศเหนือ ตกเป็นมุม ๔๕ องศาด้วย

กระผมเคยเข้าเรียนในคณะนี้ แรก ๆ เคยตั้งแผงปั้นรูปไม่รับกับแสง ท่านเดินมาตรวจพบเข้า ท่านก็ตั้งให้ใหม่ พร้อมกับอธิบายถึงเรื่องแสงที่มาจากทิศเหนือว่าเป็นแสงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดวัน ในขณะที่กระผมเป็นนักศึกษานั้นยังเห็นความสำคัญที่ท่านสั่งสอนอธิบายน้อยนัก ตราบจนกระทั่งกระเถิบมาเป็นครูบาอาจารย์จึงสำนึกได้ว่าที่ท่านอาจารย์ศิลป์อธิบายมานั้นมีพระคุณอันยิ่งใหญ่กับการมีชีวิตของกระผม

อันแสงจากทิศเหนือนี้ ยังมีศิษย์อาจารย์ศิลป์อีกจำนวนมาก โดยเฉพาะพวกที่เป็นช่างปั้นถือเอามาก ๆ ทีเดียวในการใช้แสงกับการปฏิบัติงานของเขา

ผลประโยชน์จากเรื่องแสงนี้กระผมถือว่าอาจารย์ศิลป์ได้แผ่ผลบุญมาถึงกระผมและศิษย์ของท่าน

แต่อนิจจาเดี๋ยวนี้ ปัจจุบันนี้ สิ่งที่ท่านอาจารย์ให้ความรู้และความถูกต้องตามสากลในการปฏิบัติงานศิลปะของมนุษย์ ขอใช้คำว่า *"ท่าน ท่าน"* ถือเอาวัตถุวิสัยอย่างมาก ๆ เกินไปทีเดียวกับการสร้างห้องปฏิบัติงาน เพดานก็ต่ำลง แสงก็เป็นแสงจากไฟฟ้าสังเคราะห์ อีกทั้งแสงจะมาจากทิศไหนก็ได้ สูงต่ำเพียงใดก็ได้ *"ท่าน ท่าน"* รับได้ทั้งนั้น

ทั้งนี้ ทั้งนั้น อนุสาวรีย์อาจารย์ศิลป์ก็คงยืนเป็นเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากรแห่งนี้

แต่สิ่งที่ท่านอบรมสั่งสอนและให้แนวความคิดไว้ ยังคงพอมีเหลืออยู่บ้างหรือเปล่า กระผมยัง *"สงสัย"*

ชลูด นิ่มเสมอ

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาจิตรกรรม ปี พ.ศ. ๒๕๐๒, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) พ.ศ. ๒๕๔๑, อาจารย์ และอดีตคณบดีคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ความประทับใจ

อาจารย์ศิลป์ท่านเป็นคนรักศิลปะมาก ที่ผมรู้อยู่เต็มใจ แล้วเท่าที่รู้สึกจากตัวเองว่า อาจารย์ท่านไม่รักใครเป็นตัวบุคคลด้วยซ้ำ ใครจะประจบท่านก็อาจจะเฉย ๆ ชอบ แต่ก็ไม่ได้รัก ท่านจะรักคนที่ทำงานศิลปะเท่านั้น ดูที่งานเท่านั้น บางคนนี่ไปว่าท่าน ด่าท่านสารพัด ถ้าเป็นคนธรรมดาท่านจะโกรธมาก หรือเป็นตอนธรรมดาท่านก็อาจจะโกรธ แต่ถ้าคน ๆ นั้นหรือลูกศิษย์คนนั้นทำงานศิลปะอะไรขึ้นมาที่เป็นชิ้นเป็นอัน ท่านรักเขาทันทีเลย ลืมไอ้เรื่องที่เคยถูกด่าถูกว่า ไม่ถือเรื่องของบุคคลเป็นสำคัญ ใครก็ได้ที่ทำงานศิลปะท่านจะรักและยกย่องขึ้นมา นี่เป็นเรื่องที่ประทับใจผมหรือคนที่ท่านเคยรัก เคยทำงานศิลปะอะไรมานี่ ถ้าเลิกทำเสีย รู้สึกท่านจะเมินเฉยเอาเฉย ๆ เท่าที่ผมสังเกตมา ไม่ทราบว่าจะเป็นส่วนลึกของท่านหรือไม่ อาจจะเป็นนโยบายของท่านก็ได้ที่จะให้คนทำงาน เพราะท่านมุ่งมั่นมากที่จะให้เมืองไทยมีความเจริญก้าวหน้าทางศิลปะ ที่เห็นชัด ๆ ก็คือคนที่เคยว่าท่านสาดเสียเทเสีย พอเขาทำดีขึ้นมา ท่านก็เข้ามาโอบกอด ถ้าทำงานศิลปะแล้วเป็นดีกันได้ เป็นเรื่องที่ประทับใจผม เป็นคุณธรรมอะไรอย่างหนึ่งของท่าน

อาจารย์ศิลป์เอาใจใส่มากในด้านการสอน แบบครูกับศิษย์ในสมัยโบราณเป็นครูจริง ๆ ช่วยได้เท่าที่ช่วยเหลือได้ การเงินอะไรก็ช่วยทั้งนั้น และช่วยอย่างชนิดไม่ให้เรารู้สึกตัวว่าได้รับการช่วย คล้าย ๆ จะให้เราหยิ่งในตัว เป็นต้นว่า พอเราทำงานดีออกมานิดหน่อย ท่านก็บอกว่า *"ดี...ฉันอยากได้ ฉันอยากซื้อไว้ เผื่อเพื่อนฝูงฉันมา ฉันจะได้ให้เขาดู"* อะไรอย่างนี้ ความจริงท่านก็ต้องการจะให้เงินเราใช้นั่นเอง แต่ทำเป็นซื้องาน เป็นการยกย่องเราด้วย ให้เราภูมิใจว่า อาจารย์ว่างานเราดี อาจารย์อยากได้ พร้อมกับเราได้สตางค์มาด้วย จุดมุ่งหมายของท่านก็คือ จะให้สตางค์เราใช้เท่านั้นเอง แต่ให้เราภูมิใจด้วยว่าเราทำงานได้ผล

อีกอย่างหนึ่งที่น่าประทับใจ อาจารย์เป็นคนที่เปิด อย่างระยะหลัง ๆ เป็น

คนแก่ก็จริง แต่ว่าท่านไม่ยึดมั่นในสิ่งที่ท่านรู้ ท่านเปิดรับรู้ และยอมรับอะไรในสิ่งใหม่ ๆ สมัยนั้นก็มี*ศิลปะแบบ Abstract, Cubism* เข้ามา ท่านก็อ่าน ท่านก็ศึกษา หนังสือเขาบอกว่า งานบางชิ้นนี่มีคุณค่ายิ่งกว่าของ*ไมเคิลแอนเจโล*ด้วยซ้ำไป งานสมัยใหม่ที่ดูไม่รู้เรื่องนั้น ท่านก็ดูแล้วดูอีก ท่านก็เชื่อไม่ลง คือท่านก็พร้อมที่จะยอมรับ แต่ท่านก็รับงานแบบนั้นไม่ได้ จะเป็นเพราะว่าท่านอยู่ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง ซึ่งอาจจะเข้าไม่ถึงในอีกยุคสมัยหนึ่งก็ได้ ท่านก็มาถามลูกศิษย์ ลูกศิษย์บางคนก็พูดไปตรง ๆ อย่างผมก็บอกว่า *"ผมก็เห็นว่ามันมีดีเหมือนกัน มันก็มีคุณค่า ผมก็ชอบเหมือนกัน"* ท่านก็จุ๊จ๊ะ บอกว่า *"แต่ฉันมองไม่เห็นนาย"* ท่านไม่ปิดบังความรู้สึก หรือทำเป็นว่าฉันรู้ ฉันเข้าใจ ท่านไม่โจมตี แต่มาทดสอบ ถามความคิดเห็นกับลูกศิษย์ *"นายเห็นยังไง ที่เขาว่าอย่างนี้"* ก็ฟังเสียงลูกศิษย์อีกที เพราะอาจจะเห็นว่าลูกศิษย์เป็นคนสมัยเดียวกับผลงานศิลปะเหล่านั้น ท่านไม่ยึดมั่นในสิ่งที่ตัวรู้หรือเชื่ออยู่แล้ว ไม่คับแคบ เป็นคนกว้าง

ในระหว่างที่สอนนั้น ท่านก็ไปเมืองนอก ไปประชุมไปดูงาน ไปทีหนึ่งก็ไปศึกษามาสารพัด อะไรใหม่ อะไรมันเกิดใหม่ก็เอามาสอน กลับมาทีมีเรื่องมีวิชาการอะไรใหม่ ๆ มากมายกลับมาช่วย มาเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหลักสูตรหรือวิธีสอน เป็นอาจารย์ที่...ไม่รู้จะว่ายังไง คือ...ไม่มีที่ติ

ชำเรือง วิเชียรเขตต์

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) พ.ศ. ๒๕๓๙, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

น้ำใจอาจารย์

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ในขณะที่รุ่นพี่กำลังจัดงานต้อนรับน้องใหม่รุ่นข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้ากำลังสอบคัดเลือกวิชาประติมากรรมอยู่ในห้องท่านอาจารย์ *พี่เฉื่อจันทร์* ได้เอาชุดน้ำชาเข้าไปให้ในขณะที่กำลังสอบคัดเลือกรอบสองอยู่

เป็นเหตุการณ์ที่บังเอิญพอดี คือว่า หลังจากปิดภาคเรียนของโรงเรียนเพาะช่าง ข้าพเจ้าได้กลับไปเยี่ยมบ้านที่ต่างจังหวัด เมื่อกลับมาได้ข่าวว่าเพื่อน ๆ ได้ไปสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยศิลปากรต่อ ข้าพเจ้าก็นึกอยากจะเรียนบ้าง *อาจารย์ทวี นันทขว้าง* ได้พาข้าพเจ้าไปพบอาจารย์ศิลป์ที่ห้องพร้อมกับพูดว่า *"อาจารย์เขาไปเยี่ยมบ้านอยู่ไกลกลับมาไม่ทัน เขามีนิสัย อาจารย์"* อาจารย์มองหน้าข้าพเจ้าแวบหนึ่งพร้อมกับขยับกุญแจในมือดังกุกกิก แล้วเดินขึ้นไปพบ*หลวงรณสิทธิพิชัย* อธิบดีกรมศิลปากร อุปนายกคณะกรรมการมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อกลับลงมาพร้อมกับบอกประกาศสอบคัดเลือกรอบสอง เพื่อนที่สอบเข้าไม่ได้ในรอบแรก ๒-๓ คนได้มาสอบคัดเลือกร่วมกับข้าพเจ้าอีก และก็โชคดีด้วยกันที่มีโอกาสสอบคัดเลือกได้ในรอบสอง

เป็นครั้งแรกในน้ำใจของอาจารย์ที่ข้าพเจ้าได้สัมผัส

ทำงานด้วยมือ

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๘ - ๒๔๙๙ ในช่วงระหว่างการแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติ ท่านอาจารย์ได้กล่าวปรารภขึ้นลอย ๆ กับข้าพเจ้าว่า *"ส่วนใหญ่ทำงานกันด้วยมือ"* ข้าพเจ้ารู้สึกได้ทันทีว่า อาจารย์หมายถึงอะไร

การทำงานศิลปะต้องประกอบด้วยใจ สมาธิ ความคิด ความรู้สึกซาบซึ้ง

ภายใน ความสัมพันธ์ระหว่างมือที่สัมผัส ต้องผสานสัมพันธ์กันระหว่างความคิด กาย ใจ และประสาทรับรู้ ความรู้สึก และเกิดความเพลิดเพลินยินดีที่สมาธิแน่วแน่

หลังจากนั้นข้าพเจ้าได้เล่าให้*อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี* ฟังว่า อาจารย์ศิลป์ท่านพูดว่า *"ส่วนใหญ่ทำงานกันด้วยมือ"* อาจารย์แสวงได้สัพยอกกับข้าพเจ้าว่า *"ลื้อไม่ทำด้วยมือ ลื้อจะทำด้วยอะไรวะ ?"*

สงสารดอเหล้า

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสร่วมเลี้ยงฉลองรับรองในวาระพิเศษครั้งหนึ่ง ซึ่งท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้จัดขึ้นที่ภัตตาคารแถวศาลาเฉลิมกรุง ปกติท่านอาจารย์จะตำหนิหรือว่าลูกศิษย์อยู่เสมอ ถ้ามั่วสุมหมกมุ่นดื่มสุราว่า *"ทำให้สมองเสียหาย เวลาเมาแล้วเหมือนสัตว์นาย"* แต่ถ้าในวาระโอกาสบางครั้งบางคราวท่านก็ร่วมดื่มด้วย ซึ่งในการเลี้ยงครั้งนั้นอาจารย์ท่านได้แอบพกเหล้าต่างประเทศไปด้วย ๒ ขวด ขณะที่เวลาเลี้ยงได้ดำเนินผ่านไป เหล้าบนโต๊ะในขวดได้พร่องลงเหลือเล็กน้อย อาจารย์ที่เป็นนักสังสรรค์มนุษยสัมพันธ์ดีหลาย ๆ ท่านได้บุ้ยใบ้มุบมิบกัน แต่ก็ไม่กล้าที่จะสั่งเหล้ามาเพิ่มอีก และนั่งหันหน้าจืดเจื่อนมองด้วยตาละห้อยเข้าหากัน ทันใดนั้นเองเสียงสวรรค์ก็ดังขึ้น *"จำนงค์ - จำนงค์"* อาจารย์เรียกคนรถ *"ไปเอาเหล้าของฉันมาสองขวด ที่อยู่ในรถ"* เท่านั้นเอง*อาจารย์สิทธิเดช, อาจารย์แสวง, อาจารย์สนั่น* และอาจารย์อีกหลาย ๆ ท่านที่เป็นศิษย์ใกล้ชิด ทั้งรุ่นอาวุโสและรุ่นหนุ่มอย่างข้าพเจ้าอีกหลายคน มีสีหน้าระรื่นและมีชีวิตชีวากระชุ่มกระชวยขึ้นมาทันที เมื่อเห็นศิษย์ยินดีมีสุขกัน ท่านก็ยิ้มระรื่นหน้าแดงพร้อมกับกล่าวคำว่า *"อย่ามากนาย"*

ขุนขวาน

ในปีการศึกษา ๒๔๙๕ หลังจากการสอบปีที่ ๓ ได้สิ้นสุดลง ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้เตรียมที่จะจัดงานแสดงของนักศึกษา ท่านจึงได้สั่งให้ข้าพเจ้าทำงานปั้นแสดง เพราะว่างาน Figure ชิ้นสำคัญของปีที่ ๓ หลังจากการตรวจให้

ดะแนนเสร็จ อาจารย์ได้สั่งให้ข้าพเจ้าหล่อเก็บไว้ ข้าพเจ้าไม่ได้หล่อ เผลอทิ้งไว้จนดินแข็งแตก อาจารย์โกรธข้าพเจ้า ดังนั้น ท่านจึงสั่งให้ข้าพเจ้ารีบทำงานปั้นเพื่อแสดง ซึ่งยังเหลือเวลาอีกไม่ถึง ๑๐ วัน ข้าพเจ้าจึงรีบขึ้นรูปขนาดใหญ่กว่าคนจริง ท่านั่งบิดตัวพอประมาณอย่างสง่าและมีพลัง เมื่อปั้นเสร็จท่านอาจารย์ได้สั่งให้ *อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี* ช่วยข้าพเจ้าทำพิมพ์หล่อรูปปั้น

วันหนึ่งขณะที่กำลังทำการหล่อรูปและทุบพิมพ์อย่างเร่งรีบนั้น เวลาประมาณบ่าย ๕ โมงกว่า ๆ ได้เวลากำหนดที่จะเปิดงานแสดง ท่านอาจารย์ศิลป์ในชุดเสื้อนอกที่สง่างามได้เดินมาตามที่ห้องปั้น

เห็นข้าพเจ้าและอาจารย์แสวงกำลังทุบพิมพ์อยู่ยังไม่เสร็จ พอเห็นดังนั้น ท่านอาจารย์รีบถอดเสื้อนอกออก *"ขอฉันนาย"* ขอขวานจากข้าพเจ้าที่กำลังทุบพิมพ์รูปอยู่ และช่วยทุบเฉาะพิมพ์อย่างรวดเร็ว เด็ดขาดฉับพลัน ฉับ โดนหัวนมข้างหนึ่งหลุดแตกออก

ข้าพเจ้ารีบผสมปูนปลาสเตอร์เพื่อจะซ่อมจุดนั้น ท่านอาจารย์รีบเอาปูนที่ข้าพเจ้าผสมไว้นั้นช่วยซ่อมแปะป้ายปูนไปที่หัวนมข้างที่แตกฉับเดียวเป็นอันว่าเสร็จ จากนั้นได้สั่งให้รีบยกไปที่ห้องแสดง ท่านอาจารย์รีบสวมเสื้อนอก ทั้งที่มีเหงื่อซึมเดินนำหน้าไปที่ห้องแสดงด้วยความปีติเบิกบาน และได้เวลาที่ *พันเอกหลวงรณสิทธิพิชัย* ประธานในพิธีเปิดงานแสดงมาพอดี

นี่คือส่วนหนึ่งในน้ำใจและสปิริตของท่านอาจารย์ที่ข้าพเจ้าประทับใจ ในความเต็มใจ จริงใจ บริสุทธิ์ใจ กับลูกศิษย์ของท่านทุก ๆ รุ่น

เวลาท่านเห็นลูกศิษย์ของท่านทุ่มเททำงานขยันขันแข็ง ทำงานเรียน ทำงานศิลปะ จะเห็นความปีติเบิกบานของท่านลอยเด่นออกมานอกหน้า

คำพูดของท่านอาจารย์

"เขามีนิสัยนาย เขามีทุกอย่าง เขามีหัวสมัยใหม่"

"นาย นาย ถ้านายทำงานศิลปะติดต่อไปตลอด ฉันคิดว่านายสำเร็จและมีชื่อนาย ฉันเชื่อเช่นนั้นนาย เหมือนที่อิตาลีนาย มีอยู่คนหนึ่งเขาเรียนไม่จบ เขา

ออกไปก่อน แต่เขามีชื่อกว่าทุกคนนาย" นี่คือคำพูดที่ท่านให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าที่บ้านของท่านในซอยสายลม ถนนพหลโยธิน

เมฆแห่งชีวิต

มีอยู่ครั้งหนึ่งในการแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ที่ข้าพเจ้าได้ส่งงานประติมากรรมเข้าแสดงเป็นครั้งแรก เป็นรูปองค์ประกอบนอนคู่หญิงและชาย อาจารย์ได้ถามข้าพเจ้าว่า *"นายมีไอเดียยังไง นาย"* หลังจากที่ได้เล่าความคิดและที่มาให้อาจารย์ฟังแล้ว อาจารย์ได้ช่วยตั้งชื่อรูปนั้นให้ว่า *"Nebula of Life" (เมฆแห่งชีวิต)* ขณะที่กำลังตั้งบนฐานแสดง เมื่ออาจารย์เดินเข้ามาดูเห็นความไม่เรียบร้อยของฐานที่บุด้วยกระสอบ อาจารย์ได้ถือผ้าแพรสีแดงเข้มเข้ามาด้วย แล้วสั่งด้วยความเอ็นดูว่า *"นายเอาไปให้เมียฉันเย็บให้ เขาอยู่ในห้องฉันนาย"* ข้าพเจ้าก็รับผ้าแพรจากอาจารย์ รีบเดินเอาไปให้*มาดามมาลินี* ซึ่งนั่งพักผ่อนอยู่ในห้องอาจารย์

วาทยกรผู้ยิ่งยง

เที่ยงวันในวันหนึ่ง หลังจากพักรับประทานอาหารเสร็จ ข้าพเจ้าและเพื่อนร่วมรุ่นทั้งหญิงและชาย เป็นต้นว่า *ทวนชัย, ประเชิญ, สุวรรณี, ประจวบ, ชลูด* และเกือบทั้งห้อง พากันฮัมเพลงและร้องอุปรากรอย่างมีสปิริตสูงและรุนแรง เป็นพวกเพลงอิตาเลียน ที่ชาวศิลปากรชอบฮัมและร้องกันอยู่เสมอนั้น เสียงคงดังอย่างน่ารำคาญ ไม่เป็นท่วงทำนองและผิดเพี้ยน เสียงลอยไปถึงห้องอาจารย์ ทันใดนั้นเอง พออาจารย์ท่านมาถึงก็ *"สัตว์นาย"* ด้วยเสียงที่ดังและสั่นเครือในลำคอของท่าน *"ไปสนามหลวงนาย สัตว์นาย ไม่ใช่คนร้อง จี โจ จอจา"* ท่านทำเสียงล้อพวกเราร้องเพลงด้วยความโกรธ และสีหน้าที่แดงก่ำ

พวกเราเงียบกริบอย่างกะทันหัน พร้อมกันทั้งห้องโดยไม่ได้นัดหมาย ทั้งที่เพลงยังไม่จบ

ท่านอาจารย์ช่างเป็นวาทยกรที่มีความคม เฉียบขาด กินใจ หาใครเสมอเหมือน !

นายแบบสองศาสดา

เย็นวันหนึ่งหลังจากเลิกเรียน อาจารย์ได้ให้คนมาตามข้าพเจ้าไปหาที่ห้องปั้นรวมของอาจารย์ ข้าพเจ้าชักใจไม่ดีว่า เอ๊ะ ! อาจารย์จะพบด้วยเรื่องอันใด เป็นต้นว่าส่งงานเรียนไม่ครบ หรือว่าหมู่นี้ข้าพเจ้าไม่ค่อยจะทำงาน เพราะว่าตัวข้าพเจ้าเองบางครั้งก็ขี้เกียจและบางเวลาก็ขยันขันแข็งมาก เมื่อข้าพเจ้าเข้าไปหาอาจารย์ในห้อง

"นายเป็นแบบให้ฉันหน่อย" (เป็นแบบพระเยซู)

ข้าพเจ้าตื่นตาตื่นใจ สนุกสนานเอร็ดอร่อยเหมือนได้ดูธรรมชาติที่สวยงาม ฟังเพลงที่เพราะ รับประทานอาหารที่ถูกรสนิยม เมื่อเห็นอาจารย์ท่านปั้น แปะ ปาด ป้าย ทุบดินด้วยฝ่ามือ หลังมือ กำปั้น และสันมือ ปาดป้ายปั้นเสื้อคลุมพระเยซูตลอดความยาวของช่วงตัว ปาดป้ายด้วยความแคล่วคล่องรวดเร็ว มีไฟ และอารมณ์ ทำปากขมุบขมิบผสมกลมกลืนนุ่มนวลละมุนละไมและมั่นคงมีพลัง และข้าพเจ้าก็ได้รับเงินค่าแบบเป็นค่าอาหารมื้อเย็นและอุปกรณ์การเรียนเป็นค่าตอบแทนจากท่าน

และเป็นแบบปั้นครั้งที่ ๒ ปั้นรูปพระพุทธรูปปางลีลา สำหรับพุทธมณฑล ขนาดขยาย ๒ เมตรกว่า ท่านอาจารย์ต้องการตรวจสอบรูปปั้น (Structure) การเชื่อมติดต่อของหน้า ลำคอ และลำตัว ข้าพเจ้าได้รับความกรุณาค่าแบบอีกเช่นเคย พร้อมกับท่านดีดลูกส้นแปดด้านข้างเป็นของแถม

นอนตาหลับ

ท่านเคยวิจารณ์งานปั้นที่จะส่งเข้าแสดงของข้าพเจ้าครั้งหนึ่ง ตรงช่วง

ระหว่างหน้าอกและส่วนโค้งที่เชื่อมต่อระหว่างหน้าท้องกับเชิงกรานและตะโพก (ตรงปริมาตรและเส้นที่โค้งลาดต่ำของหน้าท้อง) *"อีกนิดหน่อยหายใจได้นาย"*

หลังจากท่านพูดจบ *"นาย นาย ถ้านายไม่รู้สึกและเห็นด้วยตามที่ฉันพูด อย่าแก้นาย เดี๋ยวจะเสีย"* ท่านช่างให้เกียรติและรักษาความคิดที่เป็นตัวเองของลูกศิษย์ และไม่เบี่ยงเบนความเป็นตัวเองของศิษย์ให้คล้อยตามถ้าไม่รู้สึก

แม้บางครั้งข้าพเจ้าจะดื้อ อาจารย์ท่านก็ไม่ได้ถือโกรธ

เช่น *"นายอย่าทำรูปใหญ่นัก"* แต่ข้าพเจ้าก็ทำรูปใหญ่เกินตัวเกินเวลา ท่านก็ได้แต่มองค้อนแล้วเดินผ่านไป

ข้าพเจ้าได้ร่วมตรวจงานเรียนชั้นปีที่ ๒ และ ๓ คือ รุ่นของ*ประเทือง ธรรมรักษ์, ประยูร สุขพัทธี, บุญส่ง นุชน้อมบุญ, ขวัญเมือง ยงประยูร* และรุ่นของ *นิพนธ์ ขำวิไล, ศิริสวัสดิ์ พันธุมสุต* ก่อนที่ท่านจะเข้าทำการผ่าตัดครั้งสุดท้ายไม่ถึงเดือน หลังจากตรวจให้คะแนนเสร็จในวันนั้น อาจารย์ได้เดินเอามือโอบหลังข้าพเจ้าและพูดด้วยน้ำเสียงกลาง ๆ และต่ำว่า

"นาย นาย ฉันเห็นเด็กทำงานได้ ทำได้อย่างนี้ ฉันนอนตาหลับนาย"

เย็ยมอาจารย์ครั้งสุดท้ายที่โรงพยาบาลพร้อมกับดอกกล้วยไม้ช่อใหญ่ในมือของข้าพเจ้า เมื่อเยี่ยมเสร็จพร้อมกับภรรยา อาจารย์ได้เดินมาส่งพร้อมด้วย *มาดามมาลินี*ที่บันไดจะลงชั้นล่าง ก่อนจากกันหลังจากข้าพเจ้าได้ร่ำลา อาจารย์ได้มองข้าพเจ้าด้วยสายตาที่ลอยกลาง ๆ และนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง ก่อนจะกล่าวว่า

"อีกไม่กี่วันฉันก็จะกลับนาย"

อาจารย์ศิลป์กำลังปั้นม้าทรงอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสำหรับขยายแบบ ภายในห้องทำงานชั้นนอก

สุดท้าย บุญรักษา

มัณฑนากร, ข้าราชการกระทรวงกลาโหม

ช่วงเรียนปี ๓ ผมเรียนอยู่ในเกรดที่ดีมาก ได้คะแนน ๘๐ – ๙๐ - ๑๐๐ ผมรุ่นเดียวกับ *ชลูด นิ่มเสมอ, ชำเรือง วิเชียรเขตต์* ฯลฯ มีสิทธิ์ได้ขึ้นเรียนปี ๔ เลย เรียกกันว่า Absolutely pass แต่ตอนนั้นมหาวิทยาลัยยังไม่เปิดเทอม

วันหนึ่งผมไปที่มหาวิทยาลัย พบอาจารย์ศิลป์ท่านยืนอยู่ไกล ๆ พอท่านเห็นผมเท่านั้น ท่านเดินกึ่งวิ่งชาร์จเข้ามาหาทันที พร้อมกับตะโกนถามมาด้วยเสียงอันดุดัน

"ทำไมนายไม่เรียนปีสี่... ?" ท่านคงระแคะระคายเรื่องผมจะไม่เรียนปี ๔ จากเพื่อน ๆ

"ผมไม่มีเงินค่าเล่าเรียนครับอาจารย์ ! " ผมตอบไปตามความเป็นจริง และไม่ใช่ตอบอย่างนั้นเพราะต้องการเงินจากอาจารย์ศิลป์ พี่สาวผมเขาส่งเสียให้ผมเรียนมหาวิทยาลัยจนจบปี ๓ ได้อนุปริญญาฯ ผมก็คิดว่าคงจะพอเพียงแล้ว อยากจะออกไปทำงาน จะได้หมดภาระพี่สาวและจะได้ตอบแทนบุญคุณเขาด้วย เพราะเรียนแค่อนุปริญญาฯ ๓ ปี จากอาจารย์ศิลป์นี่ก็สามารถออกไปทำงานได้สบายแล้ว

"ฉันมีให้นาย..." อาจารย์เกือบมาถึงตัวผมแล้ว ผมขยับตัวเตรียมวิ่งหนี

"เงินซื้อสี ซื้ออะไร ผมก็ไม่มีครับ" ผมรู้ว่าขึ้นเรียนปี ๔ แล้วค่าใช้จ่ายอุปกรณ์การเรียนจะเพิ่มขึ้นอีกมาก แล้วผมจะไปเอาเงินท่านเรียนได้ยังไง ?

"ฉันมีให้นาย..." อาจารย์ตอบมาอีก ด้วยประโยคยิ่งใหญ่เหมือนเดิม

ผมเผ่นวิ่งหนีต่อหน้าต่อตาท่าน ท่านวิ่งไล่ตาม คงจะด้วยความโมโหด้วย ผมวิ่งออกนอกประตูมหาวิทยาลัยไปทางสนามหลวงถึงต้นมะขาม ผมหยุดเหลียวหันมาดูผ่านรั้วไม้กรมศิลปากร เห็นอาจารย์หยุดยืนมองตามผม ผมไม่ทราบว่าขณะ

นั้นท่านจะมีความรู้สึกต่อผมอย่างไร แต่ผมเองนั้นปวดร้าวใจที่ทำให้อาจารย์ต้องผิดหวัง

๓ เดือนต่อมา ผมทำงานแล้ว กลับไปเยี่ยมเพื่อน ๆ ที่มหาวิทยาลัย ผมเข้าไปหาอาจารย์ที่ห้องทำงาน ก้มลงกราบแทบเท้าของท่าน...

สุกิจ ลายเดช

ประดิมากร

เฟ...

พวกเราสอบเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากรได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นรุ่นที่ ๘ นับจากที่มหาวิทยาลัยถือกำเนิด ขณะที่พวกเราเข้าเรียนนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากรมี ๒ คณะเท่านั้น ๓ ปีแรกเรียนรวมกัน เมื่อสอบผ่านอนุปริญญาได้แล้วจะแยกไปเรียนคณะประดิมากรรมและคณะจิตรกรรม อีกคณะละ ๒ ปี รวมเป็น ๕ ปี ถ้าผ่านปีสุดท้ายได้จึงจะได้ปริญญาศิลปบัณฑิต

พวกเราเรียกท่านว่าอาจารย์ฝรั่งจนติดปาก เพราะใคร ๆ ก็เรียกท่านอย่างนั้น...คงเรียกกันมานานแล้วไม่ผิดคนแน่ เพราะมีท่านคนเดียวเท่านั้นเป็นฝรั่ง พวกเราไม่กล้าเรียกท่านตรง ๆ มันคล้ายกับว่าจะไปล่วงเกินท่าน แต่พวกเราจะชอบเรียกกันในหมู่พวกเราเองอย่างทะลึ่ง ๆ เป็นต้นว่า

ดีไซน์เฟ หรือ*เฟดีไซน์*...เกี่ยวกับอะไรก็แล้วแต่ที่ท่านออกแบบ เป็นต้นว่าห้องที่เราเรียน ซึ่งท่านเรียกสตูดิโอ กระดานสเก็ตช์วางบนตัก โต๊ะปั้น เก้าอี้นั่ง กระทั่งแฟ้มชุดรีเสิร์ช ฯลฯ

เฟสไตล์...เกี่ยวกับคำพูดของท่าน ท่าทางของท่าน

เฟมู้ด...เมื่อท่านแสดงความไม่พอใจ

เฟเคี้ยวแห้ว...เมื่อท่านอยู่ในสมาธิเวลาทำงาน

เฟเชิญชม...ท่านมักจะแนะนำให้พวกเราไปดูหนังชุดทรูไลฟ์ การ์ตูนแฟนตาซีส่วนใหญ่ของวอลท์ ดิสนีย์ นั่นแหละ...

ตกม้าพระเจ้าตาก

พวกเราประมาณ ๑๐ คนเห็นอาจารย์ครั้งแรกก็ตอนที่ท่านมากล่าวต้อนรับ เป็นฝรั่งรูปร่างสูงใหญ่อย่างฝรั่ง แต่เสียงไม่ยักห้าวทุ้ม เสียงท่านค่อนข้างเล็ก ถ้าจะเปรียบกับมาตรฐานฝรั่ง ที่แปลกตามสายตาของผมก็ตรงที่อาจารย์ศิลป์ท่านสวมแว่นตาหนามาก มากที่สุดซึ่งผมไม่เคยเห็นมาก่อน และที่เห็นแปลกอีกอย่างหนึ่งคือท่านมีผ้าขาวทำเป็นเปลเล็ก ๆ ห้อยแขวนอยู่กับคอ... ท่านมากล่าวอะไร พวกเราฟังไม่รู้เรื่อง รู้แต่ว่าท่านพูดเป็นภาษาไทยแน่ ๆ

ต่อมาเราก็ทราบว่าที่อาจารย์ฝรั่งทำเป็นเปลแขวนอยู่กับคอนั้น ท่านคล้องแขนที่หักเพราะตกม้าพระเจ้าตาก ม้าเจ้าตากที่หมายถึงรูปปั้นม้าอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งกำลังขยายเป็นปูนปลาสเตอร์เท่าครึ่งของจริงอยู่ในโรงสังกะสีใหญ่โต (โรงนี้คือส่วนที่อยู่ทางเหนือของตึกคณะมัณฑนศิลป์ในปัจจุบัน) และรอบ ๆ ตัวม้านั้น มีนั่งร้านระเกะระกะ ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นผู้อำนวยการ และมีลูกศิษย์ที่เป็นอาจารย์ของเราหลายคนช่วยกันทำ อาจารย์ฝรั่งก็อดไม่ได้ ท่านต้องปีนขึ้นไปไสปูน ที่เราเห็นว่าม้านั้นก็สวยดีอยู่แล้ว มีชีวิตชีวาชวนตื่นตา แต่ยังไม่ถูกใจอาจารย์ฝรั่งอยู่ดี เลยเป็นเหตุให้อาจารย์ฝรั่งตกม้าเจ้าตาก ก็สูงร่วม ๆ ๓ เมตรนั่นแหละ นี่ก็เพราะแว่นตาหนาเตอะที่สายตาของท่านต้องมองลอดเป็นเหตุ

แว่นตาที่อาจารย์ฝรั่งสวมนั้น ทราบว่าเป็นแว่นเบอร์สูงที่สุดเท่าที่คนสายตาสั้นใช้ ขอบหนามาก แต่ตรงกลางบางมาก เวลาท่านตรวจงานของเรา ท่านมักจะก้มหน้าของท่านเรี่ย ๆ อยู่กับภาพงานของเรา อดเสียวไส้ไม่ได้ว่าสีถ่านบ้าง ชอล์กบ้าง ที่เราช่วยกันละเลงลงบนกระดาษนั้นจะเปรอะปลายจมูกโด่งของท่าน

เมื่อเราอยู่ปีที่ ๒ แล้ว และเข้าใจภาษาของท่านได้พอควรทีเดียว ขณะนั้นอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินได้หล่อเสร็จแล้ว ติดตั้งเรียบร้อยแล้ว ท่านถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงเรื่องม้ายืนเฉย ๆ ทำไมหางถึงได้ชี้ ท่านกล่าวกับพวกเราว่า

“พวกเขาไม่รู้จักเข้าใจปลากัด...ไม่รู้จักไก่ชนน่ะนาย...”

อารมณ์ค้าง

ปกติอาจารย์ฝรั่งจะสวมเสื้อสีกากีแบบข้าราชการทั่วไปใช้กัน เป็นผ้าฝ้ายบาง ๆ ไม่มีอินทรธนู แขนสั้น กางเกงขายาวสีเดียวกับเสื้อ รองเท้าดัตชูสีน้ำตาล ถุงเท้าขาว

วันนี้แปลกตาแฮะ ! อาจารย์ฝรั่งใส่เสื้อขาวแขนยาว ผูกเนคไท กางเกงสีเทาอมน้ำเงิน รองเท้าดำ เดินดูโน่น พูดนี่ ตามปกติวิสัยของท่าน แล้วท่านก็ขึ้นรถเก๋งส่วนตัวของท่านออกประตูรั้วมหาวิทยาลัยไป ได้ที...พวกเราเหล่าทโมนทั้งหลายเพลงฮิตของสุนทราภรณ์ สมัยนั้นไม่รู้ว่าใครเริ่ม *"ร่อนเรไปกลางทะเล เช้าฮาเย็นเฮกันกลางทะเล..."* เกือบทั้งชั้น ร่วม ๑๐ คน ร้องทำนองให้จังหวะกระทุ้งกันเป็นที่สนุกสนาน บ้างก็ออกรำเฉิบ ๆ ตามที่เพื่อน ๆ ช่วยกันแหกปากร้อง

และแล้วเสียงเพลงก็สะดุดหยุดลง ต่างคนต่างคว้ากระดาษบ้างแผงสเก็ตช์บ้าง เดินหน้าปูเลี่ยนเข้านั่งประจำที่ เมื่อมีเสียงตบฝาไม้ปัง ๆ พร้อมกับประโยค

"ที่นี่ไม่ใช่โรงละครสัตว์...พวกนายไปโน่น...สนามหลวง..."

เป็นครั้งแรกที่เราถูกอาจารย์โกรธ พวกเราถือกันว่าเฮงที่สุดถ้าถูกอาจารย์ด่า ภายหลังเราจึงทราบจากคนขับรถว่า อาจารย์คงมีอารมณ์ค้าง เพราะถูกเลื่อนวันนัดใหม่ ทำนองว่าผู้ยิ่งใหญ่ท่านไม่ว่างนั่นแหละ

เฟมู้ด

เมื่อชั่วโมงที่ท่านสอน อาจารย์ฝรั่งตรงเวลาเสมอ เดินหน้าขรึม หอบหนังสือเล่มหนา ๆ ตั้งเบ้อเร่อวางปึ้กลงบนโต๊ะ พวกเรามองหน้ากันเป็นเชิงรู้ว่าวันนี้ *"เฟมู้ด"* แล้ว อีกครู่ต่อมาท่านก็หยิบสมุดปกแข็ง ๆ เล่มหนา ซึ่งเป็นสมุดบันทึกของท่านกางออกไปปิดหน้า ! ... ขอโทษ...ขึ้นอ่านน่ะครับ... เพราะสายตาท่านสั้นมาก เลยดูเหมือนท่านทำอย่างนั้น หลังจากอ่านบันทึกที่เห็นแต่ผมกับหน้าผากส่ายกลับไปกลับมาสักครู่หนึ่ง ท่านก็วุ่นวายอยู่กับการหยิบหนังสือเล่มนั้นเปิดหาหน้าพบแล้ววางตรงนั้น หยิบเล่มนี้กางออกวางตรงนี้ เล่มโน้นวางตรงโน้น ประมาณ ๖

หรือ ๗ เล่ม เต็มไปหมดทั้งโต๊ะ แล้วพวกเราก็ตีวงอยู่เบื้องซ้ายขวาของท่านด้วยความเคยชิน ท่านก็เริ่มบรรยายวิชาต่อเนื่องจากคราวที่แล้ว พวกเราซึ่งก็เตรียมสมุดดินสอไว้แล้วก็จดโน้ตสั้น ๆ ไปตามคำบรรยายของท่าน อาการ *"เฟมู้ด"* ซึ่งพวกเรากระซิบกันทีแรกไม่มีร่องรอยปรากฏอีก ท่านจะหัวเราะ ฮ่า ๆ เมื่อมีคนไหนซักถามเป็น ๆ ขึ้นมา แล้วท่านจะอธิบายสิ่งที่ถูกถามด้วยความสุข ท่านน่ารักจริง ๆ และพวกเราก็รักท่านจริง ๆ เสียด้วย เราไม่กลัวท่านหรอก แต่เกรง สงสาร และรักท่าน

ผ้าเช็ดหน้าอเนกประสงค์

เรื่องกลัวลืมนัดนี่เราเคยเห็นอาจารย์ทำเครื่องหมายแปลกอยู่ครั้งหนึ่งที่ห้องของท่านนี่แหละ ขณะที่เรายืนล้อมอาจารย์เล็คเชอร์อยู่ มีเจ้าหน้าที่บนกรมศิลปากรมาขออนุญาตแล้วบอกว่า ผู้ใหญ่ท่านนัดพบอาจารย์ในเวลานั้นของวันนั้น อาจารย์ก็ตั้งใจฟังแล้วพยักหน้าเป็นที่ว่าตกลง ท่านดึงผ้าเช็ดหน้าจากกระเป๋ากางเกงออกมาผูกปมมุมหนึ่งของผ้าเช็ดหน้า แล้วท่านก็หันกลับมาสอนต่อ และคงขำเมื่ออาจารย์สังเกตเห็นสีหน้าของพวกเรา

"ฉันทำอย่างนี้ ฉันจำเรื่องนี้ได้น่ะนาย"

"ถ้ามีใครเกิดมานัดอีก อาจารย์มิต้องผูกผ้าเช็ดหน้าอีกมุมหรือฮะ..."

"แน่นอนนาย...ฉันนึกเรื่องที่สองได้"

เก้าอี้สามขา

ลักษณะการเล็คเชอร์ของอาจารย์ไม่เหมือนใคร น้อยครั้งเหลือเกินหรือแทบจะไม่มีเลยเท่าที่ผมจำได้ว่า ท่านจะยืนบรรยายหน้าห้องเรียน ทุกครั้งที่เข้าห้องเล็คเชอร์ท่านจะตรงไปที่โต๊ะ ซึ่งทั้งห้องมีอยู่หนึ่งตัวหรือสองตัวเท่านั้น เป็นโต๊ะเขียนแบบ แล้วท่านจะวางตั้งหนังสือ นั่งบนเก้าอี้สามขาที่เราเตรียมจัดไว้ให้ เจ้า

เก้าอี้สามขาที่ว่านี้เป็นเก้าอี้ไม้สัก สถาปนิกชอบใช้ ที่นั่งกลม ๆ กว้างประมาณ ๑๐ นิ้ว ค่อนข้างหนัก ไม่มีพนักพิง พวกเราไม่ค่อยชอบนั่งนัก เพราะต้องเขย่งเท้าขึ้นนั่ง แล้วเท้าลอย มันน่าจะเป็นเก้าอี้สำหรับพักท่ายืนมากกว่า แต่อาจารย์ท่านนั่งของท่านสบาย เพราะเท้าหนึ่งเหยียบพื้น อีกเท้าหนึ่งพักอยู่กับส่วนค้ำยันของเก้าอี้

"แน่นอนนาย...เก้าอี้ดีไซน์ให้คนยืนทำงานได้นานน่ะนาย..."

"แล้วทำไมต้องสามขาด้วยคะอาจารย์"

"นายเคยถูกแผ่นดินไหวไหม ?"

"มันเกี่ยวอะไรกับเก้าอี้สามขาด้วยครับ ?"

"ฮ่า ๆ ...เก้าอี้สี่ขา ถ้าขาไม่เท่ากัน หรือพื้นไม่เสมอกัน จะโยกเยกน่ะนาย ถ้านายคอนเซนเทรตงานอยู่ นายจะเมา...ปวดหัว...เหมือนถูกแผ่นดินไหว...ทุกอย่าง ไม่มีในเก้าอี้สามขา..."

ท่านอธิบายด้วยใบหน้าที่ระบายไปด้วยรอยยิ้มอย่างมีความสุข อาจารย์จะมีความสุขอยู่เสมอ เมื่อท่านได้สอนและอธิบายทุกเรื่องทุกโอกาส ทุกสถานที่

"นายไม่รู้...นายมาเรียน...แล้วนายต้องรู้...เป็นหน้าที่ของฉัน..."

ฝรั่งสอนลายไทย

อาจารย์ฝรั่งน่ะหรือ สอนลายไทย ! ! ...จริงครับ อาจารย์ฝรั่งท่านสอนลายไทยจริง ๆ สาบานได้ว่าผมไม่ได้เพี้ยนหรอก ท่านสอนได้ดีที่สุดเท่าที่เราเคยเรียนมา อาจารย์ฝรั่งสอนให้เรารู้ว่าลายไทยสวยที่ไหน ควรบรรจุอยู่ในฟอร์มต่าง ๆ อย่างไร แล้วท่านร่างตัวลายอย่างคล่องแคล่ว เสร็จแล้วเน้นเส้นเพิ่มความชัดเจนออกเป็นลายไทยอย่างสวยงามจนเราทึ่ง หลังจากนั้นท่านจะหยิบยกลายแต่ละตัวออกมาดีเทลให้เราเห็นนอกฟอร์มว่า ไอ้นี่อะไร ไอ้นั่นอะไร อีกหลายครั้ง จึงเข้าใจว่าไอ้ที่ท่านเรียกนั้น หมายถึง กนกเปลวบ้าง ผักกูดบ้าง กนกสามตัวบ้าง นกคาบบ้าง ฯลฯ

"นายต้องเห็น อยู่ภายในน่ะนาย" แล้วท่านก็ทำนิ้วมือวน ๆ ตรงหน้าผากท่าน ต่อไปก็เป็นหน้าที่ของเรา ลองวาดตามอยู่ร่วมครึ่งวัน ๓ ชั่วโมงเต็ม ในขณะที่แบบที่เขียนเสียเต็มกระดานดำ ใช้เวลาสัก ๑๐ นาทีได้มั้ง ซ้ำลายไทยที่เราบรรจงเขียนเสียอย่างดีต่างคนต่างแลกกันขำ เพราะมันแข็งโดกเดกชอบกล ทีท่าไม่สลวยพลิ้วอย่างของท่านเลย ผลก็คือ ๕๐, ๕๕ อย่างเก่งก็ ๖๐ ส่วน ๑๐๐ ซึ่งถือเป็นเกณฑ์ของอาจารย์ฝรั่ง

"ไม่เป็นไรนาย...นายมาเรียน...ทำงาน...ทำงาน...ทำงานมาก ๆ น่ะนาย..."

นักคริติก

อาจารย์ฝรั่งมักจะมาตรวจงานพวกเราเสมอ ถ้าเป็นสมัยนี้ก็อาจหาว่าอาจารย์ฝรั่งแทรกแซงในขณะที่มีอาจารย์ประจำรับผิดชอบอยู่ แต่คณาจารย์กลับไม่รู้สึกอย่างนั้น กลับถือเป็นการเพิ่มเติมความรู้ บ่อยครั้งและมีเสมอที่อาจารย์ฝรั่งแก้งาน ภาพที่เราบรรจงวาด ปั้นขึ้นมาอย่างใจหายใจคว่ำ มันเป็นความรู้สึกเมื่อปีต้น ๆ ต่อมาเราชินและอีกต่อมาเรามองออก และเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ทุกครั้งท่านจะอธิบายด้วย

อาจารย์ฝรั่งจะตรวจงานทุกชิ้นของพวกเราที่ส่งกันมาคนละปึก ในขณะเดียวกันท่านจะคริติกงานต่อหน้าพวกเราทุกคน

ไม่ว่าท่านจะทำอะไรอยู่ ถ้าพอปลีกตัวได้ หากเราขอให้ท่านไปคริติกงานปั้น ซึ่งเราคงแบกไปส่งท่านที่ห้องไม่ไหว อาจารย์จะเดินนำลิ่วไปเสมอ วิธีคริติกท่านจะอธิบายสิ่งที่ถูกต้อง ควรแก้ตรงไหน และจะไม่แตะต้องส่วนที่ท่านบอกว่าดีแล้ว นายทำงานมาก ๆ นายจะดีกว่านี้ บางครั้งจะโอบไหล่ คริติกงานเราแบบซาบซึ้งและอบอุ่นจริง ๆ

ท่านเคยเข้ามาดูงานสถาปัตยกรรมที่ผมง่วนลบ ๆ ขุด ๆ อาจารย์ฝรั่งคงรำคาญ

"นายทำอะไรนายซูคิด"

“เฉลี่ยขั้นกระไดครับอาจารย์ ไม่ลงตัวซักที”

“กี่ขั้นนาย”

“เก้าขั้นครับ เฉลี่ยยากจัง”

ท่านเอามือแตะไหล่ผลักเบา ๆ ผมเข้าใจอย่างอัตโนมัติ ลุกขึ้นให้ท่านนั่งแทนที่ ท่านคว้าเซ็ทสแควร์ไอ้ฉากสามเหลี่ยมนั่นแหละครับ ทาบลงบนไม้ที เลื่อนฉากไปตรงจุดท้ายสุด ลากเส้นเบา ๆ จนสุดไม้ฉาก แล้วเอาไม้ฟุตนักเรียนที่มีเซนบ้างนิ้วบ้าง (ที่ผมใช้เวลาชั่วโมงกว่าจุดเฉลี่ยให้ได้ ๙ ช่องยังไม่ลงตัวเลย แคบบ้างกว้างบ้าง ไม่ถูกใจซักที) ท่านเอาด้านนิ้วทาบที่จุดแรก แล้วเลื่อนอีกปลายของบรรทัด ตีวงโดยมีเลข ๐ อยู่ตรงจุดเดิม จนขีดเลข ๙ ตรงกับเส้นฉากที่ท่านขีดไว้ แล้วท่านก็ไล่จุดดินสอลงบนกระดาษให้ตรงกับหมายเลขบนบรรทัดเฉียงไปตามแนวบรรทัด

“นายขีดเส้นขนานผ่านจุดเอาเอง” แล้วท่านก็ลุกขึ้นเอามือขยี้หัวผม ออกเดินไปโต๊ะอื่น ผมมองหน้าเพื่อนซึ่งแอบมายืนดูอยู่ด้วยเป็นเชิงท้าว่ามึงกะกูแลกเขกกบาลคนละโป๊กไหมล่ะ... นาทีเดียวไม่ถึงด้วยซ้ำมั้ง ตั้งแต่ท่านผลักแล้วลูบหัวผมเต็มใจครับอาจารย์ ถ้าเปลี่ยนจากลูบหัวเป็นเขก นอกจากลูบแบบเอ็นดูแล้ว ท่านคงถ่ายกระแสบางอย่างให้ลงในหัวผมมั้ง ผมคิดอย่างนั้นจริง ๆ จนบัดนี้ ๓๐ สิบกว่าปีแล้ว (พ.ศ.๒๕๒๗) มันยังฝังแน่นอยู่เลย แถมยังใช้ประกอบการหากิน แล้วยังถ่ายทอดต่อ ๆ ไปให้คนอื่นอย่างเต็มใจด้วย ถือว่าเป็นการบูชาเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของอาจารย์ด้วย

บ่อยครั้งที่เวลาอาจารย์ฝรั่งกำลังสอนมักมีเรื่องอื่นเข้ารกเข้าพงเสมอ ท่านมักจะไม่ถือ โดยท่านว่านั่นแหละ *“มันมีคริติก เอสเซติกด้วยนะนาย”*

ท่านว่าท่านไม่รู้จักเข้าใจ ทำไมภาษาที่ใช้เรียกชื่อต่าง ๆ ต้องเรียกอย่างอื่นตามภาษามหาอำนาจ ไม่เรียกตามโฟล์ค เพราะถ้าเราเรียกชื่อตามพื้นเมืองต่อ ๆ กันมา ประวัติศาสตร์คงได้ข้อมูลแน่นอนอีกเยอะ

“ไม่แน่หรอกอาจารย์” เธอผู้กล้าหาญแทรก *“หนูว่าลิ้นเราไม่เหมือนกันต่างหาก”*

"ทำไมจะไม่ได้ ถ้าเราสตั๊ดดี้นาน ๆ ฉันคิดว่าฉันโปรนาวนซ์ได้นะนาย" อาจารย์เถียงแถมท้าย และแล้วเจ้าทะลึ่งคนหนึ่งก็เสนอให้อาจารย์ออกเสียงในหมวดสระเออก

"ผวก ลู่อาก กวก" อาจารย์ยกมือหงายกางแค่ข้อศอก ยักไหล่เอียงหน้าเฟสไตล์ *"ฉันผิดก็ได้นะนาย"*

ไอ้ตึ้งนึกอย่างไรไม่รู้ให้ท่านโปรนาวนซ์ *เผือก เลือก เกือก เซือก เสือกมาก* เดชะบุญท่านออกเสียงได้ไม่ชัดและไม่หมด ไม่อย่างนั้นคำหลังสุดคงเป็นของมัน

อาจารย์มักจะมีความรู้สึกที่ผมไม่รู้ว่าเป็นชาตินิยมหรือเปล่า สำหรับผมเห็นด้วยแน่ว่า *"ทำไมคนไทยต้องมีนิ้ว มีเซนติเมตร มีไมล์ มีกิโลเมตร มีเอาวซ์ มีกรัม มีปอนด์ มีกิโลกรัม ยุ่งไปหมดนะนาย เสียเวลาทำงานด้วย"*

"อาจารย์คิดว่าน่าจะเป็นอย่างไรครับ" ผมถาม

"ถ้าอินฟลูเอนซ์ ฉันว่า เมตริกซิสเตมเหมาะที่สุด"

ครั้งหนึ่งเมื่อผมเรียนปี ๔ ต้น ๆ แบบที่ท่านออกไว้ระบุเป็นเซนติเมตร เป็นเมตร แต่พอเวลาซื้อไม้ เจ๊กคิดเป็นคิวฟุต คิวหลา ความยาวไม้กลับเรียกเป็นศอกไปโน่น ดูท่านวุ่นวายกับงบประมาณการสร้าง ผมมีส่วนอย่างภาคภูมิบอกท่านว่า *"ศอกไทยเท่ากับห้าสิบเซนติเมตรครับอาจารย์"*

"ฉันรู้แล้วนะนาย ทำไมฉันจะต้องเอาเวลาทำงานไปปวดหัวกะเรื่องคิวบิกเมตรเป็นกี่คิวบิกฟุต" อาจารย์จะหงุดหงิดเมื่อพูดถึงสโตนในเวลาที่ท่านดีเทลอนาโตมี่ม้า และจะมีอาการอย่างเดียวกันเมื่อได้ยิน *ลีค ฟาทอมน้อท* เกี่ยวกับเรื่องทะเล

เฟชวนสอน

เริ่มจบปีที่ ๓ ผมรู้แน่ ๆ ว่าต้องได้อนุปริญญาฯ เพราะชื่อผมไม่ติดบอร์ดรีเอ็กแซม เร่ร่อนอยู่ในกรุงเทพฯ นี่แหละ ไม่มีเงินค่ารถกลับบ้านนอก *อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* ชวนให้เป็นลูกมือขึ้นดินแผ่นบาสริลีฟรูปพระนเรศวรชนช้าง นัยว่าผมพอมีฝีมือช่วยได้ ขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย ที่อาศัยได้กินได้นอน แถมมี

ค่าแรง แถววัดช่องลมใกล้สี่แยกพรานนกฝั่งธนฯ ไม่ถึงเดือนมั้ง หวิดนองเลือดกับนักเลงเพิ่งพ้นคุกกลับมา อยู่ติด ๆ กับบ้านอาจารย์สนั่น ผมเข้าใจถึงความรู้สึกของอาจารย์ ท่านมีลูกเล็ก ๆ ๓ คน คนเล็กยังนอนอยู่ในเปลเลย จะเดือดร้อนเพราะผมก็เลยปลีกตัวหลบหน้าไปจากบ้านอาจารย์ แต่ยังป้วนเปี้ยนอยู่ศิลปากร

"นี่คุณสุกิจผมมีข่าวดีมาบอก" น้ำเสียงเนิบ ๆ สุภาพ แฝงความตื่นเต้นนิด ๆ อาจารย์สนั่นครับ ท่านผู้นี้ผมไม่ทราบเหมือนกัน คงร่วมกุศลมาแต่ปางไหนไม่รู้ เห็นใจยามทุกข์ ดีใจด้วยยามสุข เคยมอบงานให้ทำเพื่อให้มีรายได้ยามจน นอกจากอาจารย์ฝรั่งแล้ว อาจารย์สนั่นนี่แหละให้เคล็ดการปั้นแก่ผม เป็นต้นว่าข้างในจะขรุขระอย่างไร เส้นนอกจะต้องแน่นอน ท่านเคยบังคับให้ผมต้องรู้และเห็นวิธีติดเม็ดพระศกพระพุทธรูป เคยส่งเสริมให้ผมไปร่วมงานกับ*คุณหมอบุญส่ง เลขะกุล* ในฐานะร้อยเต็มในวิชากายวิภาคศัตว์ ฯลฯ

"ผมไม่มีส่วนด้วยเลย คุณช่วยตัวเอง อาจารย์ฝรั่งพูดกับผมตะกี้นี่เองอยากได้นายซูคิดเป็นอาชามมหาวิทยาลัย"

ครั้งหนึ่งในชีวิตผมได้รับเกียรติจากอาจารย์ศิลป์ พีระศรี แต่ตามเคยครับโชคเคราะห์หรืออะไรนี่แหละ การตัดสินใจเป็นเรื่องชี้อนาคต ความรู้สึกขณะนั้นของผมยังหนุ่มนี่ครับ ท่าทางคงเป็นที่เขม่นของเพื่อน ๆ รุ่นพี่รุ่นน้องก็คงมี มึงมาพาโวยคะนองไปตามวัย อีกประการตัวอย่างยังมี รุ่นผมนี่แหละ เจ้านั่นเอะอะหาว่าอาจารย์ฝรั่งให้คนมีความรู้แค่อนุปริญญาฯ ไปสอนมัน พี่ผู้นั้นก็มีขันติ ขอต่ออาจารย์ฝรั่งไปสอนโรงเรียนเตรียมศิลปากรแทน บัดนี้ท่านผู้นั้นมีชื่อเสียงดับเมืองไทยในฐานะนักเขียน นักวิชาการ ขออภัยด้วยครับที่ต้องเอ่ยชื่อ พี่ *น. ณ ปากน้ำ* ครับผม...

ผมไปยืนหน้าห้องนอกบังตาของอาจารย์ ตามที่อาจารย์สนั่นเคี่ยวเข็ญให้ไปพบอาจารย์ฝรั่ง ยังครับ ผมไม่กล้าเคาะบังตา เพราะได้ยินเสียงพิมพ์ดีดเหมือนดั่งข้าวตอกอยู่ข้างใน แล้วในความเคยชิน ผมเห็นแน่ ๆ อาจารย์ฝรั่งไม่ได้นั่งพิมพ์ดีดเฉย ๆ ปากของท่านเม้มสนิท มีแต่กรามเท่านั้นเคลื่อนไหว เสมือนกับท่านเคี้ยวบดอะไรอยู่ภายในอย่างเอร็ดอร่อยนั่นแหละ *"เฮ้ย ! เงียบ ๆ หน่อยมึง อาจารย์กำลังเคี้ยวแห้ว"* ไอ้ตื้งกระซิบเบา ๆ ซึ่งพวกเราเข้าใจกันไม่กี่คน และเราไม่กล้า

เรียกฉายาต่าง ๆ เป็นต้นว่า *เฟสไตล์ เฟดีไซน์ หรือดีไซน์เฟ เฟเดี้ยวแห้ว* กระจายออกไปจากหมู่พวกเรา ถือเป็นการละลาบละล้วงท่าน อาการเดี้ยวแห้วพบเห็นเสมอเมื่อท่านใช้สมาธิทำงาน เป็นต้นว่า ร่างภาพ จะในกระดาษหรือบนกระดานดำ เวลาแก้งานปั้นของพวกเรา กระทั่งเวลานั่งพิมพ์ตำรับตำรา เพื่อใช้สอนพวกเรา หลังจากเสียงพิมพ์ดีดสงบ มีเสียงโกรกกรากบนโต๊ะ

"เชิญ"

ผมผลักบังตาเข้าไปในขณะที่ท่านแหวกหาอะไรบางอย่างในลิ้นชัก เหลือบตาหลังแว่นมองผม

"อาชามซานันบอกนายแล้ว ?"

"ผมกราบขอบพระคุณจริง ๆ ผมไม่แน่ใจ"

"แน่นอนนายซูคิด นายสอนได้ ฉันไม่รู้จักเข้าใจนายขัดข้อง ?" ท่านนั่งลงข้อศอกยันโต๊ะ นิ้วโป้งรับคาง นิ้วชี้แตะระหว่างริมฝีปากบนกับจมูก เป็นท่าตั้งใจรับฟัง ผมเรียนท่านว่า แคแรคเตอร์ของผมยังไม่เหมาะ ผมแค่อนุฯ เท่านั้น ตบะยังไม่แก่กล้า *พี่ประยูร อุลุชาฎะ* เจอมาแล้ว อีกประการหนึ่ง นิสัยมึงมาพาโวยกับรุ่นน้อง ๆ ดีไม่ดีอาจารย์เองนั่นแหละจะเสียชื่อ ส่งใครไม่รู้ไปให้ลูกศิษย์ไล่เตะเอา

"ฮ่า...ฮ่า...แล้วนายจะทำอะไร ?"

"ผมขอเรียนต่อทำปริญญาครับ" เห็นอาจารย์เปลี่ยนท่าเดิม ก้มต่ำลงนิดใช้นิ้วโป้งกับนิ้วชี้แตะที่หางคิ้ว แล้วรวบนิ้วทั้งสองมาจบกันที่หัวคิ้ว ผมเดาความคิดท่านผิดหรือถูกไม่รู้ มารู้จริง ๆ ตอนหลังว่า ท่านเตรียมไปต่างประเทศเพื่อผ่าตัดตาและต้องการให้ผมรับภาระแทนประวัติศาสตร์ศิลป์ตะวันออก ตอนสนทนากันที่แรก ถ้าท่านพูดแต่เพียงว่านายสอนอะไรก็ได้ให้ผมรู้เสียแต่ต้น เพื่ออาจารย์แล้วผมพร้อมที่จะสนองเจตนารมณ์ของอาจารย์อย่างจริงใจ อีกประการ รู้สึกว่าอาจารย์จะห่วงวิชานี้เป็นพิเศษ เห็นท่านลงมือสอนวิชานี้เสียเองมาตลอด ท่านจะสอดแทรกปรัชญา เปรียบเทียบเอสเซติก คริติกอยู่ตลอดเวลา *"นายไม่เห็น นายต้องเห็นนายจะเข้าใจ"* ท่านมักจะใช้เสมอเมื่อเรียนเรื่องของเอสเซติก คริติก ท่านจะพร่ำสอนอยู่นั่นแล้วไม่รู้เบื่อ เพื่อให้ลูกศิษย์ได้แจ่มแจ้งจริง ๆ และในสมัยนั้นตำราภาษา

ไทยไม่มี ภาษาที่ท่านใช้ไทยปนฝรั่ง พวกเรากว่าจะฟังเข้าที่ก็ปีที่ ๒ จึงมีความยุ่งยากพอสมควร และผมคงเป็นคนหนึ่งที่ *"ฉันเห็น..."* ในสายตาของท่านก็ได้

"โอเค เทอมหน้านายมาเรียนปีสี่ได้"

ง่าย สั้น ไม่ต้องมีพิธีรีตองใด ๆ ทั้งสิ้น สำหรับอาจารย์ฝรั่ง *"ไม่ได้นาย"* แค่นั้นคือการปฏิเสธ แล้วเลิกได้ถ้าคิดจะทูซี้ ถ้า *"โอเคนาย"* แล้วละก็ อย่าไปเหยาะแหยะกับท่าน ท่านแทบตามไปขุดจากที่นอนในบ้านเลยเชียวแหละ

เฟชวนคุย

ผมเริ่มเรียนปีที่ ๔ กลางเดือนพฤษภาคม ๒๔๙๗ กับเพื่อนเดิมที่รีเกรดขึ้นมาได้ ห้องเรียนของเราก็สตูดิโอเดิมนั่นแหละ เป็นที่ปฏิบัติงานของพวกเรา ตอนนั้นมหาวิทยาลัยคงได้งบประมาณเพิ่มเติมมาแล้ว เห็นมีอาคารใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นหลายหลัง คณะสถาปัตย์เริ่มมีแล้ว เป็นคณะที่ ๓ ของมหาวิทยาลัยศิลปากร คณะอื่นเช่น มัณฑนศิลป์ โบราณคดีอยู่ในโครงการ ตอนผมเรียนยังไม่มี ได้โปรดอภัยผมด้วยถ้าผมจะบอกไว้ ณ ที่นี้ อย่าได้เขม่นผมเลย เชื่อว่าส่วนใหญ่ผู้อ่านที่ผมเขียนไว้เป็นรุ่นน้องมากกว่ารุ่นพี่ จากปากของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ท่านได้เอามือแตะที่แขนผมเบา ๆ *"มหาวิทยาลัยศิลปากรเกิดได้เพราะประติมากรรมนะนาย"*

สบายมากครับเรียนปีที่ ๔ เพราะเชื้อเก่าจาก ๓ ปีแรกมันแน่นพอ อาจารย์เพียงเน้นความลึกซึ้งของเอสเซติกกับคริติก นอกนั้นเป็นการส่งงานสเก็ตช์ดินเหนียว วิชาที่เพิ่มขึ้นก็มีซีโนกราฟฟิก...ฉากละครนั่นแหละ ไม่ใช่ฉากละครธรรมดานะครับ ไอ้นั่นใคร ๆ ก็ทำได้ แต่ซีโนกราฟฟิกที่ผมพูดถึงนี้มันสืบต่อมาจากวิชาเปอร์สเปคตีฟ ฯลฯ สงสัยอะไร ถ้าไม่กลัวหรืออดทนความเจ็บปวดได้ไปซัก*ท่านรองอธิบดีแป๊ะดู* ก็ได้ ท่านจะให้ความกระจ่างแก่คุณ *"เอ็กเซ็ทเจอเรทนะนาย นายเรียนรู้มานเนอร์วี่มาแล้ว"* ท่านกล่าวเพียงมองแวบเดียวในงานสเก็ตช์ *"อนุสาวรีย์ต้องเป็นอนุสาวรีย์ไม่ใช่เวทีละคร"* ไม่รู้ตัวเลยจริง ๆ เพราะเราเรียนรู้ถึงการที่อาจารย์คริติก *"มิคลันเยโลไม่ตาย สปิริตเขายังอยู่นะนาย อินดิวิดวลนาย อีกหนึ่งร้อยปี สามร้อยปี หรือพันปี ใครก็ได้ เห็นรูปของนายแล้ว เขาพูดว่านี้เป็นนายซูคิด...งานของเขาเลว...งาน*

เขาดี นายต้องการอะไร ?" "สเตติกนาย ต้องนึกถึงเรื่องนี้เสมอ ต้องอยู่ในฟอร์มสเตติก ในกรุ๊ปต้องระวังนาย นายดูเบการ์ของโรแดง ทุกคนสเตติก แต่ไอเดียกับสปิริตของโรแดงที่ให้ในรูปของทุกคนมี กลัวตาย...ไม่กลัวตาย จองหองมากนะนาย" ท่านเม้มปากยิ้มในขณะที่กล่าว ท่าทีภาคภูมิอย่างกับเป็นผลงานของอาจารย์

"คริติกสำคัญนาย นายจะอิมพรู้ฟถ้าใจนายสูง... ฉันไม่รู้จักเข้าใจคนไทยทำไมกลัวการคริติก"

ท่านสอนให้เรารับรู้การวิจารณ์ เพราะเราจะนำไปปรับปรุงงานชิ้นต่อไปให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ให้อดทนและไม่ต้องสนใจกับคนที่ไม่รู้เรื่อง

"ทุกคนคิดว่าเขารู้ คิดว่าเขาเก่ง แน่นอน เขาไม่อยากให้นายคริติก นายเก็บไว้ในใจ ถ้านายเห็น มันจะดีกับงานของนาย ไม่เอาสิ่งเลวของเขามาใช้"

ปริ๊นซ์นริศท่านให้พวกเราอดทน พยายามสั่งสมความรู้ความชำนาญ ท่านสอนให้เราอย่าปลอมประวัติศาสตร์ เราเป็นเพียงผู้สันนิษฐานเท่านั้น เศษซากที่เราขุดพบได้ ถ้าไม่ครบ เราจะซ่อมต้องรู้ว่าตรงไหนเป็นของเดิม ตรงไหนเป็นการซ่อมใหม่ มิน่า รูปธรรมจักรกับกวางที่พิพิธภัณฑ์บางส่วนเป็นหินสีเทาคล้ำ บางแห่งเป็นปูนปลาสเตอร์สีขาว ฝีมืออาจารย์ศิลป์เอง ท่านเล่าจากปากของท่านว่าเป็นงานแรกในประเทศไทย ท่านอาจถูกลองของ...เราคิด

ท่านเล่าถึงคนไทยในสมัยเข้ามาใหม่ ๆ

"ฉันไม่รู้จักเข้าใจ คนไทยทำไมกลัวตาย" ไม่มีใครยอมให้ท่านปั้น Portrait รูปเหมือนนั่นแหละ

"ปริ๊นซ์นริศนาย ท่านเข้าใจฉันดี ท่านเป็นแบบให้ฉันพ่ำ" ปริ๊นซ์ที่ท่านกล่าวถึงนั้นคือ *สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์* เสด็จในกรมตรัสปรึกษานายเฟโรจีอยู่เนือง ๆ นามเดิมคือ *คอร์ราโด เฟโรจี* หรือ *ซี.เฟโรจี*

"เชาคุณอานุมานเปลี่ยนให้ฉันเป็นคนไทย" ก็ยุควัฒนธรรมไทยนั่นแหละ *พระยาอนุมานราชธน*เป็นผู้เปลี่ยนชื่อไทยให้ท่านได้แนบเนียน จาก*โปรเฟสเซอร์ ซี.เฟโรจี* เป็น*ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* ทั้งเสด็จในกรมและเจ้าคุณอนุมานฯ

มีส่วนผลักดันให้รัฐบาลสมัยนั้นตระหนักว่าแค่ช่างหุ่น ช่างหล่อในช่างสิบหมู่ของกรมศิลปากร เทคนิคและความรู้ความสามารถไม่เพียงพอกับการสร้างอนุสาวรีย์ที่ระดมสร้างกันขนานใหญ่ในสมัยนั้น โดยเหตุนี้มหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้ถือกำเนิดขึ้นมา ไม่เพียงเท่านั้น *"ช่างกรมศิลป์"* ที่ติดปากชาวบ้านระบือลือลั่นมาตลอดก็จากฝีมืออาจารย์ศิลป์นี่แหละ

ท่านเน้นเสมอให้เรา *"สตั๊ดดี้ รีเสิร์ช นายจะเห็น...ทำงานมาก ๆ นายจะรู้ว่านายต้องการอะไร งานต่อไปนายจะรู้ว่าอะไรยังไม่ถูกต้อง นายจะได้แก้ไขให้งานต่อไป ต่อไป และต่อไป"*

เราเรียนถึงเทคนิคการขยายแบบปั้น ก็รู้ละครับว่าพระเจ้าตากที่ประทับใจผมนั้นขยายอย่างไร

"ถ้านายจะปั้นอะไรใหญ่กว่าคนจริงลำบากมากนาย นายต้องมีที่ใหญ่ ๆ แสงดี ๆ จะได้ถอยหลังไปดูไกล ๆ..." แล้วท่านยกมือตั้งขึ้น อีกมือชี้ที่ข้อศอก แล้วเลื่อนขึ้นไปชี้ที่ปลายมือ ก็ประมาณหนึ่งศอก

"นายปั้นเท่านั้น นายจะหาแสงถูกต้อง ที่ไหนก็ได้ แล้วนายไม่ต้องไปดูไกล ๆ ทำงานได้สบาย แล้วขยายได้นะนาย" อาจารย์เน้นเรื่องแสงเสมอ *"เมืองนอกต้องใช้อาร์ติฟิเชียล ไลท์ เมืองไทยมีแสงมากมาย ทำไมไม่รู้จักใช้"*

"ศิลปะสมัยใหม่ยังตัดสินไม่ได้นะนาย อีกร้อยปี ไม่ใช่ฉัน ไม่ใช่นาย เขาตัดฟอร์มทิ้ง เหลือไอเดีย เหลือแอบสแตรคนาย...ฉันเป็นแบบโบราณ ยังอยู่ในฟอร์ม ฉันรู้สึกนาย รู้สึกในสี รู้อะไรในสปิริตของเขา วอนเดอร์ฟูลในสี วอนเดอร์ฟูลในอะไรลึก ๆ ที่เขาอยากจะให้เราเข้าใจ"

ท่านสอนถึงความงามของพระพุทธรูป *"สุโขทัยน่ะนาย ฉันว่า...วอนเดอร์ฟูลมาก ดู...นายเห็นไหม เขาแสดงให้เห็นว่า ฉันรู้แล้ว ฉันสำเร็จแล้ว ฉันสบาย นายดูเอ๊าท์ลายน์น่ะนาย โฟลว์ขึ้นสวรรค์ เขาไม่ได้พ่ำพระพุทธเจ้า มันไกลกว่านั้น ลึกกว่านั้น เขาพ่ำธรรมะของพระพุทธเจ้านะนาย...เดลลิเกต...เอลลิก้านต์"*

"นาย เขาพ่ำด้วยโนเซ็กส์ ไม่เป็นผู้หญิง ไม่เป็นผู้ชาย เขาหลุดพ้น คนไทยเขาเรียกอะไรนะ...ใช่ ตัณหา"

ส่วนใหญ่ชั้นปีที่ ๔ ผมปั้นและเก็บงานส่งอาจารย์ตรวจ มีงาน Drawing, Woodcut ตามที่อาจารย์กำหนด อาจารย์ฝรั่งไม่มีเวลาว่างเลย นอกจากชั่วโมงเล็คเชอร์ ส่วนใหญ่ได้ความรู้แบบแฝง ๆ นั่นแหละมากกว่า

เฟชวนชิม

ตอนปี ๔ อาจารย์ให้ผมไปซื้อขนมปังที่ร้านซมซุ่ยเฮง หน้าไปรษณีย์กลางบางรัก *"อาหารกลางวันของฉันนาย..."* อยู่ใกล้ท่านตั้งหลายปียังไม่เคยรู้และเห็นอาจารย์ไปกินอาหารที่ไหน กล้วยหอมบ้าง ส้มบ้าง *"เฟชวนชิม"* ผมนึกของผมเองครับ เพิ่งตั้งชื่อเมื่อเขียนเรื่องนี้ เพราะเห็นท่านชมชอบกับไก่ย่างร้านนี้มาก ไอ้ร้านที่ว่านี้ผมลืมชื่อแล้ว ท่านเคยบอก มันอยู่ตรงมุมถนนประดิพัทธิ์ ตรงที่มีทางรถไฟผ่านนั่นแหละ *"บรรยากาศดีมากนาย มีรถไฟผ่านให้เห็นด้วย"* แหมถ้าเป็นตอนนี้ ๕ นาทีไม่เกิน รับรองอาจารย์ครับ นอกจากไก่ย่างน้ำจิ้มเลิศรสของอาจารย์จะได้กลิ่นควันท่อไอเสียแกล้มเสียงมหาวินาศของเหล่ายวดยานเป็นของแถมแน่ เฟชวนชิมเห็นจะไม่ได้ผลแฮะ เพราะผ่านไปทีไรเห็นมันร่อแร่ ร่อแร่อยู่หัวทาง

อาจารย์ดื่มเหมือนกันครับ แต่คงไม่ทุกวันแน่ ผมเคยถูกท่านวาน ท่านไม่เคย*ใช้* ท่านจะพูด*วาน*เสมอ

"ฉันลูกศิษย์เชาคุณเหมือนกันนาย..." หมายถึง อาจารย์เจ้าคุณอนุมานราชธนนั่นแหละ มิน่า ศัพท์แสงของท่านจึงเป็นคำที่ผู้ดีเขาใช้กัน

ก็*ร้านไอ้เนี้ยว*นั่นแหละ ตอนนั้นไอ้เนี้ยวยังเตาะแตะอยู่เลย ผมไปหิ้วเบียร์สิงห์ราคาตั้ง ๘ บาทมาให้ เห็นท่านยืนสูบซิการ์มวนยาวพ่นควันโขมง ฮัมเพลงท่านดื่มเบียร์

"ขออนุญาตฉันร้องเพลงนะนาย..." แล้วท่านก็ร้องเพลงอิตาเลียนซึ่งผมไม่คุ้นหู คงเป็นเพลงแถบฟลอเรนซ์ บ้านเดิมของท่าน เสียงของท่านค่อนข้างเล็กลง ผมเทียบเอาเองตามมาตรฐานฝรั่ง...ท่านขอให้ผมร้องเพลงไทยให้ฟัง *ก็บัวขาว*นั่นแหละ หากินมาหลายงานแล้ว

"เพราะดีนาย...เบียร์ ซูคิด"

"ผมดื่มไม่เป็นครับ" ยิ้มแหย ๆ แหมช้ามาอีกสักเดี๋ยวนี่ ครึ่งโหลดรับอาจารย์ สบายอกสบายใจอย่างนี้รับรองไม่บัวขาวเพลงเดียวหรอก ห้องของอาจารย์คงบรรจุมันไม่พอ

สุขภาพของอาจารย์ดงแย่มาก ตรากตรำทำงาน ๖๐ กว่าแล้วนี่ครับ ท่านเดินทางไปต่างประเทศได้สักเดือนละมั้ง ก็เกิดเรื่อง อย่าให้เล่าเลยเรื่องอะไร ร่ำ ๆ มาหลายหนแล้ว ข้าวของมหาวิทยาลัยพังไปหลายชิ้น ผมต้องใช้ค่าซ่อมไปหลายเงินเหมือนกัน...

ผู้รักษาการเลขาธิการมหาวิทยาลัยเรียกผมไปสอบ ผมขอแยกห้องเรียน ท่านรักษาการเลขาฯ ไม่ยอม อ้างว่าอาจารย์จัดที่ให้เรียนแล้ว ท่านเองไม่มีอำนาจจัดให้ได้ เหลืออีกครึ่งปีผมขอหยุดเรียนยอมซ้ำชั้น ท่านว่าไม่ได้ ท่านให้เหตุผลหยุดเฉย ๆ ไม่ได้ ผิดระเบียบ อีกอย่างถ้าปีหน้าสอบตกก็ต้องรีไทร์ โธ่ ! งานผมเตรียมไว้แล้วทุกอย่าง อะไรที่อาจารย์กำหนดให้กี่ชิ้น ผมทำพักเดียวเกินพอเสียอีก *"คุณเขียนใบลาออกดีกว่า ผมจะได้ถือว่าคุณไม่ได้เรียนปีที่สี่ ถ้าคุณรีเกรดมาได้ คุณก็จะมีสิทธิ์เรียนปีที่สี่อีกสองปี"*

เลือดรักชาติขึ้นหน้า ผมลาออกทันทีเหมือนกัน เร่ร่อนทำงานไปเรื่อย ๆ ๕ เดือน อ้าว ! พ.ร.บ. วิชาการทหารเรียกตัว เป็นปีแรกที่ใช้ พ.ร.บ. นี้ ก็ต้องไปรับใช้ชาติ เป็นว่าที่ร้อยตรีอยู่ศูนย์การทหาร ร.พ.ลพบุรี อยู่ร่วมปี คำสั่ง ท.บ. ให้ไปเป็นผู้บังคับหมวดปืนเล็ก ร้อย ๑ กรมผสม ๓/๓ สังกัดทหารบก จังหวัดสุรินทร์ ต่อมาคำสั่งของกองพันให้ผมมาติดต่อราชการกระทรวงกลาโหม เสร็จภารกิจแล้ว เวลาอีก ๓ ชั่วโมงกว่า ๆ กำหนดรถไฟถึงจะกลับสุรินทร์ ไปกราบอาจารย์ดีกว่า กลาโหมศิลปากรแค่นี้เอง

เข้ามหาวิทยาลัยเกรียวกราวพอสมควร บ๊ะ ! แต่งเครื่องแบบทหารมีดาวประดับอยู่บนไหล่ข้างละดวงนี่ ก่อนไปพบอาจารย์ฝรั่ง ไปเยี่ยม*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* ต่อมา*อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี* เห็นหน้าท่านคล้ำ ๆ ท่านบอกขายดินน้ำมัน ๑๕๐ บาท ประมาณครึ่งปี๊บ ปั้นหัวคนได้สบาย รับซื้อด้วยความดีใจ อาจารย์แสวงคว้ามือผมไปจับกำ *"ดีใจจริง ๆ ได้เงินร้อยห้าสิบบาทจากกิจ"*

ผมตรงแน่วมาหาอาจารย์

"เชิญ" หลังจากผมเคาะบังตาเบา ๆ ผมผลักบังตาเข้ามา อาจารย์กำลังปั้น Portrait ในหลวง ร.๘ อยู่ อาจารย์ดูแปลกตาไปมาก ผมชินกับอาจารย์สวมแว่นหนา ๆ แต่คราวนี้อาจารย์ไม่สวมแว่น ผมพนมมือจรดกับหน้าผากอย่างเคารพรัก พร้อมกับที่ท่านเหลียวมามอง เม้มปาก หน้าเฉยเมย แล้วท่านเหวี่ยงเครื่องมือปั้นที่ถือติดมืออยู่ด้วย จะเรียกว่าเหวี่ยงหรือเปล่าไม่ทราบ เพราะมือท่านตามเครื่องมือเกือบพร้อมกันลงบนโต๊ะปังใหญ่ แสดงอาการโกรธ ผมรู้เพราะคุ้นเสมอ

"ชูคิด...ฉันไม่รู้จักเข้าใจ...นายต้องการเศษกระดาษจากฉันไปรับราชการ...กลับไปได้น่ะนาย..."

ผมเดินถอย หลังจากยกมือไหว้ท่าน แล้วผลักบังตาเดินออกมาหน้ากรม สับสนไปหมด ตั้งใจจะมาเรียนท่านภายหลังว่าท่านเข้าใจผิด ผมถูกเกณฑ์ทหารครับ ผมเข้าใจถึงความรู้สึกของท่านดี ต่อราชการที่ท่านหมายถึง ความหมายของท่านคือราชการที่ไม่เกี่ยวพันกับวิชาการศิลปะที่ท่านพร่ำสอนมาอย่างเหนื่อยยาก

ผมกลับไปสุรินทร์อีก สัปดาห์ต่อมา คำสั่งให้ผมไปราชการที่อุบลราชธานีบนขบวนรถไฟ ผมได้อ่านหนังสือพิมพ์ซึ่งปกติช้าไปวันหนึ่งเสมอ เห็นพาดหัวแล้วใจแทบวาย ผมไม่กล้าอ่านเรื่องที่อาจารย์แสวงยิงตัวตาย แม้ภาพที่เขาลงไว้ เพียงแวบเดียวไม่มองอีก...โธ่ ! อาจารย์แสวง ผมช่างไม่เฉลียวใจเลย ตอนนั้นผมพกเงินพันกว่าบาทอยู่ในกระเป๋า

เป็นครั้งสุดท้ายที่พบกับอาจารย์ฝรั่ง และคำพูดสุดท้ายของอาจารย์ที่พูดกับผม...ทำให้ผมไม่สมัครต่อเมื่อรับราชการครบตาม พ.ร.บ.

ลาก่อนครับอาจารย์

ผมเร่ร่อนไปเกือบทั่วประเทศหลายปี ไม่รู้หนเหนือหนใต้ ที่ยะลาผมพบเด็กรุ่นน้อง ๒ คน ผมไม่รู้จักหรอก แต่ที่สะดุดตาคือ เห็นเขาถือแผงกับกระดาษที่ผมใช้ตอนเรียน ก็ถือวิสาสะทักทาย จึงรู้ว่าศึกษาอยู่มหาวิทยาลัยศิลปากร ถามเรื่อง

อาจารย์ศิลป์ พีระศรี

"อ้าว พี่ไม่รู้หรอกหรือ อาจารย์ศิลป์เสียไปร่วมปีแล้วมั้ง พวกผมยังไม่ทันได้เรียนกับอาจารย์เลย"

ผมนึกไม่ออกเลยจริง ๆ ว่าตอนนั้นผมคิดอะไรบ้าง ทำอะไรบ้าง ที่จำได้ก็ที่ห้องพักของผมในโรงแรม ขี้ตืนใครก็ช่าง แน่ใจว่าทิศทางนี้คงไม่ผิดไปจากกรุงเทพฯ แล้ว ผมคุกเข่าลงกราบแทบเท้าอาจารย์ที่ยังอยู่ในใจผมอยู่เสมอ ที่ผมจำได้เพราะผมไม่ยอมกราบท่านบนเตียง บังอาจเกินไป

อาจารย์จะทราบโดยญาณใดหรือเปล่าไม่ทราบ ผมตะขิดตะขวงใจเมื่อถูกชวนให้เข้ารับราชการ และไม่เคยรับราชการที่ไหนอีกเลย นอกจากรับใช้ราชการเป็นครั้งคราว เมื่อผมไม่รับราชการแล้ว เศษกระดาษแผ่นนั้นก็ไม่มีความหมายสิครับอาจารย์...

และอาจารย์สนั่น ศิลากรณ์ นี่เอง ท่านดึงผมกลับมาเป็นช่างปั้น ตามที่ผมได้ร่ำเรียนมา เมื่อปี ๒๕๐๘ แล้วก็ทำเรื่อยมาจนบัดนี้ ทุกอย่างที่ได้รับจาก *ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* มาบ้างครึ่ง ๆ กลาง ๆ จาก*ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน* รวมทั้ง*ศาสตราจารย์พระเจนดุริยางค์* มันยังฝังแน่นอยู่ในสมุดบันทึก อยู่ในหัวของผม และผมก็ใช้มันเลี้ยงชีพทั้งตัวเองและลูกเมียด้วย

เหลืออยู่อย่างเดียวที่ผมยังไม่ได้เรียนให้อาจารย์ทราบว่า ผมไม่ได้เป็นอย่างที่อาจารย์ด่าเลย แน่นอนครับ วันนั้นมีแน่ แล้วผมจะตามไปกราบเรียนให้ทราบ จะพบหรือเปล่าไม่รู้ เพราะกรรมที่อาจารย์ประกอบบนพื้นโลก อาจารย์น่าจะได้สวมมงกุฎ และหวังว่าด้วยบารมีของอาจารย์ ผมคงได้สวมลอมพอก

"ทานใด ๆ ยิ่งใหญ่กว่าทานปัญญาไม่มี"

ประหยัด พงษ์ดำ

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาภาพพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๕๒๔, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพพิมพ์) ปี พ.ศ. ๒๕๔๑,
อาจารย์ และอดีตคณบดีคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เงินหลวงนะนาย

ไม่มีอีกแล้วที่ใครจะเหมือนอาจารย์ที่แสนวิเศษของพวกเรา ท่านมีพร้อมทุกอย่างที่เรียกว่า ความดีงาม ความถูกต้อง กราบท่านได้ไม่เขินเหมือนกราบพระบางรูป อาจารย์เป็นตัวอย่างของข้าราชการที่ดี ความเป็นผู้ที่รับใช้ชาติด้วยความซื่อสัตย์และหวังดี ที่ผมจำได้และประทับใจมากเรื่องหนึ่งในหลาย ๆ เรื่องคือ

ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ปี ๒๕๐๐ อาจารย์ปั้นรูปพระที่เป็นแบบจำลองสร้างพระที่พุทธมณฑลอยู่เดี๋ยวนี้ ปั้นเสร็จแล้วใช้ให้ผมไปซื้อสีทองบรอนซ์มาทา สั่งผมว่าให้ซื้ออย่างธรรมดามา ไม่ต้องเอาอย่างดี เพราะใช้ไม่นานเท่าไรก็เลิกแล้ว ไม่จำเป็นต้องซื้ออย่างแพง ผมก็ไปหาซื้อตามเบอร์ตัวอย่างที่ท่านบอกไว้ไม่ได้เลยซื้ออย่างดีมา แพงกว่าประมาณ ๓ - ๔ บาท ท่านบ่นเสียดายเงิน ท่านว่า

"นี่เงินหลวงนะนาย ไม่ใช่เงินฉัน ไม่ควรใช้ถ้าไม่จำเป็น ถ้าเป็นเงินฉันไม่เป็นไร"

รู้สึกท่านไม่สบายใจมากที่ต้องใช้ของแพงไป (๓ - ๔ บาท) โดยไม่จำเป็น ด้วยว่าเป็นเงินหลวงเสียด้วย

เมืองนอกของอาจารย์ศิลป์

อาจารย์รักเมืองไทย ตามความคิดของผม ผมว่าอาจมากกว่าคนไทยบางคนด้วยซ้ำ ท่านใช้ชีวิตอุทิศตนเพื่องานทุกอย่างที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่เมืองไทยเราได้ ในสำนึกของท่านนั้น ท่านคิดว่าท่านเป็นคนไทยแน่ ๆ อันนี้ผมมีข้อยืนยัน

ในปี ๒๕๐๓ ท่านไปประชุมที่เวียนนา ออสเตรีย แล้วแวะไปเยี่ยมลูกศิษย์ของท่านหลายคนที่เรียนอยู่ที่กรุงโรม และวันหนึ่งท่านให้ผมพาไปหาซื้อเครื่องมือปั้น จำเป็นต้องขึ้นรถเมล์ และวันนั้นรถแน่น (คงจะพอ ๆ กับเมืองไทยตอนนี้) ท่านบ่นว่า

"ฉันอยู่เมืองนอกนานไม่ได้หรอกนาย ฉันเป็นบ้าตายแน่ ๆ กลับบ้านเราดีกว่านาย"

ความจริงท่านเป็นคนอิตาเลียน เกิดที่ฟลอเรนซ์ อิตาลี ท่านว่ากรุงโรมเป็นเมืองนอก และบ้านเราที่ท่านว่านั้นคือเมืองไทย

ตลอดเวลาหลายวันที่ท่านอยู่ที่กรุงโรม ผมมาพบท่านทุกวันและเที่ยวกับท่าน พาไปซื้อของกับคุณมาลินีภรรยาของท่าน ท่านพูดไทยตลอด จนอิตาเลียนบางคนมาถามผมว่า ซินญอร์คนนี้อยู่ญี่ปุ่นมานานแล้วหรือ ถึงพูดญี่ปุ่นเก่ง อันนี้ขอทำความเข้าใจสักหน่อยว่า คนอิตาเลียนในสมัยนั้นนะมัน (หรือเขาก็ได้) ไม่รู้จักเมืองไทยหรอก ไทยแลนด์นั้นร้อยทั้งร้อยมันต้องขอให้เขียนแผนที่ให้มันดูว่าอยู่ตรงไหนของโลก เห็นหน้าแบน ๆ จมูกหัก ๆ ตัวเหลืองเหมือนคนเป็นป้าง มันต้องว่าเป็นคนญี่ปุ่นไปหมด

สาธิตทฤษฎีสี

ผมอยู่กับอาจารย์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ มาเข้าเรียนปี ๑ ที่คณะจิตรกรรมฯ จนวันสุดท้ายในชีวิตของท่าน ความกรุณาที่ท่านมีต่อศิษย์ของท่านทุกคนนั้น ไม่รู้จะเขียนยังไงจึงจะเทียมจะเท่าความเป็นจริง อันนี้ไม่ใช่สำบัดสำนวนอะไร มันเป็นความรู้สึกอย่างนั้น นอกจากพร่ำสอน ทุ่มเททั้งใจทั้งแรงกายแล้ว ท่านยังช่วยเงินด้วย ใครไม่มีเงินก็บอกท่าน ๆ ก็ให้ ผมเองเป็นคนเขียนสีน้อย ผมเรียนจิตรกรรม ผมมองเห็นสีเป็นประมาณเกือบจะสีเดียว อย่างที่รู้ ๆ กัน อาจประกอบกับไม่ค่อยจะมีเงินซื้อสีด้วย ท่านถามเสมอว่า

"ประหยัด นายไม่เห็นสีสวย ๆ หรือ ? ทำไมชอบเขียนมืด ๆ เมืองไทยสีสว่างเป็นสวรรค์ นายทำไมเขียนมืดเป็นนรก"

วันหนึ่ง*นายโพธิ์*ภารโรงแบกกระบุงใส่ถุงปูนปลาสเตอร์หนักจนเอวคดผ่านโรงไม้สีเขียวเก่า ๆ ซึ่งใช้เป็นที่เรียน นายโพธิ์คาดผ้าขาวม้าสีแดงด้วย ตัวนายโพธิ์นั้นก็เป็นสีม่วง ก็เหมือนเดี๋ยวนี้นั่นแหละ อาจารย์มาเห็นเข้าพอดี บอกให้นายโพธิ์หยุด นายโพธิ์ก็วางของที่แบกมาลง ท่านก็บอกอย่าเอาลง แบกไว้อย่างนั้น ให้หันหน้าไปอย่างที่กำลังเดินอยู่อย่างนั้น แต่ให้หยุดอยู่ แล้วให้คนไปตามผมมาดู ปีนั้นผมเรียนอยู่ปี ๕ และมีเรียนจิตรกรรมอยู่คนเดียว

"เห็นไหมนาย สีม่วง ตัวนายโพธิ์มีหลายสี นายเห็นไหม ? สวยไหม ? นาย สีผนังก็อยู่ในตัวนายโพธิ์ เห็นไหมนาย"

ผมต้องรีบตอบว่าเห็นแล้วอาจารย์ เข้าใจแล้วอาจารย์ เพราะว่าที่ผมเห็นชัด ๆ ตอนนั้นคือ เอวนายโพธิ์ดดลงมากกว่าเก่า เห็นริ้วซี่โครงของนายโพธิ์ขยับถี่ขึ้น เหงื่อเต็มตัว ขาสั่น หน้าเขียวแล้ว ไม่ใช่เจตนาจะให้นายโพธิ์เหนื่อย แต่ท่านปรารถนาให้ศิษย์ของท่านได้เห็นสี การประสานกันของสี การอยู่รวมกันของสีที่สะท้อนเข้ามาอยู่ด้วยกันได้อย่างไรเท่านั้น

เรื่องเล็กของอาจารย์

ศิษย์ของท่านทุกคน ท่านรักเหมือนลูกเหมือนหลาน ปกป้องอันตรายและส่งเสริมช่วยเหลือในสิ่งที่เห็นว่าควร เห็นว่าถูก ตามความรู้สึกของท่าน มีเรื่องเล่ากันว่า ครั้งหนึ่งศิษย์ของท่านซึ่งเป็นอาจารย์สอนปั้นในคณะจิตรกรรมฯ สอบเลื่อนขั้นเป็นชั้นโท ชั้นเอกอะไรทำนองนั้น (ต้องเข้าใจก่อนว่า ระยะเวลาหนึ่งมหาวิทยาลัยศิลปากรสังกัดกรมศิลปากร) พอถึงเวลาสอบระเบียบข้าราชการ ทางกรมฯ ก็ส่งพนักงานมาคุมสอบ (ข้อเขียน) อาจารย์ท่านมาเห็นเข้า ท่านถามข้าราชการที่มาคุมว่า

"มาทำอะไรนาย ?" ก็ได้รับคำตอบว่า

"มาคุมอาจารย์สองท่านที่สอบ"

เท่านั้นเอง อาจารย์หันกลับเข้าห้องของท่าน ผูกเนคไททันที (เป็นที่รู้กันว่า

เวลาอาจารย์จะขึ้นไปบนกรมฯ หรือมีเรื่องจะด่าใครสักคนที่บนกรมฯ ท่านจะผูกเนคไทเรียบร้อยมาก) ขึ้นไปบนกรมฯ ไปถาม*คุณดำเนิน รัตนนท์* ซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกคลัง และเข้าใจว่าทำงานด้านสารบรรณด้วยในตอนนั้น ปัจจุบันท่านผู้นี้ก็ได้เสียชีวิตไปแล้ว อาจารย์ถามว่า

"ทำไมเวลาลูกศิษย์ฉันสอบ นายส่งคนของนายไปคุม เวลาข้าราชการสอบข้อเขียน ทำไมไม่ให้คนของฉันมาคุมบ้าง"

หัวหน้าแผนกคลังต้องอธิบายว่า เป็นเพราะสอบระเบียบข้าราชการ สอบข้อเขียน และชี้แจงให้อาจารย์ฟังหลายอย่าง แล้วก็ยังพูดว่า

"ข้าราชการบางคนที่อาจารย์เอาเข้าสอนนั้นยังไม่ได้สอบเลย อาจารย์เอาเข้าสอนได้อย่างไร"

ท่านบอกว่า *"ฉันสอบของฉันแล้วนาย นายจะเอาคะแนนเมื่อไหร่ คะแนนเท่าไหร่ถึงจะสอบได้ ?"*

และหลังจากนั้นไม่ถึงชั่วโมง คะแนนสอบเข้าเป็นข้าราชการอาจารย์ในมหาวิทยาลัยศิลปากรก็เรียบร้อย เพราะท่านบอกว่าฉันสอบของฉันไว้แล้ว

จอมอำ

วัสดุของใช้ในการศึกษา อาจารย์ท่านสั่งท่านสอนนักว่าสำคัญมาก พวกเราบางทีทั้งชั้นมี ๑๖ คน ในรุ่นของผมที่อยู่ปี ๒ มียางลบก้อนหรือสองก้อนเท่านั้น แล้วก็ก้อนเล็ก ๆ เวลาอาจารย์สอนวิชาวาดเส้น (Drawing) ท่านจะแก้ให้ด้วยมือท่านเองทุกคน พวกเราแย่งกันนั่งริมประตู เพราะพอท่านเข้ามาก็จะเข้านั่งแทนที่เริ่มแก้เลยทันที แก้ไปสอนไป คนที่อยู่ท้าย ๆ จะเลิกแล้ว พออาจารย์เห็นไม่ถูกท่านจะลบออกหมด เขียนโครงรูปให้ดูใหม่ ก็เลยไม่มีใครอยากเป็นคนท้าย ๆ

มีวันหนึ่งท่านไปแก้รูปที่ผมเขียนอยู่ ท่านขอยางลบ พอผมส่งให้ ท่านได้ยางลบแล้วถามว่า

"ไม่กลัวตกนรกหรือนาย ?" ผมก็งงแล้วถามท่านว่า

"อาจารย์ว่าอะไรนะ ?" ท่านก็พูดอย่างเดิมว่า

"ไม่กลัวตกนรกหรือนาย ?" พร้อมกับชูยางลบให้ดู ยางลบก้อนนั้นผมเพิ่งซื้อมาใหม่ ก้อนใหญ่ ท่านเคยเห็นแต่พวกเรายืมยางลบก้อนเล็ก ๆ ใช้กันก้อนเดียวทั่วห้อง ท่านพูดล้อแกมประชดว่า ถ้าใช้ยางลบก้อนใหญ่จะตกนรก

"ซื้อมาใช้ทำไมยางลบ ซื้อเหล้ากินไม่ดีกว่าหรือนาย"

แต่บางทีเวลาท่านอำอะไรบางอย่าง ทำเอาพวกเราตกใจ เช่นถามว่า

"ศพนาย (...) เอาไว้วัดไหนนาย"

พวกเราตกใจถามว่า *"อาจารย์ทราบจากใครว่าเขาตายเมื่อไหร่ ไม่เห็นมีข่าวว่าเขาตาย"*

ท่านว่า *"ฉันว่าเขาคงตายแล้วนาย เขาไม่มาเรียนสามวันแล้ว ไม่บอกฉันด้วย"*

ใครตั้งใจเรียน ใครเกเร ใครหนีเรียนเก่ง ใครขาดเรียนกี่วัน อาจารย์รู้หมด เพราะท่านเอาใจใส่ลูกศิษย์ของท่านทุกคน

เรื่องให้เงินไปซื้อสีก็เหมือนกัน ครั้งหนึ่งท่านให้เงินผม แล้วบอกว่า

"ไปซื้อสีนะนาย ฉันไม่ได้ให้ไปซื้อเหล้า" ผมบอกว่าผมไม่กินเหล้า ท่านว่า

"ฉันรู้นาย มีคนบอกฉันว่านายกินเหล้าแล้วอ้วก ตรงนั้น" พร้อมกับชี้มือไปที่หลังสำนักงานเลขาฯ ของคณะหลังเก่า

ความจริงแล้ว ผมยังกินเหล้าไม่เป็นเลย ผมเป็นโรคกระเพาะอาหาร มีอาการคลื่นไส้บ่อย ๆ

ทุเรียน

อาจารย์ไม่เคยทำร้ายใครเลย ไม่เคยทำให้ใครผิดหวัง บางครั้งท่านต้องฝืนใจตัวเองเพื่อเอาใจคนอื่น เคยเห็นบ่อยไป หน้าทุเรียนสุก มีคนเอาทุเรียนมาให้ท่านอย่างดี ๆ ทั้งนั้น ยี่ห้ออะไรผมก็เรียกกับเขาไม่ถูก

เวลามีคนเอาทุเรียนมาให้อาจารย์ พวกเราก็คอยอยู่แถว ๆ หน้าประตู คนเอามาให้ถามท่านว่า อาจารย์ชอบไหม ? ดิดถึงอาจารย์ก็เลยเอามาฝาก ท่านก็ตอบว่า

"ชอบมากนาย ขอบใจมากนะนาย"

พอคนเอามาให้ออกไปแล้ว จะได้ยินเสียงอาจารย์เรียก *"จำนน จำนน..."* พอนายจำนงค์คนขับรถเข้าไปหา ท่านจะถาม *"เจ้าของอันนี้ไปหรือยัง"* (เจ้าของอันนี้ไปหรือยัง) ชี้ไปที่ทุเรียน

"ถ้าเขาไปแล้วรีบเอาออกไปเร็ว ๆ ฉันเหม็น"

แล้วพวกเราที่ทำเป็นเดินเกร่ ๆ อยู่ใกล้ ๆ ประตูห้องทำงานของท่านก็ได้เปรมกัน

เพื่อศิษย์

อาจารย์จะทำทุกอย่างแม้จะเหนื่อยยากสักเพียงใด ถ้าเป็นเรื่องของลูกศิษย์ของท่าน ท่านจะทำให้ เอาเป็นธุระให้ทันที ในราวต้น ๆ ปี ๒๕๐๔ ผมมีเรื่องอะไรก็จะเล่าจะจดหมายติดต่อกับท่านเสมอ เวลานั้นผมเรียนชั้นปีที่ ๔ สถาบันศิลปะที่กรุงโรม ผมกำลังค้นคว้าเขียนชีวประวัติและวิจารณ์ผลงานของ *ปอล โกแกง* อาร์ติสที่ผมชอบ ส่งเอาคะแนน ก็เขียนเล่าให้ท่านฟัง หนังสือประวัติของโกแกงภาษาอังกฤษที่โรมหายาก มีแต่ภาษาฝรั่งเศสกับอิตาเลียน ซึ่งผมไม่ค่อยถนัด แต่ก็บอกท่านว่าผมก็ทำได้เกือบเสร็จแล้ว

หลังจากส่งจดหมายมาแล้ว ประมาณครึ่งเดือน ผมได้รับจดหมายพัสดุ

เป็นม้วนกระดาษปึกเบ้อเร่อ เปิดดูเป็นประวัติโดยละเอียด แง่มุมต่าง ๆ ทั้งชีวิตและผลงานของโกแกงที่หายากทั้งในตำราและไม่เคยได้ยินจากไหนด้วย พิมพ์ดีดเป็นภาษาอังกฤษ ตัวพิมพ์แบบนั้นสำนวนแบบนั้นไม่มีใครแล้วนอกจากอาจารย์ ก็เป็นความจริง

เมื่อผมกลับมาเมืองไทย จำนงค์คนขับรถของท่านบอกว่า ท่านแอบพิมพ์ให้ในโรงพยาบาล เมื่อท่านเข้าโรงพยาบาลหนแรก หมอห้ามเอางานเข้าไปทำ ท่านให้จำนงค์แอบเอาเครื่องพิมพ์ดีดเข้าไป ผมฟังแล้วได้แต่เสียใจว่าทำความลำบากให้ท่าน ก็ไม่เคยคิดว่าท่านจะมาเสียเวลา และไม่รู้ด้วยว่าท่านเข้าโรงพยาบาล...นี่แหละอาจารย์

ภาษาศิลป์

อยู่กับอาจารย์ต้องเข้าใจภาษาของอาจารย์ ผมเคยเป็นล่ามแปลไทยเป็นไทยให้นักศึกษาใหม่ฟังเวลาท่านสอน บางวิชาที่นักศึกษาต้องเรียนรวมกันหลายคณะ ท่านคณบดีคณะสถาปัตยกรรมคนปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๒๗) เป็นพยานยืนยันเรื่องนี้ได้ เวลาอาจารย์เข้าสอนเคยให้ผมเข้าไปแปล ด้วยว่าผมอยู่กับท่านจนพอเดาได้ว่าอะไรแปลว่าอะไรแล้ว เช่นว่า

"ตาหวีไปตามเดี่ยมมาหาฉันหน่อย" หมายความว่า ให้อาจารย์ทวีไปตามอาจารย์เขียนมาพบท่าน

"นายสิบเลวทีซึด" แปลว่า นิสิตเลวที่สุด, *"กำมะอี่"* คือ กำมะหยี่, *"วัดถุธาตุ"* คือ วัดสุทัศน์ เรียกชื่อลูกศิษย์บางคนใหม่ ๆ ก็งงเหมือนกัน

ซาน คือ *อาจารย์สันต์ สารากรบริรักษ์*

อิ่มสม คือ *อินสนธิ์ วงศ์สาม*

จันลัด คือ *จำรัส เกียรติก้อง*

นักศึกษาหญิงคนหนึ่งชื่อ *นงเยาว์* อาจารย์เรียกทีไรเป็นได้เฮกันทุกที

จิรพันธุ์ สุบรรณ ณ อยุธยา

นักธุรกิจ

กรุงโรมมีชู้มาก

ใครก็ตามที่ได้เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว จะต้องพูดถึงอาจารย์ศิลป์ พีระศรี โดยเฉพาะรุ่นเก่า ๆ เมื่อครั้งที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ พวกเรามักเรียกท่านว่า*อาจารย์ฝรั่ง* เพราะท่านตัวโตเหมือนฝรั่งทั่วไป ใจดี แต่เวลาท่านโมโหท่านมักจะพูดว่า "*สติวปิด*"

ท่านชอบเรียกพวกเราว่า *นาย...นายทวีศักดิ์* (เดี๋ยวนี้เป็น*อธิบดีทวีศักดิ์ เสนาณรงค์*) *นายโสภณ (น.อ.โสภณ ภุมราพันธ์) นายเปรื่อง (อาจารย์เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ)* พวกเราทุกคนรักอาจารย์ฝรั่ง เวลาอาจารย์ฝรั่งสอน เราตั้งใจฟัง แม้จะเข้าใจหรือไม่ก็ตาม โดยเฉพาะตอนเข้าใหม่ ๆ ยังไม่คุ้นกับภาษาไทยสำเนียงฝรั่งที่อาจารย์เล็ดเชอร์ให้พวกเราฟัง จำได้ว่าท่านพูดถึงกรุงโรม ท่านเน้นว่า*กรุงโรมมีชู้มาก มีชู้มาก* ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่าทำไมโรมถึงต้องมีชู้ แต่ท่านบอกว่ามีชู้ ข้าพเจ้าในฐานะลูกศิษย์ที่ดีต้องยอมรับว่าโรมมีชู้จริง ๆ แม้จะไม่เข้าใจก็ตาม

จนต่อมาภายหลังได้ทำความเข้าใจกับภาษาของอาจารย์ ถึงได้รู้ว่ามีชู้มากก็คือมี*ชื่อมาก*นั่นเอง ข้าพเจ้าจึงได้ถึงบางอ้อ

สุราสามี

นอกจากท่านจะให้ความรู้ทางด้านศิลปะแล้ว ท่านยังให้ความรู้ทางด้านการดำเนินชีวิตในอนาคตอีกด้วย ท่านมักจะตักเตือนว่า

"นายอย่าแต่งงานกับคนกินเหล้า ชีวิตนายจะไม่มีความสุข"

คุณวินิดา แก้วสุทธิ บอกกับข้าพเจ้าเสมอ...แต่ข้าพเจ้าจำไม่ได้ และยังไม่เชื่อฟัง แถมยังแต่งงานกับคนกินเหล้าอีกด้วย ชีวิตของข้าพเจ้าจึงต้องพบกับความเศร้าอยู่ตราบชั่วทุกวันนี้

ความงามของอาจารย์ศิลป์

ข้าพเจ้าจำได้แต่เรื่องความสวยความงาม เพราะข้าพเจ้ามีความสนใจเป็นพิเศษ อาจารย์ฝรั่งบอกว่า

"ทุกคนมีความงาม นายต้องค้นให้พบ... แม้แต่คนที่ขี้เหร่ที่สุด ก็อาจจะมีความงามที่แอบซ่อนอยู่ อาจจะเป็นนิ้วมือ นิ้วเท้า หรือฟัน หรือแม้แต่จิตใจที่งดงามก็ตาม นายต้องค้นให้พบ..."

ข้าพเจ้าจำได้ตราบจนกระทั่งทุกวันนี้ ข้าพเจ้าจึงมักมองเห็นคนอ้วนหรือผอมในความงามอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งคนทั่วไปมักจะมองข้าม แต่ข้าพเจ้าเห็น...เห็นได้จากคำสอนของอาจารย์

"ทุกคนมีความงาม งามแต่ละรูปแบบ"

สายเสียแล้ว

ข้าพเจ้าอยากให้วันเวลาหมุนกลับ ให้อาจารย์ฝรั่งยังมีชีวิตอยู่ ให้ข้าพเจ้าได้กลับมาเป็นเด็กอีกครั้ง เพื่อว่าจะได้มาเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ จะเชื่อฟังคำสั่งสอนของอาจารย์ทุกอย่าง จะเป็นเด็กดี จะไม่หนีไปดูหนังวันแรกรอบแรก คือรอบเที่ยง ทุกครั้งที่มีการ Paint หรือปั้น เพราะการปั้นหรือ Paint ใช้เวลาหลายวัน... วันแรกโดยเฉพาะตอนเที่ยงยังไม่ต้องทำอะไรมาก เที่ยงพัก ๑ ชั่วโมง หนังเลิก ๑๔.๐๐ น. กลับมามหาวิทยาลัยก็ยังทัน หนี ๑ ชั่วโมงไม่เป็นไร แต่อาจารย์ฝรั่งมักจับได้และโกรธหัวฟัดหัวเหวี่ยง เมื่อพบว่าลูกศิษย์จอมแก่นหนีไปดูหนังเสียค่อนห้อง... ถ้าข้าพเจ้ารู้ว่าเวลาที่จะกอบโกยความรู้จากอาจารย์มีไม่นานนัก ข้าพเจ้าคงไม่ประพฤติเช่นนี้...ข้าพเจ้าขอสัญญา

แต่ทุกสิ่งทุกอย่างดูจะสายไปหมด... แม้แต่ชีวิตอาจารย์ก็สั้นนัก ทุกสิ่งเกิดขึ้นและจบลงในเวลาอันน้อยนิด เหลือไว้แต่ความทรงจำอันยาวนาน นานแสนนาน...

อาจารย์ศิลป์นำนักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถาน

ทวีศักดิ์ เสนาณรงค์

อดีตอธิบดีกรมศิลปากร, อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ตามหาอาจารย์

ผมชอบวาดเขียนมาตั้งแต่เด็ก ๆ ป.๓ ป.๔ ก็วาดรูปเต็มหนังสือ ชอบปั้นรูป ชอบปั้นดิน ชอบวาดเขียน พอมาอยู่ราว ๆ ม.๕ ม.๖ ข้าง ๆ บ้านผมมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร *พี่ชำเรือง วิเชียรเขตต์*

ผมมีศรัทธาที่จะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยศิลปากรให้ได้ พอจบ ม.๖ ผมไม่ฟังอีร้าค่าอีรม ผมไปเข้าเพาะช่าง ตอนนั้นเขาบอกว่าต้องไปเรียนเพาะช่างก่อน ๒ ปี แล้วจึงจะไปเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากรได้ ตอนนั้นโรงเรียนศิลปศึกษา เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร หรือวิทยาลัยช่างศิลป เดี๋ยวนี้ยังไม่มี ผมก็ไปเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากรต่อ หลังจากเรียนเพาะช่างแล้ว ๒ ปี ไม่ฟังคำคัดค้านจากอาจารย์เพาะช่าง ผมต้องมาสอบเอ็นทรานซ์เข้าที่นี่ ตอนนั้นยังเป็นโรงไม้หลังคาสังกะสีเป็นโรงทึม ๆ กระดานดำแผ่นยาว รุ่นพี่เขาเรียกเข้ามาฝึกมือก่อนที่จะมาสอบเอ็นทรานซ์ แหม...รุ่นพี่วางมาดน่าดู แลดูเป็นศิลปินใหญ่ทั้งนั้น *พี่ชำเรือง พี่ชลูด* ทั้งนั้นเลย

ก็มาสอบเอ็นทรานซ์ ก็โชคดีได้เข้า ไม่ยากเหมือนรุ่นน้อง ๆ สมัยนี้ ตอนนั้นเรามาสอบไม่กี่คน สอบได้กันทั้งหมดเลย ผมพูดตรง ๆ อย่าหาว่าคุยเลย ผมได้ตั้ง ๙๒ เปอร์เซ็นต์ ผมคุยให้ลูกฟังจนบัดนี้ ผมเข้ามา ผมรู้ว่าตรงนี้มีอาจารย์ฝรั่งสอน ก็มีความภูมิใจ เพราะว่ากิตติศัพท์ของอาจารย์ฝรั่งเราได้รับฟังจากเพื่อนข้างบ้าน อาจารย์ชำเรือง หรือใครต่อใครพูด แล้วก็มีเด็กจากเพาะช่างพูดว่า ถ้าใครเรียนศิลปะในชีวิตนี้ต้องเรียนกับอาจารย์ฝรั่ง

ผมก็มาเรียนปี ๑ อาจารย์ตัวใหญ่ขาว ดูรวม ๆ เหมือนลักษณะพ่อผม พ่อผมก็รูปร่างคล้าย ๆ อย่างนั้น แล้วพ่อผมตายพอดี แล้วตอนนั้นมันมีเพลง *โอ มาย ปาปา* อะไรนั่น ผมก็ Sentimental เห็นอาจารย์เหมือนพ่อผม

ที่ผมมาเรียน อาจารย์เป็นคนตัดสินงาน ตัดสินการสอบง่ายมาก ถ้าทำความเข้าใจในการสอบ Oral Anatomy กระดูก พวกเราติวแทบตาย ตอนปี ๑

ปี ๒ Anatomy ทั้งตัวรวมหัวกะโหลก เพื่อนเข้าไปในห้องท่าน พอออกมาก็บอกว่าอาจารย์ซักถามทุกจุดเลย เราก็สั่นเป็นเจ้าเข้า เอาแล้ว *"นี่อะไรนาย...นี่อะไรนาย..."* พอเราตอบอย่างคล่องแคล่วสัก ๗ - ๘ จุดเท่านั้น ท่านก็พูด *"นายรู้...นายรู้...ไม่เป็นไร...นายได้...นายได้..."* แค่นี้จบแล้ว ไม่ต้องไปสอบจนกระทั่งครบโปรแกรมอะไร

อาหารกลางวัน

อาจารย์มีกระเป๋าหนังสีน้ำตาลมีซิปรูดใบหนึ่ง หนีบเอามาที่ทำงานทุกวัน ในนั้นเป็นอาหารกลางวันที่เอามาจากบ้าน ผมเคยเข้าไปหาเพราะอยากรู้ว่าอาจารย์กินอะไรเป็นอาหารกลางวัน โอ้โฮ...! แย่จริง ๆ เห็นมีแต่แซนด์วิช ๒-๓ อัน แล้วก็มีกล้วยน้ำว้าปิ้งเผาดำ ๆ

หาว

ตอนผมอยู่ปี ๕ พอเอางานเรียนมาตั้งให้อาจารย์ศิลป์มาให้คะแนน คนไหนที่คะแนนไม่ดี คืองานจะตกมิตกแหล่ คะแนน ๕๐ - ๖๐ นี่อาจารย์จะยืนดูแล้วก็ทำท่าหาว พอหาวนี่ พวกเรารู้เลยว่ารูปนั้นไม่ดี แล้วรูปนั้นมันก็จะไม่ได้คะแนนดีทุกครั้งไปจริง ๆ อาจารย์เกรงใจน่ะแทนที่จะบอกว่าไม่ดี...น่าเบื่อ...ไม่สวย...ท่านใช้วิธีหาว ตอนนี้มีรุ่นพี่ผู้หญิงคนหนึ่งแกจบไปนานแล้วกลับมาเรียนปี ๔ ผมอยู่ปี ๕ โอ้พวกเราปี ๓ – ๔ - ๕ นี้ก็ยังพอทำงานกันได้ดีอยู่ ของแกนี่ทิ้งไปนานเป็น ๑๐ ปี กลับมาเรียนใหม่มันก็อย่างว่า

แกมาถามผม *"หวีศักดิ์ งานพี่เป็นไง ? พอไหวไหม ?"* ผมก็บอก *"ไม่ต้องเป็นห่วงหรอก อาจารย์ศิลป์ดูออก ถ้างานที่ไม่ดีนะ อาจารย์จะหาว"*

วันหนึ่ง อาจารย์ศิลป์มาตรวจงานให้คะแนน พอมาถึงงานรุ่นพี่คนนั้นท่านดูแล้วก็ปิดปากหาว รุ่นพี่ร้องเสียงหลง *"อาจารย์หาวแล้ว ! หวีศักดิ์ ! อาจารย์หาว !"* ผมก็นึกอยู่แล้วว่าท่านหาวแหง ๆ แล้วก็ตกจริง ๆ ช่วยไม่ได้ เป็นที่รู้กัน แต่ถ้างานดีนะท่านเข้ามาเห็นล่ะก็พูดเลย... *"อันนี้ของใครนาย...นัมเบอร์วัน..."* แล้วก็ยกนิ้วหัวแม่มือ อย่างผม Paint รูปเรือบรรทุกข้าวนะ ผม Paint สักชั่วโมงกว่า ๆ ตอนเช้าที่

สะพานพุทธฯ เสร็จแล้วผมถือกลับมาที่มหาวิทยาลัยก็วางแหมะพิงไว้ในห้องแล้วก็ไปเล่น

"อันนี้ของใครนาย...ดี...สวย...นัมเบอร์วัน...ดี" ไอ้รูปนั้นผมเลยส่งเข้าประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ ก็ได้เหรียญรางวัลจริง ๆ เดี๋ยวนี้ผมยังเก็บใส่กรอบแขวนอยู่ที่บ้าน

ยามซวย

ผมยืนดูเพื่อน ๆ เขาเล่นหมากรุกกันอยู่ ก็พวก*อนิก สมบูรณ์* พวก*สาโรช จารักษ์* อะไรนี่แหละ ผมเองก็กลัวอาจารย์ศิลป์จะมาเห็น เมื่อมองดูทั่ว ๆ แล้ว ก็คิดว่าอาจารย์ยังคงไม่มาแน่ตอนนี้ ก็ก้มลงเอื้อมหยิบม้าเดินเท่านั้น มีเสียงอาจารย์ศิลป์ซึ่งเข้ามาอยู่ข้างหลังตอนไหนไม่รู้

"ตะวีศักดิ์ ! ไปเล่นทางโน้น... ไปเล่นสนามหลวง...ที่นี่ไม่ใช่ที่เล่นหมากรุก..."

ไอ้ผมปกติก็ไม่เคยเล่นเลย มีแต่ยืนดูเขาเล่น บังเอิญวันนั้นไปจับม้าเข้าครั้งเดียว ท่านมาตรงนั้นพอดี ผมนึกเสียใจจริง ๆ ท่านคิดว่าเราเป็นคนดีมาตั้งนาน ซวยจริง ๆ กลับไปบ้านนอนไม่หลับ อยู่กับอาจารย์ศิลป์นี่ Sensitive มาก เวลาอาจารย์ด่าก็น้อยใจนะ คิดมาก

อาจารย์ศิลป์นี่คนที่ไม่ทำงานโกรธจริง ๆ ถ้าเห็นใครทำงานท่านยิ้ม พูดจริง ๆ นะ ถ้าหากอาจารย์ยังอยู่ พวกเราไม่ได้สบายอย่างนี้หรอก อย่ามาทำเป็นใหญ่โตเลย ไม่มีทาง อาจารย์ตายไปนี่เราสบายกันมาก ถ้าอาจารย์ยังอยู่ ถ้ามาทำใหญ่โต หรือไม่ต้อง Paint ต้องปั้นนี่ ท่านเจอถูกด่าบรรลัย

"นายทำงานบ้างหรือเปล่า ?" ท่านต้องถาม ไม่มีทางเลยที่จะสบายอย่างนี้

คิวปิด

สมัยเรียนปี ๔ ปี ๕ ครั้งหนึ่งพวกเราเคยโดนอาจารย์ด่าเอาว่า Stupid

เพราะว่าขี้เกียจไม่ค่อยจะทำงานกัน ไอ้ผมคิดว่าอาจารย์ด่าก็ด่าไป พออาจารย์คล้อยหลังผมก็บอกเพื่อน ๆ ว่า

"เฮ้ย !...อาจารย์แกชมพวกเราโว้ย...ชมว่าพวกเราเป็น ดิวปิด...ดิวปิด แผลงศร รัก..." แล้วก็หัวเราะกัน

เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ ก็ส่งเสียงด่าลั่นมาว่า *"โธ่เอ๊ย !...ไอ้หน้าโง่...ไม่รู้จักสำนึกตัว อาจารย์แกด่าให้นะ นั่นน่ะ..."*

ผมบอกผมรู้แล้วน่า แต่ผมไม่ถืออาจารย์หรอก ผมเห็นเป็นเรื่องขำ

ฉันรู้

พวกเรานั่งเรียนกันอยู่ ๔ – ๕ คน *อนิก สมบูรณ์* เขานั่งอยู่ข้างหน้าเรียนประวัติศาสตร์ศิลป์น่ะมันก็ง่วง ผมก็เอาพู่กันไปแหย่ตูดอนิกเล่น อาจารย์ท่านหันมาเห็นเข้า ก็พูดขึ้นมาทันทีเลย

"เลิก...นาย...ฉันเลิกแล้ว...นายเบื่อกันแล้ว...ฉันรู้..." บาปจริง ๆ ท่านอุตส่าห์ตั้งใจสอน ไอ้เราดันมาเล่นกัน ไม่สนใจ บาปจริง ๆ

นานเท่าไหร่ ?

อยู่ปี ๔ ตอนผมเรียนเขียน Fresco หรือเขียนภาพปูนเปียก อาจารย์ท่านก็สอนว่าต้องเตรียมปูนเปียกอย่างนั้น ๆ แล้วถึงจะ Paint สีลงไปพอลงมือทำเสร็จเรียบร้อย ผมก็ถามขึ้นว่า

"อาจารย์ครับ สีนี่มันจะติดอยู่ได้นานสักกี่ร้อยปีครับ ?"

"อยู่นาน นาย" ท่านตอบ ผมก็ถามอีกว่า

"ติดนานเท่าไหร่ครับ ?"

ชะรอยท่านคงจะรำคาญคำถามของผม หรือเกิดอารมณ์นึกสนุกขึ้นมา

ตามนิสัยชาวอิตาเลียน เพราะอยู่ในหมู่ผู้ชายด้วยกัน ท่านก็ตอบคำถามผมว่า

"นานเหมือนหมาติดกันน่ะนาย"

กำมะหงี่

วันหนึ่ง พวกเรา Paint Still life เป็นดอกไม้ สีต่าง ๆ เหมือนกำมะหยี่ อาจารย์แกก็เข้ามา แกมองดูดอกกล้วยไม้นั้นแล้วก็พูดขึ้นว่า *"มันสวยนะนาย...มันเหมือนกำมะหงี่..."* ไอ้เราก็รู้แล้วว่าอาจารย์แกพูดภาษาไทยไม่ชัด ก็บอกว่า *"อาจารย์พูดใหม่สิครับ"* แกก็พูด *"เหมือนกำมะหงี่"* ผมก็บอก *"อีกทีครับอาจารย์พูดอีกที"* คราวนี้ท่านเอ็ดเอาเลย

"ฉันรู้นาย...นายหลอกให้ฉันพูดคำสกปรก..."

ฟันดาบ

ตอนพวกเราจัดงานเลี้ยงต้อนรับน้องใหม่ ใครไม่รู้ไปเอานักดาบจากบ้านช่างหล่อมาแสดงบนเวที ฟันกันเช้งชั้ง ไฟเฟยแลบ แล้วก็มีมีดลอยลงมาปักบนพื้นเวที น่าหวาดเสียว อาจารย์นั่งดูอยู่ด้วย แกโกรธจริง ๆ บ่นออกมาว่า

"ฉันเกลียดจริง ๆ ...ทำไมต้องมีฟันดาบอะไรด้วย...เราเป็นศิลปิน...ไม่ต้องมีการต่อสู้อย่างนี้..."

ไอ้พวกเราก็ดูสนุก ๆ ไปอย่างนั้น ไม่ได้คิดอะไร แต่อาจารย์แกไม่พอใจจริง ๆ ความจริงเป็นการแสดงของคณะอื่น ไม่ใช่คณะจิตรกรรม ประติมากรรม

ลูกศิษย์อิจฉา

ผมนี่สร้างเวรสร้างกรรมให้กับอาจารย์ ทั้ง ๆ ที่เราถือว่าท่านเป็นผู้มีพระคุณ เรื่องหนึ่งที่ยังจำได้จนบัดนี้ เป็นบาปเป็นกรรมติดตัวผม คือครั้งหนึ่งต้อง

ออกไป Landscape ที่อยุธยา เพราะตอนนั้นจะมีการซ่อมอยุธยาสมัยจอมพล ป. อาจารย์ก็บอกว่าพวกนายรีบไปเขียนเสียก่อนที่เขาจะซ่อม ให้ไปเขียนที่วังโบราณที่อยุธยา ก็มี*อาจารย์ประหยัด พงษ์ดำ, อาจารย์เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ* มีผม เรา ๓ คน ก็ไปนอนกันที่อยุธยา ที่วัดมหาธาตุ ที่กุฏิสมภาร ก่อนไปนี่เปรื่องไม่มีสตางค์ ประหยัดก็ไม่มีสตางค์ที่จะซื้อสี เขาก็เข้าไปหาอาจารย์ กลับมาคุยใหญ่

"เฮ้ย ! แป๊ะ...นาย...อาจารย์ให้เราโว้ย ร้อยยี่สิบ ซื้อสีโว้ย...!!"

ทั้ง ๆ ที่ผมมีสตางค์นะวันนั้น พอมีน่ะ พอมีสตางค์ แต่ผมรู้สึกน้อยใจว่าอาจารย์รักเปรื่องและประหยัดมากกว่าผม ไอ้ความรู้สึกที่เรามีต่ออาจารย์เหมือนพ่อเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของเรา ผมก็เข้าไปหาอาจารย์ ผมน้อยใจมาก ทำไมไปกัน ๓ คน อาจารย์ให้สตางค์ ๒ คนได้

"อาจารย์...อาจารย์ให้ตังค์เปรื่องกับประหยัดเหรอ ?"

"เขาไม่มีตังค์นาย..." ท่านตอบ

"อาจารย์ทำไมไม่ให้ผม...ผมก็เป็นลูกศิษย์อาจารย์" มันเหมือนเด็ก ๆ น่ะครับ มีความรู้สึกว่าจะต้องไปเอาสตางค์จากอาจารย์ให้ได้ เพื่อจะได้มีความรู้สึกว่าอาจารย์ก็รักเราเหมือนกัน มันมีความหมายมากตอนนั้น เรารู้ว่าอาจารย์ก็ไม่ค่อยมีสตางค์ แต่ตอนได้สตางค์จากอาจารย์นี้ มันเหมือนได้ของอะไรที่มันศักดิ์สิทธิ์จากมืออาจารย์ ผมกลับมาหาเปรื่องกับประหยัด

"เฮ้ย ! ...ถูกได้ว่ะ..." ซึ่งเรื่องนี้มันไม่ควร ผมเห็นจะต้องทำบุญให้อาจารย์ ๑๒๐ บาทนี่ ผมจำได้ ตอนนั้นก็ซื้อสีได้หลายหลอด

โลกพระจันทร์ของอาจารย์

อาจารย์สอนเราทุกอย่าง อาจารย์สอนทั้งปรัชญา สอนความเป็นผู้ดี สอนความเป็นคนที่จะอยู่ในโลกได้ ที่ควรจะทำอย่างไร สอนให้รู้คุณค่าในดนตรี เอาจานเสียงมาเปิดให้ฟัง เอา *เดอ บุซซี่ ปีโธเฟน เบอร์ ๑ เบอร์ ๓ เบอร์ ๕* มาเปิดให้ฟัง ถึงตรงนั้นอธิบายว่าเป็นอย่างนั้น อาจารย์ไม่ได้สอนจิตรกรรม ประติมากรรม อาจารย์สอนทุกอย่าง แม้แต่เด็กลูกภารโรงมาร้องข้างหลังห้องเรียน อาจารย์ยัง

บอกว่า นี่เป็นเสียงที่น่ารักเหลือเกิน มนุษย์เรานี่เกิดมาช่างน่ารัก มีเสียงแอ๊ะ...แอ้ เสียงเด็กร้องนี่อาจารย์บอกมันน่ารัก

ตอนนั้นเขาทำท่าจะขึ้นไปโลกพระจันทร์ได้ อาจารย์พูดกับผมว่า

"ตะวีศักดิ์...ฉันไม่อยากให้เขาขึ้นไปที่นั่นเลย"

"ทำไมล่ะอาจารย์...มันเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่นะ" ผมบอก

"ถ้าขึ้นไปเห็นอะไรที่พระจันทร์แล้ว เราหมดอารมณ์ที่จะฝันถึงพระจันทร์ต่อไป" ท่านว่า คืออะไรทุกอย่างมีความหมายกับอาจารย์มาก

เรื่องเล็กของอาจารย์

ตอนผมเป็นชั้นตรีใหม่ ๆ ตอนนั้นจบปริญญาแล้ว ก็เข้ารับราชการได้ ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ สมัคร ๖๐๐ คน เอาคนเดียว มีตำแหน่ง ๒ ตำแหน่ง สอบกัน ๒ คน ผมกับ*มานิตย์ ภู่อารีย์* จะโม้กันยังไงก็ได้ มันสอบเข้าได้อยู่แล้ววันยังค่ำ ทางกรมเขาบอกให้อาจารย์ศิลป์คัดลูกศิษย์เก่ง ๒ คน มาเป็นนายช่างศิลปกรรม

"ตะวีศักดิ์...มานิตย์...นายไปสอบ" โอ.เค. ไปสอบก็ไปสอบ ยังไงก็ได้แน่นอน ผมก็ดีใจได้เป็นข้าราชการชั้นตรี ผมขอยืมเสื้อกางเกงสีกากีของภารโรงเขาใส่ แล้วติดชั้นตรีที่บ่า ผมภูมิใจมาก จากชีวิตเด็กหนุ่ม ๆ มาเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตร ผมก็ให้เพื่อนถ่ายรูปไว้แถว ๆ โรงปั้น แล้วผมก็แต่งตัวอย่างนี้เข้าไปหาอาจารย์

"อาจารย์ครับ...ผมเป็นข้าราชการแล้วครับอาจารย์" เอียงไหล่ให้ดูขีดชั้นตรีด้วย

"โอ...นายแต่งตัวดีจริง ๆ"

อาจารย์หยิบผ้าขี้ริ้วเช็ดกระดานเอามาไว้ที่บ่าแก

"ฉันใหญ่กว่าน่ะนาย"

คือแกสอนว่าไอ้เรื่องยศฐาบรรดาศักดิ์ ไม่ใช่เรื่องสำคัญ เพียงแค่ขอให้ทำงานในเรื่องศิลปะ

นพรัตน์ ลิวิสิทธิ์

จิตรกร

เงินซื้อสี

ถ้าจะถามว่าท่านอาจารย์ศิลป์ให้อะไรกับข้าพเจ้าบ้าง

ข้าพเจ้าก็ขอตอบว่าสิ่งที่อาจารย์ให้นั้นมิได้ให้กับข้าพเจ้าคนเดียว แต่ให้กับศิษย์ทุก ๆ คน และมวลมนุษยชาติผู้มีความรักศิลปะเสมอกัน นั่นคือความรู้และความเข้าใจในงานศิลปะ

ข้าพเจ้ามีโอกาสได้ใกล้ชิดกับท่านอาจารย์น้อยมาก เพราะเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นลูกศิษย์อาจารย์ไม่ถึงปีก็ต้องออกไปทำงาน ในขณะที่เรียนอยู่นั้นได้รู้ซึ้งถึงความมีเมตตาของท่านอาจารย์เป็นอย่างมาก

ในวันที่ข้าพเจ้าตัดสินใจออกจากมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าได้ขอความเห็นจาก *อาจารย์ทวี นันทขว้าง* ผู้เป็นที่เคารพนับถือของข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าอ้างเหตุที่ต้องออกเพราะขาดเงินเรียน อาจารย์ทวียังไม่ให้ข้าพเจ้าออก ให้เรียนต่อไปก่อน จะหาทางแก้ไขให้ แล้ววันหนึ่งอาจารย์ทวีก็พาข้าพเจ้าไปพบกับท่านอาจารย์ศิลป์ พร้อมกับนำผลงานของข้าพเจ้าไปให้อาจารย์ดูและเล่าเรื่องทั้งหมดให้อาจารย์ฟังด้วย ท่านฟังแล้วท่านก็บอกว่าจะช่วย

หลังจากนั้นไม่นาน วันหนึ่งขณะที่ข้าพเจ้าเดินจะเลี้ยวตรงมุมตึกไม้หลังเก่าอาจารย์เดินมาพอดี กวักมือเรียกข้าพเจ้าไปหา โดยไม่คาดคิดอาจารย์นับเงินส่งให้ข้าพเจ้าและบอกว่า

"ฉันให้นายเอาไปซื้อสี" ขณะที่อาจารย์ส่งเงินให้นั้น ข้าพเจ้ามองเห็นรอยยิ้มและแววตาของท่านเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตาและกรุณา ข้าพเจ้ารับเงินมาด้วยความรู้สึกที่ตื้นตันจนพูดไม่ออก รู้สึกเกรงใจและสงสารท่านมากที่ต้องมาเสียเงินเสียทองให้กับเด็กนักเรียนโง่ ๆ คนหนึ่ง ข้าพเจ้าบอกตัวเองว่าครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่ข้าพเจ้าจะรับเงินจากท่าน ข้าพเจ้าไม่อาจทนเห็นท่านต้องมาเป็นภาระเพราะข้าพเจ้าได้อีก

เรื่องที่ท่านเมตตาช่วยเหลือลูกศิษย์เช่นนี้มีอยู่เสมอ ใครเดือดร้อนก็ไปหาท่าน *อาจารย์นิพนธ์ ผริตะโกมล* เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เคยไปยืมเงินท่าน เวลาไปใช้คืนท่านก็ไม่เอา

ภาพนิ่ง

อาจารย์ทวีพาข้าพเจ้าเอารูปไปให้ท่านดูหลายครั้ง และท่านก็ได้กรุณาติชม วิจารณ์ให้กำลังใจอยู่เสมอคราวที่เอารูป *"ภาพนิ่ง"* ไปให้ท่านดู ท่านได้วิจารณ์ว่าดีแล้ว ดูรวม ๆ ทั้งรูปแล้วใช้ได้ ข้อเสียก็มีนิดหน่อยคือเรื่องราวที่นำมาเขียนนั้นไม่ดึงดูดความสนใจนัก ภาพนี้เป็นภาพตะกร้าหวาย วางอยู่ในลักษณะเทของออกจากตะกร้า มีกระปุกและหม้อคว่ำอยู่ใกล้ ๆ ของที่เทออกจากตะกร้ามีข่า พริก มะเขือ วางอยู่บนผ้าขาว ท่านว่าควรจะหาเรื่องราวใหม่ ๆ ที่ดูแล้วรู้สึกว่ามันโอ่อ่าสง่างามมาเขียนดูบ้าง หลังจากนั้นได้ส่งภาพนี้เข้าประกวดในงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ได้รับรางวัลที่ ๒ พอแสดงเสร็จอาจารย์ก็ได้กรุณาซื้อไว้ (ยังแขวนอยู่ในห้องทำงานของท่านจนบัดนี้)

ความเปลี่ยนแปลง

สิ่งที่อาจารย์ท่านมอบให้ศิษย์และผู้ที่สนใจงานศิลปะก็คือ ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ จากความมืดมนในงานศิลปะไปสู่ความสว่างไสว และผู้ที่เดินหลงไม่รู้จะไปทางไหน ยืนเซ่อ ยืนงงอยู่ ท่านก็ได้ช่วยชี้ทางที่นำไปสู่จุดหมายให้อย่างถูกต้อง ท่านได้วางรากฐานไว้ให้กับผู้ศึกษาศิลปะอย่างมั่นคง ทำให้ผู้ที่เดินไปตามเส้นทางนั้นประสบความสำเร็จโดยถ้วนทั่ว

อ่านมาถึงตรงนี้อาจจะสงสัยว่า ความเปลี่ยนแปลงที่พูดถึงนั้นเปลี่ยนอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะขออธิบายไว้สักเล็กน้อย

ความเปลี่ยนแปลงหลังจากที่ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ เข้ามาวางรากฐานทางศิลปะให้กับมหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว ทำให้นักเรียนและนักศึกษาศิลปะทั้งหลายมีความสนใจและตื่นตัวกันมากขึ้น นักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนเพาะช่างพวกที่ทุ่มเทให้กับงานศิลปะจริง ๆ ต่างก็ใฝ่ฝันที่จะได้เข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัย

ศิลปากรกันทุกคน เพราะต้องการรับสิ่งใหม่ แนวความคิดการสร้างสรรค์ การทำงานในแนวทางใหม่ ทั้งพื้นความคิดและรสนิยมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เป็นสิ่งที่ไม่เคยรู้เคยมีมา เมื่อก่อนที่จะมาเรียนที่มหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่าที่สุดของภาพเขียนนั้น อยู่ที่การเขียนได้เหมือนของจริง ซึ่งตามความเข้าใจของข้าพเจ้าก็คือ ทุกคนจะต้องพยายามไปให้ถึงจุดนั้น ความคิดได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อได้เห็นงานบรรดาลูกศิษย์อาวุโสของท่านอาจารย์ศิลป์ ทั้งสีสันรูปทรงแปลกตา ดูแล้วมีความมันสะใจ เป็นงานที่อยู่เหนือธรรมชาติ ก้าวหลุดจากธรรมชาติออกไปสู่ความเป็นอิสระ

วันเวลาได้ผ่านไป ทุกสิ่งได้แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย งานศิลปะก็ก้าวไปข้างหน้า ซึ่งเป็นการก้าวสืบไปจากพื้นฐานที่อาจารย์ได้วางเอาไว้ ซึ่งถือว่าดีและถูกต้อง

อีกเรื่องที่อยากจะพูดถึงคือ งานที่ขายอยู่ตามแกลเลอรี่ในเมืองไทยซึ่งก็มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก หากเทียบกับสมัยเมื่อ ๒๐ กว่าปีก่อนแล้วก็จะเห็นว่าแตกต่างกันมากมาย งานสมัยก่อนเป็นงานที่ทำเพื่อขายให้นักท่องเที่ยว ขายให้ชาวต่างประเทศซื้อเป็นของที่ระลึกในการที่ได้มาเที่ยวเมืองไทย โดยไม่ค่อยคำนึงถึงคุณค่าในทางศิลปะเท่าใดนัก เรื่องที่นำมาเขียนจึงเป็นเรื่องชีวิตความเป็นอยู่และประเพณีไทยหรือทิวทัศน์ตามชนบทต่าง ๆ เขียนกันพอให้เป็นรูปเรื่อง ศิลปินที่สร้างงานให้กับแกลเลอรี่ส่วนใหญ่ยังยึดติดอยู่ในรูปแบบเดิม แกลเลอรี่ขายงานประเภทนี้อยู่หลายปี แม้งานเหล่านี้จะขายดีก็ตาม แต่ก็ได้ราคาถูก ต่อมาแกลเลอรี่กล้าที่จะเอางานในแนวใหม่ ๆ มาขาย และงานที่ได้มาตรฐานสากลเป็นที่ยอมรับทั้งชาวไทยและต่างประเทศส่วนใหญ่ก็มาจากสายศิลปากรทั้งสิ้น และแน่นอนเกือบทั้งหมดคือศิษย์ท่านอาจารย์ศิลป์ ท่านเหล่านี้ทำให้ตลาดศิลปะตื่นตัวกันมากขึ้น ราคาที่เคยขายเมื่อก่อนเป็นร้อยเป็นพันก็ได้เปลี่ยนเป็นแสนเป็นล้าน งานบางชิ้นตั้งราคาไว้หลายล้านก็มี

ทั้งหมดที่เล่ามาก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า ท่านอาจารย์ได้ให้สิ่งใดไว้กับศิษย์ของท่านและวงการศิลปะของเมืองไทยที่เจริญรุ่งเรืองได้ถึงเพียงนี้ ก็เพราะความเสียสละของท่าน อันสมควรจะได้รับการยกย่องและเชิดชูอย่างยิ่ง

สุภาพบุรุษจากเมืองฟลอเรนซ์

อีกสิ่งหนึ่งที่คนไทยทุกคนควรยินดี เอาท่านเป็นเยี่ยงอย่างก็คือ ท่านมีความจงรักภักดีและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง *คุณจำนงค์* คนขับรถของท่านเคยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เวลาขบวนรถของพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จผ่าน ท่านอาจารย์จะออกจากรถลงมายืนคอยถวายความเคารพแด่พระองค์ท่านทุกครั้ง ซึ่งเป็นภาพที่ประทับใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็นเป็นอันมาก

ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ท่านได้คอยเตือนสติและปลุกใจให้บรรดาลูกศิษย์ทุกคนได้ทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานด้วยคำสั้น ๆ ประโยคเดียวคือ

"พรุ่งนี้ก็สายเสียแล้ว" ซึ่งเป็นคำที่ทำให้บรรดาศิษย์ทั้งหลายได้หวนรำลึกถึงท่านด้วยความรักและเทิดทูนอย่างไม่มีวันที่จะลืมในน้ำใจอันมีทั้งความเสียสละ ความรัก ความเมตตา และความยินดีในผลงานความสำเร็จของผู้อื่น

แหละนี่คือสิ่งที่มีอยู่ภายในกายและใจของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

สุภาพบุรุษจากเมืองฟลอเรนซ์.

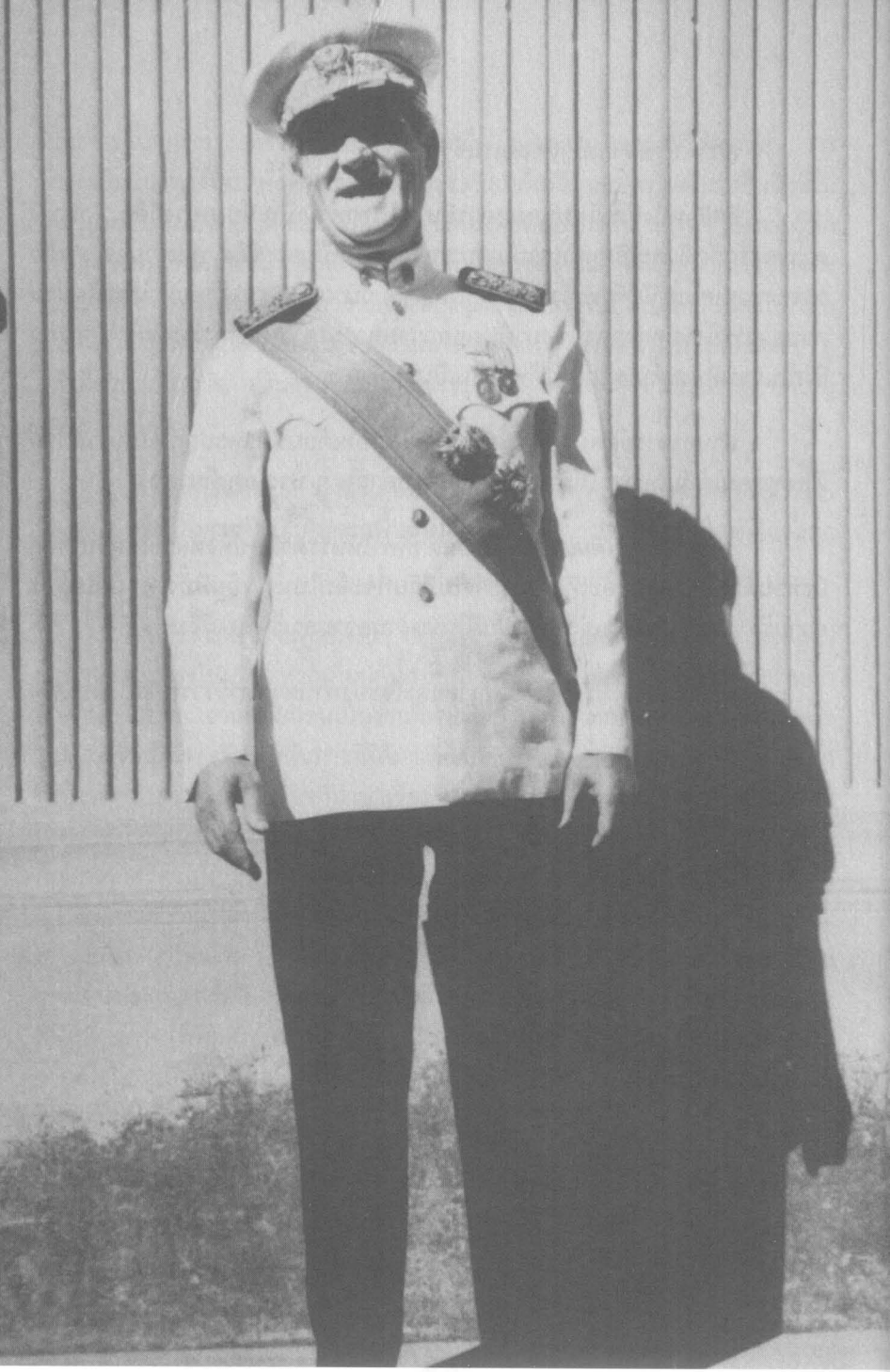

อาจารย์ศิลป์แต่งชุดข้าราชการเต็มยศ เพื่อเข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ ณ พระบรมมหาราชวัง

นิพนธ์ ผริตะโกมล

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

ในงานครบรอบวันเกิดของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ข้าพเจ้าได้เรียนถามท่านว่า

"ท่านอาจารย์มีความรู้สึกอย่างไรบ้างครับ เกี่ยวแก่ชีวิตที่ผ่านมาและในอนาคตข้างหน้าสำหรับวันเกิดครั้งนี้ครับ" ท่านตอบข้าพเจ้าว่า

"ฉันไม่ได้คิดถึงอดีตและอนาคต แต่ฉันจะทำปัจจุบันให้ดีที่สุด เพราะเดี๋ยวฉันออกไปนี่อาจจะถูกรถทับตายก็ได้"

ภายในห้องทำงานของท่าน ท่านอาจารย์ได้บอกว่า

"จงสังเกตดูดาวบนท้องฟ้าสินาย ดาวดวงใดที่มีแสงออกจากตัวนั่นแหละคืออาร์ต เพราะมันมีฟอร์ซ"

หลายสิ่งที่ท่านอาจารย์ได้ให้ข้าพเจ้าและลูกศิษย์ทุก ๆ คนของท่าน ทำให้พวกเราเป็นมนุษย์ขึ้น ระหว่างที่ท่านจะจากพวกเราไปธุระที่ต่างประเทศท่านได้กำชับพวกเราว่า

"ถ้าคิดถึงฉันก็ขอให้ทำงานให้มาก ๆ และมาส่งฉันทำไม ทำไมไม่ไปทำงาน"

แต่บัดนี้ท่านได้จากพวกเราไปแล้ว ไม่มีวันกลับ ถ้าพวกเราคิดถึงท่านสิ่งเดียวที่ท่านต้องการคือ อยากเห็นพวกเราทำงานกันมาก ๆ

เมื่อท่านอาจารย์ศิลป์หรืออาจารย์ผู้รั่งสิ้นชีวิตปี ๒๕๐๕ ข้าพเจ้าได้เขียนเรื่องลงในหนังสือไหว้ครูและต้อนรับน้องใหม่ในสมัยนั้น เพื่อรำลึกถึงท่านด้วยอารมณ์อันสะเทือนใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ครั้งนี้อารมณ์อาจจะแตกต่างกัน มีแต่ความคิดถึงเศร้า เหงา คิดถึงคุณงามความดีต่าง ๆ ที่อาจารย์มีต่อลูกศิษย์และคนทั่ว ๆ ไป

หากท่านยังมีชีวิตอยู่ ศิลปากรคงจะเข้มข้นกว่านี้

จอมขยัน

ในสมัยที่ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาคณะจิตรกรรม พักเที่ยงชอบที่จะไปที่ห้องของอาจารย์ เพื่อไปดูหนังสือศิลปะในห้องสมุดเล็ก ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในนั้น และอดไม่ได้ที่จะแอบดูชีวิตความเป็นอยู่และการทำงานของท่าน ซึ่งไม่มีเวลาอยู่ว่างเฉยเลย ทานอาหารเที่ยงก็ประเดี๋ยวเดียวเสร็จ แล้วก็ทำงานต่อ อาจารย์เป็นกันเองกับลูกศิษย์เสมอ ดุและใจดี บางครั้งข้าพเจ้าก็กลัวที่จะเข้าไปคุยหรือสัมภาษณ์กับท่านเป็นการส่วนตัว มีอยู่วันหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เรียนถามอาจารย์ว่า

"อาจารย์ครับ เมื่อสมัยตอนเป็นหนุ่ม อาจารย์ขยันไหมครับ ?" อาจารย์ก็ตอบข้าพเจ้าว่า

"ฉันขยันมากนะนาย ฉันเรียนด้วย ฉันรับจ้างเขาเขียนภาพเฟรสโก (เขียนภาพลงบนผนังปูนเปียก) *เพื่อเลี้ยงแม่ของฉันด้วย"* และอาจารย์ก็กล่าวต่อไปอีกว่า

"ฉันไม่ใช่คนรวย จะสอบเข้าเรียน ทุกคนเขาไปกวดวิชากัน ฉันไม่ได้ไป แต่ฉันก็สอบได้ที่หนึ่ง เขาให้เขียนคน ฉันก็เขียนด้วยความรู้สึก เห็นอย่างไรก็เขียนอย่างนั้น แต่คนอื่น ๆ เขาเขียนเป็นตัวอนาโตมีกันไปหมด" อาจารย์กล่าวแล้วก็หัวเราะ

อีกตอนหนึ่งอาจารย์ได้กล่าวว่า *"เมื่อสมัยฉันเป็นเด็กนะนาย มียามที่โรงเรียนเป็นชาวเยอรมันเข้มงวดและดุมาก ฉันจะหนีโรงเรียนก็แกล้งทำเป็นป่วย* (อาจารย์แสดงท่าตัวงอ ห่อไหล่ คล้ายป่วยให้ดูด้วย) *บอกยามว่าป่วยจะกลับบ้าน ยามเยอรมันก็มองดูฉันและก็ดูว่า ถ้ายังยืนได้ก็กลับไปเรียนต่อเดี๋ยวนี้ ฉันก็เลยต้องกลับไปเรียน ออกไปไม่ได้ คนเยอรมันนี่เขาเข้มแข็ง และอดทนมากนะนาย"* อาจารย์กล่าวทิ้งท้าย

และอีกตอนหนึ่ง ข้าพเจ้าได้โพล่งถามอาจารย์ว่า *"อาจารย์ครับทำไมผมถึงจะเก่ง"* อาจารย์ก็ตอบว่า

"เขียนมาก ๆ นะนาย นายต้องขยันมาก ๆ มันอาจจะเก่งวันนี้หรือไม่ก็

พรุ่งนี้ เรียนศิลปะต้องทำมาก ๆ”

อาจารย์มาแต่เช้า สูงสง่า บุคลิกดี เห็นเสมอในชุดสีกากี สอนเกือบทุกวิชา เอาใจใส่ต่อนักศึกษาเป็นอย่างดี สอนเสร็จก็ทำงานปั้นที่โรงหล่อ ปั้นอนุสาวรีย์ของทางราชการ เย็นก็กลับโดยมี*มาดามมาลินี* คนสวยของท่านมารับกลับ และคุณจำนงค์คนขับรถก็เป็นคนขับ

ข้าพเจ้าเคยถามคุณจำนงค์คนขับรถของท่านว่าอาจารย์คุยอะไรบ้างในรถ เขาก็ตอบว่าอาจารย์สอนภาษาอิตาเลียนให้แก่มาดามจนถึงบ้าน บางตอนอาจารย์เห็นอะไรที่อาจารย์ทนไม่ได้ก็จะวิจารณ์ เช่น ตึกอาคารต่าง ๆ ซึ่งสร้างไม่ถูกแบบและไม่สวยงาม อาจารย์ก็บอกว่าอยากทุบทิ้ง ขายขี้หน้าคนอื่นเขา อาจารย์มีรสนิยมดี

เมื่อกลับถึงบ้าน คุณจำนงค์บอกว่า อาจารย์จะทำงานต่อไปอีก คือเขียนหนังสือ อ่านหนังสือ แล้วจึงจะอาบน้ำ ทานข้าว

เมื่อครั้งอาจารย์ต้องไปทำการผ่าตัดตาที่ร้านจำรัสจักษุคลินิกเป็นเวลาหนึ่งเดือนเต็ม โดยนอนนิ่งอยู่เฉย ๆ นั้น อาจารย์ได้กล่าวกับข้าพเจ้าว่า

“ถ้าให้ฉันนอนเช่นนี้ต่อไปอีกโดยไม่ได้ทำอะไรเลย ให้ฉันตายเสียดีกว่า”

อีกตอนหนึ่งเมื่อครั้งอาจารย์ต้องเดินทางไปต่างประเทศ ข้าพเจ้าและบรรดาลูกศิษย์ของท่านได้พากันไปส่งที่สนามบินดอนเมือง เมื่ออาจารย์เห็นพวกเรามาส่ง อาจารย์โกรธและดุด้วยเสียงอันดังว่า

“มาส่งฉันทำไมกัน ถ้ารักฉันต้องกลับไปทำงาน ไม่ต้องมาส่ง”

แต่พวกเราก็แกล้งทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ส่งจนอาจารย์ขึ้นเครื่องบิน ข้าพเจ้าก็อดคิดในใจไม่ได้ว่า อาจารย์จะน้อยใจไหมนะ ถ้าลูกศิษย์ไม่มาส่งเลย

วันเกิดของอาจารย์และวันต้อนรับน้องใหม่เป็นงานใหญ่ของชาวเราสมัยนั้น ก่อนงานก็ต้องตระเตรียมงานกันเป็นการใหญ่ ข้าพเจ้าในฐานะหัวหน้าห้อง บางครั้งเป็นปีจัดงานก็ต้องยุ่งหน่อย ต้องแอบอาจารย์ทำกัน อาจารย์ไม่ให้หยุดเลย จะเอามาอ้างไม่ได้ เรียนอย่างเดียว แต่วันรุ่งขึ้นเป็นวันงาน อาจารย์และมาดามของท่านจะมาร่วมสนุกเป็นพิเศษ อาจารย์จะร้องเพลงและเล่าอะไรสนุก ๆ ให้ลูกศิษย์

ฟังเป็นที่สนุกสนานครื้นเครง ต่างจากเมื่อวานนี้โดยสิ้นเชิง

บางครั้งนักศึกษาพวกเราทำให้อาจารย์ไม่พอใจเพราะขี้เกียจ อาจารย์ถึงกับกล่าวออกมาว่า

"ถ้าฉันไม่เสียสละมาสอนพวกนาย ฉันก็คงเป็นศิลปินมีชื่อของโลกไปแล้ว ไม่ต้องมานั่งเป็นอาจารย์สอนหนังสืออยู่หรอก"

เรียนกับอาจารย์

เกี่ยวกับการสอนของท่าน มีอยู่ครั้งหนึ่ง ขณะอาจารย์กำลังสอนอยู่ในห้องของท่านก็เป็นเวลาจวนเที่ยง มีนักศึกษาหญิงคนหนึ่งคงจะหิวหรือนัดแฟนไว้ ได้พูดกับอาจารย์ว่า

"อาจารย์คะ อาจารย์ยังไม่เหนื่อยหรือคะ" เลยโดนอาจารย์ดุว่า

"ถ้านายไม่อยากเรียนก็ออกไปเดี๋ยวนี้" ทำเอานักศึกษาหญิงคนนั้นหน้าม่อย ก้มหน้าตลอดเวลาจนเลิก

ในวิชา Aesthetic (สุนทรียศาสตร์) ในวันหนึ่งขณะอาจารย์กำลังสอนเพลินสนุก ๆ อยู่นั้น มือของท่านก็ล้วงควานหาอะไรไม่ทราบในกล่องซึ่งวางอยู่ข้าง ๆ บรรจุด้วยดินสอ ยางลบ ฯลฯ ทันใดนั้นอาจารย์ก็สะดุ้งเล็กน้อยพร้อมกลับชักมือกลับ เลือดแดงฉานที่นิ้วแต่ไม่มากนัก คงโดนใบมีดโกนบาด ข้าพเจ้านั่งอยู่ใกล้จึงเห็นถนัด อาจารย์ไม่แสดงกิริยาอันใด ทำเป็นไม่สนใจและก็สอนต่อโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น

รูป *Picasso* บางรูปในชั้นปีที่ ๑ – ๒ – ๓ อาจารย์จะกล่าวตำหนิอย่างรุนแรงว่าไม่ดี ไม่ควรเอาอย่าง แต่ในชั้นปี ๔ – ๕ รูปเดียวกันนั้นอาจารย์จะกล่าวชมอย่างเลอเลิศว่าสวย มีความคิดสร้างสรรค์ดี สาเหตุเพราะอาจารย์เกรงนักศึกษาในปีต้น ๆ จะเอาอย่าง ใจแตก เพราะหลักสูตรของอาจารย์ ปี ๑ – ๒ – ๓ ต้องศึกษาให้ละเอียดในขั้นหลักวิชาศิลปะอย่างถ่องแท้แล้วไปสร้างสรรค์กันในปี ๔ – ๕ นักศึกษาที่สำเร็จออกไปถึงจะไม่เสียชื่อสถาบัน ทำงานให้เขาได้

บางคนอยู่ปี ๓ ส่งงานองค์ประกอบด้วยการเอาเศษไม้ กิ่งไม้วางบนกระดานระเกะระกะในแนวแปลกใหม่ล้ำยุค พออาจารย์เหลือบเห็นเข้าเท่านั้น โกรธและรีบไล่ด้วยความโมโห พร้อมกับพูดว่า

"นายไม่ต้องมาเรียนที่นี่ นายไปอยู่ฝรั่งเศสโน่น" นักศึกษาผู้นั้นตกใจกลัวรีบออกมาแทบไม่ทัน เศษไม้ตกเรี่ยราดกระจัดกระจาย เพราะไม่หากาว ถ้าชักช้าคงโดนแน่ ! ข้าพเจ้าอยู่ใกล้ก็พลอยหนีออกมาด้วย

ข้าพเจ้าเคยถูกอาจารย์ดุและโกรธบ่อย คืออาจารย์เข้ามาในห้องแล้วไม่ค่อยเจอนักศึกษาทำงาน มาเจอเอาข้าพเจ้าเข้าก็เลยระบายอารมณ์ฝากเอาไว้อย่างมากมาย เพื่อจะให้ข้าพเจ้าระบายต่อ ซึ่งก็เป็นความหวังดีของอาจารย์

เมตตาของอาจารย์

บางคนขาดสีน้ำมันเขียนภาพ อาจารย์เห็นเข้าก็สงสารให้เงินไปซื้อสี ขากลับอาจารย์มาดูผลงานอีกครั้ง เจอกลิ่นเหล้าคลุ้ง แล้วมีสี ๑ หลอด อาจารย์โมโหมาก เลยเตะก้นด้วยความรักหนึ่งป้าบ

สิ่งที่ข้าพเจ้าจะลืมไม่ได้ก็คือ ตอนสมัยอยู่ปี ๓ อาจารย์ให้ไปเขียนภาพสีน้ำมันทิวทัศน์ทุ่งนา ข้าพเจ้าเขียนมาส่งอาจารย์ ๓ ภาพพร้อมกับใบหน้าที่ซีดเซียวเพราะอดข้าวและตากแดด อาจารย์เห็นผลงานก็ชื่นชมแล้วถามข้าพเจ้าว่า

"นายขยันดี แต่นายทำไมหน้าซีด" ข้าพเจ้าจึงบอกความจริงไปว่า

"ผมไม่ได้ทานข้าวครับ" อาจารย์ไม่ได้ว่าอะไร พอข้าพเจ้าออกมาจากห้องของอาจารย์ได้สัก ๒ – ๓ ก้าว เสียงอาจารย์เปิดประตูแล้วเรียกข้าพเจ้าให้ไปหา

"นิพนธ์ นายมานี่ก่อน" แล้วอาจารย์ก็เดินไปไขตู้เซฟหยิบเงินมาให้ข้าพเจ้า ๑๐๐ บาท ให้ไปทานข้าว ข้าพเจ้าก็บอกกับอาจารย์ว่าวันศุกร์ผมจะเอามาใช้ให้ เพราะวันศุกร์ข้าพเจ้าจะได้เงินจากโรงพิมพ์ พอถึงวันศุกร์ข้าพเจ้าก็เอาเงินไปคืนอาจารย์ อาจารย์ไม่ยอมรับและบอกว่า

"ฉันให้นาย นายไม่ต้องมาให้ฉัน" ความรู้สึกของข้าพเจ้าขณะนั้นอาจารย์

เปรียบเสมือนพ่ออีกคน ให้ทั้งความรู้และดูแลแม้กระทั่งทุกข์สุขของลูกศิษย์ว่าจะเป็นอย่างไร

ตอนที่อาจารย์เป็นแบบให้*อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์* ศิลปินแมกไซไซ เพื่อเขียนภาพสีน้ำมันนั้น ข้าพเจ้ามีโอกาสถามอาจารย์ระหว่างทางไปวัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี ว่า

"อาจารย์เป็นแบบให้อาจารย์เฟื้อเขียนภาพ เป็นอย่างไรบ้างครับ" อาจารย์กล่าวตอบและเด็ดกิ่งไม้ข้างทางทำเป็นพู่กัน เพื่อแสดงท่าทางประกอบแล้วพูดว่า

"อาจารย์เฟื้อเขาเขียนอย่างนี้นะนาย เขาเดินเข้ามาจ้องหน้าฉัน ถือพู่กันผสมสีวนเวียนอยู่ไปมา แล้วถอยกลับไปที่เฟรม เขียนอย่างรวดเร็วแล้วก็ป้ายพู่กันอย่างรุนแรงอย่างนี้ (แสดงท่าประกอบ) *ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ฉันก็ต้องยืนอยู่เฉย ๆ ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้จนกว่าจะเสร็จ"*

แล้วอาจารย์ก็กล่าวต่อไปอีกว่า

"อาจารย์เฟื้อเขาเป็นศิลปิน ฉันไม่อยากให้เขาเขียนรูป กลัวเขาตายเพราะทุ่มเทจิตใจทั้งหมดเวลาเขียน เขาหายใจแรง หอบเหนื่อย ฉันกลัวเขาช็อกตายนะนาย"

มีอยู่วันหนึ่งในห้องของอาจารย์ชั้นนอก ข้าพเจ้าเข้าไปยืนดู*อาจารย์จำรัส เกียรติก้อง* ศิลปินฝีมือเยี่ยมทางภาพเหมือน กำลังเขียนรูปผู้หญิงคนหนึ่งอยู่ ซึ่งระยะนั้นอาจารย์จำรัสดื่มหนัก และไม่ค่อยจะเขียนรูปมากนัก อาจารย์ได้มายืนอยู่ข้างหลังด้วย และกระซิบกับข้าพเจ้าว่า

"เหล้าฆ่าเขานะนาย" เพราะรูปที่กำลังเขียนอยู่ฝีมือต่างกว่าก่อน ๆ มาก ซึ่งอาจารย์เชื่อว่าเหล้าเป็นเหตุ

สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นอาจารย์เริ่มแรก เป็นอาจารย์พิเศษก่อนที่คณะมัณฑนศิลป์ก่อนหน้านี้คณะจิตรกรรมเปิดรับสมัครอาจารย์ประจำ ตอนที่สำเร็จใหม่ ๆ ข้าพเจ้าไม่สมัครเพราะไม่อยากเป็นอาจารย์ อยากอิสระ แต่ระหว่างสอนพิเศษที่คณะมัณฑนศิลป์นั้น ก็ต้องไปฝึกตรวจงานกับอาจารย์เป็นเวลา ๑ ปี จนอาจารย์ปล่อยให้ตรวจเองได้ ซึ่งอาจารย์ให้ความรู้ความเข้าใจมาก มีอยู่วันหนึ่ง *คุณอาจินต์ อิษวาส* ได้มาหาข้าพเจ้าและบอกว่าอาจารย์ให้ไปพบ ข้าพเจ้าก็ไปและอาจารย์ก็กล่าวว่า

"ฉันจะให้นายมาสอนประจำที่คณะจิตรกรรม นายจะขัดข้องไหม ?"

ข้าพเจ้าอึกอักแต่ก็ต้องปฏิเสธความหวังดีของอาจารย์ไป เพราะข้าพเจ้าได้ตกลงกับ*อาจารย์หม่อมพูนฯ* ซึ่งจะบรรจุเป็นอาจารย์ประจำในคณะมัณฑนศิลป์ให้ และพร้อมจะสร้างห้องทำงานให้ด้วย ข้าพเจ้าเสียใจที่ทำให้อาจารย์ต้องผิดหวังและก็ดีใจที่อาจารย์ให้ความเชื่อถือและไว้วางใจข้าพเจ้า

ความดีของอาจารย์มีอีกเยอะแยะ เหล่าลูกศิษย์ทั้งหลายซาบซึ้งกันดี อาจารย์ทุ่มเทชีวิตจิตใจให้แก่พวกเราบรรดาลูกศิษย์ไว้เป็นอันมากหาที่เปรียบมิได้

ข้าพเจ้าทราบข่าวร้ายของอาจารย์ในเช้าวันรุ่งขึ้น พร้อมกับเพื่อน ๆ ในเรือเพื่อที่จะไปในงานพิธีหมั้นของเพื่อนคนหนึ่งในห้อง เรือผ่านศิริราชและมองไปที่ตึกอาจารย์ดงนอนสงบนิ่งอยู่ในนั้น งานหมั้นวันนั้นเงียบเหงาที่สุด ไม่มีพูดจาหัวเราะกันเลย ทุกคนเศร้าในการจากไปของอาจารย์ ต่อแต่นี้ไปไม่มีอาจารย์ฝรั่งของพวกเราอีกแล้ว ขอให้อาจารย์จงเป็นสุข ๆ เถิด

เมื่ออาจารย์ศิลป์เสีย ข้าพเจ้าได้ไปที่บ้านท่านเพื่อหารูปถ่ายต่าง ๆ และซักประวัติความเป็นอยู่ของท่านประจำวัน เพื่อนำรูปมาลงประกอบเรื่องของ *น. ณ ปากน้ำ* ใน*สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*ก่อนโน้น จำได้ว่าข้าพเจ้าได้ขี่คอคุณจำนงค์ก่อนที่จะเข้าบ้าน เพราะน้ำกำลังท่วมหนัก.

ปราโมทย์ เลิศสุคนธ์

ข้าราชการกระทรวงกลาโหม

เชื่อหรือไม่

ผมมีเรื่องราวเก่า ๆ สมัยที่เคยร่ำเรียนอยู่มหาวิทยาลัยศิลปากรกับอาจารย์ศิลป์ พีระศรี หรืออาจารย์ฝรั่งของพวกเรามาเล่าให้ฟัง ในสมัยนั้นผมยังจดจำคำพูดของอาจารย์ที่พูดถึงคำว่า *"Simplify"* และคำว่า *"Structure"* ซึ่งอาจารย์มักจะ Critic งานของพวกเราอยู่เสมอว่า ส่วนมากงานของพวกเธอยังขาด "Structure" และให้คำนึงถึงความง่าย "Simplify" เอาไว้

ตอนนั้นพวกผมฟังแล้วก็ไม่ค่อยได้สนใจ หรืออาจจะเป็นเพราะยังไม่ค่อยเข้าใจก็ได้ แต่ระยะเวลาที่ผ่านมา ผมได้ออกมารับราชการจนบัดนี้ก็เป็นเวลา ๒๕ ปีแล้ว ก็ไม่นึกเลยว่าคำพูดดังกล่าวของอาจารย์นั้น ผมได้นำเอามาใช้ในการปฏิบัติงานอย่างได้ผล และยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอยู่เสมอมา เรียกอย่างง่าย ๆ ก็คือว่าได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือหากินอยู่ตลอดมาจนทุกวันนี้ ถึงแม้ว่างานนั้น ๆ จะไม่ได้เกี่ยวกับศิลปะเลยก็ตาม

ในการปฏิบัติงาน (ราชการ) ของผมในทุกวันนี้ ผมก็อาศัยหลักของความง่ายในการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะเป็นงานร่างหนังสือ โต้ตอบ ชี้แจง สั่งงาน รายงาน หรือทำโครงการต่าง ๆ ผลงานที่ออกมาก็จะมีความเรียบร้อย บรรลุผลสำเร็จ ผู้บังคับบัญชา ผู้มาติดต่อก็เข้าใจง่าย ผู้รับปฏิบัติก็เข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้อง ไม่มีปัญหาที่จะต้องคอยย้ำ และจ้ำจี้จ้ำไชแต่ประการใด ทำให้เรื่องใหญ่ ๆ ที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนกลายเป็นเรื่องเล็ก ง่ายต่อการปฏิบัติไปได้ทันที

ส่วนเรื่องของ "Structure" นั้น หากเรานำมาใคร่ครวญและรู้จัก Apply มาใช้ในงานปฏิบัติประจำวันไม่ว่างานนั้น ๆ จะเป็นงานที่เกี่ยวกับศิลปะหรืองานอาชีพใด ๆ ก็ตาม จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะทำให้ผลงานออกมาได้เรียบร้อยมีขั้นตอนในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะทำให้เรามีเป้าหมายในการทำงานได้ถูกต้อง ไม่สะเปะสะปะ หาข้อยุติไม่ได้เหมือนคนตาบอดคลำช้างในสมัยที่ผมรับราชการใหม่ ๆ และมีปัญหาในการปฏิบัติงาน ได้ไปหาข้อแนะนำจากผู้ใหญ่ซึ่งท่านได้ให้ข้อแนะนำสั้น ๆ ว่า

“คุณต้องตั้งตุ๊กตาไว้ตัวหนึ่งสิ แล้วจึงเริ่มงาน”

ครั้งแรกผมฟังแล้วก็รู้สึกงงเต็มที ดิดว่าผู้ใหญ่ท่านคงพูดล้อเล่นแต่เวลาที่ผ่านมาและมีเวลาคิดใคร่ครวญให้ลึกซึ้งแล้ว จึงได้ทราบว่าที่ท่านพูดถึง *“ตุ๊กตา”* นั้น ก็คือ “Structure” ของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ของเรานั่นเอง.

เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

เล่มละสองบาท

ในสมัยเมื่อข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาอยู่ ทาง *"มหา'ลัย"* นอกจากมีงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ซึ่งเป็นงานใหญ่ที่ให้ความคึกคักมีชีวิตชีวาอย่างที่สุดแก่พวกเราที่เป็นนักเรียนศิลปะแล้ว ในช่วงภาคการศึกษาแรกทาง *"มหา'ลัย"* ยังจะมีการจัดแสดงงานนักศึกษา เพื่อแสดงผลงานการศึกษาในสถาบันให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าใจขั้นตอนของการศึกษาศิลปะของ *"มหา'ลัย"* ศิลปากร ท่านอาจารย์เป็นผู้คัดเลือกงานให้ โดยมีพวกนักศึกษาคอยลุ้นอยู่รอบ ๆ ท่าน ช่วยออกความคิดเห็นให้ท่าน หรือช่วยท่านเลือก ช่วยท่านหางานชนิดต่าง ๆ ซึ่งแต่ละวิชามีงานที่คะแนนสูงคอยให้ท่านเลือกเป็นกองใหญ่ ๆ บางครั้งเลือกแล้วได้งานของคน ๆ เดียวมากเกินไป ท่านจะพูดล้อกับพวกนักศึกษาว่า *"ฉันว่านัมเบอร์นี้มีมากเกินไปนาย"*

เมื่องานผ่านการเลือกการกรองอย่างเต็มที่ เพื่อให้จำนวนพอกับส่วนของเนื้อที่ห้องแสดงแล้ว ท่านก็จะให้พวกเราช่วยกันติดตั้ง โดยท่านจะให้คำแนะนำว่าควรวางงานแต่ละชิ้นแต่ละประเภทอย่างไร กว่าจะเสร็จใช้เวลากัน ๒ – ๓ วัน พวกเราที่ไปช่วยท่านทั้งเหนื่อยทั้งเมื่อย แต่อาจารย์ท่านไม่แสดงความรู้สึกอย่างไรเลย นอกจากมีเหงื่อเปียกชุ่มตามศีรษะ ตามหน้า และตัวท่านจะเปียกไปทั้งตัว ท่านยังคัดงานที่เหมาะสมจะลงพิมพ์ในสูจิบัตรงานแสดงไว้ให้*อาจารย์พูน เกษจำรัส* มาถ่ายให้

ในวันเปิดงานแสดงผลงานนักศึกษาในสมัยท่านอาจารย์ยังอยู่นั้น พวกเรานักศึกษาเห่อและตื่นเต้นกันมาก ได้เดินเข้าไปดูรูปตัวเองที่ติดแสดงอยู่ ดูซ้ำ ๆ ซาก ๆ กันทุกวันสามเวลาหลังและก่อนอาหาร สูจิบัตรที่พิมพ์ไว้สำหรับให้ผู้เข้าชมนั้น ถ้ามีรูปงานของตัวเองอยู่ด้วย ก็ไปเอามาเก็บไว้เพื่อจะแอบเปิดดูสามเวลาอีกนั่นแหละ

สมัยนั้นคนมาชมงานกันสม่ำเสมอ เพราะไม่ค่อยมีการจัดงานแสดงศิลปะชุกเหมือนฝนอย่างในสมัยปัจจุบันนี้ ผู้ที่เข้าไปชมมีครึ่งต่อครึ่งที่มาหยิบสูจิบัตรงาน

แสดงไปเปิดดูประกอบด้วย บางท่านก็มาหยิบดูหลังจากชมงานที่ติดแสดงแล้วหน้าห้องแสดงงานและตามทางออก *“มหา’ลัย”* จะมีสูจิบัตรงานแสดงทิ้งให้ปลิวลมอยู่เกลื่อนกลาด

พวกเรานักศึกษาน้อยใจกันมากที่สูจิบัตรมีภาพสวย ๆ จัดวางรูปเล่มอย่างดี มีบทความแนะนำการศึกษาศิลปะ คุณค่าของการศึกษาพร้อมทั้งคำวิจารณ์ผลงาน ไม่มีใครมองเห็นค่าเท่าที่ควร มีคนหนึ่งเสนอว่าเราน่าจะขายสูจิบัตรแทนที่จะแจกฟรีอย่างที่ทำกันมา แต่ก็มีหลายคนแสดงความคิดว่าถ้าขายจะเป็นการค้า ที่น่าคิดก็คือถ้าคนไม่ซื้อ ทัศนะความเห็นต่าง ๆ เรื่องศิลปะก็ยิ่งจะไม่ได้รับการเผยแพร่เพราะไม่มีคนอ่าน แต่ผู้เสนอคนเดิมก็อ้างว่า เคยเห็นบทเรียนมาหลายแห่งแล้ว ถ้าหนังสือแจก คนก็ไม่ค่อยอ่าน ไม่เคยเห็นคุณค่า ถ้าสิ่งใดต้องเสียเงินซื้อมักจะเก็บรักษา เห็นเป็นของมีค่า

“ก็ลองบอกอาจารย์ดูสิ บางทีท่านอาจจะเห็นด้วยก็ได้” มีบางคนบอกให้ลอง

แต่ก็มีปัญหาอยู่ว่าใครจะรับอาสาไปเสนอความคิดกับท่านอาจารย์ศิลป์ เพราะพวกเรานักศึกษายังเด็ก ๆ กันอยู่ ทั้งหวั่นว่าจะเป็นการเหิมเกริมไปสอนท่านอาจารย์ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ท้ายที่สุดคนต้นความคิดก็ตัดสินใจ ต้องเสี่ยงดูให้รู้แล้วรู้รอดเดินใจสั่นเข้าไปขอพบท่านอาจารย์

“มีอะไรนายโปรเฟสเซอร์ นายเพ้นท์เสร็จแล้วหรือนาย” ท่านถามเมื่อนักศึกษาผู้นั้นเปิดประตูห้องท่านเข้าไป แล้วก็บอกความคิดที่ปรึกษากันมาเรื่องสูจิบัตรเพื่อให้คนเห็นค่า ท่านอาจารย์ศิลป์ท่านนิ่งสักครู่ เม้มริมฝีปากให้เราใจเต้นคิดไปว่าจะออกมาหัวหรือก้อย ท่านจะฟังความเห็นของเด็ก ๆ อย่างเราไหมหนอ

“ความคิดนายดีเหมือนกัน ฉันจะคิดดู แต่ตอนนี้นายควรไปทำงาน นาย”

ในปีต่อมาสูจิบัตรงานแสดงผลงานนักศึกษาเริ่มมีราคาขายเป็นครั้งแรกเล่มละ ๒ บาท มีผู้ชมสนใจมากขึ้น และตั้งแต่นั้นมา สูจิบัตรงานแสดงผลงานของนักศึกษาไม่ถูกทิ้งลงที่พื้นเหมือนเช่นการแสดงที่ผ่าน ๆ มา

ยอมรับ

ในชั่วโมงเรียนสุนทรียศาสตร์ครั้งหนึ่ง หลังจากได้อธิบายลักษณะผลงาน

ประติมากรรมของ*ไมเคิลแอนเจโล* เปรียบเทียบกับผลงานเพลงคลาสสิกของ*บีโธเฟน* ท่านอาจารย์ศิลป์ได้นำแผ่นเสียงเพลงซิมโฟนีหมายเลข ๕ ของบีโธเฟนมาเปิดประกอบคำบรรยาย เป็นแผ่นเสียงซึ่งเป็นฝีมือการคุมวงของ*ทอสคานินี* เมื่อเพลงท่อนที่หนึ่งได้จบลง ก็มีนักศึกษาผู้หนึ่งยกมือขึ้น

"มีอะไรนาย" ท่านอาจารย์ถาม

"อาจารย์ครับ ผมเคยฟังเพลงบทนี้ที่บรรเลงโดยวงเวียนนา ออเคสตราที่คุมวงโดย วองน์ คารายาน ผมคิดว่าจะเล่นได้ดีกว่าของทอสคานินี แผ่นนี้ครับ"

พวกนักศึกษาที่นั่งเรียนอยู่ด้วย ตกใจหายง่วง ทำหน้าตื่น ๆ นึกในใจ อ้ายบ้านี่เสือกถามขึ้นมาได้ ไม่รู้ว่าขณะนั้นทอสคานินีเป็นวาทยกรอเมริกัน – อิตาเลียนที่คนยอมรับฝีมือกันทั้งโลก และกำลังโด่งดังมาก ท่านอาจารย์ศิลป์ฟังความเห็นของนักศึกษาผู้นั้นแล้วนิ่งไปชั่วครู่ แล้วก็พยักหน้าหันมาพูดว่า

"ฉันจะให้เขาหามาให้นาย...ถ้าได้แล้ว เรามาฟังกันใหม่ ความเห็นนายน่าสนใจนาย"

พวกเราทุกคนโล่งใจแทนไปตาม ๆ กัน

หลายวันต่อมาขณะที่เตรียมจะล้างพู่กันเก็บของในระยะเวลาใกล้เที่ยง ก็มีเสียงใครร้องบอกขึ้นว่า *"เฮ้ย !...อาจารย์มา"* ซึ่งเป็นธรรมดาที่พวกเราจะต้องรีบกุลีกุจอทำงานกันต่อ เอาหน้า ว่างั้นเถอะ...แม้พวกที่ยังทำงานอยู่ก็รู้สึกจะกระฉับกระเฉงเพิ่มขึ้น

ท่านอาจารย์ศิลป์ดันบังตาห้องปฏิบัติงานเข้ามาแล้วพูดกับพวกเราทั้งห้อง

"เดี๋ยวบ่ายนี้ พวกนายไปฟังเพลงกัน ฉันได้แผ่นของวงคารายานมาแล้ว" หลังจากท่านอาจารย์คล้อยหลังไป พวกเราพูดวิจารณ์กัน

"นึกไม่ถึงท่านอาจารย์จะสั่งเพลงมาจริง ๆ" บางคนก็พูดว่า

"ก็แค่เพื่อนเราปากไว อวดรู้วันนั้นทีเดียว ทำให้อาจารย์ต้องเสียเงินซื้อจนได้ ไม่ว่าใครเล่นใครคุมวง ลงอาจารย์เอามาเปิดให้ฟังก็ต้องดีที่สุดแล้วล่ะน่า"

บ่ายนั้น หลังจากเราฟัง*ซิมโฟนี หมายเลข ๕ ที่คารายาน*เป็นผู้ควบคุมวง

จบลง ท่านอาจารย์ศิลป์ของพวกเราพูดแสดงลักษณะของครูที่น่าประทับใจว่า

"คารายานเขาหนุ่มกว่านาย...เขามีพลังกว่านาย...นายคนนั้นเขาพูดถูกนาย" (นายคนนั้น หมายถึง ผู้ที่กล้าแนะท่านว่า วงที่คารายานควบคุมนั้นดีกว่าที่ทอสคานินีคุมวง)

แหกตาไม่สำเร็จ

ในแต่ละรุ่นที่ท่านอาจารย์สอนนั้น ท่านจำงานลูกศิษย์ของท่านได้เกือบทุกคน เช่น ในวันหนึ่ง ไม่ทราบว่านักศึกษาของชั้นปีที่ ๓ หายไปไหนกันเป็นส่วนใหญ่ เหลืออยู่ในห้องเรียนเพียง ๔ – ๕ คน รวมทั้ง*แอนโทนี พี. ดอกเตอร์* นักศึกษาจากฟิลิปปินส์คนหนึ่งด้วย จู่ ๆ อาจารย์ก็เดินเข้ามาในห้อง ทำให้นักศึกษา ๔ – ๕ คนนั้นตกใจมาก โทนีโดดไปหยิบพู่กันเขียนรูปง่วน ไม่หันหน้ามาดูอาจารย์เลย อีก ๔ คน หายใจไม่ทั่วท้องไปตาม ๆ กัน ท่านอาจารย์ก็รู้สึกโกรธ เดินเตะกระดาษเช็ดสีที่นักศึกษาโยนทิ้งไว้ไม่เป็นที่เป็นทาง

"เหมือนสวนสัตว์นาย เขาไปไหนกันนาย ถึงเวลาแล้วทำไมนายยังไม่ทำงานกัน"

เมื่อเงียบดูเชิงสักครู่ พวกนักศึกษาที่เหลืออยู่ ดูทีท่าเห็นอารมณ์ท่านอาจารย์ดีขึ้นบ้างแล้ว เพื่อที่จะเอาใจให้อาจารย์สบายใจ จึงพากันนำงานของตนมาวาง ขอคำวิจารณ์จากท่านอาจารย์

มีอยู่คนหนึ่งยังไม่ได้ลงมือทำงานเลย เพราะเพิ่งแอบไปดูภาพยนตร์มา จึงคว้ารูปของเพื่อนที่วางพิง ๆ ไว้มาให้อาจารย์วิจารณ์บ้าง ท่านอาจารย์ศิลป์ดูแล้วก็เงียบไป สักครู่ก็ถามขึ้นว่า

"งานของใครนาย"

"งานของผมเองครับ" เสียงตอบไม่ค่อยเต็มเสียงนัก

"ดีนาย ดีมาก สีสวยมากนาย แต่ฉันจำได้ คนที่ทำได้มีคนเดียวนาย"

งานเลี้ยงวันเกิด

งานวันเกิดของท่านอาจารย์ศิลป์ เป็นงานวันเกิดที่ค่อนข้างประหลาดอีกงานหนึ่งสำหรับพวกเรา คือเมื่อถึงวันเกิดอาจารย์ จะมีการปรึกษากันว่าจะหาอะไรให้เป็นที่ถูกใจอาจารย์ดี คือ ๑. อาจารย์จะใช้ประโยชน์ได้ ๒. สวยงามและมีค่า ๓. ราคาถูก ที่ต้องพ่วงท้ายว่าราคาถูก เพราะจะเป็นข้อป้องกันไม่ให้ถูกอาจารย์ว่า (หรือด่าเอานั่นแหละ)

"นายไม่มีสตางค์จะซื้อสี แต่นายมีมาทำเรื่องเหลวไหล ฉันอยากให้นายใช้เวลาสำหรับทำงานดีกว่า นาย นายทำงานให้เป็นของขวัญวันเกิดฉันดีกว่านาย" แล้วอาจารย์จะวางอะไรที่ถือที่ทำอยู่ปึงปัง พอ ๆ กับเสียงที่ต่อว่าพวกเรา เพราะฉะนั้น จึงเป็นงานวันเกิดที่พวกเราพอใจ ดีใจ ตกใจ ประหวั่นใจ แต่ก็ตั้งใจแน่วแน่ว่าจะต้องหาของขวัญไปให้อาจารย์ทุกปีมา

หลังจากเอ็ดพวกเราจนคลายความหงุดหงิดไปได้บ้างแล้ว และเห็นพวกเราหน้าเสีย ท่านก็จะขอบอกขอบใจพวกเรา แล้วก็วกกลับไปหาเรื่องเดิมที่ให้เรามีความตั้งใจจริงในการทำงานศิลปะ ให้อุทิศกายใจให้กับการทำงานศิลปะให้มากที่สุด มากกว่ามาทำเรื่องส่วนตัวของอาจารย์ ซึ่งอาจารย์บอกว่า *"เป็นเรื่องของฉัน ฉันต้องให้ของขวัญพวกนาย"*

หลังจากพวกเราถูกไล่ให้กลับไปทำงานด้วยความพออกพอใจทั้งลูกศิษย์และอาจารย์แล้ว ท่านจะทิ้งเวลาให้พวกเราไปสักระยะหนึ่ง แล้วท่านจะให้*คุณจำนงค์* (คนขับรถ เลขาฯ ส่วนตัวของท่าน) มาตามนักศึกษาคนหนึ่ง (ซึ่งนิสัยพิเรนทร์ไม่ค่อยมีกิจกรรมร่วมกับใคร) ไปหา แล้วมอบเงินให้จำนวนหนึ่งสำหรับไปซื้ออาหารมาจัดเลี้ยงในตอนเย็น

"นายไปหาซื้อของตามใจนาย แล้วนายไปบอกทุกคนด้วย เย็นนี้ทำงานกันเสร็จแล้ว ฉันจะเลี้ยงขนมพวกเรา"

คนที่ไม่เคยทำกิจกรรมมาเลยก็คิดไม่ออก วิ่งออกมาจากห้องอาจารย์แล้วนึกไม่ออกว่าจะซื้ออะไร ก็กลับไปถามท่านอาจารย์อีกว่าจะซื้ออะไรดีครับ

"แล้วแต่นาย นายอยากจะซื้ออะไรก็ได้นาย นายไปคิดเอาเอง" ท่านอาจารย์ก็อมยิ้มแล้วเอานิ้วชี้ที่ข้าง ๆ ศีรษะของท่าน

ตอนเย็นวันเกิดของอาจารย์หลังจากหมดเวลาเรียนแล้ว ทุกคนก็ทยอยออกมาที่โดนต้นจันมุมสนาม มีโต๊ะเรียงกันอยู่ ๓ ตัว บนโต๊ะมีกระดาษสีขาวปูปิดดูสะอาดตา บนกระดาษสีขาวมีขนมใส่ไส้ ขนมตาล ขนมกล้วย ขนมถั่วแปบ กล้วย อ้อย ส้ม พุทรา ชมพู่ เงาะวางปนเปกันไปหมด บนขนมและโดยรอบขนม บนโต๊ะยังมีถั่วมัน ๆ ชนิดต่าง ๆ โรยหน้าเรี่ยราด เกลื่อนกลาดเต็มไปหมด ไม่มีลักษณะเป็นอาหารที่ท่านอาจารย์เป็นผู้จัดเลี้ยงเลย ทุกคนก็ถามกันว่าอาจารย์จะเอาอะไรมาเลี้ยงพวกเรา บางคนก็เดาเอาว่าเป็นขนมเด้ก หรือเหล้าอิตาเลียน หรืออะไรก็ว่ากันไป

จนหมดเวลาราชการแล้ว พวกเราก็ไปเรียนอาจารย์ว่าพวกเราขอเชิญอาจารย์ไปให้โอวาท ท่านอาจารย์จึงล้างมือ แล้วออกจากห้องเดินมาที่โต๊ะอาหารที่จัดไว้ใต้ต้นจัน

"เขาจัดเลี้ยงคนหรือเลี้ยงสวนสัตว์นาย" อาจารย์เอ่ยขึ้นยิ้ม ๆ พวกเราที่ยืนอยู่ก็ใจหายแทนคนจัดซื้อ เพราะสภาพของอาหารที่จัดไว้เหมือนอย่างที่อาจารย์พูดจริง ๆ

แต่แล้วอาจารย์ก็เดินไปหยิบเม็ดถั่วมัน ๆ ที่โรยเรี่ยราดบนโต๊ะใส่ปากเคี้ยวแล้วหันมาถามพวกเรา *"นายกินกันสินาย ฉันว่าดีเหมือนกัน"*

ในปีต่อมาเมื่อถึงวันเกิดของท่านอีก นักศึกษาผู้เชี่ยวชาญในการจัดโต๊ะแบบสวนสัตว์ก็ถูกตามตัวไปอีก

"นายเอาตังค์ไป ทำอย่างปีที่แล้วนาย"

อาจารย์ศิลป์ขณะสอนลูกศิษย์

รัตนา อัตถากร

จิตรกร

บุรุษบนรถเมล์

กิตติศัพท์เกี่ยวกับ*อาจารย์ศิลป์ พีระศรี* นั้น ดิฉันเพิ่งได้ยินเป็นครั้งแรกสมัยที่ยังเรียนอยู่ที่โรงเรียนเพาะช่างปีที่ ๑ เนื่องจากมีลูกศิษย์ของท่านมาสอนอยู่หลายคน อาทิเช่น *อาจารย์ทวี นันทขว้าง, อาจารย์พูน เกษจำรัส, อาจารย์บัณฑบ พลาวงศ์* เป็นต้น อาจารย์ทุกท่านได้กล่าวขวัญถึงอาจารย์ศิลป์อย่างชื่นชม ถึงผลงานประติมากรรมของท่านบ้าง เกี่ยวกับอุดมคติในการเรียนการสอนศิลปะของท่านบ้าง ทำให้ดิฉันและเพื่อน ๆ หลายคนรู้สึกประทับใจในคุณสมบัติของท่านนับแต่นั้นมา

ครั้งแรกที่ได้เห็นตัวจริงของท่านก็คือ ในรถเมล์ประจำทางที่จะไปสนามหลวง ดิฉันจำได้ว่าบุคลิกของท่านโดดเด่นไม่เหมือนใคร ด้วยรูปร่างที่สูงใหญ่ ผิวที่ขาวอมชมพู จมูกโด่ง คิ้วหนา ผมสีน้ำตาลอ่อน ด้วยลักษณะเช่นนี้ ถึงแม้ไม่มีใครบอกก็ทราบได้ทันทีว่า นี่คือ*ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* ชาวอิตาเลียนที่มาสอนศิลปะสากลให้มหาวิทยาลัยศิลปากร วันนั้นท่านแต่งตัวด้วยชุดสีน้ำตาลอ่อน มือหนึ่งจับราวรถเมล์ อีกมือหนึ่งถือโน้ตอะไรไม่ทราบได้ ยกขึ้นมาเพ่งดูจนเกือบจะติดแว่นตาอันหนาเตอะโดยไม่สนใจอะไรทั้งสิ้น

ครั้งเมื่อดิฉันสอบเอนทรานซ์เข้าเรียนในปี ๒๔๙๐ ในมหาวิทยาลัยศิลปากรก็ได้เรียนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์และแบบอย่างศิลปะกับท่าน ดิฉันจึงพบว่าตัวเองมีปัญหาเรื่องภาษาที่ท่านพูด ท่านพยายามพูดด้วยภาษาไทยซึ่งฟังดูแล้วกลายเป็นภาษาแปลกที่ต้องทำความเข้าใจกันเป็นพิเศษ จนกระทั่งหนึ่งปีผ่านไป ดิฉันจึงค่อยคุ้นกับภาษาของท่าน คุ้นกับบุคลิกและอุปนิสัยของท่าน ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดอันแสนประเสริฐของท่าน ซึ่งนานวันเข้าก็ยิ่งรู้สึกประทับใจมากขึ้น ดิฉันเคารพและเลื่อมใสท่านราวกับเป็นปูชนียบุคคลที่เดียว

กุญแจดอกสำคัญ

ในการสอนวิชาปั้นหรือ Paint ท่านมีความแม่นยำในเรื่องสัดส่วนและรูปทรงมาก ท่านจะเดินเข้าไปดูหุ่นใกล้ ๆ แล้วเดินกลับมาติชม แก้ไขสัดส่วนที่บกพร่องของงานที่ลูกศิษย์ทำให้ดูดีขึ้นได้อย่างน่าอัศจรรย์ ยิ่งกว่านั้นท่านยังสามารถจดจำบุคลิกเล็ก ๆ น้อย ๆ และเทคนิคส่วนตัวในงานของศิษย์ได้อย่างแม่นยำ แม้กระทั่งลูกศิษย์ปลายแถวอย่างดิฉัน ท่านว่าดิฉันเคร่งขรึม เศร้า และโรแมนติกอย่างสังเกตได้ในผลงานของดิฉัน

ในการเรียนวิชาศิลปะนั้น พวกเรานักศึกษามีปัญหาว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถผลิตผลงานดีเด่นขึ้นมาได้บ้าง และก็ได้เรียนรู้ว่ามันไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ทั้ง ๆ ที่พวกเราทุกคนต่างก็ถือตัวว่า *"มีหัวศิลปะ"* กันอยู่ทุกคนก็ตาม บางครั้งงานที่ตนเองหมายมั่นปั้นมือว่าต้องดีเด่นแน่ ๆ กลับกลายเป็นงานล้มเหลวเสียได้ ส่วนงานบางชิ้นที่ทำอย่างไม่ตั้งใจเท่าไรกลับกลายเป็นงานดีเด่นขึ้นในสายตาของท่าน ดังนั้นอาจารย์ฝรั่งจึงกลายเป็นผู้กุมกุญแจดอกสำคัญที่จะไขเปิดความลี้ลับแห่งโลกศิลปะไว้ในมือ ทำให้พวกเราต้องพยายามเข้าใจความหมายคำพูดอันเป็นปรัชญาของท่าน ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างท่านย่อมเข้าถึงศิลปะได้ดีกว่าใคร ถ้าพวกเราเข้าถึงท่านได้ก็เข้าถึงศิลปะได้เช่นกัน

หลักสูตรต่าง ๆ ที่ท่านริเริ่มขึ้นในมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น นับว่าเป็นความแปลกใหม่สำหรับวงการศิลปะในสมัยนั้น กลายเป็นสิ่งดึงดูดพวกเราหนุ่มสาวให้หันหน้ามุ่งเข้าสู่งานศิลปะแนวสากล หรือที่เรียกกันว่าศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งกำลังบุกเบิกแนวทางรุ่งโรจน์อยู่ในยุโรปและอเมริกา รุ่นพี่ ๆ ของศิลปากรหลายรุ่นบุกเบิกผลิตผลงานที่น่าทึ่งออกมาแสดงกันแล้ว ด้วยการเล่นสีสันที่งดงามเป็นที่ตื่นตะลึงในวงการศิลปะในประเทศไทย อีกทั้งยังรับการโจมตีจากนักวิจารณ์ศิลปะมาเรียบร้อยแล้วด้วย

วันแห่งความสุข

ชีวิตการเป็นนักศึกษาในสมัยนั้น ทุกอย่างแปลกใหม่และประทับใจมาก ตอนที่ดิฉันเป็นเฟรชชี่นั้น นักศึกษาหญิงได้ถูกกำหนดให้นุ่งกระโปรงสีเขียวเวอริเดียนเป็นครั้งแรกในวันไหว้ครูและต้อนรับน้องใหม่ ส่วนนักศึกษาชายก็ผูกเนคไท

เป็นสีเขียวเช่นกัน สีเขียวนี้เป็นสีสดใส สว่าง สะดุดตามาก อาจารย์ฝรั่งนั้นพอเดินผ่านกลุ่มนักศึกษาหญิงถึงกับหยุดชะงัก เอามือป้องตาพร้อมกับส่ายหน้าอย่างหนดูไม่ไหว แต่ท่านก็ไม่พูดอะไร เดินหลีกผ่านพวกเราไปเฉย ๆ

งานเลี้ยงต้อนรับน้องใหม่นั้น ดิฉันรับหน้าที่เป็นผู้คอยบริการโต๊ะคณบดีที่นั่งอยู่กับแขกของมหาวิทยาลัย มีอาจารย์ฝรั่งกับมาดามของท่าน อธิบดีกรมศิลปากร อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งของเราและของสถาบันอื่นรวมอยู่ด้วย ดิฉันสังเกตได้ว่า อาจารย์ฝรั่งทิ้งอาการเคร่งขรึมเอาจริงเอาจังที่ดิฉันเคยกลัวเกรง กลายมาเป็นมีสีหน้าเริงรื่น ยิ้มง่าย หัวเราะง่าย ท่านพูดคุยนำการสนทนาราวกับเป็นผู้เจนจัดในวงสังคมผู้หนึ่ง ท่านสามารถเข้ากับแขกทุกคนเป็นอย่างดี ท่านได้พูดอะไรต่ออะไรซึ่งเรียกเสียงหัวเราะได้อย่างครื้นเครง เป็นที่น่าพิศวงสำหรับดิฉันมาก

ในงานครบรอบวันเกิดของท่านก็เช่นกัน ตอนที่พวกเราเยี่ยมเคารพท่านที่บ้าน ท่านเปิดไวน์เลี้ยงพวกเรา และเลี้ยงอาหารพวกเราอย่างกันเอง ท่านให้ความสนิทสนมกับพวกเราดังลูกหลาน ท่านทำตัวตามสบาย *ร้องเพลงโอโซเลมิโอ*และ *เพลงซานตาลูเซีย*ที่ท่านโปรดปรานอย่างมีความสุขใจ ทำให้พวกเราพลอยสุขใจตามท่านไปด้วย

เมื่ออยู่ในห้องทำงานของท่านตามลำพัง ท่านจะเปิดเพลงคลาสสิกซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลงานของบีโธเฟนให้ฟัง สมัยนั้นที่โรงเรียนอัสสัมชัญมีหอประชุมใหญ่ ซึ่งมักจะเชิญนักดนตรีชั้นดีจากต่างประเทศมาแสดงดนตรีคลาสสิก อาจารย์เป็นผู้ชักชวนให้พวกเราไปฟังเพื่อการศึกษา ส่วนตัวท่านเองก็พามาดามผู้งามสง่าของท่านไปด้วย ดิฉันสังเกตเห็นท่านฟังอย่างผู้เข้าถึงและปล่อยจิตใจไปกับเสียงเพลง นิ้วมือที่วางพาดประสานอยู่บนตักขยับตามเสียงเพลง ตอนไหนที่ซึ้งใจจะสังเกตเห็นขนอุยที่หลังมือลุกชูช่าขึ้นมา เป็นอาการที่ชาวศิลปากรมักจะเป็นกันมากในหมู่นักฟังดนตรี เพราะเหตุที่อาจารย์ฝรั่งรักดนตรี จึงพยายามปลูกฝังนิสัยนี้กับพวกลูกศิษย์ จะเห็นว่าลูกศิษย์ของท่านส่วนใหญ่จะรักดนตรีคลาสสิก และใช้มันเป็นแรงจูงใจให้กับการสร้างสรรค์งานศิลปะ ศิษย์บางคนถึงกับลุ่มหลงมันเป็นชีวิตจิตใจ

ผู้หญิง

อาจารย์ฝรั่งให้ความสนใจกับลูกศิษย์ทุกคนโดยทั่วถึงกัน อาจจะเป็น

เพราะสมัยนั้นนักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัยมีไม่ถึงร้อยคน ท่านจึงจำลูกศิษย์ได้ทุกคน ท่านอ่านนิสัยของลูกศิษย์ได้อย่างถูกต้อง ที่อ่อนแอท่านก็ให้คำแนะนำอย่างอ่อนโยน ที่ดื้อดึงท่านก็ดุด่าไม่ไว้หน้า ที่มีปัญหาโศกนาฏกรรมส่วนตัว เช่น เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ท่านก็แสดงความเห็นอกเห็นใจและช่วยแก้ปัญหาเท่าที่จะทำได้ นับว่าท่านเข้าใจหนุ่มสาวดี และทำตัวเป็นพ่อที่ห่วงใยลูก ไม่ใช่เพียงแต่จะสอนวิชาอย่างเดียวเท่านั้น

เกี่ยวกับลูกศิษย์ที่เป็นผู้หญิง ท่านเคยพูดเหมือนดังกับจะดูถูกพวกเราผู้หญิงว่า ถึงจะเก่งอย่างไรก็สู้ผู้ชายไม่ได้ เพราะโดยทั่วไปผู้หญิงอ่อนแอกว่าทางสรีระจึงด้อยกว่าทางด้านพลังกายและพลังความคิด ภายใต้ความกดดันของสังคม ผู้หญิงมีภาระทางบ้านและครอบครัว ส่วนผู้ชายมีเวลาและโอกาสเป็นตัวของตัวเองมากกว่า จึงสามารถทุ่มเทชีวิตให้กับงานศิลปะได้มากกว่า ถึงแม้อาจารย์ฝรั่งจะมีความเห็นเช่นนั้น แต่ท่านก็ไม่เคยพูดให้พวกเราท้อใจ ท่านว่าการที่ผู้หญิงสนใจศิลปะนับว่าเป็นการดีมากอยู่แล้ว ผู้หญิงอาจจะช่วยให้การศึกษาทางศิลปะได้ดีกว่าผู้ชายเสียอีก และผู้หญิงบางคนเก่งและฉลาดกว่าผู้ชายบางคนก็ยังมีไม่ใช่น้อย

เพลงกับภาพ

ดิฉันจำได้ว่า ตอนที่ฟังท่านสอนเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์นั้น รู้สึกมีความปีติในใจเหมือนได้รับรสพระธรรม รู้สึกเหมือนพบเห็นหนทางที่สะอาด สว่าง สงบ ท่านเคยพูดอยู่บ่อย ๆ ว่าท่านนับถืออยู่ศาสนาเดียว คือ ศาสนาศิลปะ บางทีที่ท่านพูดให้เราฟังอยู่นี้อาจจะเป็นการเทศน์ในศาสนาของท่านก็ได้ ท่านได้แนะนำแนวทางให้พวกเราเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต และเข้าใจศิลปะ ท่านว่าทั้งสามประการนี้เป็นข้อใหญ่ใจความที่ประสานสัมพันธ์กันเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์งานศิลปะ

เพื่อที่จะให้พวกเราเข้าใจในเรื่องสุนทรียภาพของดนตรี ท่านเอาแผ่นเสียงมาเปิดเพลงให้ฟัง ให้ทุกคนใช้จินตนาการของตัวเองล่องลอยไปตามเสียงดนตรี และให้เขียนภาพสเก็ตช์ออกมาโดยทันใด ปรากฏว่าภาพของทุกคนที่เขียนออกมามีลักษณะคล้ายคลึงกันไปตามลักษณะเสียงของดนตรี บางครั้งอ่อนหวาน บางครั้งเศร้ามืดมัว หรือบางทีก็ดุดันร้ายกาจ เป็นต้น

ทัศนะอันกว้างขวาง

ตอนที่ดิฉันคิดจะไปศึกษาต่อที่อเมริกา อาจารย์บางท่านหัวเราะเยาะว่าจะศึกษาศิลปะควรจะไปยุโรป ไม่ใช่อเมริกาซึ่งเป็นดินแดนป่าเถื่อน แต่อาจารย์ศิลป์มิได้คิดเช่นนั้น ท่านกลับเชียร์ให้ดิฉันไป ท่านบอกว่าศิลปากรยังไม่มีใครจบวิชาศิลปะจากอเมริกาเลย ดิฉันจะเป็นคนแรกที่จะไปเรียนรู้ศิลปะใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นอเมริกากำลังตื่นตัวเรื่องศิลปะ มีพิพิธภัณฑ์ดี ๆ และมีตัวอย่างของดี ๆ ที่ขนเอาไปจากยุโรป ดิฉันควรจะไปศึกษาเพื่อจะได้กลับมาสอนอะไรใหม่ ๆ ให้กับลูกศิษย์บ้าง ตอนนั้นดิฉันเองสอนอยู่โรงเรียนเตรียมศิลปศึกษา เมื่อดิฉันเรียนจบแล้วกลับมาท่านยังได้พาดิฉันไปฝากฝังกับอาจารย์ใหญ่ศิลปศึกษาคนใหม่ ทำให้ดิฉันมีโอกาสสอนอยู่ที่นั่นพักหนึ่ง แล้วจึงสอบเข้ากรมการฝึกหัดครู และได้เริ่มชีวิตครูศิลปะมาเป็นเวลานานพอสมควรทีเดียว

ความใกล้ชิดครั้งสุดท้าย

จากนั้นมาไม่กี่ปีก็ได้ข่าวอาจารย์ฝรั่งเสียชีวิต ดิฉันแทบจะไม่เชื่อหูตัวเอง เพราะไม่เคยทราบมาก่อนว่า ท่านมีโรคประจำตัวอยู่และป่วยหนักถึงกับเสียชีวิต แต่ไหนแต่ไรมาดิฉันเห็นท่านแข็งแรงกระฉับกระเฉง ดิฉันรู้สึกใจหายด้วยความเสียดายชีวิตอันมีค่าของท่าน

ตอนรดน้ำศพของท่าน ดิฉันได้มีโอกาสเห็นหน้าท่านเป็นครั้งสุดท้าย ใบหน้านั้นแม้ว่าจะซีดเผือดจนเป็นสีเขียว แต่เป็นหน้าเดิมที่เคยเห็นจนชินตา มืออวบใหญ่ที่ทอดออกมารับน้ำอบหอมนั้นมีหัวนิ้วมือที่กลมป้อมไม่เหมือนใคร นิ้วมือนี้เองที่เคยขยับเขยื้อนปั้นดินน้ำมันสเก็ตช์รูปปั้นด้วยความแคล่วคล่องว่องไว บัดนี้กลับทอดนิ่งสงบไร้ชีวิตชีวาเช่นเดียวกับร่างที่ไร้วิญญาณของท่าน ชีวิตของท่านยุติลงแล้ว งานของท่านจำเป็นต้องยุติตามไปด้วย

ดิฉันก้มลงเอามือสัมผัสกับหัวแม่มืออันเยือกเย็นของท่านเป็นการร่ำลาครั้งสุดท้าย น้ำตาของความสลดใจร่วงพรูหยดลงบนฝ่ามือท่าน ดิฉันรดน้ำท่านปนไปกับน้ำตา นั่นก็เป็นความใกล้ชิดครั้งสุดท้าย ระหว่างดิฉันกับ*ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* นับแต่นั้นมาดิฉันไม่เคยลืมความยิ่งใหญ่และคุณงามความดีของท่านเลย ตราบจนปัจจุบันนี้

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์ในวันเกิด ๑๕ กันยายน

อาจารย์ศิลป์พานักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เสาวภา วิเชียรเขตต์

ประติมากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ่อ

ครั้งหนึ่งท่านศาสตราจารย์ศิลป์พาพวกเราไปชมโบราณสถานที่จังหวัดอยุธยา หลังจากที่ขึ้น ๆ ลง ๆ รถอยู่หลายครั้งตั้งแต่เช้า พอตกบ่ายฉันก็เริ่มเพลียเลยเลือกที่จะคอยอยู่บนรถ

ก่อนที่จะเดินทางไปต่างจังหวัด ท่านอาจารย์ให้เขียนรูปภาพไทยเกี่ยวกับชาดกตอนใดตอนหนึ่ง สำหรับตัวคน ฉัน Research จากภาพฝาผนัง ส่วน Background ฉันเลือกที่จะคิดฝันองค์ประกอบและสีเอง มีต้นไม้ใหญ่คล้าย ๆ ต้นโพธิ์...มีภูเขาไกลออกไป

เมื่อเพื่อน ๆ กลับมาขึ้นรถ บอกว่า ท่านอาจารย์ถามหา จะให้มาดูต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในวัด ฉันเข้าใจทันทีและรู้สึกเสียดายในความปรารถนาดีของท่าน

ฉันฉุกคิดกับตัวเองว่า ท่านจำฉันได้อย่างไร ก็นึกขึ้นมาได้ว่าวันหนึ่งท่านเข้ามาวิจารณ์งานในห้อง และเมื่อมาถึงงานของฉัน ท่านก็พูดกับเพื่อน ๆ ว่า

"สีของเขาเหมือนบอตติเชลลิ"

ฉันงงเพราะไม่เคยรู้จักชื่อศิลปินที่ท่านพูดขึ้น (สมัยก่อนไม่มีหนังสือศิลปะให้ค้นคว้าได้ง่ายเหมือนเดี๋ยวนี้ ห้องสมุดก็ยังไม่มี จะมีเฉพาะอยู่ในห้องส่วนตัวของท่านเท่านั้น ท่านจะให้ดูและอธิบายไปขณะที่ท่านสอน) จากนั้นไม่นานฉันก็ทราบจากท่านในชั่วโมงที่เรียนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ตะวันตก

สมัยที่ฉันเรียนไม่มีอาจารย์สอนภาษาอังกฤษที่แน่นอน ฉันอยากเรียนภาษาอังกฤษ และทราบว่าที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ฯ มีอาจารย์สอนภาษาอังกฤษเป็นชาวต่างประเทศ ฉันได้ไปกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนผู้หนึ่งและได้พยายามพูดให้มาสอนที่คณะจิตรกรรมฯ อาจารย์ท่านนั้นตอบตกลง

อาจารย์มิสเตอร์บี เป็นชาวอังกฤษ อัธยาศัยสุภาพ น่ารัก หลังจากได้

แนะนำให้รู้จัก และพูดคุยกันกับท่านอาจารย์ศิลป์แล้ว ท่านอาจารย์พอใจและให้เริ่มสอนได้ *อาจารย์บี* (Peter Bee) เอ่ยปากชมท่านอาจารย์ศิลป์หลายอย่าง แต่ที่จำได้แน่นอน คือ "ท่านอาจารย์แฮนด์ซั่มมาก" ฉันรู้สึกดีใจที่ได้ยินคำชื่นชมเช่นนั้น และแล้วก็ได้เรียนภาษาอังกฤษสมใจ

ความประทับใจหลายสิ่งหลายอย่างที่ฉันได้รับจากท่านอาจารย์ ทำให้ฉันรู้สึกภูมิใจที่ชีวิตนี้ฉันมีอาจารย์ท่านหนึ่งซึ่งเปรียบเสมือนพ่อ พ่อผู้เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ความรอบรู้ และความดีงาม ซึ่งยังชีวิตให้ลูก ๆ อยู่ได้อย่างภาคภูมิใจและเป็นสุข.

อาจารย์ศิลป์ไปเยี่ยมลูกศิษย์ที่ไปวาดภาพนอกสถานที่ จังหวัดชลบุรี

จรัญ มัสโอดี

นายทหารนักพัฒนา

มนุษยธรรม

ในระหว่างนี้ผมได้พบกับแวดวงของศิลปากร พี่ ๆ น้อง ๆ บ่อยครั้ง อันเนื่องมาจากการจัดงานครบรอบ ๑๐๐ ปี *ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* (พ.ศ.๒๕๓๕) หรือที่พวกเราเรียกกันติดปากว่า *อาจารย์ฝรั่ง* แล้วก็หลายครั้งน้องพูดเสมอว่าอยากให้พวกเราทุกคนได้เขียนอะไรก็ได้ที่ประทับใจเกี่ยวกับอาจารย์ฝรั่ง (ผมจะใช้คำนี้ในครั้งต่อไป) ผมนอนนึกอยู่หลายวันและสรุปได้ว่า สิ่งหนึ่งที่เราดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขทั้งฐานะและความรู้นั้นก็เพราะอาจารย์ฝรั่งซึ่งมีส่วนเป็นอย่างมากในการเสริมสร้างในปัญญาให้กว้างขวางอย่างสุดประมาณมิได้ ความจริง ความประทับใจที่ดูดซึมและแทรกเข้าไปในกายและวิญญาณนั้น อาจมีมากกว่าที่จะพรรณนาออกมาเป็นตัวอักษรให้ได้ทั้งหมด

หลายอย่างที่ทำไปเพื่องานในหน้าที่โดยการใช้ความรู้ความสามารถได้ช่วยเหลือคนในสังคม จากการด้อยโอกาสทางการศึกษา (Ignorance) ความยากจน (Poverty) ความหิวโหย (Hungry) เพื่อเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในระดับหนึ่ง สิ่งที่ได้กระทำไปนั้นมิใช่เกิดจากการที่อาจารย์ฝรั่งได้เคยสั่งสอนไว้หรือ ? ถูกแล้วสิ่งนั้นก็คือ การเสียสละแม้ด้วยชีวิต เพื่อสังคมที่ดีกว่า สิ่งนั้นมีอยู่ในศิลปะอยู่แล้ว ก็คือ *"มนุษยธรรม"* (Human Sensibility) ซึ่งเราไม่สามารถนิ่งดูดายไม่ว่าจะมีอาชีพใดก็ตาม ผมคิดว่าถ้าทุกคนคิดและทำเช่นนี้ได้ สังคมคงจะประเสริฐมากกว่านี้

เรียนกับอาจารย์ศิลป์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ผมได้เข้ารับการศึกษาในรุ่นแรกของโรงเรียนศิลปศึกษา หรือเราเรียกกันว่า เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร มีนักเรียนในชั้นเรียนทั้งหมดประมาณ ๓๖ คน สถานศึกษาในสมัยนั้นก็คือ เรือนไม้ครึ่งอิฐสีเขียวเก่า ๆ มีกระจกใสทางทิศเหนือครึ่งหนึ่ง อาคารหลังยาวมากจะแบ่งเป็น ๒ ส่วน เรียนวิชาสามัญเสียหนึ่งในสามส่วน ที่เหลือท้ายห้องจะเป็นห้องปฏิบัติงาน เช่น อาจใช้

Drawing หรือ Painting ตัวโรงเรียนอีกด้านเป็นห้องพักของอาจารย์และห้องธุรการ โดยมีช่องว่างเป็นทางเดินคั่นอยู่ มีอาจารย์หลายคนที่อยู่ในห้องนี้ เช่น *อาจารย์สวัสดิ์ ตันติสุข, อาจารย์ประยูร อุลุชาฎะ, อาจารย์เรณู ยศสุนทร* เป็นอาจารย์ใหญ่ และ*อาจารย์พรศิริ จิตตะเสวี* เป็นอาจารย์ประจำชั้น

ความจริงห้องเรียนนี้เดิมเป็นห้องแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ (National Exhibition) หรือไม่ก็งานประจำปีของนักศึกษาเพื่อให้ประชาชนภายนอกเข้าชม ตรงกลางห้องเปิดประตูกว้าง มีห้องเรียนขวางอยู่อีก ๑ ห้องเพื่อใช้ปฏิบัติงานเช่นกัน ถัดจากประตูนี้ไป ๓ – ๕ เมตร มีรูปปั้นคนเปลือยกายดูแข็งแรงกำลังน้าวคันธนู ซึ่งตรงนี้แหละที่พวกเรามักจะเอาเป็น Background ถ่ายรูปรวมเมื่อเวลามีงานเสมอ

ชั้นเรียนของเราใน ๓๖ คนนั้น มีผู้หญิงเสีย ๑๑ คน วิชาที่เรียนเหมือนกับเตรียมอุดมทั่ว ๆ ไป ขาดแต่เพียงมีวิชาคำนวณน้อยมาก จะหนักไปทางภาษาไทย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษาอังกฤษ และวาดเขียน อาจารย์ส่วนใหญ่ก็เป็นอาจารย์ที่มาจากข้าราชการในกรมศิลปากร และอาจารย์พิเศษที่สอนภาษาอังกฤษจะเชิญมาจากมหาวิทยาลัยอื่น ระหว่างที่เราศึกษาอยู่นั้นอาจารย์และรุ่นพี่ในมหาวิทยาลัยรู้จักพวกเราดีมาก เพราะนักศึกษาที่นี่มีน้อย ชั้นละไม่เกิน ๑๕ คน เวลามีงานประจำปีแต่ละครั้ง ถึงแม้เราจะยังไม่ได้เข้ารับการศึกษาในมหาวิทยาลัยก็ตาม เราก็สามารถไปร่วมงานได้โดยมิได้มีข้อรังเกียจ พวกเราเป็นน้องเล็กที่สุดที่พี่ ๆ เอ็นดูเอามาก ๆ โดยเฉพาะนักเรียนหญิง เวลาเขียน Drawing หรือ Painting จะมีนักศึกษาชายรุ่นพี่มาช่วยแก้งานบ้าง Critic งานบ้างเป็นประจำ

วิชาแรกที่เรียนกับอาจารย์ฝรั่ง เป็นวิชาที่เราไม่เคยรู้มาก่อนจากมัธยมหรือแม้แต่ผู้ที่ผ่านเตรียมมาแล้วก็ตาม วิชานั้นก็คือ Perspective ยังจำได้ว่าเมื่อเข้าเรียนครั้งแรกที่อาจารย์สอนนั้น เห็นแต่เส้นที่วิ่งตัดกันไปมาประกอบกับไม่ชินกับภาษาพูดที่อาจารย์ใช้ ผลลัพธ์ก็คือสอบตกตอนปลายปีทั้งหมด จนต้องมีการสอบใหม่และคราวนี้สอบกันได้หมด

แม้จะเรียนเตรียมฯ อยู่ก็ตาม แต่ก็มีวิชาที่จะต้องไปเรียนมหาวิทยาลัยอีกครั้ง เป็นต้นว่า องค์ประกอบศิลป์ (Composition), กายวิภาค (Anatomy), ประวัติศาสตร์ศิลป์ (History of Art) ฯลฯ ส่วนมากอาจารย์ฝรั่งจะสอนเอง วิชาที่เราชอบเรียนกับอาจารย์ก็คือประวัติศาสตร์ศิลป์ ซึ่งจะมีรสชาติมาก มีการเปรียบเทียบ

ยุคของประวัติศาสตร์ศิลป์ที่มีอยู่ในโลกอย่างกว้างขวาง เริ่มตั้งแต่ศิลปะก่อนประวัติศาสตร์ อียิปต์ กรีก โรมัน ศิลปะคริสเตียนยุคแรก ศิลปะไบเซนไทน์ และอาจารย์จะเปรียบเทียบกับของเอเชียรวมทั้งไทยด้วย พวกเรานั้นฟังรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง คำซ้ำ ๆ ที่พูดเสมอก็คือ *วัดสุหัด, สะเดื๊อก, นับดู่ปี๋* (หมายถึง *วัตถุธาตุ, สะดือ, นับถือผี*) ขณะที่ฟังอาจารย์พูด พวกเราจะพากันพยักหน้าทำเป็นเข้าใจไปเสียทุกเรื่อง แต่พ้นอาจารย์ออกมา ต่างก็พูดว่าน่าจะมีรุ่นพี่เขียนพจนานุกรมแจกก่อนที่จะฟังอาจารย์สอน ก็คงจะรู้เรื่องมากกว่านี้ ผมเป็นนักเรียนที่ชอบยืนข้างหลังเพื่อน ๆ และก็ถือสมุดคอยจดอย่างเดียว แม้จะพูดสำเนียงอย่างไรก็จดออกเสียงตามนั้น เมื่อออกมาจะถามพี่ ๆ ที่เรียนมาก่อน แล้วจะมาปะติดปะต่อจนได้ความเกือบทั้งหมด

เมื่อเราเรียนจบเตรียมปีที่ ๒ นั้น พบว่ามีหลายคนดีใจและก็มีหลายคนที่เสียใจ พวกเราทั้ง ๓๖ คนนั้นใช่ว่าจะเข้ามหาวิทยาลัยได้ทั้งหมด ต้องเรียนต่อในเตรียมปีที่ ๓ ก็มี ส่วนผมนับว่าโชคดีคนหนึ่งที่สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เมื่ออยู่มหาวิทยาลัยปีที่ ๑ แม้พวกเราจะต้องแยกไปเรียนเตรียมปีที่ ๓ เสียหลายคน เราก็มีนักศึกษาที่เข้ามาใหม่จากโรงเรียนเพาะช่างและพวกรุ่นพี่ที่จะต้องเรียนซ้ำชั้นจากปีที่ ๑ อีก จนมีนักศึกษาในปีนั้นถึง ๒๘ คน เรารู้สึกคึกคักกับการที่เป็นน้องใหม่และได้รับการต้อนรับจากพี่ ๆ

พอสิ้นสุดงานนี้ก็เริ่มหนักใจกับการเรียนที่จะต้องเตรียมตัวเตรียมใจเพื่อจะต้องทำให้ได้จริง ๆ ด้วยกับงานซึ่งมีวิชาที่เพิ่มหลายวิชา เช่น การตกแต่งภายใน (Interior Decoration) สถาปัตยกรรมไทย (Thai Architecture) เป็นต้น การพบอาจารย์ศิลป์จากการเข้าสอนของท่านมีมากขึ้น และก็เพิ่มรสชาติมากขึ้นจนอยากให้อาจารย์สอนทุกวิชาก็ว่าได้ ขณะนี้พวกเราไม่ง่งกับการสอนของอาจารย์อีกแล้ว

อาจารย์ฝรั่งมิได้จบวิชาครูมาก่อน แต่ไฉนการออกกริยาท่าทางประกอบกับความตั้งใจประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ลูกศิษย์เป็นผู้มีภูมิความรู้และเป็นคนดีในสังคม จึงทำให้พวกเรานั้นเงียบกริบและตรึงพวกเราไว้กับที่ ท่านกล่าวทบทวนถึงวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ในยุคต่าง ๆ อย่างสนุกสนาน ความเจริญสุดขีดของศิลปะในศตวรรษที่ ๑๙ ไม่ว่าจะเป็นปราชญ์ เช่น *เฮเกล, จอห์น สจ๊วต, ดาร์วิน* หรือศิลปินอย่าง *ไมเคิลแอนเจโล ลีโอนาร์โด ดา วินชี* ผู้เป็นได้ทุกอย่าง (A many - sided genius) รวมทั้งนักดนตรีอย่าง *บีโธเฟน* ซึ่งท่านจะเปิดเพลง Symphony หมายเลข ๕ ให้ฟังว่าพลังอำนาจหมายถึงอะไร เพลงหวานซึ้งอย่าง Seranade ของ

Schubert และสนุกสนานอย่าง Hungarian Dance หมายเลข ๕ ของ Brahms ทุกคนจะเงียบกริบและเงี่ยหูฟัง ส่วนกวีนั้นเล่า ท่านจะพูดถึง *เกอเต้ บัลซัค* ที่ลืมไม่ได้ก็คือการหยิบยกพูดถึงกวีเชื้อสาย Angio - Indian : Rudyard Kipling ที่เป็นกวีและมีความสามารถเขียนภาพประกอบในหนังสือที่เขาเขียนด้วย

INTELLECTUAL

ในการศึกษาของผมนั้นจัดว่าอยู่ในระดับปานกลาง ศิษย์ที่อาจารย์จะสนใจมากก็คือ เรียนดีกับเรียนไม่ดี แต่ทุกคนจะต้องใกล้ชิดอาจารย์ฝรั่งมากที่สุดก็คือการแก้ Composition ทุกคนจะต้องไปส่งที่มือทีละคน เมื่อแก้เสร็จแล้วทุกคนจะกลับมาขยายเพื่อทำจริง จำได้ว่าในปีสุดท้ายนั้นอาจารย์พูดกับผมระหว่างที่แก้สเก็ตช์ว่า

"นายทำเวลาสเก็ตช์ ดี มีฟีลลิ่ง แต่เวลาไปขยายแล้วไม่มีฟีลลิ่ง" ท่านพูดต่อไปว่า

"การเข้าเรียนศิลปะไม่ใช่ว่าจบแล้วจะเป็นอาร์ติสได้ทุกคน นายจะเป็นอะไรก็ได้ ฉันได้ให้อินเทลเลคชวลแก่นาย"

คำนี้เป็นประโยคที่ให้ความหมายเฉพาะคำว่า *Intellectual* เป็นอย่างมาก ผมรู้ดีว่าความหวังของอาจารย์มีต่อลูกศิษย์นั้นสูง ต้องการให้ขยัน ทำมากยิ่งดีและก็เก่งได้ อาจมีทางลัด แต่ผมไม่เคยเห็นมาก่อน

HUMAN SENSIBILITY

ต่อมาอีก ๑ ปี พวกเราสำเร็จการศึกษา ผมและเพื่อน ๆ อีกหลายคนต้องเข้ารับราชการตาม พ.ร.บ. การเกณฑ์ทหารเป็นเวลา ๑ ปี ๖ เดือน เมื่อครบเกณฑ์แล้ว ผมก็ขอมีอาชีพนี้ไปตลอดจนเกษียณอายุราชการ ระหว่างที่ผมรับราชการนั้นผมห่างจากอาจารย์และเพื่อน ๆ ก็เพราะการย้ายไปอยู่ต่างจังหวัด เมื่อกลับมาอีกครั้งก็ทราบว่าอาจารย์จากไปเสียแล้ว อนุสาวรีย์ของท่านที่ยืนหันหน้าไปทางต้นจันเหมือนกับท่านยิ้มด้วยความเอ็นดูรักใคร่ และยังให้ความอบอุ่นต่อลูกศิษย์อยู่เสมอ

สำหรับงานในหน้าที่ของผมนั้นมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานในด้านศิลปะ แต่ก็สามารถปฏิบัติงานอื่นได้อย่างไม่ติดขัด เคยคิดเสมอว่า อาจารย์ฝรั่งให้เราเรียนรู้เรื่องศิลปะ แล้วเราก็ใช้ความรู้นี้ไปประกอบอาชีพในทางราชการจนตัวเองมีความเจริญรุ่งเรืองในระดับหนึ่ง

งานที่ทำนั้นเกี่ยวข้องกับการเข้าไปพัฒนาหมู่บ้านห่างไกลและทุรกันดารในภาคใต้ (นราธิวาส, ปัตตานี, ยะลา) ทุกแห่งที่เหยียบย่างเข้าไปนั้น เราพบว่าผู้คนในส่วนนี้ขาดการติดต่อจากเจ้าหน้าที่ ด้อยโอกาสทางการศึกษา มีความขัดสนในด้านการประกอบอาชีพ และภาระหนี้สิน รวมทั้งต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มโจรอิทธิพลและขบวนการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์มาลายา

ผมคนหนึ่งซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐฯ ได้มีส่วนเข้าไปช่วยเหลือ ซึ่งโดยอาชีพและหน้าที่ การช่วยอย่างมีความฝันและกำลังใจ โดยการถูกฝึกและเรียนรู้จากอาจารย์ฝรั่งส่วนหนึ่ง ภาพนั้นก็คือ *"Human Sensibility"* และก็เป็นข้อพิสูจน์จากคำว่า *"Intellectual"*

ลูกศิษย์อาจารย์ฝรั่งย่อมทำได้ทุกอย่าง นอกจากไม่ทำเท่านั้น

ผมคงจะต้องจบสิ่งที่เป็นเสมือน *"รำลึกในอดีต"* ซึ่งเป็นระยะเวลานานถึง ๓๖ ปี เพียงแค่นี้.

ทวี รัชนีกร

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๔๘, อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน)

ดี ๆ นาย ดี

สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามมีการโกงการเลือกตั้ง คนด่ากันทั้งเมือง นักศึกษาก็ไปเดินขบวน เราก็ไปกับเขาด้วย ไปกันเกือบหมดมหา'ลัย เงียบเลย พอไปถึงสะพานมัฆวานฯ ทหารเขาก็กั้น จอมพลสฤษดิ์เขาจะปฏิวัติ เขาก็เชิญนักศึกษาเข้าไปทำเนียบรัฐบาลไปตกลงอะไรกัน เราก็กลับก่อน เพราะไม่รู้จะเข้าไปทำไม แล้วก็เดินกลับมา เขียนรูปค้างอยู่ พอมาถึงศิลปากรก็ย่องเข้ามา เพราะกลัวอาจารย์ศิลป์ ปกติอาจารย์จะดุมาก ใครไม่ทำงาน หนีไปเที่ยว เราก็กลัว พอเข้ามาผ่านหน้าห้อง อาจารย์ไม่อยู่ในห้อง แต่พอพ้นมุมตึกก็เจออาจารย์เดินมาพอดี ตกใจเลย อาจารย์ถาม *"ไปไหนมานาย"* เราไม่กล้าโกหกก็บอกอาจารย์ว่า *"ผมไปเดินขบวนมา"* นึกว่าอาจารย์จะโกรธ ที่ไหนได้อาจารย์ยิ้มเลย บอกว่า *"ดี ๆ นาย ดี เป็นเมืองนอกเขาประท้วงยิ่งกว่านี้อีก เขามียิงตัวตายเลยนะ"* แล้วอาจารย์ก็ทำมือเป็นปืนยิงที่หัว ทำเสียงฟิ้ว ! เราก็เลยงงว่า เอ๊ะ ! อาจารย์ก็สนใจการเมืองเหมือนกันนะ เห็นแกเฉย ๆ ก็สนใจบ้านเมืองนะ นี่เป็นอีกมุมหนึ่งที่สะท้อนว่าอาจารย์ศิลป์แกมองสังคมยังไง แกไม่ใช่นั่งเขียนรูปอย่างเดียวนะ

ชอบศิลปะหรือเปล่า...นายอยู่ได้

มีอยู่วันหนึ่งเพื่อนเราจากข้างนอกชื่อ*อเนก* เขามาหาและมานั่งคุยกันในห้องเรียน อยู่ ๆ อาจารย์ศิลป์ก็เดินเข้ามาสอน เพื่อนออกไปไม่ทัน ก็เลยนั่งอยู่อย่างนั้น อาจารย์แกก็มองซ้ำแล้วซ้ำอีก แกสงสัยว่าจะไม่ใช่ลูกศิษย์ของแก แกก็ถามว่า *"นายเป็นใคร"* เราก็อธิบายว่า เพื่อนเขามาหา เขาออกไปไม่ทัน เพราะเกรงใจอาจารย์ ก็เลยนั่งอยู่ด้วย อาจารย์ศิลป์ก็ถามเพื่อนเราว่า *"ชอบศิลปะหรือเปล่า"* เพื่อนคนนั้นเขาชอบศิลปะมาก แวะเวียนมาหาเราบ่อย ๆ พออาจารย์รู้ว่าเพื่อนชอบศิลปะ แกก็ตบไหล่แล้วบอกว่า *"ไม่ต้องออกไปหรอก นายอยู่ได้"* เพื่อนเราก็เลยซาบซึ้งในเมตตาของอาจารย์มาก ทุกวันนี้เขาก็ยังพูดถึงเหตุการณ์วันนั้นกับเราเสมอ ๆ

นายทำไมไม่สอน

ตอนนั้นเรานั่งในห้องเรียน เรียนวิชาสุนทรียศาสตร์กันอยู่ ก็มี*อาจารย์ดร.วทัญญู ณ ถลาง* ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ศิลป์จากสถาปัตย์ จุฬาฯ สมัยก่อนเขามาเรียนที่นี่กับเรา เขาก็มาบอกว่าขาดครูจะไปสอน *Art appreciate* ที่เทคโนฯ เขาอยากให้พวกที่เรียนช่างที่นั่นมีรสนิยมดีด้วย เราเห็นเข้าท่าดีก็ยกมือบอก *"ผมไปครับ"* แต่ที่นี้พอยกมือไปแล้ว เรากลับรู้สึกว่ายังไม่อยากเป็นครู อยากเป็นศิลปิน ก็หลบอยู่แถวกรุงเทพฯ นี่แหละ ไปทำงาน ทีนี้พอเขามาตาม อาจารย์ศิลป์แกก็ดุเราใหญ่เลยว่า ไม่เป็นผู้ใหญ่สักที แกก็บอกว่า *"นายทำไมไม่สอน"* เพราะสังคมไทยตอนนี้ถ้าไม่ทำงานเลย เขียนรูปอย่างเดียว เธอจะอยู่ได้ยังไง ถ้าเราทำงานแล้วเราเขียนรูปด้วยก็ยังดีกว่า อย่าไปทิ้งมัน เพราะถ้าเขียนรูปอย่างเดียวจะอยู่ได้ไหม เธอกล้าเสี่ยงเหรอ แกเตือนนะ เราเกรงใจแกก็เลยมาสอน

นายต้องเป็นคนดี

ตอนที่เราจะมาสอนเทคโนฯ ที่โคราช แกก็บอกว่า *"เธอต้องทำตัวให้ดี ๆ นะ เธอต้องทำตัวใหม่"* เราก็บอกว่า *"ครับ ผมจะอ่านหนังสือมาก ๆ ผมจะเขียนรูป ผมจะศึกษาเพื่อไปสอนเด็ก"* อาจารย์บอกว่า *"ไม่ใช่ นายต้องเป็นคนดี"* แล้วแกก็นั่งทำท่าทางอธิบายให้เราเห็นว่า อย่าโวยวาย เพราะเราเป็นเด็กก็ติดจะชอบโวยวาย ใช้อารมณ์เป็นส่วนใหญ่ อาจารย์บอกว่าอย่าใช้อารมณ์ ให้ประพฤติดี เป็นคนดีด้วย ไปเป็นครูต้องเป็นอย่างนั้น ต้องมีมารยาท เพราะตอนนั้นเราเป็นเด็กเราก็เกใช่ไหม ทะเลาะกันบ้างตีกันบ้าง แกก็บอกอย่าเป็นอย่างนั้น ทำให้เห็นว่าแกเป็นห่วงเรา ไม่ใช่จะสอนเฉพาะให้เราตั้งหน้าตั้งตาเขียนรูปอย่างเดียว หรือตั้งหน้าตั้งตาไปเป็นครูสอนเขียนรูปอย่างเดียว แต่เราต้องเป็นคนดีด้วย เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับเด็ก แกบอกอย่ากินเหล้านะ เพราะเราเป็นตัวอย่างของเด็ก แล้วแกยังบอกอีกอย่างว่า *"ไปสอนเด็ก เราต้องดูเขาแล้วค่อยสอน อย่าไปบังคับเขา"* แกอธิบายว่า เหมือนเราอยากกินผลไม้สักอย่าง เราก็ให้ปุ๋ยบำรุงเพื่อให้เป็นมังคุด เพราะเราชอบมังคุด ทั้ง ๆ ที่เขาน่าจะเป็นทุเรียน เราต้องให้ปุ๋ยให้ถูก ถ้าเขาเป็นทุเรียน เราก็ต้องให้ปุ๋ยทุเรียน ไม่ใช่เราชอบมังคุดก็อยากให้เขาเป็นมังคุด อย่างนี้สอนเด็กไม่ได้ เราชอบยังไงจะให้เด็กเขาเป็นอย่างที่เราชอบไม่ได้ เราเป็นครู เด็กเขาอยากเป็นยังไง เราต้องสอนให้เขาเป็นอย่างนั้น

บุญเลิศ บุญหาญ

นักประชาสัมพันธ์

ไม่มีงบประมาณทำป้ายมหาวิทยาลัย

...พอเริ่มเรียนปี ๒ เพิ่งเสร็จจากการแต่งตั้งกรรมการนักศึกษาประจำปี ๒๔๙๙ หมาด ๆ ผมเองได้เป็นประธานฝ่ายโฆษณา กำลังฟิตจัด ต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีของเพื่อนนักศึกษากับเขาเหมือนกัน (ขณะนั้นมีนักศึกษาน้อย จำหน้ากันได้หมดว่าคนไหนยังไม่เคยขอยืมเงินใช้)

สวยล่ะ ! คราวนี้ผมคิดในใจ จะต้องขอเงินอาจารย์ศิลป์ ทำป้ายมหาวิทยาลัยให้ได้ เพราะเราเป็นนักศึกษาที่นี่ ไม่มีใครรู้จักว่า *"มหาวิทยาลัยศิลปากร"* อยู่ที่ไหน ? ญาติพี่น้องผมมาจากต่างจังหวัด มาหาผมไม่พบเข้า ได้แต่บอกว่า มหาวิทยาลัยศิลปากรไม่มีหรอก ไปหาหมดทั่วกรุงเทพฯ แล้ว มีแต่โรงเรียนนาฏศิลป์ ผมก็บอกว่ามันคนละแห่งกัน...

...ก็เพราะว่าทางเลขาธิการมหาวิทยาลัยไม่มีงบประมาณที่จะทำป้ายและไม่มีใครดำริจะทำ (ขณะนั้น*ท่านอาจารย์สวัสดิ์ ตันติสุข* เป็นเลขาฯ มศก. อยู่)

อาจารย์ศิลป์ท่านบอกว่า งบประมาณทำป้ายนี่ไม่มี ต้องขอทางกรมฯ ทางกรมฯ ไม่มีให้ก็ไม่ได้ ผมก็ถามทางฝ่ายเลขาธิการ มศก. ว่า ถ้าผมหางบประมาณทำป้ายเองล่ะ จะได้ไหม ท่านก็บอกว่า ตามใจ ถ้ามีก็ไม่เป็นไร ไม่มีใครเขาว่า

บุญน้อย ๆ หล่นทับผมตอนเข้าตาจน...มีคนมาติดต่อทำป้ายบริษัทข้างนอกชื่อ *บริษัท สามัคคีค้าสัตว์ จำกัด* อยู่ทางนางเลิ้ง ได้รับค่าจ้าง ๒,๐๐๐ บาท ดีใจเป็นทุนทำป้ายมหาวิทยาลัย จึงหาเด็กเรียนอยู่อาชีวะช่างไม้ตรงสี่เสาเทเวศร์มาช่วยงานอีกแรงหนึ่ง จัดทำป้ายไม้พื้นสีเขียวเวอริเดียน ตัวหนังสือคำว่า *"มหาวิทยาลัยศิลปากร"* สีขาวบริสุทธิ์ ผมซุ่มทำป้ายทาสีด้วยมือเอง เพื่อให้เพื่อนนักศึกษาและครูอาจารย์แปลกใจ และเป็นงานต้อนรับน้องใหม่ด้วย

พอรุ่งเช้า จะเป็นงานต้อนรับน้องใหม่ ต้องมีการทำบุญตักบาตรแต่เช้าตรู่ตามประเพณี ผมจึงรีบนำป้ายมหาวิทยาลัยที่เตรียมไว้ที่บ้าน พร้อมนัดกับไอ้สันต์ไว้

ว่า *"กูจะยกป้ายมาติดพรุ่งนี้ตีห้า มึงช่วยกูยกหน่อยนะ ไม่มีคนช่วยเลย"* (*ไอ้สันต์* ที่นี้หมายถึง *อาจารย์สันต์ สารากรบริรักษ์*) ผมจ้างรถกระบะขนมาเอง พอถึงหน้ากรมฯ ก็เจอสันต์ ช่วยกันยกป้าย เอาลวดผูกไว้ตรงหัวเสาปูนตรงศาลหลังต้นมะขามใหญ่ หน้ากรมฯ ด้านขวามือ เป็นเกียรติแก่นักศึกษาหลายต่อหลายรุ่นมาแล้ว

...ช่วงพอสายขึ้นมาหน่อย อาจารย์ศิลป์เจอหน้าผม ท่านก็ร้องทักหน้าแห้ง ๆ ของผมอีกหนว่า

"งบประมาณป้ายไม่มีน่ะนาย"

ฉันมีร้อยเดียวนะนาย

...พอจำได้คลับคล้ายคลับคลา วันนั้นตอนเย็นหลังเลิกจากห้องปั้นหุ่นนิ่งประพรมน้ำดินเหนียวหมาด ๆ คลุมผ้าเสร็จเรียบร้อย ก็เดินออกมาจากห้องไม้โกโรโกโสหลังเดียวที่ใช้เรียนทุกชั้นอย่างไม่ค่อยสบายใจนัก เพราะว่าอาจารย์ให้เวลาปั้น ๑ อาทิตย์ นี่ถ้าได้ ๕๘ ก็บุญแล้ว...จึงเดินออกมาแบบชนิดอยากจะปั้นทั้งคืน...ไม่อยากกลับบ้าน กำลังขยันดีว่างั้นเถอะ

"บุญเลิศ บุญเลิศ !" เสียงเรียกจากอาจารย์ท่านหนึ่ง...คลับคล้ายคลับคลาอีกล่ะว่าจะเป็น*อาจารย์นวย* (หมายถึง *อาจารย์อำนวย หุนสวัสดิ์*)

"อาจารย์ฝรั่ง ให้ไปพบเดี๋ยวนี้ !" ท่านกำชับอีก

"ครับ !" ผมรีบตอบแล้วก็เดินไปหาอาจารย์ศิลป์ที่ห้องทำงานของท่าน ขณะนั้นอาจารย์กำลังเตรียมจะกลับบ้าน ซึ่งมีรถแวนสีเทาของท่านรออยู่หน้าประตูพอดี

"เร็ว ๆ ! อาจารย์จะกลับแล้ว"...คนขับรถตะโกนบอกผม

ผมรีบเข้าไปหาอาจารย์ เพราะอยากจะเข้าไปหาอาจารย์อยู่นานแล้ว ไม่กล้าเข้าไป หาธุระยังไม่ได้

"อาจารย์ครับผมมาแล้ว" ผมรีบรายงานให้ท่านทราบทันที

"ฉันจะให้นายเขียนโปสเตอร์แผ่นใหญ่ติดกำแพงรั้วหน้ากรมฯ" (หมายถึงกรมศิลปากรปัจจุบัน) เป็นงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๘ (ซึ่งเป็นปีที่ผมได้เกียรตินิยมเหรียญทองแดงกับเขาด้วย)

ต่อจากนั้นอาจารย์ก็ควักกระเป๋าส่งเงินให้ผมไปซื้อผ้าและสีมาจัดการเขียนป้ายและติดตั้งเสร็จเรียบร้อย...หลังจากเสร็จงานแล้ว...พอตอนเช้าจึงเดินเข้าไปหาอาจารย์ ตั้งใจจะรายงานให้ท่านทราบถึงผลงานที่ได้ทำตามคำสั่งทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว พอผมเดินเข้าไปหาอาจารย์ที่ห้องทำงาน

"นายจะมารับรางวัลเหรอ ?" อาจารย์รีบถามดักหน้าผมก่อนจะพูดขึ้น

"เปล่าครับ ! ...ผม...ผม...จะขอยืมเงินอาจารย์สักร้อยห้าสิบบาทครับ" ผมพูดเสียงเบา อาจารย์แทบจะไม่ได้ยิน

"สิ้นเดือนผมจะมาใช้คืน" ผมสัญญาเป็นมั่นเหมาะ เพราะกำลังหิวข้าวเต็มแก่ทีเดียว อาจารย์ยิ้มและเดินเข้ามาโอบไหล่ผมด้วยความสงสาร แล้วท่านก็หยิบธนบัตรยื่นให้ผม บอกว่า

"ฉันมีอยู่ร้อยเดียวน่ะนาย ไม่ต้องมาคืน"

ลูกเคารพเหมือนพ่อคนที่สอง

อาจารย์ศิลป์นำนักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถาน จังหวัดสุโขทัย

มานิตย์ ภู่อารีย์

ศิลปินชั้นเยี่ยม สาขาภาพพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๕๐๕, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพพิมพ์) ปี พ.ศ. ๒๕๔๒, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

...อาจารย์ครับ... ...ครับอาจารย์...

เมื่อหลับตาย้อนระลึก อดีตปรากฏ..ก็สุขใจ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗

วันหนึ่ง ณ โคนจันที่ลานปูน ภายในรั้วลั่นทม *พี่ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ* กำลังเล่าชีวประวัติของ*แวนก๊อก* ให้ฟัง ออกท่าออกทางอย่างถึงพริกถึงขิง

แล้วก็หยุดเล่าไปเฉย ๆ กลับหัวเราะแหะ ๆ

ต้องสะดุ้งสุดตัวเมื่อมีมือใหญ่ ๆ มาจับที่ต้นแขนบีบเบา ๆ พร้อมกับมีเสียงถามขึ้นว่า... *"นาย...นายเรียนที่เพาะช่างใช่ไหมนาย"*...ครับ... ผมตอบ

ฝรั่งร่างสูงใหญ่ สง่างามน่าเกรงขาม

แฝงลักษณะเป็นผู้ใจดี และมีเมตตาอยู่ในตัว

ชุดกากี แว่นหนาเตอะ มีรอยยิ้มน้อย ๆ

ใช่แล้ว *อาจารย์ฝรั่ง* ผมรำพึงในใจ

ศรัทธาเกิดขึ้นฉับพลัน เหมือนฟ้ากำหนด ร้อนผ่าวไปทั้งตัว หัวใจเต้นแรง มีความรู้สึกพิกลบอกไม่ถูก แต่แฝงปีติสุขอยู่ในส่วนลึก เป็นครั้งแรกในชีวิตที่อาจารย์ฝรั่งทักทาย มันประทับใจ ใครเล่าจะลืมลง

นายมีอะไรสงสัย

มีปัญหาหรือเปล่ามานิตย์

ไปคุยกันที่ห้องฉัน

นายเข้าใจไหม ?

นายเข้าใจหรือยัง ... ครับอาจารย์

นายคับ ๆ แต่ยังไม่เข้าใจ ฉันรู้

ถูกต้องมานิตย์ นายเข้าใจแล้ว ๆ ฉันรู้สึกได้นาย อาจารย์ยิ้มพร้อมกับหลิ่วตา แสดงอาการพอใจให้เห็นได้อย่างเด่นชัด

ทันทีที่รอยยิ้มไม่ทันจาง

เสียงอาจารย์ก็ดังลั่นห้องขึ้นฉับพลัน ท่าทางขึงขัง

ไป ๆ...นายรีบไปทำงาน

บอกทุกคนให้ทำงานด้วย

ประเดี๋ยวฉันจะขึ้นไปดู

ใครขี้เกียจฉันให้ตกหมด

พิสูจน์ตัวเอง

อีกไม่กี่วันก็จะปิด Mid Year แล้ว นักศึกษาทุกคนก็เตรียมตัวจะไป Vacation รุ่นพี่ ๆ ลงมติไปไชยา สวนโมกข์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มี*พี่เบญ*จะซึ่งเป็นรุ่นพี่คอยรับหน้าทางโน้นอยู่แล้ว ตัวเองไม่เคยได้เดินทางไกล ๆ อย่างนี้มาก่อน รู้สึกตื่นเต้นและดีใจเป็นกำลัง

ก่อนหน้าไป Vacation สองวัน

กลับเป็นวันสำคัญในชีวิตต้องจดจำ

ได้ยินเสียงเรียก...*มานิตย์ ๆ*

ครับอาจารย์...*นายมานี่ประเดี๋ยว*

แล้วอาจารย์ก็ผลุบเข้าห้องไป

มายืนอยู่ต่อหน้าอาจารย์ในห้อง

อาจารย์จะให้ผมทำอะไรครับ

เปล่านาย...นายดูนี่

ในสมุดปกสีน้ำเงินเขียนด้วยดินสอสีแดง แรกของหน้านั้นชื่อผมเขียนเป็นภาษาอังกฤษ แล้วก็มีรายชื่อวิชาเป็นอังกฤษหมด มีคะแนนกำกับทุกวิชา สังเกตเห็นว่ากลุ่มวิชาเอกมีเครื่องหมายคำถามอยู่ด้วย เฉพาะอย่างยิ่งชื่อวิชา Composition Drawing และ Art History ขีดเส้นใต้ด้วยดินสอสีแดงเส้นโต...เห็นคะแนนตัวเองก็สะท้อนใจ...

อาจารย์พูดขึ้นว่า...*นายรู้ตัวไหม*

คะแนนที่นายได้ยังไม่พอกับที่ฉันคิด

ฉันจะให้โอกาสนาย...เทอมหน้าอีกครั้ง

ถ้านายไม่ดีขึ้น...ฉันก็ต้องเสียใจ

นายต้องพิสูจน์ตัวของนายเอง

ฉันเข้าใจว่านายมีนิสัย...มานิตย์

นายไม่ต้องกลัวฉัน...ฉันไม่ทำอันตรายใคร

ผมจะต้องพิสูจน์ตัวเองอย่างไรล่ะครับ อาจารย์

ง่ายนิดเดียว...นาย

ถ้านายเชื่อฉัน...มานิตย์...ฟัง

นายไม่เข้าใจที่ฉันพูด นายต้องพูดกับฉันให้เข้าใจ

ยังมีอีก

นายต้องทำงาน ๆ ๆ ไม่ขี้เกียจ

ดรอว์อิ้ง...ดรอว์อิ้ง...เขียนรูปทุกวัน

อ่านหนังสือมาก ๆ...คุยกับ...เพื่อนในห้องน้อย ๆ

ดรอว์อิ้งธรรมชาติ...สังเกตทุกอย่าง

ธรรมชาติเป็นครูใหญ่...ใหญ่ที่สุด

เข้าใจเฉย ๆ ไม่พอ...นายต้องรู้สึกด้วย

ยังมีอีก

นายมีหัว...พร้อมกับชี้มือไปที่หัวของอาจารย์เอง

สมองอยู่ในหัว ต้องรู้จักคิด...คอมโพสต์ ต้องใช้

สมองคิดนาย...มานิตย์

เข้าใจที่ฉันพูดแล้วไหมทั้งหมด

ครับอาจารย์...ผมเข้าใจครับ

ฉันคิดว่าวันนี้...ฉันพอแล้ว...คุยกับนาย

ไปเที่ยวให้สนุก

กลับมาต้องเล่าการไปเที่ยวให้ฉันฟังว่าได้อะไรมาบ้าง กลับมาแล้ว...

ทำงาน...ทำงาน...ทำงานนาย

ได้สนทนากับอาจารย์เพียงชั่วครู่ชั่วยาม สิ่งที่มืดทึบและตีบตันแต่แรกก็โล่งโปร่งตลอด มองเห็นขั้นตอนที่จะต้องปฏิบัติและแก้ไขตัวเองอย่างเด่นชัด...ความหวังยังมี

กัญชาเป็นเหตุ

การไป Vacation ที่ไชยาคราวนั้นสนุกสนานมาก พร้อมกับได้เรียนรู้ในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน ครบกำหนด ทุกคนก็กลับกรุงเทพฯ เตรียมตัวเรียนหนังสือกันต่อไป

เมื่อพบอาจารย์ คำถามแรกก็เริ่มต้นขึ้นทันที

*สนุกไหมมานิตย์...*วิเศษมากครับอาจารย์

*นายไปหาท่านพุทธทาสหรือเปล่า...*ไปครับ

*ไปดูศิลปะโบราณกันด้วยไหม...*ไปครับ

*ธรรมชาติสวยมากไหมนาย...*สวยครับ

แหมดีจริง ๆ...ไปเที่ยวแล้วได้ความรู้...ดีมากนาย

มีอะไรอิมเพรสอีก เล่าให้ฉันฟังสิ...เล่าไป

ผมได้กินแย้ผัดเผ็ด...อร่อยมากครับอาจารย์

ผมเพิ่งเคยกินแย้เป็นครั้งแรก ยิ่งเมายิ่งอร่อยครับ

*ถ้ากินแล้วเมา...ต้องมีโทษ...นายเลิกกินดีกว่า...เมาไม่ดี...*อาจารย์สนใจตัวแย้ว่ารูปร่างมันเป็นอย่างไร...สีสวยไหม ? ผมเล่าเรื่องตัวแย้ให้อาจารย์ฟังอย่างละเอียดยิบ

อาจารย์ถามเสริมขึ้นอีกว่า...*แย้มีพิษเหมือนงูหรือ*

แย้ไม่มีพิษหรอกครับอาจารย์...กินได้สบาย

แล้วนายเมาอะไร...อะไรทำให้นายเมา...บอก ๆ ...

กัญชาครับอาจารย์

บ้าที่สุด...เลวมาก...เลวจริง ๆ...เลวกันหมด

สาโรช...ให้นายดื่ด...? เปล่าครับ...เปล่าครับอาจารย์ ผมดูดเอง...ลองสตั๊ดดู้ครับ เพิ่งเป็นครั้งแรกอาจารย์

ใช่ครั้งแรก...แต่ฉันรู้...นายต้องดื่ดหลายดื่ด กัญชาทำให้คนเป็นบ้า...

สมองเสื่อม...กำลังหมด สติเสีย...ไม่รู้สึก...ทำงานศิลปะไม่ได้

จะทำงานศิลปะต้องฝึกฝนมากพอ ฟังฉัน สมองต้องบริบูรณ์

รู้สึกสูงได้ในความงาม ถ้านายดื้ออีกฉันจะเอาไม้ตีหัวให้แตกนาย

แล้วอาจารย์ฝรั่งท่านก็เดินยืดอก เชิดหน้าผละไป

ผมยืนงงอยู่ตรงนั้นคนเดียว คิดทบทวนถึงคำพูดของอาจารย์ มีทั้งสุขและทุกข์ระคนกันในความรู้สึก ใครจะคิดว่าท่านด่าก็ได้ หรือใครคิดว่าท่านกำลังอบรมสั่งสอนก็ได้ หรือใครคิดว่าท่านอย่างกับพ่อก็ได้ สำหรับผมแล้วสว่างไสว คำพูดของอาจารย์ฝรั่งท่านประดุจดาวและเดือนที่หลุดร่วงลงมาสู่อ้อมแขนฉะนั้น

ลืมตาคารวะ

ภาพเหมือนของอาจารย์ในกรอบทอง

แขวนแนบผนังไม่ไหวติงสงบนานเท่านาน

แต่ดวงตาประหนึ่งมีชีวิตคู่นั้น ล้ำลึก

ยังคอยเฝ้ามองธุลีดินน้อยนิด

ด้วยเมตตากรุณาอารมณ์

อาจารย์มีแต่ให้ อาจารย์มีแต่ให้

และอะไรที่อาจารย์ได้รับ

แผ่วเบา เสียงกระซิบ...

นั่น...เป็นเสียงทิพย์จากอาจารย์

ครับอาจารย์.

อาจารย์ศิลป์นำนักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถานและวัดสำคัญ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลาวัณย์ อุปอินทร์

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

จอมไซโค

ข้าพเจ้าเป็นศิษย์ที่โชคดีได้มีโอกาสเรียนกับอาจารย์ศิลป์และได้ใกล้ชิดมากพอสมควร คงจะเนื่องจากเป็นผู้หญิงคนแรกที่ได้มีโอกาสได้เรียนต่อปริญญาจนจบ

ในสมัยนั้นในคณะมีการเรียนอยู่สองแขนง คือ *จิตรกรรม* และ*ประติมากรรม* คนที่จะเรียนต่อปริญญาจะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๗๐ เปอร์เซ็นต์ เมื่อตอนสอบปี ๓ ถ้าคะแนนได้ต่ำกว่า ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ก็ต้องออกไปแค่อนุปริญญา ถ้าอยากเรียนต่อก็จะต้องอยู่ทำรีเกรดซ้ำปี ๓ อีกเพื่อให้ได้คะแนนถึง ถ้าไม่ได้ก็ต้องออกไป

ก็อย่างที่บอกนั่นแหละ ว่าข้าพเจ้าโชคดี หนำซ้ำคะแนนทั้ง Paint และปั้นได้ถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ทั้งสองอย่าง มีสิทธิ์เลือกเรียนอะไรก็ได้ ตอนนั้นอาจารย์ศิลป์ให้เลือกว่าจะเอาอะไรแน่ ความที่ข้าพเจ้าไม่เอาไหน ตัดสินใจไม่ถูก อาจารย์ก็ใส่ไฟว่า

"หนู ถ้าอยากเป็นช่างปั้นก็ดีนะ คิดดูสิ หนูเป็นผู้หญิงรูปร่างบาง ๆ อย่างนี้ แล้วทำอนุสาวรีย์หรือปั้นอะไรใหญ่ ๆ มันจะน่าทึ่งขนาดไหน"

ข้าพเจ้าก็นึกตามคำพูดของอาจารย์ ชักเห็นดี

อาจารย์ยังบรรยายต่อว่า ถ้าเป็นช่างปั้นแล้วจะดียังไง ๆ

"หนูก็ทำคะแนนสูงด้วย และคะแนนปั้นดีกว่านะ"

ข้าพเจ้านึกครึ้มใจ จริงสิ ปั้นสเก็ตช์เราก็ท็อป, Nude เด็กผู้หญิงเราก็ได้ท็อป หนำซ้ำอาจารย์เห็นคะแนนแล้วยังถามว่า Composition หนูก็ท็อปใช่มั้ย ? เล่นเอาเรารู้สึกละอายใจทันทีเพราะบังเอิญเราไม่ได้

ตั้งแต่นั้นเราก็เลยตั้งอกตั้งใจทำงานทุกอย่าง ไม่ยอมขาดวิชาไหนเลยจน

กระทั่งได้เกรดสำหรับเรียนต่อปริญญา

ย้อนกลับมาพูดอีกครั้งถึงระเบียบว่านักศึกษาทุกคนที่จะเรียนต่อต้องมีคะแนนรวมถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ และวิชาเอกก็ต้องได้ถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ด้วยเหมือนกัน แต่ปรากฏว่าในปีที่ข้าพเจ้าเรียนนั้นมีคนสอบได้ถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ เพียง ๒ – ๓ คน แต่อาจารย์ก็ยินยอมให้เรียนต่อได้อีก ๒ – ๓ คน เพียงเพราะคะแนนวิชาเอกถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ เพียงอย่างเดียว แต่คะแนนรวมไม่ถึง

แน่ล่ะความเห็นของอาจารย์คือกฎเกณฑ์ซึ่งใครก็ไม่กล้าท้วงติง เพราะอาจารย์ตัดสินอะไรด้วยใจที่ยุติธรรม และหวังดีต่อนักศึกษาอย่างจริงใจ ระเบียบก็ส่วนระเบียบไปสิ

พูดถึงเรื่องกฎเกณฑ์ บางทีเราก็เห็นว่าอาจารย์ไม่ปฏิบัติตามกฎ แต่ถือเอาความถูกต้องเป็นเรื่องสำคัญ อย่างตอนเรียนปีที่ ๔ มีเพื่อนคนหนึ่งเขาเรียน Paint เป็นคนทำงานดีที่เดียว มีฝีมือมาก เสียแต่ชอบกินเหล้ามากไปหน่อย อย่าให้ข้าพเจ้าต้องเอ่ยชื่อเลย เพราะเขาดังมากเดี๋ยวใคร ๆ จะรู้กันหมด

อาจารย์ตรวจงานชั้นปีที่ ๔ คิดคะแนน ๖๕ ถือว่าผ่าน ส่วนปีที่ ๕ ต้องได้ ๗๐ ถึงจะได้ ดราวนั้นอาจารย์ตรวจเสร็จแล้ว งานของเขาผ่าน แต่พอกรอกคะแนนกลับให้เพื่อนคนนั้นตก ท่านบอกว่าไม่ยุติธรรม คนอื่นเขาเขียนรูปกัน นายคนนั้นไปนั่งกินเหล้าแล้วทำงานเดี๋ยวเดียว

นัยว่าเพื่อนคนนั้นน้อยใจมาก เลิกเรียนเลย แล้วกลับมาเรียนใหม่หลังจากที่อาจารย์เสียชีวิตไปแล้ว ถึงได้จบปริญญา

ความจริงเป็นยังไงข้าพเจ้าไม่รู้ว่า ทำไมเขาไม่เรียน เพราะข้าพเจ้ามัวป่วยเสียเกือบตลอดปีในช่วงนั้น พอผ่านมาแล้วก็เลยไม่อยากถามถึงให้เขาช้ำใจ

เป็นอันว่าข้าพเจ้าตัดสินใจเรียนปั้นร่วมกับเพื่อนอีกคนชื่อ *เสวต เทศน์ธรรม* เราเรียนกันเพียง ๒ คน แล้วนอกนั้นเรียน Paint

เนื่องจากข้าพเจ้าเป็นคนสุขภาพไม่ดีนัก เพราะเป็นโรคหืด พอมาทำงานปั้นหนักเข้า ต้องดัดเหล็กทำโครง ขึ้นดิน ซึ่งเป็นงานหนักประกอบกับต้องอยู่กับดินชื้น ๆ ทำให้ข้าพเจ้าป่วยลงและเป็นไข้หวัดใหญ่อีกด้วย พอรักษาตัวหายแล้วหมอให้พักฟื้น ๓ อาทิตย์ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าหายดีแล้ว หลังจากต้องอยู่เฉย ๆ ที่บ้านราว

๑๐ วัน ข้าพเจ้าก็ไปทำงานเรียน ซึ่งอาจารย์จะให้ไว้ตลอดปี แต่พอลงมือทำงานไม่เท่าไหร่ ข้าพเจ้าก็ป่วยอีก เล่นเอาเกือบตาย เลยต้องหยุดเรียนตลอดปี

พอหาย ไปที่ มศก. บอกอาจารย์ว่าหมอห้ามเรียนปั้นเพราะสุขภาพไม่อำนวย อาจารย์กลับบอกว่า

"นั่นสิ...หนูไม่น่ามาเรียนปั้นเลย น่าจะรู้ตัวดีว่าเราเองจะทำอะไรได้หรือไม่ได้"

ข้าพเจ้าเองนึกฉิวตะหงิด ๆ แล้วก็ขำ เพราะเห็นว่าอาจารย์เป็นคนที่พูดอะไรให้ใครเห็นดีเห็นงามได้อย่างเป็นจริงเป็นจังอย่างประหลาด ด้วยความที่เป็นผู้มีความสุจริตใจและมีพรสวรรค์ในการพูดอย่างจริงใจของอาจารย์

ยิ่งกว่าพ่อ

ข้าพเจ้าต้องกลับความรู้สึกต่าง ๆ ใหม่หันกลับมาเรียน Paint ตอนแรก ๆ งานแข็งมาก งานของข้าพเจ้าดูน่าเกลียดจนเกือบจะหมดใจ

ถ้าเป็นที่อื่นข้าพเจ้าคงเรียนไม่จบ เพราะเป็นโน่นเป็นนี่อยู่ตลอดเวลาน่ารำคาญตัวเอง แต่อาจารย์ท่านให้กำลังใจอยู่เสมอ บอกว่าในร่างกายคนอ่อนแอต้องมีกำลังใจที่แข็งแกร่ง เพื่อเป็นการชดเชยตามธรรมชาติ

อาจารย์มักจะบอกว่าการทำงานที่เรารัก บางทีก็เป็นยารักษาโรคได้

พอดีคำพูดของอาจารย์ก็มาตรงกับทางศาสนา คือการทำงานด้วยจิตว่างเป็นกุศลอันสูงสุด ตามคำของท่านพุทธทาส เพราะการทำงานที่เราชอบเมื่อทำไปแล้วก็จะเพลินจนเกิดสมาธิ เมื่อมีสมาธิก็เกิดปัญญา คนที่มีสมาธิก็ทำให้เกิดปีติสุขและงานก็จะมีคุณภาพด้วย

ข้าพเจ้ามีความรู้สึกต่ออาจารย์เหมือนเป็นพ่อ เพราะคอยเป็นห่วงใยถามทุกข์สุข และอาการต่าง ๆ ตลอดเวลา มีความสนิทสนมมากกว่าพ่อของข้าพเจ้าที่ไม่มีเวลาจะได้พูดคุยกันเลย

ดูหนัง

เวลาอาจารย์ไปดูหนังดี ๆ มา ก็มาเล่าให้ฟัง แล้วก็เซียร์ให้ไปดู เท่านั้นก็ยังไม่เท่าไหร่ ยังแถมแจกเงินให้ไปดูอีกด้วย อย่างเช่น หนังเรื่อง*แฟนตาเซีย* อาจารย์บรรยายให้ฟังว่ามีเพลงของใครบ้าง ไพเราะยังไง สีสวยแค่ไหน พูดแล้วก็ขนลุกไปด้วย ซึ่งพวกเรานิยมใช้คำพูดว่าใส่ไฟเก่งเป็นบ้า

เมื่ออาจารย์ให้เงินพวกเราแล้วบอกให้ไปดูรอบเย็น แต่พวกเรากำลังไฟแรงดันหนีไปดูรอบเที่ยงกันหมดทั้งห้องซึ่งมีไม่กี่คน

กลับมาถึงห้องเรียนได้ข่าวว่าอาจารย์ด่าเล้งเลย เพราะเข้าไปในห้องแล้วไม่มีนักศึกษาเหลือเลยแม้แต่คนเดียว คิดแล้วสงสารอาจารย์ชะมัดเลย พวกเรานี่ก็เหลือร้าย แต่นั่นแหละก็เพราะอาจารย์ใส่ไฟขนาดนั้นใครจะทนอยู่ได้ สมัยนั้นปี ๔ ปี ๕ เรียนรวมกัน ซึ่งก็มีไม่ถึง ๑๐ คน ทั้ง Paint ทั้งปั้น

อนุสาวรีย์คนขี้หมา

เวลาเรียนกับอาจารย์เราต้องฝึกแปลไทยเป็นไทยให้ดี มิฉะนั้นจะยุ่งไปหมด เพราะอาจารย์พูดไม่ชัดเลย ต้องคุ้นจริง ๆ จึงจะฟังรู้เรื่อง อย่างตอนแรก ๆ ที่เราเรียนประวัติศาสตร์ศิลป์

ยังมีคำแปลก ๆ อีกหลายคำในวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ อย่างเช่น *อนุสาวรีย์คนขี้หมา* เราฟังแล้วก็งงเป็นบ้า แต่พอเห็นรูปถึงได้ถึงบางอ้อ ที่แท้ก็*อนุสาวรีย์คนขี่ม้า*

เวลาอาจารย์จะเดินผ่านใครก็พูดว่า *ขอตดที* เราก็ขำว่าอาจารย์เกิดตลกอะไรขึ้นมา แล้วก็เดินก้มตัวหน่อย ๆ กว่าจะเข้าใจว่าอาจารย์พูด *ขอโทษที* ก็ต้องนั่งยิ้มอยู่นาน อาจารย์เป็นผู้ใหญ่ที่สุภาพมาก

ปรัชญาแห่งชีวิต

เมื่อสมัยที่ข้าพเจ้าเรียน วันเสาร์อาจารย์จะเปิดเพลงให้ฟังแล้วก็บรรยาย มีบางครั้งจะให้พวกเราเอาสีมาด้วยเวลาฟังเพลง แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นสี เป็นรูป

แบบ Abstract ปรากฏว่าเละดี แต่ละคนไม่เหมือนกันเลย อาจารย์จะอธิบายให้ฟังและเปรียบเทียบเสียงต่าง ๆ จะเทียบกับสีอะไร ๆ บ้าง แล้วถามเราว่ารู้สึกไหม อย่างเสียงเบา ๆ ไพเราะก็เทียบกับสีสวย ๆ หวาน เสียงทุ้ม ๆ หรือเสียงดัง ๆ เทียบกับสีที่เบรคและสีแรง ๆ ต่าง ๆ ทำให้เราสนุกสนานกับการทำงานและงานเรียนทุกอย่าง

บางวิชาอาจารย์จะเปรียบเทียบอะไรต่าง ๆ พร้อมทั้งยกตัวอย่างเมื่อพูดถึงเรื่องธรรมชาติของสัตว์โลก อาจารย์จะบอกว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่เลวกว่าสัตว์ ในเรื่องทางเพศ สัตว์มันจะสมสู่กันตามธรรมชาติเพื่อไม่ให้สูญพันธุ์ แต่มนุษย์บางทีแก่แล้วไม่มีสมรรถภาพ หรือไม่รู้สึกก็หายากินไปทำให้เกิดความรู้สึก ซึ่งถือว่าต่ำกว่าสัตว์เสียอีก

ตอนที่พวกเราเรียนอยู่ปีสุดท้ายหรือแม้แต่จบออกมาแล้ว อาจารย์ก็ยังสอนพวกวิชาทฤษฎีต่าง ๆ ให้ เป็นการทบทวนในวันเสาร์ โดยอาจารย์จะบอกว่าคนเราเรียนตอนเป็นผู้ใหญ่แล้ว และผ่านการเรียนมาแล้ว จะช่วยให้มีความเข้าใจดีขึ้น เพราะการจะสอนคน เราต้องมีความรู้แน่นพอ และหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอให้ทันโลกทันเหตุการณ์ คนเรามีความรู้อยู่อย่างเดียวไม่สามารถเป็นศิลปินที่ดีได้ แม้แต่การคบหาสมาคม เราก็ควรคบกับเพื่อนต่างอาชีพต่างสาขา เพื่อจะได้มีความรู้กว้างขวาง

และคนที่เป็นศิลปินจะเจ็บปวดเสมอ เพราะเมื่อเราทำงานเสร็จแล้วเราก็ยังไม่พอใจ ต้องเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา

ในการเรียนต่าง ๆ อาจารย์มักจะมีการสอนที่สอดแทรกปรัชญาของชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ให้กับพวกเราเสมอ ข้าพเจ้าจึงคิดอยู่เสมอว่านอกเหนือจากความเป็นอาจารย์ อาจารย์ยังให้แง่คิดต่าง ๆ ในชีวิตมากกว่าพ่อของข้าพเจ้าเองเสียอีก

ของฝากจากนครวัด

เมื่อเรียนอยู่ปีที่ ๒ ปี ๙๘ ช่วงปิดเทอมที่มหาวิทยาลัยจะมีการพาไป Vacation ปีนั้นเราไปเขมร ไปกันทั้งมหาวิทยาลัย ก็มีกัน ๒ คณะ คือ คณะจิตรกรรม ประติมากรรม กับคณะสถาปัตยกรรมไทย โดยมี*หม่อมเจ้าสุภัทรดิศดิศกุล* ทรงเป็นผู้นำชมและบรรยาย มีอาจารย์ผู้ใหญ่ คือ *อาจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม* ที่สอนวิชาสถาปัตยกรรมไทยที่คณะจิตรกรรมฯ และอาจารย์พิเศษก็ร่วม

ไปหลายท่าน

พวกเราตื่นเต้นกันมากเพราะเป็นการไปต่างประเทศเป็นครั้งแรกในชีวิต ต้องทำพาสปอร์ตด้วย... จะได้มีโอกาสเห็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก แล้วยังมีผู้เชี่ยวชาญระดับหม่อมเจ้าสุภัทรดิศนำชม แต่กว่าจะได้ไปก็ทุลักทุเล หอบข้าวของกระเป๋าเดินทางมาที่มหาวิทยาลัยเก้อ ต้องหอบกลับบ้านอีก *มี คุณวิโรจน์ นุตพันธ์* ประธานนักศึกษา เป็นผู้ติดต่อดำเนินการ วุ่นวายกันพอสมควร แต่ในที่สุดก็ได้ไป

ข้าพเจ้าประทับใจกับปราสาทนครวัด นครธม และบันทายเสรย เป็นอะไรที่เห็นแล้วรู้สึกว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์จริง ๆ ที่นครวัดนอกจากรูปนอกของตัวปราสาทแล้ว ยังมีภาพสลักนูนต่ำที่งดงามรอบตัวปราสาท ซึ่งดูจนตาลาย ภูมิใจที่มีภาพทหารไทยอยู่ในนั้น (เขมรเรียกไทยว่า เซียม) ตัวปราสาทนครธมก็น่าทึ่งที่มีหน้าเทพเจ้าใหญ่โต ส่วนที่บันทายเสรยนั้นตัวปราสาทไม่ใหญ่ ลวดลายนั้นมีความละเอียดและงดงามเหลือเกิน

พวกเราได้ไปดูหนังเรื่อง The King and I ที่เขมร โรงหนังของเขาก็เหมือนโรงหนังในต่างจังหวัดของเรา เก้าอี้เป็นเก้าอี้ไม้ยาว มีร่องตรงกลาง ปรากฏว่าโดนตัวเรือดกัดจนคันไปหมดทั้งก้นทั้งขา ยิ่งเกายิ่งบวม ทำให้จำไปอีกนาน

เวลาทานอาหารเราต้องซื้อน้ำเปล่า ผิดกับบ้านเราสมัยนั้น น้ำเปล่าเป็นของแถมฟรี พวกเราเลยดื่มกินเบียร์แทนน้ำ เพราะถูกมาก...

เรื่องที่จะเล่าเกี่ยวกับอาจารย์ก็คือ พวกเราไปที่นครวัด ฟังบรรยายแล้วเดินดูความยิ่งใหญ่และงดงามของลวดลาย และเรื่องราวในภาพสลักนูนต่ำ และความงามของนางอัปสรซึ่งเครื่องประดับไม่มีซ้ำกันเลยจนเกือบค่ำ ก็ลงไปดูสระน้ำที่มีบัวอยู่ เห็นเงาของปราสาทนครวัดทอดลงไปในน้ำงดงามจริง ๆ เสียดายตอนนั้นกล้องถ่ายรูปยังไม่ได้มีแพร่หลายเหมือนปัจจุบัน ข้าพเจ้าไม่มีกล้องเลยไม่ได้ถ่ายรูปเอง ระหว่างเดินก็ได้ยินเสียงอาจารย์และเพื่อนรุ่นพี่ เรียกพวกเราให้เตรียมตัวขึ้นรถกลับเพราะจะค่ำแล้ว ข้าพเจ้ารีบเดินกึ่งวิ่งบนพื้นดินที่มีหญ้าไม่เรียบนัก รู้สึกไปเหยียบอะไรแข็ง ๆ มันกระดกมาโขกตรงเหนือข้อเท้า เลยหยิบขึ้นมาดู เป็นก้อนหินไม่ใหญ่นัก สีเขียวอมเทา ๆ มีลวดลายสวยอยู่ด้วย มีรูเล็ก ๆ เจาะอยู่ ๒ รู ตัดสินใจหยิบขึ้นมาถือไว้ก่อน จะวางทิ้งไว้ก็กลัวคนเหยียบแตกเสียหาย จะเอาไปไว้ที่ไหน...

ก็ไม่รู้จะไว้ที่ไหนดี เพราะลงมาจากทางเดินที่จะขึ้นปราสาทแล้ว... ตัดสินใจไม่ถูก เลยเอายัดใส่พุงมาแล้วเอากลับมาด้วย (เอาชายเสื้อใส่ในกางเกง)

ไม่แน่ใจว่าไปทั้งหมดกี่วัน เมื่อกลับมาแล้วก็ไปที่มหาวิทยาลัย ตั้งใจจะเอาหินที่เก็บมาให้อาจารย์ศิลป์ไว้ เพื่อจะได้เอาไว้ศึกษา หยิบเอาหินก้อนนั้นวางบนโต๊ะอาจารย์ก่อน... เท่านั้นแหละ ยังไม่ทันพูดอะไร อาจารย์เล้งเลย

"ฉันไม่เข้าใจนาย ทำไมคนทำกันอย่างนี้ อะไรดี ๆ งาม ๆ เป็นฉิบหายหมด !" แล้วก็มีภาษาอะไรแปลก ๆ ฟังแทบไม่รู้เรื่องอีกหลายประโยค ทำนองว่าคนชอบทำลาย... ทำไม ทำไม แล้วเอากำปั้นทุบโต๊ะโครมใหญ่ *"นายทำอย่างนี้ ทำไม ? ... เป็นเลวที่สุด"*

ข้าพเจ้างงว่าทำไมอาจารย์ต้องโกรธ จะพูด เล่า และอธิบายให้อาจารย์ฟังว่าทำไมถึงต้องเก็บเอามา ก็ต้องรอให้อาจารย์พูดจบก่อน อาจารย์ยืนหน้าแดง หายใจแรง ... ข้าพเจ้าบอก *"อาจารย์คะ อาจารย์ฟังหนูก่อน ที่หนูเก็บเอามาเพราะมันตกอยู่ที่พื้นหญ้าแล้วหนูไปเหยียบถูกเข้า พอดูแล้วก็ไม่รู้จะทำยังไง จะทิ้งไว้ก็กลัวถูกเหยียบแตกเสียเปล่า ๆ จะเอาไปวางแอบที่ไหนก็ไม่รู้จะทำยังไง... ค่ำแล้วด้วย หนูไม่กล้าทิ้งไว้... หนูผิดหรือคะ หนูนึกถึงว่าควรเอามาให้อาจารย์เก็บไว้..."*

อาจารย์นั่งลงฟังแล้วเงียบ ลุกขึ้นมาตบหลังข้าพเจ้าอึกใหญ่...

"ดีแล้วนาย"

"หนูจะให้ฉันเก็บไว้หรือ" แล้วอาจารย์ก็ยิ้มแย้มแจ่มใสเหมือนไม่ได้โกรธแล้วล้งเล้งเมื่อครู่ก่อน ซึ่งทำเอาข้าพเจ้าหัวใจหล่นลงไปอยู่ที่ส้นเท้าเลย แล้วสงสารอาจารย์ด้วย

อาจารย์เป็นคนโกรธง่ายหายเร็ว โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์งานศิลปะ อาจารย์จะทนไม่ได้เลย

ถ้าใครเข้าไปในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ ที่อยู่ในกรมศิลปากร หรืออดีตห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์ บนโต๊ะท่านจะเห็นหินที่มีลวดลาย สีเขียวอมเทา ๆ เขียนไว้ว่า ซ ๒๙ / ๒๗ นั่นแหละ หินก้อนนั้นล่ะ

สันต์ สารากรบริรักษ์

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๔๗, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

เหตุเกิดที่ตำบลบ้านเก่า

ท่านอาจารย์จากเราไปไกล แต่ผมก็พบท่านอยู่เสมอในความทรงจำและในความฝัน บางครั้งผมยังฝันอยู่ว่าท่านมาสอนผมอีก ท่านยังมีเรื่องที่จะสอนไม่รู้จบ ท่านอยู่ใกล้ผมในส่วนลึกของวิญญาณ พ่อและแม่ให้กำเนิดผมมา มีชีวิต แต่ปฐมครูและท่านอาจารย์ได้ให้ความรู้ ความสามารถ และความกระจ่างในวิชาชีพ นอกจากนั้นยังอบรมสั่งสอนความประพฤติและมนุษยธรรม ซึ่งทำให้ได้รู้จักคิด รู้จักครองตน ใช้วิชาชีพเป็นประโยชน์ต่อตน ครอบครัว และชาติบ้านเมือง ตราบมาจนทุกวันนี้

ท่านเคยพูดกับผมเสมอว่า ลูกศิษย์ท่านชอบดื่มเหล้า และดื่มเก่งมาก หลายคน บางคนเป็นศิลปินที่มีความสามารถสูง และมีชื่อเสียงต้องสิ้นชีวิตในเวลาอันสั้นเพราะดื่มเหล้ามาก ซึ่งน่าเสียดาย ผมได้แต่ฟังเข้าหูซ้ายทะลุหูขวา เพราะผมก็ชอบดื่มเหล้า เพื่อน ๆ ผมก็ดื่มกันทั้งนั้น ขณะนั้นผมยังหนุ่ม ยังแข็งแรงมีเพื่อนที่มีรสนิยมเดียวกัน อะไรจะดีไปกว่ากอดคอกันกินเหล้า เพื่อนที่ดื่มเหล้ากับผมเป็นประจำก็มีเพียง ๒ คน *สาโรช จารักษ์* และ*จรัญ มัสโอดี* เราต้องดื่มด้วยกัน เพราะเราดื่มแล้วมีความสุข คุยกันไม่รู้จบด้วยปัญหาแปลก ๆ ของพวกเรา

ท่านอาจารย์ปรารถนาที่จะมีศิษย์เป็นศิลปิน ใช้ชีวิตเสียสละและอิสระ ไม่อยากให้ศิษย์ที่มีนิสัยเป็นศิลปินมีครอบครัว ท่านมิได้กีดกันให้ศิษย์มีความรักและแต่งงาน ท่านต้องการให้อยู่รอด เพราะการเป็นศิลปินในบ้านเมืองเราในระยะนั้นยังมืดมน รายได้น้อย ท่านกลัวว่าจะได้รับความลำบากเรื่องครอบครัว และจะต้องไปทำงานตรงข้ามกับอุดมคติของศิลปิน

ท่านรักลูกศิษย์มาก ถ้าลูกศิษย์คนใดไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการงานไม่ว่าที่ใด ท่านจะติดตามปกป้องและตอบโต้เพื่อความเป็นธรรมนั้นทันที

ท่านอยากให้ผมมีอาชีพ อยากขัดเกลานิสัย ท่านต้องการให้ทำงานอยู่ในสายตาของท่าน ท่านต้องการให้ผมเป็นครูในช่วงที่ผมเรียนชั้นปีที่ ๔ เพื่อจะได้เงินเดือนเป็นทุนในการทำปริญญา ท่านบอกว่า

"นายสันต์ นายเลิกเหล้าได้ ฉันให้เป็นครู" ผมได้แต่นึกว่าอาจารย์ต่อรองเช่นนี้ทำไม เราจะเลิกเหล้าอย่างกะทันหันได้อย่างไร แม้ขณะนี้ก็ยังเลิกไม่ได้ ผมก็ต้องตอบท่านว่า

"ผมยังเลิกไม่ได้ครับ" ท่านถามอยู่หลายครั้งในคำถามเดิม จนที่สุดท่านรวบรัดให้ผมทำทัณฑ์บน โดยเขียนสัญญาให้ท่านว่า ถ้าผมกินเหล้าแล้วเสียคนประพฤติชั่ว ให้ท่านไล่ออกได้ทันที ในการทำสัญญาครั้งกระนั้นมีท่าน*อาจารย์สิทธิเดช แสงหิรัญ* และ*อาจารย์เรืองสุข อรุณเวช* เพื่อนรุ่นพี่เป็นผู้เขียนสัญญาและพยาน นับแต่วันนั้น เรารู้สึกตัวว่าดีขึ้น ด้วยศรัทธาในตัวท่านอาจารย์และภูมิใจในความเป็นครูในครั้งนั้น เราประพฤติตัวดีขึ้นมาก

การที่เราดื่มเหล้าอยู่เสมอนี้ ทั้ง ๆ ที่ระวังตัว ก็มีเหตุที่ไม่ดีจนได้ จนคิดว่าเหตุที่เกิดขึ้นที่สถานีบ้านเก่า หลังจากรับราชการเป็นครูมา ๒ ปีแล้ว คงต้องผิดสัญญาท่านอาจารย์แน่ และคงโดนไล่ออก

เรื่องมีอยู่ว่า ในปี พ.ศ. อะไร จำไม่ได้แน่ชัด ทางสยามสมาคมฯ ได้จัดรถไฟขบวนพิเศษ เพื่อทัศนศึกษาการขุดค้นพบโครงกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยังตำบลบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งในรายการนี้ท่านอาจารย์ศิลป์จะเดินทางร่วมกับสยามสมาคมพร้อมด้วย*อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ* แต่ท่านอาจารย์เขียนป่วยหรือติดธุระอย่างไรไม่แน่ใจ ท่านไปด้วยไม่ได้ ท่านอาจารย์จึงชวนผมไปกับท่าน เพื่อให้ผมได้มีโอกาสรู้เห็นกว้างขึ้น อีกประการหนึ่งที่นั่งในรถไฟจะได้ไม่ว่างเสียเปล่า

วันนั้นผมไม่ได้เจตนาเลยที่จะทำความกังวลให้กับท่าน และคนทั้งขบวนรถในขบวนรถไฟเที่ยวพิเศษนี้ ซึ่งมีบุคคลสำคัญและมีชื่อเสียงแทบทั้งสิ้น

เมื่อขบวนรถไฟเที่ยวพิเศษนี้ถึงสถานีบ้านเก่า ขบวนรถก็จะจอดรออยู่ มีเวลาไม่มากนักที่สมาชิกของสยามสมาคมที่ไปในวันนั้นจะเที่ยวชมหลุมที่ขุดพบโครงกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เราเดินตามท่านดูวิธีการขุดที่ประณีต และมีขั้นตอนของวิชาการทุกระยะชั้นดิน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ละเอียดลออมาก

ในช่วงอาหารกลางวันวันนั้น บังเอิญได้พบกับรุ่นน้องโบราณคดีที่ชอบพอกันหลายคน เขาชวนไปดูบ้านพักของเขาที่สร้างขึ้นค่อนข้างถาวรในการมาอยู่แรมที่นี่ บ้านพักทำด้วยไม้ไผ่ใต้ถุนสูง มุงแฝก อยู่รวมกันเป็นหมู่หลายหลัง ปลูกริมแควน้อยที่มีบริเวณแวดล้อมด้วยธรรมชาติที่สวยงามมาก ที่บ้านพักริมแควน้อยจึงมีการ

ตั้งวงดื่มกันบ้างก่อนอาหารกลางวัน คุยกันเพลิน ประกอบกับพบคนที่ถูกใจ ลืมไปว่าป่านนี้ขบวนรถไฟจะต้องเดินทางกลับกรุงเทพฯ แล้ว

เสียงหวูดรถไฟดังติดกันหลายครั้งและกระชั้นถี่ผิดสังเกต ขณะนั้นผมนึกอะไรไม่ออกเลย กลัวท่านอาจารย์มาก และคิดว่าคงพลาดรถไฟขบวนนี้ ความผิดมหันต์ทีเดียว จากท่าโป๊ะถึงสถานีรถไฟบ้านเก่าถ้าเดินธรรมดาก็ไม่ต่ำกว่า ๒๐ นาที รถไฟรอไม่ได้แน่ ๆ

ผมยังจำได้ว่า *สามารถ ทรัพย์เย็น* นักโบราณคดี เอาสองขาผมขึ้นบ่าน้องอีกสองคนอยู่คนละข้างไหล่ ผมก็นอนหงายอยู่บนบ่าของน้องทั้งสามคน ที่ไม่ได้เดิน แต่วิ่งลงเนิน ขึ้นเนิน ข้ามห้วยอย่างรวดเร็ว ระยะทางเกือบ ๕๐๐ เมตร สามารถและเพื่อนวิ่งไม่ถึง ๑๐ นาที

ผมมาช้า ท่านอาจารย์ห่วงมาก พวกน้องวิ่งพาส่งถึงบันไดรถ ท่านอาจารย์กำลังโบกมือไม้ให้รถออก เมื่อผมไปถึง ท่านนึกว่าผมเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ ท่านถามผม ผมได้แต่สารภาพและกราบขอโทษท่าน

ผมยังไม่ลืม ดวงหน้า แววตาที่ห่วงใย ประดุจดวงตาของพระที่มีแต่การให้อภัย ไม่เคืองแค้น กอปรไปด้วยเมตตาธรรมอันสูงสุด

สาโรช จารักษ์

ประติมากร, อดีตรองอธิบดีกรมศิลปากร

สาโรชทาวน์เฮ้าส์

ผมเป็นลูกศิษย์ที่อาจารย์ศิลป์ไม่ค่อยชอบเท่าไหร่ จะสังเกตได้ว่าผมไม่ค่อยมีรูปที่ถ่ายติดใกล้ ๆ กับอาจารย์เลย เพราะเวลาอาจารย์อยู่ตรงไหนผมก็หลบไปไกล ๆ คือถ้าฟังเล็คเชอร์ก็ต้องนั่งให้ห่างรัศมีมือ เพราะเดี๋ยวกลัวท่านตบเอา อาจารย์ท่านไม่ชอบคนกินเหล้าเมามาย ไม่ทำงาน ส่วนมากมันก็กินเหล้ากันทั้งนั้นแหละ แต่มันโชคดีกัน หลบหูหลบตาอาจารย์ไปได้ทุกที ไอ้ผมมันโง่กว่าเขาก็เลยโดนอยู่เรื่อย ๆ แล้วไอ้พวกเพื่อนมันชอบฟ้องอาจารย์ศิลป์ ท่านถามว่าผมไปไหน ก็บอกว่าผมไปกินเหล้า ทั้ง ๆ ที่บางทีผมไม่มีสตางค์จะกิน

สมัยตอนเรียน ผมมีลังไม้ฉำฉาอยู่ใบหนึ่ง เอาไว้เก็บหนังสือ ผ้าห่ม อะไรต่ออะไร คือตอนแรกผมไปซื้อลังไม้ฉำฉานี้มา เพื่อจะเอามาทำเฟรมเขียนรูป ไม้ฉำฉามันดี ผมก็ซื้อมาทั้งลัง แต่ผมเห็นมันใหญ่ดี ยาวเป็นวา ก็เลยเอามาใส่หนังสือตำราอะไรต่าง ๆ เพราะโต๊ะเรียนมันใส่ไม่พอ แล้วผมเห็นมันยังมีที่ ผมก็เลยเอาเป็นที่นอนตอนกลางคืนเสียด้วย

เช้าวันหนึ่ง ผมกำลังนอนหลับอยู่ในลังไม้ฉำฉาอเนกประสงค์ใบนั้น ซึ่งอยู่ตรงมุมหนึ่งของห้องเรียน อาจารย์ศิลป์เข้าสอนแล้ว ท่านไม่เจอผมก็ถามว่า *"นายสาโรชไปไหน"* คือท่านเกลียดผมก็จริง แต่ก็เป็นห่วง เพราะผมเองก็ทำงานดี เสียแต่เมา อาจารย์ไม่ชอบ เช้าวันนั้นคงมีใครไปบอกว่าผมยังนอนหลับอยู่ในลัง ท่านก็เดินไปที่ลังไม้ฉำฉา เลิกผ้าห่มดู เห็นผมนอนคุดคู้อุตุอยู่ เสร็จแล้วท่านก็ไปเขียนอะไรไว้บนกระดานดำ พอผมตื่นขึ้นมา ไอ้พวกเพื่อน ๆ มันก็ชี้ให้ดูข้อความภาษาอังกฤษบนกระดานดำ ผมก็พออ่านออกอยู่หรอก เห็นมีคำว่า *กันกัน คีนคีน* อะไรนี่แหละ แต่ไม่เข้าใจ ไอ้เพื่อนคนหนึ่งมันก็แปลให้ผมฟังตามที่อาจารย์ท่านเขียนเอาไว้ความว่า

สาโรช ไปเอาสตางค์ที่ห้องฉัน แล้วไปซื้อปืนมาฆ่าตัวตายเสีย

TOEFL ของอาจารย์ศิลป์

ผมจะว่าอาจารย์เกลียดผมอย่างเดียวก็ไม่ถูก ไม่ยุติธรรม อาจารย์นี่บางทีท่านปกป้องช่วยเหลือลูกศิษย์เหมือนกัน ตอนผมสอบเข้ามหาวิทยาลัยท่านกลัวผมจะสอบเข้าไม่ได้ สมัยนั้นผมอยู่โรงเรียนศิลปศึกษา ปกติโรงเรียนเตรียมศิลปากรนี่ ถ้าใครสอบได้รวม ๖๕ เปอร์เซ็นต์ก็เข้ามหาวิทยาลัยได้เลยไม่ต้องสอบเอ็นทรานซ์ ตอนนี้ผมเปอร์เซ็นต์ไม่ถึง คือวิชาศิลปะได้ท็อปหมด แต่ภาษาอังกฤษได้ศูนย์ (กำลังวิจัยหาสาเหตุอยู่) ก็เลยต้องมาสอบเข้าแข่งกับพวกนักเรียนเพาะช่าง อาจารย์ศิลป์ท่านก็ประกาศเลยว่า พวกนักเรียนสอบเข้านี่ ฉันขอสอบภาษาอังกฤษเอง ท่านกลัวผมจะสอบตกเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ นี่ท่านอุตส่าห์ปกป้องช่วยเหลือผม ห่วงมาก (ตอนนั้นยังรักผมอยู่)

"นี่อะไรนาย" ท่านยกปากกาคอแร้งขึ้น แล้วถามผม

"เห็น" ผมตอบเสียงดัง

"นี่อะไรนาย" คราวนี้ท่านดึงปากกาหมึกซึมออกมาถาม

"ไม่รู้ครับ" ผมตอบเบา ๆ

"นี่อะไร" อาจารย์ถามอีก ชี้ไปที่แว่นตา

"ไม่รู้ครับ" ผมตอบกระซิบ

"ไป ไป นายไปได้" อาจารย์ท่านรีบบอกให้ผมออกไปได้

ผมก็เลยโม้ว่า ผมต้องเข้ามหาวิทยาลัยได้ที่หนึ่งแน่ เพราะผมชัวร์แล้วว่าอาจารย์ท่านผ่านภาษาอังกฤษให้ผมแน่ ๆ ผมก็พนันกับเพื่อน ๆ ผมก็ชนะได้เหล้ามากินหลายขวด ผมต่อสองหนึ่งเสียด้วย คนอื่นเขาก็รองกันเยอะแยะ นี่ก็เป็นบุญคุณ เป็นน้ำใจที่อาจารย์ศิลป์มีต่อผม ไม่งั้นผมคงเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้

สีตราเหล้า

อาจารย์ศิลป์มาเห็นสีน้ำมันของผมแล้ว ท่านคงทุเรศทุรังเต็มที เพราะมัน

มีแต่หลอดแบน ๆ เก่า ๆ ท่านก็เลยบังคับให้เอาสตางค์ของท่านไปซื้อสี ผมไม่เคยขอเงินอาจารย์ศิลป์เลย ท่านให้ผมมา ๑๐๐ บาท ในสมัยนั้นก็มากโขอยู่ ผมก็ไปซื้อสีรีฟตราหมามาหนึ่งโหล มันโหลละ ๒๔ บาทเท่านั้น ผมคิดว่าโหลหนึ่งก็คงพอเขียนไปได้ก่อน แล้ววันหลังค่อยไปซื้ออีกก็ได้ เงินที่เหลืออยู่ ๗๖ บาท ก็...*สันต์ สารากรบริรักษ์* นี่แหละ มาชวนผมไปกินเหล้าที่ร้านอีมิหน้าพระลาน พอกินเสร็จก็เข้ามา ดันเจอกับอาจารย์ ท่านถามผมทันที

"นายไปไหนมา"

"ไปซื้อสีครับ" ผมตอบ

"หนาย สี ?" ท่านถาม ผมค่อย ๆ ส่งสีรีฟตราหมาหลอดลีบ ๆ เล็กนิดเดียวเท่านิ้วก้อยทั้งโหลให้ท่าน ท่านเห็นแล้วก็ส่ายหน้า

"ร้อยบาท...สีได้เท่านี้..?" ท่านถามอีก แล้วสงสัยท่านจะได้กลิ่นเหล้าด้วย ก็เลยทุบหัวผมเข้าให้ทีหนึ่ง แล้วพูดว่า

"วันหลัง...ฉันจะเอาไม้ใหญ่ ๆ เท่านี้" ท่านทำมือประกอบ *"ตีหัวนาย"*

ผมก็เสียใจเหมือนกันที่ทำให้อาจารย์โกรธ ก็นึกว่าเข้ามาจะไม่เจอท่าน ไอ้ผมก็พยายามเลือกสีสำคัญ ๆ เท่าที่จำเป็นแล้ว ตั้งแต่นั้นอาจารย์อยู่ตรงไหน ผมก็หลบไปอยู่ตรงอื่น ความจริงก็ไม่ได้ผิดถึงขนาดไม่เข้าหน้าอะไรนักหนาหรอก แต่ไอ้ความผิดในใจมันเยอะ คิดว่าตัวเองขี้เกียจ ไม่ทำงาน ความจริงไม่ได้ขี้เกียจอะไร บางทีทำงานกลางค่ำกลางคืน อาจารย์ท่านไม่รู้ เวลากลางวันมันก็เพลียไม่อยากทำ

ล้มเลือกตั้ง

เพื่อนร่วมชั้นเขามีการเลือกตั้งหัวหน้าชั้น และผมดันได้คะแนนสูงเป็นหัวหน้า ก็มีใครไม่รู้ไปบอกอาจารย์ศิลป์ว่า *"อาจารย์ ! อาจารย์ ! สาโรชเขาได้เป็นหัวหน้าชั้น"* อาจารย์ก็มาที่ห้องทันทีเลย

"ใคร...ใครเลือกนายสาโรช...ยกเลิก...เลือกใหม่...ฉันจะเลือกเอง...เอาชื่อมา...พวกนายจะเลือกใคร" ท่านล้มเลือกตั้งทันที

ลาวัณย์ ดาวราย ยกมือเสนอชื่อทันที

"ใคร...นายเอาใคร...ลาวัณย์ เอาใคร ?"

"สาโรชค่ะ" ลาวัณย์ตอบ อาจารย์ศิลป์สะดุ้ง ก่อนยืนยันด้วยความเดือดดาล

"ฉันบอกแล้ว...ฉันไม่เอาคนนี้ เอ๊าท์ลอว์น่ะนาย !"

ที่อาจารย์แกเรียกผมว่า Outlaw นี้ ก็เพราะว่าก่อนหน้านั้นตำรวจมาตามจับผมเรื่องไปไล่ฟันคนที่หน้ามหาวิทยาลัย เพราะมันมาตีหัวผมแล้วดีผิดตัวเสียด้วย ตำรวจเขามาวุ่นวายที่ห้องขณะที่อาจารย์กำลังสอน อาจารย์ท่านก็ยั้วะผม เลยเรียกผมว่า Outlaw มาตั้งแต่นั้น

ไม่เคยเชื่อ

ตอนที่*อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี* ประดิมากรเอกที่ปั้น *"เสร็จสรง", "ธารทอง", "แรกแย้ม"* ซึ่งมีชื่อเสียงทั้ง ๓ ชิ้น ท่านยิงตัวตายด้วยปืนไรเฟิลสำหรับยิงช้าง ดูเหมือนจะปี ๒๕๐๑ ผมซึ่งเป็นศิษย์ที่คุ้นเคยกับท่านดี พร้อมด้วย*สันต์ สาราภรบริรักษ์* อาจารย์คณะจิตรกรรมฯ และ*เชิด เรืองสวัสดิ์* เจ้าหน้าที่ฝ่ายศิลปกรรมของโทรทัศน์สีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท.ก็ตกลงใจโกนหัวบวชหน้าไฟให้อาจารย์แสวงด้วยแรงศรัทธาที่วัดระฆังโฆษิตาราม กะว่าจะบวชสัก ๑๕ วัน ขณะนั้นมหาวิทยาลัยยังไม่ปิด ยังมีการเรียนกันอยู่

หลังจากห่มผ้าเหลืองแล้ว ก็ประพฤติปฏิบัติเพศพรหมจรรย์ ละเว้นอบายมุขทั้งหลายทั้งปวง ถือศีล ถือวินัยสงฆ์ด้วยความเคร่งครัด เช้าตรู่ก็ออกบิณฑบาต โปรดสัตว์เป็นกิจวัตรสม่ำเสมอมิได้ขาด บางวันก็ยืนรอรับบิณฑบาตข้าวต้มผัด เพราะเห็นโยมเขาตั้งโต๊ะวางอ่างข้าวต้มผัดไว้ แต่โยมยังไม่ออกมา ผมก็ยืนก้มหน้าคอยโปรดสัตว์อยู่ พระองค์ต่อ ๆ มาก็ยืนเข้าแถวรอรับบิณฑบาตต่อจากผมยาวเหยียด สักครู่โยมก็แบกข้าวต้มผัดมาอีกอ่างหนึ่ง พอวางของเรียบร้อยแล้วก็ยกมือไหว้ กระซิบบอกผมว่า *"ดิฉันมาตั้งโต๊ะขายข้าวต้มผัดค่ะ ไม่ได้มาใส่บาตรท่าน"* ผมก็เลยต้องเดินไปหาสัตว์โลกรายอื่นที่จะโปรดต่อไป ตอนนั้นผมเคร่งครัดมาก ดูท่าจะไม่สึกเอา

จู่ ๆ ก็มีเพื่อนจากมหาวิทยาลัยมาที่กุฏิ แล้วก็บอกผมว่า

"อาจารย์ศิลป์สั่งให้มาบอกว่าให้เลิกเล่นเสียที สิบกว่าวันแล้วให้กลับไปเรียนหนังสือ ให้เลิกเล่นได้แล้ว ทั้งเณรสันต์ เณรเชิดด้วย"

ดูเอาเถอะ ผมอุตส่าห์ตั้งใจบวช ยกบุญยกกุศลสนองพระคุณครูบาอาจารย์ที่ท่านล่วงลับไปแล้ว อาจารย์ศิลป์กลับเห็นว่า พวกเรามาเล่นเป็นพระ !

งานกุลี

ผมนี่ส่วนมากไปรับใช้อาจารย์ท่านเรื่องกุลี ๆ ทั้งนั้น

"นายสาโรช ไปช่วยทาสีห้องอาจารย์สิทธิเดช" ท่านสั่ง ไอ้เราก็ต้องไปเกณฑ์พรรคพวกเพื่อนกุลีมาทำวันหยุดเสาร์ อาทิตย์

"ฉันจะให้สตางค์นาย...นายทำงานกี่คน" ท่านถาม

"สามคน" ผมบอกจำนวนเพื่อนนักศึกษากุลี ทำงาน ๒ วัน ท่านให้ค่าจ้าง ๑๒๐ บาท ทาสีภายนอก แต่ถ้างานดี ๆ ล่ะก็ ท่านใช้คนอื่น

ความห่วงใย

มีอยู่ปีหนึ่ง ผมอยู่ปี ๓ พวกเราไป Seascape กันที่บางแสน พวกเราไปพักกันที่บ้าน*วิภา ตันบุญเต็ก อาจารย์เฟื้อ*เป็นคนคุมไป แล้วอาจารย์แกจะตามขึ้นไปอยู่ด้วย

วิภา ตันบุญเต็ก นี่ซ้อนท้ายจักรยานมากับ*ชวลิต ปสุตะนาวิน* ลงมาจากเขาสามมุก รถมันเบรคไม่ได้ เลยตรงไปชนโรงรถ ล้มหน้าฟาดไถลไปกับถนน ต้องเข้าโรงพยาบาล ก็มีคนไปบอกอาจารย์ศิลป์ที่กรุงเทพฯ ท่านออกจากกรุงเทพฯ ทันที ไปโรงพยาบาลชลบุรี ไปเยี่ยม ไปบอกพ่อแม่เขา ท่านรับผิดชอบลูกศิษย์ห่วงใยลูกศิษย์มาก บางทีไปเที่ยวต่างจังหวัด ท่านไปไม่ได้ ท่านก็ห้ามไม่ให้ผมไป ท่านกลัวว่าผมจะชักชวนชักจูงให้คนอื่นเขาเสีย ท่านเป็นห่วงลูกศิษย์ (กับผมนี่ท่าน

ฝังใจว่าเป็นคนทำให้ลูกเต้าเขาเสียคนอะไรไปนั่น)

แอลกอฮอล์สัมพันธ์

ที่ผมอำนวยการปั้นและหล่อโลหะพระที่พุทธมณฑลองค์นี้จนสำเร็จ ผมไม่ได้ภูมิใจสำหรับตัวเองว่าทำสำเร็จ แต่ผมภูมิใจที่พระองค์นี้ที่อาจารย์ศิลป์มีความตั้งใจนี่ ได้สำเร็จลงแล้วด้วยฝีมือลูกศิษย์ทั้งหลาย

แต่ระหว่างทำพระนี่ ถ้าท่านรู้ว่าผมยังเมาอยู่ก็คงถูกด่าอีก ยังไงผมก็ยังเมาอยู่นั่นแหละ ถ้าไม่เมางานนี้มันไม่สำเร็จ ถ้าไม่ใช่ผมกินเหล้านะไม่สำเร็จ เพราะช่างส่วนมากนี่กินเหล้า (หลังจากเลิกงานแล้ว เวลาทำงานนี่ไม่กิน) ก็เลยมีความสัมพันธ์กันดี เรียกว่า *แอลกอฮอล์สัมพันธ์* มันทำให้พูดกันรู้เรื่อง...ง่ายขึ้น ถ้าเป็นคนที่ไม่กินเหล้านะ ผมพูดจริง ๆ ว่าลำบาก การที่จะปกครองคนที่เข้าไปทำงานปั้นงานหล่อรวมกันมาก ๆ แล้วไม่ทะเลาะกัน มันลำบาก แต่เพราะเรากินเหล้าด้วยกัน เราคุยกันได้ มันเข้าใจภาษาเดียวกัน แต่ถ้าอาจารย์รู้ ท่านก็คงเสียใจ ท่านเกลียดคนกินเหล้าเพราะลูกศิษย์ที่เก่ง ๆ กินเหล้าเสียคนไปแยะ ท่านก็เสียใจ ท่านรู้สึกอย่างนั้นนะ ท่านจะรักคนที่ไม่กินเหล้า ทำให้คนที่กินเหล้านี่น้อยใจ ทั้ง ๆ ที่ตั้งใจทำงานดี

ยังไง ๆ ถ้าวิญญาณอาจารย์รู้ ถึงแม้ท่านจะไม่ค่อยชอบผมเท่าไหร่ ก็คงจะอภัยให้คราวนี้.

เสวต เทศน์ธรรม

ประติมากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

โกรธง่ายหายเร็ว

เมื่อข้าพเจ้าเรียนอยู่ปี ๓ ประมาณปลายเทอม ท่านสอนทบทวนประวัติศาสตร์ศิลป์ตั้งแต่ตะวันตกถึงตะวันออกยังไม่จบ ท่านนัดมาสอนต่อตอน ๘ โมงเช้าวันรุ่งขึ้น ท่านสั่งไว้เป็นมั่นเป็นเหมาะว่าใครมาสายจะไม่ให้เข้าห้องเรียน บังเอิญวันรุ่งขึ้นข้าพเจ้าติดธุระซึ่งตรงกับเวรของลูกศิษย์วัดบรมนิวาสมาถึงตาข้าพเจ้าพอดี ต้องมาทำหน้าที่ตักน้ำใส่ตุ่ม ปัดกวาดเช็ดถูกุฏิ จนไปเข้าเรียนไม่ทัน ช้าไปประมาณ ๑๕ นาที

พอมาถึงห้องเรียนที่ท่านสอนอยู่ ท่านปิดประตูทุกบาน ไม่ให้ผู้ที่มาสายเข้าไปหรือแอบเข้าไม่ได้ นึกตัดสินใจว่าจะเข้าเรียนดีหรือหนีเรียนดี แต่พอนึกขึ้นมาว่าท่านมาสอนทบทวนก็เพราะท่านเป็นผู้ออกข้อสอบเอง จึงตัดสินใจเคาะประตูเรียกท่าน ในทันทีที่ท่านเปิดประตูเห็นข้าพเจ้า ก็ตรงเข้าชี้หน้าต่อว่าด้วยความโกรธอย่างมาก จับใจความในประโยคแรกได้ว่า *“ทำไมมาสาย...”* ต่อจากนั้นจับใจความไม่ได้เลยว่าท่านพูดอะไรบ้าง เพราะท่านพูดเร็วปรื๋อ พอต่อว่าเสร็จท่านก็เปิดประตูให้เข้าเรียนในห้องได้อย่างอารมณ์ดีเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เพราะท่านเป็นคนโกรธง่ายแต่หายเร็ว

ผู้ไม่ยึดติดคะแนน

หลังจากสอบปลายปี ๓ ผ่านไป ข้าพเจ้าจึงต้องมาวิตกกังวลว่าจะเรียนปี ๔ ปี ๕ ต่อหรือไม่ เพราะถ้าจะเรียนก็ต้องทำคะแนนถึง ๗๐ ถ้าไม่ถึงก็ได้แค่อนุปริญญา ซึ่งบังเอิญในวิชาสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งมี*อาจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม* เป็นผู้สอน ท่านให้ออกแบบพระอุโบสถหลังหนึ่ง ให้เขียนแสดงแบบด้านหน้า ด้านข้าง และแปลนมาส่ง และก็บังเอิญมีเพื่อนคนหนึ่งไปได้แบบที่อาจารย์หลวงวิศาลฯ ออกแบบไว้แล้วจากไหนไม่ทราบ มาลอกกันจนเกือบจะหมดห้อง ข้าพเจ้าเห็นเข้าก็รู้สึกสนใจบ้าง เพราะวิชานี้ไม่ชอบเป็นทุนอยู่แล้ว เวลาเห็นเส้นมาก ๆ แล้วตาลายเวียนหัว ไม่นึกสนุก เลยเอามาส่งบ้าง อาจารย์หลวงวิศาลฯ จับได้เพราะจำแบบของ

ท่านได้ ท่านบอกให้พวกที่ลอกแบบรับสารภาพเสียดี ๆ ถ้าไม่รับสารภาพท่านจะให้ตกหมดทุกคน ในที่สุดก็ต้องยอมรับสารภาพ เลยคะแนน ๖๐ คาบเส้นกันเป็นแถว ทำให้ข้าพเจ้าคิดหนักเพราะวิชาภาษาอังกฤษก็คะแนนต่ำอยู่มาก

แต่แล้วเหมือนพระมาโปรด อาจารย์ศิลป์ท่านเรียกข้าพเจ้าให้มาพบที่ห้องเป็นครั้งแรก ท่านเรียกชื่อและถามข้าพเจ้าว่า

"นายซาเว้ต นายอยากเรียนต่อไหม"

"อยากเรียนครับ" ข้าพเจ้ารีบตอบทันทีอย่างไม่ต้องยั้งคิด แล้วข้าพเจ้าก็ถามท่านต่อว่า

"อาจารย์จะให้ผมเรียนอย่างไหนได้" ท่านตอบว่า

"นายเรียนได้ทั้งเพ้นท์ ทั้งป้ำนาย"

"เรียนปั้นครับ" ข้าพเจ้ารีบบอกทันที

"งั้นนายไปเตรียมตัวเรียนได้นาย"

ที่ข้าพเจ้าเลือกเรียนปั้นก็เพราะไม่มีเงินซื้อสี ถ้าเรียน Paint ในรุ่นมีคนเลือกเรียนปั้นสองคน คือ ข้าพเจ้า และ*ลาวัณย์ ดาวราย* (นามสกุลในสมัยนั้น) แต่พอเรียนไปได้ไม่ถึงปีเธอก็ไม่สามารถเรียนได้ เพราะสุขภาพไม่ดี เลยเปลี่ยนไปเรียน Paint จนจบ

"นายเป็นขโมย"

ในช่วงที่เรียนปี ๔ ปี ๕ ท่านได้สอนวิชาสุนทรียศาสตร์และปรัชญา ท่านเอาผลงานของศิลปินมีชื่อทั้งงาน Paint งานปั้นสมัยเก่า สมัยใหม่ของตะวันออก ตะวันตก และของไทย รวมถึงดนตรีคลาสสิก เอามาวิจารณ์เปรียบเทียบให้เห็นถึงความงาม ข้อดี ข้อเสีย รวมถึงอิทธิพล วัฒนธรรม และความแตกต่างกันของธรรมชาติแต่ละสถานที่ของแต่ละประเทศได้อย่างซาบซึ้ง แล้วท่านก็พูดเน้นแล้วเน้นอีกว่า

"นายเป็นคนไทย นายทำงานต้องเป็นตัวของนายเอง แล้วมีลักษณะไทย ๆ นาย แต่ถ้านายเอาเขามา นายไม่ทำเป็นตัวของนาย นายเป็นขโมย"

ฉะนั้น ในรุ่นที่ข้าพเจ้าเรียนอยู่ ท่านจึงให้ออกไป Study ชีวิตชาวบ้านจากภาพเขียนจิตรกรรมไทยในวิหารและพระอุโบสถตามวัดต่าง ๆ หรือไม่ก็ให้ไปสเก็ตช์ภาพคนกำลังทำงานในอิริยาบถต่าง ๆ แถว ๆ ท่าเตียนมาให้ท่านตรวจ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานต่อไป และก็มีผู้พบหนทางเพียงคนเดียวในรุ่นนี้ คือ *นายมานิตย์ ภู่อารีย์* เดินทางสูงสุดถึง*ศิลปินชั้นเยี่ยม*ด้วยเวลาอันรวดเร็ว และก็ทำงานอย่างรวดเร็วจนอาจารย์ศิลป์ท่านให้ฉายาว่า *"นายหนุมาน"* แต่พวก ๆ เพื่อน ๆ เรียก *"อ้ายลิง"* เพื่อน ๆ ต่างก็มีหนทางกันไปตามทางที่เขาเห็นชอบ ส่วนตัวของข้าพเจ้าก็พบทางเหมือนกันคือ *ทางมืดมน*

ไฟของอาจารย์

อาจารย์ท่านมีความสามารถพิเศษยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน เนื่องจากท่านผ่านประสบการณ์มามาก ท่านอ่านผลงานของลูกศิษย์ของท่านได้หมดว่าใครจะมีแนวทางไปทางไหน คนไหนมีหัวศิลป์ ท่านจะบอกว่า *"นายมีหัว"* แต่ท่านก็ไม่อยากจะให้ลูกศิษย์ทำงานศิลปะในขณะที่ยังเป็นนักศึกษาอยู่ ท่านจะบอกให้ไป Study มาก ๆ แต่ถ้าท่านเห็นว่ามีแนวทางไปได้ไกลท่านจะช่วยแนะนำสนับสนุนให้ทำงานต่อไปอย่าหยุด แต่ถ้าคนไหนยังไม่เข้าใจศิลปะสมัยใหม่แล้วอุตริทำงานมาให้ท่านดู พอท่านเห็นท่านจะเอางานวางกับพื้น แล้วทำท่ายกเท้าขยี้ ๆ ตรงผลงานพร้อมกับพูดว่า

"นายอย่าทำดีกว่า เสียเวลา นายต้องไปสต๊ัดดี้มากกว่านี้"

ถ้างานประเภทจืดชืดท่านจะเรียกงานชนิดนี้ว่า *"งานไม่มีไฟ"* ท่านจะแสดงอาการโดยไม่รู้สึกตัวออกมาด้วยอาการหาวแล้วหาวอีก เชื่อได้เลยว่าคะแนนไม่ตกก็แค่คาบเส้นเท่านั้น หรือถ้างานชิ้นนั้นไม่จืดชืด มีชีวิตชีวา ท่านจะเรียกว่า *"งานมีไฟ"* ท่านจะแสดงอาการทำหน้าตาขึงขังโดยไม่รู้สึกตัวเช่นกัน ผลงานชิ้นนั้นทายได้เลยว่า ไม่รองท็อป ก็ต้องท็อป

เงิน

พอเรียนถึงปี ๕ วิชาสุนทรียศาสตร์และปรัชญาศิลปะยิ่งออกรสเข้มข้นน่า

สนใจยิ่งขึ้นทุกที เวลาท่านอธิบายถึงความงามทีไร ท่านซี้ดปากไปพูดไป แสดงถึงความอร่อย เมื่อมองที่แขนท่านจะเห็นขนลุกซู่ไปทั้งสองแขน ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าตื่นเต้นซาบซึ้งตามไปด้วย ต่อจากนั้นท่านก็สอนเกี่ยวกับปรัชญาศิลปะจนมาถึงตอนหนึ่ง ท่านได้พูดว่า

"ถ้านายรักงานศิลปะ นายต้องทำงาน ๆ เงินไม่สำคัญ"

พอท่านพูดจบ ก็มีเพื่อนข้าพเจ้าแย้งสวนขึ้นมาทันทีว่า

"ถ้าไม่มีเงินแล้วจะอยู่ได้อย่างไรครับ" ท่านก็ตอบว่า

"เงินมีความจำเป็นนาย แต่ไม่สำคัญนาย" แล้วท่านก็พูดย้ำต่ออีกว่า

"นายต้องทำงาน ๆ ถ้านายคิดถึงเงินมากเกินไป มือเสียนาย" พร้อมกับยกมือขวาขึ้นกางนิ้วทั้ง ๕ นิ้ว

"แต่ถ้านายไม่ทำงาน พรุ่งนี้ก็สายไปแล้วนาย"

ปั้นพระ

แต่พอเรียนปี ๕ ไปได้ไม่ทันจะจบดี พ่อพระก็มาโปรดข้าพเจ้าอีกเป็นหนที่สอง ท่านเรียกข้าพเจ้าเข้าไปหาที่ห้อง แล้วท่านก็ถามว่า

"นายอยากทำงานไหม" ข้าพเจ้าตอบทันทีว่า *"อยากครับ"*

"แต่นายซาเว้ต นายไม่พูดนาย" ข้าพเจ้ามิรู้จะตอบท่านอย่างไรดีจึงได้แต่ยิ้ม ๆ

"นายเตรียมทำงานได้"

ข้าพเจ้าลาท่านออกมาด้วยความดีใจที่ท่านยังมีความเมตตาต่อข้าพเจ้า พระคุณของท่านครั้งนี้ประทับใจอย่างไม่มีวันลืม และคิดจะตอบแทนพระคุณท่านต่อไปภายหน้าถ้ามีโอกาส ไม่วันใดก็วันหนึ่ง และยังคิดต่อไปว่าต่อไปนี้คงจะได้ใกล้ชิดท่านมากขึ้น ท่านผู้นี้จะเป็นแสงสว่างนำทางให้ข้าพเจ้าได้พัฒนาในการทำงานต่อ

ไป ในใจส่วนลึก ๆ แล้ว ข้าพเจ้าอยากจะทำงานเจริญตามรอยท่าน ถึงแม้จะไม่ถึงครึ่งของท่านก็พอใจแล้ว เมื่อได้เห็นท่านออกแบบปั้นปืนป่ายขึ้นไปปั้นแก้ไขอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งประดิษฐานที่วงเวียนใหญ่ ธนบุรี และอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งประดิษฐานที่ตำบลดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นงานที่ยิ่งใหญ่อย่างประทับใจ ข้าพเจ้าจึงคิดจะ Study และหาประสบการณ์ในการทำงานมาก ๆ เหมือนอย่างที่ท่านได้สอนไว้

พอเริ่มปฏิบัติงานครั้งแรก ท่านก็ให้ข้าพเจ้าปั้นเศียรพระสมัยอู่ทองผสมสมัยสุโขทัย ใหญ่ขนาดพระหน้าตักประมาณ ๔ – ๕ ศอก เป็นครั้งแรกในชีวิตซึ่งไม่มีการปั้นในหลักสูตรและการเรียนการสอนมาก่อน มีแต่ท่านให้ไป Study พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในวิชา Research of old Thai art ซึ่งก็ยังไม่เข้าถึงหรือเข้าใจสุนทรีย์ในงานประเภทนี้นัก แต่ท่านก็เข้ามาติดแก้ไขให้จนสำเร็จ หล่อปูนปลาสเตอร์ผสมปูนซีเมนต์ไปติดตั้งที่อุโบสถวัดโบสถ์สายทอง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งองค์เดิมเป็นช่างฝีมือชาวบ้านทำไว้ ปรากฏว่าเศียรพระที่ข้าพเจ้าปั้นไว้เข้ากับของเดิมไม่ได้ ท่านให้ข้าพเจ้าทุบเศียรของเดิมทิ้ง แล้วเอาเศียรใหม่ติดตั้งเข้าที่เดิมแล้วให้ข้าพเจ้าใช้ปูนปลาสเตอร์ผสมปูนซีเมนต์ พอกต่อเติมให้สวยงามเข้ากันได้จนสำเร็จไปด้วยดี

“นายทำไม่ได้”

ต่อมาท่านก็ให้งานข้าพเจ้าทำอีก คราวนี้ท่านออกแบบเป็นสัญลักษณ์ของธนาคารแห่งหนึ่งในประเทศสิงคโปร์ เป็นรูปเทวดานั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์ขนาดเกือบเท่าคนจริง มือซ้าย มือขวา จำได้คลับคล้ายคลับคลาว่ามือหนึ่งถือบัญชีเข้า อีกมือหนึ่งถือบัญชีออก ล้อมรอบด้วยลูกโซ่ ประดับอยู่ที่ขอบวงกลมซึ่งเป็นผนังด้านหลังเป็นลักษณะประติมากรรมนูนต่ำ

ในตอนแรกข้าพเจ้าตั้งใจปฏิบัติงานอย่างเต็มที่จนเกือบเสร็จ คิดว่าท่านคงจะพอใจผลงานของข้าพเจ้าบ้าง แต่พอท่านมาเห็นเข้าท่านไม่พูดอะไร ท่านเอาไม้ปั้นมารูด ๆ แก้ไขใหม่ จนหมดทั้งองค์แล้วก็เดินไป เล่นเอากำลังใจหดหายออกจากร่างไปหมด ข้าพเจ้าพยายามทำตามที่ท่านแก้ไขไว้จนเสร็จ ท่านมาดูอีกครั้ง คราวนี้ท่านพูดว่า

"นายซาเว้ต นายมาทำงานสาย นายไม่มีไฟทำงาน นายทำไม่ได้" แล้วท่านก็ลงมือแก้ไขใหม่จนเสร็จ แล้วท่านก็พูดว่า

"นี่เขาเอาไว้สูงนาย"

และก็ยังมี*อาจารย์พิมาน มูลประมุข* ซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกช่างปั้นประจำกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร เข้ามาร่วมติติงร่วมกับท่านด้วย พอท่านออกจากโรงหล่อไปแล้ว ข้าพเจ้าเข่าอ่อนทรุดลงนั่งกับเก้าอี้ตรงหน้ารูปปั้น นึกทบทวนถ้อยคำที่ท่านได้พูดทิ้งไว้ คำว่า *"นายมาสาย"* อาจจะเป็นความฝังใจของท่านดังที่กล่าวมาแล้ว และก็ยอมรับว่ามาสายกว่าท่านจริง ๆ ส่วนคำว่า *"นายไม่มีไฟทำงาน นายทำไม่ได้"* มันน้อยใจเป็นที่สุด ทนไม่ได้

ความกล้าเข้ามาแทนที่

วันรุ่งขึ้นข้าพเจ้ารอจนแขกที่มาพบท่านออกไปจนหมดแล้ว เปิดประตูตรงเข้าไปแสดงความเคารพท่าน ท่านถามว่า

"นายมาทำไม" ข้าพเจ้าตอบว่า

"มาเรื่องงาน" ท่านก็เริ่มต่อว่าข้าพเจ้าถี่ยิบจนฟังไม่ได้ศัพท์ มาจับใจความตอนท้ายได้ว่า *"นายทำไม่ได้"* ข้าพเจ้าเถียงท่านทันทีว่า

"ท่านเห็นผมทำไม่ได้ แล้วไปให้คนอื่นทำ อีกเมื่อไหร่ผมถึงจะทำได้"

ท่านหยุดพูด อ้าปากค้าง ดวงตาจ้องมองมาที่ข้าพเจ้าเหมือนถูกสะกดสักครู่หนึ่ง แล้วท่านก็โบกมือไล่พร้อมกับพูดว่า

"นายออกไปได้ ไปทำงาน"

ข้าพเจ้าลาท่านออกมานั่งพิจารณารูปปั้นที่ท่านแก้ทิ้งไว้อยู่พักใหญ่ย้อนนึกถึงประโยคสุดท้ายที่ท่านพูดไว้ว่า *"นี่เขาไว้ที่สูงนาย"* ข้าพเจ้าเห็นแสงสว่างทันทีที่ท่านแก้ไว้ซึ่งเป็นลักษณะการปั้นนูนต่ำที่ดูในระยะสูง แต่เราปั้นดูได้ระดับตาอย่างที่เคยเรียนมา นี่เป็นความรู้และประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับจากท่านชนิดแทบหมดกำลังใจ ซึ่งท่านอาจจะทดลองดูกำลังและความอดทนของข้าพเจ้าก็ได้ หลังจากนั้น

ก็มุมานะตั้งใจทำงานจนสำเร็จอย่างไม่ประทับใจนัก เพราะเป็นงานเริ่มแรกในประเภทนี้ และจากประสบการณ์นี้ก็ได้นำมาใช้ในการปั้นพระพิฆเนศประดับหน้าโรงละครแห่งชาติดังที่เห็นจนทุกวันนี้

ของขวัญวันแต่งงาน

ต่อจากนั้นไม่นาน ข้าพเจ้าก็เอาการ์ดแต่งงานของข้าพเจ้าเข้าเรียนเชิญท่าน พอท่านทราบก็แสดงสีหน้าไม่พอใจ พร้อมสั่นหัวแล้วพูดว่า

"นายรีบแต่งงานเร็วไป" และท่านคงทราบดีแล้วว่าเนื้อคู่ของข้าพเจ้าก็คือลูกศิษย์ของท่านที่ท่านหันมาถามบ่อย ๆ ว่า *"เข้าใจไหมมัธยมที่แป็ด"* ในเวลาเรียนกับท่านนั่นเอง คิดว่าท่านคงไม่มีโอกาสที่จะมาอวยพรในพิธีมงคลสมรสได้อย่างแน่นอน แต่พอถึงวันงาน ในขณะที่ข้าพเจ้าก้มหน้ารับน้ำสังข์จากแขกผู้มีเกียรติอยู่นั้น ก็ได้ยินเสียงอวยพรเบา ๆ แปลกจากที่เคยได้ยินมาก่อนว่า

"ขอให้มีความสุด ๆ ๆ"

ข้าพเจ้าแหงนหน้ามองสบตาท่าน คาดไม่ถึงว่าท่านอุตส่าห์มาอวยพรข้าพเจ้า ข้าพเจ้าดีใจจนสุดซึ้ง แล้วของขวัญที่ท่านให้คืออะไร ข้าพเจ้าเห็นเป็นสิ่งสำคัญที่สุดอันดับแรก พองานเลิก ข้าพเจ้ารีบแกะออกดูทันที เป็นนาฬิกาขนาดเล็กไว้เตือนเวลา ตามที่ท่านฝังใจกับข้าพเจ้า

รูปป้า

มีอยู่วันหนึ่งท่านเรียกข้าพเจ้ามาถามว่า

"ฉันเห็นรูปป้านายแล้วที่ ท.ท.ท. สวยมาก ๆ นาย มีพิมพ์ไหม แสดงได้นาย" ข้าพเจ้าอึกอักตอบไปว่า

"เป็นพิมพ์ทุบ ไม่มีแล้วครับ" ท่านแสดงอาการไม่พอใจพร้อมทั้งผิดหวังด้วยการยกมือขึ้นเกาศีรษะแล้วเดินจากไป ที่จริงแล้วงานปั้นชิ้นนี้ข้าพเจ้ารับเป็นส่วนตัว กรมประชาสัมพันธ์เขาต้องการให้มีประติมากรรมหล่อปูนซีเมนต์ประดับ

ทางเข้าประตูสถานีวิทยุโทรทัศน์ อ.ส.ม.ท. ช่อง ๔ บางขุนพรหม ในสมัยนั้น มีความหมายของการบันเทิง ข้าพเจ้าเลยออกแบบเป็นรูปคนธรรพ์ดีดกระจับปี่ แบ่งงาน*อาจารย์อนิก สมบูรณ์*เป็นผู้ปั้น ส่วนนางฟ้าข้าพเจ้าเป็นผู้ปั้น ขนาดเท่าคนจริง ทั้ง ๒ รูป แต่เดี๋ยวนี้เขาย้ายสถานีวิทยุโทรทัศน์ อ.ส.ม.ท. ช่อง ๔ ไปแล้ว รูปปั้นนี้ก็ย้ายไปอยู่ที่ไหนไม่ทราบ หรืออาจพังแล้วก็ได้ ข้าพเจ้ารู้สึกเสียดายอยู่เหมือนกัน เพราะเป็นงานใหญ่ที่รับเป็นส่วนตัวครั้งแรกในชีวิต และก็ไม่อยากที่จะแสดงเพราะคิดว่าประสบการณ์และความรู้ยังไม่สูงพอ ยังมีเวลาที่จะให้ท่านแนะนำอีกมากในวันหน้า

ช่างปั้นไร้เครื่องมือ

จากนั้นอีกไม่นานท่านก็ให้ไปปั้นปูนปลาสเตอร์ผสมซีเมนต์ต่อเติมเศียรพระพุทธรูปสมัยอู่ทองตอนต้น ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งใหญ่มาก เมื่อข้าพเจ้าไปยืนเทียบสูงท่วมหัวข้าพเจ้าก็แล้วกัน ข้าพเจ้าก็ทำการปั้นเสริมเติมแต่งจนใกล้เสร็จ ท่านก็เดินทางมาตรวจ ท่านยืนพิจารณาอยู่ครู่ใหญ่ ท่านก็พูดว่า

"ฉันคิดว่าหัวนี่ตกจากที่สูง แล้วคางยื่น เสียนาย นายพอกเต็มไม่สวยนาย" ท่านพูดด้วยอารมณ์ยิ้มแย้ม แล้วท่านก็แบมือขอเครื่องมือปั้นเพื่อที่จะแก้ไข ข้าพเจ้าก็หยิบมีดดายหญ้ายื่นให้ท่านทันที ทันทีที่ท่านจับมีดได้ ท่านมีอาการแปลกใจ แล้วพูดว่า

"ช่างป้าใช้มีดดายหญ้า เฮ้" แล้วก็ฟันฉับ ๆ ๆ ๆ ตรงปลายคางที่ข้าพเจ้าพอกปูนไว้ด้วยความขุ่นเคือง แต่เนื่องด้วยมีดดายหญ้ามีความยาวกว่าศอก ตรงปลายด้านสันของมีดเลยไปถูกที่หน้าผากท่านเลือดออกซิบ ๆ ท่านไม่แสดงอาการสะดุ้งหรือเจ็บแต่อย่างใด ท่านยิ่งฟันหนักขึ้นอีก จนได้ที่ดีแล้วท่านก็บอกว่า

"นี่ดีกว่าเก่านาย"

"ดีแล้วครับ" ข้าพเจ้าโค้งรับคำพูดอาจารย์ ด้วยดวงใจที่สงสารท่านอย่างจับจิตที่เป็นเหตุให้ท่านถึงเลือดตก แต่ก็ไม่รู้จะช่วยอะไรท่านได้ ท่านก็ปล่อยให้เลือดแห้งอยู่อย่างนั้นโดยไม่แตะต้อง หลังจากแก้ไขเสร็จท่านบอกว่า

"นายเลิกได้แล้ว นายกลับไปกับฉัน เอาเครื่องมือมาทำ" ท่านก็ให้ยืมเครื่องมือแต่งปูนที่ท่านนำมาจากอิตาลีเอาไปใช้ แต่ก็ไม่ค่อยได้ใช้ของท่านเพราะไม่ถนัดมือ พอเสร็จงานข้าพเจ้ารีบเอาเครื่องมือมาคืนท่านครบทุกชิ้นไม่มีขาดทันที เพราะรู้ว่าเป็นของหวงของท่านที่ต้องใช้อยู่เป็นประจำ และเป็นของที่ท่านอุตส่าห์ขนมาจากอิตาลี ตั้งแต่นั้นมาท่านก็จำฝังใจเรียกข้าพเจ้าว่า *"นายช่างป้ำไม่มีเครื่องมือ"* แต่อาจารย์สนั่นให้ฉายาข้าพเจ้าว่า *"ขุนพลใบเลื่อย"* เพราะชอบใช้ใบเลื่อยแต่งปูนเป็นประจำ

จากการที่ท่านให้ข้าพเจ้าทำงานเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธรูป ทำให้รู้สึกซาบซึ้งถึงวิญญาณตลอดถึงรูปทรงลีลาแต่ละสมัยรวมถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีเอกลักษณ์แบบไทย ๆ โดยไม่รู้สึกตัว และข้าพเจ้ายังคิดว่าทำไมท่านถึงไม่ให้ข้าพเจ้าปั้นอนุสาวรีย์เลย ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการแล้วก็ชอบมากที่สุดด้วย แต่ท่านกลับมีน้ำใจให้ข้าพเจ้ากลับไปชื่นชอบศิลปะไทยโบราณอย่างถอนตัวไม่ขึ้น พอได้รับงานปั้นอนุสาวรีย์ถึงได้พบทางสว่างขึ้นอีกครั้งก็เพราะว่า อนุสาวรีย์เป็นลักษณะการปั้นเหมือนจริงแบบชาวตะวันตก แต่ถ้าเราไม่มีความรู้อย่างลึกซึ้งของศิลปะไทยมาผสานเข้าด้วยกันแล้วก็ไม่ผิดอะไรกับรูปปั้นที่มีหน้าตาคนไทย แต่งตัวแบบตะวันตกหรือแบบไทย ๆ มายืนหรือนั่งเต๊ะท่าแบบชาวตะวันตกเท่านั้นเอง ซึ่งเรื่องนี้เป็นของลึกซึ้งละเอียดอ่อนมาก ถึงแม้ท่านจะเป็นชาวตะวันตกมาแต่กำเนิด แต่ท่านกลับเข้าใจศิลปะไทยลึกซึ้งยิ่งกว่าคนไทยโดยกำเนิดเสียอีก

นาย...ทำงาน

วันหนึ่งข้าพเจ้าได้ข่าวว่า ท่านป่วยอยู่โรงพยาบาลศิริราช ข้าพเจ้าอยากแสดงน้ำใจคิดถึงบุญคุณที่ท่านได้ช่วยให้ความสว่าง และช่วยให้ข้าพเจ้าได้มีงานการทำ ซึ่งเป็นสิ่งของน้อยนิดด้วยการซื้อโอวัลตินกระป๋องใหญ่ ๑ กระป๋อง นมข้นหวานตราหมีอีก ๒ กระป๋อง ใส่ถุงกระดาษสีน้ำตาลไปเยี่ยมท่าน พอถึงหน้าประตูห้องท่านข้าพเจ้าเคาะประตูเรียกท่าน ก็ได้ยินเสียงตอบว่า

"เชิญ"

พอเปิดประตูเข้าไปท่านยืนสง่าต้อนรับตรงประตูอยู่แล้ว โดยไม่มีใครอีกเลย ท่านใส่กางเกงและเสื้อแขนสั้นสีกากีเหมือนกับที่ท่านใส่มาปฏิบัติงานที่ทำงาน

ทุก ๆ วันเป็นประจำนั่นเอง ข้าพเจ้าแสดงความเคารพท่าน ท่านถามหน้าตาขึงขังว่า

"นายมาทำไม" ข้าพเจ้าตอบว่า

"มาเยี่ยมท่านครับ" พร้อมกับยื่นของให้ท่าน ท่านพูดว่า

"นายเอาของไป ฉันกินไม่ได้ หมอไม่ให้กินแล้วนาย" ข้าพเจ้านึกในใจ ถึงวันนี้ทานไม่ได้ วันหน้าก็ยังทานได้ จึงเอาของวางไว้ที่เก้าอี้รับแขกนั่นเอง แล้วข้าพเจ้าก็ย้อนถามท่านว่า

"หมอว่าเป็นอะไรครับ" ท่านทำท่ายืดอกแล้วเอามือสองข้างตีที่ท้องเสียงดังปับ ๆ พ่ร้อมพูดว่า

"หมอบอกฉันเป็นอะไรไม่รู้" แล้วก้มหน้ามองที่ท้องซึ่งกำลังตบอยู่ ท่านย้อนถามข้าพเจ้าบ้างว่า

"นายมาหาฉัน นายทำงานหรือเปล่า" ข้าพเจ้าตอบว่า

"กำลังสอนอยู่ครับ" ท่านรีบไล่ข้าพเจ้าทันที

"นายรีบไป ไปทำงานไม่ต้องมาห่วงฉัน" ด้วยความเกรงกลัวและเกรงใจท่าน ไม่อยากจะรบกวนท่าน อยากให้ท่านได้พักผ่อน ข้าพเจ้าพนมมือคารวะท่านพร้อมกับอวยพรขอให้ท่านประสบโชคดีและหายเร็ว ๆ ท่านก็ยกมือรับไหว้ตอบ

"โชคดีนาย" ดูท่านไม่เห็นมีอะไรที่น่าวิตกเลย ยังแข็งแรงเหมือนเดิมปกติทุกอย่าง

พอตอนเช้าข้าพเจ้ามาทำงาน ข้าพเจ้าเปิดประตูด้านนอกห้องท่านเข้าไปเห็น*อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ* นั่งทำหน้าเศร้าอยู่คนเดียว ข้าพเจ้านึกรู้ทันทีโดยไม่ต้องถาม ยิ่งเห็น*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* นั่งร้องไห้ฟูมฟายอยู่ในโรงหล่อยิ่งแน่ใจร้อยเปอร์เซ็นต์ ต่อมาถึงได้ทราบว่าท่านเป็นโรคร้ายซึ่งกว่าจะรู้ก็สายไปเสียแล้วก่อนที่จะแก้ไขได้ทัน และในเย็นวันเดียวกันนั้นก็ได้มีพิธีพระราชทานอาบน้ำศพที่วัดเทพศิรินทราวาส

ข้าพเจ้านั่งพิจารณาไปยังเรือนร่างอันสงบนิ่ง มาหยุดอยู่ที่ใบหน้าท่าน ต่อแต่นี้ไปศิลปวิทยาการอันมีค่ายิ่งกว่าห้องสมุดได้ละลายหายไปฉับพลันพร้อมกับ

เรือนร่างอันสงบนี้ เมื่อวานนี้ยังพูดคุยกันดี ๆ อยู่ ตอนท้ายยังไล่ให้ข้าพเจ้าไปทำงาน ไม่ต้องมาห่วงท่านให้เสียเวลา ท่านรักการทำงานยิ่งกว่าชีวิต.

ประทีป สว่างสุข

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

ความอดทนเป็นเยี่ยม

ครั้งหนึ่งเมื่อสมัยที่อาจารย์ศิลป์ยังมีชีวิตอยู่ ก่อนจะไปผ่าตัดที่โรงพยาบาลศิริราช (ก่อนสิ้นชีวิต) หลังจากเมื่อท่านอาจารย์ได้เสร็จสิ้นการสอน พวกนักศึกษาก็ออกจากห้องของอาจารย์ ข้าพเจ้าเป็นคนที่ออกทีหลังเพื่อน ก็แอบดูที่รูกุญแจที่พอจะมองเห็นได้ ก็พบความจริงว่า ท่านอาจารย์ยืนกดท้องด้วยความเจ็บปวดสักพักหนึ่ง แสดงว่าโรคของอาจารย์ที่เป็นอยู่มิใช่น้อย แต่ท่านอาจารย์มิได้แสดงความเจ็บปวดให้ลูกศิษย์เห็นถึงความอ่อนแอเลย และข้าพเจ้าก็ยังเห็นท่านทำงานเข้มแข็งอยู่อย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งวาระสุดท้ายมาถึง (จะเห็นอาการเจ็บปวดที่แสดงออกมาทางใบหน้าของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้จากรูปเขียนของ *ดร. เฟื้อ หริพิทักษ์* ที่เขียนรูปอาจารย์ศิลป์ยืนเท้าสะเอวอยู่ รูปนั้นคืออาการครั้งหลังสุดเพียงไม่กี่วันท่านอาจารย์ก็ไปผ่าตัด โดยท่านบอกกับพวกลูกศิษย์ว่า *"ฉันไม่เป็นไร ฉันไปผ่าตัดไม่กี่วันก็จะกลับมา"*)

สายตาสั้นคลำช้าง

สมัยเมื่อท่านอาจารย์*ให้อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* ปั้นขยายแบบรูปช้างของสมเด็จพระนเรศวรที่ทรงใช้ทำยุทธหัตถี ขณะนั้นสายตาของท่านอาจารย์รู้สึกจะไม่สู้ดีนัก ท่านใช้วิธีตรวจสอบการปั้นของแบบรูปช้าง โดยใช้มือคลำไปตามรูปทรง และความสูงต่ำของ Volume ส่วนใดที่ผิดพลาดท่านก็กากบาทไว้ให้แก้ไข นับว่าท่านเป็นอัจฉริยะโดยแท้

สิทธิสตรี

ท่านอาจารย์ชอบเล่านิทานตลก ๆ ให้ลูกศิษย์ฟังเพื่อให้คลายความตึงเครียด เช่น ท่านเล่าว่า มีผู้หญิงคนหนึ่งท้องขึ้นมา เกิดโวยวายหาว่าพระเจ้าไม่ยุติธรรม ผู้

หญิงเวลาท้องต้องทนทุกข์ทรมาน เจ็บปวดไม่ยุติธรรมเลย พระเจ้าควรลงโทษให้ผู้ชายเจ็บปวดบ้าง เมื่อตอนผู้หญิงจะคลอดลูก พระเจ้าก็บอกว่า เอ้า ! ตกลง ฉันจะให้ผู้ชายเจ็บปวดแทนผู้หญิงบ้าง พอได้ระยะเวลาคลอด ผู้หญิงคนนี้ก็จะคลอดลูก ปรากฏว่าผู้ชายต้องร้องทนทุกข์ด้วยความเจ็บปวดแทนผู้หญิงคนนี้ แต่ไม่ใช่สามีของนาง กลับเป็นชายชู้ที่อยู่ข้างบ้านนั่นเอง.

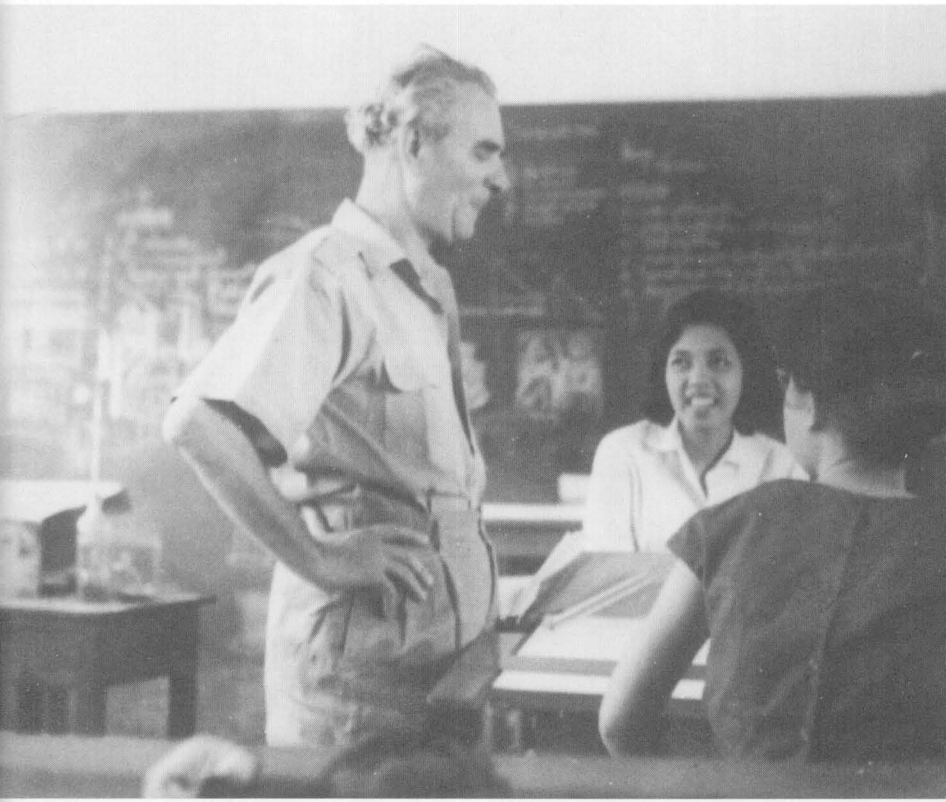

อาจารย์ศิลป์กำลังสอนนักศึกษาด้วยความสุข

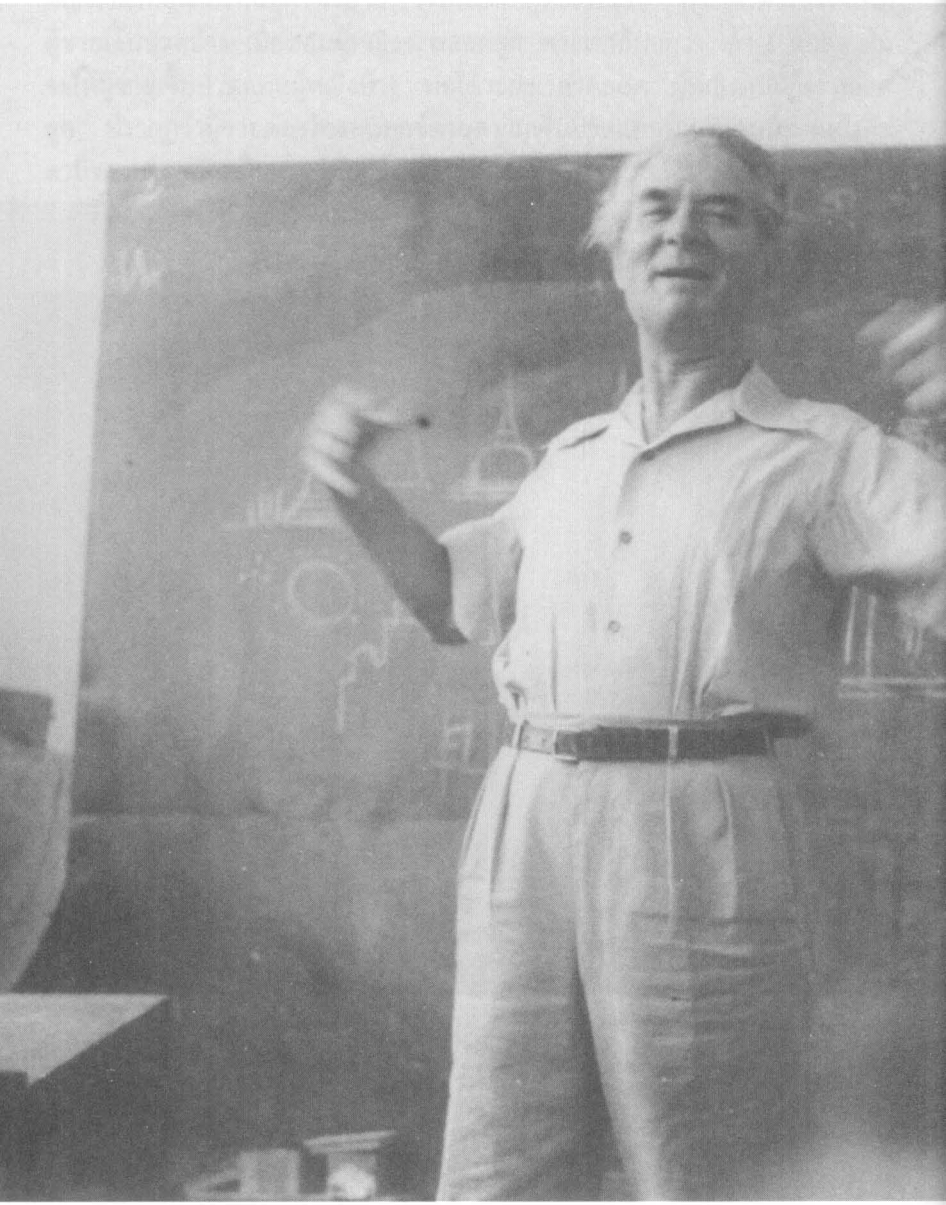

อาจารย์ศิลป์กำลังสอนวิชาแบบอย่างศิลปะ (Style of Art)

พลกฤษณ์ พลจันทร์

จิตรกร, ข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ยังจำได้

สำหรับท่านศาสตราจารย์ศิลป์ของพวกเรา กระผมไม่มีความรู้สึกนึกคิดที่ยิ่งไปกว่าพวกเราเลย นอกจากว่ากระผมจะได้ระลึกถึงท่าน ด้วยข้อความที่ข้าพเจ้าได้จดจำมา ซึ่งบรรดาเพื่อนฝูงของข้าพเจ้าอาจจะลืมเสียแล้วก็เป็นได้

ข้อความเล็ก ๆ น้อย ๆ ของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ ต่อไปนี้คงจะยังระลึกจดจำสำหรับพวกเราไปอีกนานแสนนาน เช่น

"นายเขียนอย่างนี้ ฉันเอาก้นเขียนดีกว่า"

"ไอ้ดินสอศูนย์จุดห้าอย่างนี้ ฉันเห็นเสมียนเขาใช้กัน"

"นายเอาเสื่อมาปูในห้องปั้นดินทำไม นายจะมานอนหรือมาเรียนประติมากรรม"

"การกีฬาก็ดีอยู่ แต่ถ้านายเล่นแล้วแขนขาหักไป นายจะทำศิลปะได้อย่างไร ทั้งวันนายก็เหนื่อยทั้งสมองและร่างกายพออยู่แล้ว"

"ใครยังไม่ดูภาพยนตร์เรื่องเบ็นเฮอร์บ้าง" พวกเรายกมือกันสลอน

"ฉันให้นายคนละสิบบาท ไปดูซะ แต่ไม่ใช่ให้ไปดูหนังฟรี ตรงไหนไม่ดีอย่างไรมาเล่าให้ฉันฟัง" แล้วท่านก็แจกเงินแก่บรรดาศิษย์ที่ยกมือ คนละ ๑๐ บาท

ในขณะที่เพื่อนของเราคนหนึ่งเขียนอาร์ตเวิร์คอยู่ เป็นงานหากิน ท่านมาพบเข้า ท่านถามเพื่อนคนนั้นว่า

"เขาให้นายเท่าไหร่" เพื่อนผู้นั้นตอบว่า

"ยี่สิบบาทครับ" ท่านควักสตางค์ออกจากกระเป๋าแล้วยื่นให้ พูดว่า

"เอ้า ! เอาไปยี่สิบบาท แล้วเลิกทำ นายไปเขียนภาพต่อ"

"นายเขียนรูปผู้หญิงยังกะผีเสื้อสมุทร ถ้าให้ผู้หญิงที่นายเขียนเป็นเมียนาย นายเอาไหม"

"กินแต่เหล้า เมาหยำเป ไม่รู้จะมาเรียนศิลปะทำไม ทำไมไม่ไปตั้งโรงเหล้า"

อันคำสอนเหล่านี้ พวกเราไม่เคยนึกโกรธเคืองเลย ตรงกันข้ามกลับเอามาพูดเล่าสู่กันฟังด้วยความชื่นชม ดังลูก ๆ ของบิดาเอาคำด่าของบิดามาวิจารณ์ แล้วก็สรวลเสเฮฮาด้วยความชอบใจ.

วีระ โยธาประเสริฐ

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

คนอะไร ?

ผมเป็นลูกศิษย์ของท่านอาจารย์ศิลป์รุ่นที่ ๑๒ ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ และผมจบปีที่ ๕ สาขาจิตรกรรม ก่อนที่อาจารย์ถึงแก่กรรมสัก ๒ ปี ก่อนที่จะมาเป็นลูกศิษย์ท่าน ผมได้ยินกิตติศัพท์ของท่านบ่อย ๆ เกี่ยวกับความรู้ความสามารถ แต่ก็ไม่ค่อยกล้ามาสอบเข้า เพราะกลัวสอบเข้าไม่ได้แล้วก็จะเลยถูกว่า *ไม่มีนิสัย* เคยแอบมาเมียง ๆ มอง ๆ ดูท่าน ยิ่งไม่ค่อยกล้าใหญ่ รู้สึกว่าท่านดุ ดวงตาท่านตอนสวมแว่นเหมือนเหยี่ยว ยิ้มไม่ค่อยเป็น พูดจาขึงขัง แต่ฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง พูดภาษาไทยภาคไหนก็ไม่รู้ ด้วยแรงเชียร์จากเพื่อน ๆ ที่มาอยู่ก่อน ก็เลยตัดสินใจมาสอบเข้า แล้วก็เลยเป็นลูกศิษย์ท่านตั้งแต่บัดนั้นมา

อาจารย์ที่ช่วยท่านสอนพวกเราในสมัยนั้นมีไม่ถึง ๑๐ คน ซึ่งส่วนมากก็จะสอนเฉพาะชั้นปีที่ ๑ – ๒ ส่วนชั้นปีที่ ๓ – ๔ – ๕ ท่านจะเป็นผู้สอนเอง แต่พอถึงคราวสอบกลางปีหรือสอบไล่ เราจะสอบแต่วิชาทฤษฎีชั้นปี ๑ – ๕ ซึ่งท่านจะมาเป็นผู้สอบด้วยตัวของท่านเอง วิชาทฤษฎีมีอยู่หลายวิชา เช่น *กายวิภาค, ทัศนียวิทยา* (Perspective, Projection, Shadow of the Sun, Artificial Light), *ประวัติศาสตร์ศิลป์, สุนทรียศาสตร์, ศิลปวิจารณ์* ฯลฯ ขณะที่ท่านทบทวนหรือสอนวิชาใดวิชาหนึ่งเหล่านี้ ผมมีความรู้สึกว่าท่านมีความรู้อย่างดีเลิศ เพียงวิชาเดียวเท่านั้น ท่านจะอธิบายอย่างละเอียดถึงที่มาที่ไป มีเหตุผลประกอบ เริ่มจากง่าย ๆ ตามขั้นตอนจนถึงจุดสุดยอดของวิชานั้น ๆ ครั้นเมื่อท่านสอนวิชาอื่น ๆ อีก วิธีการสอนวิชานั้น ๆ อย่างละเอียดและมีประสิทธิภาพเช่นกัน จนทำให้ผมรู้สึกว่าขณะที่ท่านสอนวิชาใดอยู่ก็ตาม ท่านคงจะมีความรู้แต่เฉพาะวิชานั้นวิชาเดียวอย่างดีเยี่ยม ผมมีความรู้สึกเช่นนี้มาตลอดระยะเวลา ๕ ปีที่เรียนกับท่าน *"คนอะไรรู้มากจังเลย"*

เซนซิตีฟ

จำได้ว่าครั้งหนึ่ง ตอนอยู่ปี ๑ ชั่วโมง*วิชาองค์ประกอบศิลป์* ซึ่งเป็นวิชาที่

ท่านเป็นผู้สอน ท่านเข้ามาพร้อมกับหอบรูปภาพเพื่อประกอบการสอนเป็นจำนวนมาก เมื่อมาถึงห้อง ท่านบอกว่า

"วันนี้ให้พวกนายออกแบบฉากละคร"

"จะให้ออกแบบเรื่องอะไรครับ ? สวอน เลค หรือโรมิโอกับจูเลียตครับ" เพื่อนคนหนึ่งถามขึ้นแบบคิดว่าทันสมัย

"ไม่เอาละนาย เรามันคนไทย ต้องออกแบบเรื่องไทย ๆ สิ" ท่านว่า *"วรรณคดีไทยเรามีตั้งหลายเรื่อง เช่น สังข์ทอง ไกรทอง พระสุธน มโนราห์"*

พวกเราหลายคนยิ้ม ๆ เพื่อนอีกคนหนึ่งทำท่าสงสัย ท่านจึงถามว่า

"สงสัยอะไรนาย" เพื่อนผมจึงตอบว่าจะให้ออกแบบตอนไหน และเรื่องบางเรื่องเราก็ไม่รู้เรื่องว่าเป็นไงมาไง อย่างเช่นเรื่อง*พระสุธน*

อาจารย์ท่านยิ้มนิดหน่อย แล้วบอกว่า *"เอาละ ! พวกนายนั่งให้เรียบร้อย ฉันจะเล่าให้ฟังเรื่องพระสุธน...พระสุธนนะ..."*

พวกเรา ๔ – ๕ คน หัวเราะอย่างชนิดที่ว่าใคร ๆ ก็ฟังออกว่าหัวเราะแบบไหน แต่แล้วพวกเราต้องเงียบ เพราะอาจารย์ท่านไม่หัวเราะไม่ยิ้มด้วย แต่ตรงกันข้าม กลับหน้าบึ้ง แล้วจัดแจงหอบเอารูปภาพต่าง ๆ ที่จะเอามาให้พวกเราดู เดินกลับไปห้องทำงานของท่าน พวกเราเลยหันมามองหน้ากัน ใครคนหนึ่งพูด *"เพราะลื้อแท้ ๆ !"*

สอบกายวิภาควิบาก

อีกครั้งหนึ่ง ตอนสอบไล่ชั้นปีที่ ๑ ในราวต้นเดือนมีนาคม อากาศค่อนข้างจะอบอ้าว การสอบของเราแต่ละครั้งรับรองว่าข้อสอบไม่มีการรั่ว เพราะท่านมาทำการสอบด้วยตัวของท่านเองเพียงคนเดียว ไม่มีใครมาช่วยเลย ข้อสอบก็ไม่มีการออกไว้ก่อน หรือมีการพิมพ์ใส่ซองปิดผนึกอย่างเช่นทุกวันนี้ ข้อสอบของท่านเป็นข้อสอบสด ๆ ที่นึกกันเดี๋ยวนั้น ถามกันเดี๋ยวนั้น โดยที่ท่านจะถามทีละข้อ แล้วก็จะจดลงเศษกระดาษเพื่อกันลืม ท่านจะจดเป็นภาษาอะไรเราก็อ่านไม่ออกเพราะไม่ใช่

ภาษาไทย

บ่ายวันนั้น เราสอบวิชา *"กายวิภาค"* ในส่วนที่เกี่ยวกับกล้ามเนื้อของคน ส่วนที่เป็นกระดูก เราเรียนมาแล้วตั้งแต่ภาคต้น วิชานี้อาจารย์ท่านอื่นเป็นผู้สอนมาโดยตลอด แต่ท่านก็เป็นผู้ทำการสอบเช่นเคย ห้องสอบเป็นห้องปฏิบัติงานศิลปะที่มีแสงเข้าด้านเดียว หน้าต่างใหญ่อยู่สูงจากพื้นประมาณระดับหน้าผากของอาจารย์ การจัดห้องสอบแบบท่านก็ดีไปอย่าง ไม่มีหน้าห้องหลังห้อง ผู้สอบทุกคนนั่งโต๊ะที่ตั้งไม่มีระเบียบ หันหน้าหันหลังไปคนละทิศละทาง พวกเราทุกคนเงียบกริบ ตั้งใจฟังคำถาม ในขณะที่ด้านหลังของห้องซึ่งเป็นบ้านพักภารโรงหลายหลังที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ แต่รกรุงรังคล้าย ๆ สลัม มีเสียงกระจองอแงของเด็ก ๆ และเสียงเอ็ดตะโรของเมียภารโรง ซึ่งดังรบกวนเราอยู่ตลอดเวลา

อันวิชากายวิภาคนั้น มันก็ไม่ยากสำหรับเรา แต่เบื่อตรงที่ว่า นอกจากจะเขียนภาพกระดูกมีกล้ามเนื้อทั้งถูกต้องและสวยงามแล้ว พวกเรายังต้องจำชื่อต่าง ๆ ของกล้ามเนื้อ จุดเริ่มต้น (Origin) จุดที่กล้ามเนื้อเกาะ (Insection) และการทำงานของมัน (Action) กล้ามเนื้อจะทำงานก็ตอนมันหดตัว เช่น ยกปลายแขน ชิ้นกล้ามเนื้อส่วนบนของแขนจะหดตัว ซึ่งอาจจะมีหลายตัวทำงาน แต่ถ้ายกปลายแขนลง กล้ามเนื้อใต้แขนจะทำงาน เป็นต้น

คำถามข้อที่ ๑ จะเริ่มแล้ว !

"ฉันจะถามนายทั้งหมดสิบข้อ พวกนายดูฉันให้ดี ๆ ฉันจะทำให้ดูสองหน ให้นายเขียนว่ามีกล้ามเนื้ออะไรบ้างที่ทำงาน นายดูให้ดี ๆ แต่จะไม่ให้นายถาม นายเขียนเฉพาะชื่อกล้ามเนื้อก็พอ ไม่ต้องเขียนว่าเริ่มจากไหนไปหมดที่ไหน"

"ข้อที่หนึ่ง" พวกเราเงียบกริบ ตั้งใจฟังคำถาม แต่เสียงเด็ก ๆ ลูกภารโรงยังคงส่งเสียงหนวกหูอยู่ตลอดเวลา อาจารย์ท่านยืนกลางห้องนิ่ง สงบ แล้วท่านก็ยกแขนขวาขนานกับพื้น แล้วค่อย ๆ หงายฝ่ามือขึ้น ดูแล้วคล้าย ๆ หุ่นยนต์ แล้วท่านก็พูดว่า *"อะไรทำงาน ?"*

คำถามสั้น ๆ ง่าย ๆ แต่คำตอบจากพวกเราไม่ง่าย ไม่คล่องเลย ต้องคิดตามลำดับ ตามกริยาท่าทางของท่าน ตั้งแต่เริ่มยกแขนขึ้น กล้ามเนื้ออะไรทำงานบ้าง ตอนหงายฝ่ามือมีกล้ามเนื้ออะไรทำงานบ้าง กว่าจะเสร็จข้อ ๑ ก็กินเวลาร่วม ๓ นาที

"ข้อที่สอง" ท่านยืนตรง ยกขาขวาขึ้น ขนานกับพื้น แล้วค่อย ๆ เหยียดขาออกไปข้างหน้า เท่านั้นยังไม่พอ มีการกระดกฝ่าเท้าลงอีก รู้สึกว่ามากเรื่องเหลือเกิน แล้วท่านก็ถามว่า *"อะไรทำงาน ?"*

ข้อนี้ก็ต้องคิดกันมากหน่อย เพราะมีหลายขั้นตอน กว่าจะทำเสร็จทุกคนก็ร่วม ๕ นาที

ระหว่างที่เรากำลังคิดหาคำตอบแต่ละข้ออยู่นั้น ท่านก็เดินไปเดินมา ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ แต่ผมคิดว่าท่านคงคิดหาคำถามข้อต่อไปว่าจะถามอะไรเราอีก อาจจะคิดว่าจะถามอะไรดีที่ให้พวกเราตอบไม่ได้ ตอบไม่ได้หมดทุกคนจะได้ให้สอบตกทั้งหมด ผมก็คิดมากไปเอง ใบหน้าของท่านบางครั้งก็เครียด บางครั้งก็แสดงความรำคาญเมื่อได้ยินเสียงเด็กลูก ๆ ภารโรงข้างนอกห้องส่งเสียงเอ็ดตะโร

ข้อที่ ๓ ข้อที่ ๔ – ๕ – ๖ – ๗ – ๘ และข้อที่ ๙ ผ่านไปอย่างเชื่องช้าและแสนจะทรมาน คำถามยากขึ้น ๆ ยาวขึ้น ๆ การออกท่าทางของท่านก็ดูแปลกๆ ขึ้นเรื่อย ๆ เช่น มีการก้มคอ เงยคอ เหลียวซ้าย แลขวา ก้มตัวลง เงยตัวขึ้น แล้วบิดตัว ฯลฯ แต่ที่น่าสังเกต ระยะเวลาห่างของแต่ละข้อเริ่มห่างกันออกไปจากข้อละ ๓ – ๔ นาที เป็น ๖ – ๗ นาที บางข้อพวกเราทำเสร็จตั้งนานแล้ว ท่านก็ยังไม่ถามข้อต่อไป

"ท่านจะจบของท่านยังไงนะ ?" ผมคิดอยู่ในใจเมื่อจบคำถามของแต่ละข้อ

ข้อที่ ๑๐ เป็นข้อสุดท้ายแล้ว เวลาผ่านไปเกือบ ๑๐ นาทีแล้ว ท่านก็ยังไม่ถามเรา ท่านเดินไปมาใบหน้าเครียด

"ท่านจนมุมแล้ว" ผมคิด *"ก็ไม่น่าเลยนี่นา จะสอบทั้งทีก็น่าจะเตรียมตัวออกข้อสอบมาให้เรียบร้อย"*

อากาศก็ร้อนอบอ้าว เวลาก็ผ่านไปอย่างเชื่องช้า คำถามข้อสุดท้ายก็ยังไม่ออกมาสักที

"หรือท่านจะสอบเพียงเก้าข้อ แล้วจะคิดคะแนนกันยังไง"

เด็กลูกภารโรงเริ่มร้องอีกแล้ว น่ารำคาญ ! ผมรำคาญแทนอาจารย์ท่านด้วย ร้องไม่รู้จักหยุด แถมยังดังขึ้น ๆ เท่านั้นยังไม่พอ เสียงยายแม่ของเด็กตวาด

ลูกของตัวด้วยเสียงอันดังขึ้นอีก อาจารย์ท่านส่ายหน้าไปมาด้วยความเบื่อหน่าย ขณะนั้นท่านยืนอยู่ริมหน้าต่างพอดี เราต่างมองดูท่านด้วยความเห็นใจ

เด็กก็ไม่ยอมหยุดร้อง ยายแม่ก็ยังตวาดลูกอยู่อย่างไม่ยอมลดละ นับเป็นครั้งแรกที่เห็นท่านหัวเสีย ท่านจึงเอามือทั้งสองจับขอบหน้าต่างเขย่งตัวขึ้น พร้อมกับพยายามโหนตัวขึ้น เพื่อจะได้ดูไอ้เด็กเวรกับยายแม่ตัวดี ท่าทางอุ้ยอ้ายของท่านทำให้พวกเรานึกขำอยู่ในใจ แต่แล้วท่านก็กลับมาถามพวกเราว่า

"อะไรทำงาน ?"

พวกเราหลายคนทำหน้าตื่น ๆ ไม่รู้ว่าท่านแสดงท่ากายวิภาคให้เราดูเมื่อไหร่ ท่านจึงย้ำอีกว่า *"อะไรทำงาน ?"* แล้วท่านก็แสดงท่าโหนหน้าต่าง เขย่งเท้าขึ้นให้ดูอีกครั้ง

เป็นอันจบกันทีสำหรับการสอบกายวิภาคที่ลืมไม่ลง.

สมเกียรติ หอมเอนก

นายทหาร (กระทรวงกลาโหม)

ครั้งหนึ่งในชีวิต

ข้าพเจ้าได้เป็นลูกศิษย์ของท่านอาจารย์ศิลป์เมื่อปี ๒๔๙๗ ด้วยความภาคภูมิใจที่สุดในชีวิต ท่านอาจารย์ได้สอน ได้ตรวจงานให้คะแนนแต่ละวิชาด้วยตนเองเกือบโดยตลอด ร่วมกับอาจารย์ประจำวิชานั้น ๆ มีอาทิ *วิชาองค์ประกอบศิลป์, ประติมากรรม, จิตรกรรม, กายวิภาค, ประวัติศาสตร์ศิลป์, วิจารณ์ศิลป์, หัตถีย วิทยา* ฯลฯ เป็นต้น

ท่านอาจารย์ศิลป์จะมาทำงานเช้า ๗.๐๐ น. ทุกวัน ท่านเป็นอาจารย์ที่สอนสนุก ท่านจะปลุกใจลูกศิษย์อยู่เสมอให้มีไฟในการทำงาน หมายถึง ให้มีความขยันขันแข็งในการปฏิบัติงานมาก ๆ ลูกศิษย์ที่ขยันขันแข็ง มีผลงานดี ท่านจะรักและทักทาย ลูบหลังลูบไหล่อย่างสนิทสนม ลูกศิษย์ที่ขี้เกียจและมีผลงานไม่ดี หรือส่งงานไม่ทันด้วยแล้ว ท่านจะอบรมสั่งสอนด้วยคำพูดแรง ๆ ลูกศิษย์กลัวกันนัก

ในขณะที่ท่านอาจารย์แก้ไขงานให้ลูกศิษย์ เช่น วิชาองค์ประกอบศิลป์ จะต้องมีความเข้าใจในงานแก้ของท่าน ถ้านำไปเปลี่ยนแปลงแล้ว วิชานั้นจะตกได้คะแนนไม่ถึง ๖๐ เปอร์เซ็นต์

เมื่อใดที่ท่านอาจารย์ตรวจงานสอบ พบผลงานใครทำได้ไม่ถึงเกณฑ์ที่วางไว้ หมายความว่าวิชานั้นสอบตก จะต้องถูกทำโทษให้ทำงานส่งจำนวนมากชนิดหัวชนฝา นักศึกษากลัวกันนัก ใครที่มีผลงานดีท่านก็สปอร์ตที่จะให้คะแนนสูงลิบลิ่วทีเดียว ๙๕ คะแนน และชมว่ารูปนี้ดี อีกหลายวันต่อมาข้าพเจ้าพบท่าน ท่านทักทายด้วยคำพูดว่า *"นายปั้นรูปเก่งกว่าเขียนนะ"* แสดงว่าท่านสนใจในตัวข้าพเจ้า ก็รู้สึกภูมิใจในคำชมของท่านอยู่จนบัดนี้ไม่ลืม ซึ่งตามปกติท่านมักจะทักทายลูกศิษย์คนอื่นที่มีผลงานดีอยู่เสมอ รู้สึกว่าท่านอาจารย์ชมลูกศิษย์ยากมาก

ในความเป็นจริงแล้ว ท่านอาจารย์ศิลป์ ท่านจะรักใคร่ชมเชยลูกศิษย์ของท่านที่มีผลงานดีจริง มากกว่าจะชอบคนที่มีรูปร่างหน้าตาท่าทางดี.

สมโภชน์ อุปอินทร์

จิตรกร-ประติมากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศิลป์ พีระศรี

เมื่อย่างเท้าก้าวเข้ามาในแวดวงของศิลปากร ก็ได้ยินได้ฟังคำว่า *"ศิลปะ"* เป็นครั้งแรกในชีวิต แว่วได้ยินชื่อของ*โกแกง แวน ก๊อกห์* จากรุ่นพี่มาจากโคนต้นจัน พอเห็นฝรั่งใส่เสื้อคอฮาวายแขนสั้น ทับชายเสื้อด้วยกางเกงสีกากีมีริ้วรอยของปูนปลาสเตอร์หมาด ๆ อยู่ประปราย สวมรองเท้าหนังสานสีน้ำตาลหุ้มส้น เดินงุด ๆ เลี้ยวผ่านมุมตึกกรมฯ มุ่งหน้ามา เสียงสรวลเสเฮฮาที่โคนต้นจันก็พลันเงียบลง พร้อมกันนั้นผู้คนก็แยกย้ายเดินเลี่ยงไปคนละทิศละทาง

ท่านผู้นี้แหละที่ถูกกล่าวขานในนามของ *อาจารย์ศิลป์* หรือ*โปรเฟสเซอร์* ของทางคณะ

องค์ประกอบศิลป์

เวลาท่านสอนวิชาออกแบบตกแต่งภายในว่าด้วยเคาน์เตอร์ ซึ่งถือความสะดวกสบายและประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ท่านมักจะแสดงให้เห็นถึงจุดอ่อน โดยออกแบบให้ส่วนล่างล้ำหน้าส่วนบน แล้วเดินสะดุดให้ดูเป็นตัวอย่าง พร้อมกับกล่าวว่า *"เป็นเลวมากนาย"*

วิชาองค์ประกอบศิลปะซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของศิลปะ อาจารย์ศิลป์เป็นผู้สอนด้วยตนเอง ตั้งแต่ระดับศึกษา (Research) สร้างงาน (Creative) และขยายงาน (Enlarge) เรารู้จักและคุ้นเคยกับคำว่า *"รีเสิร์ช"* (ซึ่งหมายถึงการวิจัยที่เฟื่องฟูในปัจจุบัน) มานานแล้ว เช่น วิชา Research from the Old Thai Art และ Research for Composition เป็นต้น เพียงแต่วิธีการอาจผิดเพี้ยนกันไปบ้าง

ขั้นแรก อาจารย์สอนให้เราเข้าใจคุณค่าความงามจากองค์ประกอบศิลปะชั้นครูในลักษณะของกลุ่มของเส้น สี เอกภาพ และการประสานกลมกลืนของสิ่งและมวลหมู่ เน้นส่วนที่เป็นหลัก ลดความสำคัญของส่วนที่เป็นรอง

ก่อน ๘.๓๐ น. เล็กน้อย อาจารย์จะหอบหนังสือศิลปะที่มีความงดงามทางองค์ประกอบมาแจกจ่ายให้พวกเรา และแนะนำวิธีรีเสิร์ช แล้วท่านก็กลับไปปฏิบัติภารกิจของท่าน ประมาณ ๑๐.๐๐ น. ท่านอาจกลับมาดูความเรียบร้อยอีกครั้งหนึ่ง ที่จะขาดเสียมิได้ก็คือ ประมาณ ๑๑.๓๐ น. ท่านจะมาวิจารณ์และแก้ไขงานให้เป็นรายบุคคล เวลาปฏิบัติงานองค์ประกอบจริง ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน อธิบายถึงเนื้อหาที่เป็นไปได้ เช่น ทำองค์ประกอบเรื่องชาวนา ท่านก็มักจะพูดว่า ถ้าจะทำให้ได้ดีต้องศึกษาเรื่องของชาวนา ไปอยู่กินกับชาวนา แล้วให้ลงมือสเก็ตช์ บางคนที่ไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชาวนามาก่อน ก็มักจะมีปัญหาถูกอาจารย์วิจารณ์ว่า *"ก้ม ๆ เงย ๆ อีกแล้ว นาย ไม่ทำอะไร"* เนื้อหาสำหรับองค์ประกอบศิลปะส่วนใหญ่จะวนเวียนอยู่กับผู้ใช้แรงงาน เช่น ชาวนา กรรมกร การป่าไม้ เป็นต้น หากเป็นในปัจจุบันคงไม่แคล้วถูกข้อกล่าวหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ สลับกันไปกับเนื้อหาเสรี ๑ ครั้งต่อเนื้อหาบังคับ ๓ ครั้ง คะแนนองค์ประกอบศิลปะมี ๒ ขั้นตอน คะแนนสะสมประจำสัปดาห์หนึ่ง และขั้นสุดท้ายปลายปีเป็นการสรุปผลที่ได้ศึกษามาทั้งปีในองค์ประกอบขนาดใหญ่ (Enlarge Composition) ซึ่งจะให้เวลา ๓ - ๔ สัปดาห์

ศิลปะไม่มีฟลุ้ค

การประเมินผลให้คะแนนเป็นตัวเลข ในรุ่นของผู้เขียนภาคปฏิบัติได้คะแนนสูงสุดไม่เกิน ๖๘ ลดหลั่นลงมาเป็น ๖๕, ๖๒ และ ๖๐ ตามลำดับ ถือว่าผ่าน ส่วนที่ไม่ผ่านก็จะมี ๕๘ และ ๕๕ เป็นส่วนใหญ่ จะมีต่ำสุด ๓๐ เฉพาะผู้ที่ปฏิบัติงานไม่สอดคล้องกับเวลา

สำหรับวิชาองค์ประกอบศิลปะซึ่งเป็นหัวใจของการศึกษาศิลปะนั้น ถือเอาคะแนนขั้นสุดท้ายที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยทั้งปีเป็นการชี้ขาด หากต่ำกว่าจึงนำเอาค่าเฉลี่ยทั้งปีมาประกอบการพิจารณา วิธีหาค่าเฉลี่ยก็ไม่ได้เอาคะแนนทั้งปีรวมกันแล้วหารด้วยจำนวนครั้ง พัฒนาการทางศิลปะถือเอาสถิติสูงสุดเป็นตัวชี้ขาด เช่น ในจำนวน ๑๔ ครั้ง ได้คะแนน ๖๘ จำนวน ๘ ครั้ง นอกจากนั้นจะได้เท่าไรไม่สำคัญ ถือเอาค่าเฉลี่ยทั้งปีคือ ๖๘ หากเทียบเกรดปัจจุบันก็จะได้สูตรดังนี้ A ๘ ครั้ง และ A ๗ ครั้ง B ๒ ครั้ง หรือ A ๗ ครั้ง B ๑ ครั้ง C ๒ ครั้ง มีค่าเท่ากับ A ต่ำกว่านี้ เช่น A ๗ ครั้ง B ๑ ครั้ง นอกนั้นต่ำกว่า B ถือว่าอยู่ในเกรด B คะแนนสูงในลักษณะตัวอย่างหลัง อาจารย์มักจะพูดว่า *"เป็นฟลุ้คนาย"* จากทฤษฎีศิลปะของอาจารย์ศิลป์ กล่าว

คือ *"ศิลปะไม่มีฟลุ้ค"* คะแนนสูงสุดส่วนใหญ่มักจะเป็นวิชาโทและทฤษฎีต่าง ๆ

ที่มีโอกาสได้คะแนนร้อยเต็มก็มีวิชาทัศนียวิทยา เรามักจะเรียกกันสั้น ๆ ว่า *"ตีฟ"* แต่ในรุ่นของผู้เขียนก็มีวิชาตีฟนี้แหละที่ทำเอาพวกเราพลาดเกียรตินิยมกันเป็นแถว ๆ เพราะข้อสอบมันง่ายเกินกว่าจะคาดคิดกัน *อาจารย์พิมาน มูลประมุข* เป็นผู้สอนตั้งแต่*โปรเจ็คชั่น* (Projection) *เปอร์สเปคตีฟ* (Perspective) เรื่อยขึ้นไปจนถึง*แชโด* (Shadow) อาจารย์ศิลป์เป็นผู้สอบ ให้เวลาข้อละ ๓ นาที อาจารย์ลากเส้นนอนจุดหัวจุดท้าย แล้วแถมข้างล่างอีกจุดหนึ่งแล้วถามว่า *"อะไรนาย"* งงเป็นไก่ตาแตก ผลการสอบครั้งนั้นเกือบจะ*แซม* (Re-examination) ยกชั้นที่ได้คะแนนกันถึงร้อยบวกก็มีแต่ผลงานสรุปการรีเสิร์ชศิลปะไทยเท่านั้น

ทำงาน — ทำงาน

วีระ โยธาประเสริฐ ธวัชชัย ศิริหรัพย์ และผู้เขียน ซึ่งมีความสูงเป็นเปรตพอ ๆ กัน และมักจะไปไหน ๆ ด้วยกันเสมอ เราทั้งสามมักจะหนีไปดูหนังรอบเที่ยงแถวงังบูรพากันเป็นประจำ อยู่มาวันหนึ่งเมื่อโอกาสเหมาะสม หยิบสมุดหนังสือติดไม้ติดมือไปเพื่อแก้เขิน พากันเดินเลาะไปตามระเบียงกรมฯ เลี้ยวขวาเข้าห้องน้ำโทรม ๆ ตรงมุมตึก เสร็จสรรพออกจากห้องน้ำ เลี้ยวขวาเดินลงบันไดตรงข้ามหน้าประตูห้องทำงานอาจารย์อย่างผึ่งผาย กำลังจะเลี้ยวซ้าย พลันได้ยินเสียงผลักบังตาผ้าวะออกมา เร็วปานกามนิตหนุ่มด้วยสัญชาตญาณป้องกันตัว ยกสิ่งที่ถือติดไม้ติดมือมาขึ้นบังศีรษะทางด้านขวามือ พร้อมกันนั้นสุ้มสำเนียงของความมีอารมณ์ขันก็แว่วให้ได้ยิน

"ยังเห็นได้นาย" อธิบายไม่ถูกหรอกว่ามันรู้สึกอย่างไร

โดยทั่ว ๆ ไป อาจารย์ศิลป์มักจะชื่นชมกับคนที่ทำงาน หากเข้ามาในห้องเห็นนักศึกษาอยู่ปฏิบัติงานกันพร้อมหน้า ท่านก็มีความเบิกบานใจยิ้มแย้มแจ่มใส ยิ่งได้เห็นความกระตือรือร้น เอาใจใส่ต่อการศึกษาด้วยแล้ว ท่านจะลืมสิ่งที่เคยฉุนเฉียวมาแล้วเป็นปลิดทิ้ง ครั้งหนึ่งพวกเราหนีไปดูหนังรอบเที่ยงอย่างเคย ปล่อยให้*พนม สุวรรณนาถ* อยู่ปฏิบัติงานตามลำพัง พอกลับมาก็ได้รับรายงานถึงความไม่สบอารมณ์ของอาจารย์ ธวัชชัยก็ยิ้มแล้วเดินหายออกไป สักครู่กลับมาพร้อมกับอาจารย์ สิ่งที่ได้รับรายงานปราศจากไปโดยสิ้นเชิง เมื่อเห็นเราทำงานกันพร้อมหน้า

ก็ยิ้มแย้มแจ่มใสดินั่นชมนี่ เมื่อจัดการกับปัญหาการทำงานที่พึงมีของพวกเราเรียบร้อย ท่านก็ออกจากห้องไป

"ไม่เอาอีกแล้ว เล่นปล่อยให้เราอยู่รับหน้าฟังอาจารย์บ่นคนเดียว แต่พวกนายรอดตัว คราวหน้าต้องไปบ้างล่ะ..." เสียงเรียบ ๆ ยิ้มน้อย ๆ ตามแบบฉบับของพนม

คำขอโทษ

ผู้เขียนพักอยู่กับวีระ แถวสี่แยกคอกวัว จึงมาถึงมหาวิทยาลัยก่อน ๙ โมง เป็นปกติ วันใดนึกสนุกก็ซ้อมไวโอลินไปจนถึง ๘ โมงครึ่ง ชั่วโมงสุนทรียศาสตร์มักจะทำหน้าที่เปิดจานเสียง อาจารย์จึงเรียกชื่อใหม่ว่า*นายโอเปอเรเตอร์* หรือไม่ก็พูดเป็นเชิงสัพยอกว่า *นายปากานินี่*

ภาษาพูดของอาจารย์ศิลป์นั้น เรียกได้ว่าจะต้องมีล่ามแปลไทยเป็นไทยนั่นแหละ จึงจะเข้าใจได้โดยตลอด เช่น เรียก *วัตถุธาตุ* ว่า *วัดสุทัด* เอ๊ะ ! อาจารย์กำลังพูดถึงเทคนิคการใช้สี ไหงวกเข้าวัด (สุทัศน์) ไปเสียเล่า

อีกครั้งหนึ่งในชั่วโมงสุนทรียศาสตร์ ขณะที่พรรณนาถึงความงามของอนุสาวรีย์ของ*แวร์ออกกิโอ* ท่านเว้นจังหวะนิดหนึ่ง แล้วกล่าวต่อไปว่า

"คนขี้หมานาย คนขี้หมา" เล่นเอางงเป็นหลายนาทีกว่าจะรู้ว่าท่านยกตัวอย่างรูป*คนขี่ม้า*

ความที่ท่านเป็นสุภาพบุรุษ มีความสุภาพเป็นอุปนิสัย ทำให้เราเข้าใจผิดคิดว่าท่านทำตลกก็มีอยู่ ขณะที่ใครคนหนึ่งนั่งหันหลังขวางทางเข้าห้อง ท่านเอามือตบหลังเบา ๆ จนเขาผู้นั้นสะดุ้ง พร้อมกับกล่าวว่า

"ขอตดนาย ๆ"

โต๊ะอาจารย์

อาจารย์มักจะพิมพ์เอกสารต่าง ๆ ด้วยตนเองโดยระบบนิ้วจิ้ม มีอยู่ครั้งหนึ่งท่านอารมณ์เสียเอามาก ๆ พร้อมกับชี้มือไปที่กระดาษโรเนียวปึกหนึ่ง

"ซื้อเองถูกกว่า ดีกว่า เร็วกว่านาย"

ความล่าช้า การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับสถานที่ที่มีฐานะต่ำกว่าลูกเมียน้อย ส่วนประโยชน์ใช้สอยที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงนั้นที่พอจะแก้ไขได้ก็เฉพาะส่วนที่เป็นของนักศึกษา โต๊ะเรียนส่วนใหญ่จึงมักเป็นฝีมือของนักการภารโรง เช่น *นายฉลวย* และคนอื่น ๆ ส่วนของครูอาจารย์นั้นไม่มีทางเลี่ยง อาจารย์ศิลป์มักจะกล่าวเป็นเชิงถากถางเนือง ๆ ว่า

"นี่โต๊ะชั้นโท นี่โต๊ะชั้นเอก เอามาทำอะไรนาย"

ดูหนัง – ฟังเพลง

อาจารย์ศิลป์เป็นทั้งนักทฤษฎีและนักปฏิบัติการทางศิลปะที่ไม่เพ้อฝันซาบซึ้งถึงสุนทรียรสอย่างปฏิบัติการ โดยเฉพาะเป็นครูผู้ไม่รู้จักเหนื่อยหน่ายในการให้ความรู้แก่ศิษย์ แม้แต่เรียนจบแล้วก็ยังติดตามทบทวนเพิ่มพูนความรู้ให้เป็นประจำ ในช่วงที่ผู้เขียนเริ่มทำการสอนใหม่ ๆ นั้น อาจารย์มักจะใช้ช่วงบ่ายของวันเสาร์ทบทวนความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุนทรียศาสตร์และศิลปวิจารณ์ อาจารย์อาวุโสที่เข้าร่วมศึกษาเป็นประจำเห็นจะมี*อาจารย์เฟื้อ*เพียงผู้เดียว

หลังปีใหม่ก่อนสอบไล่ ท้องฟ้าแจ่มใส อากาศเย็นสบาย ท่านมักพานักศึกษาไปทัศนศึกษาตามโบราณสถานต่าง ๆ โดยมากมักจะไปเช้ากลับเย็น จะมีค้างแรมก็เห็นจะมีที่สุโขทัยครั้งเดียว เวลาเดินทางท่านมักจะร้องเพลงประเภท Napolitan Song ที่บรรยายถึงความงามตามธรรมชาติและชีวิตของผู้คนพื้นบ้านพื้นเมือง เพลงที่ท่านชอบร้องบ่อยที่สุดก็คือ Santa Lucia กับ Torna a Surriento หรือ Come back to Sorrento ในภาคภาษาอังกฤษ ส่วนภาพยนตร์ท่านมักจะเลือกดูเฉพาะที่มีสาระเชิงสร้างสรรค์เท่านั้น ท่านถามถึงประเภทภาพยนตร์ที่เราดู เมื่อรู้ว่าเราชอบดูหนังตะวันตกประเภทคาวบอย ท่านกล่าวว่า *"ไม่มีสาระนาย มีแต่ฆ่ากัน"*

เมื่อ *"แฟนตาเซีย"* ของ *วอลท์ ดิสนีย์* เข้าฉายที่ศาลาเฉลิมไทย ท่านให้คุณค่าแก่หนังเรื่องนี้มาก ถึงกับแจกเงินให้พวกเราไปดู พวกเรามันก็เฮงซวยชอบกลอยู่ หนีไปดูในเวลาเรียนอีกตามเคย กลับมาจึงถูกเทศนาตามธรรมเนียม

จริต

อาจารย์มักจะให้การศึกษาไปตามจริตของแต่ละบุคคล สำหรับนักศึกษาระดับปริญญา ท่านอนุญาตให้ใช้ห้องสมุดร่วมกับท่าน

ก่อนชั่วโมงสุนทรียศาสตร์ หากมีโอกาสผู้เขียนมักจะหยิบหนังสือที่เรียกกันว่าศิลปะสมัยใหม่มาให้ท่านช่วยวิจารณ์ให้ฟัง ท่านปิดหนังสือแล้วเก็บเข้าตู้พร้อมกับกล่าวว่า

"เอาไว้เป็นผู้ใหญ่ก่อนนาย" ผู้เขียนยังไม่ละความพยายาม คราวต่อมาหยิบหนังสือ*ปิคาสโซ่*มาเปิดให้ท่านวิจารณ์อีก ช่วง*ยุคบลู*และ*โรส* ท่านให้ทรรศนะว่า

"โฟโตกราฟนาย" และกล่าวสรุปว่า *"ปิคาสโซ่เอาตีนเขี่ย ๆ ก็ดีนาย"*

แต่เมื่อถึงชั่วโมงสุนทรียศาสตร์ ท่านให้คุณค่าแก่ผลงานชุด Three Musicians กับ Guernica ของปิคาสโซ่เป็นอย่างสูง

ในช่วงนั้นรูปแบบศิลปะตะวันตกที่เรียกกันว่าสมัยใหม่เริ่มมีอิทธิพลต่อศิลปินไทยกันบ้างแล้ว ท่านกล่าวว่า

"งานของฉันสมัยใหม่นาย" พร้อมกับขยายความต่อไปว่า *"เมื่อถึงระดับศิลปะแล้ว สมัยใหม่เสมอนาย"*

สำหรับผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปะ อาจารย์มักจะใช้คำพูดสั้น ๆ ว่า *"มีอะไรนาย"* ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากการประเมินศิลปินที่ว่า ผู้ที่จะเป็นศิลปินได้จะต้อง*มีอะไรอยู่ข้างใน* เช่น มีความรู้สึกเจ็บปวดไม่พึงใจในลางสิ่งที่ดำรงอยู่ ฯลฯ

อยู่มาวันหนึ่ง ท่านหอบหนังสือ*เฮนรี มัวร์* มาให้ผู้เขียนถึงในห้องเรียน แล้วกล่าวว่านายเอาไปศึกษา ยังความประหลาดใจให้กับผู้เขียนยิ่งนัก เพราะมันขัดแย้งกับประสบการณ์ที่ผ่านมา จึงได้ข้อสรุปด้วยตนเองว่าการสอนของอาจารย์เป็นการให้การศึกษาตามจริตของผู้เรียนโดยแท้ เท่าที่สังเกต เมื่ออาจารย์เห็นผู้ใดทำอะไรนอกรีตนอกรอยออกไป ท่านมักจะปรามเป็นการหยั่งท่าที เมื่อเห็นเรายืนหยัดจนเป็นที่แน่ใจ ท่านก็จะหนุนช่วยทันที

อาจารย์ศิลป์กับค่าแห่งสุนทรียภาพ

จากการให้การศึกษาทั้งทางทฤษฎีและภาคปฏิบัติ พอสรุปได้ว่าท่านให้คุณค่าความงามไว้ ๓ ระดับ

ผลงานที่มีฝีมือถูกต้องตามหลักวิชา แต่จืดชืด ขาดอารมณ์ความรู้สึก ดีหน่อยก็เรียก *Academic* หรือไม่ก็เรียก*งานช่างฝีมือ* Artisan ไปเลย ทั้งนี้ รวมทั้งภาพประกอบเรื่องที่ขึ้นต่อเงื่อนไขเวลาและเงินเป็นสำคัญ ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายสูงสุด ถือว่าเป็น*ความงามระดับพื้นฐาน*

ผลงานที่ไม่มีเนื้อหาสาระ แต่มีรูปแบบที่งดงาม หรือผลงานประเภทมัณฑนศิลป์ต่าง ๆ เป็นความงามแบบดอกไม้ใบหญ้า ขาดความลึกซึ้งที่จะก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ หรือผลงานที่ไม่ข้องเกี่ยวกับศีลธรรมของผู้คน Amoral art ถือว่าเป็น*ความงามระดับกลาง*

ความงามระดับสูงสุด คือ Aesthetic art เป็นศิลปะชั้นเด็ดขาดหรือศิลปะชั้นเลิศ ซึ่งมีรูปแบบและเนื้อหาหลอมลงตัวเป็นหนึ่ง ก่อให้เกิดผลสะเทือนทางอารมณ์ สร้างความประทับใจต่อผู้เสพที่เข้าถึงอย่างลึกซึ้ง นอกจากหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาแล้ว ท่านให้คุณค่าสุนทรียภาพสูงกว่าศาสนาใด ๆ โดยสิ้นเชิงถึงกับกล่าวว่า *"ศาสนาของฉันคือ ศิลปะ นาย"* ท่านกล่าวเช่นนั้นโดยให้เหตุผลว่า *"ศาสนามีแต่ความขัดแย้ง ทำให้ผู้คนฆ่ากันนาย ดูสงครามครูเสดเป็นตัวอย่าง รบกันเป็นสิบปี"* หากอาจารย์มีชีวิตสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ สงครามบ้าเลือด (ศาสนา) แถวตะวันออกกลางคงจะเป็นสิ่งตอกย้ำความเชื่อของท่านให้แน่นแฟ้นขึ้น *"ศิลปะเป็นสากล ไม่เซลฟิช มีแต่ความเป็นพี่น้องกัน เช่น เมื่อเรามีนักดนตรีที่มีความสามารถสูง มาบรรเลงในบ้านเรา เราก็ใคร่จะให้ญาติสนิทมิตรสหายได้มาร่วมเสพสุนทรียรสกับเราด้วย"* ท่านกล่าวว่า *"ในบรรดาศิลปะด้วยกันดนตรีเป็นสิ่งเร้าอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนได้มากที่สุด"*

การเรียนการสอน

การเรียนศิลปะ อาจารย์เคยพูดว่า *"ต้องแปดปีนาย"* แต่ระดับปริญญาตรีใช้เวลาเรียนได้ไม่เกิน ๕ ปี เมื่อมีเงื่อนไขท่านจึงสนับสนุนให้ก่อตั้ง*โรงเรียน*

ศิลปศึกษาขึ้น รู้กันเป็นการภายในคือ เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร ขั้นปริญญา หลักสูตร ๕ ปีในยุคนั้น ชั้นปีที่สี่ให้เรียนได้ ๒ ปี ปีที่ห้า ๓ ปี ผู้ที่จะทำปริญญาสำเร็จได้ใน ๕ ปี จะต้องเป็นผู้มีพละกำลังมหาศาล ทำงานต่อเนื่องกันอย่างไม่มีวันหยุด

ปรัชญาการศึกษาศิลปะ

"เมืองไทยเป็นศิลปินอาชีพไม่ได้นาย เป็นได้ก็แต่ข้าราชการศิลปิน" อันหมายถึงการสร้างงานศิลปะอย่างมีเสรี ยังคงเป็นสัจธรรมอยู่

เพื่อเสริมสร้างโลกทัศน์

นอกจากรายวิชาที่จำเป็นแล้ว ท่านย้ำเสมอว่า *"นายว่าง ต้องอ่านหนังสือ"* ท่านมีความเห็นว่าศิลปะทุกประเภทมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน วรรณกรรมมีสาระให้ความแจ่มชัดทางเนื้อหา ดนตรีให้ลักษณะลีลา ท่วงทำนอง และความลึกซึ้ง ศิลปินคือปัญญาชนผู้ใช้แรงงาน จึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อเป็นอาหารสมอง

เพื่อยกระดับจิตวิญญาณ

ต่อการเข้าถึงและซาบซึ้งคุณค่าศิลปะชั้นเลิศ ท่านมักจะวิจารณ์ศิลปะไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรมหรือประติมากรรม ควบคู่กับการฟังดนตรีในชั่วโมงสุนทรียศาสตร์ โดยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าที่เป็นส่วนสมบูรณ์ของชีวิต เปรียบเทียบให้เห็นถึงส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านความภูมิฐาน (Dignity) ความยิ่งใหญ่ (Grand) ความเป็นเลิศ หรือความน่าทึ่ง (Sublimity) และอื่น ๆ เป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ เมื่อดวงตาเห็นความงาม จิตวิญญาณย่อมจะเห็นความดีด้วย

เพลงคลาสสิก

ในยุคของท่าน กล่าวสำหรับชาวศิลปากรแล้ว ขึ้นชื่อว่าเป็นนักนิยมเพลงคลาสสิกกันอย่างกว้างขวาง ดนตรีกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของห้องสมุดให้บริการตอนพักกลางวันและหลังเลิกเรียนแล้ว *วีระ โยธาประเสริฐ* ประธานนักศึกษาเป็นผู้จัดโต้วาทีหารายได้ซื้อเครื่องเล่นจานเสียง อาจารย์ศิลป์ให้ทั้งหนังสือศิลปะและจานเสียง และจากการบริจาคของเพื่อนนักศึกษาอีกส่วนหนึ่ง ห้องสมุดยูซิสเป็นผู้ให้ยืมแหล่งใหญ่ หลังจากหมดวาระของบรรณารักษ์ที่ชื่อ *"หลิ่ม"* ทุกอย่างก็อันตรธานไปจนไม่มีอะไรหลงเหลือนอกจากความทรงจำว่า กาลครั้งหนึ่งนักศึกษาศิลปากรเคยจัดบริการห้องสมุดได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ข้อเด่นและข้อด้อยของชาวศิลปากรก็คือ มีความสามารถแต่ขาดการต่อเนื่อง เพราะไม่สร้างระบบ

กล่าวโดยสรุป อาจารย์ศิลป์เป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจศิลปะกว้างไกล และลุ่มลึกเกินกว่าสติปัญญาของผู้เขียนจะประเมินได้ มีความเป็นศิลปินที่มีคุณธรรมควบคู่กับความเป็นครูผู้มีจรรยาบรรณอันสูงส่ง พร้อมที่จะให้ความรู้แก่ศิษย์ โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ เป็นนักมนุษยนิยมอันประเสริฐ เป็นโลกีย์ชนที่เต็มเปี่ยม โดยทั่วไปแล้วท่านให้ความยุติธรรมแก่ผู้ที่สัมพันธ์กับท่านโดยถ้วนหน้า

จากขบวนการที่กวีและจิตรกรฝรั่งเศสก่อกระแสประกาศความเป็นอิสระในศิลปะแห่งตน เพื่อปลอดพ้นจากภัยพิบัติจากชนชั้นเจ้าสมบัติ เมื่อปี ๑๘๔๐ กลายมาเป็นคำขวัญ "ศิลปะเพื่อศิลปะ" ในความหมายสุนทรียศิลป์ของอาจารย์ที่ลือเลื่องแห่งยุค

บางคนอาจกล่าวว่า ท่านมักจะหูเบา

หากสมบูรณ์เสียทุกอย่างท่านคงเป็นพระอรหันต์ไปแล้ว.

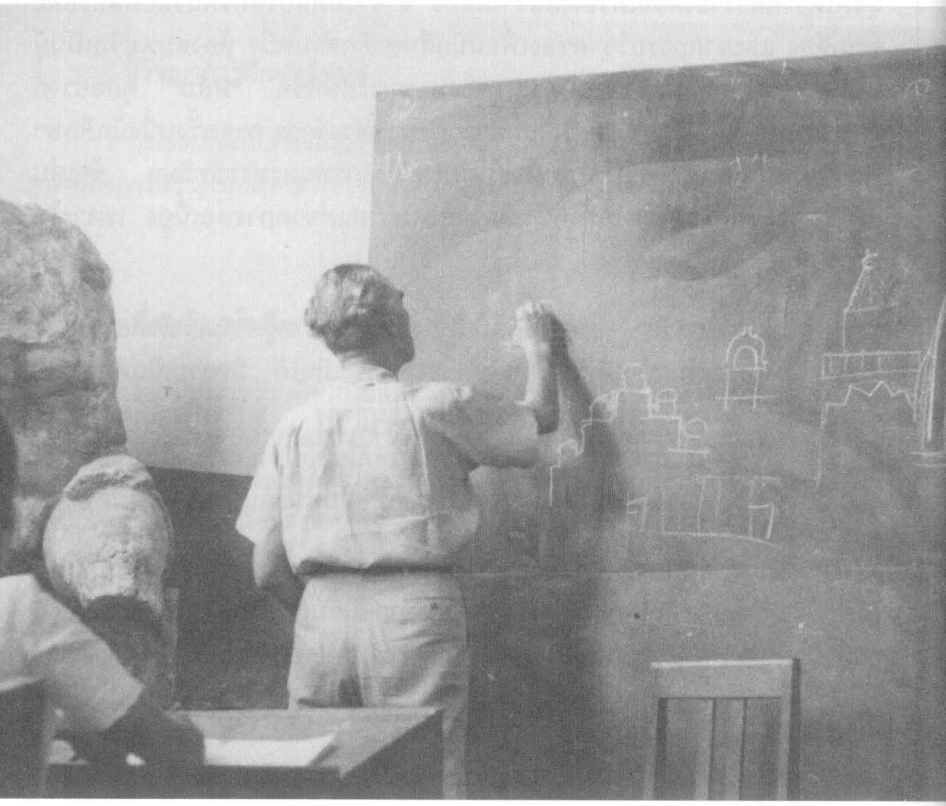

อาจารย์ศิลป์กำลังสอนวิชาแบบอย่างศิลปะ (Style of Art)

สุเชาว์ ศิษย์คเณศ

จิตรกร

ศิลป์ประทีป

"เรามาพบและร่วมฟังธรรมวันนี้ เพราะเราเคยร่วมบุญกัน..." คำตรัสของท่าน*เว่ยหล่าง* สังฆปรินายกแห่ง *"เซน"*

เช่นกัน การที่เราเป็นศิษย์ ศ. ศิลป์ พีระศรี ย่อมมีความสัมพันธ์มาแต่อดีต

แม้นักศึกษาปัจจุบันไม่เคยศึกษากับท่านก็ได้ร่วมสถาบันเสมือนสายบุญเดียวกัน

.....

ท่านอาจารย์สง่า มีเสน่ห์ สมถะ เมตตาการุณย์ ฯลฯ เป็นครูแท้

ทุกครั้งเข้าสอนตรงเวลา

.....

วิชาองค์ประกอบศิลป์ ท่านพิจารณา แก้ไข อธิบายให้ทีละคน (๓๐ คน) หมดเวลายังอยู่

ประติมากรรม เริ่มพื้นฐานมั่น เน้นเรื่องแปลน โครงสร้าง ท่านว่าถ้าแปลนผิด ๆ แม้รายละเอียดประณีตประการใด ก็ดูขัดอยู่นั่นเอง

ภาพวงกลม นูนสูง สำหรับสวนสัตว์ เพื่อนวางกวางลงไปในที่ว่าง ท่านวิจารณ์มันจืด ยืนเฉย ดูธรรมดา ขาดลีลา ท่าเคลื่อนไหวให้สนใจ

.....

ชั่วโมงวิจารณ์ศิลป์ ท่านสอนละเอียด เส้น สี น้ำหนัก อารมณ์ สวย ธรรมดา งามซึ้ง สีสดพื้น ๆ ท่านเรียก *"สีเด็ก"*

ชี้นำจิตรกรรมชิ้นหนึ่งว่าสวยดี งามมาก

เราคล้อยตาม

ทำท่าโยนทิ้ง ท่านเตือนให้มีวิจารณญาณแห่งตน ไม่ต้องมนต์ใครง่าย ๆ

.....

วิชามัณฑนศิลป์ ท่านว่า ถ้าผู้สั่งเอาแต่ใจ ให้ผ่อนสั้นยาว เอาใจเขาบ้าง พบกันครึ่งทาง

“อย่าลืมว่าเราไม่ได้อยู่เอง”

ท่านสรุป

.....

ศิลปะไทย ลายไทย เขียนในพิพิธภัณฑ์ ตอนตรวจ ท่านว่า

แบบนี้ไม่มี

ที่สุด เพื่อนยอมรับ

เป็นครูที่รู้ทัน

แต่ปัจจุบันอันควรเศร้า ศิษย์ของท่านเป็นอาจารย์ ได้ปริญญาแล้วปิดประตู

ไม่ดูนิทรรศการ ไม่อ่านห้องสมุด หยุดสร้างผลงาน เช้าจานเย็นจาน

.....

วันเกิด เรามอบของขวัญ ท่านว่า ของขวัญที่ท่านปรารถนาแท้จริง อยู่ที่เราตั้งใจเรียน

อีกวันเกิด เรานำอาหารมาตามกำลัง พิเศษและแปลก คือ เป็ดย่างวางทั้งตัว ต่างดึงบิด เหมือนฝูงแร้ง เริงร่า

ถั่วกระจายเต็มโต๊ะ หยิบกินทีละเม็ด

ท่านอาจารย์ศิลป์ ยิ้มชอบใจ

.....

ท่านรักศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างสูง สังเกตได้จากบทความของท่าน อาทร อาลัย ทรงพลัง ขลังเข้ม

สถาปัตย์ในกรุงเทพฯ ท่านชอบ*วัดสุทัศน์* แสดงทัศนะว่า

เรียบ ง่าย สง่า สมลักษณะสถาปัตยกรรม

สนใจ*ทัชมาฮาล*น้อยกว่า*นครวัด* (หนักแน่น)

ประติมากรรม*บูโรบูโด* เด่นในใจท่านกว่าประติมากรรมรอบ*นครวัด* ท่านว่าเป็นลักษณะตกแต่ง

.....

ท่านกำชับ ผู้รักศิลป์ไม่ควรปลีกตัวโดดเดี่ยว ศิลปินแท้ไม่ทิ้งสังคม ดังเช่นกวีนักปฏิวัติอังกฤษ (ท่านนึกชื่อไม่ออก อาศัยที่เป็นนักรักหนังสือ ผมบอก ท่านว่าใช่แล้ว *ลอร์ด ไบรอน*)

.....

ปลายปี ศึกษานอกสถานที่ บางแสน

ผมกับเพื่อนบรรจุอาหาร เครื่องเขียนลงเข่ง ไม้คานสอด หาบขึ้นเขาสามมุก

ที่เชิงเขา เราพบอาจารย์ศิลป์กับภริยา ท่านหัวเราะสบายใจ ช่วยหาบแทนผมจนถึงยอดเขา

ไม่ถือตน ประเสริฐ โอ้ ! สัตบุรุษ

.....

ข้อที่อาจารย์ขยะแขยงยิ่ง ได้แก่ ความเกียจคร้าน ใครแสดงให้เห็นจะหายนะ (ทำตนเอง)

สมัยนั้นไม่มีเก็บ ไม่มี Drop, Retire ไปง่าย ๆ เราต้องง่วนงานหนัก

มิใช่ได้แต่สอน ท่านรู้เรื่องรอบตัว ศึกษาหาข้อมูล นับแต่การวางหลักสูตร ฯลฯ

สังเกตนิสัยศิษย์ โอนไปเรียนโบราณคดี บางคนมัณฑนศิลป์ บัดนี้ได้ดีทุกคน

เมตตาฝากศิษย์กับบริษัทตกแต่ง ออกแบบ กิจการกว้าง

ปัจจุบันเขาเป็นมัณฑนากรข้ามประเทศ

ให้เงินนักศึกษาผู้ขาดแคลน ช่วยซื้อผลงานนักศึกษา ฯลฯ

ผมได้งานโฆษณา มาขอใบรับรอง

"เดี๋ยวนายทำเสียน่ะ" ท่านสัพยอก สักครู่ ท่านพิมพ์ดีด และเซ็นให้

.....

ท่านผู้อ่านอาจข้องใจว่า ผมเขียนแต่ความดี ความไม่ดีไม่มีเลยหรือ

สัตยะ ผมไม่ปะเลย ประการหนึ่ง ผมไม่เพียรเพ่งจับผิดใคร ด้วยมั่นในคำท่านนักพรต *เรียวกัน*

"ผู้จับผิดคนอื่น ย่อมไม่มีเวลามองความผิดของตน"

สังคมสนเท่ห์ว่า ท่านไม่ไปโบสถ์คริสต์ ไม่เข้าวัดไทย

ท่านไม่ถือศาสนา แต่จากการสนทนา เรารู้สึกว่าท่านศรัทธาสูงในพระพุทธศาสนา และเรามั่นว่าวิญญาณท่านประสบสันต์สุคติ

ดังพระพุทธพจน์ *"ผู้ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นย่อมมีความสุข"*

เรายอมรับว่าท่านเป็น *"บิดามหาวิทยาลัยศิลปากร"* และ *"บิดาศิลปะ*

สมัยใหม่ในไทย"

ผมขอเทิดท่านเพิ่มเป็น *"ศิลป์ประทีป"* ด้วย

จากเจตนารมณ์บรรเจิด เพื่อจรรโลงศิลปะ ฯลฯ

ศิลป์ประทีปนี้ จะเปล่งไปในกาลนาน

นิรันดร์

กำจร สุนพงษ์ศรี

จิตรกร, นักวิชาการ, นักเขียน, อาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ศิลป์กับทรรศนะทางการเมือง

ในทรรศนะที่ผมมีต่อ *อาจารย์ศิลป์ พีระศรี* นั้น อาจผิดแผกแตกต่างไปจากผู้อื่นบ้าง เพราะเป็นการนำเอาเหตุการณ์มุมหนึ่งของท่านที่เป็นเรื่องจริงซึ่งเกิดกับผมโดยตรง

เมื่อมองย้อนหลังกลับไปในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เหตุการณ์ทางการเมืองของไทยเต็มไปด้วยความวุ่นวาย *จอมพล ป. พิบูลสงคราม* นายกรัฐมนตรีกำลังประสบปัญหาอยู่ในท่ามกลางความขัดแย้งกันอย่างหนักระหว่าง *จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์* กับ*พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์* ในด้านแวดวงของนิสิตนักศึกษาขณะนั้นมีเพียง ๕ มหาวิทยาลัย คือ *จุฬาฯ, ธรรมศาสตร์, เกษตร, แพทย์* และ *ศิลปากร* ศิลปากรจัดเป็นมหาวิทยาลัยเล็กที่สุดในสมัยนั้น มีเพียง ๔ คณะด้วยกัน คือ *จิตรกรรมและประติมากรรม สถาปัตยกรรม โบราณคดี* และ*มัณฑนศิลป์* มีนักศึกษาทั้งหมดไม่กี่ร้อยคน ชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยก็ไม่เป็นที่รู้จักกัน เมื่อบอกกับใครว่าเรียนอยู่ศิลปากร ผู้ถามมักจะถามต่อไปว่า *"เล่นเป็นตัวอะไร"* ซึ่งหมายความถึงว่าเรียนอยู่ใน*โรงเรียนนาฏศิลป์* ของกรมศิลปากร ความคิดความปรารถนาที่จะสร้างให้นามของมหาวิทยาลัยเด่นดังเป็นที่รู้จักกัน ล้วนมีอยู่ในความคิดจิตใจของคณาจารย์และนักศึกษากันอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นแต่ละคนแต่ละกลุ่มจึงหาวิธีการกันต่าง ๆ นานา

บางกลุ่มก็จัดงานวันต้อนรับน้องใหม่อย่างเกรียงไกร มีการแสดงแบบใหม่อันแปลกตาเป็นที่ชื่นชอบและกล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวาง

บางคนก็ชอบทำตัวให้เด่นดัง ดูแปลกไปจากคนธรรมดาทั้งหลาย มีการไว้ผมยาว แต่งกายสกปรก และทำท่าทางให้ดูพิลึกพิลั่น

บ้างก็ชอบแสดงแนวคิดด้วยการพูดการจาที่มีลีลาประหลาด มีการเขียนบทกวีที่แสดงจินตนาการอันล้ำลึก หรือทำอะไรต่อมิอะไรให้เป็นที่เล่าขานกัน

ผมเองก็เป็นคนหนึ่งที่ตกอยู่ในวังวนแห่งกระแสขบวนการสร้างชื่อเสียงเพื่อมหาวิทยาลัยด้วย

แต่เป็นการกระทำที่ล่อแหลมผิดกับคนอื่นเขา

คือเข้าร่วมในกระแสธารของการเมืองอันว้าวุ่นขณะนั้น

ในต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๐ นี้เอง ทางสหภาพนักศึกษาสากลซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงปราค ประเทศเช็คโกสโลวาเกีย ก็ได้มีจดหมายเชื้อเชิญมายังมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ให้ส่งผู้สังเกตการณ์เข้าร่วมในงานมหกรรมชื่นชุมนุมนักศึกษาสากลครั้งที่ ๖ ณ กรุงมอสโก ประเทศสหภาพโซเวียตรุสเซีย ฝ่ายนักศึกษาธรรมศาสตร์ซึ่งมีบทบาทเป็นผู้นำนักศึกษาทางด้านการเมืองในเวลานั้น ก็ทำหน้าที่วิ่งเต้นรวบรวมผู้แทนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของไทยเข้าร่วมชุมนุมงานนี้ ได้มีการทาบทามนักศึกษาศิลปากรหลายคนให้ร่วมคณะ แต่ทุกคนก็ปฏิเสธเพราะกลัวถูกจับ ตราบจนกระทั่งการสรรหามาถึงผม ผมไม่ปฏิเสธ ที่ไม่ปฏิเสธเพราะอยากไปเมืองนอกและยังไม่รู้จักกับพิษสงของการถูกจับว่ามันเลวร้ายเพียงใด

ในขณะดำเนินการยื่นคำร้องขอเดินทางไปร่วมงาน รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ทำอิดเอื้อนเมื่ออยู่ต่อหน้าคน แต่ลับหลังก็ช่วยผลักดันให้เรื่องเรียบร้อยโดยเร็ว สุดท้ายก็อนุมัติให้คณะนิสิตนักศึกษาเดินทางได้

ผมเข้ามาพบกับอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ท่านรับฟังอย่างสงบเมื่อผมเล่าถึงจุดประสงค์ของการเดินทาง ไม่มีกิริยาเออออวยหรือคัดค้านแต่อย่างใด

ผมตื่นเต้นที่ได้ไปนอกครั้งแรกในชีวิต ดีใจที่ชื่อมหาวิทยาลัยเล็ก ๆ เริ่มปรากฏชื่อประกบกับมหาวิทยาลัยใหญ่ รู้สึกกระตือรือร้นที่จะได้พิสูจน์ว่าคนในชาติคอมมิวนิสต์เป็นยักษ์เป็นมารตามที่รัฐบาลได้โฆษณาหรือเปล่า

เมื่องานเฉลิมฉลองที่กรุงมอสโกเสร็จสิ้นลง ผู้แทนนักศึกษาจีนก็ได้เชื้อเชิญให้เดินทางไปเยี่ยมเยียนประเทศจีน ระหว่างที่พำนักอยู่ในปักกิ่ง จอมพลสฤษดิ์ก็ทำการรัฐประหารขับจอมพล ป. ออกจากตำแหน่ง ทำให้คณะของผมต้องตกค้างอยู่ในเมืองจีนอีกหลายวัน ต้องรอคำมั่นสัญญาจากรัฐบาลชุดใหม่ว่า เมื่อเดินทางกลับจะไม่มีการจับกุม ครั้นเมื่อได้รับคำมั่นสัญญาแน่นอนจึงเดินทางกลับ โดยผ่านเวียดนามเหนือและลาว

ครั้นกลับถึงบ้าน ข่าวต่าง ๆ ที่เพื่อนฝูงนำมาเล่า แม้จะจริงบ้างเท็จบ้าง แต่ก็ล้วนไม่ค่อยจะเป็นมงคลแก่ตนเอง เพื่อนนักศึกษาบางกลุ่มก็ตั้งตนรังเกียจ หาว่าหัวเอียงซ้ายบ้างละ หาว่าอะไรต่อมิอะไรตามแต่พวกเขาจะคิดขึ้นมาได้ มีบางข่าวเล่าว่า บางพวกถึงกับยื่นข้อเสนออาจารย์ศิลป์ให้ขับผมออกจากสภาพการเป็นนักศึกษา ในข่าวนั้นกระซิบว่า อาจารย์ศิลป์ได้ตอบกลับไปว่า

“ในเมื่อรัฐบาลอนุญาตให้เขาไป แล้วฉันมีอำนาจไปทำอะไรเขา”

หลังจากเดินทางถึงกรุงเทพฯ วันรุ่งขึ้นผมก็เข้าพบอาจารย์ พร้อมกับหอบหนังสือศิลปะเล่มโต ๆ หลายเล่มซึ่งซื้อมาจากมอสโก ตั้งใจจะมอบเป็นของที่ระลึกแก่อาจารย์ ท่านรับไปแล้วก็กล่าวขอบใจ ท่านเปิดดูไปเรื่อย ๆ มีอยู่ประโยคหนึ่งผมยังจำได้ ท่านพูดว่า *“ของเขามีดีเหมือนกันนะนาย”*

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผมกับอาจารย์ ถ้ามองอย่างผิวเผินมันก็ไม่น่าจะมีอะไรต้องมากล่าวเปิดเผย ผมเองก็คิดเช่นนั้น ตราบจนกระทั่งอาจารย์ได้ถึงแก่กรรมหลายปี ชีวประวัติส่วนตัว ผลงาน ข้อคิด และจริยธรรมของท่านได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอในหลายแง่มุม มีอยู่มุมหนึ่งซึ่งมิได้มีผู้กล่าวถึงเลยคือ *การเมือง* ผมจึงประมวลเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาตั้งคำถามแก่ตนเอง

ถ้าหากเหตุการณ์ในระยะเวลานั้น ผู้เป็นคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม ไม่ใช่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนาคตของผมจะเป็นอย่างไร

ผมตอบคำถามตนเองอย่างเด็ดเดี่ยวว่า ถูกไล่ออกแน่ ๆ

แล้วทำไมท่านไม่ไล่ผมออกหรือกลั่นแกล้งผม ผมคิดต่อ

เพราะท่านเป็นฝรั่ง เป็นชาวอิตาเลียนน่ะสิ

ผมสืบสาวคำตอบต่อไป ในประเทศอิตาลีนั้น พรรคคอมมิวนิสต์ของอิตาลีนับว่าใหญ่โตเป็นอันดับหนึ่งของโลก นอกเหนือจากประเทศที่ปกครองโดยลัทธินี้อยู่แล้ว ดังนั้นอาจารย์ศิลป์จึงมิได้มืดมัวกับความเป็นไปของลัทธินี้อย่างแน่นอน ส่วนตัวผมเองเคยมีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมชมสถาบันศิลปะแห่งฟลอเรนซ์ อันเป็นสถานที่การศึกษาเดิมของท่าน ผมสังเกตเห็นข้างฝาผนังอาคารและตามกำแพงมีรอยพ่นภาพค้อนกับเคียวอยู่ด้วยกันสิบกว่าแห่ง

แต่ผมก็ยังแน่ใจว่าอาจารย์มิได้เป็นคอมมิวนิสต์หรือเลื่อมใสในลัทธินี้อย่างเด็ดขาด ในระหว่างศึกษาอยู่กับท่าน ไม่เคยได้ยินคำชื่นชอบหรือการกล่าวอ้างทฤษฎีของ*มาร์กซ์ เองเกล* หรือ*เหมาเจอะตง* แต่ประการใด

แล้วท่านมีอุดมการณ์ทางการเมืองอะไร

แน่นอนท่านเป็นนักประชาธิปไตย

มีสิ่งยืนยันได้ว่าท่านเป็นจริง ดังจะเห็นได้ว่า มีผู้เล่าถึงการเป็นนักฟังที่ดี เมื่อมีผู้โต้แย้งอย่างมีเหตุผล การเดารพสิทธิ์และมีเหตุผล การให้เกียรติต่อบุคคลหรือผลงานที่ท่านไม่เห็นด้วย

ในส่วนตัวของอาจารย์ศิลป์ ไม่เคยบอกกล่าวถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของท่านโดยตรง แต่จากชาติกำเนิดที่นับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ มีแนวคิดแบบคลาสสิกกึ่งเสรีนิยม แต่ก็เป็นผู้เข้าใจในปรัชญาของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เมื่อถึงแก่กรรมก็ยังร่างพินัยกรรมว่าให้จัดพิธีศพอย่างง่าย ๆ ปราศจากพิธีกรรมทางศาสนาและเผาร่างทิ้ง

ท่านอยู่เหนือพันธะใด ๆ ทางศาสนา ผมเชื่อเช่นนั้น

นอกเหนือจากสภาวะธรรมชาติอันยิ่งใหญ่แล้ว ผมเห็นว่าท่านนับถือ*ไมเคิลแอนเจโล* นี่แหละ นับเป็นมนุษย์ที่ท่านดูจะให้ความเคารพนับถือจนหมดหัวใจ ยามเมื่อกล่าวหรือเล่าพฤติกรรมของมหาศิลปินท่านนี้ ท่านจะเปล่งประกายความรู้สึกออกมา แสดงถึงความรัก เคารพ และบูชาอย่างสุดซึ้ง

แน่นอน อาจารย์ศิลป์ยังศรัทธาในความเปรื่องปราดของ *ลีโอนาร์โด ดาวินชี* ชมชอบความเฉลียวฉลาดของ *บอกกัจจิโอ* ชื่นชอบผลงานของ *บอตติเซลลี* อย่างเต็มตื้น และจะกล่าวถึง *ดันเต้* อย่างยกย่อง ท่านสอนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ได้ดีเยี่ยมเมื่อถึงศิลปะสมัยเรอนาซองส์

จากจุดนี้ ผมเองอยากสรุปว่า อุดมการณ์ของสมัยเรอนาซองส์ เข้ามามีบทบาทต่ออุดมการณ์อันซ่อนเร้นของท่านอย่างปราศจากข้อสงสัย

นั่นหมายถึงอุดมคติของ*ลัทธิมนุษยธรรมนิยม* หรือ Humanism ของพวกเอกบุรุษทั้งหลายของสมัยเรอนาซองส์

ซึ่งเรื่องนี้มีข้อพิสูจน์ได้ แม้ท่านจะมิได้บอกมาจากปากของท่านโดยตรง

อาจารย์ศิลป์เดินทางมาประเทศไทย อุปมาอุปไมยคล้ายดังนักบวชผู้ประพฤติธรรมแสวงจาริกเพื่อเผยแพร่ศาสนา แต่เนื่องจากท่านเป็นศิลปิน ดังนั้นสิ่งที่ท่านเผยแพร่คือศิลปะ การประพฤติเช่นนี้เป็นที่นิยมชมชอบของศิลปินในสมัยเรอนาซองส์ ส่งผลให้ศิลปกรรมแพร่หลายขจรกระจายความดีและความงามไปทั่วโลก

ความดี ความงาม และ*มนุษย์* เป็นผลสรุปความคิดรวบยอดที่เหล่านักมนุษยธรรมนิยมเทิดทูน ซึ่งทั้งสามเรื่องนี้จะปรากฏอยู่ในข้อเขียนและคำพูดของอาจารย์อยู่เป็นเนืองนิจ ในบทความหลายต่อหลายเรื่องของท่านกล่าวอ้างย้ำถึงภาระหน้าที่สำคัญของศิลปะที่คล้ายกับศาสนา จะต้องสร้างความดีและความงามให้แก่มนุษย์

ในระหว่างการเรียนการสอน อาจารย์ศิลป์จะอ้างถึง*ดันเต้, เปตราค, อัลเบอร์ตี้* และ*โกรเช่* อยู่เสมอ ท่านเหล่านี้ล้วนเป็นเสาหินอันแข็งแกร่งของขบวนการมนุษยธรรมนิยมทั้งสิ้น

แน่นอนท่านเป็นบุคคลในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ แต่บุคคลผู้ที่ได้กล่าวนามมาเหล่านั้นมีชีวิตอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ย่อมมีบางส่วนที่แตกต่างออกไปตามสภาพของกาลเวลาและสถานที่

การจัดประกวดศิลปกรรมแห่งชาติ นับเป็นกุศโลบายอันเฉียบแหลมยิ่งสร้างผลแห่งความรักความชอบศิลปะให้แก่ประชาชน และปลุกเร้าศิลปินให้มีมานะพยายามสร้างสรรค์ผลงาน

พิธียกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินผู้มีผลงานดีเด่นดำรงตำแหน่ง*ศิลปินชั้นเยี่ยม*ของชาติ นับเป็นจิตวิทยาต่อชุมชนอันเฉลียวฉลาด เป็นการยกย่องอาชีพศิลปินว่ามีคุณค่าควรแก่การสรรเสริญ ส่งเสริมผู้ได้รับเกียรตินี้มุ่งมั่นผลิตผลงานให้ดีเด่นยิ่งขึ้น อาจารย์ศิลป์เข้าใจประวัติศาสตร์ ค่านิยม และจิตวิทยา เพราะท่านได้เรียนรู้แล้วว่าวีรบุรุษของสังคมในสมัยเรอนาซองส์คือ ศิลปินผู้สร้างสรรค์ มิใช่นักรบที่ทำลาย

จากการยกอุทาหรณ์และตัวอย่างมาสาธิต ผมคิดว่าอุดมการณ์ทางการเมือง

ของอาจารย์ศิลป์ค่อนข้างจะแผ่กระจาย มีลักษณะเอกเทศ ไม่ยึดในระบบและระบอบใดเป็นพิเศษ สิ่งที่ท่านแสวงหาคือ *ความดี ความงาม มนุษย์* และ*ศิลปะ* ส่วนในด้านนโยบายนั้น ก็นิยมในรูปของศานติธรรมใช้ความเมตตากรุณามาแก้ปัญหา ท่านจะกล่าวประณามอย่างรุนแรงถึงการตัดสินปัญหาอันป่าเถื่อนและโหดร้ายของสงคราม

ที่ผมกล่าวมาทั้งหมด ไม่ได้มีการวิจัยหรือมีเอกสารมาสนับสนุนให้เชื่อแต่ประการใด มันเกิดขึ้นจากความคิดของผมเอง

ปัจจุบันร่างของ *"ศิลป์ พีระศรี"* ก็กลายเป็นเถ้าธุลีเหลือแต่ตำนานเล่าขาน ผลงานและความคิดของท่านที่เปรียบประดุจดังเมล็ดพืชที่หว่านขจรกระจายไปทั่วหัวใจของคนไทยผู้รักและชมชอบศิลปกรรมให้มันเติบใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาของความดี ความงาม มนุษย์ และศิลปะแด่คนทุกผู้ทุกนาม

เมล็ดพืชพันธุ์ที่ดี ก็ไม่แน่ว่าผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นไปตามพันธุ์

เพราะมันยังมีปัจจัยอื่น ๆ มาเป็นเครื่องชี้ขาด อาจเป็นเรื่องของดินฟ้าอากาศ และการทำนุบำรุงเอาใจใส่

ลูกหลานก็ไม่แน่ว่าจะดีกว่าพ่อแม่ปู่ย่าตายาย

ลูกศิษย์ลูกหาก็ไม่ใช่ว่าจะต้องดีเลิศกว่าอาจารย์เสมอไป

จากบุคลิกภาพของอาจารย์ศิลป์ จะเห็นได้ว่าเป็นผู้มีกิริยาสุภาพเรียบร้อยให้เกียรติผู้หญิงตามลักษณะของชาวตะวันตก เป็นผู้ใฝ่รู้ ขยันขันแข็งในการงานและมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและอาชีพ

ความเป็นผู้เฉลียวฉลาดและจิตสำนึกอันงดงาม การประพฤติตัวต่อศิษย์เต็มไปด้วยหลักพรหมวิหารสี่อย่างครบถ้วน รักใคร่ในศิษย์อย่างถ้วนหน้า และยึดถือความยุติธรรมเป็นหลักในการปกครอง

จากสายตาอันกว้างไกลและลึกซึ้ง สามารถหยั่งรู้ในประวัติศาสตร์และอนาคต เป็นผู้ประสานผลประโยชน์ของชุมชนได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นนักจัดกิจกรรมผู้ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

ความรักในมนุษยชาติอย่างปราศจากความลำเอียงในเชื้อชาติ ศาสนา ฐานะ และวัย เป็นคุณธรรมที่ประทับใจต่อผู้ได้พบปะกับท่าน การมุ่งทำลายกันในหมู่ผู้ประกอบศิลปะด้วยกัน ไม่เคยพบในพฤติกรรมของท่านเลย นี่ควรเป็นสิ่งที่ควรพูดถึง

ทุกสิ่งทุกอย่างที่ผมกล่าวสามารถสำรวจตรวจสอบได้

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดที่เขียนถึง มิได้มีเจตนาจะยกย่องให้ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรีเป็น *"เทวดา"* แต่หากมีจุดประสงค์ยืนยันถึงความเป็น *"มนุษย์"* อันสมบูรณ์ของท่านต่างหาก

พิชัย นิรันต์

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๔๖

สมัยที่ผมเป็นนักเรียน*โรงเรียนศิลปศึกษา* ตอนนั้นสถานที่เรียนรวมอยู่ในมหาวิทยาลัยศิลปากร

วันหนึ่งตอนเช้า นักศึกษารุ่นพี่ไปเซ็นค่าอาหาร ติดค้างเงินค่าอาหาร (ตอนนั้นจำได้ว่ามีร้านอาหารอยู่ตรงซอกต้นจัน ระหว่างโรงปั้นของท่านอาจารย์ศิลป์กับกองหัตถศิลป์) นักศึกษารุ่นพี่บังเอิญไม่มีเงิน เจ้าของร้านจึงมาทวงกับท่านอาจารย์ศิลป์

ตอนนั้นทุกคนกำลังเตรียมเข้าห้องเรียนจึงยืนกันอยู่เต็มหน้าห้องเรียน ท่านอาจารย์กำลังจะเดินเข้ามาสอนพอดี เจ้าของร้านก็เข้ามาฟ้องอาจารย์ อาจารย์โกรธมากจนหน้าแดง อาจารย์ดุทั้งนักศึกษารุ่นพี่คนนั้น และเจ้าของร้านลั่นไปหมด จับความได้บางคำว่า

"อะไร ๆ ก็ต้องมาที่ฉันทั้งนั้น" ทำนองนี้ หมายถึงอาจารย์ต้องรับความยุ่งยากไปทั้งหมด ทั้งสอน ทั้งเป็นทั้งพ่อแม่ทุกอย่าง แต่ที่สำคัญอาจารย์เตะประตูโครมใหญ่ เลยทำให้ทุกคนหายเข้าห้องไปหมด

แม่สีวัดสุทัศน์

นักศึกษาที่เข้าใหม่ปีที่ ๑ มักจะมีปัญหาเรื่องฟังสำเนียงของอาจารย์ไม่ค่อยออก จะต้องใช้เวลาเป็นปีจึงจะเข้าใจสำเนียงที่อาจารย์พูดหรืออธิบาย เช่น คำว่า *แม่สีวัตถุธาตุ* เป็น *แม่สีวัดสุทัศน์ สิบห้า* เป็น *สิบป้า* เป็นต้น

ทำงานด้วยอะไร

ในชั่วโมงที่นักศึกษาทำงานปั้น หลังจากที่อาจารย์สอนและอธิบายเสร็จ

เรียบร้อย และออกจากห้องปั้นไป ก็มีนักศึกษาหญิงคนหนึ่ง นำเอาโต๊ะมานั่งปั้นแทนที่จะยืนปั้น อาจารย์กลับเข้ามาตรวจงานอีกครั้ง เห็นเข้าก็ไม่พอใจ ท่านอาจารย์ศิลป์ทำท่าส่ายก้นให้ดู แล้วบอกว่า

"นายทำงานด้วยก้น ไม่ได้ทำงานด้วยกระดูกสันหลังนะนาย"

เหตุเพราะเหล้าไทย

นักศึกษาชอบนอนค้างอยู่ที่มหาวิทยาลัยทั้งรุ่นพี่รุ่นน้อง ยุคนั้นก็ค้างเพื่อทำงานและพูดคุยกันเรื่องศิลปะ

มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ดื่มเหล้าดุยกันมาจากที่อื่น แล้วกลับมานอนในห้องปี ๔ เป็นห้องจิตรกรรม นักศึกษารุ่นน้องก็จัดการจัดโต๊ะมาเรียงกันเป็นที่นอน (หลายคนด้วยกันมานอน) ทำให้ขาหยั่งเขียนรูปเคลื่อนที่ไปหมด จึงเกิดเรื่องฟ้องอาจารย์ศิลป์ และมีอาจารย์ท่านหนึ่งเป็นผู้เสนอบทลงโทษผู้ที่เข้ามาค้างในคืนนั้นถึงขั้นไล่ออก แต่ในที่สุดอาจารย์ศิลป์ก็ยับยั้งการลงโทษโดยเปลี่ยนเป็นการทำทัณฑ์บนและอบรมสั่งสอน ท่านอาจารย์ศิลป์กล่าวว่า

"ที่มีเหตุการณ์อย่างนี้ก็เพราะเหล้า กินเหล้าไม่ดี เหล้าไทยเก็บไว้ไม่นาน พอกินแล้วมีอันตราย มีอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย และสมอง ถ้านายอยากกินเหล้า นายซื้อเหล้าฝรั่งกินจะดีกว่า"

จุดจบ

ในช่วงที่ท่านอาจารย์ศิลป์สนับสนุนให้ผมมาทำ*รีเกรด* (มาเรียนซ้ำปี ๓ ทำคะแนนเพื่อให้ได้เกณฑ์เรียนปี ๔ ต่อ) โดยอาจารย์ศิลป์ช่วยหาทุนให้ด้วย เพราะตอนนั้นการเงินผมไม่ดี ก็มาเรียนอยู่พักใหญ่

เมื่อพอมีเงินบ้างก็ซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น สี กระดาษ ฯลฯ ตอนนั้นออกเขียนรูปนอกสถานที่บ่อย เลยมีไฟ ต่อมาก็เริ่มออกเขียนต่างจังหวัด จึงทำให้เบื่อที่จะต้องมานั่งเรียนอยู่ในห้อง ช่วงนั้นเริ่มขาดเรียนบ่อย ๆ และในที่สุดก็ไปเขียนรูป

อยู่ที่อยุธยา ไม่กลับมาทำรีเกรดอีก แต่พอนานเข้าก็คิดถึงเพื่อน ๆ ที่มหาวิทยาลัย และก็ต้องเอางานมาให้อาจารย์ช่วยแนะนำวิจารณ์ แต่ก็ไม่กล้า *อรรถทวี*ก็รับอาสาเอารูปมาให้อาจารย์ดูให้ และก็มีอยู่รูปหนึ่งอาจารย์ชอบ เป็นรูป ชื่อ *"จุดจบ"* อรรถทวีบอกกับอาจารย์ว่าผมกำลังมีแฟน จะแต่งงาน (อรรถทวีแกล้งเย้าผมเล่น เพราะตอนนั้นไม่เคยคิดจะมี) อาจารย์คิดว่าเป็นจริง อาจารย์ก็บอกอรรถทวีว่า

"ถ้าเขาแต่งงาน เขาจะเศร้ายิ่งกว่ารูปนี้" หลังจากนั้นผมก็กล้ามาหาท่านอาจารย์ศิลป์ได้

รูป *"จุดจบ"* นี้ ผมเอาส่งเข้าแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๒ ได้รับรางวัลเหรียญทองแดง อาจารย์ศิลป์ขอเอาไปติดไว้ในห้องทำงานด้านในของท่านยังอยู่จนทุกวันนี้

นักร้องโอเปร่า

วันหนึ่ง พวกเรานักศึกษานั่งล้อมโต๊ะทำงานอาจารย์ศิลป์ ท่านกำลังเปิดแผ่นเสียงเพลงโอเปร่าให้ฟัง เป็นเสียงนักร้องเสียงโซปราโน่ เสียงสูงไพเราะมาก

"ลองทายนาย รูปร่างหน้าตาคนร้องเป็นอย่างไรนาย ?"

"สวยมากครับ..."

"สูงโปร่งค่ะ...ผมยาวสีทองค่ะ..."

"จมูกโด่ง ตาสีฟ้าด้วยค่ะ"

"ผมว่า หน้าอกเธอใหญ่นะครับ เพราะต้องใช้ปอดมาก"

อาจารย์ศิลป์หัวเราะ ก่อนจะบอกว่า

"มีหนวดด้วยน่ะนาย"

"!!?"

ท่านกูฏ

ท่านกูฏ (ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ) เล่าให้ฟังว่า ท่านอาจารย์ศิลป์สอนให้นักศึกษารุ่นท่านกูฏฟังเพลงคลาสสิก พอฟังจบแล้วท่านอาจารย์ศิลป์ก็ถามความรู้สึกของแต่ละคน พอถามท่านกูฏ ท่านกูฏก็อธิบายตามความรู้สึกส่วนตัวว่า

"เพลงเพราะดี มีเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ บางทีก็แผ่วเบา บางทีก็ดังครับอาจารย์"

อาจารย์ศิลป์บอกท่านกูฏว่า

"หูนายมันหูหมา"

"!!?"

ศิริพร จิวะกุล

นักออกแบบศิลปกรรม

ฝรั่งนำชมพิพิธภัณฑ์ไทย

สมัยที่ข้าพเจ้ายังเป็นนักศึกษาอยู่ อาจารย์ศิลป์ได้พาพวกเราไปศึกษาศิลปะสมัยต่าง ๆ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขณะที่อาจารย์ศิลป์กำลังอธิบายเกี่ยวกับพระพุทธรูปและประติมากรรมสมัยต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณรอบนอกพิพิธภัณฑ์ฯ พวกเราแต่ละคนมีสมุดบ้าง กระดานสเก็ตช์บ้าง กำลังก้มหน้าก้มตาจดกันอุตลุด ก็มีคนไทยกลุ่มหนึ่งเดินสวนมา พอมาถึงบริเวณที่พวกเรากำลังยืนอยู่ คนกลุ่มนั้นได้หยุดกึกกันทันที และมองไปที่อาจารย์ศิลป์เป็นตาเดียว ทำหน้าแบบสงสัย สักครู่ต่อมาคนหนึ่งในจำนวนนั้นได้ตรงมาที่ข้าพเจ้าและถามว่า

"หนู ฝรั่งคนนั้นเป็นใคร พูดภาษาอะไร"

ข้าพเจ้าได้ตอบคนไทยคนนั้นว่า

"ท่านคือศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร พูดภาษาไทย และท่านเป็นปรมาจารย์ของพวกเรา" คนไทยคนนั้นถึงกับร้อง

"อ๋อ ! ผมเคยได้ยินแต่ชื่อนี้มานาน เพิ่งได้เห็นตัวจริงวันนี้เอง รู้สึกตื่นเต้นและดีใจ คิดว่าเป็นคนไทย ไม่คิดว่าจะเป็นฝรั่ง"

อาจารย์ศิลป์ก็พาพวกเราศึกษาไปจนทั่วพิพิธภัณฑ์ คนไทยกลุ่มนั้นก็เลยติดกลุ่มไปกับพวกเราตลอด และข้าพเจ้าต้องทำหน้าที่ล่ามไปในตัวให้กับคนไทยกลุ่มนั้นโดยอธิบายภาษาไทยเป็นภาษาไทย.

อาจารย์ศิลป์นำนักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถาน

เสรี นิลประพันธ์

จิตรกร (กรมศิลปากร)

จิตรกรรม ๔๙ – ๐๕

การเข้าฟังคำบรรยายวิชาสุนทรียศาสตร์และศิลปวิจารณ์ทุกครั้ง ชั่วโมงไหนที่นักศึกษามีปัญหาถามท่านอาจารย์ ข้อสงสัยเรื่องศิลปะที่ท่านสอน ท่านจะมีไฟมาก จะนำตำราจากตู้เบื้องหลังบรรยายออกมาหลายเล่ม เปิดให้ดูรูปจากหนังสือต่าง ๆ เปรียบเทียบและอธิบายจนกว่านักศึกษาจะเข้าใจ บ่อยครั้งที่ต้องใช้เวลาสอนเลยหกโมงเย็น ถึงขนาด*คุณมาลินี* ภรรยาท่านกลับจากทำงาน นั่งคอยท่านอยู่ห้องด้านหน้า แกล้งพิมพ์ดีดให้มีเสียงดังกว่าปกติ เพื่อเป็นการเตือนท่าน เพราะเย็นมากแล้ว

ตรงกันข้ามถ้าไม่มีนักศึกษาถามหรือมีปัญหา ท่านจะสอนไปเรื่อย ๆ และจะจบการสอนภายในเวลาหรือกว่าเวลาเล็กน้อย พวกเราจะทราบโดยที่ท่านปิดปากหาวครั้งสองครั้ง เป็นอันรู้ว่าหมดชั่วโมงที่เราเรียน ภาษาสมัยนี้ก็จะว่า *ไม่มัน*

แง่คิด ปรัชญา หรือเคล็ดลับต่าง ๆ ที่ท่านให้กับนักศึกษา เมื่อระลึกย้อนไปถึงสมัยที่เรียนอยู่ในศิลปากรในราว พ.ศ. ๒๔๙๙ ถึง ๒๕๐๕ ผมคิดว่าท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ให้อะไรในด้านจิตใจและแง่คิดแก่ลูกศิษย์ทุกคน ส่วนมากท่านจะแทรกในระหว่างที่เรากำลังทำงานเขียน ท่านเดินมาตรวจงานจะให้ข้อคิดคำวิจารณ์ พร้อมเสร็จในตัว

"วีค"

ครั้งหนึ่งสมัยผมเรียนอยู่ปี ๑ ชั่วโมงวิชา Composition (ไม่ใช่วิชาเดียวกับคอมโพซิชั่นในภาษาอังกฤษแน่นอน) ผมทำวิชานี้จวนเสร็จแล้ว ท่านเดินมาตรวจงานของทุกคน ให้คำวิจารณ์ ข้อคิดไปเรื่อย ๆ พอถึงผมท่านยืนดูนิดหนึ่งแล้วบอกว่า *"นายวีค"* (วีคในภาษาอังกฤษคงแปลว่า อ่อน, อ่อนแอ) แล้ววิจารณ์ของคนอื่น ๆ ต่อไป ครั้งแรกผมงง ไม่ทราบว่าอะไรอ่อนแอ พยายามดูที่งาน แต่ไม่ได้แก้ไข

อะไร เสร็จแล้วส่งไปอย่างนั้น ผลออกมาถ้าผมจำไม่ผิดคงประมาณ ๕๘ คะแนน ซึ่งเป็นระบบการให้คะแนนสมัยโน้น แปลว่า ตก ไม่ผ่าน ได้คะแนนไม่ผ่านมาแล้วยังไม่เข้าใจ ต่อมาทำงานวิชานี้อีกหลายครั้ง จึงเข้าใจคำว่า *วีค* ที่ท่านอาจารย์วิจารณ์ไว้ (คำว่าเข้าใจ ผมหมายถึงเข้าใจด้วยใจ ถ้าไม่เข้าใจด้วยใจก็คงจะต้องตกอีก) หมายถึง งานที่ออกมา*ไม่มีพลัง* เป็นรูปแบบออกมาเฉย ๆ ไม่มีเนื้อในอยู่ในงาน

ท่านจะไม่อธิบายแจ่มแจ้งแดงแจ๋ เหมือนเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ผมคิดว่าวิชาศิลปะคงจะต้องเรียนรู้และปฏิบัติด้วยใจ

มีเหมือนกันสมัยโน้น วิชาศิลปะ จิตรกรรม ประติมากรรม องค์ประกอบศิลปะ วาดเส้น นักศึกษาคนไหนเด่นขึ้นมาโดยการได้คะแนนสูง ติดบอร์ด จะมีเพื่อน ๆ เอาอย่าง รวมทั้งผมด้วย ใครจะไม่อยากได้คะแนนดี ๆ ล่ะครับ ผลออกมาแปลกครับ ถึงจะลอกเลียนเหมือนเปี๊ยบ คะแนนสู้คนต้นแบบจอมติดบอร์ดคนนั้นไม่ได้ ผมมาคิดได้ว่า เราไม่มีความรู้สึกเหมือนกับเขารู้สึก เราเพียงแต่ทำเส้นหรือสีเหมือนเขา แต่พลังที่แฝงอยู่โดยความรู้สึกที่แท้จริงและจริงใจไม่มี ถ้าเป็นสมัยนี้คงเรียกว่างานไม่มีคุณภาพละกระมัง

๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น.

พวกที่ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการต่าง ๆ เพื่อทำกิจกรรมของนักศึกษาไม่ค่อยมีเวลาเข้าห้องปฏิบัติงานหรือห้องเรียน ท่านวิจารณ์ว่า เวลาจัดงานละก็เก่ง เวลาเรียนน่าจะเก่งหรือขยันเหมือนกับตอนจัดงาน

ครั้งหนึ่งและหลายครั้ง พวกเราหนีชั่วโมงเรียนไปดูหนัง (สิ่งบันเทิงยุคโน้นที่ดีที่สุดในความคิดของพวกเรา) ท่านอาจารย์จะเข้ามาตรวจงานตอนบ่าย พบว่าพวกเราหายไปสองสามคน ท่านจะโกรธ พวกที่ทำงานอยู่ไม่หนีไปไหนจะโดนท่านว่าฝากไว้

“ฉันไม่เข้าใจว่าพวกนายทำไมไม่ทำงาน ใครบังคับให้นายมาเรียน” และอีกหลายคำพูด ท่านจะโมโหขึ้นเรื่อย ๆ บางครั้งท่านจะเตะเก้าอี้กตัวที่ตั้งเกะกะอยู่แถวนั้นล้มลง ท่านจะเดินออกจากห้องไป ไม่กลับมาอีกเลยในวันนั้น วันรุ่งขึ้นตัวดีเหล่า

นั้นโผล่หน้ามาเรียนเฉย ท่านจะไม่พูดถึงเรื่องเมื่อวานนี้เลย เพื่อนจะถ่ายทอดเหตุการณ์เมื่อวานให้ฟัง ถ้าไม่คิดไม่มีอะไร ถ้าฉุกคิดสักนิดเราจะรู้สึกว่าท่านเสียใจเพียงไหน ที่ลูกศิษย์ที่อ้างว่ารักวิชาศิลปะมาเรียนศิลปะแล้วไม่ชอบทำงานศิลปะ

ท่านจะพูดเสมอว่า เด็กไทยมีอุปนิสัย (ทางศิลปะ) แต่ท่านไม่เข้าใจว่าทำไมถึงไม่ชอบทำงานศิลปะ อุปนิสัยอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับสร้างสรรค์งานศิลปะจะต้องมีความเพียรพยายามและต้องหุ่มเทให้อย่างมากที่สุดติดต่อกันตลอดชีวิตถึงจะสรรค์สร้างงานศิลปะที่เป็นศิลปะที่แท้จริงได้ โดยที่ท่านได้ปฏิบัติตัวของท่านเองเป็นตัวอย่าง มาทำงาน ๗ โมงเช้าเลิกงานประมาณ ๖ โมงเย็น หรือกว่านั้น ท่านได้ปฏิบัติติดต่อเป็นกิจวัตรเป็นเวลา ๓๐ – ๔๐ ปี แทบจะไม่มีวันหยุด ชีวิตของท่านได้อุทิศให้ศิลปะและการสอนศิลปะอย่างแท้จริง

หลายท่านอาจเข้าใจว่าท่านศาสตราจารย์ศิลป์ วางหลักสูตรการเรียนศิลปะเน้นหนักไปทางศิลปะตามแบบอย่างยุโรป ซึ่งก็ถูก แต่ไม่ถูกทั้งหมด ท่านได้บรรจุวิชา Research Thai Art หรือวิชาวิจัยศิลปะไทยเข้าในหลักสูตรการเรียนการสอนในคณะจิตรกรรมฯ เป็นวิชาที่นักศึกษาศิลปะทุกคนจะต้องเรียน เป็นการปูพื้นไม่ให้ลืมศิลปะของชาติ ตั้งแต่เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรจนถึงปี ๓

ผลการวางหลักสูตรของท่านนี้ ส่งผลมาเป็นสาขาศิลปไทย เป็นสาขาวิชาหนึ่งในคณะจิตรกรรมฯ ปัจจุบันผลิตบัณฑิตออกมาหลายรุ่นและสามารถสร้างสรรค์งานศิลปะไทยร่วมสมัย เป็นที่ยอมรับของสังคม งานเหล่านี้ติดตั้งแสดงอยู่ตามอาคารสมัยใหม่ของสถาบันการเงิน และโรงแรมใหญ่ ๆ ทั่วไปในกรุงเทพฯ

นับว่าเป็นโอกาสที่น่ายินดีและภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งของลูกศิษย์ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และศิษย์ศิลปากรทุกท่าน ที่เราได้มีพิพิธภัณฑ์ฯ ศิลป์ พีระศรี ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ สมตามความใฝ่ฝันของพวกเราทุกคน พืชผลที่ท่านอาจารย์ได้หว่านไว้ขึ้นงอกงาม กระจายไปทั่วทุกแห่งหนในวงการศิลปวัฒนธรรม.

อวบ สาณะเสน

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

หลายเรื่องหลายรสจากอาจารย์ศิลป์

พวกเราจิตรกรรมฯ มันไฟแรง ตอนเรียนปี ๒ ปี ๓ มักจะบ่นเรื่องที่อาจารย์ท่านให้ทำงานเกี่ยวกับสถาปัตย์ เขียนโบสถ์เขียนวัด ทำ Decoration ทำ Interior อะไรต่าง ๆ พวกเราบอกว่ามันเสียเวลา ผมก็เลยถามอาจารย์ว่า

"อาจารย์มีนโยบายวางหลักเอาไว้ยังไงครับที่สอนศิลปะมีชั้นปีสามและปีห้า" อาจารย์ท่านตอบว่า

"ลูกศิษย์ฉันต้องไม่อดตายก่อน"

คิดไปคิดมาก็ถูกของท่าน ในภาวะสังคมสถานการณ์ขณะนั้นมันจำเป็นพวกเราต้องเรียนรู้ทุกอย่าง

เรื่องศิลปะกับเรื่องเรียนนี่ท่านแยก ท่านพยายามแยกไม่ปนกัน คือ นักศึกษาจะทำงานเป็นศิลปินมากไปนี่ท่านเบรดทันที ท่านถามว่า นายเรียนไอ้นั่นไอ้นี่เข้าใจดีแล้วหรือยัง นายไม่เรียนแล้วนายจะทำได้ยังไง

ท่านต้องการให้คนอ่านหนังสือ ใครไม่อ่านหนังสือท่านก็บ่นว่า

"นายไม่อ่านหนังสือ นายจะรู้อะไร"

อาจารย์ศิลป์สอนทฤษฎีสีนี่ถึงลูกถึงคน

"สีคอมพลีเมนทารีเป็นยังไง" ท่านถาม แล้วก็เอากระดาษสีแดงตัดเป็นวงกลมมา เอากระดาษขาวแผ่นใหญ่ออกไปวางกลางแดดเลย ลูกศิษย์ออกไปดูกันทุกคน แล้วท่านก็เอากระดาษสีแดงวงกลมนั่นวางลงไปบนกระดาษขาว สักครู่ก็ดึงกระดาษสีแดงออกมา แล้วถามว่า

"นายเห็นสีคอมพลีเมนทารีไหม"

เห็นจริง ๆ เลย ทุกคนเห็นวงกลมสีเขียวจริง ๆ นี่เป็นวิธีสอนทฤษฎีสีของท่านที่ไม่มีใครลืม

เวลาตรวจงาน Painting ผมเขียน Still life ผลไม้ ไอ้เรามันพวกช่างฝีมือเขียนเก็บรายละเอียดหมด เงาะงี้เขียนขนเงาะเลย สวย เราก็ว่าของเราสวย ท่านมาถึงเห็นเข้าตบหลังเราเลย

"สวยไปนาย" เราก็ลองเขียนใหม่ เขียนแบบสเก็ตช์ ๆ เป็นทีพู่กัน ท่านเดินมาดูอีกที

"ไม่สวยไปนาย" ผมก็ยัวะ พูดออกมาว่า

"อาจารย์จะเอายังไงล่ะ...สวยก็ไม่เอา ยังงี้ก็ไม่เอา" ท่านก็หัวเราะบอกว่า

"เขียนให้ดีสินาย" เขียนให้ดีนี้ไม่ได้หมายความว่าจะต้องสวย คือท่านหมายถึงเขียนให้พอดี อย่าหลงฝีมือเกินไป หรือซุ่ยเกินไป

มีเรื่องขำเกี่ยวกับอาจารย์ศิลป์ มีอยู่วันหนึ่ง ท่านเข้าไปสอน Painting ใครก็ไม่รู้ Paint แล้วไม่ค่อยดี อาจารย์ท่านก็ว่า

"สีดิบนาย...สีดิบ...สีมีตั้งเยอะแยะ...นี้สีดิบนาย...สีดิบ..." แล้วท่านก็คว้าพู่กันมา Paint สาธิตเลย เขียนใหญ่ ยิ่งเขียนยิ่งเละ

"ไม่ได้นาย ฉันไม่มีชำนาญนาย..." วางเลย วางพู่กันเลย...ท่าน Sincere ดี ทิ้งไปนานทำไม่ได้ก็บอกว่าทำไม่ได้

อนันต์ ปาณินท์ เขาทำสมัยใหม่ด้วยสีเทียน ทำรูปใหม่เป็นภาพ Abstract พวกเราก็ดู ก็เชียร์กันใหญ่ สวย แล้วก็ชวนกันไปหาอาจารย์

"อาจารย์ เชิญไปดูงานของอนันต์หน่อยสิครับ" อาจารย์กำลังปั้นอยู่ในห้องก็วางมือเดินนำหน้าพวกเราออกมา ท่านคงนึกว่ารูปอะไรนะถึงขนาดต้องมาเชิญท่านออกไปดู พวกเราก็เชียร์เพราะว่ามันสวย อาจารย์ท่านก็หยุดดูแล้วก็พูดกับอนันต์

"ดีนาย...นายทำเล่นที่บ้านสิ"

อาจารย์ศิลป์นี่อย่าไปต้มท่านเลยทางศิลปะ ใครไปเขียนหลอกท่าน ท่านมองด้วยหางตานี่แสบแล้ว เราสะดุ้งเลย ทำงานโกหกท่านไม่ได้หรอก ทำหลอกเป็นบุฟฟ่ง บุฟเฟ่ (Bernard Buffet) นี่ท่านมอง ๆ ดูถูกเอา

อาจารย์ท่านให้งาน Composition ทุกอาทิตย์ อาทิตย์นี้ออกแบบภาพเขียนประดับร้านอาหาร อาทิตย์นี้ออกแบบเซรามิก อาทิตย์นี้ออกแบบอะไรต่ออะไร ท่านบอก Subject ให้ทำทีละอาทิตย์ ๆ ให้สเก็ตช์ดีไซน์ตอนเช้า ๓ ชั่วโมง ตอนเย็นเรียกเก็บงาน เป็นอย่างนี้ทุกอาทิตย์ ไอ้พวกเราก็หัวดีสมคบกันเข้าไปหาอาจารย์แล้วก็แนะนำท่านว่า

"อาจารย์ให้โปรแกรมคอมโพสิชันมาทั้งปีเลยสิ พวกผมจะได้มีเวลาไปค้นคว้าเพื่อจะทำเรื่องตามโปรแกรมให้ดี"

อาจารย์ท่านตอบสวนมาทันทีเลย

"นายก็กินข้าวมื้อเดียวสิ อิ่มทั้งปี"

ท่านรู้ทันว่า ไอ้พวกเรามันไม่ทำไม่ค้นคว้าทั้งปีหรอก มันก็ทำแค่ ๒ – ๓ วัน ตอนใกล้จะหมดปีนั่นแหละ ท่านรู้ทัน

นักศึกษาถ้าไม่ทำงานหรือทำงานส่งไม่พอหรืองานไม่ดี อาจารย์ท่านเข้ามาในห้องเรียกไปว่าเลย

"นาย นี่งานนายใช่ไหม...ฉันว่านายออกไปเอ่เอ๊ะดีไหม" ทำท่ากล่อมลูกประกอบเสียด้วย ปากจัดจริง ๆ นักศึกษาหญิงคนนั้นถึงกับร้องไห้เลย

อาจารย์นี่เวลาใครทำงานดี ใบหน้าท่านก็จะเปล่งปลั่ง ท่านดูไปก็ปลื้มไป

"ดีนะนาย...แก้ตรงนี้นิดหน่อย" ท่านมันของท่าน เวลาดูงานดี ๆ แต่ถ้างานไม่ดีนะ ท่านเซ็งจริง ๆ ท่านหาวเลย บางทีก็หาวจริง บางทีก็แกล้งหาวหงุดหงิด แต่ท่านรู้เลยนะถ้าเราตั้งใจทำ แต่ทำไม่ได้ ท่านไม่ว่าสักคำ ใครขี้เกียจงานนี่ท่านรู้ ท่านด่าทันที

อาจารย์ท่านชอบให้คนพูด ให้รู้จักคิด รู้จักแสดงออก บางวันท่านก็ตั้ง

Subject ให้พูด เอ้า...วันนี้พูดเรื่อง *"แม่"* ให้ทุกคนพูดเรื่องแม่ ไอ้พวกเราก็งง พูดยังไง พูดเรื่องแม่ ท่านก็ยกตัวอย่าง

"นายพูดไปสิ แม่พระ แม่ธรณี แม่บังเกิดเกล้า แม่อะไร ๆ ...แม่โขงไม่เอานะนาย" คือท่านพยายามให้เราคิด ให้ใช้สมองเคลื่อนไหวไปตลอดเวลา ให้นึกเข้าไป นึกเข้าไป ให้ความคิดกว้างขวาง

ตอนนั้นอยู่ปี ๔ อาจารย์สอน Critic ท่านก็หยิบเอารูปของศิลปินมาคนหนึ่ง เป็นรูปเรือ มีท้องฟ้าฉาบสีชมพู สีแดง พระอาทิตย์กำลังตก อาจารย์ท่านก็กล่าวชมว่า ภาพนี้น่ะสวย เป็นธรรมชาติ งามมาก แล้วถามว่า

"นายว่าไง" ผมบอก *"ส.ค.ส."* ท่านยัวะใหญ่ ด่าใหญ่

"นายตาไม่ถึง...ไม่รู้จักความงาม ไม่รู้จักดูธรรมชาติ...นายไม่เห็นแสงสว่างที่งดงามตอนพระอาทิตย์ตก..."

พอขึ้นปี ๕ ท่านก็เอาไอ้รูปนี้แหละชูขึ้นมาวิจารณ์

"แย่มากนาย...ไม่สวยนะนาย เป็น ส.ค.ส." ผมก็เลยบอกว่า

"อ้าว เมื่อปีก่อนอาจารย์ชมว่ามันสวยงามมากไงล่ะ" ท่านตอบหน้าตาเฉยว่า

"ใช่นาย...แต่ตอนนั้นนายอยู่ปีสี่นี่นาย ตอนนี้นายรู้ นายเข้าใจขึ้นมากแล้ว"

ไม่ใช่อะไรหรอก ท่านต้องการให้เราหัดวิจารณ์ หัดพูดแสดงความคิดออกมา ท่านไม่ชอบให้ไปเออ ๆ ครับ ๆ ตามท่าน ชอบให้เถียง ให้วิจารณ์

ความจำอาจารย์ฝรั่งนี่แม่นมาก ตอนนั้นผมเรียนปีที่ ๔ อาจารย์ก็ให้ไปสอน Composition แทนท่านที่คณะมัณฑนศิลป์ อาจารย์แกไม่เคยเห็นหน้านักศึกษาเลยนะ ผมก็หอบผลงานนักศึกษาเข้าไปหาแกเพื่อให้คะแนน อาทิตย์นั้นก็ตรวจให้คะแนนกันเสร็จเรียบร้อย อาทิตย์ต่อมาผมก็หอบงานเข้าไปอีก ท่านจำได้งานของใครเป็นยังไง ท่านบอกว่านายคนนี้นะ ดราวก่อนเขาทำอย่างนั้นนะ ไอ้เราคนสอนยังจำไม่ได้ ท่านแม่นจริง ๆ

การให้คะแนน อาจารย์ท่านฉลาดมาก นักศึกษารู้ก็คงไม่ค่อยชอบ คือมันเป็น Psychology ในการให้คะแนนของอาจารย์ฝรั่ง ท่านจะบอกเลยว่าคนนี้สไตล์นี้เขาเคยได้คะแนนมากแล้ว เขาทำดีอีกก็จริง แต่อย่าให้คะแนนมาก ให้ตกไปเลย หรือลดลงไป เขาจะได้หาแนวทางอื่นไม่ติดในสไตล์ ไม่ใช่ไปลงโทษอะไร ไม่ต้องการให้ซ้ำซาก ข้อสำคัญท่านดูคุณภาพ เด็กเก่งท่านไม่ดูฝีมือ ท่านดูคุณภาพ ท่านจะบอกเลยว่าเด็กคนนี้จะไปไกลแค่ไหน ท่านจะบอกว่าคนนี้เป็นช่างฝีมือ คนนี้ออกไปเป็น Creative ได้ มองการณ์ไกล การให้คะแนนก็ปรับไม่ให้ขึ้นไม่ให้ลง ท่านปรับเก่ง คือคนไหนจะเหลิงเกินไปก็ดึงคะแนนลงมา ถ้าอ่อนเกินไปก็ให้คะแนนเป็นกำลังใจ ท่านเก่งมาก ไม่มีครูที่ไหนดีเท่าอย่างนี้

ปี ๕ สุดท้ายนี่อาจารย์ท่านสอนหนัก มีเหลือเรียนกันน้อยคน บางที ๒ – ๓ คนเท่านั้น ตอนนั้นไอ้พวกเราก็กำลังชอบ กำลังหลงสไตล์ ต้อง*ปิคาสโซ*ถึงจะสมัยใหม่ เราก็บอกว่า*คิวบิสม์*มันดีกว่า หรือ*เซอร์เรียลลิสม์*มันดีกว่า หรือ*ฟิวเจอริสม์*ดีกว่า ท่านก็บอกว่า

“วิธีไหนก็ได้ ถ้ามันดี มันก็ดี อย่าไปดูเรื่องสไตล์ สไตล์มันเป็นแฟชั่นนาย...เดี๋ยวก็เรียลลิสติค เดี๋ยวก็ไม่เรียลลิสติค แต่งานนั้นมันดีหรือเปล่า ถ้ามันดีมันก็ดี” ท่านให้ตัดสินด้วยคุณภาพ ไม่ให้ตัดสินด้วยสไตล์ ศิลปะหรือไม่นี่ ท่านบอกต้องร้อยปีเป็นข้อพิสูจน์ ท่านว่า

“ฉันว่าปิคาสโซ่เหลือไม่กี่รูปน่ะนาย” ผมจำแม่นเลย

“เขาฉลาดนาย...เขาเล่นไปเรื่อย ๆ ...กิมมิค...กิมมิค...เขาเล่นมากนาย...แต่บลูพีเรียดสำคัญ...”

อาจารย์ศิลป์ท่านบอกศิลปะนี่มันมีเป็นชั้น ๆ เป็นระดับ ๆ ไม่อย่างนั้นอะไร ๆ ก็เป็นศิลปะหมด เป็นศิลปะหมด ท่านบอกว่าศิลปินมันเป็นศิลปินอยู่แล้วแต่มันต้องมีระดับของมัน ไม่อย่างนั้นจะมีแบ่งระดับกันได้ยังไง *เลโอนาร์โด, ไมเคิลแอนเจโล* มันอยู่ที่ความรู้ สติปัญญาของศิลปินแต่ละคน มันไม่เหมือนกัน ไม่ใช่ได้ชื่อว่าศิลปินแล้วก็เป็นศิลปินยิ่งใหญ่กันหมด มันต้องรู้ว่าเป็นศิลปินขนาดไหนด้วย

อาจารย์สอนประวัติศาสตร์ศิลป์ สอน Critic ตำราท่านเก็บไว้ในลิ้นชักตู้ไม้มีอยู่วันหนึ่ง *คุณจำนงค์* คนขับรถเอากุญแจลิ้นชักของท่านไป ท่านหาไม่เจอ ย้วะ

มาก ต่อยลิ้นชักเปรี้ยงเลย ลิ้นชักพัง แล้วท่านกระชากลิ้นชักหยิบตำราออกมา แล้วทำนิ่งเฉย มองหน้าพวกเรา สักครู่ก็หัวเราะอารมณ์ดี สอนต่อ

บางวันอาจารย์ท่านสอนถึงค่ำมืด สอน Critic ปี ๔ ปี ๕ ท่านมันของท่าน พวกเราก็มัน คุณมาลินีท่านเลิกจากงานก็มาดอยอาจารย์ตั้งแต่เย็นจนค่ำมืด อาจารย์ยังไม่เลิกสอน ก็มีเสียงลอยจากห้องชั้นนอกเข้ามาว่า

"จะค้างที่นี่กันหรือไงคะ"

รุ่นผมนี่จบยากจริง ๆ ปีสุดท้ายนี่ทำ Large Composition ทำด้วยสีฝุ่น สมัยก่อนไม่มีสตางค์พอจะซื้อสีน้ำมัน วิธีทำก็ต้องสเก็ตช์ให้อาจารย์ศิลป์ดูก่อน ท่านก็ถามว่าทำเรื่องอะไร ทำยังไง Study ยังไง เอาคนมาเป็นแบบ Study หรือเปล่า พอท่านพอใจ ผมก็ลงมือทำ ผมทำงานเร็ว ไม่ช้าก็เสร็จ คนอื่นเขายังลงพื้นกันอยู่ อาจารย์ท่านมาตรวจของผม ท่านบอก *"ไม่ได้เรื่อง"* ให้ลบออก ทำใหม่ ผมเจออยู่ ๔ ครั้ง ทำลบ ทำลบ อยู่ ๔ ครั้ง สีฝุ่นนี่มันลบได้ พอเสร็จเรียบร้อยท่านก็ให้คะแนน ไม่ได้คะแนนดีเท่าไหร่ ผมก็ถามว่า

"อาจารย์ รูปสุดท้ายนี่ดีไหม"

"ฉันว่ารูปแรกดีกว่านาย" ท่านตอบเฉยเลย

"แล้วทำไมอาจารย์ให้ผมทำอีกล่ะ" ผมยั๊วะจริง ๆ

"ก็นายอยากทำเร็ว... ทำมากไม่ดีหรือ ?... ทำมากดีกว่าใช่ไหม?"

ผมเจอเข้าไป ๔ รูปนี่หน้ามืด

ตอนพวกเราไป Seascape กันที่บางแสน แถวเขาสามมุก *วิภา ตันบุญเด็ก* เขาซ้อนท้ายจักรยานลงจากเขาสามมุก รถมันล้ม วิภาหน้าไถไปกับพื้นถนนเลย มีคนโทรศัพท์ไปบอกอาจารย์ที่บ้านในกรุงเทพฯ ตอนตีสอง ท่านสั่งให้คุณจำนงค์ขับรถพาท่านไปบางแสนทันที เป็นห่วงมาก ไปดูแลลูกศิษย์เลย ใจท่านอยู่กับนักศึกษา

อาจารย์นี่ช่วยผมเยอะ เวลาผมไม่มีสตางค์ คืออาจารย์ท่านชอบเขียนบทความไปลงหนังสือหรือพิมพ์เป็นเล่มเล็ก ๆ ของกรมศิลปากร ท่านให้ผมเขียนภาพประกอบบทความ แล้วก็ให้สตางค์ ผมยังจำได้ เขียน Perspective ๔๕ องศา

ลายเส้นประกอบเรื่องภาพเขียนไทย มีอยู่ ๒ คน ผมกับ*พี่แต๋ว สุวรรณี สุคนธา* ท่านก็ให้สตางค์ ๕๐ – ๑๕๐ บาท ตามผลงาน เอาทั้งนั้น ตอนนั้นไม่มีสตางค์

วันหนึ่งผมเล่นไวโอลิน *เพลงอเว มาเรีย* ในห้อง ท่านก็เข้ามา มาถึงก็พูดขึ้นว่า

"นายไม่เข้าใจ...เพลงอเว มาเรีย นะนาย ต้องอย่างนี้" ท่านทำมือยกมือยกไม้ แล้วก็ร้องออกมาอย่างกับแสดงโอเปร่า เพื่อแนะนำให้เล่นอย่างมีความรู้สึกมากกว่านี้ ไอ้ที่เราเล่นน่ะใช้ไม่ได้ เรานะเล่นผิว ๆ มันต้องลึกซึ้งกว่านี้

"ถ้าเราไม่เข้าใจศาสนาคริสต์เราจะเล่นเพลงอเว มาเรีย ได้ยังไง" ท่านสอน

อาจารย์ท่านชอบ*บีโธเฟน* ท่านเปิด*ซิมโฟนีนัมเบอร์* ๕ อยู่เรื่อย ท่านบอกว่ามันเป็น Mass เป็นก้อนแบบประติมากรรมของ*ไมเคิลแอนเจโล*

อาจารย์ท่านส่งเสริมมากเรื่องเพลงเรื่องดนตรี หนัง *"แฟนตาเซีย"* มาฉาย ท่านแจกสตางค์ให้ไปดูเลย คนละ ๕ บาท

ผมเรียนจบแล้ว ผมก็เข้าไปคุยกับอาจารย์

"นายเป็นศิลปินไม่ได้หรอก" อาจารย์ท่านว่า

"ทำไมอาจารย์ ? ผมจบมา ผมเป็นศิลปินไม่ได้ ทำไมครับ" ผมถาม ซักยังจะขึ้นมาเหมือนกัน

"รู้มากไป" ท่านตอบ *"นายรู้มากไป คนรู้มากเป็นศิลปินไม่ได้นาย"*

แล้วท่านก็ให้ผมสอนหนังสือ สอนคณะมัณฑนศิลป์ รู้มากก็ไม่ได้ ท่านไม่ให้เป็นศิลปิน แล้วมันก็จริงอย่างท่านว่า รู้มากในเรื่อง Academic นี่มันปอด มันคิดมาก

ตอนผมไปสอนคณะมัณฑนศิลป์ท่านให้หลักผมไว้อย่างหนึ่งว่า

"นายต้องสอนคนไม่เก่ง การสอนศิลปะนี่ให้ดูแลคนไม่เก่งให้มาก คนเก่งไม่ต้องไปดูแลมาก เขาเก่งแล้ว ให้ไปดู ไปช่วยคนที่เขาไม่ค่อยมีนิสัย ทำไม่ค่อยได้"

บางทีท่านลากคนที่ไม่เก่งไปสอนเลยตอนเย็น ท่านเอาใจใส่แนะนำดีมาก เป็นคุณสมบัติของครูแท้ ๆ ครูโบราณเขาสอนคนที่ไม่เก่ง ครูอย่างอาจารย์ศิลป์ไม่มีแล้ว ผมไปเมืองนอกหรือถามคนที่เขาไปเรียนมา เขาบอกครูอย่างอาจารย์ศิลป์ที่สอนกันถึงพริกถึงขิงนี่ไม่มีแล้ว

ผมกับ*สมบัติ วรรณทรัพย์* ถ่ายรูปอาจารย์ฝรั่ง เสร็จแล้วก็อัดและติดการ์ดอย่างดีนำไปมอบให้ท่าน

"เป็นศิลปะนาย" ผมกับสมบัติยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ ภูมิใจผลงานที่อาจารย์ชอบมากถึงกับชมว่าเป็นศิลปะ หวังว่าท่านคงจะเอาไปใส่กรอบแขวนที่บ้าน

พอออกมาจากห้องก็สวนกับเพื่อนนักศึกษาหญิงคนหนึ่ง เขาเข้าไปในห้องอาจารย์ สักครู่ก็เดินยิ้มถือรูปอาจารย์ศิลป์ออกมา บนรูปนั้นมีลายเซ็นอาจารย์เรียบร้อย สมบัติยิ้วะมาก

"อะไรวะ ! อุตส่าห์อดหลับอดนอน ล้างอัดรูปทั้งคืน...ผู้หญิงขอหน่อยเดียว...เซ็นให้เค้าไปเฉยเลย..."

ถ่ายรูปอาจารย์ฝรั่งนี่ง่ายมาก พอยกกล้องท่านก็หันหน้าเข้าใส่แล้ว เคยคิดกับสมบัติว่าจะถ่ายอาจารย์ฝรั่งเป็นภาพยนตร์ ๑๖ มม. ผมเห็นตอนเช้า ๆ ท่านมาถึง ๗ โมง มาไขประตูห้องก๊อกแก๊ก ๆ น่าถ่ายเป็นหนังไว้ ก็ได้แต่คิดอย่างเดียว กล้องไม่มี สตางค์ก็ไม่มี น่าเสียดาย

"พรุ่งนี้ก็สายเสียแล้ว" จริง ๆ.

ไข่มุกด์ ชูโต

ประติมากร

พบอาจารย์ศิลป์ที่ตึกผู้ป่วยนอก ศิริราช

เช้าหนึ่ง ฉันพาพ่อผู้ชราไปตรวจโรคที่โรงพยาบาลศิริราช ณ ตึก O.P.D. หรือตึกผู้ป่วยนอก เมื่อได้วางบัตรแล้วก็มานั่งกับพ่อบนม้ายาวที่แผนกนั้นได้เตรียมไว้ให้ผู้ป่วยและญาติ ดอยการหยิบบัตรขึ้นมา นั่นคือถึงคิวที่จะถูกเรียกชื่อตามบัตรพาไปให้แพทย์ตรวจ โดยคุณพยาบาลจะกรอกเสียงตามไมโครโฟนเรียกชื่อผู้ป่วยเสียงหวานบ้าง ดุบ้างตามอารมณ์

เมื่อฉันนั่งสักครู่ ก็อดที่จะกวาดสายตามองผู้คนรอบข้างไม่ได้ บนม้ายาวอีกตัวหนึ่ง ฉันเห็นท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี นั่งยิ้มบริสุทธิ์มองฉันอยู่แล้ว ในมือมีหนังสือพิมพ์ “บางกอกโพสต์” (นี่ไม่ใช่การโฆษณานะ) ผู้ที่นั่งอยู่ด้วย คือ *คุณจำนงค์* ซึ่งเป็นทั้งคนรถ เลขานุการ นักการ จิปาถะ ซึ่งเมื่อแรกเราเข้ามาเรียนที่ศิลปากรใหม่ ๆ เรายกมือไหว้ คิดว่าเป็นอาจารย์ด้วยมาดบุคลิกของเขา ในทำนองเดียวกัน ก็คิดว่าอาจารย์อีกหลายคนเป็นภารโรง ใช้ให้ยกของไปซะเลย

ฉันรีบเข้าไปยอบกายลงกราบถึงตัก อันเป็นกริยาที่ใครเห็นก็ชมว่าฉันน่ารักตรงนี้แหละ

“หนูไม่ไปเรียนหรือ เช้า ๆ นี้”

แน่ะ ! ฟังท่านสิ แทนที่จะถามว่าเราเจ็บป่วยเป็นอะไร ห่วงเรื่องการเรียนทุกทีสิน่า

“พาพ่อมาหาหมอค่ะ” ฉันตอบพลางชี้ไปทางชายชราที่ฉันพามา

“คุ้นพ่อเหรอนั่น ฉันคิดว่าปู่อีก” ท่านเลิกคิ้วดกหนาสีเทาขึ้น นัยน์ตาใสสีอ่อนสวยฉายแววฉงน น่าสนเท่ห์

“พ่อค่ะ พ่อเอาแต่ทำงาน และเรียนมากจนแต่งงานช้า แล้วยังมีลูกช้า พ่อแก่กว่าหนูตั้งห้าสิบห้าปีแน่ะค่ะ”

"ตอนฉันมาอยู่เมืองไทยนั่นน่ะ ฉันมีลูกที่ฟลอเรนซ์แล้วนะ ตอนนี้เขาจบมหาวิทยาลัยแล้ว ทั้งคู่ทำงานนานแล้ว แล้วฉันก็มีหลานตัวโต ๆ แล้ว"

สายตาของท่านทอดไปไกล มีแววอาทรห่วงใยในผู้ที่ถูกกล่าวถึงเพียงครู่เดียวก็สลัดอาการนั้นออกไป คล้ายกับตัดใจไม่นึกถึงอีก โดยหันมายิ้มกับฉันอย่างเอ็นดู

ฉันเหลียวไปมองพ่อ เห็นหันมาทางเราอย่างสนใจ ท่านชื่นชมอาจารย์ของฉันมากเชียว ฉันจึงกราบเรียนอาจารย์ว่า

"เดี๋ยวหนูจะพาพ่อมารู้จักกับอาจารย์ พ่อหนูสนใจอาจารย์มากเลยค่ะ"

แล้วฉันก็ไปพาพ่อมายังม้านั่งที่อาจารย์นั่งอยู่ อาจารย์ลุกขึ้นยืนต้อนรับด้วยท่าทางของชาวตะวันตกที่งดงาม ส่วนพ่อของฉันก็ใช่เล่นเสียเมื่อไหร่ ทั้งสองเชคแฮนด์กันยังกะทูตของสองนครใหญ่มาพบปะปฏิสันถารกันอย่างไรอย่างนั้นเลย

หลังจากจับมือกันแล้ว อาจารย์ก็ยกมือขึ้นพนมไหว้พ่อของฉันซึ่งมีอายุมากกว่ามาก อย่างเห็นได้ชัดตามสังขาร

"สวัสดีคร้าบ คุณพระ"

อาจารย์หักทาย หลังจากพ่อของฉันแนะนำตัวแล้ว ดูสิ นอกจากอาจารย์จะเชี่ยวชาญในศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างแตกฉานแล้ว ยังทราบถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย เรียกบรรดาศักดิ์ได้ถูกต้องอีก

ทั้งสองลงนั่งสนทนากันด้วยสันถวไมตรีอันดียิ่ง (ขอยืมคำโฆษณาการของรัฐบาลมาใช้หน่อย) โดยอาจารย์พูดภาษาอังกฤษสำเนียงอิตาเลียน และพ่อของฉันพูดภาษาอังกฤษสำเนียงไทย เพราะพ่อคงไม่คุ้นภาษาไทยสำเนียงอิตาเลียนของอาจารย์เป็นแน่

ฉันสะดุ้ง เมื่อได้ยินเสียงประกาศเรียกชื่อทางไมโครโฟนของคุณพยาบาลประกาศเรียกชื่อพ่อของฉันอย่างพิลึกกึกกือว่า

"พระภิกษุมัญชุวาที"

แท้จริงแล้วในบัตรของพ่อ คือ *พระมัญชุวาที (โชติ ชูโต)* เป็นราชทินนาม

ที่ได้รับพระราชทาน แปลว่า ผู้มีวาจาอันชาญฉลาดหลักแหลม หมายถึงการเจรจาแบบพิธีการทูต พ่อเป็นข้าราชการบำนาญของกระทรวงการต่างประเทศ

ฉันรีบพาพ่อซึ่งตลอดชีวิตไม่เคยบวชเรียนเลยไปที่เคาน์เตอร์ ก่อนที่คุณพยาบาลผู้นั้นจะโกรธเกรี้ยวในความล่าช้า เธอมองเราสองคนพ่อลูกเหมือนมองตาสีตาสาผู้ไม่รู้ภาษาอย่างรำคาญ ๆ

"ยังไม่ได้เรียก ไปนั่งคอยก่อน"

"ผมแหละครับ พระมัญชุวาที วงเล็บ โชติ ชูโต ครับ"

พ่อเรียนอย่างนอบน้อม เธอในชุดขาวกระดำกระด่าง ค้อนตาถลน

"ใครจะไปตรัสรู้ล่ะ สึกออกมาจนผมดำแล้ว ยังใช้คำเรียกตัวเองเป็นพระอยู่อีก"

ฉันก็มีเขี้ยวเล็บเหมือนกันนี่นา เลยเรียนตวาดถามไปว่า

"คุณรู้จักคำว่าราชทินนามไหม ขุน หลวง พระ จมื่น พระยา น่ะ"

จนแต้มขนาดนี้แทนที่จะขอโทษ กลับตะคอกอีกว่า

"เข้ามา" แล้วเดินสบัดก้นมะฮึมตะลัมนำหน้าพ่อเข้าไปในห้องตรวจโรค

เฮ้อ ! ทำไมความโง่ และความไม่ดี จึงมักจะอยู่คู่กับคนขี้ริ้วอย่างหล่อนด้วยไม่รู้สินะ

ฉันกลับมานั่งกับอาจารย์ เพื่อรอพ่อได้รับการตรวจให้เสร็จเรียบร้อยเสียก่อน พลางถอนใจใหญ่

"เขาดุอะไร" อาจารย์หันมาถามอย่างห่วงใย

ฉันเล่าเรื่องให้ฟัง อาจารย์เปิดปากหัวเราะกว้างเหมือนเด็ก ๆ จนหน้าตาแดงไปหมด ฉันก็หัวร่อด้วยอย่างสนุกสนาน แล้วอาจารย์ก็ทำหน้าตาเลียนแบบเธอผู้นั้นเหมือนอย่างกับอะไรดี อันวิชาล้อเลียนผู้คนฉันก็ได้มาจากอาจารย์นี่แหละ เป็นวิชาแถมมาอีกวิชาหนึ่ง แล้วแต่ใครจะรับมาได้

ในขณะที่อาจารย์กำลังสอนวิชา Critic หรือวิชา History of Art หรือ Style of Art หรือ Aesthetic เหล่านี้นั้น อาจารย์จะสอนในห้องทำงานชั้นในของอาจารย์เอง อย่างถือเป็นเรื่องสำคัญมากที่ใครจะเข้าพบไม่ได้

แต่ผู้เป็นใหญ่ที่สุดในกรมศิลปากรก็มักจะเข้ามาหาอาจารย์ ขัดจังหวะการสอนอย่างไร้มรรยาท ส่งเสียงบีบแบนยืดยานรำคาญหู ล้วนแต่ทวงถามสิ่งที่เขาใช้งานอาจารย์ลงมาเพื่อชื่อเสียงของตัวเขาเอง

"ไอ้นั่นเสร็จหรือยังล่ะ อาจารย์" "ไอ้นี่เสร็จหรือยังล่ะ อาจารย์"

เมื่อเขาพาร่างอุ้ยอ้ายออกไปแล้ว อาจารย์ของเรารีบล็อคประตูห้องยกมือทั้งสองข้างไว้เหนือศีรษะ ทำนิ้วชี้และนิ้วกลางของทั้งสองมืองอโค้งเข้าหากันเป็นรูปเขาสัตว์ แล้วทำหน้าทำตาให้พวกเราดู เป็นที่เข้าใจว่า โง่เหมือนวัวเหมือนควายอย่างนั้นแหละ

ในทางเดินบนตึก O.P.D. นั้น ฉันเห็น*ท่านศาสตราจารย์ น.พ.สุด แสงวิเชียร* เดินก้มหน้าก้มตาผ่านมา ครั้นเห็นอาจารย์ศิลป์ ดนรถ และฉันหัวเราะกันอย่างใหญ่หลวงในการล้อเลียนพยาบาลขี้ริ้วผู้นั้น แทนที่จะนั่งหน้าแห้งคอยคิวการเข้าตรวจอย่างผู้ป่วยทั้งหลาย ก็ชำเลืองมอง ทันทีที่เห็นอาจารย์ ท่านก็หยุดชะงักและกรากเข้ามาไหว้อย่างนอบน้อม

"อ้าว ! อาจารย์" ท่านทักอย่างยินดีแถมประหลาดใจ *"ทำไมมานั่งที่นี่ล่ะ ทำไมไม่ไปหาผม หรือใครก็ได้ โทรศัพท์มานัดก่อนก็ได้นี่ครับ"*

"ขอบคุณครับ" อาจารย์ตอบ ยิ้มบริสุทธิ์ทั้งปากและตา *"ผมพอใจจะคอยตามลำดับครับ ไม่มีอภิสิทธิ์ครับ"*

"ไม่ได้ ไม่ได้" อาจารย์หมอสุดโคลงศีรษะ พลางประคองแขนอาจารย์ศิลป์

"อาจารย์มีอภิสิทธิ์ได้ อาจารย์ทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศไทยมาก จะมานั่งคอยนาน ๆ ไม่ได้ เพราะนักศึกษาอีกมากต้องคอยอาจารย์ มาเถอะครับ มากับผม"

อาจารย์หมอไม่ยอมให้อาจารย์ดื้อ ดึงแขนอาจารย์ไปทันที อาจารย์ของเรา

หันมาหลิ่วตากับฉัน อันเป็นกิริยาน่ารักอย่างหนึ่งซึ่งมักจะใช้กับลูกศิษย์ในทำนองว่า *"ยอมเขาหน่อย"* อะไรทำนองนี้

เพียงเรื่องเดียว ท่านผู้อ่านก็ได้เห็นจริยวัตรอันงดงามของอาจารย์ถึงสองอย่างแล้ว

คือหนึ่ง รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีไทยได้ดีกว่าคนไทย ในการที่เรียกราชทินนามของพ่อฉันอย่างถูกต้อง ทั้ง ๆ ที่เป็นการแนะนำตัวครั้งแรกของพ่อ และอาจารย์ก็ไม่เคยสนใจว่าลูกศิษย์คนนั้นคนนี้เป็นลูกเต้าเหล่าใคร ยิ่งไปกว่าผลการเรียน

สอง ไม่ใช้อภิสิทธิ์ ถึงแม้จะมีผู้อื่นหยิบยื่นให้ ไม่เหมือนพี่ไทยของเรา อะไรเป็นสิทธิพิเศษ อะไรเป็นของฟรีละก็ พี่ไทยชอบและจะคุยไปแปดวัดแปดวาเลยทีเดียวเชียว

ไม่ต้องดูอื่นไกลเลย ผู้เขียนเองนี่แหละ ไม่ชอบยอมไปนั่งเข้าคิวตามโรงพยาบาลเลย เวลามีใครพาไปตรวจแบบอภิสิทธิ์ละก็ ต้องหลบหูหลบตาตาสีตาสาซึ่งนั่งคอยตั้งแต่ตีห้าอย่างอดสูใจเหลือเกิน

อาจารย์หมอสุด แสงวิเชียร พาอาจารย์ลับหายไปมุมหนึ่งของตึก ฉันเสียดายไม่ได้เห็นคุณพยาบาลขี้ริ้วคนนั้นตวาดฝรั่งตัวโต ๆ ที่เดินไปหาเธอว่า

"ฉันยังไม่ได้เรียกยู ไปนั่งก่อน ฉันเรียกนายศิลป์ พีระศรี คนไทยย่ะ"

อาจารย์คงจะตอบว่า

"ผมศิลป์ พีระศรีครับ"

เธอคงจะตวาดมาอีกว่า

"ใครจะไปตรัสรู้ เป็นฝรั่ง เดาะซื่อไทย เซอะ !"

ความตายกับอาจารย์ศิลป์

เมื่อฉันได้มาเรียนที่ศิลปากร ฉันได้รู้จักท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อาจารย์ผรั่งตัวใหญ่ในชุดสีกากีเก่า ๆ แต่สะอาด เดินตัดผ่านลานสี่เหลี่ยมที่กว้างเท่าแมวดิ้นตาย เข้าห้องนั้นออกห้องนี้ สอนเด็กนักศึกษาศิลปะอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

ฉันรัก ศรัทธา เทิดทูน และบูชา จนกลัวว่าอาจารย์จะเป็นอะไรตายจากไป

แล้วก็จนได้....

เช้าวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ฉันได้เข้ามาในมหาวิทยาลัยตามปกติ ถึงแม้จะเป็นเวลาปิดเทอม แต่นักศึกษาศิลปะไม่ยอมหยุดกันเท่าไรนัก ถ้าไม่มาทำงานก็มาจับกลุ่มคุยหรือเที่ยวเล่นกัน ยิ่งชั้นปี ๔ ปี ๕ ด้วยแล้ว ยิ่งไม่มีการหยุดเทอมเลย เพราะงานไม่ยอมเสร็จกัน ฉันเห็นอาจารย์และนักศึกษายืน ๆ นั่ง ๆ กันอยู่แถวใต้ต้นจันด้วยท่าทางและใบหน้าวิตกทุกข์ร้อน ไม่ได้ส่งเสียงเฮฮาเหมือนทุกวัน จึงเดินตรงลิ่วเข้าไปสมทบ แทนที่จะเข้าห้องปฏิบัติงานดังความตั้งใจ

อาจารย์หนุ่มจบหมาด ๆ ซึ่งเราคงเรียกเขาว่าพี่ หันมาถามขรึม ๆ ปราศจากรอยยิ้มว่า

"วันนี้อาจารย์นัดตรวจงานปีห้าใช่ไหม"

"ใช่ฮ่ะ" ฉันตอบ

เขาถอนใจยาวลึก ทำหน้าหล่อปนโศกนิด ๆ พลางพูดว่า

"อาจารย์เข้าโรงพยาบาลไปแล้ว"

ฉันตกใจมาก อาจารย์เป็นอะไรไปหนอ โดยไม่รอช้า ฉันกล่าวกับที่ชุมนุมนั้นว่า

"งั้นจะไปเยี่ยมอาจารย์ก่อนละนะ"

"ศิริราชนะไข่นะ ตึกธนาคารไทยพาณิชย์" อาจารย์รุ่นพี่ตะโกนไล่หลัง *"บอกอาจารย์ด้วย เดี๋ยวพวกเราจะไป"*

ฉันรีบข้ามเรือมาศิริราช โดยไม่ได้แวะซื้อดอกไม้ไปเยี่ยมอาจารย์เพราะเคยจำได้ดีว่าในวันเกิดปีหนึ่ง ที่อาจารย์ได้รับดอกไม้สดจากลูกศิษย์ลูกหามากมาย อาจารย์ก็ออกปากว่า

"เห็นดอกไม้มาก ๆ อย่างนี้ ทำให้ฉันคิดว่านี่เป็นงานศพนะ"

เพียงชั่วครู่ฉันก็มานั่งอยู่ต่อหน้าท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี หรืออาจารย์ฝรั่งของเราภายในห้องผู้ป่วยพิเศษของตึกธนาคารไทยพาณิชย์

อาจารย์ยังอยู่ในชุดสีกากี อาการก็เหมือนคนปกติที่ไม่ได้เจ็บป่วยอะไร แสงแดดอ่อน ๆ ตอนเช้าที่สาดเข้ามาทางหน้าต่าง ส่องให้เห็นใบหน้าสีชมพู ดวงตาใส และยิ้มที่บริสุทธิ์เหมือนทารก ท่านนั่งเขียนอะไรอยู่คนเดียวเมื่อฉันเข้ามา ถามถึง *คุณมาลินี* ภรรยาสาวสวย ได้ความว่ากำลังไปลางานอยู่ และสาย ๆ จึงจะมาอยู่กับอาจารย์

"หมอเขาโทรให้มาเช้านี้ แล้วเขาไม่ให้กลับละ เขาจะผ่าตัดพรุ่งนี้" อาจารย์อธิบาย ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่มีแววววิตกกังวลแต่อย่างไร

"อาจารย์เป็นอะไรคะ" ฉันถามด้วยความทุกข์ร้อนห่วงใยเป็นอย่างยิ่ง แสดงออกถึงความอาทรดังบุตรพึงมีต่อบิดา สีหน้าสีตาของฉันคงจะเป็นอย่างใจนึกจริง ๆ อาจารย์จึงมองหน้า ยิ้มอย่างขบขันแกมเอ็นดู ท่านยื่นมือมาตบแก้มฉันเบา ๆ พลางว่า

"นิดหน่อยน่ะหนู ผ่าตัดลำไส้ใหญ่นิดหน่อย ฉันถ่ายไม่สะดวกนิดหน่อย"

ฉันจึงโล่งใจ นิดหน่อยก็นิดหน่อย เชื่อเจ้าตัวคนไข้เองก็แล้วกัน แล้วก็อยากให้เป็นนิดหน่อยจริง ๆ เสียด้วย เจ้าประคู้น !

อาจารย์เห็นหน้าฉันดีขึ้นก็พอใจ รีบถามไถ่เรื่องการเรียนทันที

"เออ ! หนูคอมแพราทิฟ อาร์ต แล้วก็เอสเทติกน่ะ พวกหนูทำกันเสร็จหรือยัง กำหนดส่งสิ้นเดือนนี้ใช่ไหม"

"ของหนูเสร็จแล้วค่ะ คนอื่นรู้สึกจะเสร็จมั่ง ยังไม่เรียบร้อยมั่ง"

ท่านแบมือออกมาข้างหน้า

"หนูเอามาให้ตรวจสิ"

"ให้อาจารย์ออกจากโรงพยาบาลก่อนนะคะ"

"วันนี้ฉันยังสบายอยู่ ยังไม่ผ่าตัดนี่ วันนี้เขาให้มาเช็คร่างกายเตรียมผ่าตัดเท่านั้นเอง ฉันมีเวลานะ" อาจารย์ทำหน้าเบ้ แบมือทั้งสองข้างออก *"รอ...รอ...เดี๋ยวเขาก็มาพาไปตรวจคลื่นหัวใจ นี่ก็นั่งรออยู่เฉย ๆ เบื่อนะ หนูไปเอามาเถอะไป๊ ให้ฉันตรวจดีกว่า เดี๋ยวไม่มีฉัน เขียนเขาต้องตรวจนะ"*

อาจารย์หัวร่อ แล้วทำดิ้วขมวด ทำปากเม้มบางขมุบขมิบ ล้อเลียนอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ แล้วพูดต่อว่า *"เขียนเขาตรวจ เดี๋ยวก็เรื่องมากนะ เดี๋ยวหนูไม่จบปีนี้นะ"*

ฉันไม่ขบขันกับอาจารย์เลย ฉันไม่ชอบคำว่า *"เดี๋ยวไม่มีฉัน"* ของอาจารย์ที่เอื้อนเอ่ยมาเหมือนเป็นลางไม่ดีเลย จึงเรียนอาจารย์ว่า

"แหม อาจารย์พูดอะไรก็ไม่รู้ล่ะ หนูยิ่งใจไม่ดีอยู่ ไม่มีอาจารย์ได้อย่างไร อาจารย์ไม่เป็นอะไรหรอก อาจารย์ต้องไม่เป็นอะไรนะคะ ลูก ๆ ของอาจารย์ยังจบออกไปไม่เท่าไหร่เลย วงการศิลปะของเรา ถ้าขาดอาจารย์ก็อยู่ไม่ได้ ศิลปากรขาดอาจารย์ก็เจ๊งแน่เลย ไม่ต้องไปเรียนกันแล้วล่ะ"

"อะไรกันหนู" อาจารย์ยิ้มแหย ๆ เมื่อถูกชมต่อหน้า *"มีคนรับจากฉันได้หลายคนนะ สนั่น, พิมาน, เขียน, ชลูด..."*

"โอ๊ย ! ไม่เท่าอาจารย์หรอก" ฉันรีบคัดค้าน แอบค้อนลมค้อนแดดไม่ให้อาจารย์เห็น

อาจารย์ทำตาดุ ๆ พลางรีบตัดบทว่า

"หนูกลับไปเอางานมาส่งที่นี่ดีกว่าน่า ฉันอยากเห็น ซำม้าบจะช่วยได้แก้ทัน เผื่อมีอะไรผิดนะหนูนะ"

คำว่า *"ซำม้าบ"* ของอาจารย์คือคำว่า *"สำหรับ"* นั่นเอง

ฉันจะไม่ยอมอย่างไร อาจารย์ก็ไม่ยอมเหมือนกัน ฉันจึงต้องจำใจกลับไปนำบทความพร้อมทั้งภาพประกอบทั้งสองเรื่องนั้นมาส่งอาจารย์จนได้ ให้รู้สึกซาบซึ้ง

ในน้ำใจของอาจารย์ที่มีความผูกพันเมตตาในศิษย์ทุกคน ห่วงใยในผลการเรียนของศิษย์แม้จะอยู่ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย พูดง่าย ๆ ก็คือทำหน้าที่จนถึงวันตายนั่นเอง

อาจารย์นั่งอ่านอย่างใช้สมาธิและใช้ความคิดอยู่นานมาก ฉันก็นั่งดูไปอย่างไม่เบื่อ ฉันชอบทุกอิริยาบถของท่าน ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง จะอยู่ใน Position ที่มั่นคงแข็งแรง ทุก ๆ อย่างบนใบหน้าและเรือนร่างนั้นเต็มไปด้วยลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของอาร์ติสที่ยิ่งใหญ่ เช่น *Michelangelo, Chagall, Picasso*

อาจารย์มีความงามความน่ารักอยู่ในวัยเกือบ ๗๐ ปีของท่าน...อา...ฉันไม่รู้เลยว่านั่นจะเป็นภาพสุดท้ายที่ฉันได้เห็นในยามปกติของอาจารย์ ซึ่งเพียงวันรุ่งขึ้นนี้เท่านั้น ฉันก็ได้เห็นอาจารย์กลายสภาพเป็นคนไข้ และคนตายในที่สุด

ขณะที่อาจารย์นั่งอ่านบทความเกี่ยวกับ Aesthetic ที่ฉันเขียนขึ้นนั้น อาจารย์ได้ตำหนิว่าข้อนี้ไม่เกี่ยวกับเหตุผลทาง Aesthetic ฉันจำเป็นต้องขอย้อนเล่าเหตุการณ์ในวันหนึ่ง ให้ท่านผู้อ่านได้เข้าใจสักนิดหนึ่งก่อน

...ครั้งหนึ่ง อาจารย์ได้พาพวกเราปี ๕ ลงเรือหางยาวเพื่อจะไปดูศิลปกรรมตามวัดวาอารามต่าง ๆ ซึ่งเข้าไปทางคลองบางกอกน้อย แล้วแยกแยะไปตามคลองเล็กคลองน้อย เรือหางยาวเพียงลำเดียวก็พอเพียงสำหรับจำนวนนักศึกษาปี ๕ ทั้ง Paint และปั้น ขนาดอาจารย์ต้องใช้ที่นั่งกินเนื้อที่ถึงสองกระทง คือ นั่งกระทงหนึ่งถอดอีกกระทงหนึ่งออกพิงไว้ข้างลำเรือ เพราะอาจารย์นั่งขัดสมาธิอย่างพวกเราไม่เป็นต้องเหยียดขาออกไปข้างหน้าอย่างลำบากลำบน

นอกจากนักศึกษาปี ๔ – ๕ แล้ว ก็มี*พี่อังคาร กัลยาณพงศ์* และ*อาจารย์มานิตย์ ภู่อารีย์* ซึ่งเราเรียกพี่อย่างเดิม เพราะเราเรียกกันอย่างนี้ก่อนที่จะเป็นอาจารย์แล้ว ส่วนพี่อังคารนั้น ฉันก็ไม่ได้เรียก*ท่านอังคาร*เหมือนใคร ๆ เขา เพราะพี่อังคารไม่ได้เป็นหม่อมเจ้า

ฉันจำได้ว่าพวกเราสนุกกันมาก และอาจารย์ก็สนุกและมีความสุขมาก เป็นที่น่าประหลาดใจเหลือเกินที่อาจารย์เป็นชาวต่างประเทศแท้ ๆ ทำไมถึงได้รู้จักวัดทุกวัดที่มีความสำคัญทางศิลปะในประเทศไทยไปเสียหมด สั่งให้คนขับเรือเลี้ยวตรงนั้นตรงนี้ จะไปออกบางกรวย บางใหญ่ เมืองนนท์อย่างไม่มีผิดพลาดเลย ขึ้นวัดนั้น ลงวัดนี้ ไม่มีหยุด (จนคนเรือประหลาดใจว่าไทยพาฝรั่งเที่ยว หรือฝรั่งพาไทยเที่ยวกันแน่)

ขอเข้าสู่เรื่องอันเป็นที่มาซึ่งฉันได้นำไปพิจารณาเขียนประกอบลงในบทความ Aesthetic หรือสุนทรียะในทางศิลปะเสียที

เรื่องมีว่า อาจารย์ชี้ให้พวกเราดูโต๊ะเรียนของนักเรียนซึ่งทำด้วยไม้กระดานแผ่นเดียว หนาและยาว ตอกอย่างง่าย ๆ แต่แข็งแรง และมีม้านั่งตัวยาวเท่ากันโต๊ะตัวหนึ่ง และม้ายาวตัวหนึ่ง จะเป็นที่ให้เด็กนั่งเรียนได้โต๊ะละประมาณ ๕ คน

อาจารย์อธิบายว่า

"โต๊ะเหล่านี้ทำด้วยไม้โลงผี ไม่เป็นการดีเลยที่จะให้เด็กเหล่านี้ใช้เป็นโต๊ะเรียน เพราะเชื้อโรคบางชนิดอย่างฝีดาษจะอยู่ในไม้ได้ถึงสามร้อยปี"

ฉันทำคอย่น ขนลุกซู่ ไม่ได้กลัวฝีดาษเลย แต่กลัวผีต่างหาก !

เรื่องนี้แหละที่ฉันนำไปเขียนลงในสุนทรียะในทางศิลปะ และอาจารย์ตำหนิว่าข้อนี้ไม่เกี่ยวกับสุนทรียะ แต่ฉันก็อธิบายเสียจนอาจารย์ยอมรับข้อคิดเห็นของฉัน และให้คะแนนสองวิชานี้อย่างเรียบร้อย ได้คะแนนดี ลงชื่อ *ศิลป์ พีระศรี* ประทับไว้บนกระดาษสำหรับฉันคนเดียวเท่านั้น ส่วนของเพื่อน ๆ นั้นไม่มีโอกาสให้อาจารย์เป็นผู้ตรวจเลย และฉันก็ไม่เคยคิดเลยว่าจะเป็นผลงานสองชิ้นสุดท้ายของฉันที่อาจารย์อันเป็นที่เคารพรักได้ตรวจและให้คะแนน

อาจารย์ชมว่าฉันเขียนบทความเก่ง และมีฝีมือในทางปั้น แต่น่าเสียดายที่เกิดมาเป็นหญิง ต่อไปจะไม่มีโอกาสได้ทำงานศิลปะ ฉันเรียนถามว่าเหตุใดอาจารย์จึงพูดเช่นนี้ อาจารย์หลิ่วตาแล้วตอบ

"ผู้หญิงอีกหน่อยก็แต่งงานไป ต้องดูแลลูกผัว ไม่ทำแล้วงานศิลปะที่ได้เรียนมา"

"หนูไม่แต่งงานหรอก" ฉันตอบ *"หนูจะทำงานศิลปะตลอดชีวิตเลย"*

อาจารย์โคลงศีรษะ ยิ้มอย่างมีเลศนัย

"คนเราเมื่อรักกันก็ต้องแต่งงานกัน"

"หนูยังไม่เคยรักใครเลยนี่คะ" ฉันตอบหน้าแดง ๆ

"จริงเหรอ" อาจารย์ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ แล้วมองหน้าอย่างฉงน

"ฉันคิดว่าหนูรักกับนายชาญอะรงค์เสียอีก"

อาจารย์หมายถึง *ชาญณรงค์ ดิฐานนท์* หรือ*เต๋อ* เชื้อสายพระยาพิชัยดาบหัก ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นอาจารย์หัวหน้าภาควิชาประติมากรรม วิทยาเขตเพาะช่าง (พ.ศ.๒๕๒๗)

ฉันหัวร่อขำความคิดของอาจารย์ คงจะเห็นเราเดินดวงกันบ่อยกระมัง ปัดโธ่! เพื่อนกินเหล้าต่างหาก

"ชาญณรงค์น่ะเหรอคะ อาจารย์" ฉันหัวร่อแล้วเบ้ปากตอบอาจารย์ *"เราเป็นเพื่อนกันธรรมดาธรรมดาน่ะค่ะ อาจารย์"*

ฉันอยู่คุยกับอาจารย์จนคุณมาลินี ภรรยายอดรักของอาจารย์กลับจากที่ทำงาน และซื้ออาหารมากมาย เธอชวนฉันร่วมรับประทานด้วยแต่ฉันปฏิเสธและขอตัว กราบลาอาจารย์และเธอออกจากโรงพยาบาลไปมหาวิทยาลัยต่อไป และเรียนว่าพรุ่งนี้จะรีบมาแต่เช้า เพื่อมาส่งอาจารย์เข้าห้องผ่าตัด

ตอนกลางคืนฉันเล่าเรื่องการเข้าโรงพยาบาลของอาจารย์ให้พ่อและแม่ฟัง แล้วก็เข้านอนอย่างไม่สบายใจนัก อาจารย์อายุมากแล้ว ฉันไม่แน่ใจเลยว่า การผ่าตัดจะเป็นอันตรายอย่างไรหรือเปล่า ก็ได้แต่สวดมนต์ภาวนาขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งไทยและฝรั่งจงช่วยคุ้มครองอาจารย์ อย่าให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีแก่ท่านเลย

๗ โมงเช้า ของวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ฉันถึงห้องผู้ป่วยของอาจารย์ที่ตึกธนาคารไทยพาณิชย์ ศิริราช อาจารย์ทำธุระส่วนตัวเรียบร้อยแล้ว และอยู่ในชุดเตรียมผ่าตัด คุณมาลินีก็แต่งตัวและแต่งหน้าอ่อน ๆ เรียบร้อยแล้วเช่นกัน กำลังจะให้คุณจำนงค์ที่เคยเล่าว่าเป็นทั้งคนรถและเลขาของอาจารย์ไปซื้อโสร่ง

"ซื้อมาทำไมคะ" ฉันถาม

"พยาบาลเขาว่าควรจะให้อาจารย์นุ่งหลังผ่าตัด เพราะนุ่งกางเกงนอนจะลำบากเกี่ยวกับสายยางต่าง ๆ น่ะค่ะ" คุณมาลินีอธิบาย

"ไม่ต้องซื้อหรอกค่ะ" ฉันกุลีกุจอตอบ *"หนูจะไปเอาที่บ้านมาให้ ของพ่อ*

หนูเยอะแยะเลย ใหม่ ๆ ยังไม่ได้นุ่งเลย เพราะเวลาสงกรานต์ที่ลูกหลานเอามารดน้ำให้ตามประเพณีไทยยังไงล่ะคะ นะคะ แป๊บเดียวเดี๋ยวหนูขึ้นสามล้อไปเอามาให้ บ้านหนูอยู่ตรงนี้เอง"

โดยไม่รอคำตอบ หรือคำห้าม ฉันรีบผลุนผลันออกไป ออกจากตึกธนาคารไทยพาณิชย์ ลงมาหน้าตึกวิบูลลักษณ์ ก็ออกพ้นโรงพยาบาลแล้วกระโจนขึ้นสามล้อให้ถีบตัวโก่งไปเอาโสร่งของพ่อมา ๓ – ๔ ผืน เพื่อผลัดเปลี่ยนกัน มามอบให้คุณมาลินี ทั้งอาจารย์และคุณมาลินีขอบอกขอบใจเป็นธรรมดา สักครู่เขาก็เอาเตียงเข็นมารับอาจารย์ไปห้องผ่าตัด นำโดยคุณพยาบาลในชุดและหมวกอันเป็นเครื่องแบบของห้องผ่าตัด ในมือของเธอมี Chart ของคนไข้ และเปิดเช็คเพื่อความเรียบร้อย

อาจารย์เดินออกมาขึ้นนอนบนเตียงรถเข็น คุณพยาบาลประจำตึกมาส่งและจัดแจงใช้ผ้าห่มคลุมอาจารย์แค่อก ซึ่งอาจารย์นอนประสานมืออยู่ คุณมาลินีและฉันเดินตามรถเข็นมาส่งอาจารย์ยังหน้าห้องผ่าตัด เมื่อส่งอาจารย์เข้าห้องชั้นในอันเป็นเขตหวงห้ามปลอดเชื้อโรคจนลับตาไปแล้ว ฉันก็กลับมาส่งคุณมาลินีที่ห้องคนไข้ รอการออกจากห้องผ่าตัดของอาจารย์ต่อไป

ฉันลาคุณมาลินีไปมหาวิทยาลัย และเรียนว่าจะกลับมาเยี่ยมอีกตอนอาจารย์ออกจากห้องผ่าตัดเรียบร้อยแล้ว แล้วข้ามเรือมาฝั่งพระนคร เข้าไปในบริเวณมหาวิทยาลัย ผ่านห้องทำงานของอาจารย์ รู้สึกวิเวกวังเวงชวนให้ใจหายพิกล

ฉันมาหยุดนั่งอยู่ใต้ต้นจัน อดคิดไม่ได้ว่าถ้าอาจารย์เป็นอะไรไปวงการศิลปะและมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเรียกได้ว่าเพิ่งจะยืนอยู่ได้แต่ยังไม่แข็งแรงดีนักจะมีอนาคตที่ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างไร

สายหน่อย นักศึกษาก็ค่อย ๆ ทยอยมา จับกลุ่มคุยกัน เรื่องที่พูดคุยนั้นก็คือการเจ็บป่วยของอาจารย์ และการนัดหมายที่จะไปเยี่ยมกัน

ใจฉันน่ะอยากจะไปเยี่ยมอาจารย์เร็ว ๆ มัวแต่รอคนนั้นคนนี้อยู่จนประมาณ ๔ โมงเย็น พวกเราก็มาถึงห้องผู้ป่วย พบอาจารย์ผู้ใหญ่ เช่น *อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ, อาจารย์พิมาน มูลประมุข, อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* ทั้งสามท่านดีสีหน้ายุ่งยากไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันเลย พวกเราเข้าไปเห็นอาจารย์ฝรั่งของเรานอนให้น้ำเกลือและเลือดอยู่บนเตียง มีคุณมาลินีนั่งกุมมืออยู่ตลอดเวลา พวกเราเข้าไปทำความเคารพ เมื่อ

เห็นอาจารย์พูดจาได้ดีและยิ้มแย้ม ทักทายทุกคนอย่างติดตลก ก็พากันสบายอกสบายใจ สำหรับฉันนั้นท่านพูดว่า

"ฉันนุ่งโสร่งของหนูอยู่นี่ยังไง"

อาจารย์มานิตย์พูดขึ้นว่า

"นี่พวกเรา ออกไปโต่เต่ข้างนอกดีกว่า เดี๋ยวแย่งอากาศอาจารย์หายใจหมด อาจารย์ครับ พวกผมจะออกไปนั่งกันข้างนอกนะครับ" เขาจับปลายเท้าอาจารย์บีบเบา ๆ อย่างรักใคร่

แล้วพวกเราก็พากันออกมาจากห้อง

จนกระทั่งเกือบหนึ่งทุ่ม จึงพร้อมใจกันขึ้นไปเยี่ยมอาจารย์อีกครั้งหนึ่งก่อนจะแยกย้ายกลับบ้านกลับช่องกันไป

เราทั้งหมดเห็นอาจารย์หลับสบายดีก็พากันหายห่วง เกรงจะเป็นการส่งเสียงรบกวน จึงกระซิบกระซาบลาคุณมาลินี ซึ่งก็ไม่มีท่าทีจะทราบล่วงหน้าเลยว่ายังเหลือเวลาอีกไม่มากแล้วในคืนนี้ ที่อาจารย์จะยังคงมีชีวิตอยู่

ก่อนจะกลับ ฉันอดห่วงอาจารย์ไม่ได้ที่อยู่กับคุณมาลินีตามลำพัง ธรรมดาคนไข้หลังผ่าตัดน่าจะมีพยาบาลพิเศษเฝ้าไข้อยู่ตลอดเวลา แต่นี่ไม่เห็นมีเลย ทั้งกลางวันกลางคืน จึงอดถามอย่างคนเจนโรงพยาบาลไม่ได้ (เพราะย่าและอาก็เจ็บและตายที่นี่ ตัวพ่อของฉันเองก็เคยผ่าตัดที่นี่บ่อย ๆ) ว่า

"ไม่มีสเปเชียล เนิร์ส เฝ้าหรือคะ"

คุณมาลินียกนาฬิกาข้อมือขึ้นดูพลางมุ่นคิ้วเล็กน้อย

"กลางวันเขาตามไม่ทัน แต่กลางคืนมีค่ะ แต่ เอ ! นี่ก็ทุ่มกว่าแล้ว เห็นบอกว่าจะมาทุ่มนึง"

"เดี๋ยวหนูจะไปถามพยาบาลเวรให้"

ฉันเดินไปที่เคาน์เตอร์พยาบาล เพื่อถามถึงพยาบาลพิเศษที่เตรียมไว้ให้อาจารย์ศิลป์ เธอผู้นั้นมองดูนาฬิกาพลางบ่นว่า ทำไมถึงยังไม่ขึ้นมาก็ไม่ทราบ

ฉันเดินกลับมาที่ห้องอาจารย์ รายงานให้คุณมาลินีทราบ เธอก็ตอบว่าไม่เป็นไรหรอก ประเดี๋ยวคงจะมา ทุกคนลาคุณมาลินีออกมานอกห้องแล้ว ฉันบอกกับทุกคนว่า

"ฉันยังไม่กลับหรอก หากเป็ดยังไม่มา"

"เป็ดอะไร" อาจารย์มานิตย์ถาม

"สเปเชียล เนิร์ส" ฉันตอบอย่างหงุดหงิด *"เขาเรียกย่อ ๆ ว่าเป็ด"*

ฉันคิดเป็นห่วงอาจารย์อย่างไรพิกล เดินออกมาเพื่อจะมาส่งผองพี่และเพื่อนที่จะแยกย้ายกันกลับเท่านั้น ใจคิดจะอยู่ดูอาจารย์อีกสักพักให้แน่ใจว่าอาจารย์ได้สเปเชียล เนิร์สมาเฝ้าไข้แล้ว จึงกล่าวขึ้นว่า

"กลับกันไปก่อนเถอะ ฉันจะอยู่ก่อนนะ ไม่ต้องห่วงหรอก เดี๋ยวนั่งสามล้อกลับ บ้านแค่นี้เอง"

เมื่อฉันออกจากตึกธนาคารไทยพาณิชย์แล้วมาทะลุลงทางตึกวิบูลลักษณ์ พลันก็ได้ยินเสียงเรียกอย่างยินดีมาจากเคาน์เตอร์พยาบาลชั้นบนของตึกนั้น

"ไข่ ไข่"

ฉันหันขวับไปก็เห็นพยาบาลคนหนึ่งกรากออกมาคว้าแขนฉันไว้ เธอคือพยาบาลที่เราเคยรู้จักกันตั้งแต่พ่อของฉันมาเจ็บอยู่ตึกมหิดล ซึ่งเธอยังเป็นนักเรียนพยาบาลอยู่ขณะนั้น แต่ขณะนี้เธอสำเร็จ สวมหมวกมีขีดแล้ว

"มาเยี่ยมใครเหรอไข่" เธอผู้มีชื่อเล่นว่า *"แดง"* ถาม

"มาเยี่ยมอาจารย์" ฉันตอบ

"อ๋อ ! อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ตึกไทยพาณิชย์นี่ใช่ไหม"

ฉันเลยมีที่ที่จะนั่งคอยดูอาจารย์อยู่ โดยนั่งคุยกับแดง ซึ่งถึงแม้จะประจำอยู่ตึกวิบูลลักษณ์ แต่ห้องของอาจารย์ก็อยู่ค่อนมาทางตึกนี้ โดยใช้ทางเดินติดต่อร่วมกัน ฉันหมั่นไปเยี่ยมหน้าดูที่ห้องอาจารย์บ่อย ๆ ก็ยังคงเห็นคุณมาลินีนั่งเฝ้าอยู่เพียงผู้เดียว ไม่เห็นวี่แววของพยาบาลพิเศษผู้หนึ่งผู้ใดเลย จึงกลับมานั่งคุยกับ

เพื่อนต่อ

จนเกือบสองทุ่ม ฉันเห็นคุณมาลินีเปิดประตูห้องอาจารย์ออกมาโดยแรงวิ่งไปที่เคาน์เตอร์พยาบาลประจำตึกไทยพาณิชย์ ฉันฉุดมือแดงวิ่งตามไปด้วยก็พบคุณมาลินีวิ่งนำหน้าพยาบาลกลับมาที่ห้อง ฉันและแดงตามเข้าไปด้วย

"อาจารย์เป็นอะไรไม่รู้ ! ตัวเย็นลง ๆ !" คุณมาลินีละล่ำละลักบอกเกือบไม่เป็นภาษามนุษย์

ฉันเห็นพยาบาลใช้เครื่อง Stetoscope ฟังหัวใจอาจารย์อยู่

"แดง ! ตามหมอเร็ว !" ฉันสั่ง

"กำลังตามอยู่แล้ว" พยาบาลตึกไทยพาณิชย์ตอบ พลางคล่อมตัวขึ้นใช้มือทั้งสองกดลงบนอกของอาจารย์ขึ้น ๆ ลง ๆ อย่างแรง แดงวิ่งหายไปยกกระดานแผ่นสี่เหลี่ยมมา ทั้งสองช่วยกันพลิกร่างของอาจารย์ สอดกระดานเข้าไปใต้แผ่นหลัง แล้วกระทำการ Resuscitation (ปั๊มหัวใจ) โดยด่วน

"ขอญาติออกไปคอยข้างนอกห้องก่อนค่ะ...แล้วช่วยไปเร่งพยาบาลให้ตามหมอ และขอพยาบาลมาเพิ่มด่วนเลย"

คุณมาลินีและฉันออกมาทำตามคำสั่ง เป็นเวลาที่ฉุกละหุกอะไรเช่นนั้น ฉันเห็นพยาบาลวิ่งถือเข็มฉีดยา เครื่องมือเครื่องไม้สารพัด วิ่งกันปั่นป่วนไปหมด บัดนี้พยาบาลทั้งสองตึกได้ระดมกำลังกันมาช่วยเต็มที่ เวลาที่เรารอคอยหมอช่างยาวนานเสียจริง ๆ แต่ช่างเถอะ ! ฉันปลอบใจตัวเองเพราะเคยทราบมาว่าในทางปฏิบัติในภาวะฉุกเฉินเช่นนี้ ไม่ว่าแพทย์หรือพยาบาลก็ต้องพยายามเต็มความสามารถที่จะช่วยชีวิตคนไข้ไว้

ขณะนี้ที่หน้าห้องของอาจารย์มีเราเพียงสองคนเท่านั้นที่ร่วมรู้เห็นในเหตุการณ์อันเลวร้ายเช่นนี้ คุณมาลินีบีบมือทั้งสองข้างของเธอแน่นจนขาวซีดซุกไว้ใต้คางซึ่งแหงนเงย เปลือกตาปิดสนิท หน้าผาก จมูก ปาก และผมที่สยายยาว มองจากด้าน Profile นั้นรับกันหมดจากเรือนร่างที่ระหง ฉันเห็นอาการหายใจเหมือนจะขาดอยู่รอน ๆ ทำให้ฉันนึกถึง*โจนออฟ อาร์ค* คงจะมีความรู้สึกเช่นนี้ ในขณะที่ถูกจับเผาทั้งเป็น และไฟเริ่มจะลามเลียมาถึงตัว

อนิจจา...เธอเพิ่งแต่งงานกับอาจารย์ได้ไม่กี่ปีมานี้เอง

เราทั้งสองคงจะมีความคิดตรงกันว่า อาจารย์น่าจะมีลมหายใจอยู่เพียงน้อยนิดแล้ว แพทย์สองสามคนวิ่งผ่านเข้าไป ก็ไม่ทำให้จิตใจของเรากระเตื้องขึ้นได้เท่าใดนัก หมออาจจะมาสายเกินไปก็ได้ เจ้าประคุณ ! ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์จงดลบันดาลให้หมอและพยาบาลช่วยชีวิตอาจารย์ไว้ทันสักครั้งเถิดฉันจะไม่ขออะไรอีก

เวลาที่ผ่านไปในความรู้สึกของฉันนานชั่วกัปชั่วกัลป์ทีเดียว นายแพทย์คนหนึ่งเปิดประตูออกมา ทั้งคุณมาลินีและฉันถลันไปที่ประตูทันที เขาเปิดประตูกว้างและหลีกทางให้เราทั้งสองผ่านเข้าไปข้างในด้วยท่าทีที่ไม่เหมือนหมอในหนังโทรทัศน์ของไทย เขาพูดเบา ๆ ว่า

“หมดลมแล้วครับ ผมเสียใจ เราพยายามเต็มที่แล้ว”

คุณมาลินีและฉันไม่ได้โผเข้ากอดกันร่ำไห้เหมือนหนังไทย นี่คืออาการเสียใจอย่างแสนสาหัสสากรรจ์ ออกมาจากส่วนลึกของหัวใจจริง ๆ คุณมาลินีชะงักงันอยู่เป็นครู่ ตาจับจ้องอาจารย์นิ่งนาน แล้วจึงถลันเข้าไปโถมกายกอดอาจารย์ไว้ทั้งตัว จูบไปทั่วใบหน้าของสามีสุดที่รัก พลางรำพันเป็นภาษาอิตาเลียนอย่างโหยหวน

ฉันร้องถามในใจว่าอะไรกันนี่ ! เป็นไปได้หรือ อาจารย์ตายแล้วหรือ ! นี่โลกอะไรหนอ ช่างโหดร้าย !

ค่อย ๆ คุกเข่าลงที่ปลายเตียง กอดเท้าทั้งสองข้างของอาจารย์สะดุ้งสยองในความเย็นเฉียบนั้น นี่แหละความตายเป็นแน่แท้แล้ว เป็นนานฉันจึงปล่อยเสียงร้องไห้เสียโฮใหญ่ มันเป็นความทุกข์ครั้งแรกที่ได้รับ แพทย์ฝึกหัดผู้หญิงคนหนึ่ง Resident Intern หรือ Extern ก็ไม่ทราบ เคยเป็นรุ่นพี่ที่ราชินี ชื่อ *หมอเครือวัลย์ ประเสริฐศรี* เดี๋ยวนี้สมรสแล้ว เปลี่ยนนามสกุลเป็น*ปานสิงห์* เป็นอาจารย์วิสัญญีแพทย์ อยู่ในโรงพยาบาลรามาธิบดี ได้เอื้อมมือมาจับบ่าข้างหนึ่งอย่างปลอบใจ

สักครู่ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์อุดม โปษะกฤษณะ ก็เข้ามาด้วยอาการคอตกอย่างเสียใจ ติดตามมาด้วย*ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร* ซึ่งมีอาการเสียใจไม่แพ้กัน ทั้งสองท่านถูกโทรศัพท์ตามมาจากบ้าน ท่านปรึกษากันเบา ๆ ฉันจับใจความได้ว่า ท่านตำหนิแพทย์และพยาบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการรักษาพยาบาลท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ว่า

"อาจารย์ศิลป์มีความสำคัญ และมีบุญคุณต่อประเทศไทยมาก อาการหลังผ่าตัดก็ปลอดภัยเป็นที่พอใจแล้ว ไม่น่าจะปล่อยให้เกิดอาการปัจจุบันทันด่วนอันเป็นเหตุให้เสียชีวิตไปอย่างกะทันหันเช่นนี้"

ในคืนนั้นอาจารย์ผู้ใหญ่ เช่น อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ, อาจารย์พิมาน มูลประมุข, อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์ ฯลฯ ก็ทยอยกันเข้ามากราบศพอาจารย์ ทุกท่านมีอาการโศกเศร้า และร้องไห้อย่างไม่อาย สำหรับอาจารย์สนั่นนั้น ฉันจำได้ติดตาว่าผมที่เคยเรียบแปล้อยู่เสมอนั้นยุ่งเหยิง เสื้อผ้ายับยู่ยี่ กล้ามเนื้อทุกส่วนบนใบหน้าปูดโปนเหมือนอนุสาวรีย์ของจอมทัพที่ท่านเป็นผู้ปั้นขึ้นเอง นัยน์ตาแดงช้ำ ยืนโงนเงนเหมือนนักมวยที่พ่ายแพ้ในการชกอย่างยับเยินลงจากเวที นาน ๆ จึงจะร้องอะไรออกมาที่ไม่เป็นภาษามนุษย์ บางครั้งก็ใช้กำปั้นชกกำแพง แล้วสลัดมือด้วยความเจ็บปวด ฉันคิดว่าอาจารย์สนั่นคงจะเสียใจต่อการตายของอาจารย์ศิลป์จนควบคุมสติไม่อยู่ แทบจะเป็นบ้าไปแล้วก็ว่าได้

คุณจำนงค์ไปนำชุดสากลของอาจารย์จากบ้านกลับมาแล้ว พยาบาลช่วยกันทำความสะอาดร่างกายให้อาจารย์ พวกเธอก็อดทำตาแดง ๆ ไม่ได้เหมือนกัน เพราะอาจารย์เป็นคนน่ารัก ใครได้พบปะด้วยแต่เพียงเล็กน้อยก็อดไม่ได้ที่จะนิยม ทาแป้งปนปรุงเครื่องหอม ฉีดยาฟอร์มาลิน แล้วแต่งตัวให้ จำไม่ได้ว่าอาจารย์คนไหนผูกเนคไทให้อาจารย์ ผูกไปร้องไห้ไป

คุณมาลินีผัดหน้าแล้วหวีผมให้ แรงเป่าของเครื่องปรับอากาศทำให้ผมสลวยของอาจารย์ปลิวไสวราวกับยังมีชีวิตอยู่ นัยน์ตาของท่านยังไม่ปิดสนิทนัก คงจะยังห่วงลูกศิษย์ลูกหาและครอบครัวของท่านที่ฟลอเรนซ์และภรรยาคนใหม่ คุณมาลินีเป็นผู้ปิดเปลือกตา แล้วจูบซ้ำไปทั่วใบหน้าอีกครั้งหนึ่ง

เวลาล่วงเลยไปประมาณตีอะไรก็ไม่ได้จดจำ รถเข็นสำหรับศพก็มาจอดเทียบอยู่หน้าห้อง ได้เวลาที่เขาจะพาอาจารย์ไปสู่เตียงนอนแห่งใหม่ยังตึกอีกตึกหนึ่งที่สมัยก่อนโน้นเรียกว่า*ห้องดับจิต* อย่างน่าสยดสยองเมื่อนึกถึง เดี๋ยวนี้เขาใช้คำว่า*ห้องเย็นเก็บศพ* ก็ยังเยือกเย็นหัวใจน่าสะพรึงกลัวอยู่นั่นแล้ว

เขานำเปลหามศพเข้ามายกร่างของอาจารย์จากเตียงคนไข้ ยกไปใส่รถเข็นสำหรับศพ คุณมาลินีนำแพรเพลาะมาคลุมให้แล้วกราบลงบนอก รถเข็นถูกเข็นออกไป ติดตามด้วยอาจารย์ฝ่ายแพทย์ และฝ่ายศิลปากรหลายคน รวมทั้งคุณมาลินี

คุณจำนงค์ และฉัน

ตลอดระยะทางที่รถเคลื่อนไปนั้นสงัดเงียบ ได้ยินแต่เสียงฝีเท้าคนที่เดินตามกันมา เสียงล้อรถเข็นบดไปบนพื้นทางเดินเหมือนบดอยู่ในหัวใจของเราตลอดเวลา ได้ยินเสียงสั่งน้ำมูกด้วยผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่ของอาจารย์ซึ่งล้วนแต่เป็นชายชาตรีไม่ขาดระยะ คุณมาลินีและฉันร้องไห้เงียบ ๆ ตลอดทาง ยิ่งไกลจากตึกคนไข้ก็ยิ่งใกล้ตึกคนตายเข้าไปทุกที วิเวกวังเวงราวกับป่าช้า ฉันไม่กลัวผีขณะนั้น แต่วิโยคโศกแสนเสียจับขั้วหัวใจ หดหู่เสียดายอาลัยรักท่วมท้นหัวอกจนบอกถึงความรู้สึกของตัวเองไม่ถูก แต่ทุกเมื่อเชื่อวันในปัจจุบันนี้ เมื่อนึกถึงก็จำภาพได้ เล่าได้ เขียนได้ แต่ก็ยังบรรยายความรู้สึกของตัวเองไม่หมดอยู่ดี

เมื่อได้ส่งอาจารย์ยังที่พักนอนก่อนจะสุดท้ายนั้น พวกเราทั้งหมดได้กราบเท้าลาอาจารย์ แล้วเสียงร่ำไห้ก็โฮขึ้นอีกวาระหนึ่ง ยังไม่จบ เรายังจะต้องร้องไห้กันอีกนาน...

ฉันกลับถึงบ้านเป็นเวลาดึกอะไรก็ไม่ได้สนใจ แม่ยังคงนั่งรอฉันอยู่ที่โต๊ะเชี่ยนหมาก ฉันตรงเข้าไปซบที่ตักแม่ ร่ำไห้เสียปิ่มว่าจะขาดใจตายไปในบัดนั้น น้ำตาที่เกือบจะแห้งแล้วตอนออกมาจากโรงพยาบาลก็ไหลโกรกราวกับโตรกธาร แม่เห็นอาการเช่นนั้นก็ไม่ได้ถามไถ่อะไร คงจะตระหนักดีแล้วว่าฉันสูญเสียอาจารย์อันเป็นที่รักและเคารพไปแล้ว

แม่อดไม่ได้เหมือนกัน ไม่ว่าใครจะเอาน้ำหูมาหาน้ำตามาให้ ท่านยกชายผ้าแถบที่ห่มกลางตัวขึ้นเช็ดน้ำตาป้อย ๆ พลางปลอบโยนว่า

"ความตายเป็นธรรมดาโลกนะลูกนะ ปิเยหิ วิปปะโยโค ทุกโข นะหนูนะ แปลว่าการพลัดพรากจากสิ่งที่รักย่อมเป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าท่านว่า"

เสียงพ่อพูดอยู่ในเตียงว่า อาจารย์ศิลป์ตายแล้วหรือ อะไรทำนองนั้นแล้วก็คราง *"โธ่เอ๋ย !"* อยู่หลายคำ

สว่างแล้ว ฉันก็ยังไม่หลับ แต่เสียงแอบร้องไห้เงียบไป เพราะความเหนื่อยอ่อน

ถ้าจะถือตามคำโบราณที่ว่าไม่นิยมนำของคนตายเข้าบ้านก็น่าจะเป็นที่เชื่อถือได้ เพราะโสร่งที่อาจารย์นุ่งในวันตายนั้น ฉันนำกลับเข้ามาในบ้านบูชาไว้ใต้

หมอนหนุนศีรษะอย่างไม่กลัวผีกลัวสาง ทั้ง ๆ ที่ฉันเป็นคนที่กลัวผีที่สุด

และเมื่อฉันเจ็บจนต้องเข้าโรงพยาบาลบ่อย ๆ ไม่ทราบว่าใครแอบขโมยโสร่งผืนนั้นไปไว้ที่ไหนเสียแล้ว....

อาจารย์ศิลป์พาเจ้าหน้าที่ฝ่ายอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังจากองค์การยูเนสโก ไปดูงานที่วัดพุทไธสวรรย์ อยุธยา

ชวลิต เสริมปรุงสุข

ศิลปินแห่งชาติเนเธอร์แลนด์, นักเขียน

พบครั้งแรก

สมัยที่ประชาชนทั่วไปยังตีค่าผลงาน *"ศิลปะ"* ว่าเป็นเพียงผลิตผลของช่างฝีมือ ช่างไม้ ช่างสิบหมู่ นักวาดรูป เขียนรูปประกอบ และคนเขียนโปสเตอร์หน้าโรงหนัง ฯลฯ คนที่ทำงานศิลปะอย่างจริงจังเพื่อศิลปะจึงเหมือนกับมนุษย์ประเภทหนึ่งที่อยู่นอกสังคม เป็นคนขวางโลกที่มิอาจมีใครเข้าใจ ไม่ยอมรับว่าเป็นอาชีพที่ต้องใช้สติปัญญา ใช้มันสมองเหมือนกับอาชีพอื่น ๆ และถ้าไปบอกเล่าให้ใครเขาฟังว่าเรียนอยู่ที่ศิลปากร ก็มักจะถูกเข้าใจอยู่เสมอว่า ดงจะรำละครเล่นโขน

สถานที่แห่งเดียวที่คนทำศิลปะ เรียนศิลปะ จะมีความรู้สึกอบอุ่น มีความสุขสบายใจ ไม่มีใครดูหมิ่น เหยียดหยาม ก็คือภายในรั้วมหาวิทยาลัยเล็ก ๆ ที่ชื่อ *"ศิลปากร"* เท่านั้น

ผมเป็นคนหนึ่งที่โชคดีที่สุดโดยไม่รู้ตัวมาก่อนเลย ตั้งแต่เด็กก็ได้เริ่มเรียนวิชาปั้นดินกับศิษย์เอกอาจารย์ศิลป์ พีระศรี คือ *อาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์* ที่โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย หลังจากจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ในสมัยนั้น อาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ ได้มีเมตตาพามาฝึกมือด้วยในโรงปั้นหล่อ (ขณะนี้คือตึกคณะมัณฑนศิลป์) ของกรมศิลปากร โดยในขณะนั้นท่านเป็นช่างปั้นคนหนึ่งของกรมศิลปากร เพื่อเตรียมตัวสอบเข้าเรียนต่อที่*โรงเรียนศิลปศึกษา* ซึ่งเป็นโรงเรียนเตรียมของมหาวิทยาลัยศิลปากร (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น*วิทยาลัยช่างศิลป*) การได้มาฝึกมือกับอาจารย์ไพฑูรย์ทำให้ผมมีโอกาสพบอาจารย์ฝรั่งเป็นครั้งแรก โดยอาจารย์ไพฑูรย์ได้บอกเล่าให้ฟังว่า ฝรั่งตัวโต สูงใหญ่ ท่าทางขึงขัง บุคลิกคล่องแคล่ว พูดอะไรฟังแล้วไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจคนนี้คือใคร หลังจากนั้นทุกวันที่อาจารย์ฝรั่งเข้าไปตรวจงานในโรงหล่อ ผมจึงได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์อาจารย์ฝรั่งตั้งแต่นั้นมา ท่านจะแวะมาแนะนำให้เสมอ สอนวิธีการวาดเส้นให้อย่างมีหลักการที่ถูกต้อง

GOD FATHER

หลังจากเมื่อได้เข้าเรียนในโรงเรียนศิลปศึกษากับศิษย์เอกของอาจารย์ฝรั่งอีกท่านหนึ่ง ผมก็มีโอกาสได้กลับไปเรียนอย่างใกล้ชิดกับอาจารย์ฝรั่งอีกครั้งหนึ่งที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ในสมัยนั้นอาจารย์ฝรั่งเปรียบเสมือน God father ของวงการศิลปะสมัยใหม่ในเมืองไทย ท่านเป็นผู้สร้างสถาบันศิลปะ วางรากฐานหลักสูตรและเข้าสอนเองหมดทุกวิชาทุกชั้นเรียน ถึงแม้ว่าจะมอบหมายให้ลูกศิษย์ที่จบแล้วช่วยควบคุม ช่วยสอนนักศึกษาในบางวิชา แต่ท่านก็มักจะแวะเข้าไปตรวจสอบ ออกข้อสอบ ตรวจข้อสอบเองหมดทุกวิชา ท่านให้ความเมตตา สนใจและใส่ใจต่อศิษย์ทุกคนอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะคนที่ขยันเรียนและเอาจริงเอาจังในการทำงานศิลปะ ท่านจะมีอารมณ์ดีด้วยเป็นพิเศษ ยิ้มแย้มอย่างมีความสุขยามเมื่อได้เห็นลูกศิษย์ของท่านใช้เวลาไปอย่างมีค่า เป็นการสร้างกำลังใจและความหวังต่อการทำศิลปะของศิษย์ที่รักศิลปะอย่างจริงจังมากขึ้นไปอีก

แสวงหา

ด้วยเหตุที่อาจารย์ฝรั่งเป็นศูนย์รวมทุกด้าน ทั้งความรู้และกำลังใจของคนทำศิลปะทุกคนในสมัยนั้น เมื่อถึงวันที่ท่านจากพวกเราไปอย่างกะทันหัน จึงเหมือนกับฟ้าผ่าลงมากลางลานต้นจันโดยปราศจากเค้าฝน หลายคนหมดแรง เข่าอ่อน งงงันและสับสน มองไม่เห็นหนทางที่จะต่อสู้ต่อไปในเส้นทางสายศิลปะ และก็ไม่รู้ว่าจะต่อสู้ไปเพื่ออะไรอีกด้วย ตัวผมเองก็ตกอยู่ในสภาพที่ง่อนแง่นเต็มที มองไม่เห็นอนาคตข้างหน้า ถนนหนทางดูจะมืดมนและปราศจากความหวัง ก็มีอยู่ทางเดียวเท่านั้นที่จะให้กำลังใจและความศรัทธาต่อศิลปะกลับมาใหม่ได้อีกครั้งหนึ่งก็คือต้องค้นหาศาสดาองค์ใหม่ให้พบ

คำพูดของอาจารย์ฝรั่ง และ*อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์* ยังคงตอกย้ำก้องอยู่ในความทรงจำตลอดเวลา

"ถ้านายต้องการจะทำงานศิลปะอย่างเดียว ก็ต้องไปอยู่เมืองนอก ประเทศไทยยังไม่พร้อมสำหรับศิลปะไม่ว่าประเภทใดก็ตาม" ท่านปรารภให้ฟังด้วยความท้อแท้ใจในความไม่เห็นคุณค่าในศิลปะของคนไทย

ศาสดาองค์ใหม่

หลังจากผมได้พยายามหาลู่ทางทุกอย่างจนได้รับทุนจากรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ให้ไปเรียนต่อยังที่นั่นได้ ผมไม่มีอะไรยั้งคิดให้เสียเวลาอีกแล้ว กระโจนขึ้นเครื่องบินด้วยอาการตื่นเต้นสุดขีด ความหวังในการที่จะได้ทำศิลปะหวนกลับมาอีกครั้งหนึ่งแล้ว

กรุงอัมสเตอร์ดัมที่หนาวเหน็บ อากาศมืดมัวปกคลุมด้วยหิมะอย่างหนักในหน้าหนาว ได้สร้างความทารุณให้กับร่างกายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคนตะวันออกที่ไม่คุ้นเคยอากาศแบบนี้มาก่อนเลย แต่ไม่ใช่ปัญหาใหญ่อีกต่อไปแล้ว เพราะผมได้รับสิ่งอื่นเข้ามาทดแทน ที่เข้ามาเสริมสร้างความอบอุ่นและพลังในการต่อสู้กับความหนาวเย็นและอ้างว้างโดดเดี่ยว ขาดไร้ซึ่งญาติมิตรในต่างแดน การได้มีชีวิตอยู่ในเมืองที่ถูกเก็บรักษาไว้อย่างดี สิ่งแวดล้อมรอบตัวสะอาดสะอ้าน และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือผู้คนที่นั่นรู้จักและเห็นคุณค่าในศิลปะ มีศิลปินเดินสวนกันไปมาเต็มเมืองไปหมด สร้างความรู้สึกประหลาดที่ผมไม่เคยพบมาก่อนเลยในชีวิต ทำให้เรารู้สึกสบายใจและมีกำลังใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เป็นช่วงระยะเวลาที่สำคัญที่สุดอีกครั้งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผมมาจนทุกวันนี้

ผมได้เดินทางอันยาวไกลมาพบศาสดาองค์ใหม่อีกหลายร้อยหลายพันองค์แล้ว ที่รอผมอยู่ในพิพิธภัณฑ์ศิลปะทั่วยุโรป และที่สำคัญที่สุดคือเป็นศาสดาที่มีอายุยืนยาวตลอดกาล ไม่ต้องกังวลว่าจะต้องจากผมไปอีกแล้ว

ศิษย์มีครู

เรียนที่ Academy กับศาสตราจารย์ชาวดัทช์หลายคน เพียงปีเดียวเท่านั้นก็ตระหนักได้ถึงความจริงสิ่งหนึ่งที่ไม่มีอะไรต้องสงสัยกังขาอีกแล้วว่า อาจารย์ศิลป์ของผมหาใช่บุคคลธรรมดาที่จะพบได้ในชีวิตนี้ อาจารย์ชาวต่างชาติหลาย ๆ ท่านอาจมีความรู้ ความสามารถเท่าเทียมอาจารย์ศิลป์ได้ แต่ในเรื่องของความรัก ความห่วงใย ความเมตตาที่มีต่อศิษย์ชาวไทยที่ท่านมีอยู่ในลักษณะบิดาที่มีให้ต่อบุตรและธิดานั้น เป็นสิ่งพิเศษที่ผมไม่สามารถหาได้จากอาจารย์คนอื่นอีกแล้วในชีวิตของผมนี้

การได้มีโอกาสใช้ชีวิตสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างจริงจังตลอดมายาวนาน

มากกว่า ๓๐ ปีอย่างคุ้มค่าและเต็มที่ ผมจึงกล้าเรียกตัวเองได้อย่างเต็มปากด้วยความภาคภูมิใจว่า

“ผมเป็นศิษย์อาจารย์ศิลป์ พีระศรี คนหนึ่ง”

ดำรง วงศ์อุปราช

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๔๒, นักวิชาการ, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

ของขวัญวันเกิด

ก่อนวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๐๔ ไม่กี่วัน พวกเรานักศึกษาปีสุดท้ายวิชาจิตรกรรม ซึ่งมีอยู่ไม่กี่คนสมัยนั้น เขียนภาพ Still Life ดราวนี้ถูกใจผมหน่อยที่มีเงาะสีสด ๆ ให้เขียน สีแดงปนส้ม ทำให้รู้สึกมัน สีเขียวของใบเงาะก็ช่วยให้เกิดการตัดกันในสี สำหรับงานเรียนนั้นผมยังใช้สีน้ำมันอยู่ ส่วนงานที่ทำตามใจนั้นใช้สีฝุ่น สีน้ำมันนั้นต้องใจเย็นหน่อย เขียนวันแรกแทบไม่ได้อะไร ร่างภาพและลงสีพื้นไว้ต้องรออีกวันพอจะเป็นอะไรขึ้นมา จำได้ว่าภาพที่ผมเขียนขนาดไม่ใหญ่นัก ประมาณสัก ๗๐ กว่าเซนติเมตรคูณ ๘๐ กว่าเซนติเมตรเห็นจะได้

เขียนวันแรก ๆ นั้นอาจารย์ท่านดูแล้วก็ไม่สนใจ อีกสองสามวันต่อมาท่านก็เข้ามาดูอีก เห็นทำหน้าตื่นเต้นและยิ้ม เอามือมาตบไหล่ผมแล้วพูดว่า

"นายจะขายเท่าไหร่ ภาพนี้"

ผมรู้สึกดีใจที่ท่านสนใจ เพราะอย่างที่เรารู้ ถ้าท่านไม่สนใจงานใครแล้วท่านจะง่วงนอนขึ้นมาทันที ผมก็บอกท่านว่า ขอบคุณที่ท่านชอบ แล้วผมจะบอกราคาทีหลัง แล้วท่านก็เดินไปดูงานของคนอื่นต่อไป

เมื่อท่านไปแล้วผมก็พิจารณาดูภาพ คิดว่าเขียนอีก ๒ วันก็คงเสร็จ ส่วนใหญ่เสร็จแล้ว มี Background และส่วนรอบนอกที่ต้องแต่งเติมบ้าง ถ้าทิ้งไว้สัก ๒ วันหลังเขียนเสร็จแล้วก็คงจะใส่กรอบได้ คิดตอนนั้นว่าถ้าอาจารย์ซื้อก็จะคิดไม่มาก เอาสักพันบาทก็พอ จะได้มีเงินซื้อสีและค่าใช้จ่ายประจำวันไปสักเดือน อาจารย์ไม่เคยขอภาพฟรีสักครั้ง

เมื่อครั้งได้รับรางวัลเหรียญทองของการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติท่านชอบภาพของผมทั้ง ๓ ภาพ มีอยู่ภาพหนึ่ง (ภาพที่แสดงอยู่ที่หอศิลป ถนนเจ้าฟ้าปัจจุบัน) ท่านบอกว่าชอบมากกว่าภาพที่มีคลองและเรือ เป็นภาพที่มีส่วนเป็นดินและทรายมากกว่าภาพอื่น ท่านบอกว่าขอซื้อไว้ติดตั้งที่ห้องของท่าน ผมบอกท่านว่า

ผมยินดียกให้ ท่านก็ไม่ยอม ล้วงเงินออกจากกระเป๋ากางเกงให้ ๑,๕๐๐ บาท

ภาพแรกที่ท่านซื้อไปคือภาพวาดด้วยหมึกดำชื่อ *"โรงไฟฟ้าวัดเลียบ"* เป็นภาพที่ได้รับรางวัลเกียรตินิยมเหรียญทองแดง (การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๙๙) ผมขายให้ท่าน ๒๐๐ บาท สมัยนั้นเงิน ๒๐๐ บาทมีความหมายไม่น้อย เพราะนักเรียนทุนของกระทรวงศึกษาธิการยังได้รับทุนเดือนละไม่ถึง ๒๐๐ บาท

ผมคิดถึงที่ท่านช่วยให้มีเงินเล่าเรียนและสอนให้ทำอะไรได้เป็นเวลาเกือบ ๕ ปี ไม่เคยให้อะไรแก่ท่าน วันเกิดของท่านก็ไปกินไปดื่มของท่านทุกปี นึกได้ว่าไม่กี่วันก็จะถึงวันเกิดของท่านแล้ว ปีนี้ก็เป็นปีสุดท้ายที่จะเรียนกับท่าน (ไม่ได้คิดว่าท่านจะถึงแก่กรรมปีต่อไป) ท่านชอบภาพที่เราเขียนภาพนี้ น่าจะใส่กรอบไปให้ท่านในวันเกิด เป็นโอกาสดีที่จะได้ทดแทนบุญคุณท่าน คิดได้ดังนั้นผมก็รีบแต่งเติมภาพให้เสร็จ เมื่อเสร็จแล้วก็ทิ้งไว้ ๒-๓ วันใส่กรอบเองแบบง่าย ๆ

พอถึงวันที่ ๑๕ กันยายน ก็หากระดาษมาห่อ เขียนการ์ดปิดไว้ว่าเป็นของขวัญวันเกิดสำหรับท่าน นำไปไว้ที่ห้องทำงานของท่าน (ชั้นใน) โดยไม่รอพบท่าน ไม่มีใครทราบเรื่องนี้ เพราะผมทำอย่างเงียบ ๆ ท่านได้นำภาพนี้ไปประดับที่บ้านซอยสายลม พหลโยธิน เมื่อท่านถึงแก่กรรมแล้วก็ไม่ทราบว่าภาพ Still Life นี้ไปอยู่ที่ไหน ถ้าใครพบเห็นโปรดบอกผมด้วย

ภาพเหมือนของท่าน

ก่อนที่ผมจะเดินทางไปอังกฤษไม่กี่เดือน ท่านก็ถึงแก่กรรม นับว่าเป็นการสูญเสียของพวกเรา ผมเองและพวกเราอีกหลายคนระเหเร่ร่อนไปยังที่ต่าง ๆ ไปตามคำแนะนำของท่านว่านายต้องเรียนรู้และหาประสบการณ์ ควรไปดูศูนย์กลางของศิลปะแห่งโลก พวกเราหลายคนก็ได้ไปมาแล้ว บางคนก็สับสน บางคนก็หลงทาง บางคนพบทางชั่วระยะหนึ่ง ศิลปะไม่ใช่เรื่องแน่นอน กำหนดไม่ได้ เวลาแห่งการแสวงหานั้นไม่แน่นอน สั้นบ้างยาวบ้างแล้วแต่บุญบารมีของแต่ละคน

ผมเองก็ไม่พ้นที่จะมีวันขึ้นวันลง วันไป วันหยุด วันคิดไม่ออก วันที่ตีบตันและวันที่ทะลุปรุโปร่งในการทำงานศิลปะ กลับจากยุโรปแล้วมองเห็นทางระยะหนึ่ง พอชักช้าลงก็ไปอเมริกา หาประสบการณ์ต่อ แต่ที่เข้าใจแน่ก็คือ ปลิ้นปล้อนไม่ได้ก็

อยู่อย่างอิสระไม่ได้ ต้องทำมาหากินสักอย่างเพื่อรักษาชีวิตและศิลปะ จะโง่ต่อไปดงไม่ได้ ที่พอจะทนไหวก็คือเป็นครู

เขียนภาพอยู่ ๕-๖ ปีอย่างจำเจและถูกบีบคั้นจากสิ่งแวดล้อม ในที่สุดก็แทบจะตีบตัน คิดอะไรไม่ออก พอดีได้ทุนไปอยู่ญี่ปุ่นหนึ่งปี คิดว่าอย่างน้อยทำอะไรไม่ได้ก็จะศึกษาอะไรได้บ้าง ผมจำได้ว่าไปถึงที่นั่นเดือนเมษายน ๒๕๑๙ กว่าจะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ก็หลายเดือน ด้านความรู้ได้อาศัยอาจารย์ ๒ คนที่มหาวิทยาลัยเกียวโตช่วยสอน ในด้านการสร้างสรรค์นั้น ยังคิดไม่ออก มันช่างเป็นยุคที่ตีบตันเสียจริง ๆ มันเป็นไปได้

เมื่อลูกเมียมาถึงแล้ว ก็มีโอกาสพาลูก ๆ ไปเขียนภาพ ได้ออกสเก็ตช์ภาพมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้ทำอะไรจริงจัง เด็ก ๆ ใช้เทคนิคง่าย ๆ ปากกา ดินสอ สีแท่งน้ำและแห้งเขียนภาพ ดูเข้าท่าน่าสนใจ ส่วนตัวเราเองยังไม่พบอะไรและคิดอะไรได้

ได้นำต้นฉบับประวัติศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่เขียนมาหลายปีมาทำต่อจนเสร็จที่นี่ ที่คิดจะทำก็คือภาพปก เราน่าจะทำให้ดีที่สุดเพื่ออาจารย์

มีอยู่วันหนึ่งก็เริ่มเขียนภาพปกโดยทดลองใช้เทคนิคของเด็ก ๆ ก็รู้สึกสามารถเก็บรายละเอียดได้ดี แต่ยังต้องแก้ไขอีก ต้องทำภาพใหม่ เมื่อทำอีกภาพสองภาพก็รู้สึกพอใจ จากเทคนิคของเด็ก ๆ นั้น เราค้นคว้าเพิ่มเติม ใช้สีผสมมากขึ้น สามารถแก้ปัญหาด้านเทคนิคได้มาก เทคนิคผสมนี้เหมาะสำหรับเขียนภาพที่ละเอียด ซึ่งผมเองชอบ มันเหมือนมีอาจารย์มาดลใจให้ทำสิ่งนี้ ให้เริ่มต้นจากภาพของอาจารย์เป็นภาพแรกเหมือนภาพครู ท่านเป็นครูที่ไม่ทอดทิ้งศิษย์ ยามที่คิดไม่ออก นึกถึงท่านก็ทำได้อีก ผมถือว่าภาพเหมือนภาพนี้เป็นภาพครู ผมเป็นผู้ที่มีครู

หลังจากภาพนี้แล้วผมก็เบิกบาน เริ่มงานชุดญี่ปุ่นบนภูเขาเซกิซานอย่างไม่หยุดยั้ง จนสำเร็จตามความตั้งใจไปช่วงหนึ่ง ภาพเหมือนภาพนี้จึงเป็นภาพที่ได้รับการเคารพบูชาในบ้านของเรา เป็นภาพที่นำความสำเร็จ นำความสุข และสิริมงคลมาสู่ครอบครัวของเรา ถ้าผมไม่เริ่มทำงานที่ญี่ปุ่นด้วยภาพเหมือนของท่านอาจารย์แล้ว ผมอาจตีบตันไปอีกกี่ปีก็ไม่รู้ ด้วยภาพเหมือนของท่านนี้เอง ผมจึงได้พบแนวทางที่จะดำเนินต่อไป.

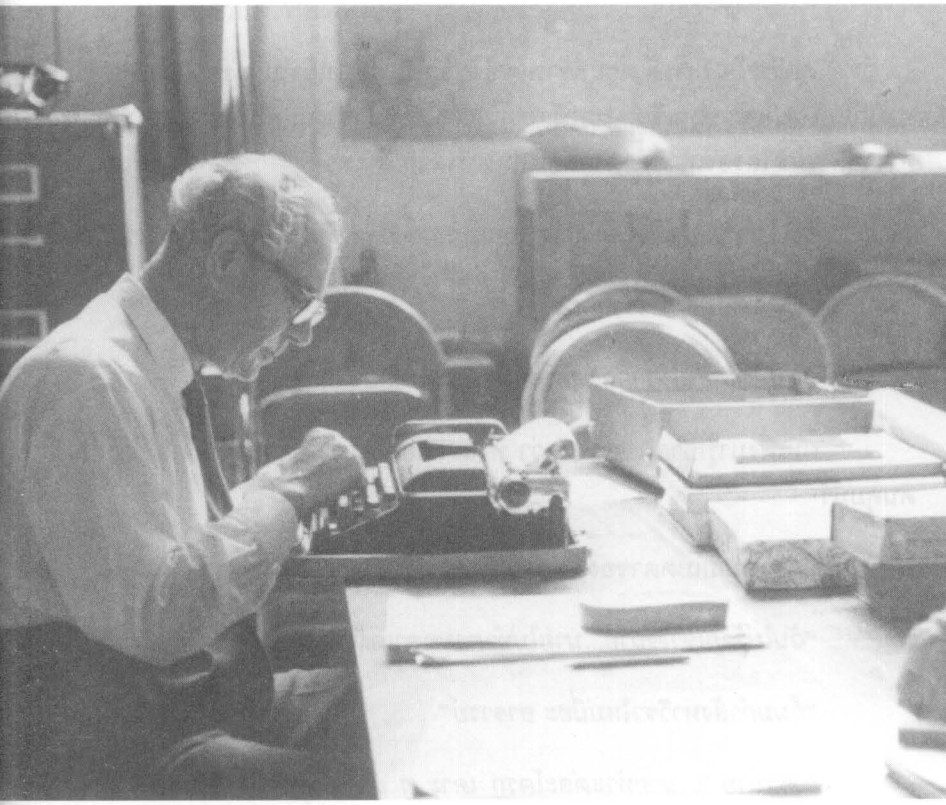

อาจารย์ศิลป์เขียนบทความศิลปะ โดยพิมพ์ดีดด้วยตนเองภายในห้องทำงาน

ประเสริฐ ปราสาททอง

ช่างอิสระ

ลำนำถึงอาจารย์

คอร์ราโด เฟโรจี ตอนที่ข้าพเจ้าได้รู้จัก มีอายุปาเข้าไป ๖๕ ปีแล้ว ผมของท่านเป็นสีดอกเลา จมูกเชิด ปากกว้าง กว้างทั้งใจ ที่มักจะเป็นคนไม่รวย ท่านใส่เสื้อฮาวายสีไข่ไก่ ใส่รองเท้าสีน้ำตาลฉลุ ใส่ถุงเท้าด้วย เตะตาดี

จำได้ตอนนั้น ข้าพเจ้าไปสอบเอนทรานซ์ ท่านเดินเข้ามาพร้อมกับถามว่า

"นายมากันกี่กง ไข้รากสา..."

"ไม่มีใครเป็นไข้รากสาดหรอกครับ" ผมตอบ

ผมเพิ่งมารู้เอาตอนหลัง ๆ ว่า ท่านหมายความว่า นายมากันกี่คน ใครเป็นคนคุมมา

นึกถึงความเมตตาของอาจารย์ ในตอน Drawing กัน ท่านว่า

"ฉันไม่รู้จักเข้าใจนาย...นายไม่ทำตามอคาเดมี..."

"ก็ผมกำลังหาวิชาใหม่นี่ฮะ อาจารย์"

"วิชาม่าย ?...นายทำแต่สะโตรก เคาะ ๆ แล้วไม่พูด..." ท่านผายมือเอียงคอ *"ฉันไม่รู้จักเข้าใจ"*

เรากำลังวาดรูปกัน ท่านมายืนดูโดยที่เราไม่รู้ตัว

"อย่างนี้หนา นายต้องหันแคนวาสให้ถูกแสงสว่าง"

อยู่ปี ๑ ท่านเดินมาทางข้าพเจ้า แต่พอมาเห็นข้าพเจ้าวาดหนุมานกำลังโลมนางมัจฉา ท่านอุทานออกมาดังลั่น

“เฮ้ !...มันใหญ่ไปนาย !!”

ข้าพเจ้าตอนนั้นเป็นหัวหน้าชั้น คอยรวบรวมส่งผลงานเพื่อน ๆ และมีหน้าที่เบิกค่าแบบ แบบ Nude ก็ ๑๐๐ บาท แบบครึ่งตัวก็ ๔๐ บาท ต่อวันหนึ่ง เป็นเพราะเหตุไม่รู้ ดันไปเบิกค่าแบบจากท่านอาจารย์ศิลป์ตลอดทั้งปี ท่านคิดดูสิว่าท่านต้องใช้เงินส่วนตัวของท่านให้แก่มหาวิทยาลัยไปเท่าไหร่ แต่อาจารย์ศิลป์ไม่เคยปริปากให้ใครรู้เลย

ขอโทษ...น้ำตาของข้าพเจ้าไหล อดคิดถึงอาจารย์ศิลป์ไม่ได้ ท่านเป็นพ่อและครู

อนันต์ ปาณินท์

จิตรกร

ผู้รับใช้อันต่ำต้อยทางศิลปะ

ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละสาขาวิชาชีพมีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน แต่ถ้าจะหาใครสักคนที่มีคุณธรรมอันประเสริฐ มีชีวิตอยู่ด้วยการให้มากกว่าได้รับ ดูเหมือนจะหายากในโลกนี้

จดหมายที่อาจารย์ศิลป์เขียนที่โรงพยาบาลศิริราชก่อนที่ท่านจะจากพวกเราไปคงจะได้อ่านกันทุกคน ข้อความตอนหนึ่งในจดหมายท่านเขียนว่า

"ฉันเป็นผู้รับใช้อันต่ำต้อยทางศิลปะเท่านั้น"

พวกเราโชคดีที่มีผู้รับใช้ที่ต่ำต้อย ซึ่งเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้เป็นเลิศทางวิชาการ และมีคุณธรรมอันประเสริฐ

วันแรกที่นักเรียนศิลปะเข้าเรียนที่ศิลปากรในสมัยที่อาจารย์ศิลป์ยังมีชีวิตอยู่ คงจำคำพูดของท่านได้ทุกคน

"พวกเธอต้องเรียนรู้ความเป็นมนุษย์ก่อนแล้วจึงเรียนศิลปะ"

ท่านไม่ได้อธิบายความเป็นมนุษย์คืออย่างไร แต่พวกเราได้เรียนรู้ความเป็นมนุษย์จากวิถีชีวิตของท่าน การดำรงชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ เป็นผู้ให้มากกว่าการได้รับ การทำงานหนัก ให้ความรัก และเอื้ออาทรต่อมนุษย์ทุกคน

เชื้อชาติ สีผิว เส้นแบ่งแยกดินแดนระหว่างประเทศล้วนเป็นของปลอมทั้งสิ้น ความเป็นมนุษย์ต่างหากที่เป็นของจริง

สัตว์ทุกชนิดมีหน้าที่ต้องเรียนรู้เพื่อรักษาชีวิตและเผ่าพันธุ์ของตน บังเอิญมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีขนาดของสมองใหญ่กว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ จึงเรียนรู้ได้มากกว่าสัตว์ทั้งหมด และมักนำความรู้มาเป็นเครื่องมือเพื่อฆ่าฟันกันเป็นส่วนใหญ่ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาที่แข่งขันและมุ่งมั่นในการเป็นเลิศทางวิชาการ จนขาดการเรียนรู้เรื่องความรักและเมตตา ไม่น่าเป็นการเรียนเพื่อเตรียมตัวที่จะเป็นมนุษย์

พวกเราใช้เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตเรียนหนังสือตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ แล้วนำความรู้เหล่านั้นมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ อันเป็นเหตุให้ต้องรบราฆ่าฟันกันอย่างเหี้ยมโหดผิดวิสัยมนุษย์ ความจริงข้อนี้ปรากฏให้เห็นชัดในประเทศไทยวันนี้

จรูญ_บุญสวน

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์ฝรั่งของผม

ปี ๒๕๐๔ ผมเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๔ ยังจำได้ว่าห้องเรียนอยู่ชั้นล่างของตึกจิตรกรรมซึ่งมีเพียงตึกเดียวนั้น ผมถูกยัดเยียดให้เป็นประธานนักศึกษา พอได้รับเลือกตั้ง วันรุ่งขึ้นอาจารย์ฝรั่งก็เรียกผมเข้าไปพบแล้วบอกว่า

"นายไปลาออกเสีย นายทำไม่ได้หรอก"

ผมไม่เชื่อ แล้วก็เผลอคิดไปว่า ผมเก่ง ผมมีความสามารถในการบริหาร ผมจึงได้รับเลือก หลังจากนั้นผมก็มีแต่งานกิจกรรมต่าง ๆ มีการประชุม การจัดงาน และอื่น ๆ อีกมากมาย ทำให้ผมขาดเรียนเสมอ ๆ

ใครที่เคยเรียนกับอาจารย์ฝรั่ง จะยังคงจำได้ว่า อาจารย์นั้นเวลาสอนชอบให้นักศึกษาเถียงกัน คือหมายความว่า ชอบให้นักศึกษาหาเหตุผลมาคัดค้านท่าน ยิ่งเถียงมากยิ่งชอบ ผมเองเพราะความที่ไม่ค่อยจะได้เรียนก็เลยเถียงไม่ออก ระยะหลัง ๆ ท่านก็ชักจะมองหน้าเอาบ่อย ๆ

แล้ววันที่ผมเข้าใจดีว่า ชีวิตผมควรจะมุ่งไปทางใด เรียนหรือกิจกรรม

วันนั้นผมเข้าเรียนในห้องอาจารย์ฝรั่ง (คือห้องทำงานของท่านที่กำลังมีการซ่อมแซมอยู่นั่นแหละ) ดูเหมือนจะเป็นวิชาสุนทรียศาสตร์ พวกเราเรียนกันทั้งหมดเพียง ๘ คน (นักศึกษาปีที่ ๔ รุ่นผมนี้มากที่สุด ตั้งแต่เคยมีนักศึกษามา คือ ๘ คน) ฝ่ายจิตรกรรม คือ *อนันต์ ปาณินท์, ถวัลย์ ดัชนี, พูนสุข ศิลปคุปต์, เสรี นิลประพันธ์, ไพโรจน์ สโมสร* และก็ผม *จรูญ บุญสวน* ๖ คน ฝ่ายประติมากรรมมี ๒ คน คือ *คุณ (หญิง) ไข่มุกด์ ชูโต, ชาญณรงค์ ดิฐานนท์* และก็เหมือนเคย ท่านถามปัญหา พวกเราก็ถกเถียงกันไปเรื่อย ๆ ผมก็พยายามเถียงข้าง ๆ คู ๆ เพื่อแสดงว่า ผมก็มีความสนใจ มีความเข้าใจเหมือนกัน (ความจริงไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะไม่ค่อยได้เข้าเรียน)

ทีนี้ท่านถามปัญหาเป็นรายบุคคล เริ่มตั้งแต่หัวโต๊ะเรื่อยมา พอถึงผมท่านกลับข้ามไปเสียหน้าตาเฉย ผมก็เลยถามว่า

"ทำไมอาจารย์ไม่ถามผม"

อาจารย์ฝรั่งทำหน้าเลิ่กลั่ก แล้วหันไปถามเพื่อนคนอื่นว่า

"นายคนนี้เขาเรียนกับเราด้วยหรือ" เท่านั้นแหละครับ ผมเกือบร้องไห้ จะก้มลงกราบสารภาพกับอาจารย์ก็อายเพื่อน ๆ มันจะหัวเราะเยาะเอา

วันรุ่งขึ้นผมก็ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งประธานนักศึกษา และตั้งแต่นั้นมาจนถึงทุกวันนี้ ผมก็ยอมรับกับตัวเองได้เลยว่า ผมไม่มีหัวในการบริหารหรือการเป็นหัวหน้าคน

พวกรุ่นเก่า ๆ คงจะจำได้ว่า เวลาอาจารย์ฝรั่งโกรธ เราไม่กลัวท่านโกรธ เพราะพวกเรามันห่วย มันขี้เกียจ ทำงานไม่ดี ท่านก็โกรธ แต่เวลาที่อาจารย์ฝรั่งไม่พูดด้วย ไม่มองหน้า นี่สิ เป็นเรื่องที่ทนไม่ไหวจริง ๆ มันเหมือนกับเป็นความผิดที่น่าอับอายอย่างยิ่ง แต่เวลาที่อาจารย์ฝรั่งยิ้มให้ หรือตบหลังเราเบา ๆ รู้สึกมันอบอุ่น จริง ๆ นะครับ ผมสาบานได้ว่า ผมยังจำความรู้สึกอันอบอุ่นนี้ได้ดี แม้เวลาจะผ่านไป ๒๐ ปีกว่าแล้วก็ตาม (พ.ศ.๒๕๒๗)

ชาญณรงค์ ดิฐานนท์

ประติมากร-จิตรกร, นักเขียน, อาจารย์ และอดีตผู้อำนวยการวิทยาเขตเพาะช่าง
(มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ เพาะช่าง)

เราก็ศิษย์มีอาจารย์...ศิลป์อ้าง

การที่ได้เรียน *"ศิลปากร"* แล้วก็มี *"อาจารย์ศิลป์"* เป็นอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปะให้นั้น เป็นความภูมิใจยิ่งของพวกเราประการหนึ่งในชีวิต

"ศิลปากร" สมัยช่วง ๔-๕ ปีสุดท้ายที่ยังมีท่านอาจารย์ศิลป์อยู่ เป็นช่วงที่รุ่นของเราเรียนอยู่ขณะนั้น

เมื่อรุ่นเราเรียนถึงปีที่ ๔ กำลังจะขึ้นปี ๕ อาจารย์ก็เสีย คงไม่ต้องบรรยายความรู้สึกของพวกเราทุกคน ว่ารู้สึกอย่างไรเมื่อสูญเสียอาจารย์

อังคาร กัลยาณพงศ์ หรือ *"ท่านอังคาร"* ร่ายกวีวัจน์ไว้ว่า

"ปฐวีไหวล้มร่มโพธิ์ทอง"

เรารู้สึกคล้ายอย่างนี้จริง ๆ เพราะอาจารย์เป็นทั้งอาจารย์และเป็นเสมือน *"พ่อ"* อีกคนหนึ่งของพวกเราทุกคน จึงเปรียบได้กับร่มโพธิ์ร่มไทรของคณะจิตรกรรมและประติมากรรมขณะนั้น ความรู้สึกของนกกาที่แตกรังเพราะต้นโพธิ์ต้นไทรที่อาศัยร่มทำรังอยู่นั้นล้มลงเสียแล้ว เป็นอย่างไรเราก็เพิ่งจะแจ้งประจักษ์ ณ บัดนั้นเอง

ทำไมจะไม่รู้สึกดังนั้นเล่า ในเมื่อการเรียนการสอนศิลปะของศิลปากรในช่วงนั้นมีอาจารย์อำนวยการทั้งหมด และนอกจากการเรียนการสอนแล้ว แม้เรื่องอื่น ๆ นอกเวลาเรียนของลูกศิษย์ลูกหาบางคน ก็ยังมีอาจารย์เกี่ยวข้องรับรู้อยู่ด้วย

เราทั้งรักทั้งเกรงกลัวอาจารย์ และเชื่อว่าในพวกเราบางคนกลัวอาจารย์ยิ่งกว่ากลัวพ่อแท้ ๆ เสียอีก

มีใครก็จำไม่ได้กล่าวเป็นความว่า มนุษย์ย่อมไม่รักในสิ่งที่ตนเองกลัว แต่สำหรับอาจารย์นั้นเห็นจะเป็นข้อยกเว้น เพราะเป็นความกลัวที่เกิดจากความเคารพรัก

พวกที่กลัวอาจารย์มาก ๆ น่าจะได้แก่ พวกที่ขี้เกียจทำงาน เพราะอาจารย์จะมีอารมณ์เสียทุกครั้งที่เห็นพวกเราไม่ค่อยขยันทำงาน และถึงมีโมโหโทโสเอ็ดตะโรปึงปังทันทีที่เห็นว่าลูกศิษย์คนไหนเกียจคร้านไม่ทำงาน

เข้าใจไหมนาย

เมื่อเราเรียนอยู่ปีที่ ๑ ถึงปีที่ ๓ นั้น อาจารย์จะเข้ามาสอนประปราย แต่ก็ต้องเจออาจารย์ทุกวัน เพราะอาจารย์จะเข้ามาตรวจดูห้องเรียนในคณะทุกห้องทุกวัน ที่ว่าสอนประปรายนั้นก็เพราะมีอาจารย์ท่านอื่น ๆ ซึ่งอาจารย์ไว้วางใจให้มาสอนแทนหรือช่วยสอนประจำวิชาอยู่

จำได้ว่าเมื่อเรียนปีที่ ๑ นั้น เรียน *"เพ้นท์ติ้ง"* ซึ่งส่วนใหญ่ Paint สีน้ำ มี *อาจารย์เฟื้อ หริพิทักษ์* สอน มี*อาจารย์ทวีศักดิ์ เสนาณรงค์* ซึ่งขณะนั้นกำลังเรียนอยู่ปีที่ ๔ เป็นผู้ช่วย และอาจารย์ศิลป์เดินมาดูแทบทุกครั้งที่ว่างจากงานอื่น ๆ เช่น ราชการด่วนของกรม เป็นต้น

การเดินตรวจของอาจารย์นี้ ไม่ใช่แค่มาดูเฉย ๆ หากพบว่ามีอะไรไม่ชอบมาพากลในบางวิชา เช่น บางทีไต่ถามแล้วนักศึกษาตอบไม่ได้ หรือตอบได้แต่แสดงว่ายังไม่เข้าใจชัด อาจารย์จะอธิบายให้ฟังทันที ด้วยวิธีการและคำพูดไม่กี่ประโยค ก็สามารถทำให้นักศึกษากระจ่างแจ้งในเรื่องนั้น ๆ ได้

ดูก็น่าแปลก เพราะอาจารย์ศิลป์นั้น ท่านพูดภาษาไทยไม่ชัด ใครที่พบปะท่านครั้งแรก ๆ อาจฟังท่านพูดไม่รู้เรื่องก็ได้ แต่ถ้าเป็นการสอนแล้วท่านมีวิธีทำให้ศิษย์แม้เป็นศิษย์หน้าใหม่เข้าใจได้อย่างรวดเร็วอีกด้วย

ประโยคที่อาจารย์ชอบใช้ในการสอน คือ *"เข้าใจไหมนาย" "เข้าใจไหมหนู"* และหรือ *"นี่ ยังไม่เข้าใจ"*

แต่ก็มีเพื่อนเราบางคนสมองรับรู้วิชา Perspective ช้าหน่อย อาจารย์ต้องบอกว่า

"โอ้ ! นายไม่เข้าใจ มานี้ นี่เป็นอย่างนี้ นี่มานี้ นี้ไปนี้ ได้นี้...เข้าใจ"

และถ้าเพื่อนคนนั้นรับว่าเข้าใจแล้ว อาจารย์จะยิ้มแย้มดีใจ สีหน้าโล่งอก ทำให้ลูกศิษย์รู้วิชาได้เรื่องหนึ่ง ในกรณีเช่นนี้อาจารย์จะไม่มีโมโห หรือแสดงทีท่าเหนื่อยหน่ายต่อความเชื่องช้าของสมองพวกเราเลย

ฤษีสอนลิง

การเดินตรวจตามห้องเรียนของอาจารย์ศิลป์ แม้ว่าจะทำทั่วทั้งคณะจิตรกรรมและประติกรรม แต่ก็จะกระชั้นหรือเพิ่มขึ้นในปีที่ ๔ - ๕ อันเป็นระดับปริญญา

เมื่อเรียนปีที่ ๔ นั้น นอกจากวิชาทฤษฎีต่าง ๆ เป็นต้นว่า *"เอสเทติค"* หรือสุนทรียภาพ *เทคนิคฉากละคร*แล้ว วิชาปฏิบัติอาจารย์ก็จะต้องเข้ามาตรวจดูแลวันละ ๒ ครั้ง นอกเสียจากติดราชการหรือไปราชการที่อื่น

มิฉะนั้น เวลาราวสักครั้งหนึ่งครึ่งชั่วโมงก่อนเที่ยง อาจารย์จะเข้ามาดูพวกเราทำงานที่ห้อง ทั้งห้องเขียนและห้องปั้น และจะเข้ามาตรวจอีกครั้งในช่วงบ่ายราว ๆ บ่าย ๒ โมง

ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า เป็นเวลาก่อนหนังรอบเที่ยง กับรอบบ่าย ๒ โมงจะเริ่มฉาย ถ้าอาจารย์เข้ามาดูเสียตั้งแต่ ๔ โมงเช้าหรือบ่ายโมง พออาจารย์ออกจากห้องไปแล้ว พวกเราที่เป็นแฟนหนังหลายคนก็รีบปรี่ออกจากห้องไปดูหนังรอบเที่ยง รอบบ่าย ๒ โมง ตามโรงภาพยนตร์ใกล้ ๆ ได้ทัน เช่น แถวหลังวังบูรพาฯ โรงเฉลิมกรุง เฉลิมไทย เป็นต้น แม้แต่โรงเฉลิมเขตร์ก็อาจไปทัน เพราะสมัยนั้นการจราจรในกรุงเทพฯ ยังไม่เป็นจลาจลเช่นในปัจจุบันนี้

และการแว่บไปดูหนังของพวกเรานั้น ไปกันหลายคน บางทีแทบไม่เหลือ

คนอยู่ในห้องเลย ถ้ามีใครเหลืออยู่ในห้องสักคนสองคน เมื่ออาจารย์ศิลป์เข้ามาตรวจก็ต้องถือว่ารับกรรม เพราะอาจารย์จะโมโหโกรธาเอ็ดตะโรให้ผู้ที่อยู่นั้นรับฟังหัวใจจะวาย ก่อนที่จะผลักบังตาห้อง หรือบางทีก็ถึงต่อยบังตาโครมครามออกไปอย่างหัวเสียเต็มที

เมื่อพวกเรากลับมาและเพื่อนเล่าให้ฟังว่าอาจารย์โมโหมาก ก็จะรีบก้มหน้าก้มตาทำงาน และนึกหวาดว่าพรุ่งนี้จะต้องถูกอาจารย์เอ็ดตะโรแน่นอน

ครั้นรุ่งขึ้นอาจารย์เข้ามาตรวจดูห้องเช่นเคย ไม่เห็นดุว่าแต่อย่างใดและถ้าพบว่างานของพวกเราส่วนใหญ่มีทีท่าว่า *"ดี"* ถูกใจ โดยเฉพาะของใครคนหนึ่งหรือสองสามคนในพวกเราก็ตาม ถึงขั้นเข้าตาอาจารย์ ขนาดเข้าไปโอบไหล่วิพากษ์วิจารณ์ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ด้วยแล้ว ก็ไม่เห็นวี่แววเลยว่า เมื่อวานนี้อาจารย์โมโหโกรธาขึ้งมากมายอะไร เพื่อนคนที่รับฟังรับรู้อยู่เมื่อวานบ่นภายหลังว่า *"รู้งี้ กูไม่อยู่เจออาจารย์ก็ดี"* ดังนั้นเมื่อเกิดการยกพวกไปดูหนังหรืออะไรทำนองนี้อีก จึงไม่มีใครอยู่รอหน้าอาจารย์ แม้ไม่รวมกลุ่มกับพวกที่ไปดูหนัง ก็เลี่ยงหนีเสีย ไม่อยู่พบอาจารย์ในห้อง

มานึกดูเมื่ออาจารย์จากไปแล้ว จนเดี๋ยวนี้ก็รู้สึกบาปกรรมเต็มทีที่ทำให้อาจารย์ต้องโกรธ บางทีท่านก็เจ็บมือด้วย เพราะต่อยบังตาเต็มแรง แต่ตอนนั้นพวกเรากำลังอยู่ในวัยเบาปัญญา จึงเป็นลิงได้แก้ว ไม่รู้จักค่าของแก้วคือวิชาความรู้ที่อาจารย์ถ่ายทอดให้ด้วยเมตตา และเสมือนหย่อนความกตัญญูรู้คุณต่อผู้ที่ยื่นแก้วให้นั้นด้วย

บรรยากาศในการเรียนการสอนสมัยนั้น ถ้าจะฟื้นความหลังกันจริง ๆ แล้วสนุกมากอยู่ อาจารย์ศิลป์เป็นคณบดี และมีช่วงหนึ่งท่านเป็นคณบดีคณะมัณฑนศิลป์ด้วย อาจารย์ในคณะจิตรกรรมและประติมากรรม แต่ละคนมักจะเป็นลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์ทั้งนั้น มีที่ไม่ได้เป็นลูกศิษย์คือ *อาจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม* และบรรดาอาจารย์พิเศษซึ่งส่วนมากสอนภาษาอังกฤษและมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาสอนในตอนเช้าหรือตอนเย็น ตั้งแต่ ๔ โมงเย็นจนถึง ๕ หรือ ๖ โมงเย็น เช่น *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร, ม.ร.ว.หญิงสุพิชชา โสณกุล, ศาสตราจารย์คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร* (ซึ่งตอนนั้นดูเหมือนท่านยังไม่ได้เป็นคุณหญิง และไม่

ได้เป็นศาสตราจารย์) และในช่วงปีที่หนึ่งนั้น มีอาจารย์เป็นฝรั่งคนหนึ่งมาสอนภาษาอังกฤษ เราเรียกกันว่า *"มิสเตอร์บี"* ศิลปากรรุ่นนั้นรู้จักกันดี แต่มาสอนรุ่นเราอยู่สักเกือบ ๆ ปี ก็ไม่ได้มาสอนอีก จะด้วยเหตุผลกลใดก็ลืมถามไปเสียแล้ว

อาจารย์ฝรั่ง ?

การเรียกขานชื่ออาจารย์ศิลป์ลับหลังนั้น ก็เรียกกันหลายอย่างมีที่เรียกว่า *"อาจารย์ฝรั่ง"* ดูเหมือนจะมากที่สุด รองลงไปน่าจะได้แก่ *"โปรเฟสเซอร์"* ถัดไปคือ *"อาจารย์ศิลป์"* ที่จะเรียกท่านเต็มยศว่า *"ศาสตราจารย์ศิลป์"* นั้นเคยได้ยินแต่ *อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ* ท่านเดียวเท่านั้น อาจารย์อาวุโสอย่างอาจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรมท่านเรียกว่า *"นายเฟโรจี"* อธิบดีกรมศิลปากร *ธนิต อยู่โพธิ์* นั้น เคยได้ยินเรียกบ่อย ๆ ว่า *"อาจารย์"* เฉย ๆ ไม่มีต่อท้ายอะไรอีก ส่วนอาจารย์น้อยใหญ่ที่สอนอยู่ในคณะสมัยนั้น ล้วนเป็นลูกศิษย์ลูกหาของท่าน ย่อมเรียกท่านว่า *"อาจารย์"* หรือ *"อาจารย์ศิลป์"* เป็นธรรมดา ก็มีบางท่านเรียกอย่างนักศึกษา เคยได้ยิน*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* ท่านเรียกว่า *"อาจารย์ฝรั่ง"* บ้าง *"อาจารย์ศิลป์"* บ้าง *"โปรเฟสเซอร์"* บ้างแล้วแต่โอกาส แต่อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ นั้น ท่านไม่เรียกว่า *"อาจารย์ฝรั่ง"* และขอร้องไม่ให้พวกเราเรียกเช่นนั้นด้วย ท่านว่า อาจารย์ศิลป์ท่านเป็นคนไทยแล้ว ไม่ใช่ฝรั่ง ถ้าจะเรียกแบบฝรั่งควรเรียกท่านว่า *"โปรเฟสเซอร์"* จะเหมาะกว่า

พรุ่งนี้ก็สายเสียแล้ว

"พรุ่งนี้ก็สายเสียแล้ว" เป็นคติของอาจารย์ศิลป์ อาจารย์แสดงให้เห็นว่ายึดมั่นในคตินี้จริง ๆ เราจึงไม่เคยเห็นอาจารย์อยู่ว่างเลย เห็นอาจารย์เมื่อใดต้องมีงานอยู่ในมือเสมอ ดังนั้นอาจารย์จึงรักศิษย์ที่ขยันทำงานอยู่ตลอดเวลา และถ้าศิษย์ผู้นั้นทั้งขยันและฉลาด สามารถพัฒนางานให้ก้าวหน้าได้ด้วย อาจารย์จะยิ่งรักจนถึงขั้นแสดงออกทั้งกิริยาวาจาทีเดียว

และตรงข้าม ถ้าศิษย์คนไหนแสดงความเกียจคร้าน ทิ้งเวลาให้หมดไปกับ

เรื่องไร้สาระ เป็นต้นว่า เสพสุราเป็นอาจิณจนเสียการเสียงาน อาจารย์จะโกรธเคืองมาก ถึงขนาดกล่าววาจาตัดรอนได้ทันใด เราได้เห็นตัวอย่างทั้งสองด้านนี้มาแล้ว ทั้งผู้ที่เป็นศิษย์รักและศิษย์แค้นของอาจารย์

อาจารย์จากไปนานหนักหนาแล้ว เกือบ ๔๐ ปี (พ.ศ.๒๕๔๒) แต่เรายังคิดถึงอาจารย์อยู่ และเมื่อระลึกถึง ภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ บางเรื่องบางตอน ก็ยังปรากฏแจ่มใสอยู่ในความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระคุณของอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ และ *"ศิลปากร"* ในยุคก่อร่างสร้างตัวนั้น คงจะไม่มีใครลืมเลือนได้ชั่วชีวิต หากใครคนนั้นเป็นศิษย์อาจารย์ศิลป์

อาจารย์ศิลป์ตรวจและวิจารณ์งานนักศึกษาจิตรกรรมปีที่ ๔

ถวัลย์ ดัชนี

ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๔๔

กราบคารวะพระคุณของอาจารย์ ที่รู้ว่าศิษย์นั้นโง่ ขยัน กระนั้นก็ยังรักและเมตตา

ก่อนเข้ามาเรียนศิลปากร ภายใต้การสอนของอาจารย์ศิลป์ ผมมาจากเชียงราย เข้าเรียนวาดเขียนที่โรงเรียนเพาะช่าง ความรัก ความศรัทธา และความใฝ่เรียนใฝ่รู้ ทำให้ผมมาเข้าศิลปากร

ความงุนงงสงสัย ความฉงนฉงาย เคลือบแคลงเส้นแบ่งกั้นระหว่างช่างฝีมือ คนรังสรรค์ศิลปะ ช่างหัตถกรรม กับผู้รังสฤษฏ์ จิตวิญญาณ และรอยเท้า ลมหายใจพระเป็นเจ้า จากเบ้าหลอมหนึ่งไปสู่เตาเผาใหม่ ขัดเกลา ขูดถาก เคี่ยวกรำมาอีก ๕ ปีในคณะจิตรกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร และธุดงค์รอนแรมข้ามฟ้าไปอีกหลายประเทศในยุโรปอีกกว่า ๕ ปี

บ่อยครั้งที่ย้อนทวนกระแสกาลเวลาเวียนคืนหลัง ความทรงจำเก่า ๆ กลับผุดพราย เมื่อวาน แจ่มกระจ่าง โปร่งเบา หดหู่ท้อแท้ด้วยความเยาว์เขลา และโง่ปีติยินดีเริงร่ากับความสำเร็จชั่วครู่ยามเหมือนหยดน้ำค้าง ขันสมเพช ระคนความลี้ลับของมรรคาศักดิ์สิทธิ์ในวิหารแห่งศิลปะ ที่ผมเดินก้าวย่างเข้าไปในเทวาลัยทิพย์นั้นมาตลอดชีวิต และครั้นในปัจฉิมวัยได้นั่งเคี้ยวเอื้องคืนวันในแรกระบัดหนุ่ม

อาจารย์ศิลป์ ถ้าเปรียบประดุจเทพแห่งวิญญาณ ผู้บรรจุสายธารชีวิตให้พะเนียงไฟโชนประกาย ทำนุบำรุงแสงเพลิงเหล่านั้นให้ส่องทางวิถีสุนทรียศาสตร์รังสรรค์ความรักปรากฏรูป ผ่านฝีมือ ประสบการณ์ ความชำนาญแม่นยำในทักษะความรู้จัดเจนปราดเปรื่องเป็นเลิศ ปราชญ์สุนทรีย์ทางทฤษฎี ความนุ่มนวลควรแก่การงานของดวงจิต และวิญญาณอิสระในแง่นิรมิตสร้างสรรค์

อาจารย์ไม่ใช่ปั้นดินให้เป็นดาว หากแต่นิรมิตมนุษย์ให้เป็นเทพ รังสรรค์ลมหายใจแห่งความรักออกมาเป็นงานศิลปะ โอยทานทิพย์แก่มวลมนุษยชาติ

ระลึกถึงอาจารย์ศิลป์ ผ่านการทำงานศิลปะมาตลอดชีวิต วันนี้มาขอเกล็ดบางครั้งในร่มเงามหาวิหารแห่งพุทธิปัญญา เมตตาธรรม และแพร้วด้วยอารมณ์ขันของท่านเอง

สมัญญาจากอาจารย์

ผมเป็นนักเรียนคณะจิตรกรรมคนแรกและคนเดียวของท่าน ที่มาจากเชียงรายโดยกำเนิด ผมมาจากภูสูงของผ้าห่มปกและผีปันน้ำ แดนลาว ไทย พม่า สามเหลี่ยมทองดำ ชอบเสื้อสีแดงชายครุยกรุยกรายของกระเหรี่ยง เครื่องประดับชาวเขาหลายเผ่า อาวุธและเครื่องใช้ในพิธีกรรมของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้งที่สูงบนดอยและที่ราบลุ่ม

อาจารย์เรียกผมว่า *"นายคนภูเขา"* ซึ่งเป็นชื่อเรียกขานตัวผมมาตลอดชีวิตของท่าน

ขยันเกินไป

ผมตั้งใจเรียน ขยัน และทำงานหนัก แต่สิ่งเหล่านั้นดูเหมือนจะไม่มีความสลักสำคัญอะไรนัก ถ้าเราปราศจากความเข้าใจแจ้ง ทำงานแต่พอสมควร ถนอมออมแรงไว้สำหรับงานสุนทรียภาพ ผมทำงานอย่างบ้าคลั่งมาตลอด ๖ เดือนแรกของการเข้าเป็นนักศึกษาใหม่ ด้วยตระหนักว่ามาจากเพาะช่าง รากฐานยังไม่มั่นคง ดำริชอบ และเข้าใจชอบไม่มี มีแต่เพียรชอบ วิริยะชอบ ตั้งใจชอบ ผมตกซ้ำแล้วซ้ำเล่าแทบทุกวิชา เพราะความผิดอย่างเดียวกัน

"นายคนภูเขา นายมันโง่แล้วขยัน ไม่ดีนะนาย นายยิ่งทำงานหนัก ยิ่งล่มจม เหมือนอียิปต์และเขมร ประเทศชาติล่มจมเพราะทำปิรามิด สร้างเทวาลัยมากเกินไป นายหัดคิดเสียบ้าง อย่าเอาแต่ทำ ขยันเกินไป โง่เกินไป ทำปุ๋ยก็ยังไม่ดีนาย.."

ผมหยุดทบทวนบทบาทตัวเองใหม่ เรียน เสาะแสวง ค้นคว้า ไต่ถาม อีกปีต่อมาคะแนนทุกวิชาของผม โดยเฉพาะวาดเส้น วิจัยศิลปะไทย ผมได้ถึงขั้นดีเป็นเลิศ ครั้งแล้วครั้งเล่า งานนักศึกษาเหล่านั้นของผมแทบจะยึดครองบอร์ดนักศึกษา

ส่งห้า - ออกเจ็ด

แล้ววันหนึ่งก็มาถึง วันส่งงานเข้าแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ตอนนั้นผมเรียนอยู่ชั้นปีหนึ่งปลายปี ผมเคยส่งงานเข้าร่วมแสดงมาแล้วเมื่อครั้งอยู่เพาะช่าง ได้เข้าร่วมแสดง ขายได้ด้วย จึงชะล่าใจส่งเข้าแสดงอีกครั้ง

ผมส่งงานเข้าไป ๕ รูป เป็นรูปวัดโพธิ์สีน้ำมัน ต้นดอกทองกวาว วัดพระแก้ว และชาวเขา ผมถูกคัดออกมาทั้งหมด ๗ รูป ?!! ส่งงาน ๕ รูป ถูกคัดออก ๗ รูป !? เป็นที่เยาะเย้ยหยุโห่ฮาป่าของเพื่อน รุ่นพี่ รุ่นน้อง คนรู้จักในแวดวง

อีก ๒ รูปมาจากไหนหรือ ?

มันเป็นงานติดบอร์ดที่ผมเคยภาคภูมิใจ อิ่มเอิบด้วยความปีติมาแล้วนั่นเอง !

ไม่รู้ว่า *"ผู้หวังดี ประสงค์ร้าย"* ท่านใดกรุณาส่งเข้าไปสมทบซ้ำเติม

และสำหรับวันนั้นเล่า มันทั้งอาย เจ็บแสบ หดหู่ และความไม่เข้าใจแจ้ง

ผมนั่งรออยู่คนเดียวจนมืดค่ำ เมื่อแน่ใจว่าไม่มีใครเห็น ไม่มีใครทัก ผมค่อย ๆ ย่องเข้าไปแบกรูปมากองไว้มุมตึกทีละรูป เรียกรถตุ๊ก ๆ มาขนกลับไปไว้ในส้วมร้างข้างบ้าน เพราะไม่มีที่เก็บ ต่อมาผมทาสีดำทับ เพื่อเอาไว้ใช้เขียนรูปอื่นต่อไป

แต่ผมไม่เคยท้อแท้ ไม่เคยเหนื่อยหน่าย ยอมรับความผิดหวัง หากยังมีพลัง ยังมีไฟศิลป์ที่ลุกเรืองอยู่ในจิตวิญญาณนิรันดร์

มีแต่ถูกต้อง

วันหนึ่งในสนธยากาล อาจารย์กำลังจะกลับบ้าน ในความขมุกขมัวรัวลางทั้งบรรยากาศและความคิด ท่านเดินเข้ามาหาผมในซอกตึกเรียน แล้วบอกว่า

"นายคนภูเขา

งานของนายมีแต่ถูกต้อง มันเป็นงานเรียน เป็นอะคาเดมิคนะนาย

มันไม่มีชีวิต

ปลาของนายว่ายน้ำไม่ได้ ไม่มีกลิ่นคาว

ม้าของนายตายแล้ว ยืนตาย วิ่งไม่ได้ ร้องไม่ได้

วัดของนายเหมือนฉากลิเก

ฟ้าของนายไม่มีอากาศ หายใจไม่ได้

รูปของนายไม่มีมิสติคเลย นายไม่เข้าใจนะ นายคนภูเขา"

ผมจะไปเข้าใจได้ยังไงล่ะ รุ่นพี่ที่ได้แสดงงานศิลปกรรมครั้งนั้น รูปเขียนปลาของเขาได้คะแนน ๑๕ ส่วนของผมได้คะแนน ๙๐ กลับถูกคัดออก

อะไรคือศิลปะ ?

คำถามนั้นก้องสะท้อนอยู่ในผนังใจของผมในวัยหนุ่ม ในขณะที่ผมกำลังทำความเข้าใจศิลปะ ทะลวงกำแพง และหักโซ่ตรวน ขื่อคาพันธนาการทางงานช่างฝีมือ ไปสู่ความสะเทือนใจในศิลปะ

นี่นาย... ฉันคิดว่านายพอแล้ว นายทำได้แล้วงานเรียน นายคิดสินายสร้างสรรค์นะนาย นายทำอะไรมาก็ได้ ที่ผิดน่ะนาย ฉันจะบอกนายว่ามันผิดยังไง

นี่นาย... อันนี้ มันไม่ใช่นิสัยของนายนะ มันเป็นเดดคอเรทนะนาย มันสวย

เกินไป มันไม่มีกำลังนะนาย เลิกทำเสียดีกว่านาย

นี่นาย... อันนี้ นายแกล้งทำเกินไป มันไม่ซินเซียร์นะนาย มันมากเกินไป มันเป็นบาโรคนะนาย มันไม่มีข้างใน มันกลวงนะนาย ฉันว่ามันไม่ดีนี่นาย... ของนายมันเป็นโปสเตอร์นะนาย เพอร์สเปคตีฟนายผิดนะนาย มันไม่เป็นศิลปะนะนาย นายไม่เข้าใจฟิลลิ่ง มันไม่มีสปิริตนะนาย

นี่นาย...ควายของนาย แอ็คชั่นมากเกินไปนะ ฉันว่าม้าเท่านั้นทำท่านี้ วัวควายไม่ทำนาย

นี่นาย...เราเรียนศิลปะนะ ทำไมนายถึงไปให้เขาฝึกทหาร ซ้ายหัน ขวาหัน คนนะนายไม่ใช่ควาย

นี่นาย...หัวหน้ากองหัตถศิลป์ มาฟ้องว่าพวกนายนั่งนินทานางแบบทั้งวันไม่ทำงาน

นี่นาย...นู้ดของนายเหมือนไม้ทาสีนะนาย ไม่มีชีวิตเลย นายพยายามนะนาย

นี่นาย...รูปคนของนายยุ่งเกินไป ทำการเมืองมากเกินไป ฉันอยากให้นายทำศิลปะนะนาย ไม่อยากให้นายยุ่งเรื่องการเมืองในศิลปะ อันตรายมากนะนาย

นี่นาย...นายตกเพอร์สเปคตีฟอีกแล้ว นายมารีเอ็กแซมกับฉันนะนายก่อนกลับบ้าน

นี่นาย...นายอยากได้อ่านทีซีสไหมนาย มาหาฉันที่ห้องนะ พรุ่งนี้ฉันไปโรงพยาบาล

นี่นาย...ถ้านายรักฉัน ทำศิลปะนะนาย นายไม่ต้องจัดวันเกิดให้ฉัน นายจัดห้องเรียนให้สะอาด นายโกนหนวดแล้ว คนภูเขา วันนี้นายเป็นฮิวแมนบีอิ้งแล้ว ก่อนนั้นนายเป็นลิงนะนาย

นี่นาย...นายเข้าเรียนภาษาอังกฤษกับอาจารย์ผู้หญิงด้วยนะนาย ฉันรู้นายไม่ชอบ แต่อาร์ติสต้องมีความรู้เรื่องอื่นนะนาย ถ้านายปฏิเสธ นายลำบากนะนาย

วันหน้า

นี่นาย...ฉันคิดว่า ที่นายขอห้าร้อยบาทไปซื้อผ้าร้อยเมตรมาเขียนโปสเตอร์งานแห่งชาติ ฉันให้นายห้าบาทพอแล้วนาย เขียนเมตรเดียวพอ อาร์ต เอ็กซิบิชั่น ฉันออกวิทยุแล้ว ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์แล้ว ฉันไม่ใช่โสเภณีนะนาย เราทำงานศิลปะ คนดูเขาอยากมาเอง ฉันไม่ได้ขายตัว ฉันทำงานศิลปะนะนาย

นี่นาย...ดึกแล้ว นายเพิ่งกลับมาหรือ ? (ผมกับ*วิรัช กันทรัพย์* เพื่อนรุ่นน้องมัณฑนศิลป์ อาจารย์ใช้ให้ไปเขียนประกาศนียบัตรที่สถานทูตแห่งหนึ่ง ทั้งวันเช้าจรดเย็น ตามคำสั่งอาจารย์)

นายได้กินข้าวไหม ? เขาเลี้ยงไหม ? เขาให้เงินนายไหม ? ไม่เลยหรือ ? บ้าจริง ๆ

นี่ฉันให้นายนะ (อาจารย์ควักเงินส่วนตัวให้คนละร้อย บ่นพึมพำว่าบ้า บ้าจริง ๆ)

นี่นาย...รูปชาวเขาลงผี อันนี้ของนาย เก็บไว้ให้ดีนะ นายมีหัวคนหนึ่ง วันหนึ่งจะเป็นรูปสำคัญของเมืองไทยนะ

นี่นาย...นายคิดว่านายเป็นใคร สวัสดิ์ ชลูด ตั้งราคาสามพันบาท นายไปตั้งราคาเท่าเขาได้ยังไง นายยังเป็นนักเรียนอยู่นะ นายไม่ใช่อาร์ติส

นี่นายคนภูเขา นายเอากะเขาด้วยหรือ ? แสดงรูปวังสวนผักกาดนี่เหรอ ? นายระวังนะ นายทำคอมเมอร์เชียลมากไปนะนาย ฉันว่านายตั้งใจทำงานดีกว่า

นี่นายคนภูเขา ฉันให้นายได้รางวัล แต่รูปนายแย่มากนะนาย สีนายไม่ทำงาน เพอร์สเปคตีฟนายผิด มันเป็นโปสเตอร์นะนาย รูปนายเป็นรูปที่เลวน้อยนิดหน่อยนะนาย

นี่นาย...ฉันคิดว่าถ้านายเขียนรูปอย่างนี้นะนาย ตายดีกว่านาย ไม่มีสปิริตเลย

มหาวิหารแห่งคุณธรรม

อาจารย์คือเทพเจ้าสำหรับลูกศิษย์ ทั้งเคารพรัก ยกย่องเทิดทูนบูชา ต่อหน้าและลับหลัง เราวางท่านไว้บนหิ้งบูชา คุรุเทพ เกรง และกลัวท่านจะโกรธเสียใจ ที่เราไม่ขยันหมั่นเพียร ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีเลิศ ทั้งคุณธรรม จริยธรรม และตลอดจนเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิต อาจารย์อยู่อย่างสงบ สันโดษ มักน้อย อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ละโมบยินดีในลาภสรรเสริญ ทรงภูมิ ทรงปัญญา หากแต่อ่อนน้อม ค้อมต่ำกับผู้คนทุกหมู่เหล่า มีมนุษยสัมพันธ์เป็นเลิศ ผู้คนที่ได้รู้จักท่าน ประทับใจในความสง่างามของบุคลิก ความเชื่อมั่นศรัทธากล้าในศิลปศาสตร์ทุกสาขา ความรอบรู้ในภาษาศาสตร์ อาจารย์พูดได้ดีทั้งภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน นอกเหนือไปจากอิตาเลียน สเปน และภาษาไทยพื้นฐานของท่าน

ท่านกว้างขวางในทัศนคติ และยิ่งใหญ่ด้วยเมตตาธรรม ปรารถนามิตรสหายที่สามารถปฏิเสธแนวความคิดของท่านได้

อาจารย์มามหาวิทยาลัยแต่เช้า ทำงาน เขียนหนังสือ เตรียมการสอน ตรวจตรา วิจารณ์ ควบคุม ให้แนวนโยบาย ไปร่วมงานสังคม พิธีกรรมทางศิลปะ กินอาหารกลางวันคนเดียวง่าย ๆ ในห้อง ไม่มีเครื่องดื่มใด ๆ ไม่มีอบายมุข ไม่มีราคะจริตความฟุ้งเฟ้อใด ๆ เข้ามาแผ้วพาน มีชีวิตแสนขลังอยู่ในเทวาลัยเร้นลับน่าพิศวงของเหล่าศิษย์ และนั่งสงบสง่าอยู่ท่ามกลางดวงใจ ดวงวิญญาณของเหล่าศิษย์อยู่ในอนันตภาวะ

ในความเบิกบานทางสุนทรียภาพนั้น อาจารย์เปรียบประดุจห้องสมุดอเล็กซานเดรียแห่งอียิปต์ วิหารแห่งเมโสโปเตเมีย อะโครโปลีสแห่งกรีก มหาวิหารแห่งโรมและฟลอเรนซ์ ตรีมูรติแห่งอินเดีย และมหากาพย์ภารตะ อุปนิษัท และไตรปิฎกแห่งหินยานและมหายาน ปกรณัมแห่งทวยเทพ ตลอดจนวรรณคดี ดนตรีทุกท่วงทำนอง เหล่าศิษย์กำซาบสุนทรียรสเหล่านั้น แม้กระทั่งสอนนั่งโต๊ะกินข้าว มรรยาทผู้ดีฝรั่ง กินไวน์หลากรส กลิ่น สี เรียนรู้รากเหง้าอู่อารยธรรมตะวันตก

ฉันเป็นมนุษย์นะนาย

ครั้งหนึ่งผมและอาจารย์ไปลงเรือข้ามฟากท่าช้าง อาจารย์พาพวกเราไปดูวัด ในพลบโพล้แห่งสนธยากาล ระลอกทองของแดดยามเย็นเกลือกริ้วบนพรายน้ำเจ้าพระยา อาจารย์และลูกศิษย์ยืนอยู่ท้ายเรือ ท่ามกลางผู้โดยสารที่บุ้ยใบ้ชี้ให้ดูกัน

"ฝรั่ง ! ฝรั่ง ! สอนคนไทยดูวัด !?"

ผู้ชายฝรั่ง วัยต้น ๖๐ รูปร่างสง่างาม ผมหยักศก ใบหน้าสงบนิ่ง เหมือนนักบุญ ผู้คงแก่เรียน มองดูศิษย์ผู้ร่วมทาง แล้วกล่าวว่า

"นายคนภูเขา ดูสิ เขาว่าฉันเป็นฝรั่ง แต่ข้างในของฉัน มีเลือดสีแดงเหมือนทุกคน ฉันเป็นมนุษย์นะนาย ฉันเป็นคน คนที่รักเมืองไทย ศิลปวัฒนธรรมของนายด้วย"

พลันทันทีหูผมอื้ออึงด้วยกัมปนาทอารมณ์ จินตนาการ และท่วงทำนองของมนุษยชาติ อดนึกถึง *มาร์โคโปโล, โคลัมบัส, วาสโคดากามา* มาจนถึง *คอร์ราโด เฟโรจี* หนุ่มน้อยจากฟีเรนเซ่ มหานครแห่งศิลปะอิตาลี ธุดงค์กาลเวลามาหว่านเมล็ดพันธุ์ศิลปะร่วมสมัยในสยามประเทศ กว่าร้อยปีฉนำกาล จนเติบใหญ่เป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ผลิตศิลปินของชาติไปสู่นานาอารยประเทศ ทิ้งรอยอัจฉริยภาพแผ่นดินไว้บนผืนใจแผ่นพื้นจิตวิญญาณตราบจนทุกวันนี้...

ผมไม่เคยภาคภูมิใจในกิจกรรมอันใดของสมมุติสัจจะในชีวิต ที่เคยได้มี ได้ทำ ได้เป็น ไม่เคยให้ความสลักสำคัญกับโลกธรรมเหล่านั้น มีเพียงสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวที่เคยได้มี เคยได้เป็น นั่นคือ เป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี

ความรู้สึกผูกพัน สำนึกคุณ กตัญญู และมีเจ้าของ เป็นเหมือนลูกหมาพันทางหลงเข้ามาในเมือง มีมูลนายคอยปกป้องเลี้ยงดูจนมีชีวิตเติบกล้ามาจนทุกวันนี้

กว่า ๓๐ ปีที่อาจารย์จากไป ตำนานชีวิตยังคงตราตรึงตอกประทับอยู่ภายในส่วนลึกของศิษย์ ต่างกรรม ต่างวาระ ต่างวาทะ หากแต่ด้วยดวงใจและความรัก ความปรารถนาดี และเมตตาจิตอย่างหามิได้ ไม่มีที่สิ้นสุด อาจารย์ที่เรา

เห็นคือ ผู้ชายแกร่ง ทระนงองอาจในภูมิปัญญาบริสุทธิ์ อ่อนน้อม ค้อมต่ำแก่ศิลปะสุนทรียศาสตร์ ให้ความหวัง ให้พลังศรัทธา บ่อเกิดความหวัง และพะเนียงใฝ่ศิลปะที่ฉาบเปลวความเป็นอมตะกาล ที่เปล่งแวว พุทธิปัญญาท้าทายกาลเวลา อยู่กับนิรันดรภาพ

ผมเป็นคนเขียนรูปไร้สังกัด อิสระเหมือนควายป่า โดดเดี่ยวเหมือนนอแรด มีความสุข อิ่มเอม สงบระงับ ตามมรรคาวิถีเดียวกันกับครรลองเล็ก ๆ ที่อาจารย์ได้แผ้วถางไว้ให้

ทำงานหนัก โง่ และขยัน เหมือนเก่า

เพียงแต่ แก่ขึ้น งุ่มง่าม และช้าลง

"นายคนภูเขา" ของอาจารย์ ไม่เคยพูดถึงอาจารย์ผ่านตัวหนังสือ นอกจากวาดรูป

วันนี้วันเกิดอาจารย์อีกครั้ง ขอให้คารวธรรมของผมจากดวงใจ จากจิตวิญญาณ จงสัมผัสถึงอาจารย์ เหมือนภูเขาสัมผัสทะเลไกลด้วยไอหมอกจากภูสูงด้วยเถิด.

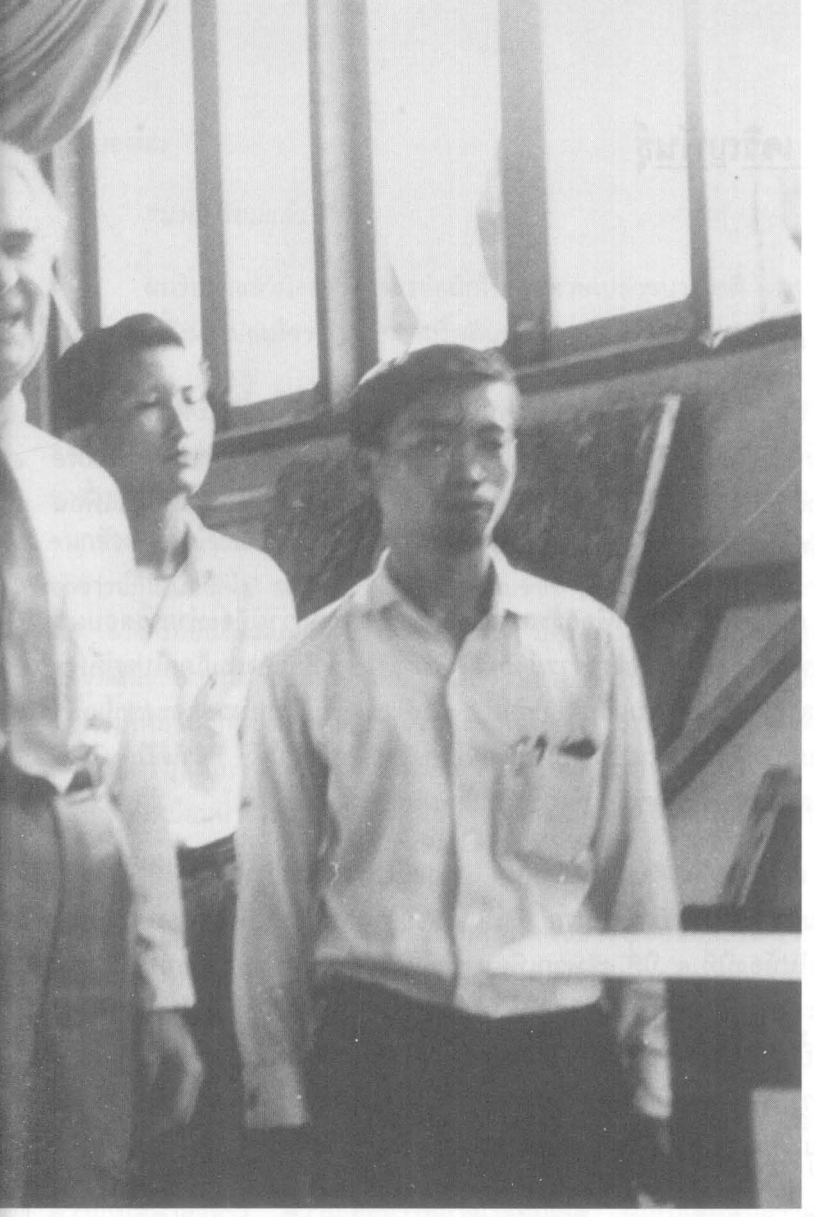

อาจารย์ศิลป์ตรวจและวิจารณ์งานนักศึกษาจิตรกรรมปีที่ ๔

นันทะ เจริญพันธุ์

จิตรกร

ดวงตาคู่นั้น

เมื่อต้นปี ๒๕๐๓ การสอบปลายปีชั้นปีที่ ๒ คณะจิตรกรรมและประติมากรรมก็ผ่านไป ผลการสอบของผมไม่ผ่าน ๑ วิชา คือ วิชา Perspective and Shadow และก็เป็นคนเดียวที่ตกวิชานี้ ผมรู้สึกอายเพื่อนมาก แต่ไม่มีเพื่อนคนไหนล้อหรือเยาะเย้ยผมเลย

เมื่อมีการนัดเวลาเพื่อการสอบซ่อม และทราบอีกว่าผู้ที่จะทำการสอบผม คือ อาจารย์ฝรั่ง *(ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี)* หัวใจของผมก็ตกไปอยู่ที่พื้น ตลอดเวลาที่รอคอยกำหนดวันสอบซ่อม ผมมีแต่ความวิตกกังวลและความกลัว ไม่มีความสบายใจเลย พยายามหาเพื่อนที่เก่งวิชานี้ช่วยติวให้ ที่จำได้มี *พิริยะ ธนบดี* และ*วันชัย หะมิชาติ* ทุกคนช่วยเหลือผมอย่างดี

เมื่อถึงวันที่อาจารย์ฝรั่งกำหนด ผมก็ไปรอท่านแถวหน้าห้องทำงานของท่าน ไม่นาน*อาจารย์อนิก สมบูรณ์* ซึ่งเป็นผู้ช่วยอาจารย์ในการสอบซ่อมครั้งนี้ ได้มาพาผมไปห้องปีที่ ๔ ปีที่ ๕ พวกเพื่อน ๆ ที่เห็นผมเดินไปกับอาจารย์อนิกก็แซวว่า ผมจะถูกขึ้นเขียงแล้ว แล้วก็เฮกัน ผมก็เดินใจคอไม่ดีเลย เข้าไปในห้องปีที่ ๔ ตึกนี้อยู่เยื้องกับตึกของอาจารย์ หน้าตึกมีรูปปั้นคนกำลังน้าวคันธนูของ*อาจารย์แช่ม ขาวมีชื่อ* ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ฝรั่งรุ่นแรก ๆ ตั้งอยู่ ชั้นล่างเป็นห้องเรียนและห้องปฏิบัติงานของคณะจิตรกรรมและประติมากรรม ชั้นปีที่ ๔ และปีที่ ๕ ชั้นบนเป็นห้องเรียนและห้องปฏิบัติงานของชั้นปีที่ ๒ และปีที่ ๓ ปัจจุบันชั้นบนและชั้นล่างเป็นห้องปฏิบัติงานประติมากรรมไปแล้ว

อาจารย์อนิกพาผมมานั่งอยู่หน้ากระดานดำซึ่งติดอยู่กับผนังด้านหนึ่ง ตอนนั้นผมไม่ทราบว่าผมนั่งโต๊ะของพี่คนไหน หัวใจนั้นเต้นไม่เป็นส่ำ มีแต่ความกลัววิตกกังวลตลอด ได้ยินเสียงรองเท้าของอาจารย์ฝรั่งเดินมาในห้อง ผมไม่กล้าหันไปมอง อาจารย์เดินมายืนอยู่ตรงหน้าผม ผมยืนขึ้นยกมือไหว้ อาจารย์รับไหว้

แล้วมองผม

“นายพร้อมแล้ว ?”

ผมรับคำแล้วนั่งลง อาจารย์อนิกให้กระดาษเปล่าขนาดเอสี่ มา ๓ - ๔ แผ่น ตอนนั้นผมไม่แน่ใจว่าใช้ปากกาหรือดินสอ

อาจารย์ฝรั่งหันไปที่กระดานดำแล้วเขียนโจทย์ข้อที่ ๑ แล้วพยักหน้าให้ผมลงมือทำ แล้วอาจารย์ฝรั่งก็เดินออกจากห้องไป เมื่อผมทำข้อที่ ๑ เสร็จสักพักหนึ่ง อาจารย์ฝรั่งก็เดินเข้ามา แล้วก้มดูผลการตอบข้อสอบของผม ทำให้ใจผมเต้นแรงจนกลัวอาจารย์จะได้ยิน อาจารย์พยักหน้าแล้วหันไปเขียนโจทย์ข้อที่ ๒ แล้วอาจารย์ก็เดินออกไป อาจารย์อนิกเก็บคำตอบข้อที่ ๑ ของผมแล้วให้ผมทำข้อที่ ๒ ต่อ อาจารย์อนิกจะคอยดูผมว่าทำได้หรือไม่ มีครั้งหนึ่งผมลากเส้นจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่ง อาจารย์จะบอกว่า เฮ้ย ! ไม่ใช่ แล้วอาจารย์จะแนะให้นิดหนึ่ง จนผมต้องเริ่มใหม่จนถูกต้องการเป็นเช่นนี้จนถึงโจทย์ข้อที่ ๓ เมื่อผมทำคำตอบเสร็จ อาจารย์ฝรั่งก็เดินเข้ามาก้มดูผลการตอบของผม ผมเงยหน้ามองท่าน ผมเห็นนัยน์ตาที่เหมือนน้ำในทะเลสาบ ใส นิ่ง ลึก สะท้อนแสงท้องฟ้าที่โปร่งใส มีประกายของความเมตตา ท่านบอกว่า

“พอแล้วนาย” แล้วอาจารย์ก็หันไปพูดกับอาจารย์อนิกสองสามคำ แล้วก็เดินออกจากห้องไป อาจารย์อนิกเก็บข้อสอบที่ผมทำทั้งหมดแล้วบอกผมว่า

“ผ่านแล้ว” ผมไหว้ขอบคุณอาจารย์แล้วอาจารย์ก็เดินแยกทางไป

ความรู้สึกตอนนั้นตัวผมเบาสบายโล่งไปหมด ผมไม่เคยลืมแววตาที่ใสกระจ่างคู่นั้นของอาจารย์ฝรั่งที่บอกถึงความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าใจ และรู้ทันความเมตตาสงสาร ความเอื้ออารีอย่างไร้ขอบเขต ผมไม่เคยพบแววตาแบบนี้จากคนที่ผมพบผ่านในชีวิตอีกเลย

นายไปได้ไหม ?

เมื่อต้นปี ๒๕๐๔ นั้น ผมได้ผ่านการสอบชั้นปีที่ ๓ ไปแล้ว แต่ไม่ได้เกรดถึงที่จะผ่านขึ้นไปเรียนชั้นปีที่ ๔ ได้ เพราะคะแนนเฉลี่ยวิชาโทของผมได้ไม่ถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ จึงตั้งใจจะขอรีเกรด

ในขณะที่มหาวิทยาลัยกำลังอยู่ในระหว่างปิดภาคเรียนอยู่ ผมและเพื่อน ๆ ส่วนมากก็จะไปมหาวิทยาลัย ไม่ใช่เฉพาะแต่ชั้นของผม แต่ทุกชั้นปี ๑ ถึงปี ๕ เหมือนไม่มีการหยุดเทอม แม้อาจารย์ฝรั่งและอาจารย์ท่านอื่น ๆ ก็มากัน มาเริ่มต้นที่มหาวิทยาลัยก่อน ต่อจากนั้นก็คิดว่าจะไปไหนกันดี

ในปีนั้นมีการชุมนุมงาน ๕ มหาวิทยาลัย คือ *มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์* และ*มหาวิทยาลัยศิลปากร* ผมไม่แน่ใจว่าจัดกันที่โรงละครแห่งชาติหรือหอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือที่สวนอัมพร

มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดชุดวิพิธทัศนาเรื่อง *"ไอด้า"* โต้โผใหญ่ คือ *พี่ลาวัณย์ (ดาวราย) อุปอินทร์* งานนี้จะต้องทำฉากและเครื่องแต่งกายของตัวละครเป็นแบบอียิปต์ ต้องไปค้นคว้าจากหนังสือที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อียิปต์ในห้องทำงานของอาจารย์ฝรั่ง พี่ลาวัณย์ขอให้*เปี๊ยก (พิชัย นิรันต์)* เป็นผู้ออกแบบฉาก เผอิญวันนั้นตอนบ่ายเปี๊ยกพบผมเข้า เลยชวนให้ผมช่วยลอกแบบสไตล์ที่เป็นลักษณะของอียิปต์สำหรับจะเอาไปเป็นแบบเขียนประกอบฉากได้ เปี๊ยกกับผมเข้าไปขออนุญาตอาจารย์ ขอยืมหนังสือของท่านมาค้นคว้า อาจารย์อนุญาตแล้ว เราก็เอาหนังสือจากตู้มาคัดลอกสไตล์ที่ห้องทำงานชั้นนอกของอาจารย์

ขณะที่เรากำลังคัดลอกสไตล์อยู่นั้น อาจารย์จะเดินเข้าออกจากห้องทำงานไปยังตึกโน้นตึกนี้ เดี๋ยวเข้าเดี๋ยวออกอยู่ตลอดเวลา บางครั้งก็เดินมาดูเปี๊ยกและผมกำลังคัดลอกรูปแบบอียิปต์อยู่และไม่พูดอะไร

อาจารย์เดินมาดูผมครั้งที่ ๓ แล้วยื่นซองจดหมายสีขาวซองยาว มีตราครุฑมาที่หน้าผมแล้วบอกว่า

"นายอ่าน"

ผมรับซองมาเปิดแล้วดึงกระดาษที่มีหัวจดหมายเป็นครุฑออกมาอ่าน เป็นจดหมายจากโรงเรียนสตรีสุรนารีวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา ใจความในจดหมายนั้นมีว่า ทางผู้อำนวยการของโรงเรียนขอความร่วมมือให้อาจารย์ช่วยส่งลูกศิษย์หนึ่งคนที่จบอนุปริญญาตรีหรือปริญญาตรี ที่สามารถสอนแนะนำแนวทางศิลปะด้านจิตรกรรม ประติมากรรมแก่นักเรียนของโรงเรียนได้ เมื่อผมอ่านจบแล้วก็ส่งจดหมายคืน อาจารย์ถามว่า

"นายไปได้ไหม ?"

"ผมจะขอรีเกรดครับอาจารย์" ผมตอบอาจารย์ด้วยความเกรงใจที่สุด

ผมเห็นอาจารย์พยักหน้าและไม่พูดอะไรอีก อาจารย์ถือจดหมายเดินเข้าห้องทำงานชั้นในไป

ผมรู้สึกไม่สบายใจที่ปฏิเสธความปรารถนาดีของท่าน ที่ท่านให้ความไว้วางใจที่จะส่งผมไปเป็นครูสอนศิลปะแก่นักเรียนโรงเรียนต่างจังหวัด ท่านคงเห็นว่าผมสามารถสอนได้ แต่ก็ไม่ทักท้วงเมื่อผมตั้งใจจะขอรีเกรด มันเป็นความซาบซึ้งในพระคุณของท่านที่ผมจดจำไม่เคยลืม

ต่อมาไม่นาน ผมได้ทราบว่าอาจารย์ได้ให้เพื่อนผมคนหนึ่งที่เรียนมาด้วยกัน ไปสอนที่โรงเรียนนั้น เพื่อนผมชื่อ *วัจฉละ สาเงิน* เขาสมัครใจไปสอนที่โรงเรียนแห่งนี้อยู่นานถึง ๒๐ กว่าปี

ปรีชา อรชุนกะ

จิตรกร

เช้าแล้ว

เมื่อถึงวิชาขยาย Composition ของคณะจิตรกรรมและประติมากรรม ปี ๓ นั้น ห้องเรียนคับแคบกว่าปกติ เพราะทุก ๆ คนทำงานใหญ่ ๆ กันทั้งนั้น ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ จึงนัดกันทำงานตอนกลางคืนเพราะเงียบสงบดี และส่วนใหญ่เราก็นอนค้างกันเลย พวกเราชาวหอสมัยแรก ๆ นั้นมีอยู่หลายคนและหลาย ๆ รุ่น เช่น รุ่นข้าพเจ้านั้นมี *น้อย ขำวิไล, จรูญ บุญสวน* ทางคณะมัณฑนศิลป์ก็มี *สมบัติ วรรณทรัพย์ (อยู่เยอรมัน), อนุชาติ ชินประยูร, ปรีชาญ คุณประเสริฐ* หลาย ๆ คน มีเครื่องนอนด้วย เช่น มุ้งนั้นขาดไม่ได้

เรานอนค้างประจำทั้งที่ห้องเรียนของคณะจิตรกรรมและคณะมัณฑนศิลป์ ซึ่งระเบียบสมัยนั้นอาจารย์ก็ไม่เข้มงวดนัก เพราะเราทำงานกัน น้อย ขำวิไล นั้นนอนร่วมมุ้งกับข้าพเจ้าเป็นประจำ

เช้าวันหนึ่ง ข้าพเจ้าต้องตกใจตื่น เพราะสายมุ้งนั้นมีคนมาปลดลงให้ !

"ตื่นได้แล้วนาย เช้าแล้ว" อาจารย์ฝรั่งนั่นเอง แล้วอาจารย์ก็เดินเลยไปดูงานห้องอื่นต่อ ข้าพเจ้ารีบปลุกน้อยให้ลุกขึ้นด้วย มีทั้งความตกใจและเกรงใจอาจารย์

เมื่อข้าพเจ้าและคณะไปเมืองจีนเมื่อปี ๑๙๘๒ นั้น ระหว่างที่ไปเยี่ยมสถาบันศิลปะที่เมืองกวางเจา นักศึกษาซึ่งกำลังปฏิบัติงานศิลปะอยู่นั้น รีบเก็บเสื่อและมุ้งกันพัลวัน ทำให้อดคิดถึงสมัยที่ข้าพเจ้าได้ประสบมาด้วยตนเองที่ศิลปากรไม่ได้

ความสุขของอาจารย์

เช้าวันหนึ่งในชั่วโมงประวัติศาสตร์ศิลป์ของคณะจิตรกรรมและประติมากรรม ปีที่ ๓ ทุกคนในห้องเรียนต่างแปลกใจที่อาจารย์ฝรั่งเข้าห้องช้ากว่าปกติ ปกติอาจารย์มาถึงที่ทำงานก่อน ๗.๐๐ น. ทุกวัน และไม่เคยเข้าห้องสอนสายมากเหมือนวันนี้เลย

ในที่สุดเสียงรองเท้ากระทบพื้นก็ใกล้เข้ามาถึงชั้นปี ๓ ทุกคนเงียบเสียงลง อาจารย์หน้าตายิ้มแย้มเดินเข้ามาในห้องด้วยอารมณ์ดีอย่างผิดปกติ

"ฉันมีความสุขที่สุด ฉันอยู่เมืองไทยมาสามสิบกว่าปี เพิ่งมีคนเข้าใจฉันวันนี้เอง"

แล้วอาจารย์ก็เล่าให้ฟังถึงสาเหตุที่มาสอนสายไป เพราะว่าอาจารย์*ป๋วย อึ๊งภากรณ์* ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณเชิญไปพบ และยินดีจะให้ความช่วยเหลือเงินงบประมาณเรื่องเกี่ยวกับ*หอศิลปแห่งชาติ* เข้าใจว่าเป็นเพราะบทความของอาจารย์ศิลป์ที่ลงในสูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ เรื่องเกี่ยวกับว่าทุก ๆ ชาติที่เจริญแล้ว เขาต่างมีหอศิลป์กันทั้งนั้น ยกเว้นชาติไทยเรา ซึ่งอาจารย์ฝรั่งรู้สึกอับอายมาก ทั้งที่เราก็มีศิลปะและศิลปินพร้อมแล้ว หลังจากนี้ไม่นานอาจารย์ก็ทำโครงการเสนออาจารย์ป๋วย

เสียดายที่อาจารย์ไม่มีโอกาสได้เห็นมูลนิธิและหอศิลป์ซึ่งมีชื่ออาจารย์อยู่ด้วย และอาจารย์ป๋วยซึ่งอาจารย์พบในวันนั้น ก็มาช่วยโครงการของอาจารย์ดำรงตำแหน่งรองประธาน*มูลนิธิศิลป์ พีระศรี* ส่วนความมุ่งมั่นของอาจารย์ที่อยากให้มีหอศิลป์นั้น เชื่อแน่ว่าคงจะบรรลุถึงเป้าหมายของอาจารย์ไม่ช้าก็เร็ว

ข้าพเจ้ายังจำความรู้สึกของอาจารย์ในวันนั้นได้ดี และก่อนออกจากห้องสอนในวันนั้น อาจารย์เดินฮัมเพลงออกไปด้วยอย่างมีความสุข

ใบรับรองจากอาจารย์

อาจารย์ฝรั่งผลักบังตาออกมาจากห้องทำงาน ตรงมาที่ข้าพเจ้าซึ่งกำลังดูหนังสือศิลปะอยู่ พร้อมกับพูดว่า

"ถ้านายอยากเรียนปีสี่ ก็มาเรียนได้เลยจนถึงปีห้า แต่นายจะไม่ได้ปริญญาเหมือนเพื่อน ๆ เขา แต่นั่นไม่สำคัญ ฉันจะออกใบรับรองให้เอง จะเอาไหม ลองไปคิดดู"

ขณะนั้นข้าพเจ้ากำลัง Regrade อยู่ เพราะคะแนนวิชาโทไม่ถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ส่วนวิชาทางศิลปะนั้นผ่านแล้ว ระเบียบที่อาจารย์จะใช้คือ ต้องผ่านทั้งวิชาศิลปะและวิชาโท ต้องได้ ๗๐ เปอร์เซ็นต์

และเนื่องจากวิชาขยาย Composition เมื่อปีที่แล้วนั้น รูปผู้หญิง ๓ คน ชื่อ *"พักกลางวัน"* ของข้าพเจ้าได้รับรางวัลเหรียญทองแดง จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๒ ซึ่งอาจารย์จำได้ดี

ทุกวันนี้นึกเสียดายที่ไม่ได้ทำตามความปรารถนาดีของอาจารย์ เพราะไม่ว่าจะอยู่ในประเทศหรือต่างประเทศก็ตาม ข้าพเจ้าไม่ได้ใช้ใบปริญญานั้นเลย นอกจากความรู้ที่ได้จากอาจารย์และผลงานศิลปะของตัวเองเท่านั้น ทุกวันนี้ก็ไม่ทราบว่าเอาใบปริญญาไปไว้ที่ไหนแล้ว.

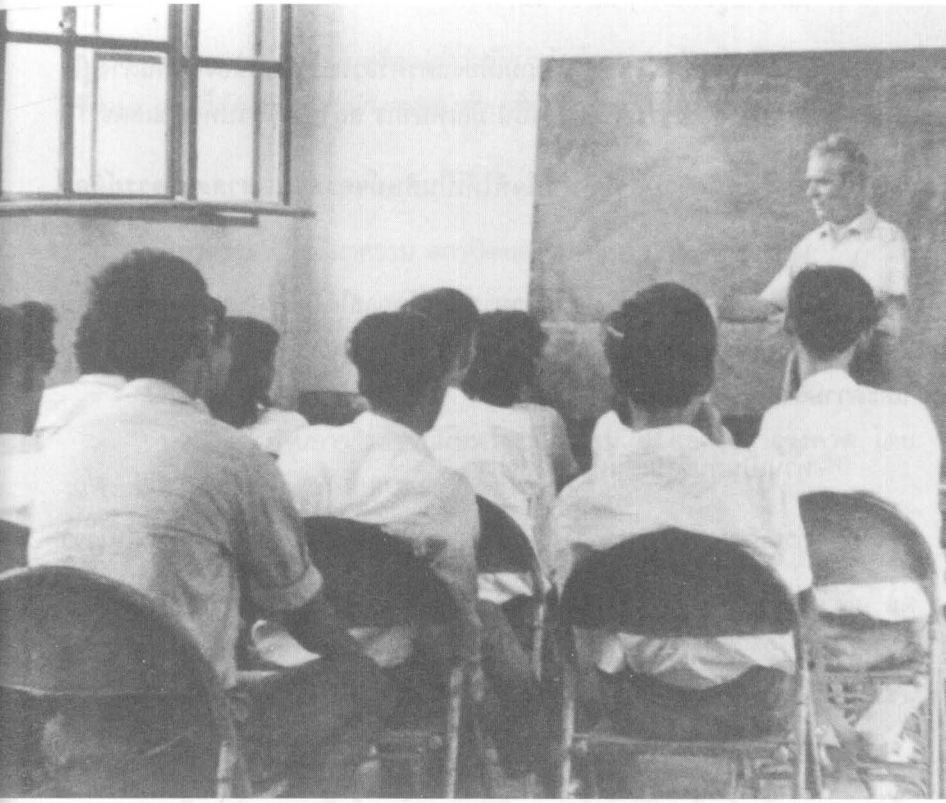

อาจารย์ศิลป์กำลังสอนนักศึกษา

ไพโรจน์ สโมสร

จิตรกร, นักวิชาการ, อาจารย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ในความรู้สึกลึก ๆ ผมว่า ผมโชคดี

หนึ่ง มีพ่อเป็นครูช่าง ช่างถมเมืองนครศรีธรรมราช พี่น้องทุกคนต่างสุโขสโมสรด้วยงานช่าง ทั้งช่างเขียน ช่างปั้น มัณฑนากร สถาปนิก รวมทั้งนักแสดง

สอง เกิดความสุขใจ ภูมิใจที่ได้เป็นศิษย์ของครูดี *ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี*

นั่นคงหมายรวมไปถึงใครก็ตาม หากมีโอกาสได้ใกล้ชิดพูดคุย แม้ว่าจะไม่ได้เป็นศิษย์ของอาจารย์ศิลป์โดยตรง ก็อดที่จะรักและศรัทธาในความคิดความอ่านและความจริงใจของท่านไม่ได้

ท่านเป็นคนดี มีเสน่ห์ในตัวสูงมาก

ท่านเกิดมาเพื่อการสร้างงาน สร้างงานศิลปกรรม โดยถือคติที่ท่านให้ไว้ว่า

"ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว"

นายเป็นใคร ?

สมัยที่ผมเป็นศิษย์ของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี

ท่านอาจารย์มาถึงห้องทำงานตั้งแต่เช้า มาในเวลาที่คนทำความสะอาดอาคารควรมาถึงแล้ว ผมก็เป็นคนหนึ่งที่มาถึงมหาวิทยาลัยเช้ามาก มารอเรียนภาษาอังกฤษในเวลา ๘ โมง

เช้านั้นผมเดินแบบจ้ำพรวดตรงรี่ไปยังห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากห้องเรียน รีบเคาะประตูเสียงดังอย่างมีอารมณ์ แม้ว่ายังเช้าอยู่

"เข้ามา มีอะไรนายไพรด"

"คือ คือ อาจารย์ครับ ห้องเรียนตอนนี้ไม่เห็นมีภารโรงมาทำความสะอาดเลย หลายวันแล้ว สกปรกมากครับ"

คำตอบที่ได้รับ มันซึมลึกมาจนถึงวันนี้

"นาย นายเห็นฉันหรือเปล่าว่าฉันกำลังทำอะไร ฉันเป็นถึงศาสตราจารย์เชียวนะ แต่ยังต้องกวาดสำนักงานของตัวเอง แล้วนายเป็นใคร หือ ! กลับไป !"

จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม มัณฑนศิลป์

"เออนี่ นายไพรด พรุ่งนี้วันเสาร์ใช่ไหม ไปเพชรบุรีกับฉันนะ มาเวลานี้แหละ นายก็มาเช้าทุกวันนี่ ฉันรู้"

บ่อยครั้งที่ท่านอาจารย์ชวนผมพร้อมทั้งเพื่อน ๆ ออกไปต่างจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดที่ร่ำรวยทางศิลปกรรมของไทยแต่อดีต

"ดู ดู นายดู ปกติธรรมดานั้น ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์หรือวิหารมีค่าอยู่ในขั้นของศิลปะประเภทตกแต่งหรือมัณฑนศิลป์ ดึงให้สถาปัตยกรรมมีค่าขึ้น แต่ภาพเขียนหรือจิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม ที่เพชรบุรีนี้ยิ่งใหญ่ มีคุณค่าก้าวถึงความเป็นวิจิตรศิลป์นะนาย ให้อารมณ์ความรู้สึกทางศิลปะด้วยตัวของมันเอง" อาจารย์ชี้ให้เห็น

"ศิลปะไทยเรา ชิ้นไหนบ้างครับที่มีคุณค่าถึงขั้นวิจิตรศิลป์ เป็นมาสเตอร์พีซโดยเฉพาะงานทางด้านทัศนศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม"

ผมได้ที รีบรุกหาคำตอบจากท่านอาจารย์

"โอย นาย... มีหมดทุกสาขา วิเศษสุดเฉพาะในกรุงเทพฯ ที่ยิ่งใหญ่ไม่มีที่ไหนเกินวัดสุทัศน์ เป็นการออกแบบรวมถึงการก่อสร้างที่สมบูรณ์ ลงตัวทางสถาปัตยกรรม

นายลองเดินไปอยู่ใกล้ ๆ สิ สง่างามและน่าเกรงขามเป็นที่สุด นั่นแหละคือคุณค่าความเป็นศิลปะ

นายจำได้ไหมที่อยุธยา มีวัดไหนที่เป็นเลิศ ใช่ วัดไชยวัฒนาราม วัดหน้าพระเมรุ เวลาเปิดประตูเข้าไป รู้สึกว่ามันมืด มืดเอามาก ๆ นั่งอยู่ชั่วครู่ แสงจะค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นพร้อม ๆ กับความรู้สึกร้อนค่อยหายไป ประติมากรรมองค์พระประธานนั้นมีความงามเป็นเลิศ หากว่าอยากจะเกิดสุขซาบซึ้งในความงาม นายต้องนั่งสงบอยู่ในโบสถ์วัดหน้าพระเมรุนาน ๆ อำนาจลึกลับของอาคารสถาปัตยกรรมจะส่งผลให้ทั้งกายและใจสงบ

นั่นเกิดจากสติปัญญาของช่างไทยโบราณที่มีความเก่งไม่แพ้ช่างของประเทศใดที่มีความเจริญทางด้านการช่าง โดยเฉพาะกรุงสุโขทัยศรีสัชนาลัยนั้นเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมระดับคลาสสิก มีความเจริญถึงขีดสุดในศาสตร์ทุกสาขา

ที่ฉันนับถือคือการหล่อสำริด ช่างไทยเรามีความสามารถสูงนะนาย ความงามของพระพุทธรูปปางลีลาสมัยสุโขทัยนั้น เป็นความงามระดับสากลเป็นมาสเตอร์พีซ สนใจไหม...แล้วฉันจะพาไป...”

โครงสร้าง

การที่ผมเลือกเรียนในสาขาจิตรกรรมก็เพราะรัก ชอบในเส้นสี และรสในแสงและเงา และเกิดมีความรู้สึกต่องานปั้น แกะสลัก ประติมากรรมเป็นเรื่องปกติธรรมดา ขาดสีสัน มีแต่มวล ปริมาตร หนักแน่น ไม่โรแมนติกนุ่มนวลชวนฝันเช่นงานจิตรกรรม

ชีวิตเรา ทุกอย่างใช่ว่าจะได้อย่างใจไปหมด เมื่อได้เป็นนักศึกษาในคณะจิตรกรรมและประติมากรรม ในปี ๑ - ๓ ทั้งจิตรกรรมและประติมากรรม นักศึกษาจะต้องมีการฝึกปฏิบัติควบคู่กันไปในแต่ละสัปดาห์ ต่อเมื่อกล้าแข็งแกร่งจริงและคะแนนผ่านเกณฑ์ในสาขาจิตรกรรมหรือประติมากรรมก็สามารถแยกเรียนได้ในปริญญาตรี คือในชั้นปีที่ ๔ - ๕ หาไม่ เพียงสอบผ่านธรรมดาในปีที่ ๓ ก็จะได้รับประกาศนียบัตรเพียงอนุปริญญา

คนที่ขาดทักษะความชำนาญหรือเข้าใจในความเป็นประติมากรรม ก็จะไม่เข้าใจเอาเลยและพานเบื่อหรือทิ้งไปเลยในวิชาประติมากรรม แต่ก็ไม่สามารถจะตัดใจทิ้งได้ อย่างน้อยทนฝืน ๆ ทำไป ได้คะแนนคาบเส้นก็จะรอดตัว หากไม่ทำก็ได้แต่เพียงไข่ คะแนนอาจจะไปดึงคะแนนอื่น แม้ว่าจะทำได้สูงเอามาก ๆ

ในวิชาประติมากรรม มีเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นกับเพื่อนรักของผม เธอเป็นคนที่มีความประณีตละเอียดมาก แต่ทว่าบกพร่องในเรื่องโครงสร้างภายใน วันรุ่งขึ้น เป็นวันที่อาจารย์ศิลป์จะมาให้คะแนน แต่คุณเธอทำงานเสร็จแล้ว เพื่อน ๆ ต่างก็ล้อกันว่า

"ปั้นหนวด ปั้นเครา ปั้นผมพลิ้วเป็นลอนทุกเส้น เก่งจริง ๆ อย่างนี้ร้อยบวกแน่ ๆ"

คุณเธอชักสงสัยเอะใจว่าเพื่อนพูดจริงหรือเพียงแต่ล้อให้เสียฟอร์ม ก็ไปเชิญอาจารย์มาวิจารณ์ให้ช่วยแก้ไข โดยลืมนึกไปว่าหากอาจารย์ศิลป์แก้ให้ ปรับใหม่ก็ทำไม่เสร็จในวันรุ่งขึ้น หากไม่แก้ไขก็ไม่แน่ใจว่าจะได้คะแนน

อาจารย์ศิลป์มายืนอยู่ตรงหน้ารูปปั้นที่จะให้คะแนนในวันพรุ่งนี้ พร้อมทั้งเหลียวมามองหน้าเพื่อนผมที่ยืนเงียบกริบ พร้อมทั้งทำสีหน้าเหมือนกับการรอดอยความปรานีจากศาล

"นายแน่ใจ ...? จะให้ฉันแก้ให้"

ได้ยินเช่นนั้น ใจยิ่งฝ่อมากขึ้น

แต่ทำใจได้ เพราะรู้ล่วงหน้าแล้วว่า งานนี้มีเฉพาะตกกับตก

จากนั้นท่านอาจารย์ก็ใช้หัวแม่มือและอีกสี่นิ้วกดลงไปที่ทรงผมที่เป็นลอนพลิ้วงามของรูปปั้น ขยุ้มรวบเข้าเป็นง้วนดินอยู่ในอุ้มมือ

"นายเห็นไหมว่ากะโหลกหายไป ขากรรไกรก็หายไป ทำผมได้สวยมาก แต่เมื่อไม่มีกะโหลก ไม่มีขากรรไกร มันก็ไม่เป็นหน้าคน ต้องดูที่โครงใหญ่ ๆ ก่อนแล้วถึงจะไปใส่รายละเอียด"

อาจารย์ศิลป์กับคุณมาลินี ภรรยาของท่าน

นิพนธ์ ขำวิไล

นักเขียน, นักออกแบบ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

สื่อประสมชิ้นแรก

เรื่องนี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับผมโดยตรง แต่เกิดกับเพื่อนร่วมรุ่นและเพื่อนรุ่นพี่ ซึ่งเขาก็คงเขียนเองได้ไม่ถนัดนัก ผมผู้ซึ่งรู้เห็นเหตุการณ์มาตลอดเลยขอเล่าให้ฟังแทน

เพื่อร่วมรุ่นผมคือ *อรรถทวี ศรีสวัสดิ์* เขามีหัวก้าวหน้าเชิงศิลปะมาก ตั้งแต่โรงเรียนศิลปศึกษาแล้ว เป็นคนเก่ง Composition เขาเคยเขียนภาพ Abstract ขนาดใหญ่เพื่อต้อนรับน้องใหม่ และมามีหัวก้าวหน้าเชิงการเมือง เชิงเศรษฐกิจ เอาตอนเป็น ส.ส.สนามม้า หลัง ๑๔ ตุลา ๑๖ ตอนนี้ไม่รู้ว่าไปก้าวหน้าอะไรอยู่ที่ไหน

วันหนึ่ง เมื่อเรียนอยู่ปี ๑ พ.ศ. ๒๕๐๒ อาจารย์ศิลป์ ให้งานเรียน Free Composition มาทำ นักศึกษาทุกคนก็จัดแจงออกแบบสเก็ตซ์ แล้วขยายลงบนกระดาษหรือไม้อัด โดยใช้สีโปสเตอร์ สีน้ำ หรือสีน้ำมันตามที่เคยทำกันมา

ระยะนั้นตึกแผนกกลาง (เก่า) ปัจจุบันเป็นโถงใต้คณะมัณฑนศิลป์กำลังก่อสร้างแทนโรงไม้สังกะสี (ที่พวกเราน้องใหม่ทุกคณะต้องไปนั่งรวมกัน เรียนภาษาอังกฤษตอนเย็นจนเป็นเพื่อนรู้จักรักใคร่กันอยู่ทุกวันนี้) บริเวณนั้นมีเศษไม้ เศษขี้กบ เศษตะปู เศษปูน เชือก ไม้ชะเนาะ ที่เป็นอุปกรณ์ก่อสร้างใช้แล้วกองเป็นขยะกองโตอยู่

อรรถทวี ศรีสวัสดิ์ เดินลงมาจากตึกจิตรกรรมพร้อมด้วยกระดาษปอนด์อย่างดีหนึ่งแผ่น เขาค่อย ๆ วางกระดาษขาวสะอาดลงข้างกองขยะนั้น ยืนนิ่งสงบทำสมาธิกับกองขยะ แล้วบรรจงคัดเลือกตะปูที่งอในแง่มุมต่าง ๆ เศษไม้ เศษเชือก เศษผ้า เศษปูน ขี้กบขี้เลื่อย ฯลฯ วางลงไปบนกระดาษปอนด์สีขาว อย่างมีจังหวะจะโคน คำนึงถึง Space และน้ำหนัก เขายืนขึ้นเอียงคอ หรี่ตา ขยับไหล่ กางขาแข็งตรง เอามือใส่กระเป๋ากางเกง พยักหน้าให้กับตัวเอง

ความจริงแล้วเป็น Composition ที่สวยงามและดูแปลกใหม่ ยังไม่เคยมีใครทำอย่างนี้เลย เพราะใน พ.ศ. นั้น นักศึกษาจิตรกรรมเพิ่งได้รับอิทธิพลจากสไตล์ดิวบิสม์รุ่นแรงอยู่ เรียกว่ายังเห่อลัทธิดิวบิสม์ ไม่มีใครสนใจ *"สื่อประสม"* (Mix media) และการทำงานก็ยังเป็น *"งานเรียน"* ตามหลักสูตรที่อาจารย์ศิลป์ได้วางไว้ให้เป็นพื้นฐานเพื่อ *"กันอดตาย"* หรือ *"ทำให้เขาได้"*

เมื่องาน *"สื่อประสมชิ้นแรกของมหาวิทยาลัยศิลปากร"* Finished ท่ามกลางนักศึกษารุ่นพี่ รุ่นน้อง ภารโรง แม่ค้าข้าวแกง ฯลฯ ทั้งหลายที่ยืนมุงดู อรรถทวีก็นึกขึ้นได้ว่า แล้วตูจะเอาไปส่งอาจารย์ศิลป์ยังไงวะเนี่ย ? ยิ่งเมื่อนึกถึงตอนเอางานเข้าไปส่งแล้วก็ชักปอดแหก

ขณะนั้น *พิชัย นิรันต์* หรือ *เปี๊ยก* (ศิลปินเหรียญทองแห่งชาติ) ซึ่งกลับมา Regrade ปี ๓ ด้วยทุนบริษัทน้ำมัน (ที่อาจารย์ศิลป์หามาให้) เดินผ่านมาพอดี เขามีความพอใจในผลงานนี้มาก เมื่ออรรถทวีขอร้องรุ่นพี่ให้ช่วยนำผลงานนี้เข้าไปส่งอาจารย์ศิลป์ในห้องทำงานของท่านให้ที พิชัยจึงไม่ขัดข้อง เขาก้มลงค่อย ๆ ช้อนแผ่นกระดาษปอนด์ประดองเดินตัดลานซีเมนต์ไปอย่างแผ่วเบาด้วยเกรง *"สื่อประสม"* จะเคลื่อนทำให้เสีย Composition เขาเรียกให้เพื่อนช่วยเปิดบังตาห้องอาจารย์ศิลป์ แล้วเขาก็นำผลงานของอรรถทวีเข้าไปวางบนโต๊ะของอาจารย์ ตอนนั้นอรรถทวีหลบฉากออกจากมหาวิทยาลัยหายไปไหนก็ไม่รู้

มีห่อกระดาษพับเรียบร้อย ลักษณะเหมือนห่อก๋วยเตี๋ยวผัดไทยขนาดใหญ่กองอยู่หน้าห้องอาจารย์ศิลป์ เราคลี่ห่อก๋วยเตี๋ยวผัดไทยออกปรากฏเป็น *"สื่อประสม"* กองรวมอยู่ และมีข้อความเขียนด้วยดินสอสีน้ำเงินเป็นภาษาอังกฤษ มีลายเซ็น Silpa แปลเป็นไทยสำนวนอาจารย์ศิลป์ได้ความว่า *"ฉันไม่รู้จักเข้าใจ...ฉันมีความรู้ไม่พอที่จะให้คะแนนผลงานของนาย"*

ทุกวันนี้ อรรถทวียังเสียดายห่อก๋วยเตี๋ยวผัดไทย *"สื่อประสม"* ที่ไม่ได้เก็บไว้เป็นที่ระลึก

ศรี พีระศิลป์

ผมเคยทราบมาว่า เมื่อเกิดคดีความที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับอนาจารอะไรขึ้นมา เช่น ภาพยนตร์หรือหนังสือโป๊ และทางอัยการได้ยื่นฟ้องต่อศาล อาจารย์ศิลป์มักจะถูกเชิญไปเป็นพยาน เบิกความในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะ (กรรมการตัดสินว่าวกาชาดที่ท้องสนามหลวงท่านก็เคยเป็น ผมไปเห็นรูปถ่ายภาพของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ระบุวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๐๔ ซึ่งอีก ๑ ปี ๑ เดือนต่อมาท่านก็ถึงแก่อนิจกรรม คือวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕)

ในปี ๒๕๐๒ หรือ ๒๕๐๓ ผมจำไม่ได้ แต่เป็นสมัย*จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์* เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการสร้างภัตตาคารเป็นรูปเก๋งเรือ ๒ ชั้น หลังคาทรงไทย ลงในสระน้ำของสวนลุมพินี นัยว่าไปเอาแบบมาจากภัตตาคารลอยน้ำที่ฮ่องกง เวลาจะไปภัตตาคารนั้นจะต้องลงเรือเล็ก ๆ ข้ามจากฝั่งไปยังตัวเรือภัตตาคารที่ชื่อว่า *"กินรีนาวา"*

แต่ที่เป็นเรื่องเป็นราวฮือฮากันนั้นก็คือ รูปปั้นหล่อปูนที่หัวเรือ เขาปั้นเป็นรูปกินรีตัวใหญ่ครึ่งตัว เปลือยอก เท้าสะเอว แอ่นอกหรา นมโตมาก ทาสีชมพูทั้งตัว ฝีมือไม่ได้เรื่อง ดูแล้วทุเรศจริง ๆ (รับรองไม่ใช่ผลงานของประติมากรลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์แน่นอน เรื่องอย่างนี้เราดูกันออก ถ้าฝีมือศิลปากรต้องรูปปั้นหล่อโลหะ ๔ มุมสวนจิตรลดานั่น)

ผมว่า ผู้ออกแบบคงได้ความคิดมาจากเรือในขบวนพยุหยาตราชลมารค ที่เพิ่งจัดผ่านพ้นไปเมื่อปีฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ คือปี ๒๕๐๐ คงจะเป็นเรือพาลีรั้งทวีป - เรือสุครีพครองเมือง หรือเรืออสุรวายุภักษ์ – เรืออสุรปักษีเหล่านี้ เรือดังกล่าวทั้งเรือลิงเรือยักษ์มีท่าทางแอ่นอก และคล้ายเอามือเท้าสะเอว (ความจริงใช้มือกำด้ามธง) แต่ฝีมือออกแบบและปั้นกินรีของช่างใช้ไม่ได้ จึงออกมาไม่น่าดู เบอะบะอล่างฉ่าง ประชาชนวิพากษ์วิจารณ์กันใหญ่โตว่าเป็นภาพปั้นอนาจาร ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายสวนลุมฯ ที่รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชทานให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน หนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะสยามรัฐ ลงรูปลงเรื่องด่ารุนแรงมาก นักข่าวก็วิ่งสัมภาษณ์ผู้รู้ทางศิลปะ เอาไปลงเป็นข่าวทุกวัน

วันหนึ่ง นักข่าวก็ถาม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่กำลังให้สัมภาษณ์ว่า

"ท่านว่าไงครับ เรื่องกินรีนาวาที่สวนลุม ฯ"

"มันเป็นยังไงวะ ?" จอมพลสฤษดิ์ย้อนถาม

"ประชาชนเขาว่าไม่เหมาะสม มันเป็นอนาจาร" นักข่าวรายงาน

"อนาจารอะไร ?...อั๊วไม่เห็นเป็นอะไร...ทีรูปปั้นผู้หญิงบีบมวยผมที่สนามหลวง ไม่เห็นมีใครว่าเป็นอนาจาร" จอมพลนักรักยกตัวอย่างผลงานออกแบบของ *สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ "แม่พระธรณีบีบมวยผม"*

นักข่าวก็ปฏิบัติการปั่นจิ้งหรีดตามเคยว่า

"ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรครับ ท่านให้สัมภาษณ์ว่ารูปปั้นกินรีนั้นไม่สวย ไม่เหมาะ ไม่เป็นศิลปะ ถ้าเป็นโสเภณีก็เป็นโสเภณีชั้นต่ำ" จอมพลสฤษดิ์ ท่านก็เสียงแข็งขึ้นมาทันที

"ใครวะ...ศรีเศอ พีระศิลป์อะไร...อั๊วไม่รู้จัก...อนาจารก็เอาผ้าไปปิดนมไว้สิ..."

ตั้งแต่นั้นมากินรีหัวเรือก็มีผ้าสีชมพูบาง ๆ ดาดอกปิดนมมโหฬารแบบหญิงโบราณ ประชาชนก็หัวร่อวิพากษ์วิจารณ์กันอีกว่า มันยิ่งทุเรศอนาจารไปยิ่งกว่าเก่าอีก แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ เรื่องก็เงียบไป นัยว่าภัตตาคารนี้เส้นใหญ่มาก จนต่อมาอีกประมาณสัก ๒๐ ปี เมื่อจะปรับปรุงสวนลุมพินีจึงได้รื้อทำลายไปเสียหมด คงจะหมดอายุสัญญาด้วย

อย่างไรก็ตาม ถ้า *ศรี พีระศิลป์* ทราบว่าไม่มีกินรีอนาจารแล้ว ท่านคงสบายใจขึ้น ถึงแม้ *จอมพลรัชต์ ธนะสฤษดิ์* จะไม่รู้จักคนอย่างท่านก็ตาม

ใช้ทุกอย่าง

ผมถูกตามให้ไปหาอาจารย์ศิลป์ที่ห้องทำงานของท่าน

"นิปน ช่วยเขียนให้ฉัน"

ผมรับเศษกระดาษบันทึกของอธิบดีกรมศิลปากรจากมืออาจารย์มาอ่าน

HAPPY BIRTHDAY TO YOU

FROM....

"....." ผมนึกด่าอยู่ในใจอย่างไพเราะ

"อาจารย์รับงานอย่างนี้แล้วหรือครับ" ผมแกล้งพูดแหย่ให้ท่าน รู้สึกได้ผล ท่านตอบกลับมาเสียงดังลั่น ยกมือขวาขึ้นกำแล้วชกฝ่ามือซ้ายอย่างรุนแรง เหมือนระบายความอัดอั้นตันใจอะไรที่สุม ๆ อยู่ในชีวิตของท่านมาตลอด

"ใคร ๆ เขาก็ใช้ฉันนาย ใช้ทุกอย่าง...."

แล้วผมก็ต้องเขียนไอ้การ์ดอวยพรสถุลนั้น แทนอาจารย์ศิลป์ด้วยความขมขื่น พอ ๆ กับคนรับงาน

กระปุกออมสิน

ตอนผมอยู่ปี ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๒) พวกเราปั้น Portrait ใบหน้าคน โดยปั้นจากใบหน้าของเพื่อน ต่างคนต่างเป็นแบบให้แก่กัน ผมปั้นหน้าอรรถทวี ศรีสวัสดิ์ และเขาก็ปั้นหน้าผม (หน้าอรรถทวีประหยัดดินไปได้นิดหน่อยตรงคาง) ผมปั้นหน้าเขาไปตามหลัก Academic ไม่ได้โลดโผนพิสดารอะไร เพราะต้องการฝึกฝนฝีมือ แต่อรรถทวีเขาไม่ทำ เขาปั้นหน้าผมพอเป็นหน้าคน ไม่เก็บรายละเอียดอะไร และโดยเฉพาะตรงดวงตาทั้งสองข้าง เขาไม่ทำตาดำ ตาขาว เขาเจาะเป็นรูลึกลงไปเหมือนคนไม่มีลูกนัยน์ตา โบ๋ลึก ผมเห็นหน้าผมแล้วก็อยากร้องไห้ แต่อรรถทวีเขาบอกผมว่า

"เอ็งทำใจดี ๆ ไว้ ข้ากำลังทำสมัยใหม่" (นับว่าเขามีจิตใจวีระอาจหาญอันจะเป็นคุณูปการแก่วงการศิลปะเพื่อชีวิตต่อไป)

พออาจารย์ศิลป์มาตรวจให้คะแนนงานปั้น (โดยมีอาจารย์ไพฑูรย์ เมือง

สมบูรณ์ ซึ่งเป็นอาจารย์สอนแนะนำและควบคุมการเรียนเดินมาจดคะแนนด้วย) เมื่อเดินมาถึงรูปปั้นสมัยใหม่ของอรรถทวี ท่านก็พินิจพิจารณาดู ขมวดคิ้ว พยักหน้า เม้มริมฝีปากตามบุคลิกของท่าน

"ไปตุ้น ... ขอฉันห้าสิบสตางค์นาย ..." อาจารย์ไพฑูรย์ควักเหรียญ ๕๐ สตางค์ให้อย่างงง ๆ เคยแต่ลูกศิษย์ไถอาจารย์ ทำไมคราวนี้อาจารย์ให้เกียรติมาไถสตางค์ลูกศิษย์ก็ไม่รู้

อาจารย์ศิลป์รับเหรียญ ๕๐ สตางค์มาแล้วก็เสียบลงไปบนดินตรงดวงตารูปปั้นหน้าผม แล้วท่านก็หัวเราะชอบใจ อาจารย์ไพฑูรย์กับผมก็หัวเราะ เพราะขบขันไอเดียของอาจารย์ศิลป์ที่ช่างเสียดสีลูกศิษย์เล่น อาจารย์ศิลป์หันไปพูดกับอรรถทวี

"นายยังไม่มีความรู้ อย่าเพิ่งทำนาย ... นายต้องสตั๊ดดี้"

หนังสือไหว้ครู – ต้อนรับน้องใหม่

ทุกปีที่เราจัดทำหนังสือที่ระลึกวันไหว้ครู – ต้อนรับน้องใหม่ หน้าที่ของคณะผู้จัดทำก็คือ ต้องไปถ่ายรูปอาจารย์ศิลป์ และขอเรื่องมาลงพิมพ์ สมัยนั้นช่างภาพมือดีเป็นรุ่นพี่ คือ *อวบ สาณะเสน* และ*สมบัติ วรรณทรัพย์* (ตอนนี้ไปทำมาหากินอยู่ที่เยอรมัน) *สุนทร อำพันทอง* ก็อยู่ในกลุ่มนี้ด้วย ห้องมืดก็ดัดแปลงจากห้องส้วมใต้บันได ตึกจิตรกรรมหลังเก่า ไอ้พวกผมก็เป็นลูกมือ ถือไฟบ้าง จัดที่ทางบ้าง

อาจารย์ศิลป์นี่ตอนแรกจะโวยวายทันที (ตามธรรมเนียม) เพราะท่านคงจะเหนียมที่ถ่ายอยู่ได้ทุกปี สักครู่ก็อารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ถอดเสื้อเห็นเนื้อห้อยเลย เดินเข้าไปลูบเนื้อลูบตัว โกนหนวด หวีผมแต่งตัว ผูกเนคไท ใส่เสื้อนอก ในห้องน้ำข้างหลังห้องทำงานของท่าน ประเดี๋ยวเดียวออกมาหล่อมาก มาถึงก็ยืนโพสต์ท่าให้อย่างเชี่ยวชาญ มุมโน้นมุมนี้ ทำหน้าตาเคร่งขรึม ดุ ความจริงก่อนนั้นท่านยิ้มอยู่แท้ ๆ แถมสอนช่างภาพเสียอีก ให้ตั้งมุมกล้องให้ส่องไฟยังไง แล้วก็เล่านิทานของท่านไปแก้เก้อ (ผมเสียดายที่จำนิทานหลายเรื่องของท่านไม่ได้ ความจริงจดเอาไว้

หลายเรื่อง แต่มันหายไปแล้ว)

แล้วดูเอาเถอะครับ แต่ละรูปร้ายกาจทั้งนั้น อย่างกับดาราตุ๊กตาทอง ตอนนั้นเราเรียกท่านว่า *จอห์น เวน* ซึ่งรู้สึกจะเป็นดาราภาพยนตร์ที่ท่านชอบอยู่ด้วย

ตอนนี้ก็ถึงตอนขอคำขวัญหรือขอเรื่อง พอเข้าไปขอ ท่านก็บอกว่า

"เอาไปทำไมนาย ทุกปี ไม่เห็นเขาเชื่อฉัน" พูดไปอย่างนั้นเอง แต่ความจริงท่านชอบเขียน นั่งพิมพ์ดีด ๒ นิ้ว ก้มหน้าลงไปเกือบชิด แล้วก็เขียนเพิ่มเขียนแก้อีก ๒ – ๓ วัน ผมยังไม่ทันไปทวงต้นฉบับ ก็ถือเอาออกมายืนหราคอยอยู่หน้าประตูห้อง คอยส่งต้นฉบับตั้งแต่เช้า น่ารักจริง ๆ พอเจอก็เรียก *"นาย ... นาย มาเอาไป ฉันเสร็จแล้ว"*

"ดูเปร ... ผู้ตายเปล่า"

มีอยู่ปีหนึ่ง ท่านเขียนเรื่องศิลปินอิตาเลียน ให้มาลงในหนังสือไหว้ครูและต้อนรับน้องใหม่ ก็เล่าว่ามีประติมากรดนหนึ่งชื่อ *"โจวานนี ดูเปร"* เป็นชาวเมืองเซียน่า มาเรียนศิลปะที่นครฟลอเรนซ์ ดูเปรเป็นประติมากรที่เริ่มต้นทำงานศิลปะด้วยความยากลำบากยากแค้นมาก แต่มีความอดทน กินขนมปังกับน้ำเท่านั้น ผลงานก็ถูกเข้าใจผิดหาว่าถอดพิมพ์มาจากตัวคนจริง ๆ แต่เขาก็ยังทำงานศิลปะไม่หยุดยั้ง จุดมุ่งหมายของท่านก็คือต้องการให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่นักศึกษา ให้มีความมานะอดทน มีความพากเพียรในการสร้างสรรค์ศิลปะ แต่ไอ้พวกเรามันปากเสีย ก็พูดเล่นกันว่า

"เฮ้ย ! ดูเปรนี่มันตายเปล่านี่หว่า"

ที่ว่าอย่างนั้น เพราะว่า*ดูเปร*ไม่เคยมีชื่อเสียงอยู่ในทำเนียบประติมากรที่มีชื่อที่เราเคยเรียนเคยรู้เลย ไม่เหมือน*ไมเคิลแอนเจโล, ออกุส โรแดง, เฮนรี่ มัวส์* ฯลฯ เพราะฉะนั้นที่ดูเปรทำศิลปะไป สรุปแล้ว *ดูเปร ตายเปล่า !* เพราะไม่มีชื่อเสียง ไม่มีใครรู้จักไปทั่วโลก นอกจากอาจารย์ศิลป์คนเดียว เพราะเป็นชาวอิตาเลียนด้วยกัน

แล้วจากนั้นก็มีคำพูดกระเซ้าเพื่อนที่ขยันขันแข็งว่า *"ดูเปร ผู้ตายเปล่า"* (เวลาพูดต้องรัวลิ้นตรงคำ *"เปร"* และ *"เปล่า"* ด้วย ถึงจะสนุกปาก ผู้ที่พูดได้มันที่สุดคือ *ถวัลย์ ดัชนี*) อยู่ระยะหนึ่ง จนอาจารย์ศิลป์ชักรู้ ๆ เลยเลิกกันไป กลัวโดนท่านด่าเอา

อีกหลายปีต่อมา ถึงได้ตระหนักว่า *"ดูเปร"* เป็นประติมากรเอกของอิตาลี มีชื่อเสียงและความสำคัญถึงระดับตั้งเป็นชื่อถนน รูปปั้น *"เอเบลผู้ตายแล้ว"* มีชื่อเสียงมาก อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ลูฟว์

ผมเดินไปพบ VIA GIOVANNI DUPRA ที่เมืองฟลอเรนซ์ และที่เมืองเซียน่า (เมืองเกิดดูเปร) โดยบังเอิญ เหมือนถูกดลใจให้ไปเจอ ผมได้ยกมือไหว้ป้ายชื่อถนนดังกล่าว เป็นการขอขมาต่อ *"ท่านดูเปร ผู้ไม่ตายเปล่า"* (และอาจารย์ศิลป์ด้วย) แทนเพื่อนฝูงไปแล้ว

หนังสืออะไร ?!

หนังสือไหว้ครูต้อนรับน้องใหม่ปี ๒๕๐๙ *อรรถทวี ศรีสวัสดิ์* เป็นสาราณียกร เล่มใหญ่ที่สุดตั้งแต่มหาวิทยาลัยศิลปากรเคยทำมา (นิสัยเขาเป็นอย่างนั้น ทำอะไรต้องใหญ่ ๆ เขาชื่อ *"ใหญ่"* ด้วย) เมื่อเอาไปให้อาจารย์ศิลป์ในห้องทำงานในวันไหว้ครูฯ ท่านก็กระเซ้าเย้าแหย่ทันที

"หนังสืออะไรนาย ! ใหญ่โตเกินไป ! เสียดายเงิน ทำไมนายไม่ใส่รถเข็นมาทีหลังนายเอาใส่รถมานะ"

"ครับ"....เล่มปีถัดมา เราเอาหนังสือใส่รถไปให้ท่านจริง ๆ ตอน ๖ โมงเช้าตรู่ของวันไหว้ครูฯ

เราเอาไปวางไว้หน้าแท่นที่บรรจุศพของท่านที่สุสานวัดเทพศิรินทร์ฯ

อนันต์ ปาณินท์ ออกแบบปก เป็นภาพท้องฟ้าสีดำสนิท เหนือแผ่นดินเวิ้งว้างเปล่าเปลี่ยวสีเทา

คืน ๑๔ พฤษภาคม ๐๕

"เฮ้ย...ได๋ !!...โปรเฟสเซอร์ตายแล้ว !!..."

ผมยังจำประโยคคำพูดของอรรถทวี ตรีสวัสดิ์ ที่มาบอกข่าวร้ายที่บ้านกลางดึก คืนวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ได้อย่างไม่มีวันลืม

ผมตกใจ เงียบงัน พลันนึกไปถึงผ้าดำผืนยาว ๑๐ เมตร ที่ไปซื้อมาจากสำเพ็งเมื่อวานนี้

ช่วงนั้นบรรยากาศในมหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อนระอุดุกรุ่นวุ่นวาย เหตุเพราะคณบดีคณะหนึ่ง ทำตัว *"กร่าง"* สร้างความแตกแยกยุยงนักศึกษาให้ไม่ถูกกัน ผมรำคาญและเซ็งมาก เลยไปซื้อผ้าดำมา ๑๐ เมตร ตั้งใจจะเอาไปพันโอบรอบต้นจันในตอนดึก ๆ คืนใดคืนหนึ่ง (ผมเป็นชาวหออยู่แล้ว) เพื่อเป็นการไว้ทุกข์มหาวิทยาลัย เผื่อจะสะกิดใจอะไรใครบ้าง

ไม่นึกว่าจะเป็นลางการจากไปของอาจารย์ศิลป์ (ซึ่งท่านก็คงเซ็งบรรยากาศตอนนั้นเหมือนกัน)

.....

"อาจารย์คงไปอยู่บนโน้นแล้ว..."

ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ กวีสยามของพวกเรา ชี้ให้ผมดูดาวดวงหนึ่งที่สุกปลั่งอยู่บนฟ้ามืดเหนือพระบรมมหาราชวัง

พวกเราหลายคนนั่ง ๆ ยืน ๆ อยู่ที่บาหวิถี แถวหน้าประตูกรมศิลปากรพูดคุยถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ

สองยาม..ตีหนึ่ง ..ตีสอง ..สาม..สี่..ห้า.....

ท่านกูฏ, ท่านอังคาร, พิชัย, นันทะ, อรรถทวี, สุนทร ฯลฯ และผมไม่ทราบเหมือนกันว่า ทำไมเราจะต้องออกจากบ้านกลางดึก มาอยู่ ณ ที่นั้นจนสว่าง ?

แล้วก็แยกย้ายกันกลับบ้าน...เพื่อเตรียมตัวไปรดน้ำศพอาจารย์ศิลป์....

ลาก่อนอาจารย์ศิลป์

เงากิ่งและใบของต้นไม้ในสุสานวัดเทพศิรินทร์ฯ พาดทับอยู่บนแท่นบรรจุศพสีขาวนวล แดดสายวันนั้นไม่ร้อนแรง ลมพัดโชยเย็นสบาย นกกระจอกส่งเสียงขรม บินขวักไขว่ บุ้งตัวเล็ก ๆ ไต่อยู่ข้างแท่นบรรจุศพ ร่างสง่างามในชุดสากลสีเนื้ออ่อน ๆ นอนสงบอยู่ในนั้น พักผ่อนชั่วนิรันดร

ผมนั่งอยู่ตรงนั้นคนเดียว พร้อมกับขวดหมึกอินเดียนอิ๊งค์สีดำและพู่กัน

เขียนชื่ออาจารย์บนแผ่นฝาปิดแท่นบรรจุศพ

CORRADO FEROCI

1892 — 1962

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

๑๕ กันยายน ๒๔๓๕

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕

ฝรั่งคนแรกและคนสุดท้ายที่ผมกราบตีนในวันรดน้ำศพ

ความฝันจริง

เมื่อวันที่ ๑๖ — ๒๙ มิถุนายน ๒๕๒๗ ผมอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ผมเดินทางไปเมืองกวางโจว, กุ้ยหลิน, หางโจว, ซูโจว, เซี่ยงไฮ้, ซีอาน และปักกิ่ง ตามลำดับ

๒๑ มิถุนายน ที่เมืองซูโจว เมืองเก่าแก่ก่อนพุทธกาล เมืองโบราณนี้ยังมี

กำแพงเมืองเก่าและประตูน้ำตามกำแพงเมืองทั้ง ๔ ด้าน มีคลองเล็ก ๆ มากมาย ชาวเมืองสร้างบ้านเรือนโดยก่ออิฐถือปูนอยู่ตามริมคลองทั้ง ๒ ฝั่ง มีสะพานโค้งเล็ก ๆ ข้ามคลองอยู่เป็นระยะ ๆ เมืองนี้เมื่อ ๗๐๐ ปีมาแล้ว *มาร์โคโปโล* ชาวอิตาเลียนเคยไปมาแล้ว บันทึกไว้ขนานนามว่า *"เวนิสตะวันออก"* ในสายตาคนเรียนศิลปะอย่างพวกเรารับรองว่าต้องชอบเป็นพิเศษกว่าเมืองอื่นใด เมืองนี้มีชื่อเสียงทางศิลปะการเย็บปักถักร้อยเยี่ยมที่สุดของจีนด้วย

คืนวันนั้นที่โรงแรมซูโจว ผมนอนหลับและฝันถึงอาจารย์ศิลป์ เหตุการณ์ในฝันเกิดขึ้นที่ทางเดินหน้าห้องทำงานของท่านที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านใส่เสื้อสีขาวแขนยาว ผูกเนคไท กางเกงสีน้ำตาลอ่อนคล้ายสีเนื้อ (ชุดที่ท่านสวมในวันรดน้ำศพ แต่ไม่ได้ใส่เสื้อนอก) ท่านเดินวนเวียนกลับไปกลับมาอยู่หน้าห้อง เข้าห้องทำงานของท่านไม่ได้ เพราะผมเห็นมันปิดและใส่กุญแจอยู่ ตอนนั้นผมเดินออกมาจากตึกจิตรกรรม (ตึกประติมากรรมปัจจุบัน) พอเห็นท่านผมก็ยกมือไหว้ด้วยความประหลาดใจและดีใจ แต่ไม่กล้าท่านเลย (เพราะตอนท่านตายใหม่ ๆ ผมยังกล้าอธิษฐานในใจให้ท่านมาปรากฏตัวให้เห็น) ผมถามท่านว่า

"อาจารย์มาทำไมครับ ?... อาจารย์ตายไปแล้ว"

ท่านมีทีท่าอายนิด ๆ หันมามองไปทางประตูห้องทำงานของท่านแล้วก็หันกลับมาทำท่าขึงขัง ๆ ตอบผมว่า

"ฉันจะมาสอนอีกนาย...ฉันมาสอน...ฉันมาสอน"

ผมจำความฝันได้เท่านี้ และสาบานด้วยวิญญาณ

ใครถือกุญแจห้องทำงานของท่านอยู่ครับ

เปิดประตูห้องให้ท่านเข้าไปหน่อยเถอะ...สายมากแล้ว.

อาจารย์ศิลป์ทัศนศึกษาโบราณสถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประนอม สุวรรณประสิทธิ์

นักออกแบบ (กระทรวงอุตสาหกรรม)

อาจารย์กับลูกศิษย์

ถอยหลังกลับไปสู่อดีต ๒๕ ปี

เย็นจวนค่ำของวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ถ้าผมจำ พ.ศ. ไม่ผิด (คิดว่าไม่ผิด หากผิดก็ขออภัย) ก็จะตรงกับวันอังคารขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีกุน (ผมได้ตรวจสอบกับปฏิทิน ๑๒๕ ปี)

ใช่แล้วครับผม วันนั้นเป็นวันคล้ายวันเกิดของ*ซินญอร์ คอร์ราโด เฟโรจี* หรือ*นายคอร์ราโด เฟโรจี* (น่าจะเขียนเป็น เฟโรชี) หรือ*นายศิลป์ พีระศรี* หรือ *อาจารย์ศิลป์ พีระศรี* และหรือ*อาจารย์ฝรั่ง* ของบรรดาลูกศิษย์

อาจารย์ฝรั่งนั่งอยู่กับพื้นบนลานปูนระหว่างห้องของอาจารย์ (ฝรั่ง) กับต้นจัน ล้อมรอบไปด้วยลูกศิษย์ลูกหาทั้งเก่าและใหม่ (ส่วนใหญ่จากคณะจิตรกรรมและประติมากรรม) หลายสิบคน อาจารย์ฝรั่งพูดคุยกับคนโน้นคนนั้นอย่างเป็นกันเองและสนุกสนาน ผมเองก็อยากจะพูดกับอาจารย์ฝรั่งบ้าง แต่ไม่กล้า ด้วยยังเป็นน้องใหม่อยู่ จึงได้แต่มองดูด้วยความชื่นชมและศรัทธา

แล้วก็มาถึงตอนสำคัญ พวกพี่ ๆ ได้ขอให้อาจารย์ฝรั่งร้องเพลงให้ฟัง ซึ่งอาจารย์ (ฝรั่ง) ไม่ปฏิเสธ ออกจะเต็มใจด้วยซ้ำ รู้สึกว่าอาจารย์ฝรั่งจะมีความสุขมาก ดูหน้าตาอิ่มเอิบ แล้วอาจารย์ก็ร้องเพลง คงจะเป็นเพลงอิตาเลียน แต่ไม่ใช่ *ซานตา ลูเซีย* เพราะเพลงนั้นผมรู้จัก ใครก็ตามที่เคยฟังอาจารย์ฝรั่งร้องเพลง จะต้องรำลึกได้อย่างแน่นอนว่าลูกคอของอาจารย์ (ฝรั่ง) นั้นพลิ้วแค่ไหนและอย่างไร

ในขณะที่ทุกคนกำลังฟังอาจารย์ฝรั่งร้องเพลงอย่างใจจดใจจ่ออยู่นั้น โดยไม่มีปี่ไม่มีขลุ่ยได้มีเสียงหัวเราะดังดิกดักด้วยความขบขันหรืออย่างไรไม่ทราบของใครคนหนึ่งแหวกความเงียบออกมา ซึ่งทำให้เสียบรรยากาศเป็นที่สุด ผมจำไม่ได้ว่าอาจารย์ฝรั่งหยุดร้องเพลงกลางคันหรือไม่ แต่ดูเหมือนว่าทุกคนในที่นั้นได้หันไป

มองเจ้าของต้นเสียงเป็นตาเดียวอย่างตำหนิและโกรธ ผมรู้จักเขาดี เขาเป็นน้องใหม่คณะมัณฑนศิลป์ เรามาจากโรงเรียนเพาะช่างด้วยกัน

และในเวลาที่เกือบจะพร้อม ๆ กันนั้น ด้วยความเร็วประดุจงูฉก รุ่นพี่คนหนึ่งผู้มีตาเหมือนอย่างที่ชาวบ้านเรียกว่าตาปลาดุก และไว้หนวดดำเป็นปื้น เพิ่มความน่าเกรงขามให้แก่ใบหน้า (ซึ่งน่าเกรงขามอยู่ด้วย) เป็นทวีคูณ ลุกขึ้นเขกกบาล (หัว) น้องใหม่ต่างคณะผู้ไม่รู้จักกาลเทศะอย่างแรงดังโป๊ก ได้ผล เสียงหัวเราะเงียบไปเป็นปลิดทิ้ง ในขณะที่เสียง *"โป๊ก"* ยังไม่ทันจาง.

ประพันธ์ ศรีสุตา

จิตรกร-ศิลปินภาพพิมพ์, อาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

อาจารย์ฝรั่งของพวกเรา

จนบัดนี้ ผมยังไม่แน่ใจว่าท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ท่านจะทราบว่าพวกเราลูกศิษย์ทั้งหลายเรียกท่านว่าอย่างไร ท่านคงได้ยินได้ฟังเมื่อลูกศิษย์ของท่านเข้าไปเจรจากับท่านว่า *"อาจารย์คะ... อาจารย์ครับ..."* เป็นเรื่องธรรมดา แต่ลับหลังท่าน พวกเราเรียกท่านว่า *"อาจารย์ฝรั่ง"* และถ้าหากท่านทราบว่าพวกเราเรียกท่านว่าอาจารย์ฝรั่ง ผมก็ยังไม่แน่ใจว่าจะถูกอกถูกใจของท่านหรือไม่ เพราะเท่าที่ทราบ ท่านอาจารย์ฝรั่งของเรารู้สึกภูมิใจในตัวท่านที่เป็น *นายศิลป์ พีระศรี* มากที่สุด หน้าที่ของท่านก็คือ เป็นข้าราชการสังกัดกรมศิลปากร

ผมเป็นลูกศิษย์ของท่านรุ่นปลายแถว คือเรียนกับท่าน ๓ ปี พอจบชั้นอนุปริญญาตรีออกมาได้ไม่กี่วัน ท่านก็ถึงแก่อนิจกรรม เมื่ออายุได้ ๖๙ ปีเศษ ถ้าทางกรมศิลปากรไม่ต่ออายุราชการให้ท่าน ผมก็คงไม่ได้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนกับท่าน

งานกับบ้าน

วันเกิดของอาจารย์พวกลูกศิษย์มักจะไปอวยพรให้ท่านทุกปี มีผมคนหนึ่งที่ไม่เคยไป เพราะไม่ทราบว่าบ้านอาจารย์ฝรั่งอยู่ที่ไหน ถึงรู้ก็คงไปไม่ถูก เพราะผมเป็นเด็กมาจากบ้านนอก ถึงจะมาอยู่กรุงเทพฯ ได้ ๒ - ๓ ปีก็ไม่ได้รู้จักกรุงเทพฯ มากกว่าจากหอพักแถวสี่แยกคอกวัวมาถึงบริเวณสนามหลวง หรืออย่างมากโรงหนังแถววังบูรพาก็เท่านั้น

ตอนที่อยู่ชั้นปีที่ ๒ ทราบข่าวว่า ท่านอาจารย์ปลูกบ้านใหม่ ถ้าจะว่าไปแล้วก็ก่อนหน้าที่ท่านจะจากพวกเราไป ๒ ปีท่านถึงมีบ้านเป็นของตัวเอง บางคนอาจจะสงสัยว่าอาจารย์เอาเวลาไปทำอะไรเสียตั้ง ๔๐ - ๕๐ ปี ไม่หาเงินหาทอง ทั้ง ๆ ที่

อาจารย์มีฝีไม้ลายมือเกี่ยวกับการปั้นรูปโดยเฉพาะรูปคนเหมือน ถ้าจะรับงานอย่างสมัยนี้เรียกกันว่า*งานนอก*หรือ*งานพิเศษ* อาจารย์ก็คงร่ำรวยไปนานแล้ว

ช้าก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย !

อาจารย์ฝรั่งของพวกเราท่านมีงานที่สำคัญกว่างานหาเงินหาทองและการสร้างฐานะ งานซึ่งมีความรับผิดชอบสูง และมีคุณค่ายิ่งในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งเกิดมาชาติหนึ่งจะพึงมีโอกาสได้ทำ งานที่ว่านี้ก็คือ งานที่ท่านต้องทุ่มเททั้งชีวิตจิตใจในการเป็นครู สาละวนกับงานสอนเวไนยสัตว์อย่างพวกเรา เพื่อจะให้ได้เป็นช่างศิลป ศิลปิน ผู้รู้ทางศิลปะ ซึ่งท่านมีความเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ว่า ศิลปะเท่านั้นจะสร้างโลกให้ศิวิไลซ์ ทำให้มนุษยชาติถึงซึ่งความเป็นอารยะในที่สุด

ความสุขลึก ๆ ของอาจารย์

วันหนึ่ง ผมเข้าไปในห้องทำงานของอาจารย์ฝรั่ง ท่านอยู่คนเดียว จำไม่ได้ว่าวันนั้นผมมีปัญหาอะไรจะเข้าไปถามท่าน ผมเหลือบเห็นงานของท่านสองสามชิ้นวางอยู่บนโต๊ะของท่าน มองปราดเดียวผมก็รู้ว่าเป็นงานที่ทางกรมฯ มอบหมายให้ท่านทำ ผมเห็นแล้วอดปลงสังเวชไม่ได้ ดูเหมือนจะเป็นงานออกแบบแสตมป์หรือออกแบบโปสเตอร์อะไรนี่แหละ ผมยืนจ้องงานชิ้นนั้นอยู่ อาจารย์หันมาถามผมว่า

"มีธุระอะไรนาย" ผมก็ว่าธุระอะไรของผมไป ก่อนจะลาจากมา ผมลองถามอะไรอาจารย์ดูว่า

"อาจารย์ไม่ชอบปั้นรูปแล้วหรือ" ดูเหมือนว่าอาจารย์จะรู้ถึงความรู้สึกของผมเหมือนกัน อาจารย์ลุกขึ้นยิ้มและตอบว่า

"ชอบสิ ถ้าฉันไม่ต้องทำอะไรเลย ปั้นรูปอย่างเดียว ฉันมีความสุขที่สุด" ผมเลยต่อความออกไปอีกว่า

"รวมทั้งไม่ต้องสอนพวกผมด้วยใช่ไหมล่ะครับ" อาจารย์หัวเราะและตอบว่า

"ใช่สิ" และผมก็ลาออกจากห้องนั้นไป

ทุกที่ทุกเวลา

ผมเป็นคนหนึ่งที่ชอบไปมหาวิทยาลัยตั้งแต่เช้า และกลับหอพักในตอนเย็น ๆ เหตุที่ต้องไปแต่เช้าก็เพราะต้องไปทำมาหากินแถวหน้ามหาวิทยาลัย เพราะเป็นธรรมเนียมของพวกเราสมัยนั้นจะต้องไปยืนรอไถกันบริเวณนั้น ถ้าขืนไม่ไปแต่เช้าก็ต้องอดข้าวเช้า พวกเราจะไม่ไถกันมาก ใครที่ร่ำรวยเดินมาถึงก่อนก็โดนก่อนคนละสลึงพอเป็นธรรมเนียม พอได้ครบ ๕ สลึงก็หยุดรีดไถกัน เพราะ ๕ สลึงในสมัยนั้นมันพอสำหรับเครื่องในวัวต้ม ๑ ชาม ข้าว ๒ ถ้วย และน้ำแข็งเปล่า ๑ ถ้วย เสร็จแล้วก็ถึงเวลาเตรียมตัวเข้าห้องเรียน เพราะวันไหนที่อาจารย์ฝรั่งจะสอนก็ต้องไปเช้าเป็นพิเศษ เพราะจะต้องเข้าห้องให้ตรงเวลา ถ้าใครขืนเข้าห้องช้าเพียงชั่วเสี้ยววินาที อาจารย์จะโบกมือให้ออกนอกห้องไปทันที นี่เป็นเรื่องที่พวกเรารู้ซึ้งกันดีในเรื่องการตรงต่อเวลาของอาจารย์ แต่ถ้านอกชั่วโมงเรียนไม่ว่าเวลาใดพวกเราสามารถที่จะไปหาอาจารย์ ถามปัญหาอะไรที่ติดขัดได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าอาจารย์จะเดินอยู่กลางสนาม หน้าส้วม หรือที่ใดก็ตาม อาจารย์จะหยุดอธิบายปัญหาของคนที่ต้องการจะถามได้ทุกเวลา และตั้งหน้าตั้งตาอธิบายอย่างมีความสุข เพราะอาจารย์จะถือว่าทุกหนทุกแห่งในโลกนี้คือห้องเรียน

เกรทอาร์ติส

เมื่อมีการขุดค้นพบกรุเจ้าสามพระยาใหม่ ๆ อาจารย์ได้นำพวกเราไปทัศนศึกษาที่อยุธยา อาจารย์คงเดินทางไปดูก่อนหน้านั้นแล้ว เมื่อพวกเราไปถึงอาจารย์พยายามบอกให้พวกเราทุกคนพยายามปีนขึ้นพระปรางค์วัดราชบูรณะไปเพื่อจะได้มุดเข้าไปดูกรุข้างในให้ได้ทุกคน ดูเหมือนว่าอาจารย์จะตื่นเต้นมากกับภาพจิตรกรรมไทยซึ่งเขียนตกแต่งในกรุนั้น ท่านที่เคยไปตะเกียกตะกายและมุดลงไปดูถึงภายในกรุนั้นคงจะได้รู้ซึ้งแก่ใจดีว่า มันลำบากลำเค็ญ หวาดเสียวขนาดไหน ผมเป็นคนแพ้สถานที่คับแคบ จึงรู้สึกหวาดเสียวมาก ตอนนั้นผมก็อยู่ปี ๑ ก็ไม่ได้

ซาบซึ้งอะไรนักหนา ดูก็ดู ไหน ๆ ก็ไปถึงแล้ว พอผมเข้าไปและกลับออกมาสู่โลกกว้างข้างนอกอีกครั้ง ก็ยังเห็นอาจารย์ฝรั่งยืนอยู่ข้างล่าง ลุ้นให้ใครต่อใครเพื่อจะให้ได้เข้าไปดูไปเห็นกันทั่วหน้า พอปลอดคนผมก็ถามอาจารย์อย่างพาซื่อว่า

"อาจารย์ครับ มันเรื่องอะไรต้องเข้าไปนั่งเขียนกันถึงข้างในกรุ แล้วเอาไว้ให้ใครดู ?"

อาจารย์ฝรั่งคงจะทุเรศคำถามผมเต็มประดาจึงตอบว่า

"นั่นแหละผลงานของเกรทอาร์ติส เขาเขียนเพื่อความศรัทธานะนาย"

คำตอบของอาจารย์ฝรั่งครั้งนั้นกว่าผมจะถึงบางอ้อก็นานนับจากนั้นอีกหลายปี และเดี๋ยวนี้กรุนั้นก็คงจะปิดเรียบร้อยไปอีกแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นบุญตาที่ได้เห็นเมื่อครั้งที่อาจารย์ฝรั่งพาไปทัศนศึกษาครั้งนั้น

เหน็บ

เนื่องจากอาจารย์เป็นช่างปั้น และท่านเก่งทางด้านงานปั้น ก็อาจจะเป็นเรื่องธรรมดาที่ท่านจะพึงพอใจคนที่เรียนวิชาการปั้นเก่ง แต่ก็มีลูกศิษย์หลายคนรวมทั้งผมด้วยที่วิชาการปั้นไม่เอาไหน นาน ๆ วันเข้าท่านก็คงจะปลงตกว่าพวกนี้ลุ้นไม่ขึ้น พอท่านเดินมาตรวจงานชั่วโมงปั้น จึงมักจะพูดเหน็บแนมผมและพวกที่ปั้นห่วย ๆ ทั้งหลายว่า

"พวกนายเป็นเพ้นท์เตอร์"

สีขาว

เกี่ยวกับงานสอน อาจารย์จะมาถึงห้องทำงานแต่เช้า ตรวจการบ้านของลูกศิษย์ ช่วงเวลาราชการถ้ามีชั่วโมงสอนก็จะสอน หรือไม่ก็ไปตรวจงานของกรมฯ แถวโรงหล่อและเดินตรวจงานเรียนตามห้องต่าง ๆ อีก จนกระทั่งพลบค่ำ

ถึงจะกลับบ้าน ทำอยู่อย่างนี้เป็นกิจวัตรประจำวัน โดยหน้าที่เยี่ยงข้าราชการผู้หนึ่ง รัฐบาลไทยจ้างให้อาจารย์ทำงานตั้งแต่ ๘.๓๐ น. ถึง ๑๖.๓๐ น. แต่อาจารย์ได้อุทิศเวลาอย่างน้อยให้กับราชการอีกวันละไม่ต่ำกว่า ๓ หรือ ๔ ชั่วโมงต่อหนึ่งวัน หรือมากกว่านั้น ในฐานะที่ท่านเป็นครูสั่งสอนผู้คน ท่านทุ่มเททั้งชีวิตจิตใจสำหรับการสอนอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย รอบรู้ในวิชาการที่สอนและมีความแม่นยำในวิชาการ สร้างความมั่นใจแก่ลูกศิษย์ อาจารย์เป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูงและมีจริยธรรมที่งดงาม ตลอดเวลาที่ผมมีโอกาสได้ร่ำเรียนใกล้ชิดกับอาจารย์ ไม่เคยได้ยินคำพูดผรุสวาทออกมาจากปากของอาจารย์แม้แต่เพียงคำเดียว สิ่งที่อาจารย์จะพูดเสมอก็คือ คุณธรรมความดีของคนอื่น ถ้าจะพูดเกี่ยวกับคนก็จะพูดถึงความดี คนที่สร้างคุณงามความดีไว้ให้กับโลกมนุษย์ เพราะฉะนั้นหลักการที่อาจารย์ใช้สอนก็คือหลักการที่นักปราชญ์ทั่วโลกใช้สั่งสอนผู้คนมาแต่ดึกดำบรรพ์นั่นเอง คือชี้ให้คนเห็นแต่ของขาว สิ่งที่ดีงามเพื่อให้ได้รู้สำนึกเองว่าสีดำของสกปรกเลวทรามนั้นมันเป็นสิ่งตรงข้าม อาจารย์จะไม่เสียเวลาที่จะพูดถึงกล่าวถึง เพื่อให้เกิดเป็นอัปมงคลแก่ตัวเอง และผู้ที่ได้ยินได้ฟังเป็นอันขาด

ทำงานหนัก

วิชาที่พวกเราเรียนกันส่วนใหญ่ก็เป็นวิชาช่าง วิชาศิลปะเขียน ๆ ปั้น ๆ แทบจะหาเวลาว่างไม่ได้ มีช่องว่างที่ไหนก็ต้องเอาวิชา Drawing ใส่เข้าไว้ เพราะอาจารย์ถือว่าวิชา Drawing นั้นเป็นไวยากรณ์ของช่างของศิลปิน ดังที่หลายคนก็ทราบกันมาแล้ว เพราะฉะนั้นการเรียนของพวกเราจะไม่มีชั่วโมงว่างเลย นอกจาก ๑ ชั่วโมงกลางวันที่จะต้องพักรับประทานอาหารกันเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีการบ้านที่จะต้องหอบกันไปทำในวันเสาร์และอาทิตย์อย่างหามรุ่งหามค่ำอีก อาจารย์จะพูดอยู่เสมอว่า

“ต้องทำงานหนัก การที่จะเป็นศิลปินได้ต้องทำงานหนัก”

การสอบก็มักจะลงเอยด้วยกฎแห่งกรรม ใครทำดีก็ได้ดี ทำไม่ค่อยดีก็ตก และก็ตกกันจริง ๆ ด้วย อาจารย์ไม่เคยมีอคติแก่ลูกศิษย์คนใด จะให้ความยุติธรรมเที่ยงตรงเสมอหน้ากัน ดูเหมือนว่าอาจารย์จะทราบอยู่เหมือนกันว่าปิดเทอมปลาย

นั้น พวกเรามีเวลาพักผ่อนกันนานเกินไปถึง ๓ เดือน เพราะฉะนั้นความหวังดีของอาจารย์ บางครั้งจะทำให้หลาย ๆ คนไม่ได้พักผ่อนได้เต็มที่ เพราะต้องฟิตแก้ตัวบางวิชาที่สอบตก ซึ่งส่วนมากก็จะเป็นวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์และวิชากายวิภาค ซึ่งพวกที่ตก ๆ จะต้องใช้เวลาช่วงปิดเทอมปลายนี่แหละนั่งท่องนั่งบ่นกันเพื่อสอบแก้ตัวอีกครั้งหนึ่ง และส่วนมากก็มักจะสอบแก้ตัวผ่านได้ แต่ก็งอมพระรามไปทีเดียว และในที่สุดก็จะเป็นคนเก่งประวัติศาสตร์ และกายวิภาคไปได้จริง ๆ เหมือนกัน สำหรับวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์นั้น เป็นวิชาเจ้าเก่าที่ผมสอบตกเป็นประจำ วันหนึ่งผมถามอาจารย์ว่า

"ทำไมข้อสอบออกแต่ศักราช ใครจะไปท่องไหวครับ" อาจารย์ตอบว่า

"นายเรียนประวัติศาสตร์ไม่จำศักราชก็อย่าเรียนดีกว่า" ผมก็ไม่รู้จะเถียงท่านยังไง เพราะอาจารย์ฝรั่งนั้นท่านจำศักราชที่สำคัญ ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์และผู้คนในประวัติศาสตร์ได้อย่างแม่นยำชนิดที่ไม่ต้องเปิดตำรา

วันอบอุ่น

วันที่พวกเราชาวศิลปากรสมัยนั้นจะแต่งตัวเชยที่สุดก็คือ วันไหว้ครูและต้อนรับร้องใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้องใหม่นักศึกษาชายทั้งหลายซึ่งจะต้องใส่สูทสีขาว ผูกเนคไทสีเวอริเดียน ก็จะไม่เชยยังไงในเมื่อสูททั้งหลายนั้นพวกเราต้องไปเช่ามาจากร้านหลังกระทรวงกลาโหม ส่วนมากก็จะเป็นทรงดุณปู่ทั้งนั้น แต่พวกเราก็แสนจะภาคภูมิใจ ได้ใส่สูทครั้งแรกในชีวิต

ผมยกเรื่องนี้ขึ้นมา ความจริงก็ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของอาจารย์ฝรั่งที่กำลังเขียนนี้เท่าไรนัก มานึกขึ้นได้ว่าวันที่ชาวศิลปากรมีความสุขและประทับใจกันอย่างมากก็คือ *วันไหว้ครูและต้อนรับน้องใหม่* ซึ่งพวกเราที่ก้าวเข้ามาในรั้วของมหาวิทยาลัยในฐานะคนเรียนช่าง เรียนศิลปะ จะได้มีโอกาสเข้าพิธีครอบครู และสนุกสนานกันทั้งวัน รุ่นพี่สัมภาษณ์รุ่นน้อง ตกเย็นก็มีการละเล่นบนเวที มีระบำผีที่เรียกว่าโมเดิร์นด๊านซ์ในเวลากลางคืนต่ออีก อาจารย์ฝรั่งจะมาร่วมในพิธีทำบุญตอนเช้า นั่งอยู่ในห้องที่พวกเราทำพิธีครอบครูตลอดเวลา และท่านจะอยู่กับพวกเราอย่างนี้ทุกปี

ตอนเย็นท่านจะมาร่วมอยู่กับพวกเราอีก และทุกปีท่านจะร้องเพลง ซึ่งก็คงเป็น *เพลงซานตา ลูเซีย* เจ้าเก่าเป็นประจำทุกปี ท่านจะนั่งดูการละเล่นจนกระทั่งงานเลิก เป็นอยู่อย่างนี้ซึ่งทำให้พวกเราได้รับความอบอุ่นและความสุขมาก และวันต้อนรับน้องใหม่ของพวกเรานั้นมีความหมายมากในสมัยนั้น เป็นงานใหญ่งานเดียวในรอบปี เพราะสมัยนั้นงานศิษย์เก่า งานรับพระราชทานปริญญาบัตรยังไม่มี

บ้านของอาจารย์

ในปีสุดท้าย วันหนึ่งขณะที่ผมเดินออกจากห้องปั้น ผมเห็นอาจารย์กำลังเดินมาที่ห้องปฏิบัติงานนั้น ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่มีนักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมไทยท่านหนึ่งซ้อมสีไวโอลินอยู่บนตึก เพลงที่กำลังเล่นก็คือ *คัมแบค ทู เซอเรนโต* อันเป็นเพลงโปรดอีกเพลงหนึ่งของอาจารย์นั่นเอง ผมเห็นอาจารย์เดินมาอย่างช้าๆ เงี่ยหูฟังเพลงมาตลอดทาง เมื่อสวนทางกับผม อาจารย์หักและถามผมว่า

"ใครเล่น ? เขาเล่นได้เพราะนะ" ผมตอบว่าไม่ทราบครับ ก็ไม่ทราบจริง ๆ

อาจารย์เดินเข้าห้องปั้น ผมเดินไปที่ก๊อกน้ำล้างมือและเดินกลับบ้าน ผมครุ่นคิดอยู่ว่า อาจารย์จากบ้านเกิดเมืองนอน จากลูกเมียมาอยู่เมืองไทยก็หลายสิบปี เมื่อได้ยินเสียงไวโอลิน เพลงคัมแบค ทู เซอเรนโตในวันนั้น คงจะทำให้อาจารย์คิดถึงความหลังหรืออะไรสักอย่าง ผมไม่มีโอกาสได้ถามอาจารย์ว่า อาจารย์คิดถึงบ้านหรืออยากกลับอิตาลีหรือเปล่า ที่จริงแล้วก็ไม่กล้าถามอยู่ดี

ตลอดชีวิตของอาจารย์ได้อุทิศชีวิตอยู่ในประเทศไทย และก็ดูเหมือนว่าท่านจะมีความสุขเพลิดเพลินกับการงานของท่าน อาจารย์ไม่เคยหยุดนิ่ง ทุกลมหายใจเข้าออกคืองาน และก็เป็นงานที่ยิ่งใหญ่มาก คือ *งานสร้างคน* สิ่งเหล่านี้พวกเราลูกศิษย์ทุกรุ่นทุกนามได้รู้ได้เห็นทุกเมื่อเชื่อวัน และดูเหมือนว่าในความรู้สึกของอาจารย์นั้น

บ้านที่แท้จริงของอาจารย์ก็คือบริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากร นั่นเอง

ถึงแม้ว่าอาจารย์จะอยู่ในวัยชราภาพ ในวัยที่คนทั่วไปควรจะได้พักผ่อน แต่

อาจารย์ก็ทำงานอย่างคงที่คงวาอยู่จนกระทั่งวินาทีสุดท้ายแห่งชีวิต วันที่อาจารย์จะเข้าโรงพยาบาลให้หมอตรวจร่างกายและผ่าตัด วันนั้นอาจารย์ยังไปทำงานอย่างปกติ ไม่มีวี่แววว่าจะล้มหมอนนอนเสื่อ และเมื่อท่านตัดสินใจไปศิริราชในตอนเย็นหลังจากเลิกงานแล้ว พวกเรารับทราบในวันต่อมาว่าท่านจากไปแล้ว

ผมได้เห็นหน้าท่านอีกครั้งหนึ่งตอนเย็นวันนั้น วันรดน้ำศพที่วัดเทพศิรินทร์ฯ

สุภาพบุรุษจากนครฟลอเรนซ์ เมืองแม่แห่งยุคเรอนาซองส์ อุทิศชีวิตและฝากผลงานไว้ในสยามประเทศ ได้จากพวกเราไปด้วยเงื่อนไขของธรรมชาติที่ปรุงแต่งมา แต่สำหรับพวกเราลูกศิษย์ยังคิดอยู่เสมอว่าท่านไม่ได้จากพวกเราไปไหนเลย.

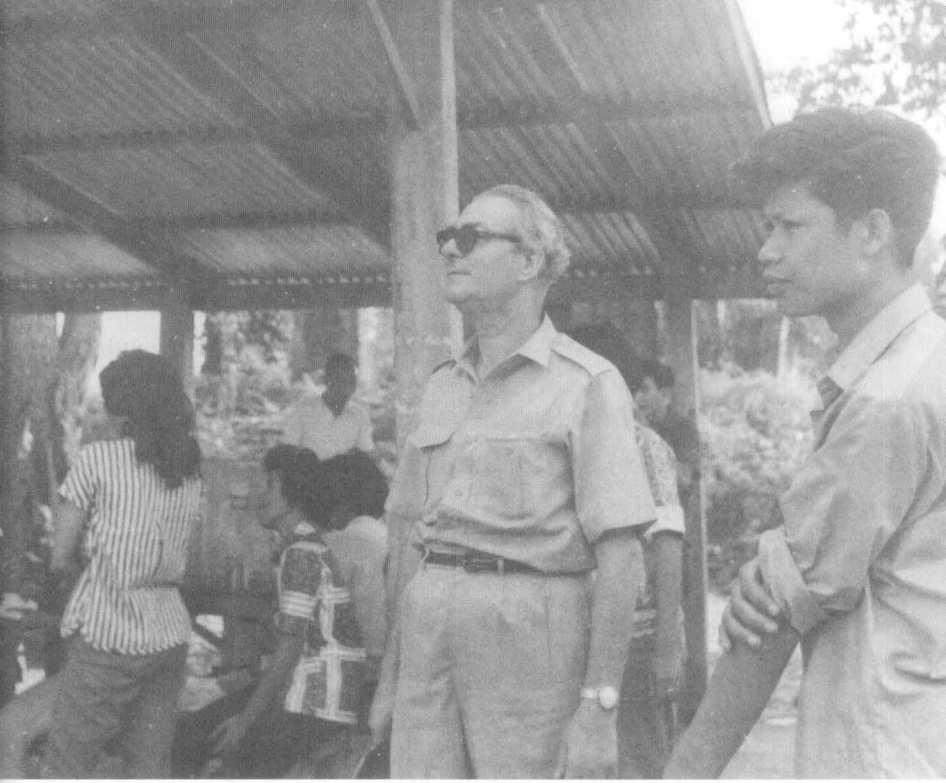

อาจารย์ศิลป์นำนักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถาน ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวุฒิ ชวนานนท์

นักออกแบบ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

อาจารย์ฝรั่งจับได้

เรื่องราวที่ผมยังจำฝังใจและไม่มีวันลืมจนทุกวันนี้ เกี่ยวกับอาจารย์ฝรั่งของผมคงจะไม่เหมือนใคร เพราะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดก่อนผมจะเข้ามาเป็นลูกศิษย์ของท่านถึง ๔ ปี

ปีนั้นจำได้ว่าเป็นปี ๒๔๙๘ ผมจบจากโรงเรียนเพาะช่างมาได้ ๓ ปีแล้ว (จบ ๒๔๙๕) กำลังรับราชการกินเงินเดือน ๖๐๐ บาท อยู่ที่กรมการข้าว โดย *ครูทวี นันทขว้าง* (ผมเรียกครูตั้งแต่เรียนอยู่โรงเรียนเพาะช่าง) ซึ่งท่านทำงานอยู่ที่นั่นก่อนผมแล้ว ชักชวนให้ผมไปร่วมงานด้วย ผมออกจากทหารเกณฑ์ กำลังว่างงานอยู่พอดีทีเดียว ขอเรียนกับท่านตรง ๆ ว่า เลือดเพาะช่างผมมันเข้มข้น แม้ว่าจะจบออกมาแล้วผมก็ยังวาด ๆ เขียน ๆ อยู่เรื่อย ๆ ทั้งงานในหน้าที่และงานรับจ้างพิเศษได้สตางค์เป็นเอาทั้งนั้นแหละครับ กิจกรรมที่ผมชอบและใฝ่ฝันว่าจะทำให้สำเร็จสักครั้งหนึ่งในชีวิตการเป็นช่างเขียนก็คือ การเขียนภาพโปสเตอร์ส่งเข้าประกวดชิงรางวัลให้ได้

พอปลาย ๆ ปี ๒๔๙๘ บริษัทเดินอากาศไทยก็เปิดการประกวดภาพโปสเตอร์ เข้าเป้าผมแล้วละครับ ผมโดดเข้าเล่นด้วยทันที แหม! อยู่กับครูทวี นันทขว้าง ทั้งที ท่านเป็นทั้งครูและเป็นทั้งผู้บังคับบัญชา ผมไม่ปล่อยให้โอกาสงาม ๆ อย่างนี้ผ่านไปแน่ เงินรางวัลก็โขอยู่ละครับ เงิน ๑,๐๐๐ บาทสมัยเมื่อ ๓๐ ปีมาแล้ว (พ.ศ. ๒๕๒๗) น้อยอยู่เมื่อไหร่ จริงไหมครับ

แต่ผมมันไก่อ่อนนี่ ก็ต้องหาดูภาพโปสเตอร์ที่เขาเขียนไว้แล้วบ้าง ดูจากหนังสือบ้าง พอพบรูปเข้ารูปหนึ่งก็เกิดชอบใจ เพราะให้ความหมายดีเหมือนกัน เอารูปนี้ละ ผมก็ร่างแบบ ลองให้สีดู ๒ - ๓ แบบ สงสัยอะไร ก็ปรึกษาครูทวี นันทขว้าง ท่านก็แนะนำ ติชม การวางรูป การจัดภาพ การให้สี ผมแก้ไขในแบบร่างจนแน่ใจว่าใช้ได้แล้ว ก็ขยายลงแผ่นใหญ่ตามขนาดที่กำหนด ผมทุ่มฝีมือเต็มที่เลยล่ะ

ไม่ว่าเส้น สี หรือตัวหนังสือ คมกริบเชียว หรือที่พวกเราเรียกว่า *"เนี้ยบ"* นั่นแหละ เสร็จแล้วให้ครูทวี นันทขว้าง ติชมอีกเป็นครั้งสุดท้าย แล้วผมก็ค่อย ๆ บรรจงถืออย่างระมัดระวัง เอาไปส่งที่บริษัทเดินอากาศไทย หลังจากนั้นก็คอยฟังการตัดสิน

เล่ามาตั้งนานยังไม่เห็นเกี่ยวกับอาจารย์ฝรั่งเลย ใจเย็น ๆ สิครับ กำลังจะเกี่ยวอยู่แล้ว

ราวต้นเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๘ วินาทีระทึกใจของผมก็มาถึง เมื่อผมได้รับหนังสือจากบริษัทเดินอากาศไทย ผมดีใจจนรู้ว่าหัวใจของผมมันเต้นอย่างกับตีกลอง ผมคิดว่าผมต้องได้รับรางวัลแน่ แต่ยังไม่รู้ว่ารางวัลอะไรเท่านั้น ผมรีบฉีกซองอ่านจดหมายทันที ปรากฏว่าเป็นหนังสือที่แจ้งให้ทราบว่าภาพของผมอยู่ในเกณฑ์ได้รับรางวัล แต่ต้องแก้ไขภาพเป็นบางส่วน ให้ผมรีบไปติดต่อกับศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งท่านเป็นกรรมการตัดสินด้วยผู้หนึ่งโดยด่วนที่สุด

ผมไม่รอช้าหรอกครับ รีบไปพบอาจารย์ฝรั่งทันทีที่ห้องทำงานของท่าน (ที่กำลังบูรณะกันอยู่นี่แหละครับ) แต่ก่อนจะเข้าไปพบท่าน ผมก็ต้องรวบรวมสมาธิตั้งสติให้มั่น ในใจนั้นผมก็คิดไปร้อยแปด กลัวสิครับ โธ่ ! ถามได้ พอรวบรวมความกล้าได้เป็นครั้งสุดท้าย ผมก็หายใจเข้าเสียเต็มปอด แล้วก็ผลักบังตาประตูเข้าไป พบว่าท่านกำลังง่วนอยู่กับงานพอดี ผมยกมือไหว้ท่าน

"เธอชื่อประวุฒิ ใช่ไหม ?"

เอ๊ะ ! ทำไมท่านไม่ถามว่าเธอเป็นใคร มีธุระอะไร ทำไมท่านรู้จักชื่อผมเร็วอย่างนี้ล่ะ อ้อ! ผมนึกออกในทันทีว่า หน้าผมมันแปลกไปจากหน้าลูกศิษย์ของท่านนั่นเอง อันที่จริงลูกศิษย์ของท่านขณะนั้นก็คือ เพื่อนรุ่นเดียวกันกับผมบ้าง (แต่เป็นอาจารย์แล้ว) รุ่นน้องบ้าง (กำลังเป็นนักศึกษา) ที่ไปจากโรงเรียนเพาะช่างเกือบทั้งนั้น ขอเรียนว่าขณะที่ผมไปพบอาจารย์ฝรั่งไม่มีบุคคลอื่นอยู่ด้วยเลย ผมอยู่กับอาจารย์ ๒ คน เท่านั้น

ผมเหลือบตาดูไปรอบ ๆ ห้อง ที่ผนังห้องด้านหนึ่ง นั่นแน่ ภาพโปสเตอร์ของผมวางพิงอยู่นั่นเอง ท่านพาผมเดินไปที่รูป

"ใช่ครับ" ผมใจคอตื้กตั้ก ๆ

"ภาพของเธอพอใช้ได้ แต่ยังไม่ดีนัก" ท่านพูดยิ้ม ๆ ตามแบบฉบับของท่าน ผมค่อยหายใจทั่วท้องขึ้นมาหน่อยหนึ่ง นี่ผมถอดความเอามาจากคำพูดที่ท่านพูดไทยปนฝรั่งนิดหน่อยของท่านนะครับ โดยเหตุที่ผมเพิ่งมาพบกับท่านเป็นครั้งแรกในชีวิต จึงไม่คุ้นกับคำพูดไทยปนฝรั่งของท่าน คำพูดบางคำบางประโยคผมก็ไม่เข้าใจ ท่านก็พยายามพูดพร้อมกับทำมือทำไม้ประกอบ จนผมเข้าใจจนได้นั่นแหละ

"ลูกศรนี่หมายความว่าไปทั้งสี่ทิศใช่ไหม ? ความหมายดีเหมือนกัน แต่....ถ้าจะให้ดีกว่านี้ เธอต้องแก้ไขลูกศรนี่เสียใหม่ เพราะนี่มันไปเหมือนกับภาพโปสเตอร์ของฝรั่งเขา"

อาจารย์ฝรั่งจี้ใจดำผมเปรี้ยง ผมใจหายวูบ แล้วก็คิดตามประสาโง่ ๆ ของผมว่า เอ๊ ! อาจารย์รู้ได้ยังไงว่าผมเอาแบบมาจากโปสเตอร์ฝรั่ง (ความจริงผมก็เอาแบบอย่างมาจากหนังสือ Modern Publicity ฉบับปี ๑๙๕๔ จริง ๆ นั่นแหละ หนังสือเล่มนี้ ครูทวี นันทขว้าง ซื้อไว้เป็นคู่มือประกอบการคิดออกแบบงานศิลปะของกรมฯ)

เท่านั้นเองผมก็เข้าใจจุดประสงค์ของอาจารย์ ความโง่เขลาเบาปัญญาจึงค่อย ๆ ลดน้อยถอยลง กลายเป็นความสำนึกได้ ในทันทีที่อาจารย์ฝรั่งพูดจนจบสิ้นกระบวนความว่า การลอกเขามาทั้งดุ้นไม่ควรพึงกระทำเป็นอย่างยิ่ง

ผมเกิดความคิดในการแก้ไขทันที ทั้ง ๆ ที่อาจารย์ฝรั่งก็ไม่ได้แนะนำว่าควรจะแก้ไขเป็นรูปร่างอย่างไร ท่านพูดทิ้งท้ายไว้แค่นั้น

เมื่อผมกราบลาท่านกลับไปถึงบ้าน ผมก็รีบแก้ไขภาพทันที โดยแก้จากลูกศรที่พุ่งไป ๔ ทิศ เป็นรูปเครื่องบินปีกลู่ที่บินตัดกันไปในทิศทางตรงกันข้าม ให้ความรู้สึกทางด้านความเร็วสูงแทน แล้วนำไปส่งอาจารย์อีกครั้งหนึ่ง

เมื่อผมได้รับหนังสือจากบริษัทเดินอากาศไทยเป็นฉบับที่ ๒ แจ้งผลการตัดสินภาพโปสเตอร์ ผลก็ปรากฏว่า รางวัลที่ ๑ ได้แก่ *คุณสละ ทรรภดิษ*

ผม และ *คุณธวัชชัย ศิริทรัพย์* ได้รับรางวัลที่ ๒

คุณธวัชชัย ศิริทรัพย์ และ *คุณอินสนธิ์ วงศ์สาม* ได้รับรางวัลชมเชย

และนี่เป็นการเขียนภาพประกวดจนได้รับรางวัลเป็นครั้งแรกในชีวิตของผม

หลังจากที่ผมถูกอาจารย์ฝรั่งจับได้ ผมก็รู้สึกทึ่งในความเป็นอัจฉริยะของท่านมาก ผมงงไปหมดเลยในข้อที่ว่าท่านรู้ว่าผมเอาแบบอย่างมาจากไหน แสดงให้เห็นว่าหูตาท่านกว้างมาก ไม่มีงานศิลปะประเภทใดจะรอดหูรอดตาท่านไปได้ และเมื่อท่านได้รู้ได้เห็นเสียแล้ว สมองอันเปรียบเสมือนคอมพิวเตอร์ของท่านก็บันทึกเก็บข้อมูลไว้ไม่มีลืม จึงไม่มีใครสามารถที่จะมาหลอกตีกินท่านได้.

ศิริสวัสดิ์ พันธุมสุต

เจ้าของนิตยสารลลนา

ไปตามขั้นตอน

ตอนนั้นผมเรียนอยู่ปีหนึ่ง

อาจารย์ศิลป์ท่านเอาหนังสือรูปของ *ซาลวาดอร์ ดาลี* มาให้พวกเราดู เปิดหน้านั้นหน้านี้ เปิดเร็วเลยนะ

"เอ้านาย ดู...สวยไหม...ดีไหม...นายว่าไง"

พวกเราก็ดูกัน ดีครับ สวยครับ ไอ้ผมก็เห็นรูปผู้หญิงยืนสูง ๆ มีลิ้นชักตามตัวอะไรนั่น ก็รีบบอก

"อาจารย์ครับ รูปนั้นสวยครับ" แต่ท่านรีบพลิกไปหน้าโน้นหน้านี้ ทำเป็นไม่เห็นรูปที่ผมว่า

"เลยมาแล้วครับอาจารย์ อยู่หน้านั้นครับ" ผมบอก ท่านก็ทำพลิกไปพลิกมาจนท่านเห็นผมจะดูจริง ๆ ท่านก็กางหน้านั้นให้ดูด้วยความจำใจ

"ไม่สวยนาย" ท่านเบ้ปากพูด *"สวยได้ยังไง"*

ไอ้เราดู เราก็ว่ามันสวยดี แปลกดี แต่ท่านก็บอกว่าไม่สวย

พอขึ้นไปเรียนอยู่ปี ๒ ท่านก็เอาหนังสือเล่มนี้มาเปิดให้ดูอีก แล้วก็ให้ดูไอ้รูปผู้หญิงมีลิ้นชักตามตัวนั่นแหละ

"รูปนี้สวยไหมนาย...รูปนี้สวยนะนาย"

ท่านมีวิธี มีขั้นตอนการเรียนการสอน ให้เราฝึกฝนด้านฝีมือเสียก่อน ก่อนจะไปทำอะไรโน่นนี่ ท่านร้ายมากเรื่องไซโค

โธ่ ! อาจารย์

อาจารย์ให้ทำ Free Composition มาเรื่องหนึ่ง ให้สเก็ตช์ออกแบบให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนด พวกเราก็ก้มหน้าก้มตาทำกันไป พอถึงกำหนดเวลา อาจารย์ก็กลับเข้ามาในห้อง

"เสร็จแล้วยังนาย" อาจารย์ถามไปทั่ว ๆ พอทุกคนบอกเสร็จแล้ว ท่านก็เดินมาดูงานแต่ละคน แล้วก็บอกให้คนนั้นคนนี้แก้ไขงานอย่างนั้น ๆ เอาอันนี้ไปผสมกับอันนั้น เพิ่มอย่างนี้ ตัดไอ้นั่น เติมไอ้นี่

"นายสเก็ตช์อีกห้าอันนาย..." อาจารย์บอกผม เมื่อเห็นสเก็ตช์ของผมมีเพียง ๒ ชิ้นเท่านั้น แล้วก็แนะนำให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ *"นายทำยังงี้ดีไหม..."* ผมก็ทำเพิ่มอีกเยอะแยะ เพื่อให้อาจารย์เลือกว่าจะเอาอันไหน ไปทำจริง

"ฉันว่าอันนี้ดีที่สุด...นายทำอันนี้" อาจารย์หยิบสเก็ตช์ชิ้นแรกของผมออกมาจากกองสเก็ตช์อันอื่น ๆ ที่ผมทำตอนหลังแทบตาย

อาจารย์เกทับ

เวลาอาจารย์ศิลป์ท่านสอน Critic ท่านก็เอารูป เอาหนังสือศิลปะมาให้พวกเราดู ให้วิจารณ์กัน มีอยู่เล่มหนึ่งเป็นภาพเขียนของศิลปิน พวกเราก็มุงดูกันอยู่หลายคน ในจำนวนนั้นก็มี*อรรถทวี ศรีสวัสดิ์* (Young artist) อยู่ด้วย เขาทำท่าทำทางสนใจรูป ๆ หนึ่งมาก เขาวางมือทั้งสองลงบนภาพ พลางเลื่อนไปเลื่อนมา บังตรงส่วนนั้นส่วนนี้ของภาพ เหลือให้เห็นเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง เขาปิด ๆ เปิด ๆ เคลื่อนไปเรื่อย ๆ พร้อมทั้งชี้แนะเพื่อน ๆ ว่า

"พอแล้ว...แค่นี้...ศิลปะ..."

"สวย...เห็นไหม...เท่านี้ ลงตัว"

"แอ๊บสแตร็ค...สมัยใหม่..."

บางทีเขาก็เอาฝ่ามือทั้งสองปิดเสียหมดจนเห็นภาพเหลือเพียง ๒ ตารางนิ้ว แล้วอรรถทวีก็หรี่ตา เอียงคอดูอยู่คนเดียว

หนังสือปกแข็งเล่มใหญ่ ถูกหย่อนข้ามหัวผมลงไปกลางหนังสือภาพที่อรรถทวีกำลัง *"ครอบ"* อยู่ อรรถทวีชักมือทั้งสองกลับออกได้ทัน

"ปิดให้หมดเลย สวยกว่าไหมนาย ?"

สงกาศ บุญญาสัย
นักโฆษณา (สเปคตรัมสตูดิโอ)

แอบถ่ายนางแบบ

เมื่อครั้งผมเรียนอยู่ปี ๒ คณะจิตรกรรมฯ เราเริ่ม Painting ภาพ Nude กันแล้ว นางแบบก็หามาจากที่ต่าง ๆ บางทีก็เป็นบุตรสาวของแม่ค้าที่ขายอาหารในมหาวิทยาลัย บางทีก็เป็นพาร์ตเนอร์ภายนอก

พวกเราทั้งหญิงและชายก็ตั้งขาหยั่งเขียนรูปไปรอบ ๆ นางแบบโดยไม่เคยคิดอะไรวอกแวกเลย ใจมันมุ่งแต่จะเขียนให้ดี ให้สวย ให้ไม่ตกเท่านั้น บางคนก็ยังขี้เกียจเขียน หนีไปเที่ยว ไปดูหนัง

ตอนนั้น ผมกำลังเห่อถ่ายรูปอยู่ด้วย เพราะเคยส่งภาพชุดขาว - ดำ ลงนิตยสารรายเดือน *"ชาวกรุง"* หน้าระเบียงภาพ แล้วได้ค่าขนมไม่น้อย เลยต้องหา Subject ใหม่ ๆ ถ่ายไปเรื่อย ถ้ามีโอกาส

วันนั้น ผมเขียน Nude เกือบเสร็จแล้ว ขณะที่เดินอ้อมไปด้านหลังนางแบบซึ่งเป็นมุมย้อนแสง เห็นแสงสวยงามมาก นางแบบเปลี่ยท่ามกลางนักศึกษากำลังเขียนรูป ถ้าถ่ายรูปนี้ให้มืดสักหน่อยจะเป็นภาพที่น่าสนใจไม่น้อย เลยรีบคว้ากล้องมารีบถ่ายไว้ พร้อมกับถอยหลังเปลี่ยนมุม ถ่ายรูปที่ ๔ เธอก็หันมาเห็นจนได้ เธอไม่พอใจ จัดแจงสวมเสื้อผ้า ลงไปบอกอาจารย์ศิลป์ทันที ผมตกใจมาก เพราะกลัวที่สุด ไม่รู้ว่าอาจารย์จะเล่นงานผมอย่างไร ผมเดินตามหลังนางแบบไปห่าง ๆ ยืนตัวสั่นคอยหน้าห้องอาจารย์ สักครู่เลขาฯ ท่านก็ออกมาเรียกผมเข้าไป

"นายไม่ดีน่ะนาย นางแบบเขาไม่ชอบ ทำไมไปถ่ายรูปเขา...ไปเอากล้องมา"

แล้วอาจารย์ก็สั่งให้ถอดฟิล์มออก ดึงฟิล์มให้โดนแสงเสียไป ทำให้เธอพอใจ กลับไปเป็นแบบอีกครั้ง

แต่หลังจากวันนั้น เธอก็ไม่ยอมมาเป็นแบบให้อีกเลย เป็นความผิดของผมเองจริง ๆ

เป็นความทรงจำที่ผมกลัวอาจารย์ศิลป์ที่สุด จำแววตาอาจารย์ที่จ้องมองผมวันนั้นได้ดีจนทุกวันนี้

เสียใจที่ผมเป็นคนก่อเรื่องยุ่งให้อาจารย์ศิลป์แก้ปัญหา ซึ่งท่านก็มีเมตตาและให้อภัยศิษย์ทุกคน.

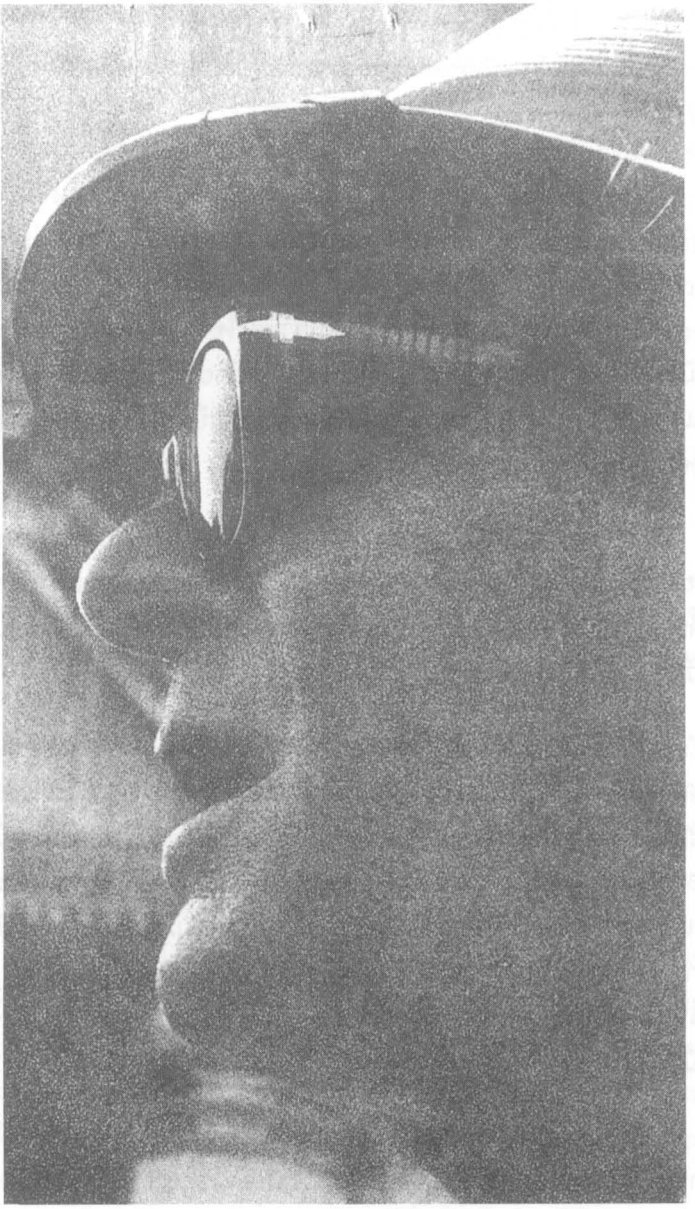

ภาพอาจารย์ศิลป์ ถ่ายที่อยุธยาโดย สงกาศ บุญญาสัย

สมเกียรติ เสวิกุล

ประติมากร, อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน)

ผู้ให้

การที่จะมอบความประทับใจ ความซาบซึ้งใจ ความเคารพรักอย่างบริสุทธิ์ใจนั้น มิใช่จะเกิดขึ้นกับทุกคนที่เรารู้จักหรือสัมพันธ์ด้วย หากผู้นั้นเป็นผู้ที่ไม่มีความดีพอ แต่การที่ใครสักคนหนึ่งจะอยู่ในหัวใจเราได้นั้นก็เป็นสิ่งที่บอกยาก เพราะสิ่งที่แสดงต่อเรานั้นเป็นนามธรรม

สำหรับอาจารย์ศิลป์หรืออาจารย์ฝรั่งของพวกเรา ถ้านึกถึงท่าน อากัปกิริยาที่เราเคยได้รับจะผุดขึ้นเป็นมโนภาพ จะจดจำคำพูด ได้ยินคำพูด จะเห็นกิริยาที่แสดงต่อเราด้วยความเมตตาปรานี ด้วยความรักอยู่ตลอดเวลาอย่างชัดแจ้ง เหมือนเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อวันวาน เมื่อนึกถึงจะเห็นเป็นรูปธรรมทันที

ผมได้เห็นประกายแห่งความเมตตาปรานี ตลอดระยะเวลาที่ได้เรียนกับท่าน สำหรับเวลา ๓ ปี นานพอจะเห็นและประทับใจ ทุกคนที่เป็นลูกศิษย์ท่านจะรักและกลัวท่านอย่างมาก เพราะอะไรหรือ ถ้าเราย้อนนึกถึงสมัยตอนที่เป็นนักศึกษา มิใช่ว่าอาจารย์ฝรั่งจะเป็นผู้ขี้โมโหโทโสหรือดุร้ายจึงกลัว ที่กลัวก็เพราะความเป็นครูที่เลิศ เป็นทั้งพ่อที่มีแต่ให้จริง ๆ ให้ความคิด ความเป็นมนุษย์ ให้ความรักต่อเรา ทั้งให้กำลังใจ ทั้งตักเตือนว่ากล่าว สั่งสอน แนะนำ ยั่วยุ ปลอบ เยาะเย้ย เพื่อให้มีกำลังใจทันที บางครั้งต้องมานั่งนึก นั่งคิด จะเป็นเพราะสติปัญญาของเราเอง หรือฟังสำเนียงไม่กระจ่างก็ตามที

การที่ทราบว่าทุกคนกลัวท่าน ก็จากรูปธรรมที่แสดงออกมาให้เห็น เช่น ถ้าพวกเรานั่งคุยกันตามโคนต้นจันบ้าง หรือมุมตึกข้างห้องเรียนบ้าง ซึ่งตรงกับมีชั่วโมงเรียน ยังไม่ได้ลงมือทำงานที่ท่านมอบหมายหรือทำงานไม่เสร็จ แต่ออกมานั่งถกเถียงปัญหาอะไรกันอยู่ พอเห็นอาจารย์เดินมา หรือโผล่เลยมุมตึกหรือจากห้องและเป็นห้องทำงานของท่าน (ห้องที่เราเข้าไปเรียนวิชาบางวิชาที่ท่านสอน) ตรงมา

วงที่ถกเถียงหรือกระเซ้าเย้าแหย่ วิพากษ์วิจารณ์กันอยู่ มันจะแตก ค่อย ๆ เลี่ยงค่อย ๆ ถอยห่าง แยกกันไปทีละคนสองคนจนหมด โดยที่ท่านยังเดินมาไม่ถึง หรือไม่ต้องให้ท่านเอ่ยปากไล่ นอกจากจะหนีไม่ทันจริง ๆ ผมคิดว่าในหัวใจของลูกศิษย์ของท่านทุกคน ไม่ใช่เกลียดท่านแน่นอน แต่เกรงใจ หรือคิดว่าตัวเองยังไม่พร้อมจะพูด จะถาม จะพบท่าน เพราะยังทำตัวไม่ดี ไม่เหมาะสมจะพูดคุยกับท่าน หรือจะทำให้ท่านไม่สบายใจก็เลี่ยงหลบ แต่ถ้ายามใดที่เราพร้อม เราจะเข้าหาท่านทันที แน่ละสิ่งที่เราได้รับ จะไม่ผิดหวัง จะไม่ท้อแท้ ไม่หมดไฟ อย่างที่กล่าวแล้วว่าท่านประทับอยู่ในความทรงจำ ก็เพราะท่านเป็นทั้งครู และเป็นพ่อที่ตักเตือนด้วยความรักและบริสุทธิ์ใจ

"โอ้ ... !"

ประมาณปี ๒๔๙๙ ที่โรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร (โรงเรียนศิลปศึกษา) ประมาณปลายปีการศึกษา เข้าเรียนอยู่ชั้นปี ๑ สมัยนั้น พวกเราอยากเป็นศิลปิน เราจะมีการเอาอย่างรุ่นพี่ที่ดัง ๆ คือ เรียนเก่ง มีความขยัน มีฝีไม้ลายมือ เรามักจะทำงานอย่างจริงจังทั้ง Drawing และ Painting และในเวลาเดียวกันก็เป็นผู้ที่ไม่ค่อยเกรงใจใคร มักจะส่งเสียงดัง ๆ แปลกประหลาดออกมาบ่อย ๆ จนเคยชิน เสียงนั้นคนอื่นที่ได้ยิน ได้ฟัง อาจจะรำคาญหรือหมั่นไส้ แต่สำหรับเรามีความมันและสะใจอย่างหลงตัวเอง

ตอนเย็น ๆ หลังจากเลิกเรียน ตามปกติเรามักจะ Drawing หุ่นปูนจนเย็นค่ำ บางทีมืด เมื่อทำงานมองไม่เห็นแสงแล้ว กลุ่มของพวกเราซึ่งจะมีทั้งรุ่นพี่และรุ่นน้อง จะชวนกันเดินชมเมือง ชมตลาด ดูสินค้าที่มีการออกแบบแปลก ๆ วิชา Composition หรือวิชาองค์ประกอบศิลปะ อาจารย์ผู้สอนมักจะให้ออกแบบลายผ้าบ้าง ที่เขี่ยบุหรี่ ชุดกาแฟ ซองแผ่นเสียง โฆษณาร้านขายดอกไม้ ฉะนั้น การกระทำตัวให้ทันสมัย หรือใฝ่รู้ จึงจำเป็นสำหรับผู้ที่เรียนทางนี้

เสียงที่เปล่งออกมาจากลำคอและริมฝีปาก พร้อมท่าทางประกอบยกไม้ยกมือ ปากก็ร้องส่งเสียง *"โอ้"* ออกเสียงสูงเสียงต่ำลากเสียงยาว ๆ เปล่ง

สัญลักษณ์คล้ายกับว่า มันช่างแปลกประหลาดอะไรอย่างนั้น มหัศจรรย์อะไรอย่างนี้ เมื่อทำบ่อย ๆ ปฏิบัติบ่อยก็เคยชินและคิดว่ามันดี ไม่รู้ข้อผิดพลาดหรือบกพร่องของตัวเอง ถ้าไม่มีผู้ชี้นำ แนะนำตักเตือน ก็คงจะกระทำและปฏิบัติจนเป็นนิสัยต่อจากความเคยชิน เหตุที่ทำให้เสียงประหลาดหยุดและหายไปจากกลุ่มเพื่อนและตัวเรา โดยมีท่านอาจารย์ฝรั่งเข้ามาเกี่ยวข้องก็คือ

วันนั้นหลังจากที่ Drawing หุ่นปูนลอยตัวเสร็จ ก็เอามาวางเรียงกัน ช่วยกันวิจารณ์ ความเคยชินที่เคยส่งเสียง ต่างติ ต่างชม โดยมีเสียง *"โอ้"* ขึ้นหน้าทุกครั้งที่พบลักษณะพิเศษ ตามภาษาอยากเป็นศิลปิน ขณะส่งเสียงด้วยความสนุกในอารมณ์อยู่ ก็ได้ยินเสียงดังเหมือนวัตถุอะไรกระทบประตูห้องอีกห้องหนึ่ง ซึ่งตรงกันข้ามห้องปฏิบัติงาน Drawing ดังน่าตกใจ เสียงที่กำลังเปล่งอยู่ก็หยุด ความเงียบเกิดขึ้น จึงรีบพากันเดินมาที่หน้าประตูห้องปฏิบัติงาน มองไปที่ห้องพักอาจารย์เห็นบังตาประตูห้องพักอาจารย์เป็นรูทะลุขนาดใหญ่เท่าก้อนอิฐมอญ และพร้อมกับตัวของอาจารย์ผู้สอนประติมากรรม ซึ่งกำลังปฏิบัติงานประติมากรรมอยู่ในห้องออกมายืนกอดอกเดินกลับไปกลับมา และกล่าวว่า

"เกรงใจกันบ้างสิ ทำงานต้องการสมาธิเหมือนกัน"

ตอนนั้นตกใจอยู่แล้ว ก็ยิ่งตกใจเป็นซ้ำสอง เมื่ออาจารย์ฝรั่งมาสมทบตามปกติจะเห็นท่านมาที่โรงเรียนศิลปศึกษาบ่อย ๆ ท่านว่างท่านก็ขี่จักรยานมาดูบ้างเป็นบางครั้ง อาจมีธุระ ขณะนั้น *อาจารย์ประยูร อุลุชาฎะ* หรือ *น. ณ ปากน้ำ* เป็นท่านอาจารย์ใหญ่ เราเห็นอาจารย์ท่านเรียนให้อาจารย์ศิลป์ทราบพฤติกรรมของกลุ่มเราที่ส่งเสียงดังโดยไม่เกรงใจ

ฟังจากน้ำเสียงและท่าทางของอาจารย์ฝรั่ง เห็นชัดว่าท่านผิดหวังเสียใจในการกระทำของพวกเรา ท่านถามด้วยถ้อยคำน้ำเสียงที่ดังฟังชัดว่า

"นาย...นี่นาย ทำไมชอบทำเสียงสัตว์ป่า นายเป็นคนนะ ไม่ใช่สัตว์"

ท่านว่ากล่าวตักเตือนในเชิงให้สติ และขอร้องอย่าทำเสียงนั้นเลย

จากวันนั้นจนมาถึงวันนี้ร่วม ๓๐ ปีแล้ว คำพูดของท่านยังก้องอยู่ในความทรงจำ และเสียงนั้นต่อมาก็ไม่ได้ยินอีกเลย คำเตือนนั้นยังจำได้ดีตลอดมา และอีก

หลาย ๆ ครั้งที่ท่านแนะนำตักเตือน

นายซินเซียร์หรือเปล่า ?

ท่านเป็นครูที่ละเอียดลออ ตอนอยู่ปีที่ ๑ ท่านสอนวิชาองค์ประกอบศิลป์และทฤษฎีสี ท่านเคยถามเกี่ยวกับลายเซ็นชื่อของผมตอนนั้น ผมเห็น*ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์* เซ็นชื่อสวยดี เราก็เลยเอาอย่างบ้าง อาจารย์ฝรั่งเห็นเข้า ถามเราทันทีเลย

"นี่นาย นายซินเซียร์หรือเปล่า การจะเรียนศิลปะ จะต้องมีใจที่บริสุทธิ์ มีความซินเซียร์นะนาย ทำไมจะต้องเอาอย่าง"

คำเตือนของท่านสั้น ๆ แต่มีความหมายลึกซึ้ง บริสุทธิ์และจริงใจ ท่านเป็นครูที่ให้กำลังใจ

ผลงานที่ยิ่งใหญ่

ผมชอบปั้นมาก ปั้นทีไรปั้นใหญ่กว่าเพื่อน มีกำลังเท่าไรทำไม่มีเหนื่อย มีอยู่ครั้งหนึ่งเมื่ออยู่ชั้นปีที่ ๓ ปั้น Figure ลอยตัว ให้เวลา ๓ วัน ผมเองก็ทำใหญ่เช่นเคย เพราะเห็นเขาปั้นอนุสาวรีย์ ใจอยากทำ จนวันจะตรวจงาน ประมาณบ่าย ๒ โมงเห็นจะได้ อาจารย์ฝรั่งก็มาเดินตรวจคอยแนะนำ เห็นรูปปั้นก็ว่าดีแล้ว แต่...

"ตัวใหญ่ไปนะนาย เวลาสามวันไม่พอ"

เราก็จะโชว์ เลยหมุนแท่นปั้น ทีนี้แกนเหล็กเรามันไม่แข็งแรงพอ เพราะใช้เหล็กเส้นผูกต่อกันหลายเส้น หมุนไปหมุนมา รูปปั้นมันก็ล้มเพราะเหล็กมันหลุดจากกัน วันนั้นเลยไม่ได้รับการตรวจ รู้สึกเสียใจมาก อาจารย์ฝรั่งท่านก็ปลอบให้กำลังใจ

"นี่นาย คราวหน้าไม่ต้องทำใหญ่ การจะทำใหญ่ ๆ โครงเหล็กต้องแข็งแรง ผลงานที่ยิ่งใหญ่ไม่จำเป็นจะต้องใหญ่มากนะนาย" คำพูดสั้น ๆ ที่ท่านคอย

แนะนำให้แก่ศิษย์นั้นยังจำติดตรึงใจอยู่ไม่ลืม

หาว

มีอีกหลาย ๆ เรื่องที่ประทับใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนของท่านนั้น เคยนำภาพ Painting (จิตรกรรม) นอกเวลา ไปให้ท่านดู ยังจำท่าทางนั้นได้ดี ถ้างานไม่ดี ท่านจะไม่พูดมาก ยกมือปิดปากทำท่าหาว ส่ายหน้าน้อย ๆ

"นายไปทำอีก ไปดูอีก บรรยากาศก็จะดี ไปดูอีกที"

เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจ คำพูดและคำอธิบายสั้น ๆ เต็มใจ จริงใจ มีเมตตา ทำให้เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้งและยากจะลืม ถึงแม้บางครั้งจะฟังไม่ทันไม่ชัดก็ตาม แต่ก็ประทับใจ

เสร็จแล้ว

เมื่อเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๓ ท่านสอนประติมากรรม ผมมีไฟมากอยากเป็นช่างปั้น เห็นงานของ*ไมเคิลแอนเจโล* ก็ตื่นเต้น มีไฟ ท่านเคยหยิบหนังสือให้ดู ช่วงที่ปั้น Figure High relief ท่านให้ปั้นดินเป็นแท่งสี่เหลี่ยม แล้วให้แกะ ให้ดึงดินออก ทำเหมือนสลักหิน ให้ทำ Texture เหมือนรอยสลักหิน มีผลงานของไมเคิลแอนเจโลอยู่ชุดหนึ่ง เป็นคนที่อยู่ในหิน ครั้งแรกคิดว่าไมเคิลแอนเจโลทำไม่เสร็จ ถามท่าน ๆ ก็อธิบายว่าเสร็จแล้ว ไมเคิลแอนเจโลทำเรื่องทาส ชี้ให้เห็นความเป็นทาส ใครที่เป็นทาสจะต้องแบกภาระอันหนักที่ทาสต้องแบก ท่านชี้ให้เห็นความมีมนุษยธรรม ทำให้เข้าใจปรัชญาความคิดของศิลปินที่แฝงไว้.

สุภักดิ์ อนุกูล

ศึกษานิเทศก์ (กระทรวงศึกษาธิการ)

สอบเข้าเรียน

สมัยนั้นการเรียนการสอนในโรงเรียนไม่มีอาจารย์แนะแนวคอยชี้ทางเรียนต่อเหมือนเดี๋ยวนี้ การเข้าเรียนต่อจึงไปตามลมพัดลมเพ (หรือเป็นเฉพาะผมคนเดียว) เรียนจบมัธยมต้นแล้วมาต่อ ม.๗ - ๘ วิทยาศาสตร์ จบชั้น ม.ปลาย ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มาต่อคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียนอยู่ได้ปีเศษ พบว่าวิชากฎหมายกับสูตร กฎ วิทยาศาสตร์ ที่เรียนมานั้นไม่ได้สัมพันธ์อะไรกันเลย

วันหนึ่งผมเดินผ่านมาทางมหาวิทยาลัยศิลปากร เห็นผู้คนเดินกันพลุกพล่านหลายคนในมือถือกระดาษก้มหน้ากรอกข้อความอยู่ใต้โคนมะขามหน้ามหาวิทยาลัย ผมเข้าไปเกร่ดูอยู่พักหนึ่งจึงรู้ว่าเขาเหล่านั้นเขียนใบสมัครเรียนต่อ

"จบ ม.๘ สมัครได้ไหมครับ" ผมเข้าไปถาม*อาจารย์สุวรรณี สุคนธ์เที่ยง* (ต่อมาท่านเป็นนักเขียนนามปากกา *สุวรรณี สุคนธา*)

"มีสิทธิ์สอบ" อาจารย์ตอบด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม

"มีการยกเว้นอะไรให้บ้างไหมครับ" ผมถามต่อด้วยความสนใจ

"ไม่มี ถ้าสอบได้ก็ได้เรียน"

ถึงวันสอบ ผมก็เตรียมเครื่องไม้เครื่องมือมา เขียนระบายสีตาม ๆ เขาไป

กระทั่งวันสุดท้ายของการสอบมาถึง วันนั้นเป็นวันสอบสัมภาษณ์ ผมมาแต่เช้านั่งรอหลบแดดอยู่หลายครั้งตรงหน้าอาคารทึบ ๆ มีกระจกแผงใหญ่สุดจดกันสาดอยู่ด้านหน้า ที่จัดเป็นห้องประวัติศาสตร์เดี๋ยวนี้ กระทั่งก่อนเที่ยงเล็กน้อย

บานไม้บังตาตรงประตูห้องเปิดออกพร้อมกับเสียงตะโกนเรียกชื่อ

“นายสุภักดิ์”

ผมสะดุ้ง เดินเข้าไปด้วยความประหม่า ที่โต๊ะยาวกลางห้องมีอาจารย์นั่งกันอยู่ ๓ ท่าน คนกลางเป็นฝรั่ง ขนดิ้วดก ปลายผมหยิกสีดอกเลา คนขวามือยังจำได้ถนัด*อาจารย์มานิตย์ ภู่อารีย์* ส่วนคนซ้ายหากจำไม่ผิดดูเหมือนจะเป็น*อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ*

“.....” อาจารย์คนนั่งกลางพูดพลางใช้ไม้ชี้ที่กระดานดำ

ผมอึกอักอยู่นิดหนึ่ง ด้วยฟังไม่ออกว่าท่านพูดว่ากระไร หูบอกกับตัวเองว่าเป็นภาษาต่างประเทศ แต่จริง ๆ แล้วเป็นภาษาไทยสำเนียงฝรั่งนั่นเอง

“อาจารย์ให้ดูตามไม้ชี้ แล้วตอบว่าเส้นไหนสวย” อาจารย์มานิตย์พูดชัดถ้อยชัดคำ บนกระดานดำเบื้องหลังท่านอาจารย์นั้นมีเส้นลักษณะต่าง ๆ เขียนด้วยชอล์กอยู่หลายสิบเส้น ทั้งเส้นตรง เส้นโค้งเล็กน้อย เส้นคดงอมาก ๆ ปะปนสลับกันอยู่

ผมใช้เวลาเพียงเล็กน้อย แล้วตอบออกไปด้วยน้ำเสียงมั่นใจว่า

“เส้นนี้สวยครับ” พลางชี้ไปยังเส้นโค้งงอน้อย ๆ กลางกระดานดำ

“.....” ท่านอาจารย์ฝรั่งถามต่อ

อาจารย์เขียนคงจะอ่านสีหน้าผมออกว่าผมไม่เข้าใจสำเนียงของท่านอาจารย์ฝรั่ง *“อาจารย์ถามว่าสวยยังไง”*

“ไม่ทราบครับ แต่ผมรู้สึกว่าสวย”

ท่านอาจารย์ฝรั่งพยักหน้า

เสร็จจากดูเส้นก็มาถึงรูปแจกันเขียนด้วยดินสอดำบนแผ่นกระดาษ ติดเรียงกันไว้ จำนวน ๓ ภาพ ใกล้ ๆ เส้นชอล์กสุดมาอีกด้านหนึ่งของกระดาน

ภาพแรกเป็นแจกันทรงสูงก้นเล็ก

ภาพต่อมา มีลักษณะปากแจกัน ตัวแจกัน และก้นแจกันมีขนาดโตไม่เท่ากัน แต่ใกล้เคียงกัน

ภาพสุดท้าย เป็นแจกันทรงกลม ตัวแจกันป่องออกมาโดยรอบเท่า ๆ กัน

"แจกันใบไหนสวย" เสียงอาจารย์ท่านหนึ่งที่นั่งอยู่ข้างท่านอาจารย์ฝรั่งถาม

"ใบที่สามครับ" ผมตัดสินใจตอบตามความรู้สึกด้วยความแน่ใจว่า อย่างน้อยแจกันใบที่สามมีก้นโตพอที่จะรองรับตัวแจกันไม่ให้ล้มได้ง่าย

"กลับได้" เป็นเสียงของท่านอาจารย์ฝรั่งคำแรกที่ผมฟังออก

ออกมานอกห้องสอบแล้วจึงรู้ว่าท่านอาจารย์ฝรั่งท่านนั้น คือ *ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* ชาวอิตาเลียน ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร และอนุสาวรีย์หลายแห่งในประเทศไทยเป็นฝีมืองานปั้นของท่าน

ถึงวันประกาศผล มีชื่อผู้เข้าเรียนคณะจิตรกรรมและประติมากรรมได้จำนวน ๒๒ คน มีชื่อผมรวมอยู่ด้วย

ผมยืนดูชื่อตัวเองในแผ่นประกาศด้วยความไม่เชื่อในสายตาตนเองนัก

ว่างจากงาน อ่านหนังสือ

จากการได้เข้าเรียนคณะจิตรกรรมและประติมากรรม ในปี ๒๕๐๒ นั้น เพื่อน ๆ อาจเห็นว่าผมแปลกไม่เหมือนคนอื่นเขาที่มาจากโรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนศิลปศึกษา หรืออาจด้วยเหตุผลอื่นผมไม่แน่ใจนัก สมาชิกในห้องได้เลือกผมเป็นหัวหน้า ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างนักศึกษา - อาจารย์ อาทิ ไปปรึกษาปัญหา ไปขอคำอธิบายเพิ่มเติม ไปติดต่อว่าจ้างคนมาเป็นแบบเขียน พร้อมทั้งจัดการทำใบเบิกเงินค่าจ้างแบบ อีกอย่างได้แก่ การรวบรวมผลงานของสมาชิกไปส่งให้อาจารย์ตรวจ แล้วคอยติดตามดู เมื่อเห็นอาจารย์ตรวจเสร็จก็ไปรับกลับ การไปส่งและรับผลงานนี้ มีส่วนทำให้ผมได้เข้าไปสนิทสนมคุ้นเคยกับท่านอาจารย์ศิลป์เป็นกรณีพิเศษ

บางครั้งผมเข้าไปรับงานคืน แต่พบว่าท่านอาจารย์ยังไม่ได้ตรวจให้ ผมก็ถือโอกาสหยิบหนังสือค้นคว้าที่เรียงไว้ในตู้ติดผนังด้านในสุดออกมานั่งดูรูป บางภาพท่านอาจารย์เคยนำไปใช้ประกอบการสอน ตอนนั้นไม่สามารถพินิจพิจารณาได้ทัน ก็มาดูใหม่ในตอนนี้

ครั้งหนึ่งท่านอาจารย์มายืนเท้าสะเอวอยู่เบื้องหลัง ผมเหลียวไปมอง เห็นท่านมีใบหน้ายิ้มแย้ม สีหน้าแสดงความชื่นชม

"ฉันไม่ว่านาย นายมีเวลาว่าง นายมาอ่านหนังสือที่นี่ได้ ฉันชอบคนอ่านหนังสือ" ท่านอาจารย์พูดด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล

สอนได้ทุกที่

การวาดเส้นหรือ Study คนด้วยการ Drawing นั้น ปกติเราใช้ถ่านเขียนลงบนกระดาษปรู๊ฟขนาดตัด ๒ ธรรมดา คนละแผ่น ๒ แผ่น มีอยู่ครั้งหนึ่ง *แพ็ท (ศิริสวัสดิ์ พันธุมสุต)* ใช้กระดาษปรู๊ฟขนาดใหญ่ เขียนภาพคนด้านหน้า ด้านข้าง เขียนส่วนมือและส่วนเท้าแยกออกไปจากคนทั้งตัว เป็นการศึกษาแสงเงาและเส้นอย่างจริงจังบนกระดาษแผ่นเดียวกัน

หมดเวลาแล้ว ผมรวบรวมงานทั้งหมดนำมาเรียงซ้อนกันเป็นปึก เอาแผ่นกระดาษของแพ็ทไว้ล่างสุด พับครึ่งห่อกระดาษทั้งหมด ใช้เชือกผูกรัดหลวม ๆ นำไปส่งท่านอาจารย์ถึงในห้องเหมือนเคยปฏิบัติ วันรุ่งขึ้นผมเข้าไปรับงานมาคืนเจ้าของ แต่ไม่ได้กลับออกมาทันทีเหมือนครั้งก่อน ๆ ผมนั่งดูรูป Drawing ของแพ็ทอย่างพินิจพิจารณา คะแนน ๑๐๐ ที่ท่านอาจารย์เขียนไว้ตรงมุมภาพด้านล่างนั้นบ่งบอกให้ผมดูงานชิ้นนี้เป็นพิเศษ

"ของเขาสวยไหมนาย" ท่านอาจารย์มายืนดูอยู่ด้านหลังผมตั้งแต่เมื่อไรไม่ทราบ

"สวยครับ" ผมเหลียวหน้าไปตอบ

"นายดู เขาเขียนไม่ลงสีที่ตัวคนดำเกินไป บางคนเขียนสีดำมาก ไม่สวยนาย ผิวคนไม่ได้ดำเหมือนเส้นผม"

ให้กำลังใจ

การเรียนของผมครึ่งปีแรกนั้น ไม่ค่อยมีความรู้สึกสนุกสนานและสบายใจนัก สาเหตุจากที่ได้เล่าในตอนต้นว่า ผมไม่ได้เขียนรูปมาจากโรงเรียน หรือมีพื้นความรู้การเขียนการปั้นมาก่อน งาน Study, Painting ผมได้ ๕๕ - ๕๘ เป็นส่วนใหญ่ ขึนได้คะแนนอย่างนี้ไม่แคล้วแน่ ผมคิด

แล้ววันหนึ่ง ผมทำใจให้กล้าเข้าไปหาท่านอาจารย์ด้วยเรื่องส่วนตัว

"นายมีอะไร" ท่านถามพร้อมกับเงยหน้าขึ้นจากแป้นพิมพ์ดีด

ผมเล่าเรื่องหนักใจตั้งแต่ต้นจนจบอย่างละเอียด

"ไม่เป็นไรนาย ฉันคัดเลือกนายเข้ามาแล้ว นายเรียนได้" ท่านอาจารย์ปลอบ *"นายขยันทำงาน หากตัดสินใจไม่ได้ เขียนกี่รูปส่งมาให้หมดเลย ถ้านายขยันนายเรียนได้ คนเก่งแต่ขี้เกียจเรียนไม่ได้นาย"* ท่านอาจารย์เน้นหางเสียง

ตั้งแต่วันนั้นผมมีกำลังใจขึ้นอย่างประหลาด ท่านมอบหมายงานแต่ละครั้งเพื่อน ๆ เขียนคนละรูปสองรูป ผมเขียน ๑๐ รูปแล้วนำส่งหมดเลย

ตอนมหาวิทยาลัยปิดกลางปี ผมไปเที่ยวบ้าน*ประพันธ์ ศรีสุตา* ที่บ้านสันกำแพงริมปิง ลำพูน เกือบสัปดาห์ เที่ยวไปเขียนรูปไป แล้วนำกระดาษปึกใหญ่นั้นมาส่งท่านที่ห้องทำงาน

"รูปนี้ดีแล้วนาย อันนี้เบาไป"

ท่านวิจารณ์ให้ทุกรูปด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม

ความห่วงใย

การเป็นหัวหน้าห้องนั้น มีโอกาสได้รับฝากคำเตือนอยู่บ่อย ๆ บางครั้งผมนำไปบอกให้เจ้าตัวรู้ แต่บางเรื่องผมเก็บไว้เสียเอง เก็บไว้มาก ๆ ถึงวันดีก็นำมาเล่าสู่กันฟังระหว่างเพื่อนในห้อง แล้วหัวเราะกันแทนที่จะเจ็บแสบ

"นายไปบอก...ให้เอางานมาส่งที นาย"

บางคนท่านเตือนเองก็แล้ว ฝากผมไปบอกก็แล้ว บางครั้งอารมณ์เสียดุผมเสียอีกหาว่าผมไม่บอก จนถึงเวลาสุดท้ายที่กำหนดขนาดเส้นยาแดงผ่าแปด หรือไม่ก็เลยไปแล้ว ๔ - ๕ วันเขาจึงส่งกัน

มีเสียงเอะอะหยอกล้อกันบนห้องเรียน ท่านออกมายืนเท้าสะเอวหน้าห้องทำงาน แล้วเรียกผมเข้าไปสั่งว่า *"นายไปบอกพวกนั้นด้วย ไม่ใช่คน นายรู้ไหม นาย"*

เห็นลูกศิษย์เดินพลุกพล่านบนอาคารเรียน

"นายไปบอกให้เขาทำงาน นาย ทำงาน"

"ฉันไม่เข้าใจ ใครบังคับให้นายมาเรียน ทำไมนายไม่ทำงาน"

"ถ้าไม่ทำงาน ให้มาอ่านหนังสือในห้องฉันนะนาย"

พักกลางวันลูกศิษย์วางมือจากพู่กันมานั่งกินข้าว ท่านสังเกตเห็นมือยังเลอะสี

"ไปบอกให้เขาล้างสีออกจากมือให้หมด กินเข้าไปเป็นพิษนาย"

ท่านเป็นห่วงใยไปเสียทุกเรื่อง

คำสั่ง

วันหนึ่งขณะกำลังเรียนปั้นภาพนูนต่ำ ผมปั้น*ประวุฒิ ชวนานนท์* และประวุฒิปั้นผม ต่างคนต่างปั้นเป็นแบบให้แก่กัน ปั้นไปได้วันครึ่ง รูปปั้นของผมทำท่าจะหล่นลงมา ด้านหลังของแผ่นดินเหนียวหลุดลอยออกมาจากแผ่นกระดาน ท่านอาจารย์เดินมาเห็นเข้า ท่านดึงด้วยกำลังแรงแผ่นดินเหนียวหลุดออกมาทั้งกระบิ ชี้ให้ดูคร้อส พร้อมกับทำปากขมุบขมิบ

"นายใส่คร้อสน้อยรู้ไหมนาย"

ผมรีบผูกคร้อสเพิ่มด้วยมือสั่นระริก ท่านยืนรอจนผมผูกคร้อสเห็นว่ามีจำนวนมากพอสมควรแล้ว ท่านก้มลงขยำดินป้ายลงบนแผ่นกระดาน อีกมือจับดินเป็นก้อน ๆ อัดลงไปในตัวคร้อส เกลี่ยดินเหนียวจนเป็นแผ่น ท่านทุบดิน เพิ่มดินอย่างรุนแรงรวดเร็ว ผมยืนงง กระทั่งท่านพยักหน้าเรียก จึงได้เข้าช่วย และชั่วครู่ต่อมาผมรู้สึกเสียวแปลบตรงปลายนิ้วชี้มือข้างขวา เลือดสีแดงสดไหลออกมาคลุกเคล้ากับดินเหนียวที่ติดอยู่รอบนิ้วและมือ ท่านอาจารย์เห็นเลือดส่วนหนึ่งหยดติดอยู่บนแผ่นดินเหนียวส่วนที่เตรียมจะปั้นรูป

"นาย มือนายโดนลวด ไปล้างแผลแล้วใส่ยาเดี๋ยวนี้ บาดตายักจะกินเอานาย" อาจารย์สั่งพร้อมกับทำตาดุ

อย่าลอกเลียน

การเขียนรูปนั้น บางครั้งก็มีการตามแบบอย่างกัน งาน Drawing ชิ้นหนึ่งของ*นิพนธ์ ขำวิไล* มีวิธีการที่ผมเห็นว่าแปลกในสมัยนั้น เขียนขาวดำด้วยสีน้ำมัน บางส่วนใช้น้ำมันเช็ดสีออก ผมเห็นแล้วรู้สึกชอบใจ จึงนำวิธีการมาเขียนบ้าง ลักษณะของรูปก็คล้ายกัน ด้วยเห็นนิพนธ์เขียนนำไปส่งท่านอาจารย์แล้วได้คะแนนสูงถึง ๘๐ คะแนน

ท่านหยิบงานของผมขึ้นมาดูใกล้ ๆ

“งานนี้ของนิพนธ์ ไม่ใช่ของนาย ของนายไม่ได้เป็นอย่างนี้นะนาย ทุกคนมีแบบของตัวเอง อย่าลอกเลียน งานของทุกคนจะดีได้ทั้งนั้นนาย” ท่านอาจารย์ว่า

ครูศิลปะผู้ยิ่งใหญ่

นับเป็นความโชคดียิ่งใหญ่แห่งชีวิต เป็นความภาคภูมิใจของผม ที่ได้มาเป็นลูกศิษย์ได้เรียนกับท่าน

ผมยังจดจำดวงหน้า แววตาที่ห่วงใยกอปรด้วยเมตตาธรรมของท่านอาจารย์ต่อลูกศิษย์ได้อย่างแม่นยำ มีความรู้สึกประหนึ่งว่าท่านอาจารย์ไม่ได้จากพวกเราไป ภาพเหล่านั้นยังประทับใจ ยังคงอยู่ไม่เลือนรางไปเลย

ผมเคยคิดของผมไปคนเดียวว่า จากผลงาน จากคุณงามความดี และความมีจริยธรรมอันงดงามเป็นที่ประจักษ์นั้น อย่าว่าแต่ท่านบิดาของศิลปะไทยสมัยใหม่เราเลย แม้กระทั่งเป็นครูศิลปะสำคัญคนหนึ่งของโลกก็ใช่ว่าจะเป็นการยกย่องกันเกินไปไม่.

แหลมเทียน คชภูติ

ประติมากร (กรมศิลปากร)

มากไปไหม ?

ในวิชา Composition อาจารย์ศิลป์สั่งให้ออกแบบปกหนังสือกีฬาไทย เพื่อนผมคนหนึ่งเขาออกแบบเป็นรูปตะกร้อลูกหนึ่ง ตรงรูตะกร้อเขาก็วาดเป็นแสงตัดกันไปมา ดำ ๆ ขาว ๆ ตอนนั้นนักศึกษารุ่นพี่กำลังเห่อสไตล์ดิวบิสม์กัน จะต้องมีแสงสีตัด มีเหลี่ยม มีแห่งอะไรกัน ไอ้พวกเราก็ตามกันเป็นแถว ๆ ได้รับอิทธิพลว่างั้นเถอะ

อาจารย์ศิลป์ท่านมาตรวจ หยิบขึ้นดูด้วยความพินิจพิเคราะห์ แล้วก็หันมาถามเพื่อนผมว่า

"หยั่งนี้หนา...ฉันให้ศูนย์คะแนน มากไปไหมนาย ?..."

ไม่คุ้ม

ตอนพวกเราอยู่ปี ๒ ทุกคณะก็จะต้องมีหน้าที่ร่วมกันเป็นผู้ดำเนินการจัดงานวันไหว้ครูและต้อนรับน้องใหม่ ซึ่งจะต้องใช้เวลาเตรียมงานหลายเดือน ทั้งด้านการแสดง การก่อสร้าง ตกแต่งสถานที่ ทำหนังสือ พิธีการต่าง ๆ อาจารย์ศิลป์ห่วงเรื่องเวลาเรียนมาก

วันหนึ่ง พวกเราปี ๒ เข้าเรียนน้อย ก็ด่าเอาเลย

"พวกนายทำเวที ตอกเวทีกันสามเดือน...พอเวลางาน...นายก็ด๊านซ์..." ทำท่าด๊านซ์ ยกแขนยกขา อย่างที่พวกเราแสดงบนเวทีกัน

"นายด๊านซ์ ยังงี้กัน...สามถึงสี่นาที...หมดแล้ว จบ...ฉันเสียดายเวลาเรียนของนาย...ปีหน้าฉันไม่มางาน"

แต่ก็เห็นอาจารย์มาทุกปี ฝนตกก็อุตส่าห์กางร่มนั่งดูอยู่หน้าเวที

ให้รู้ ไม่ใช่ ให้คะแนน

อาจารย์ศิลป์สอน Composition ผมชอบจริง ๆ ท่านเอางานทุกแผ่นของทุกคนนี่มาวางดู นักศึกษาทุกคนก็มายืนดูยืนฟังการ Critic ทั้งผลงานของตัวเองและของเพื่อน ๆ อาจารย์ท่านวิจารณ์เลย

"นายทำอย่างนี้ทำไม...นายใส่เข้าไปทำไม" ท่านถามเหตุผล

"เอาออกไม่ดีกว่าหรือนาย..." ท่านแนะนำ คือพูดวิจารณ์แนะนำให้ *"คนทำ"* ฟัง ไม่ใช่วิจารณ์ในหมู่ *"คนให้คะแนน"* ซึ่งมันไม่เกิดประโยชน์อะไรกับ *"คนทำ"* คือนักศึกษาเลย

อาจารย์ทำแบบนี้ทำให้เราเข้าใจอะไร ๆ เยอะแยะ เพราะผลงานที่วิจารณ์ให้ฟังมันมีหลากหลาย หลายเรื่อง อาจารย์เว้นไป ๒ - ๓ อาทิตย์ก็มาทีหนึ่ง คือเว้นช่วงให้นักศึกษาได้แก้ไขขบคิดและสร้างสรรค์ผลงาน

Thinker ของ Rodin

ชั่วโมง Critic ภายในห้องทำงานชั้นในของอาจารย์ศิลป์ อาจารย์พูดถึงงานประติมากรรมของศิลปินต่าง ๆ เช่น *Cellini, Michelangelo, Rodin* ฯลฯ เพื่อนผมคนหนึ่งถามขึ้นว่า

"อาจารย์ครับ รูปทิงเคอร์ ของ โรแดง เป็นยังไงครับ"

"ดีนาย...นักคิด...นักคิด...เป็นอิมเพรสชั่นนิสม์.. เป็นศิลปะแล้วดูสวยนาย แต่ให้นายนั่งทำท่าทางอย่างนั้น นายคิดอะไรออกไหม ?...นายลองทำดูสินาย..."

อาจารย์ศิลป์หัวเราะชอบใจ เมื่อเห็นพวกเราตีหน้าเหยเกไปตาม ๆ กัน เมื่อเอากำปั้นมือขวายันคาง แล้วเอาข้อศอกขวาวางบนท่อนขาเหนือหัวเข่าซ้าย ทำได้สักพักก็สุดทน ต้องเลิก ยังไม่ทันได้คิดอะไรออกสักอย่าง !

อรรถทวี ศรีสวัสดิ์

จิตรกร

"อาจารย์ฝรั่ง"

เมื่อผมเป็นนักเรียนโรงเรียนศิลปศึกษา เตรียมมหา'ลัยศิลปากร นักเรียนรุ่นพี่ต่างพูดกันถึงอาจารย์ฝรั่ง ถึงความเก่งของท่านในด้านศิลปะ โดยเฉพาะนักเรียนศิลปศึกษาที่สอบเข้ามหา'ลัย แวะมาเยี่ยมโรงเรียนเป็นประจำ พากันพูดถึงการสอนของอาจารย์ฝรั่ง *"สอนดี เข้าใจง่าย"* บางคนขอเงินท่านไปซื้อสีมาเขียนรูป ท่านก็ให้ ท่านใจดีเสมอกับลูกศิษย์ทุกคน

พอถึงวันไหว้ครูและรับน้องใหม่ของมหา'ลัยศิลปากร พวกเรานักเรียนศิลปศึกษา มีโอกาสไปเที่ยวงานฯ เรานั่งกันที่ด้านข้างของแถวผู้นั่งดูของเวที ที่ตรงกลางแถวหน้ามีคนนั่งดูเต็ม ท่ามกลางแสงไฟ ผมมองเห็นฝรั่งคนหนึ่ง นั่งอยู่ตรงกลาง ใส่แว่นตาใส ห้อมล้อมด้วยลูกศิษย์รุ่นต่าง ๆ ศิษย์เก่าทั้งที่เป็นอาจารย์สอนลูกศิษย์ปัจจุบัน และน้องใหม่

"นั่นใครรู้ไหม ?" เพื่อนคนหนึ่งถามขึ้น

"ไหน คนไหน" มีเสียงถาม

"คนนั่งกลาง เป็นฝรั่งน่ะ เห็นไหมล่ะ ?"...

"นั่นแหละอาจารย์ฝรั่ง" มีเสียงห้าว ๆ ตอบมาจากด้านหลัง

พวกเราหันไปดู เป็นรุ่นพี่คนหนึ่งที่กำลังเรียนอยู่มหา'ลัย พวกเราร้อง *"อ๋อ"* ขึ้นพร้อมกัน

ผมได้รู้จักอาจารย์ฝรั่งเป็นครั้งแรกวันนั้นเอง มองไม่เห็นชัดนัก เพราะพวกเรานั่งไกลจากท่าน

ผมสอบขึ้นเตรียมปีที่ ๒ วันหนึ่ง ทางโรงเรียนเตรียมประกาศให้นักเรียน

ทุกคนไปเข้าห้องประชุม

ในห้องประชุมบัดนี้เต็มไปด้วยนักเรียน คุยกัน หยอกเย้ากัน อาจารย์คนหนึ่งต้องบอกให้พวกเราเงียบ ๆ นั่นแหละ เสียงคุยกันจึงได้สงบลง

ไม่นานมากนัก มีคนเดินตรงมาห้องประชุม และผ่านประตูเข้ามา ๔ - ๕ คน

"นักเรียน ยืนตรง" หัวหน้านักเรียนออกคำสั่ง

ผมมองเห็นคนยืนอยู่หน้าห้องประชุม เด่นเป็นสง่า รูปร่างสูงใหญ่ ผิวขาว ผมขาวบรอนซ์ จมูกโด่ง ใส่แว่นตากันแดดสีดำ เสื้อสีเขียวไข่กา มีอาจารย์ใหญ่ รองอาจารย์ใหญ่ และครู ยืนอยู่ห่าง ๆ ท่าน

"วันนี้ อาจารย์ศิลป์จะพูดเกี่ยวกับระเบียบวินัยของโรงเรียนให้พวกเราเข้าใจ" อาจารย์ใหญ่กล่าวนำ

อาจารย์ฝรั่งพูดขึ้นด้วยเสียงไม่ใหญ่นัก เมื่อท่านพูดจบไปในช่วงระยะหนึ่ง ท่านให้อาจารย์ท่านหนึ่งแปลให้ฟัง เป็นการแปลภาษาไทยที่อาจารย์ฝรั่งพูดให้เป็นภาษาไทยที่พวกเราเข้าใจได้อีกทอดหนึ่ง ผ่านไปเกือบ ๑ ชั่วโมง

"ฉันตั้งโรงเรียนศิลปศึกษาขึ้นมา เพื่อให้นักเรียนได้เรียนศิลปะเบื้องต้น เมื่อจบแล้วให้ไปต่อที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ขณะเดียวกันนักเรียนก็ต้องรู้จักปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียนด้วย เป็นนักเรียนต้องรู้จักหน้าที่ของตนเอง ถ้าไม่มีระเบียบและวินัยของโรงเรียน ก็ไม่ใช่โรงเรียนแน่นอน ฉะนั้นฉันคิดว่า นักเรียนพรุ่งนี้ต้องนุ่งกางเกงขาสั้นมาโรงเรียนทุกคนตามระเบียบ ทำได้ไหม ?"

"ได้ครับ" พวกเราร้องขึ้นพร้อมกัน และยกมือ

นั่นเป็นครั้งแรกที่ใกล้ชิดกับอาจารย์ฝรั่ง ท่านเทศน์อบรมนักเรียนศิลปศึกษาพวกเราภาคภูมิใจที่ผู้ก่อตั้งโรงเรียนมาอบรม

นายบ้าหรือเปล่า ?

เมื่อผมได้เป็นนักศึกษาคณะจิตรกรรม - ประติมากรรม ปีที่ ๑ ท่านมาสอนวิชาทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ (Composition) และทฤษฎีสี เมื่อมาสอนชั่วโมงแรก มีอาจารย์ผู้ช่วยคอยแปลภาษาไทยเป็นภาษาไทยอีกทอดหนึ่ง ไม่นานพวกเราก็คุ้นกับภาษาไทยของท่าน และไม่ต้องมีผู้ช่วยมาคอยแปลอีกต่อไป ท่านสอนด้วยวิธีง่าย ๆ แต่พวกเราก็จำติดตาฝังใจ ผมมีความรู้สึกและคิดว่า ท่านเป็นอาจารย์ที่สอนเก่งตามคำเล่าลือจริง ๆ

วันหนึ่งจำได้ว่า เป็นเวลากลางปีการศึกษา ฝนตกพรำ ๆ เรานั่งคอยอาจารย์มาสอนและบรรยายทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ เมื่อท่านเข้ามาในห้อง และเอาผลงานภาคปฏิบัติที่ให้คะแนนแล้วมาคืนให้นักศึกษา เมื่อเรายืนทำความเคารพท่าน ผมก็นั่งลง ทันใด ท่านมองมายังผม และเดินเข้ามาตามทางเดินระหว่างโต๊ะ ท่านเดินมาชนขาโต๊ะของผม มีเสียงพูดดัง ๆ ขึ้นว่า

"นายบ้าหรือเปล่า นาย !" ผมตกใจ เพื่อน ๆ ในห้องหันมามองผมด้วยความตื่นตระหนกอย่างไม่คาดฝัน

"นายทำรูปนั้น ทำไม นาย ?" อาจารย์เน้นคำพูด ได้ยินกันทั่วห้อง

ผมตั้งสติได้ ตอบอาจารย์ไปว่า

"อาจารย์...ทุกวันนี้ คนในโลกมันฆ่าฟันกันตายเหมือนผักปลา มีแต่สงครามครับอาจารย์"

"นายรู้สึกอย่างนั้น จริง ๆ หรือ ?" อาจารย์ฝรั่งถาม

"ครับ อาจารย์" ผมยืนยันกับท่าน

"นายต้องระวังการแสดงออกในเรื่องนี้นะนาย" เมื่อท่านพูดจบ ท่านเดินกลับไปหน้าห้อง บรรยายวิชาต่อ ส่วนผมนั่งอยู่กับโต๊ะ ไม่กล้าไปเอางานออกแบบองค์ประกอบคืน จนกระทั่งหมดชั่วโมง ก่อนท่านเดินผ่านผมออกจากห้องไป ท่านมองผม ผมมองเห็นดวงตาสีฟ้าของท่าน... และท่านก็ออกจากห้องบรรยายชั้นปีที่ ๑

เพื่อนคนหนึ่งเอาผลงานชิ้นสำคัญมาให้ที่โต๊ะ ทุกคนมายืนมุงดูภาพองค์ประกอบในสวนสาธารณะ ทำด้วยวิธีและเทคนิคกระเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ ประสานขึ้นเป็นรูปแบบสมัยใหม่ ขนาด ๖ เมตร กว้าง ๓ เมตร เพื่อน ๆ วิพากษ์วิจารณ์กันไปต่าง ๆ นานา ผมมองดูคะแนน ท่านเขียนด้วยดินสอสี S+ และภาพนี้ผมยังเก็บรวมอยู่กับภาพอื่น ๆ จนทุกวันนี้

อีกหนึ่งเดือนต่อมา ในห้องชั้นปีที่ ๑ ก็เปิดมหกรรมการแสดงภาพองค์ประกอบรอบห้อง เป็นผลของการสอนของท่าน ที่เราทุกคนเข้าใจและสามารถออกแบบวิชาองค์ประกอบศิลป์ได้คะแนนดีเกือบทุกคน และคนที่ได้คะแนนยอดเยี่ยมคือ *ประพันธ์ ศรีสุตา* ได้คะแนน EX (Excellence) มีรุ่นพี่ ๆ มาแวะชมกันทั้งวัน แม้แต่คณะอื่นก็มาดูกัน ชื่นชมงานของชั้นปีที่ ๑

ค่าของมนุษย์

เมื่องานรับน้องใหม่มาถึง มีหนังสือต้อนรับน้องใหม่พิมพ์ออกมาเป็นประจำทุกปี ปีนี้ผมประทับใจบทความของท่านที่เขียนสำหรับน้องใหม่ ดังข้อความที่ว่า

"ปัจจุบันนี้ ผู้ที่ไม่มีการศึกษาดี ไม่อาจจะเป็นศิลปินได้"

และอีกตอนหนึ่ง

"จงจำไว้ว่า ผลิตผลทางพุทธิปัญญาของมนุษย์ คือ สิ่งเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์มีค่า และจะดำรงอยู่ซึ่งประจักษ์พยานแห่งกิจกรรมและความมีปัญญาของตนไว้ นอกจากนี้เป็นสิ่งลวงทั้งสิ้น" บทความของท่านให้แง่คิดทางด้านสังคม - มนุษย์ ศิลปวัฒนธรรม ผมติดตามมาตลอด

สองป้าบ !

ชั่วโมงเขียนภาพหุ่นนิ่ง มีกล้วยหอม ส้ม พวกเรากำลังสนุกกับการใช้สีประสาน และทีแปรง เมื่อถึงเวลาพักเที่ยง เพื่อนก็ลงไปพักกินอาหารกลางวัน ผม

หมดสิทธิ์ในอาหารกลางวันมื้อนี้ เขียนภาพหุ่นนิ่งต่ออยู่คนเดียว ผมรู้สึกว่าภาพของผมมีชีวิตชีวาด้วยการระบายสีสดใส เพลินจนลืมหิวข้าว ผมจ้องดูหุ่น ผิวของสีกล้วยหอม ผสมสี พร้อมที่จะระบายต่อ

เสียงดังป้าบ ! ที่ก้นของผม ผมหยุดชะงักการเขียนรูป

ใครวะ ? บังอาจมาหยอกเตะก้น ! นึกในใจว่าจะหันไปด่าแม่ให้สาสม แต่เมื่อหันไปก็ต้องอ้าปากค้าง ! พร้อมกับลดฟูกันสีน้ำมันที่เตรียมจะทิ่มหน้าคนเตะก้น

ผู้ที่ยืนอยู่คนเดียวข้างหลังผม ตัวสูงใหญ่ มองผมด้วยสายตาอันปรานี อาจารย์ฝรั่ง ! นั่นเองแหละครับ เกือบไปแล้วไหมล่ะ จะด่าให้สมใจ....ผมตกใจ !... มีเสียงพูดขึ้นว่า

“นายต้องเรียนก่อนนาย ระบายสีให้เท่าของจริงจากธรรมชาติ สินาย อย่าเพิ่งเป็นศิลปินนาย”

“ครับ อาจารย์” ผมรับคำ และหันกลับมาระบายสีต่อ

โดนอีกป้าบหนึ่งจนได้ ! แล้วท่านก็เดินจากไป ก่อนจะพ้นประตู ท่านหันมาหรี่ตาให้ พร้อมกับยกมือ ทำนิ้วเป็นวงกลม

รูปที่ผมกำลังเขียนอยู่นั้น ใช้วิธีเพิ่มปริมาณความแรงและความเข้มของอำนาจของสีให้มากขึ้น ทำให้มีชีวิตชีวามากกว่าสีตามธรรมชาติที่ตาเราเห็น ผลก็คือ *“นายต้องเรียนก่อน นาย”* และโดนเตะก้น ๒ ครั้ง

สมัยใหม่

ความเข้มงวดในระดับการศึกษา ที่นักศึกษารุ่นแรกของมหา’ลัยเข้าใจดีตลอดมาจนถึงรุ่นผม เมื่อปลายปีชั้นปีที่ ๒ ผมสอบวิชาปั้น อาจารย์ให้ออกแบบตามใจชอบ ผมออกแบบเป็นคนยืนสมัยใหม่ เมื่อครบกำหนดให้ส่งงาน อาจารย์มาตรวจ ท่านดูงานของผมแล้ว ท่านหันมาพูดว่า

"นายต้องเรียนอีกปีหนึ่งนะนาย" ผมสอบตกวิชาเอกวิชาเดียว และเรียนซ้ำอีก ๑ ปี ผมตกคนเดียวในห้อง

ในระหว่างเรียนปีที่ ๒ นี้มีเรื่องน่าจดจำเป็นอย่างยิ่ง มีอีกครั้งหนึ่งอาจารย์ให้ออกแบบตกแต่งภายในโรงภาพยนตร์ วิชาองค์ประกอบที่ผมชอบ ผมออกแบบเลือกเอาวัสดุที่แปลกใหม่และแตกต่างกันของวัสดุ มีทั้งเหล็ก เนื้อไม้ เปลือกไม้ผิวขรุขระ ตะปูทั้งเก่าและใหม่ มาประกอบเป็นรูปร่างสมัยใหม่ที่เราต้องการ จัดวางลงบนกระดาษสีเทา - ขาวแผ่นใหญ่ ตามจังหวะและน้ำหนักอ่อนแก่ของวัตถุ เมื่อได้รูปดังต้องการ มีรุ่นพี่มายืนดู ต่างก็ชอบใจในการออกแบบภาพนี้กันมาก รุ่นพี่คนหนึ่งถึงกับขันอาสาเอาภาพนี้ไปส่งให้ถึงห้องอาจารย์ฝรั่ง กว่าจะเข้าประตูห้องคณบดีจิตรกรรม - ประติมากรรมได้ วุ่นวายอยู่พักหนึ่ง รูปมันใหญ่กว่าบานประตู ต้องตะแคงอย่างระมัดระวัง เพราะติดกาวไว้พออยู่เท่านั้น กลัวว่ามันจะหลุดเคลื่อนจากรูปเดิม ด้วยเวลาเร่งทำภาพนี้ กลัวไม่ทันอาจารย์ฝรั่งตรวจงาน

เพื่อน ๆ และรุ่นพี่ ๆ ต่างให้กำลังใจในผลงานชิ้นที่แปลกใหม่ ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อนในแนวนี้ แน่นอน ผมเน้นเรื่องสมัยใหม่

ตอนบ่าย หัวหน้าห้องเอางานสมัยใหม่ชิ้นนี้มาคืนให้ในห้อง ผมเปิดดูงานบัดนี้ วัสดุทุกชิ้นกองทับกันมาในกระดาษเทา - ขาวแผ่นใหญ่ ไม่ปรากฏคะแนนให้เห็น แต่กลับมีข้อความเขียนด้วยดินสอสี เป็นภาษาอังกฤษ แปลได้ความว่า

"ฉันไม่มีความรู้พอที่จะตัดสินงาน และให้คะแนนงานชิ้นนี้ของท่านได้" ลงชื่อ *ศิลป์ พีระศรี* ลงวัน เดือน ปี

งานชิ้นแปลกใหม่ชิ้นนี้ก็ดังไปทั้งมหา'ลัย มีนักศึกษารุ่นพี่ รุ่นน้อง นักศึกษาต่างคณะมาขอดูกันมากมาย

"นี่แหละงานสมัยใหม่ สื่อผสมชิ้นแรกของเมืองไทยว่ะ" เพื่อนคนหนึ่งกล่าว

"ขอดูหน่อย งานสมัยใหม่ของยังอาร์ติส ที่อาจารย์ฝรั่งไม่มีความรู้พอที่จะตัดสินให้คะแนน น่ะอยู่ไหน ?" เพื่อนมาขอดู

"เฮ้ย ! งานสมัยใหม่ของมึง ขอดูเป็นขวัญตาหน่อย" อีกคนกล่าว

"อาจารย์ศิลป์ท่านชอบ แต่ท่านอยากให้ศึกษาตามแนวของท่านเสียก่อน แล้วค่อยไปสร้างสรรค์ในภายหลัง" *อาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์* พูดกับผม และพูดต่ออีกว่า *"ท่านเรียกอาจารย์ทั้งคณะไปดูงานของอรรถทวีชิ้นนี้"*

อีกสัปดาห์หนึ่งต่อมา มีนักศึกษารุ่นพี่คนหนึ่งเดินขึ้นมาบนตึกชั้นสอง เข้ามาในห้องปฏิบัติงาน

"ตามหาตั้งนาน อยู่นี่เอง" รุ่นพี่พูดกับผม

"อาจารย์ฝรั่งให้มาตามอรรถทวี ท่านต้องการพบที่ห้องของท่านเร็ว ๆ รีบไป ท่านรออยู่"

ผมเดินลงจากตึก พร้อมกับรุ่นพี่ เมื่อมาถึงห้องคณบดี ผมผลักบานประตูแรก และผลักประตูบังตาเข้าไปในห้องคณบดี เห็นท่านยืนรออยู่กับอาจารย์เจ้าของวิชา *อาจารย์ชลูด นิ่มเสมอ* ผมยกมือขึ้นไหว้ท่าน ท่านหันมาถามผมว่า

"รูปนี้นายเขียนใช่ไหม ?"

"ใช่ครับ" ผมตอบ

"ดีแล้วนาย" อาจารย์พูด

เป็นรูปออกแบบองค์ประกอบศิลป์ (Composition) ภาพตลาดน้ำยามเช้าขนาดใหญ่

"นายต้องทำรูปแบบนี้ และศึกษาให้มาก ถูกแนวทางของนายแล้ว ยังไม่ควรทำรูปองค์ประกอบอย่างคราวที่แล้ว นายต้องเรียนให้มากก่อน จบแล้วค่อยทำได้ ฉันไม่อยากให้นายทำรูปเช่นนั้น" ท่านพูดและหยุดไปชั่วขณะหนึ่ง ท่านหันไปดูรูปตลาดน้ำของผมอีกครั้ง และหันกลับมาอย่างรวดเร็ว

"สมมติตัวฉันเป็นพ่อของนาย พ่อจะต้องสอนลูกให้ดีเสมอ ถ้าลูกไม่เชื่อไปทำไม่ดี คนเขาเห็นจะตำหนิว่ากล่าวหรือด่าเอา เขาไม่ได้ด่าเฉพาะตัวนายเท่านั้น

เขาเหล่านั้นต้องด่ามาถึงพ่อ คือตัวฉันด้วย ที่ไม่สั่งสอนลูกให้ดีใช่ไหม นาย ?" และพูดต่ออีกว่า *"สำหรับรูปนี้ ฉันให้คะแนนนายท็อปในห้อง"*

ผมยืนฟังท่านพูดจนจบ

"นายเข้าใจที่ฉันพูดไหม อรรถทวี ?" ท่านเน้นเสียง

"เข้าใจครับ" ผมตอบ

"เอาล่ะ นายไปได้แล้ว" คำสั่งของอาจารย์ฝรั่ง

ผมเดินออกจากห้องตัวปลิว เบาหวิว วิ่งขึ้นตึกไปทำงานต่อ ความรู้สึกตื้นตัน ยินดีกับการต่อสู้ในความคิดของการทดลองทำงานสมัยใหม่ที่เรารักเป็นอย่างยิ่ง คิดว่าตัวเองมีความคิดถูกในการทดลองทำงานสมัยใหม่ ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์อันสำคัญในอนาคต แต่ความรู้สึกนึกคิดมาสะดุด

"นายต้องเรียนก่อนนะนาย" คำพูดของอาจารย์ฝรั่งดังก้องในความรู้สึกว่าจะสงบลงได้ก็วันใหม่อีกวัน

รุ่นพี่ ๆ เพื่อน ๆ ยังคงให้กำลังใจ เฮ้ย ! young artist ทำต่อไป...!!

ถูกลงโทษ

ผมเป็นนักศึกษาคนหนึ่งในจำนวนหลายคน ที่เข้าไปในห้องปฏิบัติงานเฉพาะของนักศึกษาอาวุโสปีที่ ๔ – ๕ และทำขาหยั่งและภาพสีน้ำมันล้มระเนระนาดทั่วห้องปฏิบัติงาน

เรื่องมีอยู่ว่า ภารโรงชื่อ *นายโพธิ์* (เสียชีวิตแล้ว) เดินมาเห็นผมนอนเมาอยู่ได้สติบ้าง ไม่ได้สติบ้าง อยู่ที่ม้านั่งโคนต้นจัน ตั้งแต่หัวค่ำ ได้ยินเสียงภารโรงพูดเอะอะอยู่กับเพื่อนนักศึกษา

"อรรถทวี เป็นนักศึกษาที่ผมรักมาก เดี๋ยวผมจะหาที่นอนให้เขาเอง" เขาหายไปสักครู่หนึ่ง แล้วกลับมาบอกกับนักศึกษาคนอื่นว่า

"ผมไปเปิดห้องให้อรรถหวีนอนแล้ว" แล้วเขาก็แบกผมไปนอน ในห้องปฏิบัติงานชั้นปีที่ ๔

เขาวางผมลงนอนที่โต๊ะเขียนแบบตัวหนึ่ง แล้วผมก็ไม่รู้เรื่องอะไรอีก หลับไป จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ ผมก็ยังไม่รู้ว่าใครทำภาพและขาหยั่งล้มรอบห้อง เพราะผมเมามาก ขนาดยกหัวก็ไม่ขึ้น

ผมและเพื่อนถูกลงโทษสถานหนัก

"นักศึกษาทุกคนที่ทำผิดครั้งนี้ ผมเสียใจด้วยที่ต้องไล่ออกจากมหา'ลัยศิลปากร...ทุกคน !!" อาจารย์คนหนึ่งกล่าวคำตัดสินของท่าน

เหมือนฟ้าผ่าลงบนความรู้สึกของนักศึกษาทุกคนที่นั่งรอฟังคำพิพากษาตัดสิน ผมนั่งนิ่งตัวแข็ง อยู่ตรงกันข้ามกับอาจารย์ฝรั่ง ซึ่งนั่งเป็นประธานในการตัดสินครั้งนี้ ท่านหันมามองผม ในดวงตาสีฟ้า ทำให้ผมคลายความหวาดกลัวกับการตัดสินอันเฉียบขาด ทุกคนหวาดกลัวว่าจะต้องถูกไล่ออกจากการเป็นนักศึกษา อาจารย์ฝรั่งมองผมอีกครั้งแล้วหรี่ตาให้

อาจารย์ที่กล่าวคำตัดสินเฉียบขาดท่านนี้นั้น ใครก็รู้ว่าเป็นคนตรงไปตรงมา จนกระทั่งขาดความปรานีและไม่มีเมตตากรุณาใด ๆ อยู่เลย ทุกคนกลัวกันทั้งคณะ

"เอาละ" มีเสียงดังขึ้น เป็นเสียงของอาจารย์ฝรั่ง

"ทำผิด ก็ต้องยอมรับผิด ฉันให้ทุกคนอ่านเอกสารนี้ แล้วเซ็นชื่อ"

เมื่อพวกเราทั้ง ๔ คน อ่านและเซ็นชื่อแล้ว ก็ยื่นคืนให้ท่าน

"ทุกคนไปได้แล้ว" อาจารย์ฝรั่งออกคำสั่ง

ท่านให้ภาคทัณฑ์เท่านั้น

ในดวงตาสีฟ้าคู่นั้น มีความเมตตา...ปรานีกับลูกศิษย์ทุกคน

Time and Space

รุ่นพี่ ๆ มักจะพูดถึงความรู้ทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นประจำ ผมไม่ค่อยเข้าใจความหมาย ผมก็เข้าไปถามอาจารย์ฝรั่ง

"อาจารย์ครับ คำว่า Time and Space มันมีความหมายและขอบเขตแค่ไหน ? ครับ"

ผมประหลาดใจ ท่านอธิบายง่าย ๆ เข้าใจได้ไม่ยาก เช่นเดียวกับการอธิบายงานศิลปะ

ผมอยากดูภาพยนตร์เรื่อง "เบนเฮอร์"

ชั่วโมงวิชา Critic of Art มาถึง พวกเราทั้งห้องรีบแย่งกันไปจองที่นั่งด้านหน้า เพื่อฟังบรรยายวิชานี้ที่ห้องของท่าน วันนี้บรรยายและวิจารณ์งานประติมากรรมของ*มิกาลันโย (ไมเคิลแอนเจโล)* เป็นประติมากรชื่อก้องโลกในสมัยเรอนาซองส์ หรือยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการของอิตาลี ท่านอธิบายความเป็นอัจฉริยะของมิกาลันโยในการสร้างสรรค์ประติมากรรมและจิตรกรรมว่า มีพลังพิเศษเหนือศิลปินคนอื่น และมีผลงานมากกว่าด้วย เพื่อนนักศึกษาส่วนหนึ่งเห็นด้วยกับท่าน หลายคนไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะผมคนหนึ่งละ อันเนื่องมาจากเราตามและมีความรู้ไม่ทันท่าน ก็ค้าน ไม่เห็นด้วยเป็นธรรมดา เมื่อโตขึ้นถึงได้รู้ว่าท่านวิจารณ์ถูกทุกอย่าง

การบรรยายและวิจารณ์แต่ละครั้ง ท่านจะนำเกร็ดขำขันของศิลปิน สมัยก่อน ๆ มาเล่าให้ฟังเสมอ แต่สำหรับวันนี้ท่านบอกกับเราว่า

"ฉันอยากให้พวกนายไปดูหนังเบ็นเฮอร์ ที่กำลังฉายอยู่ที่เฉลิมเขต ดีมาก ๆ นาย หนังเรื่องนี้ถ่ายทำเป็นศิลปะ ไม่ควรพลาดถ้าเราเรียนศิลปะ" แล้วท่านก็บรรยายเรื่องอื่นต่อจนกระทั่งหมดชั่วโมง

ผมหาสตางค์เพื่อไปดูภาพยนตร์เรื่องนี้ไม่ได้อยู่หลายวัน เพราะเงินที่ได้จากทางบ้าน แค่ซื้อสี กระดาษ อุปกรณ์ต่าง ๆ ก็หมดแล้ว

วันหนึ่งผมตัดสินใจไปหาท่าน ท่านเงยหน้าขึ้นมองผม ขณะที่ท่านกำลังพิมพ์ดีดต้นฉบับบทความศิลปะ

"มีอะไรนาย" อาจารย์ฝรั่งถาม

"อาจารย์ครับ ผมอยากดูภาพยนตร์เรื่องเบ็นเฮอร์ แต่ว่าผมไม่มีสตางค์ไปดู" ผมบอกความประสงค์

"นายจะไปดูกับใคร ?" อาจารย์ถามต่อ

"ผมตั้งใจจะไปดูกับ พิชัย นิรันต์ ครับ" ผมตอบ

ท่านเดินไปที่ตู้เซฟขนาดกลางที่ข้างห้อง แล้วหยิบอะไรบางอย่างเดินกลับมา

"ฉันคิดว่านายจะลืมเรื่องไปดูหนังเรื่องเบ็นเฮอร์เสียอีก เอ้า ! ฉันให้ร้อยบาท รีบไปดู เดี๋ยวไม่ทันเวลา" ท่านยกข้อมือดูนาฬิกา

ผมยื่นมือไปรับเงิน และยกมือไหว้ท่าน หัวใจเต้นระทึก บอกไม่ถูกว่า ตื่นเต้นหรือดีใจ หันกลับจะออกจากห้อง

"เดี๋ยวก่อน อรรถทวี อย่าเพิ่งไป เมื่อนายดูหนังจบแล้ว นายต้องมาเล่าให้ฉันฟังว่า ภาพยนตร์มันดีอย่างไร ?" ท่านสั่งผม

"ครับ อาจารย์" ผมตอบ และวิ่งออกจากห้อง มาจูงมือพิชัยที่ยืนรออยู่ด้านนอก นั่งรถเมล์ไปดูภาพยนตร์ *"เบ็นเฮอร์"* ที่ถ่ายทำเป็นศิลปะ

คืนนั้นที่บ้านพิชัย นิรันต์ ในสวนข้างวัดดีดวด เราและเพื่อนที่มานอนรวมกัน ๕ – ๖ คน ซึ่งเป็นนักศึกษาคณะจิตรกรรม – ประติมากรรม และคณะมัณฑนศิลป์ วิพากษ์วิจารณ์ภาพยนตร์เรื่อง*"เบ็นเฮอร์"* ในด้านตัวแสดงเอก ตัวประกอบ เรื่อง เนื้อหา เพลงประกอบภาพยนตร์ ฉาก เครื่องแต่งตัว มุมถ่าย

โดยเฉพาะฉากแข่งรถม้าศึก เยี่ยมยอด !

ชั่วนิรันดร

วันเวลาผ่านไปเหมือนติดปีกบิน ทุกสิ่งเคลื่อนไหว ไม่มีอะไรหยุดนิ่ง

วันหนึ่งใกล้ค่ำ *สามารถ ทรัพย์เย็น* เดินผ่านหน้าบ้านของผม เราเลยพากันไปกินกาแฟที่สี่แยกศิริราช เรานั่งกินกาแฟคุยกันจนค่ำมืดแล้ว อากาศค่อนข้างร้อนอบอ้าว ในเดือนพฤษภาคม แล้วเราก็แยกทางกัน สามารถเดินกลับไปทางวัดระฆัง ผมเดินย้อนกลับมาทางวัดอมรินทร์ บ้านผมอยู่ตรงข้ามกับสถานีตำรวจบางกอกน้อย ผมเดินมาเกือบถึงบ้านแล้ว ตรงนั้นโรงงานทำพู่กันสง่า มยุระ มีเสียงเรียกมาจากด้านหลัง

"อรรถทวี ! อรรถทวี !" ผมหันหลังหยุดคอยเสียงนั้น สามารถวิ่งมาหยุดอยู่ตรงหน้า พูดอย่างละล่ำละลักขึ้นว่า

"อรรถ ! อาจารย์ฝรั่งตายแล้วว่ะ ! คุณจำนงค์ คนขับรถอาจารย์ยืนร้องไห้อยู่ที่รถของท่าน หน้าตรอกวังหลัง รีบไปดูกันเถอะ !"

ผมวิ่งมากับสามารถ เลยสี่แยกไปประมาณ ๖๐ เมตร ก็เห็นถนัดว่า มีคนยืนร้องไห้อยู่ข้างรถ *"ซิมคา"* สีน้ำตาลอ่อน ผมและสามารถเดินเข้าไปถามว่าอาจารย์เป็นอะไรหรือ ถึงกับมายืนร้องไห้ คุณจำนงค์กลับร้องไห้โฮออกมา แล้วจึงตอบว่า

"อาจารย์ฝรั่งตายแล้ว ! ตอนนี้ศพอยู่บนตึกวิบูลย์ลักษณ์ ชั้นสาม !"

ผมแยกกับสามารถ วิ่งอย่างรวดเร็วไปตามถนนข้างศิริราช ลงไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา เลี้ยวซ้ายเข้าประตูโรงพยาบาล วิ่งขึ้นตึกวิบูลย์ลักษณ์สูง ๓ ชั้น ไม่รู้จักคำว่าเหนื่อย ถึงบันไดสุดท้าย เลี้ยวขวา ก็เห็นหลายคนยืนอยู่หน้าห้อง ๆ หนึ่ง บ้างยืนก้มหน้า บ้างก็ใช้ผ้าเช็ดหน้าปิดหน้า ร้องไห้กันระงม ผมวิ่งขอทางเข้าไปในห้องนั้น

ภาพที่เห็น อาจารย์ฝรั่งนอนบนเตียงคนไข้ มีผ้าคลุมตลอดร่าง เว้นศีรษะที่ใบหน้าของอาจารย์ขาวซีด มีเม็ดเหงื่อใส ๆ เม็ดใหญ่เต็มใบหน้า มีผ้าก๊อซสีขาวพันตั้งแต่ศีรษะมาวนรอบคางหลายรอบ

ผมกราบลงที่ข้างตัวท่าน

ผมวิ่งลงจากตึก นั่งรถเมล์ไปวัดดีดวด มันช่างช้าเสียจริง เพื่อบอกข่าวเพื่อน ๆ ผม ผมไปเคาะประตูบ้าน*อาจารย์ชำเรือง วิเชียรเขตต์* ที่อยู่บริเวณเดียวกัน เมื่ออาจารย์ชำเรืองเปิดประตูออกมา ผมรีบบอกว่า

"อาจารย์ฝรั่งตายแล้วครับ !" อาจารย์ชำเรืองนิ่งไปชั่วครู่ แล้วพูดว่า

"ผมไปเยี่ยมมาตอนเย็น ผม...ผม...ผมรู้แล้ว...!"

บอกเพื่อน ๆ แล้วไปบอก*ท่านกูฏ (คุณไพบูลย์ สุวรรณกูฏ)* แล้วผมจึงย้อนกลับมาศิริราชอีกครั้ง เป็นเวลาใกล้ ๆ กำหนดจะเคลื่อนย้ายศพอาจารย์ไปไว้ในห้องดับจิต แล้วเวลานั้นก็มาถึง ผมเข้าแบกเปลศพอาจารย์ฝรั่ง ข้างหนึ่งทางด้านหน้า ๔ คนแบกเปลศพอาจารย์ จากห้องชั้น ๓ ตึกวิบูลย์ลักษณ์ ลงมาถึงชั้นล่าง ขณะที่ลูกศิษย์ของท่านเดินตามกันมา พร้อมกับเสียงร้องไห้ ที่ชั้นล่าง มีรถเข็นรอท่าอยู่ เราแบกเปลศพอาจารย์ไปวางบนรถเข็น สักครู่ต่อมารถเข็นก็เริ่มเคลื่อนไหวไปตามทางเดินแคบ ๆ ไม่ใหญ่นัก ขณะนั้นผมรู้สึกว่า โรงพยาบาลศิริราชดูเงียบสงัดจนวังเวง ทุกมุมตึกเปิดไฟพอแลเห็น บางช่วงไฟสลัวเลือนราง เสียงดรางร่ำไห้ตามมาติด ๆ ทุกย่างก้าว เหมือนเราเดินอยู่กับศพอาจารย์ฝรั่งเพียงลำพัง โลกขณะนั้นปราศจากผู้คน มันวังเวงจับขั้วหัวใจ...เย็นยะเยือก แม้ว่าจะเป็นปลายฤดูร้อน

ที่หน้าห้องดับจิต ด้านหลังโรงพยาบาลศิริราช พนักงานเปิดประตูไว้ด้านหนึ่ง ในห้องนั้นแบ่งเป็นช่องเล็ก ๆ ขนาดใหญ่กว่าลำตัวของคนเล็กน้อย เป็นห้องยาวลึกเข้าไปด้านหลังที่มืดสนิท

เสียงร้องไห้ของ*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* ดังอย่างไม่เกรงใจใคร ร้องออกมาจากหัวใจที่ปวดร้าว ท่านร้องไห้เหมือนเด็ก ๆ ปากก็พร่ำพูดถึงความดีของอาจารย์ฝรั่ง ทำให้เสียงร้องไห้ระงมขึ้นอีกทั่วบริเวณหน้าห้องดับจิต

ภรรยาสุดที่รักของท่าน *คุณมาลินี*ยืนร้องไห้อยู่ข้างศพอาจารย์ฝรั่ง *อาจารย์ไพฑูรย์*ก็ร้องไห้อย่างไม่ยับยั้ง ลูกศิษย์ต่างก็ทยอยกันเข้ามาไหว้กราบอาจารย์เป็นครั้งสุดท้าย

พนักงานถามว่า *"มีใครจะไหว้ศพอีกไหมครับ ถ้าไม่มี ผมจะปิดประตูนะครับ"*

มีลูกศิษย์อาจารย์อีกคนวิ่งเข้ามาเป็นคนสุดท้าย ขณะประตูห้องดับจิตจะปิด...

แล้วประตูห้องดับจิตก็ปิดสนิท มีเสียงร้องไห้โฮขึ้นพร้อม ๆ กันอีกครั้ง

ผมเดินกลับออกมา อาจารย์ไพฑูรย์พูดกับผมขณะเดินว่า

"ผมตกตะลึงจนทำอะไรไม่ถูก ลืมแม้จะหล่อรูปใบหน้าของอาจารย์ฝรั่งไว้ ผมเพิ่งนึกได้เดี๋ยวนี้เอง ห้องดับจิตปิดเสียแล้ว เสียดายจริง ๆ"

ความเศร้าครอบงำจิตใจของลูกศิษย์ทุกคน แม้แต่บรรยายกาศรอบตัวเราขณะเดินกลับ

จะมีอะไรสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ไปกว่านี้ ?

ผมเดินมาข้ามเรือที่ท่าน้ำพรานนก ขณะนั่งรออยู่ในเรือ เสียงน้ำไหลปะทะเรือกระฉอกกระเซ็นเกิดเสียงดังเบา ๆ... มันเศร้าเหมือนเสียงคนสะอื้นไห้...

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม

ผมพึมพำอยู่ในลำคอ อาจารย์ฝรั่งเสียวันนี้ และเดี๋ยวนี้...บนสายน้ำเจ้าพระยา...

เรือออกจากท่า ผมหันไปมองโรงพยาบาลศิริราชอีกครั้ง

เมื่อเรือมาถึงท่าพระจันทร์ ผมแวะไปบอกเพื่อน เขาชื่อ *นิพนธ์ ขำวิไล* ที่ตึกข้างวัดมหาธาตุ หน้ากำแพงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นเวลาเกือบเที่ยงคืนแล้ว ผมเคาะประตูเรียก มีเสียงคนมาเปิดประตู นิพนธ์นั่นเอง

"ได๋ ! อาจารย์ฝรั่งตายแล้ว !" ผมบอกเพื่อน เขายืนตะลึงไม่พูดอะไรสักคำ...

เราสองคนเดินไปตามทางเท้าข้างวัดมหาธาตุ มาสุดที่ท้องพระเมรุ สนามหลวงวันนี้ดูเงียบ ต้นมะขามยืนเรียงรายรอบสนามหลวง แสงไฟสลัว เราเดินเลี้ยวขวาผ่านหอสมุดแห่งชาติ ใกล้มหา'ลัย

เมื่อเราเดินเข้ามาใกล้ บางคนกำลังร้องไห้...บางคนร้องเงียบ ๆ น้ำตานองหน้า... ท่ามกลางแสงสลัววังเวง

ผมนั่งลงที่ริมทางเท้า นิพนธ์และบางคนเดินเข้าไปไหว้ที่หน้าห้องของท่านแล้วเดินกลับมา... ผมมองไปที่ประตูวิเศษไชยศรี เห็นทหารยืนยามเช่นทุกวัน...

บรรยากาศที่ตรงหน้ามหา'ลัย นอกแนวรั้วลั่นทม เป็นบรรยากาศของความเศร้า การสูญเสีย และเสียงร้องไห้...

คุณไพบูลย์ สุวรรณกูฏ (ท่านกูฏ ศิลปินภาคภูมิ) เขาพูดถึงความดีของอาจารย์ฝรั่ง ชัดถ้อยชัดคำ

"เสียดายที่ผู้เฒ่าด่วนจากไป เรื่องถกเถียงทางด้านทฤษฎีศิลปะยังค้างคาอยู่กับท่าน เพื่อพิสูจน์ทฤษฎีศิลปะ ความงาม สิ่งใดคือสิ่งงามแท้ ไม่มีกาลเวลา ผู้เฒ่าอาจจะผิด หรือเราผู้เป็นศิษย์ผิดกันแน่"

"ศิลปะมีสิ่งผิดหรือถูกด้วยหรือ ?" ผมตั้งใจถามท่านกูฏ แต่ก็ไม่ได้ถาม ความเศร้ามันครอบครองจิตใจ ความคิด จนไม่สามารถจะถามสิ่งใด !

ยิ่งดึกก็ยิ่งเงียบ นาน ๆ จะได้ยินเสียงรถตุ๊ก ๆ วิ่งผ่านทางด้านศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสักคัน...

ผมหันไปมองลอดรั้วมหา'ลัย มีต้นลั่นทมปลูกตามรั้ว ลำต้นขรุขระ งอไปมา แผ่กิ่งก้านใบ ประสานไขว้กันหลายชั้นซ้อนกัน จากกิ่งใหญ่และเล็ก ดอกลั่นทมขาว ส่งกลิ่นหอมลึก ถัดจากรั้วเป็นถนนปูด้วยหินสีชมพูสลับกันทั้งแผ่นเล็กแผ่นใหญ่ ผ่านตึกหลังเล็กชั้นเดียว ทรงสูงสถาปัตยกรรมเรอนาซองส์ อันเป็นที่

ทำงานของท่าน และสำนักคณบดีจิตรกรรม - ประติมากรรม ถัดลึกเข้าไปเป็นตึกกองหัตถศิลป์ทรงไทย สุดที่โรงหล่อสูงใหญ่ ด้านขวามือเป็นตึกส่วนหนึ่งของกรมศิลปากร ถัดลึกเข้าไปเป็นตึกคณะจิตรกรรม - ประติมากรรม และคณะมัณฑนศิลป์ สุดตึกเหล่านี้ขวางกั้นด้วยกำแพงวังท่าพระ ดวงจันทร์สีเหลืองหมองคล้ำ มีหมอกบาง ๆ บังทับขมุกขมัวลอยอยู่เหนือหลังคาตึกทำงานของอาจารย์ เป็นบรรยากาศที่มืดมน เศร้าสลดหดหู่...วังเวง

ผมขนลุก !! ไปทั้งตัว สะท้านหวั่นไหวไปกับบรรยากาศขณะนั้น และมันได้ช่วยกระพือความเศร้าโศก ความผิดหวังอย่างรุนแรงในการจากไปของอาจารย์ ผมไม่เคยอยู่ในบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมเช่นนี้มาก่อนเลยในชีวิต...

ผมหันมองไปด้านสนามหลวง เห็นต้นมะขามยืนเรียงรายรอบสนามหลวงในความมืดสลัว ! ผมถอนหายใจ !

มันใกล้สว่างเข้ามาทุกทีแล้ว

โอ้...จะมีอะไรเศร้า...จากการสูญเสียอาจารย์ผรั่งไปชั่วนิรันดร จะมีการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ไปกว่านี้อีกไหมหนอ ? ในชีวิตของเรา

ผมพูดกับตนเองขณะนั้นว่า

"ถ้าการพักผ่อนมีจริง ขอให้อาจารย์จงสถิต ณ ที่นั้นชั่วนิรันดร"

"อาจารย์ศิลป์ พีระศรี หรือคอร์ราโด เฟโรจี เป็นครูที่ยิ่งใหญ่รอบรู้วิทยาการที่แท้จริงในศตวรรษนี้ของผมครับ"

เมื่อฟ้าสางด้านตะวันออก

"พบกันที่วัดเทพศิรินทร์เย็นนี้" ท่านกูฏพูด.

ช่วง มูลพินิจ

จิตรกร, กวี

เพี้ยน

ในชั่วโมงสอนศิลปวิจารณ์ อาจารย์ศิลป์อธิบายศิลปะแบบโรแมนติกมีภาพประกอบ เป็นภาพคนเลี้ยงแกะนำฝูงแกะบรรทุกเรือข้ามแม่น้ำ เห็นเงาเรือสงบนิ่งและยอดโบสถ์ไกลลิบ

อาจารย์บอกว่าเป็นภาพคนเลี้ยงแกะนำแกะกลับบ้านตอนเย็น ได้ยินเสียงระฆังจากโบสถ์ไกล ๆ และเขากำลัง *"เพลีย"*

ข้าพเจ้าถามว่า ภาพคนเลี้ยงแกะก้มหน้านั้นแสดงว่ากำลังเพลียมากใช่ไหมครับ

อาจารย์หัวเราะ บอกว่า *"ไม่ใช่เพลียนะนาย เพรย์ – เพรย์สวดมนต์นะนาย"*

คลังศิลป์

เมื่อข้าพเจ้าเรียนอยู่ปีที่ ๒ คณะจิตรกรรม - ประติมากรรมนั้น พบหนังสือวิเศษ คือ ศิลปะแห่งอินเดีย ที่ศูนย์วิชาการทั่วไป ท้องสนามหลวง ซึ่งประทับใจและราคาถูก และด้วยราคาซึ่งถูกมากนั้นก็ยังไม่มีปัญญาจะซื้อหาได้สำหรับคนไม่มีเงิน

ข้าพเจ้าไปหาอาจารย์ศิลป์ แจ้งความประสงค์ให้ท่านทราบ (ขอเงิน) ท่านไขเก๊ะ นับสตางค์ให้...และ *"นายซื้อแล้วเอามาให้ฉันดูด้วยนะ"*

พลัง

วันบรรจุศพอาจารย์ศิลป์ที่ฮวงซุ้ยวัดเทพศิรินทร์ฯ ข้าพเจ้ากราบหน้าฮวงซุ้ย ขอตั้งปรารถนาทำงานศิลปะตลอดชีวิต ทั้งขอวิญญาณของอาจารย์จงดลให้ข้าพเจ้ามีพลังทำงานตลอดไปและข้าพเจ้าเชื่อในพลังนี้

ศิลปปริทรรศน์

ท่านกูฏเล่า : *สมัยที่เรียนกับอาจารย์ศิลป์ ท่านได้วิจารณ์วัดพระแก้วว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ขาดความเป็นปึกแผ่นทั้งทรงและแปลน นึกจะผุดตรงไหนก็ผุด*

เราแย้งท่านว่า สถาปัตยกรรมแห่งวัดพระแก้วนั้นย่อมถูกต้องตามกาลเทศะอย่างยิ่ง เพราะกรุงเทพฯ เป็นเมืองชายเลน ย่อมเป็นที่งอกงามของยอดผักบุ้งและผักหนาม เป็นต้น เช่นเดียวกับวัดพระแก้วซึ่งแตกยอด แทงหน่อไปตามอัธยาศัยแห่งภูมิภาคนั้น

อาจารย์ศิลป์รับฟังเราในทรรศนะนี้

เกียรติยศ

ท่านกูฏเล่า : *อาจารย์ศิลป์สอนเราว่า "ไพบูลย์ เกียรติยศนั้นมีสองอย่าง...หนึ่ง เกียรติยศซึ่งให้แก่กันได้ เช่น หลวง พระ พระยา แต่อีกอย่างหนึ่งนั้นเป็นเกียรติยศอันสูง ซึ่งให้แก่กันไม่ได้ แต่ตัวเองนั้นแหละต้องให้แก่ตัวเอง"* (นาย.....ฯลฯ.....มีเกียรติยศนี้ไหม ?)

พุทธศิลป์

"บางทีฉันว่าฉันเป็นพุทธนะ" อาจารย์ศิลป์ท่านเคยพูดกับลูกศิษย์ เพราะหัวใจอาจารย์มีแต่ความงดงาม ศิลปะครองใจท่านทั้งหมด ไร้ความปรารถนาในลาภยศ สรรเสริญจอมปลอม

ศาสนาพุทธ แปลว่า ศาสนาแห่งความรู้แจ้ง มิใช่ศาสนาของพระสมณโคดม ผู้ปรารถนารู้แจ้งในธรรมชาติ คือ พุทธศาสนิกที่แท้ พระผู้รู้แจ้งได้ถึงความคิดมนุษย์จากระบบเทวะอันยุ่งยากซับซ้อนของชนชาติอารยัน มาสู่ระบบมนุษย์อย่างตรงไปตรงมา

นายช่างศิลปะมิได้ทำงานทางศาสนา เป็นศาสนบูชา เพื่อปรารถนาสวรรค์ แต่ช่างศิลปะทำงานทางศาสนาเพื่อบูชาความงาม

งานศิลปะมิได้รับใช้ศาสนาใด ๆ ทั้งสิ้น ศิลปิน คือ ผู้รับใช้ความงาม โดยผ่านงานศิลปะ

ลำพังความปลาบปลื้มเพราะศรัทธาในศาสนา สร้างงานศิลปะหาได้ไม่

พระเจ้าโปรดประทับในโบสถ์กับงานศิลปะ มิใช่กับพระสังฆราช

อิสรภาพ

อาจารย์ท่านไม่ยึดติดในรูปแบบหรือคติทางศิลปะ แต่ปรารถนาเห็นความงาม *"เป็นอิสระทางศิลปะอย่างแท้จริง"*

อย่าติดเปลือกศิลปะ วิถีแห่งกาพย์กลอนอันเรืองรองอลังการ เครื่องทรงของอักษรอันวิจิตร ผู้ที่สามารถสวมอักษรด้วยเปลือกนี้ย่อมดูตระการตา แต่อะไรเล่าซ่อนอยู่ในเปลือกนั้น

วิถีรูปมายาของคติทางศิลปะชนิดต่าง ๆ คือเปลือกนอก แต่อะไรเล่าซ่อน

อยู่ในเปลือกนั้น อาจารย์ท่านไม่สนใจรูปแบบคติทางศิลปะหรือเปลือก แต่ท่านสนใจ *"อะไร"* ที่ซ่อนอยู่ในงานนั้น

รูปแบบศิลปะ คือกระแสความนิยม อย่าหมกมุ่นกับกระแสความนิยมจนเกินไป เพราะถึงแม้ไม่ปรารถนาจะอยู่ในเส้นทางของมหาชน แต่เมื่อตกอยู่ในขบวนแห่ การก้าวย่างก็ขาดอิสรภาพ

นายช่างศิลปะที่แท้จริง ย่อมมีอิสระในการแสดงออก เพราะมีศิลปะคุมประพฤติอยู่แล้ว

มีอะไร

อาจารย์ศิลป์ ท่านสอนศิลปวิจารณ์อธิบายให้เข้าใจอย่างซาบซึ้ง แต่สัมผัสศิลปะอีกระดับหนึ่งที่ไม่สามารถพูดให้รู้สึกได้ ท่านบอกได้แต่เพียงว่า *"งานเขามีอะไรนะนาย"*

ศิลปะระดับลึกทางใจอธิบายไม่ได้ ต้องรู้สึกด้วยตนเองโดยการศึกษาต่อเนื่องตามขั้นตอน จะเพียรอธิบายถึงรสชาติตอนธาตุเคลื่อนว่า สุขารมณ์ได้อย่างไรกับผู้เยาว์ที่ยังไร้น้ำอสุจิ

อัตตาเปรียบเทียบ

อาจารย์โกรธ เมื่อใครชมท่านว่าเก่งเหมือน *ไมเคิลแอนเจโล* ท่านบอกว่า *"ฉันเป็นฉัน นายศิลป์ พีระศรี ไม่ใช่ไมเคิลแอนเจโล"* พระเจ้าบอกว่า *"เราเป็นซึ่งเราเป็น"* คติพุทธว่า อย่าคิดว่าตัวเองสูงกว่าเขา อย่าคิดว่าตัวเองต่ำกว่าเขา อย่าคิดว่าตัวเองเสมอเขา.

ผู้มีอัตตาเบ่งบาน ทำงานศิลปะไม่ได้ เพราะคิดว่าถ้าทำไม่ได้ดีกว่าเขา ก็อย่าทำดีกว่า ถ้ามนุษย์ไม่สืบพันธุ์เพราะเกรงว่าสู้เขาไม่ได้ มนุษย์ก็สูญพันธุ์ ช่างศิลปะไม่ทำงาน ก็ขาดผู้สืบศิลปะ ศิลปะก็สูญพันธุ์

พลังงานในศิลปะ

มีคนว่าการแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติที่ท่านเป็นผู้ริเริ่มว่า เป็นเพียงพลังงานเทียมเพราะหวังเหรียญรางวัล มิใช่ปรารถนาบริสุทธิ์ในการทำงานศิลปะที่แท้จริง

ถ้าไร้พลังงานแท้ ก็ต้องปลุกเร้าด้วยพลังงานเทียม เพื่อคุ้ยพลังงานแท้ที่ตกตะกอนให้ทะลักออกมา

อาจารย์ศิลป์ ท่านทำสำเร็จ เกิดศิลปินที่ทรงคุณค่าทางศิลปะมากมาย

ศิลปะ คือ ปรากฏการณ์หนึ่งของมนุษย์ที่งดงาม เราต้องยกระดับให้สูงขึ้น ถ้ารู้คุณ ความโลภ คือ ปรากฏการณ์หนึ่งที่อัปลักษณ์ของมนุษย์ เราต้องช่วยกันลดระดับลง ถ้าเห็นโทษ

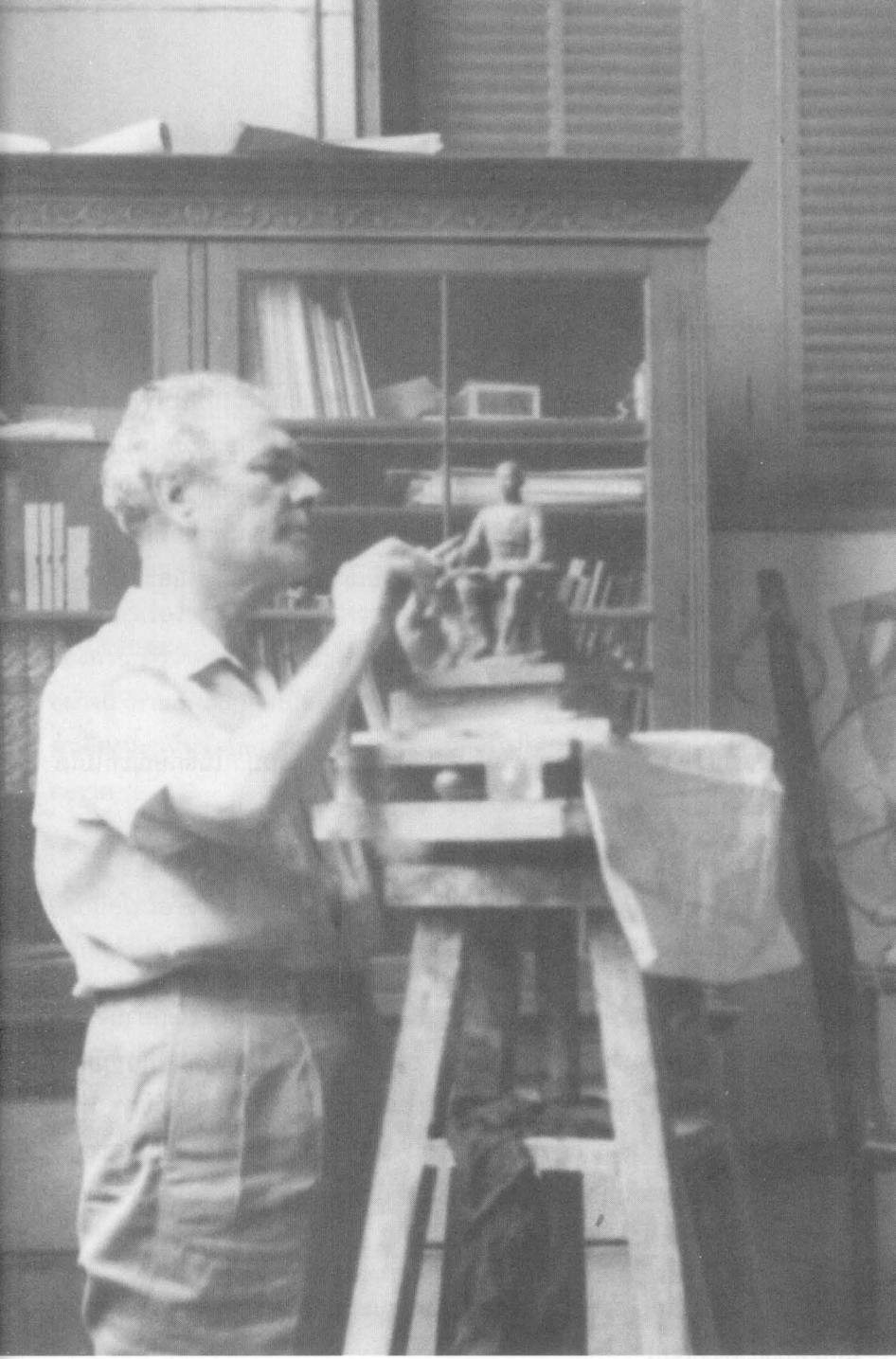

อาจารย์ศิลป์ขณะกำลังปั้นแบบร่างพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายในห้องทำงานชั้นใน

แนบ โสตถิพันธุ์

จิตรกร, นักดนตรี

อยุธยารำลึก

เมื่อผมอยู่มหาวิทยาลัยปี ๑ มีการศึกษานอกสถานที่ที่โบราณสถานอยุธยา วันนั้นผมก็ยังไม่สร่างเมา แต่ก็ต้องร่วมเดินทางไปศึกษาด้วย คนอื่น ๆ คงจะได้รับความรู้กันเต็มที่ แต่ผมต้องพาตัวเองหลบไปนอนตามซอกกำแพงเจดีย์ และหลับไปไม่รู้เรื่อง เพื่อน ๆ เล่าให้ฟังภายหลังว่า ท่านพานักศึกษาเดินดูโบราณสถาน มาพบผมนอนหลับไหลอยู่ ท่านเลยเอาเท้าเขี่ยตัวผม และหันไปพูดกับนักศึกษาที่มาวันนั้นว่า

"เขาตายหรือยัง"

พอวันรุ่งขึ้น เมื่อผมพบท่าน ท่านก็ทำหน้าตาล้อผม ในลักษณะที่ไม่ได้แฝงอารมณ์ขันไว้ด้วย

IMPRESSIONISM

วันหนึ่งในตอนเย็นเมื่อกลับจากการเขียนสีน้ำมันข้างนอก ผมก็มานั่งซ่อมบางส่วนของภาพที่เสียหายระหว่างเดินทางกลับ เพราะสียังไม่แห้ง อาจารย์มักจะเป็นห่วงนักศึกษาที่ทำงานตอนใกล้ค่ำ ซึ่งมองไม่ค่อยเห็น จะทำให้เสียสายตา ท่านเดินผ่านมาทางผมในชุดสีกากีตัวโปรดของท่าน พอดีขากางเกงของท่านเฉียดมาถูกขอบจานสีของผม ผมรีบเอาผ้าชุบน้ำมันเช็ดสีที่เปื้อนให้ท่าน แต่ยังไม่ทันเช็ดหมด ท่านก็พูดขึ้นด้วยอารมณ์แจ่มใสว่า

"พอแล้วอิมเพรสชั่นนิสม์ดี" (ลักษณะงานจิตรกรรมที่ผมทำวันนั้นเป็นแบบ Impressionism)

ศาลศิลป์ พีระศรี

ตอนเรียนอยู่ปี ๒ ก็มีเรื่องราวตามประสาวัยหนุ่ม คือดื่มสุรากับเพื่อน ๆ และรุ่นพี่ จนเกิดเรื่องเกิดราวกับต่างคณะในมหาวิทยาลัย เขาฟ้องมาที่คณะจิตรกรรมฯ ก็เลยต้องขึ้นศาลอาจารย์ศิลป์

ในห้องทำงานของท่าน อาจารย์ศิลป์ เป็นประธาน มี*อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ, อาจารย์ชลูด นิ่มเสมอ, อาจารย์สันต์ สารากรบริรักษ์* เป็นคณะลูกขุน ผลการพิจารณาออกมาว่าให้ทำทัณฑ์บน ก็หมายความว่า ถ้าทำผิดอีกก็จะถูกลงโทษถึงขั้นชื่อออกจากความเป็นนักศึกษา

จำเลยสังเกตดูตาประธานแล้ว เราไม่ได้กลัวอะไรหรอกเรื่องทำทัณฑ์บน ไม่ได้กลัวเรื่องจะถูกไล่ออก เพราะอาจารย์ศิลป์ท่านไม่ไล่ใครออกหรอก ดูแววตาของท่าน ก็รู้ว่าท่านคงรำคาญไอ้พวกลูกศิษย์ลูกดื้ออย่างผม คือท่านคงรำคาญเรื่องอย่างนี้ ท่านก็พูด ๆ ให้มันจบ ๆ ไป พูดรวม ๆ พูดแบบปกป้องนะ เรารู้เลย คือลำเอียงน่ะ เห็นชัดเลย แต่จริง ๆ แล้ว ผมก็ใช้ไม่ได้ เป็นนักศึกษาแล้วมาเมาสุราอาละวาด

พอศาลพิพากษาเสร็จ คณะลูกขุนท่านก็ออกไปเหลือแต่อาจารย์ศิลป์ ผมก็ยกมือไหว้อาจารย์ บอกว่าปิดเทอมใหญ่นี้ ผมขอลาบวชที่บ้านสงขลา อาจารย์ศิลป์ก็ทำท่ายักไหล่ ทำแอ็คชั่นนิดหน่อยแล้วก็พูดว่า

"นาย บวชพระน่ะ เขาไม่ให้กินเหล้านะนาย..." นี่คือเสียงของท่าน ที่ผมได้ยินเป็นครั้งสุดท้าย

ตอนบวชอยู่ที่ระโนด *ช่วง มูลพินิจ* ก็โทรเลขบอกไปว่า

อาจารย์ศิลป์ ตายแล้ว ! เป็นมะเร็งลำไส้ใหญ่

ตอนบวชก็เคยตั้งใจจะมาหาอาจารย์ แต่ก็มาไม่ทัน ผมรู้สึกขึ้นมาทันทีว่าผมได้สูญเสียพ่อผู้มากด้วยพระคุณและเปี่ยมด้วยการุณย์ไปแล้ว...

บุญส่ง นุชน้อมบุญ

ประติมากร (กรมศิลปากร)

หลวงวิศาลฯ - อาจารย์ศิลป์

อาจารย์ศิลป์ ท่านบรรจุวิชาสถาปัตยกรรมไทยไว้ในหลักสูตรของคณะจิตรกรรม - ประติมากรรมด้วย ทั้งปี ๑, ๒, ๓ โดยอาจารย์ศิลป์ได้ไปขอร้องท่านอาจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม ผู้เชี่ยวชาญทางสถาปัตยกรรมไทย ลูกศิษย์เอกของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ มาเป็นผู้สอนถ่ายทอดวิชา ในอาทิตย์หนึ่งจะมีชั่วโมงสถาปัตยกรรมไทย ๓ ชั่วโมง

ปรากฏว่ามีนักศึกษาสนใจอยากเรียนน้อยมาก มักจะหนีไปปั้นหรือเขียนรูป ทำอย่างอื่นเสียหมด (อาจจะเป็นเพราะไม่ถนัดทางด้านเขียนแบบและไม่ชอบก็ได้ เพราะถ้าชอบหรือถนัดคงจะเรียนคณะสถาปัตยกรรมไทย) จะเหลืออยู่เรียนกับท่านอาจารย์หลวงวิศาลไม่กี่คน

มีอยู่คราวหนึ่งในฤดูหนาว นักศึกษารุ่นผมและรุ่นพี่หนีออกไปเตะฟุตบอลแก้หนาวกันที่สนามหลวง แต่ผมไม่ได้ไปด้วย *อาจารย์หลวง* (เราเรียกกันอย่างนั้น) ท่านมาไม่เห็นนักศึกษาก็บ่นว่า *"ข้าพเจ้าจะต้องไปบอกนายเฟโรจี"* ว่าแล้วท่านก็หอบสังขารชราภาพเดินลงบันไดไปที่ตึกห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์

สักครู่ อาจารย์ศิลป์ก็ขึ้นมาบนห้อง เจอผมกับเพื่อน ๒ - ๓ คน ท่านก็เอ็ดเอาเสียงดังลั่น ด่าฝากไว้เลย

"ทำไมเขาไม่ชอบเรียน แล้วเขาจะเขียนโบสถ์เขียนวัดกันถูกได้ยังไง"

ไอ้ผมก็แก้ตัวแทนเพื่อน ๆ ว่า

"โต๊ะพวกผมมันไม่ได้ฉากครับอาจารย์..." โต๊ะเรียนของพวกเรามีลักษณะเป็นโต๊ะนั่งฟังเลคเชอร์มีช่องไว้ใส่ของอยู่ด้านล่าง และเราใช้สำหรับเขียนหนังสือ

กับสเก็ตช์ออกแบบอะไรต่าง ๆ ไม่ใช่โต๊ะเขียนแบบ เช่น คณะสถาปัตยกรรมหรือมัณฑนศิลป์

พอท่านฟังผมแก้ตัวแทนเพื่อนจบ ท่านก็เดินออกไปจากห้อง ประเดี๋ยวเดียวช่างไม้ก็ขนไม้ขึ้นมาจัดแจงทำโต๊ะทุกตัวให้ได้ฉากโดยต่อไม้ยื่นออกมา ไม่นานทุกอย่างก็เสร็จ แล้วอาจารย์ศิลป์ได้ให้ผมไปตามพวกนักศึกษาที่หนีไปเตะฟุตบอลที่สนามหลวงให้มาเข้าห้องเรียน

เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้ว อาจารย์ศิลป์ก็เดินประคองโอบหลังท่านอาจารย์หลวงฯ ออกมาจากห้องทำงานของท่าน พาเดินมาที่ตึกคณะจิตรกรรมฯ ขึ้นบันไดมาที่ห้องของพวกเรา ผมยังเห็นน้ำตาอาจารย์หลวงไหลเป็นทางอยู่เลย บาปกรรมแท้ ๆ เลยพวกเรา

ตอนหลัง พวกเราเลยตั้งใจเรียน จนได้ความรู้ทางสถาปัตยกรรมไทยกันไว้มากบ้างน้อยบ้างตามความสนใจจากอาจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม ผู้ล่วงลับไปแล้วเมื่อปี ๒๕๒๕ ภายหลังมรณกรรมของอาจารย์ศิลป์ถึง ๒๐ ปี.

ปฐม พัวพันธุ์สกุล
นักวิชาการ, อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มิติที่ ๔ ของลูกศิษย์

ขณะที่อาจารย์ฝรั่งกำลังสอนการวิจารณ์งานศิลปะ โดยใช้หนังสือประกอบเพื่อให้พวกเราดูภาพนั้น อาจารย์จะคอยจ้องแต่ละคนไปด้วย

"นายยังไม่เข้าใจ เอาใหม่" หลังจากที่เห็นเราตาลอย

ค่ำหนึ่ง ที่โต๊ะร้านโกหน้าประตูวิเศษไชยศรี มีการถกกันเรื่องมิติที่ ๔ ในงานจิตรกรรม ฟังจากหลายความเห็นแล้วก็ยังสรุปไม่ได้ จึงเลี่ยงออกมา กลับเข้าไปในโรงเรียน เห็นห้องอาจารย์ฝรั่งยังเปิดอยู่ เราเข้าไปโดยไม่ได้เคาะบังตา อาจารย์หยุดพิมพ์หนังสือเหลือบมองมาที่เรา

"เอาอะไรนาย ?"

เราถามอาจารย์ถึงเรื่องที่ค้างมาจากร้านโก อาจารย์หยิบกลักเล็ก ๆ อันหนึ่งมาชี้ให้ดูส่วนกว้าง ส่วนยาว และส่วนลึกที่เป็น ๓ มิติ เสร็จแล้วอาจารย์ก็หมุนกลัก

"นี่ไงนาย มิติที่สี่"

อีกค่ำหนึ่ง เราเปิดบังตาเข้าไปโดยไม่ได้เคาะอีกตามเคย อาจารย์หยุดพิมพ์แล้วเงยหน้ามาถามประโยคเดิม

"เอาอะไรนาย ?"

คราวนี้ หลังจากเราแจ้งความประสงค์แล้ว อาจารย์เดินไปไขกุญแจเซฟหลังห้อง หยิบซองมาเปิดแล้วนับใกล้ ๆ ตา

"เอาเท่าไหร่นาย ?"

อาจารย์ศิลป์สละเวลาถ่ายรูป เพื่อนำไปลงในหนังสือไหว้ครู-รับน้องใหม่ ภายในห้องทำงานชั้นนอก

ประยูร สุขพัทธี

ประติมากร, อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคภาคพายัพ (มหาวิทยาลัยราชมงคลล้านนา วิทยาเขตภาคพายัพ)

ความสุขของอาจารย์

เมื่ออาจารย์ศิลป์ พีระศรี ตรวจงานนักศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๐๔ เรียบร้อย ก็เข้าโรงพยาบาล ตอนนั้นผมเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๒ คณะจิตรกรรม-ประติมากรรม

การเรียนในรุ่นผมรู้สึกขยันขันแข็งกันดี การทำงานศิลปะเป็นไปในลักษณะแข่งขันกัน แต่ไม่ได้หมายถึงการชิงดีชิงเด่นกัน และในงานประติมากรรมเช่นกัน ต่างก็มีกำลังใจที่จะทำงานให้ดีที่สุด มีอยู่ครั้งหนึ่งเมื่อปลายปี ๒๕๐๔ เมื่อท่านเข้ามาตรวจงานประติมากรรม Figure ในห้องผม ซึ่งในครั้งนั้นงานของผมจะมีขนาดใหญ่กว่าทุกครั้งที่ผ่านมา เมื่อท่านมาถึง งานของผมซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าที่กำหนดให้ ท่านก็หันมาตบไหล่พร้อมกับพิจารณาดูงานด้วยอาการยินดี พร้อมกับพูดว่า

“เล็กไปนาย”

ผมรู้สึกไม่แน่ใจว่าที่ท่านพูดนั้น หมายความว่าเล็กไปจริง ๆ หรือท่านพูดล้อเล่น ท่านโยกตัวพร้อมกับยิ้มในลักษณะอาการที่ท่านไม่คาดฝัน ผมรู้สึกว่าท่านพอใจในผลงานชิ้นนั้นของผมมาก และผมเองก็ตื่นเต้นกับงานชิ้นนั้นมากเช่นกัน เพราะผมได้คะแนน ๑๐๐ เต็ม *อาจารย์ไพฑูรย์, อาจารย์ชลูด, อาจารย์อนิก* และ *อาจารย์เสวต* บอกว่าท่านไม่เคยให้ใคร ๑๐๐ คะแนน ซึ่งทำให้ผมและเพื่อน ๆ มีกำลังใจทำงานกันมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของความตื่นเต้นในเรื่องที่ดี

ความทุกข์ของอาจารย์

มีเหตุการณ์ตื่นเต้นบางอย่างที่เกือบจะเรียกได้ว่าตรงข้ามกับเรื่องที่เล่า

ข้างต้น วันหนึ่งเมื่อถึงชั่วโมงวิชา Research ศิลปะไทยแบบประเพณี โดย*อาจารย์สุวรรณี*จะพาไปเขียนหน้าพระพุทธรูปเชียงแสน ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขณะนั้นยังมีผมและเพื่อนอีก ๒ คนตกค้างอยู่ เพราะยังเตรียมกระดานไม่เสร็จ หนึ่งในสองคนคิดทุ่นแรงไปหยิบเอาแผ่นการ์ดที่อาจารย์ศิลป์สเก็ตช์หน้าพระพุทธรูปไว้มานั่งลอก บังเอิญท่านเดินขึ้นมาข้างบนและเห็นเข้า ท่านโกรธมาก เดินตรงมาที่เพื่อนผมคนนั้น ผมได้ยินท่านพูดด้วยน้ำเสียงที่ฟังแล้วเกิดความรู้สึกอึดอัดใจสงสารท่าน ในเวลาเดียวกันก็ตกใจกลัวท่านมาก ไม่อยากให้เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีกเลย มันไม่สบายใจไปอีกนานแสนนาน

“นายเป็นคนไทย ฉันเป็นฝรั่ง ทำไมนายมาลอกงานที่ฝรั่งเป็นคนเขียน”

ผมเองได้ยินเพียงเท่านี้ หัวใจก็ตกไปกองอยู่ที่ตาตุ่มแล้ว ผมรีบเดินทางไปพิพิธภัณฑ์ทันที และไม่รู้ว่าเพื่อนคนนั้นจะแก้ปัญหาได้อย่างไร ผมยังจำประกายแววตาแห่งความโกรธของท่านที่น่ากลัวมากมาจนทุกวันนี้ และแววตาของท่านที่ฉายประกายแห่งความสุข เมื่อเห็นนักศึกษาทำงานก็ยังไม่มีอะไรมาทำให้ผมลืมได้.

ปรีชา คงภักดี

ประติมากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว

เรื่องราวของอาจารย์ศิลป์และสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านทำไว้ ผมคิดว่ามันส่งผลกระทบไปในสังคมมากมาย อย่างเช่นผมจะยกตัวอย่างหนึ่งที่มีผลกระทบไปในทางหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ที่เพิ่งออกข่าวไปไม่นานนี้ (เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑) เกี่ยวกับคำพูดของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ในคอลัมน์ของ*เปลวสีเงิน* เขาพูดว่า *"ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว"* ซึ่งเป็นคำพูดของอาจารย์ศิลป์ที่ท่านได้พูดไว้กับลูกศิษย์ลูกหา แล้วเขาก็เก็บเอามาเป็นข้อมูลสอนคนในทางการเมือง หมายความว่าให้ทุกคนคิดเสมอว่าชีวิตนี้มันสั้น เราควรจะทำแต่คุณงามความดี นี่คือคำพูดของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งคนเขียนเขาระบุชื่อของอาจารย์ลงไปด้วยในคอลัมน์นั้น คำพูดอย่างนี้เราคิดว่ามันผ่านมานานแล้วนะ ๖๐ กว่าปีมาแล้ว แต่มันก็ยังเป็นคำพูดที่มีความหมายอยู่ แล้วเราก็อยากขอบคุณเปลวสีเงินเขาด้วยที่เอาคำพูดนี้กลับมาอ้างอีก แม้เวลามันจะผ่านมานานแล้ว

คุณย่าโม

ผมอยากจะพูดถึงคุณค่าของผลงานศิลปะที่ไม่ได้ถูกบังคับให้ทำ ผลงานที่อาจารย์ศิลป์ทำโดยอิสระไม่ได้ถูกกดดัน ไม่มีคำสั่งจากเจ้านายว่าน่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ผลงานชิ้นนั้นก็คือ *คุณย่าโม* ซึ่งมีลักษณะฟรีสไตล์หลุดออกมาจากจิตวิญญาณของท่านจริง ๆ มันน่าสนใจว่าท่านทำได้อย่างไร ในเมื่อท่านเป็นฝรั่งแล้วใช้จิตวิญญาณของความเป็นฝรั่งมาสร้างแคแรคเตอร์ของคุณย่าโมให้เป็นนักรบ ถามว่าลักษณะของคุณย่าโมคืออะไร คุณย่าโมมีแคแรคเตอร์ที่ไม่ใช่นักรบจริง ๆ แต่เมื่ออยู่ในภาวะจำเป็นก็ต้องหยิบดาบขึ้นต่อสู้กับข้าศึก ยืนท้าทาย ปกป้องคุ้ม

บ้านคุ้มเมือง แล้วก็พร้อมที่จะปรายตาดู ในลักษณะของผู้หญิงที่เป็นลูกครึ่งลาว เขมร ไทย สิ่งเหล่านี้ปนเปกันอยู่ในเนื้อหา แล้วท่านก็หยิบเอาฟอร์ม แคแรคเตอร์นั้นมาสร้างเป็นแบบไทย ๆ ให้คุณย่าโมเป็นนักสู้ไม่ใช่นักรบ คุณย่าโมจะยืนเท้าสะเอวด้วยความสมาร์ท มือหนึ่งเกี่ยวดาบด้วยนิ้วก้อยกับนิ้วนาง สองนิ้วนะ ไม่ใช่จับดาบ บุคลิกท้าทายเหมือนคาวบอยที่จ้องจะชักปืน เป็นแอ็คชั่นของตะวันตกที่อาจารย์ศิลป์เอามาใช้กับผู้หญิงไทยที่มือจับดาบ แล้วทำท่าเหมือนจะบอกว่า *"เฮ้ย ! เอ็งอย่าเล่นกับข้านะ ข้าเอาจริงนะ"* มันเป็นแคแรคเตอร์ของรูปปั้นคุณย่าโม ซึ่งมีอยู่ชิ้นเดียวเท่านั้นในประเทศไทยที่ท่านมีอิสระในการทำงาน โดยที่ไม่มีใครมาบังคับ ท่านสร้างแคแรคเตอร์นี้เป็นเพชรเม็ดหนึ่งในประเทศไทย หนึ่งเดียวจริง ๆ นอกนั้นจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของผู้มีอำนาจเบื้องบนที่จะกำหนดว่าต้องมีบุคลิกอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นการทำงานแบบแห้ง ๆ หน่อย ผมมีความรู้สึกอย่างนั้น อนุสาวรีย์ย่าโมนี้ *พระเทวาภินิมิต* ท่านเป็นคนดีไซน์ฐาน แล้วมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันกับ*สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ* ว่าให้อาจารย์ศิลป์ท่านทำเถอะอนุสาวรีย์ พอท่านทำอย่างมีเสรีภาพเนี่ย เราเห็นได้เลย

ผลงานประติมากรรมที่มีคุณค่าของอาจารย์ศิลป์มีอยู่มากมายหลายชิ้น อย่างคุณย่าโมนี่ยืนอยู่มานาน เก่าแก่ถึง ๗๗ ปี ผมขึ้นไปล้างมาเมื่อไม่นานนี้ เห็นว่าโลหะกรอบ ชำรุดหมดแล้ว ผมก็พยายามพูดนำเสนอเพื่อให้ทางราชการเขาหันมาสนใจ สุดท้ายทางจังหวัดเขาก็ให้กรมมาซ่อม น่าเสียดายที่คนในบ้านเมืองนี้ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของผลงานศิลปะซึ่งเป็นเพชรเม็ดงามของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี เราไม่ได้หลงอาจารย์ศิลป์นะ แต่เราเห็นคุณค่าในผลงานของท่าน เราไม่ได้หวังอะไร แค่อยากจะให้ผู้ใหญ่ในบ้านในเมืองได้รับรู้ว่านี่คือคุณค่าของงานศิลปะอย่างในต่างประเทศ อนุสาวรีย์เทพีเสรีภาพเขาใช้หลักการอย่างไร ของเมืองไทยเราทำอย่างไร อยากให้เอาใจใส่และช่วยกันดูแล

ศึกษางานจากช่างหล่อ

อาจารย์ศิลป์ท่านเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนนะ ท่านเห็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ท่านบอกว่าเมืองไทยก็หล่อได้ ทีนี้หล่อได้อย่างไร ท่านก็ไปศึกษาพระพุทธรูป

ขนาดใหญ่ในพิพิธภัณฑ์ พระประธานองค์ใหญ่เลยเป็นทองเหลือง ท่านอยากรู้ว่าหล่ออย่างไร ท่านไปเอาคนจากบ้านช่างหล่อมาเป็นครูสอนท่าน ช่วยแนะนำให้การศึกษา ให้ความรู้แก่ท่าน นี่คือคนที่มาจากอิตาลีแล้วไม่หยิ่งยะโส ท่านยังอ่อนน้อมถ่อมตนต่อฝีมือของคนตะวันออกหรือคนในเมืองไทย ท่านยังไปขอความรู้จากเขา

พระปฐมเจดีย์กับเจดีย์ชเวดากอง

อาจารย์ศิลป์ท่านจะยกตัวอย่างสุนทรียภาพในบางเรื่อง เช่น *พระปฐมเจดีย์* ที่นครปฐม กับ*เจดีย์ชเวดากอง*ของพม่า มีข้อแตกต่างและมุมมองต่างกันอย่างไร คือของนครปฐมท่านบอกว่ามันเป็นประติมากรรม แต่ชเวดากองเป็นงาน Decorate ท่านสอนให้เปรียบเทียบ ไม่มีอะไรดีกว่าอะไร แต่มันคนละสาระคนละเนื้อหากัน ฉะนั้นอะไรที่มันให้จิตวิญญาณที่มีข้อแตกต่างกัน ตรงนี้เป็นสิ่งที่อาจารย์ศิลป์ท่านเพียรพยายามที่จะชี้นำให้เราเข้าใจในงานศิลปะ ไม่ใช่ว่าพอเห็นว่าตกแต่งสวยก็เออ ! อันนี้สวย นครปฐมไม่มีอะไร ความจริงแล้วมันเป็นเรื่องของจิตวิญญาณทางด้านงานประติมากรรมที่มีข้อแตกต่างกันว่า อันนี้เป็น Decorate อันนี้เป็นประติมากรรม ทั้ง ๆ ที่มันเป็นเจดีย์เหมือนกัน ท่านชี้ให้เราเห็น

คนไหนหน้าโง่ที่สุด

เวลาท่านสอนหรือชี้แนะอะไรเรา มันก็จะไม่เข้าใจคมชัดเสียทีเดียว เพราะภาษาพูดของอาจารย์กับเรามันไม่ค่อยเข้าใจกัน มาเข้าใจกันที่หลังตอนมาฟัง*อาจารย์ น. ณ ปากน้ำ* มาพูดให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง เกี่ยวกับเรื่องภาพเขียนรูปผู้พิพากษาหน้าโง่ เป็นการแยกแยะว่าคนหน้าตาอย่างนี้ไม่เหมาะสมเป็นผู้พิพากษาเพราะหน้าตาหน้าโง่ เป็นงาน Drawing ของศิลปินคนหนึ่ง เป็นรูปกลุ่มผู้พิพากษาเดินลงมาจากศาลแล้วมีผู้พิพากษาหน้าโง่ อาจารย์ศิลป์ก็ชี้ให้ดูว่า รู้ไหมว่าคนไหนหน้าโง่ที่สุดในนี้แล้วไม่เหมาะสมจะเป็นผู้พิพากษา นี่เป็นวิธีการเปรียบเทียบงานศิลปะ อาจารย์

ศิลป์ชี้ให้เห็นถึงการสร้างสรรค์ศิลปะว่า หน้าโง่ ๆ อย่างนี้จะไปเป็นผู้พิพากษาตัดสินชี้ขาดได้อย่างไร เขียนอย่างนี้ได้อย่างไร ท่านจะมีวิธีเปรียบเทียบทั้งงานประติมากรรม งาน Drawing และงาน Painting

ไม่พอ

สิ่งที่ผมจดจำได้เวลาท่านติงานของลูกศิษย์หลายคนท่านจะบอกว่า *"ไม่พอ"* ทีนี้คำว่าไม่พอคืออะไร ครั้งหนึ่งเราไปเขียนรูปทะเลที่ประจวบฯ เราก็เขียนท้องฟ้า น้ำทะเล แล้วก็หาดทราย แบ่งออกมาเป็น ๓ ส่วน และมีไม้หลักปักอยู่ตรงกลาง เสร็จแล้วเราก็เอาส่งให้อาจารย์ศิลป์ ท่านก็บอกว่า *"ไม่พอ"* คือมันขาดเนื้อหาทุกอย่างหมดเลย ท้องฟ้ามันก็ดูรู้แล้วว่าเป็นท้องฟ้า มีน้ำทะเลเป็นเส้นตรงแล้วก็มีหาดทราย ไอ้เราตอนนั้นก็คิดว่ามันเป็นเรื่องสมัยใหม่เหลือเกิน แต่ผลปรากฏว่ามันไม่พอ คือหมายความว่า อารมณ์ของงานศิลปะในเรื่องเกี่ยวกับท้องฟ้าเนี่ย นกมันบินเข้าไปไม่ได้ น้ำของเราปลาก็ว่ายไม่ได้ มันเหมือนกระดาษทาสี มันต้องมีอะไรที่ลึกไปกว่านี้ อย่าคิดอะไรแค่ผิวเผินหรืออย่าให้มันตื้นนัก แต่แกไม่พูดคำนี้ แกจะพูดว่ามันไม่พอ อย่างเราตอนนั้นคิดน้อยไป นี่เป็นสิ่งที่เราได้เคยประสบมาจากอาจารย์

เป็นตัวของตัวเอง

เมื่อก่อนเรานั่งเรียนกันในห้องตรงที่เป็นพิพิธภัณฑ์ฯ ของอาจารย์ศิลป์ในปัจจุบันนี้ เราก็ชื่นชมงานคนโน้นคนนี้ อย่าง *น. ณ ปากน้ำ, สันต์ สารากรบริรักษ์, ดำรง วงศ์อุปราช* แกก็ไม่อยากให้เราไปชื่นชมหรือหลงงานคนอื่นมาก อยากให้เราเป็นตัวของตัวเอง เวลาเราเดินเข้าไปขอคำอธิบายอะไรจากแก แกก็พูดให้เราฟัง แต่เราก็ฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง ภาษาอังกฤษเราก็ไม่ค่อยดี แกพูดภาษาไทยสำเนียงมันก็ไม่ชัด เราก็ฟังได้คร่าว ๆ เท่าที่ได้

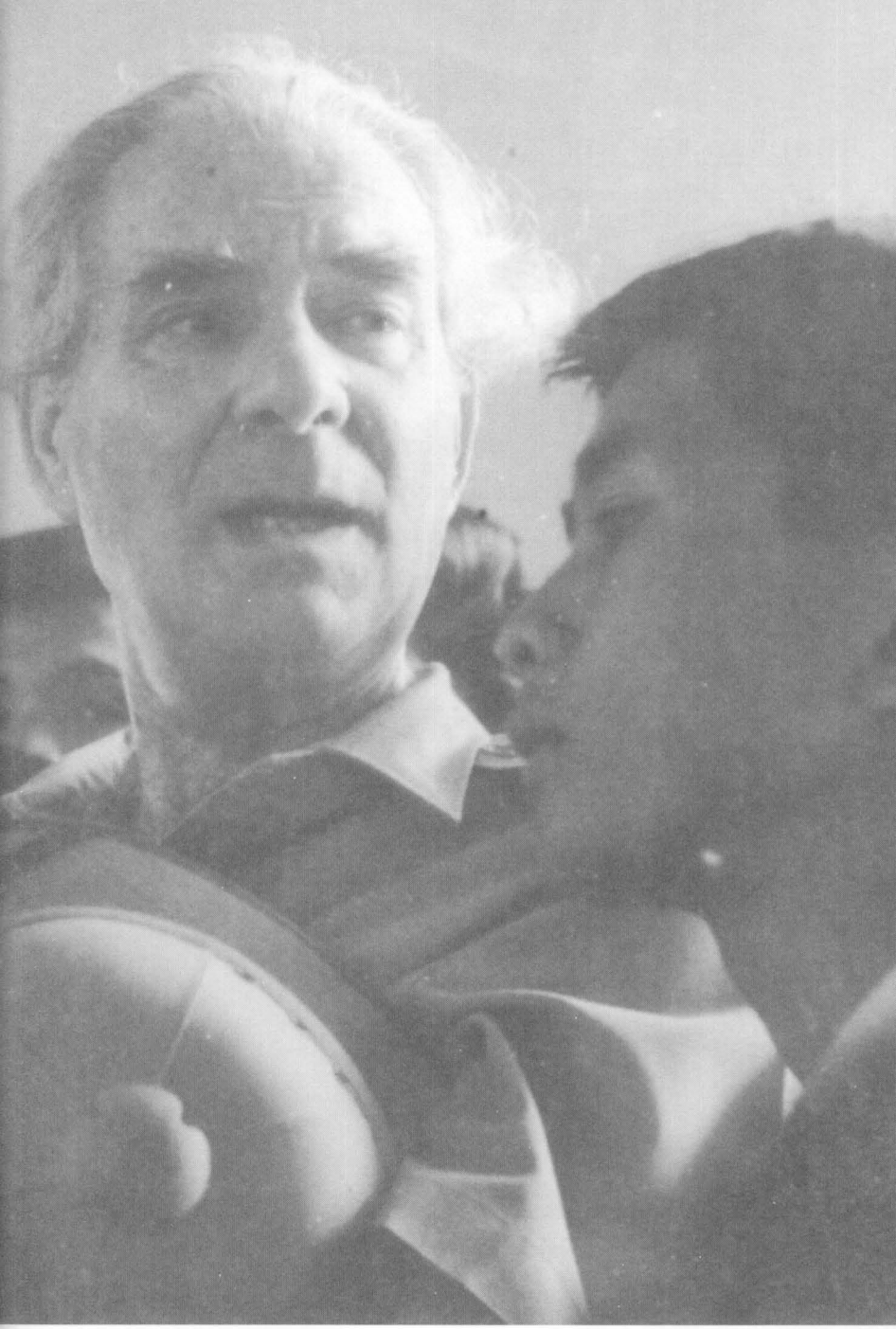

อาจารย์ศิลป์กำลังสอนนักศึกษา

แหลมสิงห์ ดิษฐพันธุ์

ประติมากร, เจ้าของโรงหล่อแหลมสิงห์

ศูนย์คะแนน

ผมเป็นลูกศิษย์ปลายแถว แต่อาจารย์ก็รักและเมตตาพวกเราเสมอกันทุกรุ่น ผมออกจะเกรง ๆ ท่านขณะที่ท่านสอน อาจจะเป็นเพราะผมเด็กมากในตอนนั้น ผมเคยทำ Painting สีน้ำส่งอาจารย์ได้คะแนน ๐ ซึ่งขณะนั้นเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๑ อาจารย์บอกผมว่า นายอยากเป็น Artist มากนักหรือ ที่นายเขียนรูปส่งมา นายไม่อยากได้คะแนนหรือ ผมประทับใจ และประทับใจไปจนกว่าจะตาย

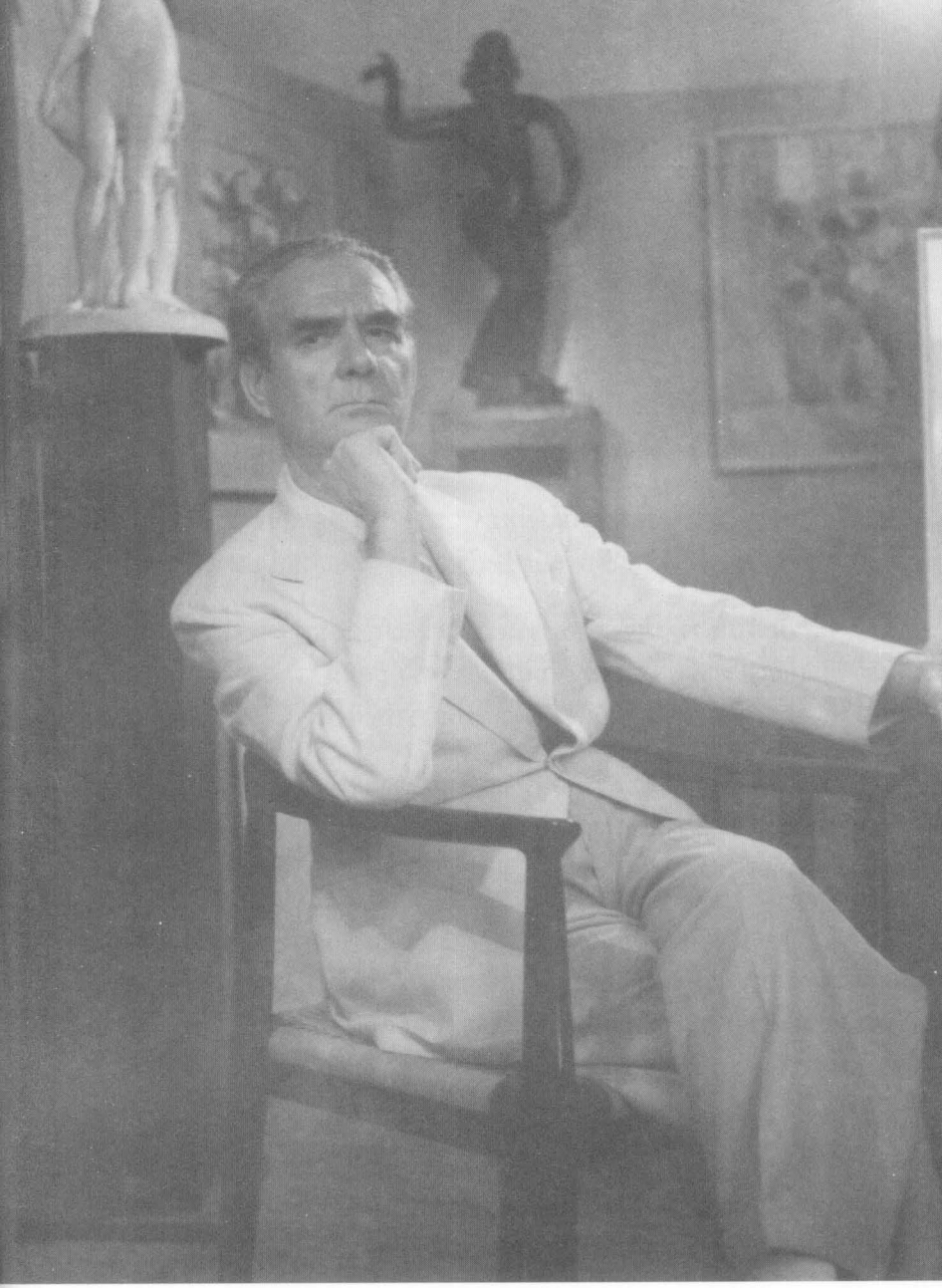

อาจารย์ศิลป์สละเวลาถ่ายรูป เพื่อให้นักศึกษานำไปลงในหนังสือไหว้ครู-รับน้องใหม่ ภายในห้องทำงานชั้นนอก

อดุลย์พันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา

จิตรกร

ไปบวช

"ผมอยากกลับบ้านไปบวชครับ" แนบ โสตถิพันธุ์ บอกอาจารย์ฝรั่งด้วยทีท่าอึกอักในห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์

"อ๋อ ! นายจะเอาค่ารถเท่าไหร่ ?" อาจารย์รู้ใจลูกศิษย์เสมอ ให้เงินพร้อมกับตบไหล่ด้วยความดีใจที่ลูกศิษย์ของท่านใช้เวลาปิดเทอมใหญ่ไปบวชให้พ่อแม่

"ไหน นายว่าจะไปบวช" อาจารย์ถามพร้อมกับมองกราดพวกเรา *แนบ, อดุลย์ พันธุ์, แหลมสิงห์ ดิษฐพันธุ์, ปฐม พัวพันธุ์สกุล, ช่วง มูลพินิจ* ด้วยสายตาที่โกรธและนึกไม่ถึง พวกเรานั่งล้อมโต๊ะใหญ่ในห้องทำงานของอาจารย์ ซึ่งพร้อมที่จะเป็นโต๊ะเรียนด้วย

อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ เป็นผู้บอกเหตุการณ์เรื่องเมื่อคืน สรุปได้ว่าทั้งหมดกินเหล้าและเมาอาละวาดในมหาวิทยาลัย และน่าจะมีการภาคทัณฑ์ด้วย พวกเราได้แต่นั่งสบตากันด้วยความวิตก

"พวกนายทีหลังกินเหล้าแล้วอย่าทำแบบนี้นะ" อาจารย์อบรมด้วยสีหน้าที่สลดในความประพฤติของลูกศิษย์ พวกเราออกมายืนเศร้าสิ้นฤทธิ์อยู่หน้าห้องทำงานของอาจารย์ด้วยความสำนึกผิดที่ทำเรื่องให้อาจารย์ต้องกลุ้มใจ ทั้ง ๆ ที่อาจารย์มีงานราชการอื่นอีกมากมายน่าปวดหัวกว่า

"นายไปบวชจริงหรือ" อาจารย์ตามออกมาถามแนบ

"จริงครับ พวกเพื่อนก็ไปด้วย" แนบบอก อาจารย์ควักเงินค่ารถให้อีกครั้ง พวกเรายกมือไหว้ลา แล้วเดินทางในวันรุ่งขึ้น ไปทันแนบที่ระโนด สงขลา

เมื่อแนบบวช ก็ได้ข่าวว่าอาจารย์ตาย ! ตกใจจนตัวชาและเสียใจอย่างที่สุด ไม่นึกเลยว่า การไหว้ในวันนั้นจะเป็นการไหว้ลาครั้งสุดท้าย...

ธงชัย รักปทุม

จิตรกร, อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยช่างศิลป และอดีตอธิการบดีสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

อย่าจองหอง

แม้วันเวลาจะล่วงเลยผ่านไปนานแสนนานสักเพียงใดก็ตาม ภาพแห่งความทรงจำเก่า ๆ ของผมยังแจ่มกระจ่างเด่นชัดอยู่เสมอ เมื่อนึกถึงอาจารย์ เหมือนได้ยินเสียง ได้เห็นหน้า ท่าทางการสอน การเดินเข้าห้องโน้นออกห้องนี้ด้วยความเร่งรีบ ผมเฝ้าสังเกตและเฝ้ามองอยู่ทุกวัน ด้วยใจเป็นห่วงและกังวล เมื่อ *อาจารย์สมโภชน์ อุปอินทร์* บอกว่าอาจารย์ท่านเป็นโรคหัวใจ ขออย่าให้พวกเราซึ่งเป็นนักศึกษาใหม่เกเรไม่เรียนหนังสือ เพราะจะทำให้อาจารย์ท่านเสียใจ เพราะท่านไม่ชอบนักศึกษาขี้เกียจ ท่านทุ่มใจสอนพวกเราอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย ท่านสอนและตรวจงานศิลปะทุกวิชา เวลาท่านสอนก็จะมีอาจารย์ช่วยอธิบายความอีกครั้งหนึ่ง ท่านคงคิดว่าพวกเราฟังท่านไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะเพิ่งเป็นนักศึกษาใหม่ที่ยังไม่คุ้นกับสำเนียงไทยของท่าน ซึ่งก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ แต่พอปลายปีพวกเราก็พอฟังออกและรู้เรื่องแล้ว

วันนั้นท่านมาตรวจงานวิชาองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งสอบเป็นวิชาสุดท้ายในตอนบ่าย ท่านก็ตรวจงานไปและก็สั่งสอนไปทีละคน ๆ จนมาถึงผมท่านตรวจให้คะแนนเสร็จแล้ว ท่านก็หันมามองหน้า แล้วบอกว่า

"ดีแล้วนาย แต่อย่าจองหองนะ"

ผมฟังออกชัดเจน แต่ผมก็งงและไม่เข้าใจความหมายของท่านเลย และก็ไม่เคยคิดเลยว่าคำสอนของท่านในวันนั้นจะเป็นการสอนครั้งสุดท้าย เพราะหลังจากนั้นไม่กี่วัน ท่านก็เข้าโรงพยาบาลและจากพวกเราไป ทิ้งบรรยากาศแห่งความเศร้าสลด และหดหู่ใจไว้เบื้องหลัง

ผมยืนอยู่เบื้องหน้าภาพของอาจารย์ในวันรุ่งขึ้น อ่านข้อความใต้ภาพนั้นด้วยสายตาพร่ามัว

"Father please forgive us."

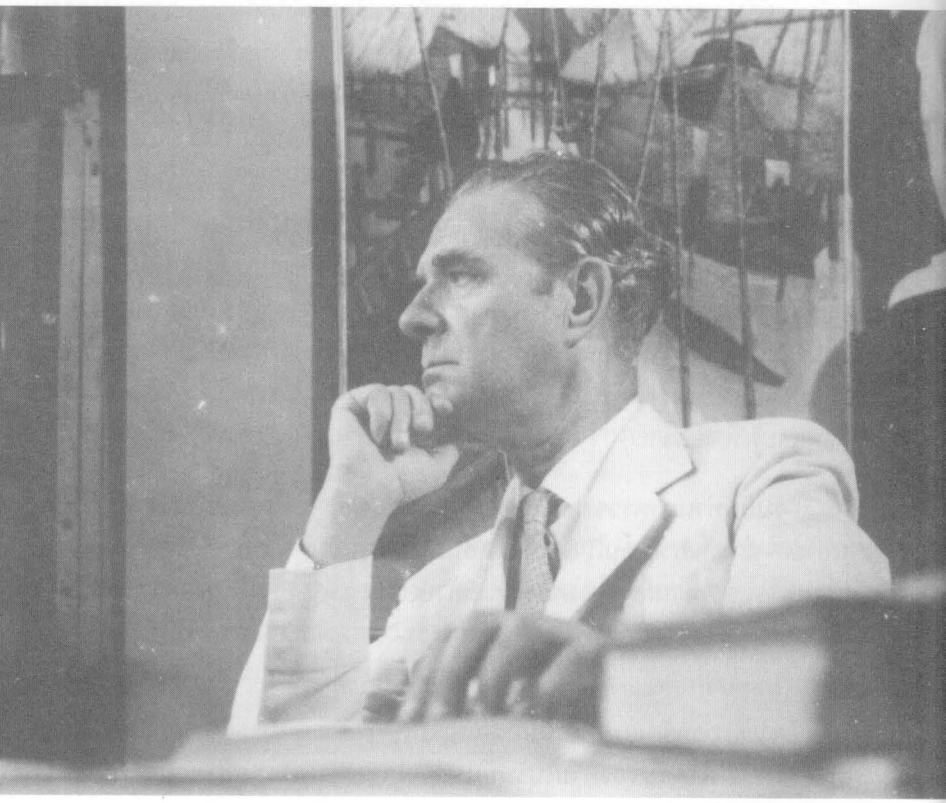

อาจารย์ศิลป์สละเวลาถ่ายรูป เพื่อให้นักศึกษานำไปลงในหนังสือไหว้ครู-รับน้องใหม่ ภายในห้องทำงานชั้นนอก

ธนะ เลาหกัยกุล

จิตรกร-ประติมากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา, อดีตคณบดีคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

สิ่งที่อาจารย์ศิลป์ไม่ได้สอนผมไว้ก็คือ *การโกหก การละโมบ มักง่าย เห็นแก่ได้ เห็นแก่ตัว การไม่เสียสละ และการไม่ทำงานร่วมกัน*

อาจารย์ศิลป์ พีระศรี เสียชีวิตขณะที่ผมจะเริ่มเรียนปีที่ ๒ ในคณะจิตรกรรมและประติมากรรม ฉะนั้น ความใกล้ชิดและคุ้นเคยต่อกัน จึงมีไม่มากนัก

วิญญาณและแรงบันดาลใจส่วนใหญ่รับทอดมาจากอาจารย์ และรุ่นพี่ซึ่งเป็นลูกศิษย์อาจารย์ศิลป์มาก่อน รวมทั้งคำขวัญที่ท่านเขียนลงในหนังสือไหว้ครูและต้อนรับน้องใหม่ ซึ่งนับว่าสำคัญและมีคุณค่าสูงต่อการเป็นศิลปินของผม

ศิลปิน คือ บุคคลผู้ซึ่งมีความใฝ่ฝัน

ความปรารถนาอันแรงกล้าครอบครองอยู่

นั่นคือความปรารถนาที่จะชื่นชม

และมีชีวิตอยู่ในความลี้ลับมหัศจรรย์

ของจักรวาล

ด้วยดวงใจอันไม่รู้จักหยุดนิ่ง

และพลังแห่งน้ำใจของเขานั้น

ศิลปินได้ถอดดวงวิญญาณ

รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับท้องฟ้า

ที่กว้างไกล เวิ้งว้างสุดสายตา

ณ ที่ซึ่งดวงดาวทั้งมวลสุดคณานับ

ได้แสดงความพิสุทธิ์ออกมา

โดยแสงระยิบงามของมัน

เบื้องหน้าธรรมชาติ

ศิลปินแต่ผู้เดียว น้อมกายลงเทิดทูนบูชาแผ่นดิน

เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงความกตัญญูต่อโลก

ที่ได้ให้สรรพสิ่งอันงดงามมหาศาลแก่เขา

ศิลปินสัมพันธ์กับท้องฟ้า

กับห้วงน้ำลำธาร กับขุนเขา

กับผืนแผ่นดินอันกว้างไพศาล

และเข้าใจความหมายของเสียงแห่งสายลมได้

ศิลปินมีดวงไฟอันโชติช่วงสว่าง

และความอ่อนโยนลึกซึ้งของแม่

อยู่ภายในความคิดฝันของเขา

ศิลป์ พีระศรี

บัณฑิต ผดุงวิเชียร

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายมาเรียนทำไม ?

ก่อนสอบเพื่อเข้ามาเรียนในคณะจิตรกรรม-ประติมากรรม ผมได้มาฝึกมือกับท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ก่อน โดยผมมาหาท่านและเรียนกับท่านว่า ผมอยากเรียนในคณะจิตรกรรมฯ ท่านพูดสั้น ๆ ว่า

"นายต้องมาทำงาน"

เรามาฝึกกันประมาณ ๗๐ - ๘๐ คน อาจารย์จะมาดูแลเหมือนเราเป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาจริง ๆ อยู่ประมาณเดือนครึ่ง นับเป็นความสุข ความอบอุ่น ที่ได้รู้จักและเริ่มเรียนกับอาจารย์ตั้งแต่นั้น

อาจารย์ศิลป์จะโกรธและตำหนิถ้าเราขี้เกียจทำงาน แต่ท่านจะพอใจคนที่ทำงาน ถึงแม้ว่าผลงานจะไม่ดีก็ไม่เป็นไร บางคนขี้เกียจแต่กลับไปประจบท่าน ถามว่าผมจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ดีไหม ท่านจะถามว่า

"นายทำงานหรือยัง"

"ไม่ทำ นายถามทำไมนาย" อาจารย์จะให้สติแก่พวกเราว่า

"เมื่อนายลงมือทำงาน นายสำเร็จไปแล้วกว่าครึ่ง"

ดังนั้นผู้ที่ตั้งอยู่ในความประมาทหรือขี้เกียจจึงมักเรียนไม่สำเร็จ บางคนขยันส่งงาน Subject หนึ่งหลาย ๆ ชิ้นอย่างตั้งใจ แต่ก็มีเหมือนกัน ที่ส่งงานปริมาณมากแต่ขาดคุณภาพ เวลาตรวจงานอาจารย์จะยิ้มแล้วเตือนว่า

"เขียนอย่างนี้...เลี้ยงควายดีกว่า"

ท่านชอบคนขยัน แต่ต้องมีความตั้งใจจริงในการทำงาน บางคนยังไม่

เข้าใจ มุ่งแต่จะสร้างปริมาณมากโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพ อาจารย์ก็จะย้ำให้รู้สึกว่า

"นี่นาย ฉันตรวจอันเดียวนาย"

เมื่อผมเข้าเรียนชั้นปีที่ ๑ คณะจิตรกรรมฯ อาจารย์ถามพวกเราว่า

"นายมาเรียนทำไม" เราต่างตอบไปด้วยความภาคภูมิใจว่า

"มาเรียนเพื่อให้ได้ปริญญา..."

"มาเรียนเพื่อไปประกอบอาชีพ..."

"นายมาเรียนเพื่อจะรู้เท่านั้น" เป็นคำพูดประโยคสั้น ๆ ของอาจารย์ซึ่งได้ให้แง่คิดกับพวกเรานำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมากในเวลาต่อมา

เวลา

มีอยู่ครั้งหนึ่งอาจารย์ให้ทำ Composition ขนาดเล็ก ให้ Subject เรื่อง *"เวลา"* อาจารย์ถามว่า มีใครไม่เข้าใจบ้าง ทุกคนเงียบเพราะคิดว่าเข้าใจ ท่านจึงย้อนถามมาว่า

"เวลาคืออะไรนาย" เราตอบด้วยการยกนาฬิกาข้อมือให้ดู ท่านบอกว่า

"นั่นนาฬิกา ไม่ใช่เวลานาย..."

"เวลาคือการกระทำ เวลานายไม่ทำอะไร นายเรียกว่าฆ่าเวลา"

อาจารย์สอนให้พวกเรารู้จักคิด รู้จักทำ และให้รู้ค่าของการฝึกฝนที่พวกเรามาเรียนเพื่อให้รู้ และต้องเรียนได้ด้วยแนวคิด มิใช่ความจำเพียงอย่างเดียว

คนธรรมดา

ถ้าผมถามว่า

"อะไรทำให้ผมประทับใจในตัวท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี"

คงตอบได้ว่า

"เป็นเพราะอาจารย์เป็นคนธรรมดา

ท่านไม่ติดกับลาภยศ ตำแหน่งใด ๆ

ท่านเป็นผู้สอนให้ผู้ต้องการรู้ได้รู้

เป็นผู้มีเมตตาธรรมและมีคุณธรรม

อันเป็นคุณสมบัติธรรมดาของการเป็นครูบาอาจารย์ที่พึงมี

ผมประทับใจไม่ใช่เพราะท่านชื่อศิลป์ พีระศรี

หรือเพราะท่านเป็นฝรั่ง

แต่เป็นเพราะท่านเป็นคนธรรมดา

ที่นับวันจะหาได้ยากยิ่งในสังคมปัจจุบัน"

ผมเป็นอาจารย์ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มา ๒๕ ปี ประสบการณ์ที่ได้รับจากท่าน ผมยังได้นำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ผมรำลึกถึงท่านด้วยความเคารพ เพราะผมได้ร่วมกรรมร่วมวาระกับท่าน แม้ช่วงเวลาปีเดียวก็ตาม แต่เป็นช่วงเวลาที่มีค่าประทับใจสำหรับผม.

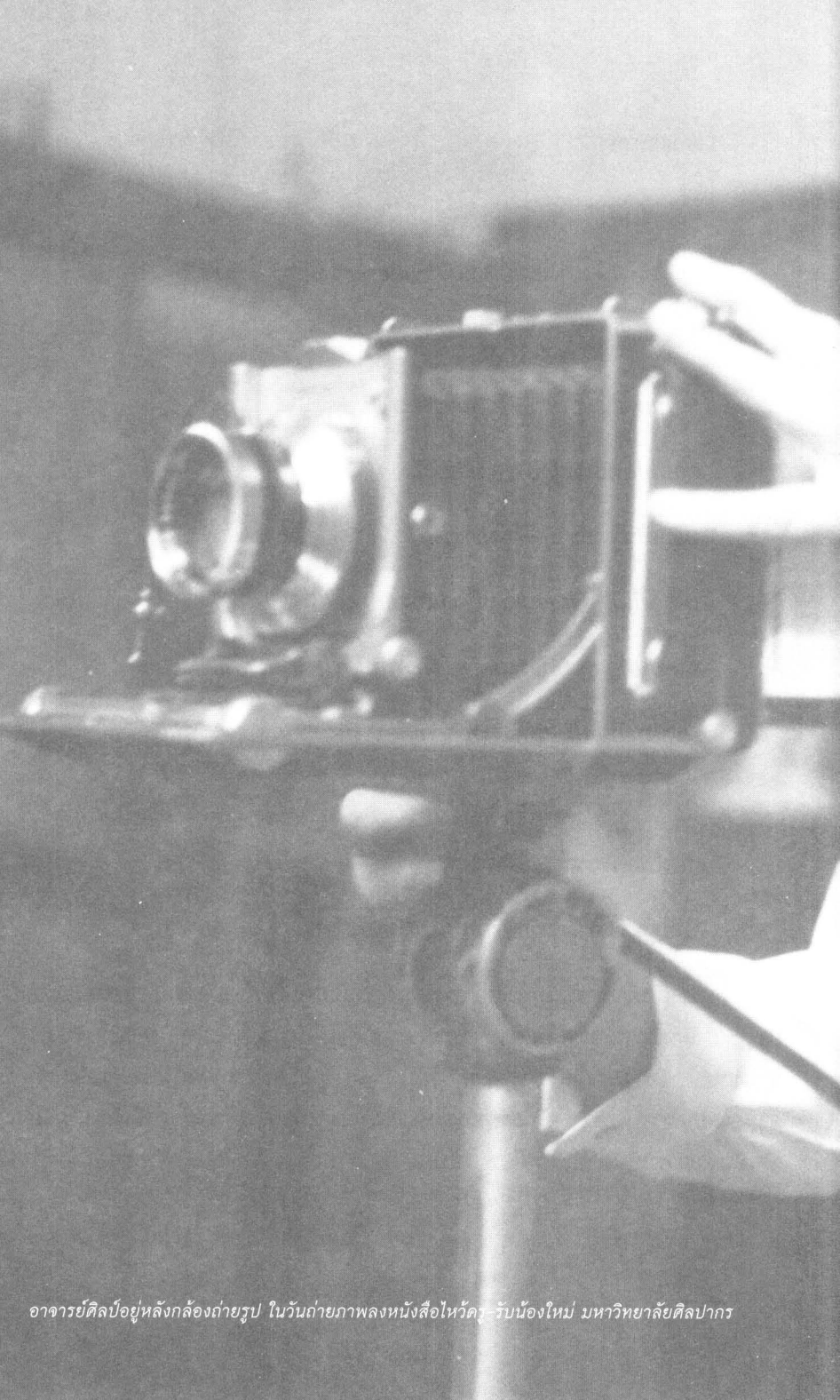

อาจารย์ศิลป์อยู่หลังกล้องถ่ายรูป ในวันถ่ายภาพลงหนังสือไหว้ครู-รับน้องใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร

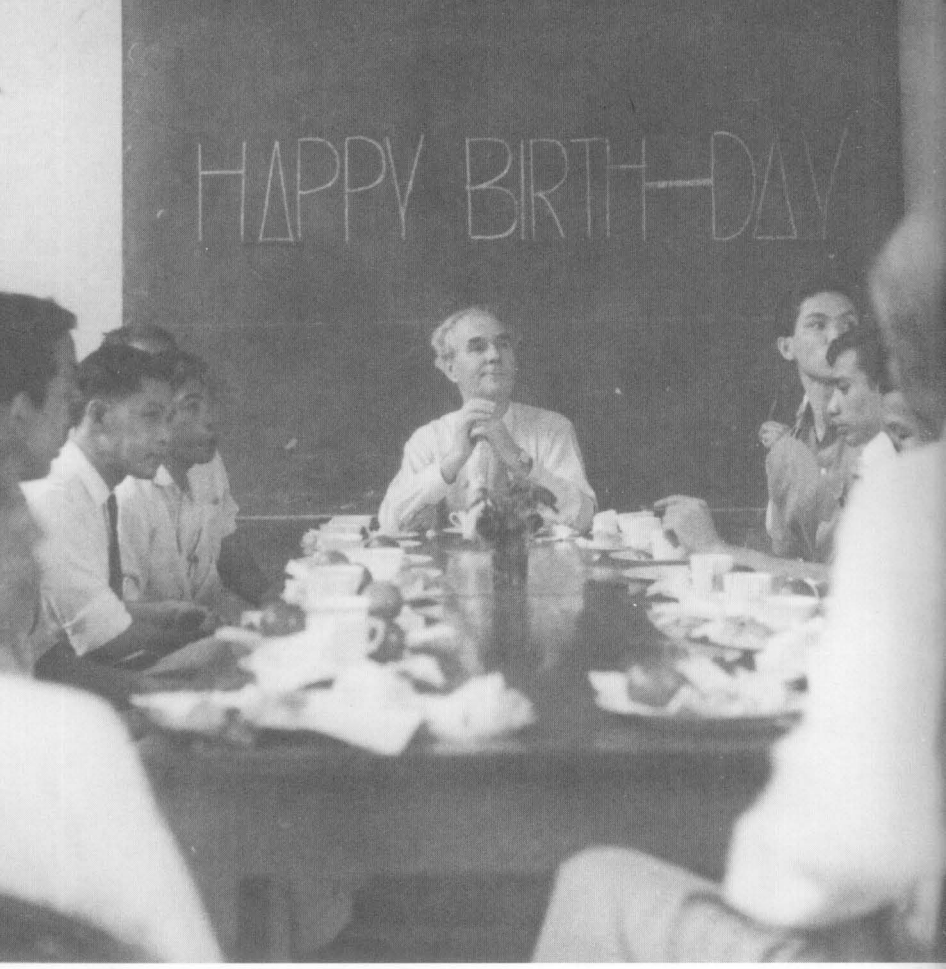

อาจารย์ศิลป์ในงานเลี้ยงวันเกิดที่ลูกศิษย์จัดให้ในวันที่ ๑๕ กันยายน ของทุก ๆ ปี

HAPPY BIRTH-DAY

ประภาส อิ่มอารมณ์

จิตรกร

แรกพบ

การที่ผมอ้างตัวว่าเป็นศิษย์รุ่นสุดท้ายของอาจารย์ศิลป์ มิได้มีความหมายเป็นการปิดกั้นความเป็นลูกศิษย์ของท่านอื่น ๆ ที่ได้เจริญรอยตามครรลองของการศึกษาศิลปะที่ท่านอาจารย์วางไว้ให้ แม้จะไม่มีโอกาสสัมผัสขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่แต่อย่างใดทั้งสิ้น ผมต้องการเพียงสร้างภาพที่เด่นชัดว่า ยุคสมัยของอาจารย์ศิลป์ในมหาวิทยาลัยศิลปากรได้จบสิ้นลง ณ ตรงไหน ให้เป็นจุดสังเกตมากกว่าเหตุผลอื่นใด

ผมค่อนข้างจะโชคดีกว่าคนอื่น ๆ ในรุ่นเดียวกัน ที่มีโอกาสได้รู้เห็นและชื่นชมท่านอาจารย์มากกว่า ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าได้สิทธิพิเศษแต่อย่างใด ผมเรียกว่าเป็นการกระเสือกกระสนเข้าไปหา ดูจะเข้าท่ากว่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ เข้าปีที่ ๑ ที่โรงเรียนศิลปศึกษา (วิทยาลัยช่างศิลปในปัจจุบัน) เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรสมัยโน้นที่พี่ศิลปากรเรียกสั้น ๆ ว่าโรงเรียนเตรียม ผมอยู่รุ่น ๗ แต่ไปคบสนิทกับรุ่น ๖ ที่มี *ศิริสวัสดิ์ พันธุมสุต (แพท), ประเทือง ธรรมรักษ์, ประจักษ์ คงวิทย์* หรือรุ่น ๕ อย่าง*สุนทร อำพันทอง* พวกเหล่านี้ให้ความรู้ที่นักเรียนศิลปะปีแรก ไม่ประสาอย่างผมแก่กล้าขึ้นทันตาเห็น โดยเฉพาะพวกนี้จะพากันมาที่มหาวิทยาลัยศิลปากรเสมอ เพื่อหา...ไฟ...ใส่ให้ตัวเอง ด้วยการแอบดูงานของพวกรุ่นพี่ด้วยความชื่นชม

สมัยนั้นแหกและแหวกเป็นของตนเองทั้งผลงานรวมทั้งบุคลิกภาพของความเป็นศิลปินต้อง*ท่านอังคาร* ลายเส้นหวานแต่คมกริบต้อง*ท่านกูฏ* ท่านกูฏมักจะให้ความเป็นกันเองกับรุ่นน้องมาก จึงทำให้ดูเหมือนมีสาวกคอยติดสอยห้อยตามมากมาย ทั้งที่ท่านกูฏไม่ได้มีสินทรัพย์ไว้คอยสร้างบารมี ความเป็นผู้มีคารมคมคายและสาธยายความในเรื่องงานศิลปะ เป็นสิ่งที่สร้างศรัทธาดึงดูดใจให้น้อง ๆ คอย

อยู่ใกล้ชิดท่านกูฏราวกับเกจิอาจารย์ที่มีของขลังก็มิปาน

ท่านอังคารกับท่านกูฏต้องถือว่าเป็นหัวหอกของศิลปากรในสมัยนั้น *อินสนธิ์ วงศ์สาม เปรื่อง เปลี่ยนสายสืบ* และ*อวบ สาณะเสน* ผู้สีไวโอลินยามว่างสร้างบรรยากาศมหาวิทยาลัยศิลปะให้น่าศักดิ์สิทธิ์ขึ้นพอแรง นอกจากนั้น ยังมีพี่รุ่นกลางลงมาอย่าง *อนันต์ ปาณินท์ ถวัลย์ ดัชนี* เป็นสีสันที่พวกเราแอบติดตามผลงาน

และที่นี่เอง ผมได้มีโอกาสเห็นอาจารย์ศิลป์เป็นครั้งแรก ท่านสวมชุดกากีแบบซาฟารี แต่เก็บชายเสื้อในกางเกง รูปร่างสูงใหญ่ ผมสีดอกเลาเป็นประกายเดินด้วยท่าทางสง่างาม จากห้องของท่านมายังตึกซึ่งเป็นหอศิลป์คณะจิตรกรรมฯ ปัจจุบัน

พวกรุ่นพี่ที่กำลังตีแบดฯ รีบเก็บเน็ตวิ่งหลบกันอย่างรวดเร็ว พวกที่นั่งโคนต้นจันรวมทั้งพวกเราลุกขึ้นตาม แล้วใช้ลำต้นซึ่งอวบใหญ่เป็นฉากกำบังราวกับเล่นซ่อนหา เวลาอาจารย์เดินใกล้เข้ามา แถวเรียงหนึ่งที่ต้นจันเป็นแกนจะเคลื่อนย้ายปรับองศากันเองโดยไม่ต้องซักซ้อม ราวกับทีมเวิร์คของทีมแชมป์โลก จนอาจารย์ลับหายไปจึงสลายขั้วชนิดตัวใครตัวมัน สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นประจำทั้ง ๆ ที่อาจารย์ไม่ได้มาทำอะไร แต่เกิดจากความเกรงใจของลูกศิษย์ ที่รู้ว่าอาจารย์ไม่ชอบเห็นคนไม่ทำงาน และไม่อยากทำให้อาจารย์ผิดหวัง มีเรื่องเล่าเป็นที่ขบขัน ครั้งหนึ่งมีบังขายถั่วมันมาติดแถวหลบอาจารย์กับเขาด้วยทั้ง ๆ ที่ไม่รู้อิโหน่อิเหน่ โดยทูนกระบะถั่วที่ต่อคล้ายโต๊ะเล็ก ๆ ไว้บนหัว...ช่วยลองหลับตานึกภาพกันเอาเอง

ประท้วง

มีเหตุการณ์ที่พวกเราทำให้อาจารย์ต้องเดือดเนื้อร้อนใจ เพราะความโง่เขลาเบาปัญญาขณะนั้น เพิ่งมาเข้าใจว่าสิ่งที่อาจารย์ได้วางไว้ให้พวกเรานั้น เข้ากับยุคสมัยได้ทุกกาลเวลาภายหลัง

เรื่องมีอยู่ว่า ขณะที่ผมเรียนอยู่กลางปี ๑ โรงเรียนศิลปศึกษา ทางราชการ

ได้ยุบกระทรวงวัฒนธรรมที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สถาปนาไว้ ข้าราชการจึงถูกโยกย้ายไปทำงานยังกรมกองต่าง ๆ กรมศิลปากรซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าสังกัดมหาวิทยาลัยศิลปากร จึงรับภาระบุคลากรบางส่วนมาด้วย โรงเรียนศิลปศึกษาจึงโดนหางเลขเข้าเต็มเปา

ข้าราชการเหล่านั้นไม่มีความรู้ทางด้านศิลปะ เมื่อต้องมาอยู่ในแวดวงคนรู้คนเรียนศิลปะ จึงสร้างปมเขื่องโดยเน้นหนักหลักสูตรวิชาสามัญเหมือนโรงเรียนระดับเตรียมอุดมศึกษาอื่น ๆ ทำให้นักเรียนไม่พอใจ จึงประท้วงไม่ยอมเข้าเรียนวิชาดังกล่าว เหตุการณ์ทำท่าจะบานปลาย ทางผู้บริหารจึงงัดไม้ตาย ดึงเอาอาจารย์ศิลป์ บุคคลที่เราเคารพรักเข้าคลี่คลายปัญหา

ทางนักเรียนได้ส่งตัวแทนหลายคนเข้าเจรจา มีนักเรียนนายหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในเรื่องความสุขุมนุ่มลึกชื่อ *ชวน หลีกภัย* รวมอยู่ด้วย ในที่สุดฝ่ายนักเรียนถอยหลังหนึ่งก้าว โดยขอให้จัดหาอาจารย์ที่ทรงคุณวุฒิ และขอให้ไม่เน้นหนักจนเกินไป เรียนเพื่อประดับปัญญาเหมือนกับที่ท่านอาจารย์ศิลป์ได้กล่าวในการเจรจาว่า...

"...พวกนายจะเขียนรูปเป็นอย่างเดียว โดยไม่ใส่ใจกับวิทยาการรอบ ๆ ข้าง นายก็จะเป็นแค่คนเขียนรูปเป็นเท่านั้น ไม่แตกต่างกับชาวสวน ชาวนาที่ทำการเกษตรเป็น จะเอาอย่างนั้นหรือ ศิลปินที่ดีจะต้องเป็นผู้รอบรู้ เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีคุณค่า เพราะพวกเขามีความรู้ทุก ๆ สาขานอกเหนือจากศิลปะได้เช่นกัน..."

คำกล่าวของอาจารย์เป็นความจริงในเวลาต่อมา เมื่อพวกเราต้องออกมาต่อสู้ในสังคมนอกการศึกษา ที่ต้องใช้พื้นฐานทางด้านวิทยาการเข้าห้ำหั่นกัน...รู้แก่ใจดี

HAPPY BIRTHDAY

สิ่งที่พวกนักเรียนเตรียมฯ รอคอยทุกปีก็คือ ถือโอกาสไปร่วมงานวันเกิด

ท่านอาจารย์ที่บ้านซอยสายลม ถนนพหลโยธิน โดยไม่จำเป็นต้องมีใครเชิญ ในวันที่ ๑๕ กันยายน ของทุกปี เหมือนที่พวกเราชุมนุมกันในวันศิลป์ พีระศรี แบบนี้แหละผิดกันตรงที่ว่า เรามีท่านอยู่ร่วมงานกับเรา เล่านิทาน ร้องเพลง และหยอกล้อราวกับพ่อที่มีต่อลูกหลาน พวกเราไม่เคยขาดและเฝ้ารอวันนั้นด้วยใจจดจ่ออยู่ทุกปี

เมื่อปีที่ผมเข้ามาเรียนคณะจิตรกรรมฯ ปีแรก การจัดงานวันเกิดทำที่มหาวิทยาลัย ที่ห้องปี ๑ ของพวกเราตึกคณะจิตรกรรมฯ ชั้นล่างใกล้ต้นจัน พวกเราช่วยกันทำความสะอาดห้องเสียจนหมดจด และผมใช้ชอล์กสีขาวเขียนคำว่า HAPPY BIRTHDAY ที่กระดานดำ

ทุกครั้งที่ผมเห็นรูปถ่ายของอาจารย์ที่นั่งอยู่หน้ากระดานดำที่มีตัวหนังสือทำให้ผมอดปลื้มใจอยู่เงียบ ๆ คนเดียวว่า วันเกิดครั้งสุดท้ายในชีวิตของอาจารย์นั้นผมแอบมีส่วนเล็ก ๆ ฝากไว้กับเขาด้วย

ภาษาอังกฤษ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ผมสอบเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งปกติแล้วควรจะเข้าพร้อมเพื่อนร่วมรุ่นศิลปศึกษา เมื่อหนึ่งปีก่อนหน้า แต่ไปมัวเสียค่าโง่ตกวิชาสามัญซ้ำชั้นอยู่เพียงคนเดียวอย่างไม่น่าให้อภัยตัวเอง (รู้ตัวเมื่อโต)

การสอบใช้วิชาศิลปะ ๓ วิชา คือ Drawing (วาดเส้น), สีน้ำ, องค์ประกอบศิลป์ และวิชาภาษาอังกฤษเป็นยาขม ผู้ที่สอบผ่านอยู่ในเกณฑ์ อาจารย์ศิลป์จะเป็นผู้สัมภาษณ์เอง วิชาที่จะต้องเตรียมพร้อมไว้เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์ทฤษฎีสี บางคนว่าอาจารย์จะทดสอบองค์ประกอบศิลป์อีกที โดยให้ Space ที่อาจารย์เตรียมกระดาษที่เป็นรูปทรงต่าง ๆ ไว้มากมาย เล่นเอาพวกที่จะสอบสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งมาจาก ม.๘, โรงเรียนเพาะช่าง หรือแม้เจ้าถิ่นอย่างพวกเรา ต่างไปออกันหน้าห้องอาจารย์ หนาว ๆ ร้อน ๆ ไปตาม ๆ กัน

เมื่อถึงเวลา เจ้าหน้าที่ออกมาถามว่าใครจะเข้ามาก่อน ทุกคนนิ่งเงียบ ผมจึงขอไปตายเอาดาบหน้าก่อน พร้อมหัวใจที่รัวระทึกด้วยความตื่นเต้น

เมื่อบอกชื่อเสียงเรียงนามให้อาจารย์ทราบ เห็นท่านเอานิ้วที่อวบแข็งแรงไล่ไปตามคะแนนวิชาศิลปะ ทำเอาใจชื้น เมื่อเห็นคะแนนค่อนข้างดี แล้วนิ้วนั้นก็มาหยุดที่วิชาภาษาอังกฤษ อาจารย์เงยหน้าขึ้นมองแล้วส่ายหน้าอย่างเหนื่อยหน่าย

"...ภาษาอังกฤษของนายแย่มาก สัญญานะ เข้ามาเรียนแล้วนายจะต้องเรียนภาษาอังกฤษให้ดีกว่านี้"

"...ครับผมให้สัญญา..."

"ไปได้..."

พอผมออกไปข้างนอกห้อง พวกที่ยังรอสอบอยู่ต่างกรูเข้ามาห้อมล้อมผม ถามกันจ้าละหวั่นว่าออกตรงไหน ผมกำลังใจลอยด้วยความดีใจและมั่นใจว่าสามารถผ่านสัมภาษณ์ได้แล้ว เอาหนังสือประวัติศาสตร์ศิลป์มาชี้มั่วนิ่มให้พวกนั้นที่ต่างแยกย้ายกันไปท่องจำอย่างขะมักเขม้น และจนบัดนี้ ผมก็ไม่เคยถามเพื่อนร่วมชั้นที่สอบผ่านเข้ามาด้วยกันว่า อาจารย์ถามอะไรกันบ้าง...

อาจารย์ครับ ลูกศิษย์คนนี้ปัจจุบันใช้ภาษาอังกฤษแปลหนังสือหาเลี้ยงชีพเพราะคำของอาจารย์ที่ติดหูมาโดยตลอด

แปลนในดิน

เมื่อได้เข้าเรียนวิชาต่าง ๆ ที่อาจารย์ใช้รุ่นพี่ซึ่งสำเร็จมาใหม่เป็นผู้ช่วยสอน บางครั้งประสบการณ์และความแตกฉานยังไม่เพียงพอ ทำให้เกิดความสับสน พออาจารย์เข้ามาอธิบาย แม้สำเนียงไทยของอาจารย์จะฟังยากสำหรับคนที่ไม่คุ้นเคย แต่วิธีและแนวทางของท่านง่าย ๆ และจำได้ขึ้นใจ

ครั้งหนึ่งผมปั้น Bas - relief ซึ่งให้เวลา ๓ วัน วันสุดท้ายอาจารย์เข้ามาตรวจ ก่อนให้คะแนน ท่านมาหยุดที่แผงปั้นของผมแล้วลงมือแก้ให้ เล่นเอาหัวใจเราหล่นลงไปตามดินที่ท่านขูดร่วงลงไปกองที่พื้นด้วยความชำนาญและรวดเร็ว จะเห็นมือใหญ่ของท่านเคลื่อนไหวไปมาอย่างคล่องแคล่ว บริเวณดวงตาที่เราพยายาม

ใช้ไม้ปั้นขูดเกลาเสียเรียบเนียน ถูกอาจารย์ใช้นิ้วควักดินออกมาเป็นเบ้าโป่งทั้งสองข้าง แล้วปั้นดินในมือเป็นลูกกลม ๆ สองก้อนยัดเข้าไป ปาดด้วยนิ้วทั้งสองขยุกขยิกชั่วอึดใจ แล้วแต่งด้วยไม้ปั้นตาม สามวันที่เสียไปแล้วยังกังขา เสร็จสิ้นด้วยน้ำมืออาจารย์เพียงชั่วอึดใจ...

"เอาแปลนให้อยู่ก่อน แล้วถึงเก็บดีเทล..."

นั่นคืออีกวิธีการสอนของอาจารย์ที่ทำให้เห็นด้วยตาและตอกย้ำอยู่ในความทรงจำติดตัวไปตลอดกาล ซึ่งลูกศิษย์ส่วนมากได้นำไปใช้ประกอบอาชีพในเวลาต่อมาเสมอ

ยางลบ

อาจารย์เป็นผู้ที่มีอารมณ์รุนแรงตามแบบฉบับของศิลปิน แต่ไม่เคยเก็บไว้เป็นอคติหรืออาฆาตใคร เรียกว่าเป็นคนโกรธง่ายหายเร็ว อย่างเช่น ครั้งหนึ่งในชั่วโมงวิชา Composition หรือองค์ประกอบศิลป์ อาจารย์สั่งให้เราทำสเก็ตช์มาให้ดูก่อน เพราะไม่อยากให้พวกเราที่เป็นนักศึกษาปีแรกทำงานสะเปะสะปะ เสียเวลา เสียกระดาษ และสี แต่ได้คะแนนตก

เมื่อถึงเวลา อาจารย์นำโต๊ะเล็ก ๆ มานั่งคอยตรวจงานให้ โดยมีพวกเราเข้าแถวยืนถือกระดาษที่ออกแบบไว้ด้วยดินสอตามที่อาจารย์ต้องการ คนแรกที่เอางานเข้าไปให้อาจารย์ตรวจ ผมจำไม่ได้ว่าเป็นใคร รู้แต่ว่าอาจารย์อธิบายการแก้ไขไว้อย่างชัดเจน แล้วท่านก็เอ่ยปากขอยางลบ เพื่อจะลงมือแก้ไขให้ดู เจ้านั่นหันมาแบมือขอจากพรรคพวกเลิ่กลั่ก พวกข้างหลังใช่จะใจดำ แต่ทุกคนต่างไม่มียางลบกันทั้งนั้น อาจารย์แบมือพร้อมพูดประกอบไล่เรียงตัวว่า

"...นาย ? ...นาย ? และนาย ?..."

ไม่มีใครมียางลบสักคน

อาจารย์หัวเสียอย่างเห็นได้ชัด ลุกขึ้นเตะโต๊ะล้มท่ามกลางความตกตะลึง

ของพวกเราพร้อมกับเดินผลุนผลันออกไปจากห้อง พวกเราทำดีที่สุดแค่ไปยกโต๊ะขึ้นมาตั้งใหม่ด้วยความเงียบหงอย

สักพักอาจารย์ก็เดินกลับเข้ามาด้วยสีหน้ายิ้มแย้มราวกับว่าเมื่อสักครู่นี้ไม่มีอะไรเกิดขึ้นที่ตรงนี้ ท่านเดินตรงไปนั่งที่เดิม แบมืออันใหญ่โตออกมา เราเห็นยางลบถูกตัดแบ่งเป็นก้อน ๆ มากมายในมือของท่าน ...แล้วแจกจ่ายให้พวกเรา จากนั้นเป็นต้นมา ชั่วโมงที่อาจารย์จะต้องมาแก้งาน ร้านมิหน้าพระลาน ยางลบขายดีเป็นพิเศษ

A BARE OUTLINE OF HISTORY AND STYLES OF ART

วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ ซึ่งอาจารย์เป็นผู้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นตำราที่คลาสสิกและมีประโยชน์มาก โดยเฉพาะ Styles of Art พวกศิลปากรเอาไปใช้เป็นคู่มือหาเลี้ยงชีพได้เสมอ อาทิ สมัยที่*พี่บุญถึง ฤทธิ์เกิด* เป็นหัวหน้าฝ่ายศิลปกรรม ทีวีช่อง ๔ บางขุนพรหม และมี*พี่อวบ สาณะเสน* เป็นหัวหน้าฝ่ายฉาก พวกเราถูกต้อนไปทำฉากใหญ่ ๒ เรื่อง ซึ่งมี*พี่สักกะ จารุจินดา* ศิลปากรรุ่นพี่อีกเหมือนกันเป็นผู้กำกับการแสดง เรื่องแรกคือ *ฮวนนั้ง* จากบทประพันธ์ *ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช* เรื่องต่อมาเป็นอุปรากรชิ้นอมตะ...*ไออีด้า* นางเอกคือ *อาจารย์ลาวัณย์ ดาวราย* ซึ่งตอนนั้นถือว่าเป็นผู้หญิงสุดสวยคลาสสิกที่ชาวศิลปากรภาคภูมิใจ พวกเรานั่งหน้าจอที่ช่อง ๔ แต่ไม่ได้ดูละคร เพราะต่างจดจ่อแอบปลื้มกับฝีมือทำฉากซึ่งลอกมาทั้งดุ้นจากหนังสือประวัติศาสตร์ศิลป์ของอาจารย์นั่นเอง ...ผมไม่ทราบว่าหนังสือดังกล่าวนี้ยังมีใช้อยู่หรือเปล่า น่าจะซื้อหากันเก็บไว้เป็นคอลเลคชั่นนะ

คำครู

อาจารย์มีวิธีการสอนอบรมให้ลูกศิษย์ท่านเดินตามแนวทางเป็นขั้นตอนดัง จะเห็นว่าท่านกล่าวเสมอว่า ...ไม่อยากได้งานศิลปะจากนักศึกษาในขณะที่เขายังเป็นนักศึกษา... คำกล่าวของท่านลึกซึ้ง และเมื่อตีความแล้วจะพบว่ามันคือสัจธรรมที่ยิ่ง

ใหญ่ ซึ่งคนอยู่ในหลักสูตรของการเรียนแบบ Academy ไม่มีทางเห็นเป็นอื่น ผมได้ประสบกับตัวเองหลายครั้ง

ครั้งแรกเมื่อกลางปี ๒๕๐๔ เมื่อผมมีโอกาสชนะการประกวดภาพจิตรกรรมในงานสัปดาห์แห่งวรรณคดี ที่กรมศิลปากรเป็นผู้จัด ที่หอศิลปแห่งชาติ โดยมีท่านอาจารย์เป็นหัวหน้าคณะกรรมการตัดสิน แม้ไม่ใช่งานระดับศิลปกรรมแห่งชาติ แต่มันก็เป็นกำลังใจอันเอกอุให้แก่คนที่เพิ่งเหยียบย่างเข้ามาสู่แวดวงศิลปกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของประเทศอย่างผม...

เย็นวันนั้น ขณะที่พวกเรานั่งจับกลุ่มคอยส่งอาจารย์กลับบ้านเหมือนเช่นเคย อาจารย์ก็แวะมาทักทายและหยอกล้อ ตอนหนึ่งอาจารย์บอกว่า

"วันนี้ฉันไปตัดสินรูปมา ลูกศิษย์ของฉันคนหนึ่งได้รางวัลชนะเลิศ"

"คนนี้ไงครับอาจารย์" อนันต์ ปาณินท์ ชี้มาที่ผม

"...เก่ง นายเรียนอยู่ชั้นไหน..." อาจารย์ถาม

"ปีหนึ่งครับ..." อนันต์ ตอบให้เสร็จ

"...ถ้างั้นยังไม่เก่ง...นาย" อาจารย์กล่าวจบก็ยิ้ม พร้อมยักคิ้วให้ผมก่อนขึ้นรถไป

อนันต์ ปาณินท์ รุ่นพี่ปี ๔ (ผู้ให้ความกรุณาเป็นพิเศษในทุก ๆ เรื่อง และเป็นคนเดียวที่เป็นศิลปินแล้ว ได้ซื้อรูปในงานแสดงผมหนึ่งรูป) แอบกระซิบว่า...อาจารย์พูดแบบนั้นเพราะไม่ต้องการให้นายเหลิง...

ก่อนการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ซึ่งเสมือน*เมกกะ*ของวงการศิลปะเมืองไทย งานของใครขอให้เพียงแค่ถูกคัดเลือกได้เข้าแสดง ก็นับว่าเป็นเกียรติอย่างสูงแล้ว ผมเองมีความมุ่งมั่นและประมาณตนไว้ตามเกณฑ์ต่ำเท่านั้น และได้ใช้เวลาตอนเย็นเงียบ ๆ ทำงานหนึ่งชิ้นเป็นลักษณะ Cubism

วันหนึ่งขณะที่กำลังง่วนกับงาน อาจารย์แอบเข้ามาตอนไหนไม่ทราบจึง

ถือโอกาสขอคำวิจารณ์จากอาจารย์ ท่านยืนพิจารณาอยู่สักครู่ แล้วจึงกล่าวว่า

"...นายรู้สึกอย่างที่เห็นหรือเปล่า..."

ผมรับกับอาจารย์ตรง ๆ ว่า...ไม่ ที่ทำก็เพราะเห็นคนอื่นเขาทำ... อาจารย์บอกว่า

"...ก็ลองทำไป แล้วนายจะพบเอง แต่ระวังนะ ถ้านายเดินออกมาไกลไปเท่าไหร่ นายอาจจะหลงทาง หาทางกลับบ้านไม่ถูก..."

วิจารณญาณของท่านอาจารย์นั้นถูกต้องทุกประการ ถึงแม้รูปนั้นจะได้แสดงในงานศิลปกรรมแห่งชาติ แต่ผมไม่ประสบความสำเร็จในเส้นทางที่คลำเดินเหมือนคนตาบอด จนทำให้ผมต้องหันมายึดอาชีพสายพาณิชย์ศิลป์ในเวลาต่อมาจริง ๆ

ศิษย์รุ่นสุดท้าย ?

พวกเราที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปกร คณะจิตรกรรม-ประติมากรรม ที่เข้าเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ หรือ จิตรกรรมฯ รุ่น ๑๘ ถือว่าเป็นรุ่นสุดท้ายที่มีโอกาสรับการสอนจากท่านอาจารย์ ๑ ปีเต็ม ๆ ที่มีบุญได้เท่านั้น เพราะขณะที่กำลังปิดเทอมปลาย ทราบมาว่าอาจารย์ได้เข้าผ่าตัดที่โรงพยาบาลศิริราช และภาพสุดท้ายที่อยู่ในความทรงจำก็คือ อาจารย์โบกมือก่อนขึ้นรถยนต์กลับบ้านให้พวกเรา ที่มักจะมานั่งตรงริมฟุตบาทหน้าห้องอาจารย์กันตอนเย็นเป็นประจำ ด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสเป็นปกติของท่านยามที่หมดภารกิจ โดยไม่มีใครได้เฉลียวใจว่า นั่นคือภาพชีวิตสุดท้ายของอาจารย์สุดที่รักของพวกเรา ที่จะไม่มีโอกาสได้เห็นอีกต่อไป..

เพราะเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ขณะที่ผมและเพื่อนรุ่นเดียวกันสองสามคนกำลังนั่งที่ใต้ต้นจัน สถานที่ ๆ เรานั่งกันเป็นประจำ ที่จำได้หนึ่งคนมี *วัฒนะ วัฒนาพันธุ์ ...คุณจำนงค์*คนขับรถของอาจารย์ก็วิ่งหน้าตื่น น้ำตานองหน้าเข้ามาบอกว่า อาจารย์เสียชีวิตที่โรงพยาบาลแล้ว ตัวแกนึกถึงพวกเราศิลปากรเป็นสิ่งแรก ก็รีบข้ามเรือมาบอก และจะพระราชทานน้ำอาบศพที่วัดเทพศิรินทร์เย็นวัน

นั้น ทำเอาพวกเราช็อกกับเหตุการณ์ที่ไม่เคยคาดคิด และรับไม่ได้กับข่าวนั้น

ด้วยกำลังเพียงไม่กี่คนขณะนั้น จึงแยกย้ายกระจายข่าวไปยังพวกที่ยังไม่รู้อย่างรวดเร็ว จนสามารถออกอากาศทางวิทยุ ท่ามกลางความเศร้าเสียใจของผู้ที่ได้รับรู้ ทั้งที่เป็นศิษย์ของอาจารย์โดยตรง หรือแม้ผู้ที่เคารพให้ความศรัทธาในจริยวัตรอันงดงามต่อวงการศิลปะของท่าน...

พวกเราจิตรกรรมฯ รุ่น ๑๘ มีบุญน้อย ได้สัมผัสท่านอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ของพวกเราเพียงเท่านั้น ถ้าอาจารย์มีญาณที่สามารถรับรู้ได้ ท่านคงปลื้มใจกับลูกศิษย์เพียงหนึ่งปี ที่เติบโตในสายธารศิลปากรที่อาจารย์วางรากฐานไว้ให้ อาทิ *ธงชัย รักปทุม, เทพศิริ สุขโสภา, พิศาล ทิพารัตน์, สงัด ปุยอ๊อก, ประยุทธ ฟักผล, ประวัติ เล้าเจริญ, วัฒนะ วัฒนาพันธุ์, ธนะ เลาหกัยกุล* และ*บัณฑิต ผดุงวิเชียร* เป็นต้น

สายพันธุ์

ผมเคยทราบเรื่องราวของท่านอาจารย์จากพวกรุ่นพี่ ๆ ถึงความยากลำบากของอาจารย์ในการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อจะได้อยู่กับลูกศิษย์คนไทย จากที่มีรถยนต์ขับเปลี่ยนมาเป็นจักรยานสองล้อ จนกระทั่งนั่งรถรางมาทำงาน เพื่อนำเงินมาจุนเจือซื้ออุปกรณ์ให้ลูกศิษย์เรียน ซ้ำร้ายค่าครองชีพสูงเนื่องจากผลของสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนทำให้ต้องเดินทางกลับอิตาลี...

จะเป็นตามที่มีคนเคยพูดว่า เมื่อชาติก่อนอาจารย์ศิลป์คงเป็นคนไทย ชาตินี้จึงต้องมารับใช้เมืองไทยหรืออย่างใดไม่ทราบได้ แต่อาจารย์ก็ต้องเดินทางกลับประเทศไทย โอนสัญชาติเป็นไทย เปลี่ยนชื่อเป็นคนไทย และ...ตายที่เมืองไทยจนได้ ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ ท่านได้สร้างคุณูปการให้แก่วงการศิลปะร่วมสมัยอย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยศิลปากร

ฉะนั้น ไม่ว่าสถาบันนี้ที่ก่อตั้งมาด้วยความยากลำบากของอาจารย์จะถูกย้ายไปอยู่ ณ แห่งหนใด หรือเพิ่มคณะวิทยาการสักเพียงไหน ก็ยังคงเป็น*ตระกูล*

ศิลปากร ที่มีต้นตระกูลนาม *ศิลป์ พีระศรี* ลูกคนโตคือ คณะจิตรกรรม - ประติมากรรม ส่วนลูกคนรอง หรือลดหลั่นลงมาตามอาวุโสการกำเนิด ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็น*พี่น้องตระกูลศิลปากร*ด้วยกันทั้งนั้น ที่ต่างคนต่างแยกสร้างเกียรติคุณ มีผลิตผลเป็นลูกหลานเหลนโหลนที่สืบสายมาจากสายพันธุ์เดียวกัน...ศิลป์ พีระศรี ต้นตระกูลผู้มีพระคุณ

ศิษย์รุ่นสุดท้ายของอาจารย์ศิลป์ จึงเป็นเพียงบันทึกแห่งความทรงจำในอดีต เพื่อเป็นสะพานเชื่อมโยงศิษย์ปัจจุบันให้ตระหนักว่า แม้พวกน้อง ๆ จะไม่เคยสัมผัสตัวจริงของท่านอาจารย์เลยสักนิด แต่สถาบันมหาวิทยาลัยศิลปากรที่อาจารย์เป็นคนก่อตั้ง และได้สั่งสมวิทยาการหลักไว้ให้จนก้าวไกลมาถึงปัจจุบันนี้ เป็นสมบัติอันล้ำค่า ซึ่งพวกเราชาวศิลปากรจะต้องรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ปกปักรักษาให้มหาวิทยาลัยศิลปากร ดำรงคงอยู่เป็นอมตะตราบเท่านิรันดร และจะไม่ยอมให้มีคำว่า...ศิษย์รุ่นสุดท้ายอาจารย์ศิลป์...ในความจริงเป็นอันขาด

พิศาล ทิพารัตน์

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คุณธรรมอันยิ่งใหญ่ของ *"พ่ออาจารย์"*

"อาจารย์ครับ ผมขออาศัยที่ฝึกมือจะสอบใหม่ปีหน้า" ผมทำใจแข็งกล้าเข้าไปหาอาจารย์ซึ่งท่านไม่เคยรู้จักผมเลย

"นายเป็นไม่ได้ซ้อบ ?"

"ผมสอบแต่ไม่ได้"

"ทำไม ?"

"ผมอยากเรียน เพื่อนผมเขาสอบได้สิบกว่าคน"

"โต๊ะไม่มี ที่ไม่พอ"

"ที่ไหนก็ได้ครับ ขอให้อยู่ภายในมหาวิทยาลัยก็พอ"

"โต๊ะไม่พอจริง ๆ"

ปีนั้นจิตรกรรมรับมากกว่าปกติ อาจารย์ย้ำเรื่องโต๊ะเรียนไม่พอทำไมนะ ผมขอแค่ไปมามหาวิทยาลัยเท่านั้น นี่ถ้ามีโต๊ะมีที่ ดูท่าผมคงได้ฝึกมือไปพร้อม ๆ กับเพื่อนที่เขาได้เป็นนักศึกษาแน่ อาจารย์ขมวดคิ้วหนา ๆ มองหน้าผม ผมรีบพูด

"อาจารย์มีเวลาวิจารณ์ดรอว์อิ้งของผมบ้างไหมครับ"

"งานนายอยู่ที่ไหน"

ผมรีบสาวเท้าไปหยิบม้วนกระดาษตอนฝึกมือจะสอบเข้า เอามาเต็มสองกำแขน คลี่ให้อาจารย์ดู อาจารย์ดูอยู่หลายรูป แต่ไม่หมด อาจารย์ยิ้ม ๆ ถามชื่อผม แล้วไขตู้เหล็กหยิบแฟ้มเปิดออกดู (คงดูคะแนนสอบ) อาจารย์ดูงานอย่าง

ลวก ๆ อีกครั้ง ระหว่างดู ปากก็เม้มบิดไปบิดมา คิ้วขมวด บอกว่า

"นายเป็นคิดมาก"

"ผมจะพยายามใหม่ครับ" ไม่แน่ว่าอาจารย์วิจารณ์งานที่กำลังดูอยู่หรืองานตอนสอบเข้า เพราะเห็นท่านดูที่แฟ้มอยู่ด้วย ตอนสอบเข้ายังจำได้ อยากอวดให้รู้ว่า เราก็เป็นคน Creative นะ อยากเป็นคนศิลปากรต้องมีหัวสร้างสรรค์เหมือนรุ่นพี่ ๆ เขาพูดกัน

"นายคิดมาก" ผมเกิดความสว่าง ตก ตกอย่างเดียว ตกตั้งแต่คิดทำตนเป็นนัก Creative นั่นแหละ

"อาจารย์ครับ ผมขออนุญาตเข้าออกมหาวิทยาลัย เพื่อนผมหลายคนเขาเรียนที่นี่" ผมย้ำสถานที่ฝึกมือ อาจารย์นิ่งอยู่อึดใจ

"วันเสาร์นายมาหาฉันหนา"

ท่านไม่เคยรู้จักผมเลย ทำไมท่านนัด ผมอบอุ่น ปลื้มใจ และตื้นตันยิ่งนัก

ผมมาหาอาจารย์ แต่ไม่พบ

"เฮ้ย ! มึงดูนี่" เสียงตะโกนลั่น ผมถูกกระชากลากมือไปที่บอร์ด

"มึงได้เรียนแล้ว" ขนลุก ! ไม่อยากเชื่อสายตา ชื่อผมมีอยู่ในกลุ่มผู้สอบได้ มันคือดวงชะตาอันยิ่งใหญ่มหาศาลในชีวิตผม ไม่ใช่ผมคนเดียว มีเพิ่มมาอีกคนสองคน

ไม่ใช่อาจารย์ฝรั่ง ใครจะกล้าทำ ทั้งที่ประกาศออกไปก่อนแล้ว

หนึ่งปีตั้งใจเรียนเพื่อสนองคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ของ *"พ่ออาจารย์"*

ครั้งหนึ่งจวนจะถึงเวลาส่งงานปั้นรูปเหมือนลอยตัว เหลือเวลาประมาณครึ่งหรือหนึ่งชั่วโมงเห็นจะได้ ท่านเดินเข้ามาดูไปพลางๆ ก่อน เมื่อถึงงานของผม ซึ่งในใจนั้นผมกระหยิ่มที่เราได้ให้เวลากับมันอย่างมาก โดยเฉพาะถึงขั้นเก็บราย

ละเอียด มี Volume ที่ผมคิดว่าดีที่สุดแล้ว ท่านเดินดูหนึ่งรอบ แล้วมาหยุดอยู่หน้ารูปปั้น ท่านไม่พูดอะไรเลยสักคำ จ้องอยู่พักเดียว มือของท่านทั้งสองข้างยกขึ้นตบไปที่แก้มของรูปปั้น มือขวายกขึ้นตบไปที่หน้าผากซีกซ้ายป้ายเข้าไปที่ใต้คางและที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง

หัวใจผมลงไปที่ตาตุ่ม ชาไปทั้งตัว นี่เราจะทำทันหรือ

แล้วท่านก็เริ่มพูดว่า มันไม่มีโครงกระดูกข้างในนะนาย แล้วชี้ให้ดูและอธิบายไปอีกหลายแห่ง ผมเห็นและเข้าใจทันที

ผมทำต่อ จะทันหรือไม่ทัน ผมไม่แคร์แล้ว เรื่องคะแนนผมไม่สนใจ แต่สิ่งที่ดีใจที่สุดคือ พวกเราได้บรรลุแล้วกับงานด้านประติมากรรม

ปีรุ่งขึ้น

ท่านประกาศให้ผมได้รับทุนการศึกษา

แล้วท่านก็จากผมไปอย่างไม่มีวันกลับ

ท่านเป็นพ่ออาจารย์ของผมคนหนึ่งด้วยนะ

ภาพถ่ายอาจารย์ศิลป์ในวันไหว้ครูปีสุดท้ายของท่าน เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๔

ลักขณา เวชกร

อาจารย์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต)

เมื่อแรกพบ

วันนั้นเป็นวันที่บรรยากาศสดใสเป็นพิเศษสำหรับเรา เพราะเป็นวันที่*อา เหม (เหม เวชกร)* จะพาเรามาฝากเรียนศิลปะกับอาจารย์ฝรั่ง เพราะเราเรียนจบปีที่ ๓ โรงเรียนเพาะช่างแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ อานัดให้เราไปรอที่ร้าน *"เหม เวชกร"* ของอาที่เชิงสะพานพุทธฯ ฝั่งพระนคร (ปัจจุบันเป็นสวนสาธารณะไปแล้ว) ตอนสาย ๆ อาก็มารับไปหาอาจารย์ฝรั่ง เมื่อรถเลี้ยวเข้าบริเวณกรมศิลปากร (ซึ่งเมื่อก่อนมีป้ายชื่อ *"มหาวิทยาลัยศิลปากร"* ติดตั้งอยู่บนเสาประตู) ใจน้อย ๆ ของเราก็เต้นไม่เป็นส่ำเลย ทั้ง ๆ ที่ก่อนนั้นเคยเดินผ่านไปผ่านมาบ่อย ๆ เพราะชอบไปซื้อเศษผ้าที่ตลาดนัดสนามหลวงมาตัดเสื้อใส่เอง แต่ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้เข้ามาสัมผัสข้างในบริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากรที่อยู่ด้านหลังตึกกรมศิลปากร

พอลงจากรถก็มีความรู้สึกว่าขามันสั่นพั่บ ๆ ไอ้ความเก่งกาจที่เคยอยู่ที่โรงเรียนเพาะช่างมันหายไปไหนหมดก็ไม่รู้ ยิ่งต้องเดินผ่านพวกรุ่นพี่เก๋ากึกผมทรงรากไทร หนวดเครารุงรัง มันก็ยิ่งทำให้มีความรู้สึกสั่นคลอนประสาทมากขึ้นอีก เมื่อผ่านเข้าประตูชั้นที่หนึ่งของตึกที่อาจารย์ฝรั่งทำงานอยู่ ซึ่งมีป้ายแขวนไว้เหนือประตูว่า *"คณบดีปฏิมากรรม"* ความรู้สึกมันยิ่งแย่หนักลงไปอีก เรียกว่า ฉี่แทบราดเลยทีเดียว เพราะบรรยากาศภายในห้องชั้นแรกนั้นดูศักดิ์สิทธิ์เหลือเกิน พอโผล่หน้าเข้าไป ก่อนอื่นก็จะเห็นภาพเขียนของศิลปินดัง ๆ แขวนเต็มไปหมด ไม่มีเสียงดุย มีแต่เสียงพิมพ์ดีด ต๊อกแต๊ก ๆ ของ*คุณประจวบ* เลขาฯ ของอาจารย์ฝรั่งเท่านั้น เมื่ออาเหมทักทายกับคุณประจวบเสร็จ ก็พาเราผลักบังตาไม้เข้าไปอีกห้องหนึ่ง หลังจากเคาะและได้ยินเสียง *"เชิญ"* แล้ว

เราเห็นอาจารย์ฝรั่งเงยหน้าขึ้นมาจากงานที่ทำอยู่ คงกำลังตรวจงานนักศึกษา ท่านทักทายอาเหมแล้วเลยส่งยิ้มมาให้เราอย่างอ่อนโยน เรารีบยกมือไหว้ท่านอย่างอ่อนน้อม และจ้องท่านตาแทบไม่กระพริบ ถึงวินาทีนั้นเรามีความรู้สึกว่า

ต่อไปนี้เราจะไม่กลัวอะไรอีกเลย เพราะสายตาที่อาจารย์ฝรั่งส่งมาให้เรานั้นเปี่ยมไปด้วยความเมตตาปรานี ท่านถามอาเหมว่า

"ไหนว่าจะเอาหลานมาเรียนไม่ใช่หรือ ทำไมไม่เอามาล่ะ เขาจะสอบกันแล้วนะ" อาเหมก็เลยบอกว่า

"ก็คนนี้แหละอาจารย์ เขาจบจากเพาะช่างแล้ว อยากให้มาเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์สักคน"

อาจารย์รีบกลับหันมาดูเราอย่างไม่เชื่อพร้อมกับถามว่า

"คุณเหม ! ยังตัดผมหน้าม้าอยู่เลย จบเพาะช่างแล้วหรือ ? แบบนี้จะทนไหวหรือ ?"

ตอนนั้นเรายังไม่เข้าใจประโยคที่ว่า *"แบบนี้จะทนไหวหรือ ?"* ของท่านว่าหมายถึงอะไร จนได้เข้ามาอยู่มาเรียนในมหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว จึงได้เข้าใจว่าท่านหมายถึงมนุษย์และอะไรที่พิสดารหลาย ๆ อย่างในคณะเรานั่นเอง ใหม่ ๆ ก็แทบตายเหมือนกัน แต่อยู่ ๆ ไปก็ชินไปเอง

วันนั้นเรากลับออกมาจากห้องอาจารย์ด้วยหัวใจพองโตแทบดับอก ผิดกับตอนขาเข้าไปเป็นขาวกับดำเลยทีเดียว และอาจารย์ฝรั่งก็เป็นฝรั่งคนแรกในชีวิตของเราที่เราได้มีโอกาสคุยด้วยอย่างใกล้ชิด จนถึงทุกวันนี้เรายังได้ยินเสียงของท่านแว่ว ๆ มาอย่างชัดเจนเสมอว่า *"เอ ! ถึงจะตัวเล็ก แต่ถ้าขยันก็คงพอไหวมั้ง"* อาจารย์ฝรั่งเป็นแรงผลักดันให้เรามีความอุตสาหะวิริยะจนถึงทุกวันนี้

ความผูกพัน

หลังจากเข้าเรียนคณะจิตรกรรม-ประติมากรรมได้ตามความใฝ่ฝันของเราแล้ว ก็ต้องรีบเร่งสปีดขยันเรียนจนสุดความสามารถ เพราะรุ่นที่เราเข้ามานั้นคือรุ่นที่ ๑๘ ของคณะจิตรกรรมฯ รุ่นนี้เป็นรุ่นที่มีศิลปินมากที่สุด แต่ละคนประมาณว่า เซียนเหยียบเมฆทั้งนั้นเลย ฝั่งเพาะช่าง มือเจ๋ง ๆ ก็มี *ธงชัย รัก*

ปทุม, บัณฑิต ผดุงวิเชียร, เทพศิริ สุขโสภา, ประยุทธ ฟักผล เป็นอาทิ สำหรับทางฝั่งโรงเรียนเตรียมศิลปศึกษาหรือช่างศิลปนั้นไม่ต้องเซดเลย เพราะมาแต่ละคนล้วนมาดศิลปทั้งนั้น อย่าง *ประภาส อิ่มอารมณ์, ธนะ เลาหกัยกุล, สมชัย นวลสกุล* อีกหลาย ๆ คน และมีผู้หญิงเก่งติดอันดับมาอีกหนึ่ง คือ *ไพฑูรศรี ณ เชียงใหม่* อันตัวเรานั้นสมัยอยู่เพาะช่างเราก็ว่าเป็นหญิงเก่งแล้วเชียวนะ แต่พอมาเข้าศิลปากรเจอกองทัพพวกศิลปศึกษาช่างศิลปเข้า เราก็เลยต้องชิดซ้ายไปถนัด เรียกว่าเกือบตกขอบเลยเชียวละ

ดังนั้นเมื่อถึงชั่วโมงภาคปฏิบัติ เรารู้สึกว่าเราโง่ไปถนัดเลย เลยต้องตั้งหน้าตั้งตาฝึกปรือให้มากกว่าเดิม มีอยู่วันหนึ่งเราจะต้องปั้น Bas-relief ขณะที่ก้มหน้าก้มตาโปะดินเข้าไปใน Cross ที่ผูกไว้ตามรูปร่างที่ Drawing ไว้ ก็มีความรู้สึกว่า ตัวของเราโดนยกออกจากแท่นไม้สำหรับรองเท้า (ที่ต้องใช้แท่น เนื่องจากตัวเราผิดสเกลจากคนอื่น ๆ มาก ถ้าไม่ใช้จะเห็นหุ่นในลักษณะมุมมองของตามด Ant's eye view มากจนเกินงาม) เมื่อหันไปดูก็ ตกใจ ! หัวใจแทบวาย ! เพราะคนที่ยกเราออกจากแท่นไม้นั้นก็คือ ท่านอาจารย์ผรั่งนั่นเอง เมื่อท่านวางเราลงข้าง ๆ แท่นแล้วก็ลงมือสอนวิธีร่างภาพก่อนลงมือปั้นว่า ต้องร่างโครงร่างของคนให้แม่นและถูกต้องเสียก่อน เช่น ขณะนี้เราจะปั้นผู้ชายยืนถือไม้แล้วพักขาข้างหนึ่ง เราต้องร่างให้รู้สึกว่าคนกำลังยืนพักไม่ใช่ยืนเกร็ง แล้วต้องร่างให้รู้สึกว่ากำลังยืนอย่างมั่นคง ไม่ใช่คนกำลังยืนหน้าทิ่มหรือกำลังหงายหลัง เพราะฉะนั้นควรจะลากเส้นดิ่งลงมาจากดางไปยังปลายเท้าข้างที่ยืนตรง ว่าแล้วท่านก็ร่างฉับ ๆ ลงไปบนดินที่เราทำเป็นพื้นและร่างรูปคนไว้อย่างผิด ๆ ถูก ๆ เมื่อเสร็จแล้วท่านก็หันกลับมายกเรากลับไปไว้บนแท่นไม้รองเท้าเหมือนเดิม เล่นเอาเราตกใจเหมือนตอนขามาเลย เพราะยังไม่ทันตั้งหลัก มัวแต่มองงานที่อาจารย์ร่างไว้ให้เพลินไป แล้วท่านก็เดินไปตรวจดูคนอื่น ๆ ต่อไป มานึกถึงตอนนี้อดเสียดายฝีมืออาจารย์ไม่ได้ เพราะเราไม่ได้ถ่ายรูปเก็บเอาไว้ เพราะสมัยนั้นนักเรียนจิตรกรรมยากจนมาก

จากวันนั้นจนถึงวันนี้ก็ผ่านมา ๓๘ ปีแล้ว เราก็ยังรู้สึกถึงความอบอุ่นเป็นห่วงเป็นใยที่อาจารย์มีต่อพวกลูกศิษย์ลูกหาอย่างแน่นแฟ้นเหมือนพ่อห่วงใยลูก ๆ มากกว่าจะเป็นแค่อาจารย์สอนลูกศิษย์เท่านั้น แม้แต่เดี๋ยวนี้เวลาเราจะไป

ไหนมาไหนยังต้องติดเข็มรูปอาจารย์ไปด้วยทุกหนทุกแห่ง เพื่อความมั่นใจและอบอุ่นใจ ใครจะว่าเราออกจะเพี้ยน ๆ ก็ช่างเขาเถอะ

PAPA TI VOGLO TANTO TANTO BENE

วัฒนะ วัฒนาพันธุ์

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผมเป็นนักเรียนประเภท *"กลัวครู"* ส่วนใหญ่จึงพยายามเฝ้าดูและเข้าใจอาจารย์อยู่ห่าง ๆ ยิ่งการได้เรียนกับอาจารย์เพียงปีเดียวที่เรียกกันว่า *"รุ่นสุดท้าย"* ทำให้ไม่ค่อยมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับท่านมากนัก ส่วนใหญ่จะฟังจากรุ่นพี่มีเกร็ดมาเล่าให้ฟังอย่างน่าสนใจ แต่เหตุการณ์เล็ก ๆ น้อย ๆ ระหว่างผมกับอาจารย์ก็ยังอุตส่าห์มีขึ้นได้ในช่วงเวลาอันสั้นนั้น ให้อยู่ในความทรงจำต่อมา

งุนงง หมายเลข ๑

"นี่น้ำหรือถนน" อาจารย์ถามพร้อมกับใช้เท้าชี้ไปที่รูปเขียนของผม ในวันตรวจงานของชั้นปีที่ ๑ ผมไม่ได้ตอบ ยังคงยืนอยู่ห่าง ๆ และก็รู้ว่าท่านไม่ได้ถามให้ตอบ แต่เป็นการด่ามากกว่า ในแบบที่ว่า เพิ่งเข้ามาเรียนปี ๑ ดัดจริตเขียนสมัยใหม่อะไรทำนองนั้น

ผมจำได้ เป็นรูปซุ้มประตูวัดโพธิ์ Abstract

เมื่ออาจารย์ไปแล้ว ก็ได้แต่วิตกว่า ท่านคงไม่ชอบงานของผมมาก ๆ ถึงกับใช้เท้าชี้ จะได้หรือตกหนอ...แต่ปรากฏว่างานชิ้นนั้นก็ได้คะแนนสูง ซ้ำเมื่อผมเอาไปร่วมประกวดที่ อ.ส.ท. สมัยโน้น ก็ได้รางวัลมาเล็กน้อย *คุณถวัลย์ ดัชนี* เขาได้รางวัลใหญ่ ยังพาพวกเรารุ่นน้องเข้าพบอาจารย์เพื่อให้ท่านทราบและภูมิใจในศิษย์ของท่านทำนองนั้น แล้วท่านก็บอกว่า

"พวกนายเป็นคนรวยแล้ว มีสตางค์มากใช่ไหม" แต่ก็ดูเหมือนท่านมีสีหน้าชื่นชมลูกศิษย์อยู่เหมือนกัน

และเราได้คิดว่านิสัยชอบเสียดสีของชาวศิลปากรนี้มาจากอาจารย์นี่เอง

งุนงง หมายเลข ๒

ต่อมาผมถูกเรียกให้ไปพบ แล้วให้เงิน ๒๐๐ บาท เป็นค่าออกแบบปกหนังสือของสมาคมกีฬาไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งอาจารย์รับมาให้นักศึกษาทำงานส่งเป็นงานเรียน ผมนึกในใจว่างานชิ้นนี้จะต้องได้คะแนนดีแน่ ๆ เพราะถูกเลือกไปพิมพ์ แต่ปรากฏผลว่าคะแนนของรูปนั้นต่ำมากจนเกือบตก สร้างความสับสนงุนงงให้กับนักศึกษาปี ๑ อย่างผมเป็นที่สุดขณะนั้น

ผู้เปิดโลกใหม่

อาจารย์มักกำชับเดี่ยวเข็ญให้เรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งผมเป็นคนหนึ่งที่สอบตกในวิชานี้ตลอดมา ถ้าท่านยังมีชีวิตอยู่ก็คงจะไปเรียนท่านให้สบายใจว่า ผมพอเอาตัวรอดได้ เพราะไปใช้ชีวิตทำศิลปะอยู่ต่างประเทศเสียเกือบครึ่งชีวิต

อาจารย์เป็นผู้เปิดโลกใหม่ให้พวกเรา ผมเองได้พบว่าชีวิตใหม่ โลกใหม่ได้เกิดขึ้นที่นี่ คือ โลกศิลปะ โลกศิลปิน และโลกของการสร้างสรรค์ มันอาจจะสับสนลึกลับและเต็มไปด้วยอุปสรรคหลากหลายที่ต้องสู้ และมั่นใจในการยืนหยัดทำศิลปะ

การทำงานหนัก จริงจัง และการอุทิศที่ไม่ใช่เพียงชั่วครั้งชั่วคราว หากแต่ให้ทั้งชีวิตนั้น อาจารย์ได้ทำให้เราเห็นด้วยตัวท่านเองแล้วอย่างสง่างาม

สงัด ปุยอ๊อก

จิตรกร, อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คนอื่น ๆ ที่อยู่ในวัยเดียวกับอาจารย์ศิลป์นั้น เขาจะพักผ่อนสบาย ๆ อยู่กับบ้านมากกว่า แต่ภาพที่ผมเห็นดูเหมือนว่าที่ทำงานของท่านก็คือบ้านนั่นเอง ท่านจะอยู่ที่ทำงานมากกว่าอยู่บ้าน การทำงานของท่านคือการพักผ่อน ความสุขของท่านก็คือการสอนลูกศิษย์

ภาพที่ติดตาติดใจก็คือท่าทางเดิน การเคลื่อนไหวของท่านดูว่องไว กระฉับกระเฉง โดยเฉพาะในห้องเรียนของเราซึ่งเป็นลูกศิษย์ใหม่ของท่าน

ตอนนั้นท่านสอนวิชาองค์ประกอบศิลป์ ทุกสัปดาห์พวกเราคอยชั่วโมงนี้ด้วยความตื่นเต้น ทุกครั้งที่ท่านเข้าสอนจะมี*อาจารย์ลาวัณย์ ดาวราย* เป็นล่ามคอยแปลภาษาไทยให้เป็นภาษาไทยอีกทอดหนึ่ง

ท่านตั้งโจทย์โดยการโรเนียวมาแจกพวกเรา เป็นภาพสเก็ตช์คน สัตว์ และวัตถุ สิ่งของที่มีขนาดหรือรูปร่างเท่ากันเหมือนกัน แล้วให้แก้ไขให้ถูกต้องตามทฤษฎี ทุกคนทำกันสด ๆ ในชั่วโมง

ท่านเดินดูไปทั่วห้องคอยตรวจแก้ไขให้ ถ้าใครยังไม่เข้าใจท่านก็จะอธิบายด้วยการออกท่าทางประกอบ เช่น วิ่ง กระโดด หรือหกล้มให้ดู ให้จับกิริยาท่าทางให้ได้ พวกเราใจหายใจคว่ำ เกรงว่าท่านจะเป็นอะไรไป

ทุกครั้งที่ท่านสอน บรรยากาศในห้องเรียนสนุกสนานมาก และเข้าใจในเนื้อหาเป็นอย่างดี เป็นความภาคภูมิใจของผมที่ได้เป็นลูกศิษย์ท่าน

ผมถือท่านเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตทั้งสองทางคือ ทั้งการทำงานศิลปะส่วนตัว และในชีวิตของการเป็นครู

สนั่น ดัชนี

อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน)

ชื่อของ*อาจารย์ศิลป์*ใคร ๆ ก็รู้จักกิตติศัพท์ของท่าน ผมได้ยินชื่อท่านก่อนจะมาเรียนที่นี่แล้วว่า ท่านเป็นปราชญ์ทางศิลปะ ผมเรียนจบจากเพาะช่างก็อยากจะมาเป็นลูกศิษย์ท่าน ก็มาสอบเข้ามหา'ลัย มาเจอท่านในชุดสีกากี แคแรคเตอร์ของท่านน่าประทับใจมาก ผมตั้งใจว่าต้องสอบเข้าให้ได้ แล้วก็โชคดีสอบเข้ามาได้ จึงได้เป็นลูกศิษย์ของท่านสมความปรารถนา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เพื่อนรุ่นเดียวกับผมก็มี *ประวัติ เล้าเจริญ, ธงชัย รักปทุม, ประยุทธ ฟักผล, บัณฑิต ผดุงวิเชียร, พิศาล ทิพารัตน์, สงัด ปุยอ็อก* และ*ระยอง ยิ้มสะอาด* นับเป็นครั้งแรกที่พวกเพาะช่างซึ่งเป็นกลุ่มก้าวหน้าในสมัยนั้น ยกทีมกันมาสอบเข้าได้เป็นประวัติการณ์

ฉันดีใจ

ผมไม่นึกไม่ฝันว่าจะมีครูที่มีลักษณะแบบนี้คือ เป็นเหมือนพ่อ ท่านมีทุกสิ่งทุกอย่างในตัวท่าน ไม่ใช่เฉพาะศิลปะ ความรู้ทุกด้านท่านให้เราหมด ทั้งโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ศาสนา ความเชื่อ ความรู้ การปกครอง การวางตัว ท่านให้เราหมดทุกอย่าง ในชีวิตของผมอยู่มาจนอายุ ๗๐ กว่าปี (พ.ศ.๒๕๕๑) ก็ยังไม่เห็นมีใครเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่เหมือนท่าน ท่านเป็นครูทุกด้านเลยครับ

เหตุการณ์ส่วนตัวที่ผมประทับใจก็มีอยู่หลายครั้ง ครั้งหนึ่งผมเขียนรูปไปแล้วท่านสงสัยในรูป ท่านก็เรียกผมมาถามดูว่า ทำไม อาจารย์ศิลป์มักจะเรียกนักศึกษาไปถามว่า *"ทำไมนายถึงทำอย่างนี้ นายลองบอกไอเดียสิ"* พอผมอธิบายปั๊บอาจารย์ศิลป์ก็เข้ามาตบไหล่อย่างเอ็นดูแล้วถามว่า *"นายต้องการคะแนนเท่าไหร่"* ผมเลยบอกว่า *"เรื่องคะแนนสำหรับผมแล้ว แล้วแต่อาจารย์จะให้ ผมไม่คิดเป็นเรื่องใหญ่ คิดอย่างเดียวว่าขอให้อาจารย์รู้ว่าเป็นงานของผม"* ท่านก็หัวเราะแล้วบอกว่า *"ฉันมีอาร์ติสขึ้นมาในเมืองไทยแล้ว ฉันดีใจ"* นั่นเป็นสิ่งที่ผมภูมิใจที่สุดในชีวิต ถึงผมไม่ได้เป็นอาร์ติส แต่ก็เป็นคำพูดที่ผมนึกถึงเมื่อไหร่ก็ยังชื่นใจผมทุกครั้ง

ปีหน้ามาเรียนขึ้นชั้นใหม่

อีกครั้งหนึ่งที่ผมประทับใจในพฤติกรรมของอาจารย์ศิลป์มาก คือ เพื่อนผม *ธนะ เลาหกัยกุล* เขาเกิดบาดเจ็บตอนสอบ ทำให้ไม่สามารถสอบได้ เขาก็มานอนอยู่ใต้ต้นจัน ผมก็ดูแลเพื่อนอยู่ อาจารย์ศิลป์เดินมาพอดี ถามว่าเป็นอะไร ธนะก็เลยให้ดู อาจารย์ศิลป์บอกว่า *"นายมีงานที่เรียนไหม"* ส่วนใหญ่พวกเราตอนนั้นจะเก็บงานไว้เกือบทุกวิชา ธนะก็ให้เพื่อนไปขนงานมาให้อาจารย์ดู อาจารย์ดูแล้วบอกว่า *"นายกลับบ้านไปนอนได้แล้ว ปีหน้ามาเรียนขึ้นชั้นใหม่ได้เลย"* ครูแบบนี้ไม่มีในโลกนะครับ เหนือระบบนะครับ แบบนี้ทุกคนไม่เคยเจอ

เอาอย่างเขาไม่ได้

มีครั้งหนึ่งเรากำลังเอางานของ Picasso มาฉายหนังกัน แล้วก็มีงานของ Buffet ศิลปินอเมริกันที่กำลัง Popular ท่านก็แอบมองอยู่นะ พอฉายจบเสร็จ ท่านก็รีบมาพูดเลย *"นาย ๆ พวกนี้เขากำลังคิดอะไร นายเอาอย่างเขาไม่ได้นะ"* ที่อาจารย์ศิลป์พูดเพราะเป็นห่วงเรามากที่สุด กลัวเราจะเป็น *ism* จะไปตามฮีโร่ ท่านพยายามสอนให้เราเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด แต่ท่านก็ไม่ได้ปิดบังความรู้ เรื่องราวความเป็นมาเป็นไป เพราะอยากให้เราเข้าใจความเป็น*เฉพาะตน*ของศิลปินทั้งโลกทั้งหมด ท่านจะสอบด้วยตัวเองทุกครั้ง ผมโชคดีได้สอบส่วนตัวกับท่านทุกครั้ง ไม่ว่า Anatomy, ประวัติศาสตร์ศิลป์, Art appreciate ท่านจะเรียกไปสอบทีละคน ๆ ประทับใจมาก ท่านสอบด้วยตัวของท่านเองอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยเลย

จริงจังในการสอน

ที่ประทับใจที่สุด คือ ท่านมีเงินส่วนตัวเท่าไหร่ ท่านก็จะใช้เพื่อศิลปะ ในยุคของผมนั้นรถของคณะยังไม่มี แต่ท่านก็หารถที่ดีที่สุดพาพวกเราไป Vacation ไปเที่ยวดูงานศิลปะต่าง ๆ เวลาพวกเราเล่นน้ำทะเลกัน ท่านก็จะนั่งดูแล้วท่านจะยิ้มเหมือนพ่อดูลูกน่ะครับ อะไรที่มันไม่ดี ท่านก็จะไปห้ามอย่างน่าสงสารมาก แล้วท่านจะร้องเพลงให้เราฟัง ชวนร้องเพลง นั่นเป็นมาดหนึ่ง แต่เวลาสอนท่านก็จะเป็นอีกมาดหนึ่งที่ตรงกันข้ามเลย ท่านจะจริงจังในการสอนมากที่สุดเลย ถ้าพวกเราฟังแล้ว

เราไม่ถามท่าน ท่านจะน้อยใจมาก พวกเราต้องตกลงกันเลยว่า ตอนอาจารย์มาสอนเรา เราจะต้องถามกัน จะนิ่งเฉยไม่ได้ ถึงเราเข้าใจ แต่เราก็ต้องถามท่าน เพราะท่านต้องการให้เราถามจากท่าน

เวลาตรวจงานไม่ว่าจะเป็น Paint หรือปั้น ท่านจะตรวจเป็นทีม Staff ท่านจะเอาครูที่ทรงคุณวุฒิทั้งหมดที่มีอยู่มาเข้าตรวจ แล้วปิดห้องตรวจ อาจารย์จะวิจารณ์กัน พวกผมก็จะแอบฟังอยู่ข้างนอกว่าอาจารย์วิจารณ์กันว่ายังไง โอ้โฮ ! ท่านตรวจงานทุกรูปแบบ ทั้งลักษณะความก้าวหน้า วิธีการคิด ความเห็น หลักวิชาการ ท่านพูดหมดทุกด้าน หลังจากฟังที่ท่านวิเคราะห์งานเรา เราจะมีความรู้มากเลย เวลาท่านตรวจให้คะแนนออกมา เราจะไม่เสียใจเลย

ที่เราไปแอบฟังข้างนอก ไม่กล้าเข้าไปฟัง เพราะพวกเราทั้งกลัวทั้งเกรงทั้งเคารพท่าน ไม่อยากทำให้ท่านเสียใจ แค่เห็นสีกากีแวบมา พวกเราก็แตกฮือแล้วครับ เราไม่ได้คิดว่าท่านเป็นอาจารย์ เป็นฝรั่ง แต่เราคิดว่าท่านคือผู้ที่รักเราที่สุดทุกด้านเลย ท่านเป็นห่วงเรา ถ้าใครแต่งตัวสกปรกท่านก็จะเรียกมาตำหนิ ใครแต่งตัวสำอางเกินไป ท่านก็เรียกมาตำหนิเหมือนกัน ท่านอยากให้เราหาความพอดีในลักษณะการแต่งตัว ใครผมยาวนี่ไม่ใช่ว่าท่านชอบนะครับ ท่านจะมาบอกมาเตือน แต่ท่านพูดดีนะ ท่านมีเทคนิคในการตำหนิ

รักประเทศไทย

แม้พวกเราจะไม่อยากทำให้ท่านเสียใจ แต่ก็มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ท่านให้ไปทำวิชารีเสิร์ชศิลปะไทย เราก็ไปสเก็ตช์มา แล้วเอาปากกามาเขียน ที่นี้เกิดได้คะแนนเต็ม ๑๐๐ หลายคน พวกเราก็ทำซ้ำอีก พอท่านเห็นท่านก็ร้องไห้น้ำตาซึมเลยครับ ท่านเสียใจมาก ท่านบอกว่า *"พวกนายต้องการคะแนน หรือต้องการจิตวิญญาณศิลปะ ตอนทำนายทำเอาคะแนน ไม่ได้ทำเอาเรื่องของจิตวิญญาณของคนไทยทำไมทำแบบนี้กัน"* คะแนนที่ได้ ๑๐๐ กันท่านให้ตกหมดเลย ท่านบอกว่าท่านเสียดายที่ท่านไม่ได้เกิดเป็นคนไทย ศิลปะไทยเนี่ย ทุกด้านทุกอย่างสูงส่งมาก มันเกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณมาก ทำไมเธอถึงไม่ไปซึมซับเอา แล้วเธอจะมาทำเพื่อเอาคะแนน ท่านโกรธมาก ท่านต้องการให้เราแสดงออกด้วยความจริงใจ จากความประทับใจ พวกเรารู้ว่าท่านเสียใจ เราก็ไม่กล้าทำอีกเลยครับ พวกเราจะว่าง่ายมาก

สำหรับอาจารย์ศิลป์ ถ้าท่านเสียใจแล้ว เราจะไม่ทำเลย

อาจารย์ศิลป์ท่านมีความรักในประเทศไทยมาก แม้ท่านไม่ได้เป็นคนไทย แต่ท่านมีความรู้สึกประทับใจในศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีทุก ๆ อย่าง ที่ท่านพบเจอในเมืองไทย ไม่ว่าท่านจะรับเงินเดือนน้อยแค่ไหน ก็ขอให้ท่านได้มาสอนคนไทยแล้วท่านก็จะมีความสุข ท่านเป็นตัวอย่างที่ดีทุกด้าน ท่านจะห่อข้าวมาทานเองในห้องคณบดี ทานข้าวเสร็จแล้วก็นั่งทำงาน เตรียมตัวทุกอย่างเพื่อที่จะถ่ายทอดวิชาสั่งสอนพวกเรา

พวกเรามีความหมายที่สุด

ขณะที่เราซีเรียสมาก ๆ ท่านก็จะมาปลอบใจ บางครั้งก็จะให้เงินไปดูหนังเพื่อผ่อนคลายไม่ให้เราเครียดมาก วิธีการสอนของท่านจะไม่เหมือนใครในโลก คือถ้าเราเครียดมากเนี่ย ท่านจะให้สตางค์ไปดูหนัง พอกลับมาเห็นหน้าเราสบาย ท่านก็จะหัวเราะชอบใจ บอกดี ๆ ผมจะไปหาใครที่เป็นอย่างนี้ได้อีกล่ะครับ ท่านรู้ทุกอย่าง

พอถึงวันเกิดท่าน เมื่อท่านเห็นเราเตรียมตัว ท่านจะหนีมาก กลัวเราจะจัดงานวันเกิดให้ท่าน กลัวเราจะเสียงาน ท่านจะวางตัวน่ากลัวขึงขังมาก แต่พอเวลาเราเชิญท่านมาจริง ๆ ท่านจะน้ำตาไหล ท่านจะประทับใจมาก แล้วก็ร้องเพลง ท่านเห็นเราเป็นลูก ๆ พวกเรามีความหมายที่สุดในชีวิตของท่าน ความหมายในชีวิตของท่านไม่ใช่เรื่องที่ท่านจะมีชื่อเสียงในการทำงาน แต่อยู่ที่พวกเราเข้าใจศิลปะ แล้วทำงาน เขียนรูป นั่นคือความปรารถนาในหัวใจของท่าน

แลบลิ้น

มีเรื่องตลก ๆ อยู่เรื่องหนึ่ง วันหนึ่งท่านจะเข้าวัง แต่งตัวชุดขาวหล่อมากเลย สง่ามาก แล้วพวกเราก็มารวมกันตั้งเรียงแถวเลย จะมาคอยเย้าท่าน พวกเราชื่นชมท่านก็ชอบมาคอยดูท่าน แต่ท่านวางตัวเฉย หล่อ มองเราเฉย ๆ พอท่านเดินพ้นหน้ามหา'ลัย แล้วมองมาที่พวกเรา เราก็จังงังเลย แต่แล้วท่านก็เปิดหมวกออก

มา แลบลิ้นให้พวกเราแวบหนึ่ง โอ๊ย ! พวกเราหัวเราะกันท้องคัดท้องแข็งเลย ภาพของท่านนี่เราหยั่งไม่ถึงหรอกครับ เรารู้อย่างเดียวว่าท่านรักเรามาก รักอย่างกับลูกเลย แล้วครูอย่างนี้เราจะหาได้ที่ไหนล่ะครับ แล้วผมก็อยากจะถามว่าช่วยกันหาผู้ยิ่งใหญ่อย่างอาจารย์ศิลป์ให้หน่อยได้ไหม ถ้าได้แล้วบอกด้วย ผมจะได้ไปกราบคารวะ

พลัง

รุ่นของผมเป็นรุ่นที่แข่งเรือของมหา'ลัย เป็นรุ่นแรกที่ชนะได้ถ้วย ตอนนั้นผมเป็นคนพูดขึ้นมาว่า ถ้าเรารักอาจารย์ศิลป์เราต้องพายสุดฝีมือ เอาที่หนึ่งมาให้ได้ ทุกคนก็ไชโย เพราะเรามีอาจารย์ศิลป์อยู่ในหัวใจ เราก็เลยได้ที่หนึ่ง ตอนนั้นแข่งกับเกษตรศาสตร์ ธรรมศาสตร์ ที่ท่าพระจันทร์ พวกเขาเป็นทีมซ้อมกันอย่างสนุกสนาน แต่เขาก็สู้ศิลปากรไม่ได้ เพราะพวกเราคิดว่าวันนี้จะแข่งเรือเพื่ออาจารย์ศิลป์ ขออุทิศทั้งจิตใจให้อาจารย์ศิลป์ ทุกคนรวมจิตกันเป็นหนึ่งเดียวหมด มันมีพลังมากนะ ความผูกพันเป็นอย่างนั้นครับ ตอนนั้นพวกที่พนันกันเสียใหญ่เลย เพราะเขาไม่คิดว่าศิลปากรจะได้ มี ๕ มหา'ลัย เราได้ที่หนึ่งเลย เอาถ้วยใบนั้นมาฉลองกันที่ใต้ต้นจัน ผมเป็นนายเรือ เพื่อนผมชื่อนายเบิ้มเป็นคนให้จังหวะพาย หลังจากนั้นก็ไม่เห็นเคยชนะเขาอีกเลย

ผมเชื่อว่าพลังมีจริง ๆ ครับ สมมุติว่าเรากำลังขี้เกียจ อย่างพวกรุ่นผม เราเอารูปอาจารย์ศิลป์ ที่เวลาท่านถ่ายรูปเหมือนดาราหนังน่ะครับ เราเอามาติดไว้ที่ห้องนอน พอมองเห็นหน้าอาจารย์ศิลป์ปั๊บ มันจะหายขี้เกียจเลยครับ รีบลุกขึ้นมาเขียนรูป ทำงานศิลปะ แค่เห็นรูปอาจารย์ศิลป์ก็ไม่กล้าแล้วครับ อยากจะทำงาน

รักอาจารย์

เรารักอาจารย์ศิลป์เพราะจิตวิญญาณของท่านอยู่ที่ลูกศิษย์ ความบริสุทธิ์ของท่านที่มีต่อประเทศไทย ต่อลูกศิษย์ และต่อศิลปะ ท่านรู้สึกประทับใจในศาสนาพุทธที่สุด ท่านนับถือสิ่งที่ดีที่งาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มันมีอยู่ในศิลปะ ท่านจะไม่ยอมรับนับถือศาสนาคริสต์หรือศาสนาอะไร ท่านนับถือศิลปะเป็นศาสนาประจำจิตของท่าน แล้วที่พวกผมรักท่านเพราะจิตวิญญาณของท่านคือทุกสิ่งทุกอย่างที่มี

คุณค่า จรรโลงโลก และมนุษยชาติ เรารักท่านตรงนั้น ความรู้สึกของพวกเราคล้าย ๆ กันครับ

พวกเราจะพยายามทำสิ่งต่าง ๆ ให้ท่าน ถ้าเรารู้ว่าอาจารย์ต้องการอะไร เราจะให้ สิ่งที่เราจะบอกกันคือ พวกเราต้องเขียนรูป พวกเราต้องเรียน เพราะเป็นสิ่งที่อาจารย์ศิลป์ปรารถนาที่สุด อาจารย์ศิลป์จะดีใจที่สุด ถ้าพวกเราเรียนแล้วเขียนรูป ท่านจะมีความสุขที่สุดนะครับ นั่นเป็นสิ่งที่เราให้ท่านได้ ทุกคนจะปวารณาตัวว่าเราจะเขียนรูปเพื่ออาจารย์ศิลป์ ในเมื่ออาจารย์ศิลป์ต้องการให้เราทำงานศิลปะ ตรงนี้เราท่องเป็นคาถาภาวนาประจำใจกันเลยว่า ถ้าเรารักอาจารย์ศิลป์ เราต้องเขียนรูป เพื่ออุทิศให้อาจารย์ศิลป์ ผมยังนึกเลยว่าถ้าใครทำงานในยุคนี้แล้วอุทิศส่วนกุศลให้อาจารย์ศิลป์เนี่ย มันยิ่งใหญ่กว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ยิ่งกว่าวัตถุทานนะ ใครทำงานศิลปะให้อาจารย์ศิลป์ เพราะท่านยอมพลีชีพ สละความสุขส่วนตัวมาอยู่ที่เมืองไทย เพราะท่านต้องการถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ลูกหาที่เมืองไทยนี่ครับ เพราะฉะนั้นสิ่งนี้เป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องการให้ท่าน ส่วนสิ่งที่ท่านประทับใจแต่ไม่ต้องการ คือ วันเกิดของท่านเมื่อไหร่เราจะจัดพิธีให้ท่าน ทุกวันเกิดของท่านเราจะมอบให้ท่าน ถึงเราไม่มีเงินเราก็ต้องจัด เรี่ยไรเงินกัน มอบให้ท่านในวันเกิดทุกครั้งครับ

ฉันสบายดีมาก

ตอนอาจารย์ศิลป์เสีย ผมสอบสำเร็จปี ๑ แล้ว กำลังจะขึ้นปี ๒ ผมเสียดายมากที่สุดที่ส่งเพื่อนสนิทไปเยี่ยมท่าน ท่านฝากคำพูดไว้กับพวกเราว่า ท่านสบายดี แล้วท่านก็ยิ้มแย้มแจ่มใส บอกเพื่อนผมว่ากลับไปเขียนรูปดีกว่า บอกเพื่อน ๆ ด้วยนะ ไม่ต้องมาเยี่ยมฉัน ฉันสบายดีมาก ถ้าคิดถึงฉันจงไปเขียนรูปทำงานศิลปะ แล้วฉันจะได้สบายใจ อาการของฉันจะได้หาย ท่านบอกอย่างนี้ในวินาทีสุดท้ายที่เพื่อนผมไปเยี่ยมท่านที่ศิริราช ท่านพูดอย่างนี้ครับ *"นาย ไปบอกเพื่อน แล้วนายจงไปเขียนรูป แล้วฉันจะดีใจมาก ฉันจะมีความสุขที่สุด ฉันไม่อยากให้นายมาเยี่ยมฉัน ไม่ต้องเป็นห่วงฉัน"* หลังจากที่เพื่อนกลับมา ท่านก็เสีย ผมรู้ข่าวตอนอยู่มหา'ลัย เป็นช่วงปิดเทอมปลาย

พูดจากสิ่งที่ท่านรู้สึกจากหัวใจ

ตอนเผาศพท่าน ผมยังดีใจที่มีรูปผมอยู่จนวินาทีสุดท้าย ผมเฝ้าอยู่หน้าโกศท่าน พวกเรามีความผูกพันกับท่าน ในรูปถ่ายของท่านไม่ว่าจะไปเที่ยวที่ไหนอย่างเช่นไปเที่ยวอยุธยา ก็จะมีรูปเราอยู่ตลอดเวลา เพราะเราจะซึมซับในคำพูดของท่าน คำพูดท่านคือทองคำ ไม่ว่าท่านจะเดินไปไหน เราจะคอยฟังคำพูดของท่าน ที่ชีวิตผมมั่นคงในเรื่องศิลปะหรือความเชื่อก็เพราะได้ซึมซับคำพูดของท่าน ทุกอย่างที่ท่านพูดออกมาจากจิตวิญญาณของท่าน ท่านไม่เคยปิดบัง ท่านจะพูดจากสิ่งที่ท่านรู้สึกจากหัวใจ เป็นคำพูดที่มีค่าที่สุดครับ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชชนนีฯ เสด็จพระราชดำเนินเปิดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๓ เป็นครั้งแรก

สุนทร ศรีสุนทร

ประติมากร (กรมศิลปากร)

ความทรงจำของรุ่นสุดท้าย

"จบมาจากไหน"

"ผมมาจากเพาะช่าง"

"ทำไมไม่เรียนต่อที่นั่นให้จบ"

"ผมรักอยากจะเรียนที่ศิลปากร"

อาจารย์หยุดไปสักครู่ และพูดขึ้นว่า

"ต้องหมั่นเรียนภาษาอังกฤษ อย่าหนีเรียน"

"ครับ"

เป็นอันเสร็จการสอบสัมภาษณ์ผม ซึ่งท่านศาสตราจารย์ศิลป์เป็นผู้สอบในวันเข้าคณะจิตรกรรม – ประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งเป็นนักศึกษารุ่นสุดท้ายที่ได้ศึกษากับท่าน

ท่านอาจารย์ศิลป์จะควบคุมดูแลการสอน และสอบด้วยตนเองทุกวิชาที่เกี่ยวกับศิลปะ เว้นแต่บางครั้งที่ท่านไม่ว่าง โดยมีอาจารย์ประจำวิชาเป็นอาจารย์พี่เลี้ยงและเป็นล่ามภาษาไทยควบคู่กันไปด้วย เพราะพวกนักศึกษาที่เข้ามาใหม่ ๆ ฟังอาจารย์ศิลป์พูดภาษาไทยไม่ค่อยจะรู้เรื่อง แต่ต่อ ๆ มาก็ฟังรู้ เราชินหูและจับใจความได้ ในแต่ละวิชาท่านพูดสั้น ๆ และเข้าใจง่าย

มีอยู่คราวหนึ่งในการสอบกายวิภาคของผม หลังจากได้สอบข้อเขียนและวาดเส้นโครงกระดูกคนเสร็จแล้ว ก็จะต้องมาสอบปากเปล่า (ผมเรียกในตอนนั้น ซึ่งก็คือสัมภาษณ์) กับท่านอาจารย์ศิลป์ ผมเตรียมท่องชื่อกระดูกได้แทบจะทุกชิ้น

คล่องมาก พอถึงตอนสอบท่านอาจารย์ชี้ไปที่กระดูกแขนด้านล่าง และถามว่ามีชื่ออะไรบ้าง ผมตอบสวนไปทันควันเลยเพราะง่ายมาก

ราดิอุส (ปกติจะอ่านกัน ราเดียส)

อันนา (ปกติจะอ่านกัน อุลน่า)

แมทราคาพิอุส (ปกติจะอ่านกัน แมทราคาเพียส)

ท่านอาจารย์ตบโต๊ะปัง และหันไปทางอาจารย์ที่สอน

"สอนอย่างไร ไม่รู้จักเข้าใจเลยนาย"

ผมตกใจและกลัวมาก ผมคิดว่าอาจารย์ท่านนั้นคงมีอาการเช่นเดียวกับผม ลองไปถาม*อาจารย์อนิก สมบูรณ์* ดู ถ้าอาจารย์ยังไม่ลืม

ผู้ที่ตรงต่อเวลาและจำแม่น

ครั้งหนึ่งผมได้รับงานออกแบบปกหนังสือของยูซ่อมสมัยนั้น ผมคิดไม่ออก เพราะเพิ่งรับงานเป็นชิ้นแรก ผมก็เข้าไปปรึกษาและขอคำแนะนำจากท่านอาจารย์ ท่านก็แนะนำและหาหนังสือให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย และท่านก็สั่งว่า ๕ โมงเย็น ให้มาส่งคืน ผมก็กล่าวขอบคุณและรับหนังสือมาและตั้งใจว่าจะส่งคืนท่านในเวลานั้น แต่ผมไม่มีนาฬิกาจึงไม่ได้ไปคืนตามเวลา ปรากฏว่าท่านเดินมาเอาหนังสือคืนจากผมเอง เพราะเวลานั้นมันเลย ๕ โมงเย็นแล้ว โดยที่ท่านไม่ได้พูดว่าอะไรเลย

ฉลอง สมิตะมาน

สถาปนิก (กรมศิลปากร)

ลูกศิษย์ต่างคณะ

ผมเป็นลูกศิษย์ *"อาจารย์ฝรั่ง"* ๒ ปี แต่ต่างคณะออกไป ผมอยู่คณะสถาปัตยกรรมไทย สมัยก่อนเราเรียนร่วมกันอยู่หลายวิชากับคณะจิตรกรรม – ประติมากรรม ซึ่งมีอาจารย์ฝรั่งสอนอยู่ ๑ วิชา มักเรียกกันว่า Projection สอนง่าย รวดเร็ว แม้ฟังอาจารย์พูดไม่ค่อยเข้าใจการสอนนั้น ทำเสร็จตรวจเลยรู้ผลได้หรือตกทันที

ท่านอาจารย์เป็นส่วนหนึ่งที่เริ่มตั้ง*คณะสถาปัตยกรรมไทย*ขึ้นมา เพื่อมิให้สูญหายไปจากเมืองไทย แต่น่าเสียดายที่คนรุ่นหลังมาลบสถาบันอันนี้ออกไปจากความปรารถนาดีของท่าน อาจารย์ฝรั่งมองการณ์ไกลมาก ความคิดก้าวหน้าทันสมัย ปัจจุบันนี้เมื่อกรุงเทพฯ ของเราครบ ๒๐๐ ปี คุณค่าที่ท่านให้ไว้นั้นปรากฏขึ้นมา แต่ต่อไปใครเล่าที่จะมาบูรณะของเดิมให้มีคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมเอาไว้

อาจารย์ฝรั่งเป็นคนมองการณ์ไกลถึงอนาคตว่าจะเกิดอะไรขึ้น แม้ครั้งหนึ่งมีการถกเถียงกันเกิดขึ้นอย่างรุนแรง ระหว่าง *"ศิลปะเพื่อศิลปะ"* หรือ *"ศิลปะเพื่อชีวิต"* ท่านอาจารย์ยังปรารภว่ามันเป็นไปได้ทั้ง ๒ อย่าง ความเป็นจริงนั้นเกิดขึ้นแล้วว่า ปัจจุบันนี้เขาทำศิลปะเพื่อยังชีพกันแล้ว แม้แต่ศิษย์ของท่านแต่ก่อนนี้และศิษย์ปัจจุบัน ต่างก็หันเอาศิลปะที่ท่านริเริ่มแนวทางขึ้นมาประกอบธุรกิจกันเป็นทิวแถวแทบไม่เว้นแม้บุคคลเดียว จะเห็นได้ชัดเจนถึงปัญหา อะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต ท่านอาจารย์เป็นผู้ประเมินผลเอาไว้ ลูกศิษย์ท่านต้องต่อสู้

"ทำงานนาย"

ความผูกพันทางด้านสถาปัตยกรรมท่านก็ร่วมด้วย ครั้งหนึ่งท่านอาจารย์

ช่วยออกแบบโรงละครแห่งชาติร่วมกับ*อาจารย์พระพรหมพิจิตร* โดยอาจารย์พระพรหมพิจิตรสเก็ตช์รูป อาจารย์ฝรั่งลงสี เสนอต่อคณะรัฐมนตรีพิจารณา (โรงละครที่ออกแบบนี้ น่าเสียดายที่ไม่ได้สร้าง)

เป็นบุคคลตัวอย่างของข้าราชการไทยเรา มาทำงานตั้งแต่ ๗ โมงเช้า กลับ ๕ – ๖ โมงเย็นทุกวัน ไม่มีวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์หรือวันหยุดราชการ ตอนเช้าเจอหน้าใครนั่งหรือเดินเล่นต้องบอกทันทีว่า *"ทำงานนาย"* ทุกครั้ง มิได้หยุด ผมเองเข้าขึ้นมาก็ชอบมาเล่นหมากรุกกับ*อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี* ที่ใต้ต้นจัน อาจารย์มาพบตอน ๖ โมงเช้าพอดี อาจารย์ไล่ไปทำงานทันที แม้แต่อาจารย์แสวงซึ่งทำงานที่กรมศิลปากรแล้ว ถ้านั่งเล่น ท่านต้องไล่ให้ไปทำงานทันที ใครก็ได้ถ้าทำงานมาก ๆ ท่านจะรัก ท่านมักพูดเสมอว่า

"จะเป็นศิลปินได้นั้นต้องทำงานมาก ๆ ไม่ใช่แต่งตัวสกปรกแล้วคิดว่าตัวเป็นศิลปิน"

อย่าง*พี่ชลูด นิ่มเสมอ* นั้น ปิดห้องทำงานหามรุ่งหามค่ำ จึงเป็นผู้บุกเบิกได้ปริญญาจากท่านเป็นคนแรก ส่วน*พี่นคร สาครเสถียร* นั้น ตี ๔ ตี ๕ ลุกขึ้นมาถากไม้ส่งงานแกะสลักรูปแล้วรูปเล่ากว่าท่านจะให้ปริญญา สมัยก่อนนั้นบุคคลที่จะได้ปริญญาจากท่านนั้นต้องมีหัวและทำงานลูกเดียว จะเดินเล่นบ้างนั้นยากมาก ทุกท่านที่ประสบมาคงเข้าใจ บางคนนั้นปั้นแทบตาย ท่านมาดูบอกไม่ได้เรื่อง เอาดินปาทิ้งเลย สรุปคือร้องไห้ อย่าให้ผมเอ่ยว่าเป็นใครเลย แต่บางคนเวลาสอบเขียนรูปเหมือนลืมเอาดินสอมา เอาปากกาวาดก็ได้ดีเหมือนกันคือ *คุณอินสนธ์ วงศ์สาม* แม้แต่*พี่สาโรช จารักษ์* อยู่โรงเรียนเตรียมมีพลังทำงานดี พอขึ้นมหาวิทยาลัยพลังลดน้อยลงก็โดนท่านด่ามาแล้ว (ถามตัวพี่สาโรชได้) ว่า

"ไว้หนวดไว้เครา แต่งตัวสกปรก แล้วเรียกตัวเองว่าศิลปินนั้นไม่ใช่ นายทำงานมาก ๆ คนอื่นจะเรียกนายเอง"

อาจารย์ฝรั่งปลูกฝังวิชาความรู้และแยกแยะบุคคลไว้ที่กองหัตถศิลป์ ทั้งปั้น – เขียน

อาจารย์พิมาน มูลประมุข	ปั้นทางองค์พระ
อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์	ปั้นภาพแบนติดผนัง รูปเหมือน
อาจารย์แสวง สงฆ์มั่งมี	รูปเหมือนทางผู้หญิง
อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ	รูปร่วมสมัยเป็นแนวทางมาถึงปัจจุบัน
อาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์	ปั้นรูปสัตว์
อาจารย์สิทธิเดช แสงหิรัญ	ปั้นรูปเหมือนแบบร่วมสมัย
อาจารย์อำนาจ พ่วงเสรี	ปั้นแบบละเอียดถี่ถ้วนและความคิดสมัยใหม่

นิพัทธ์ เทวัต

สถาปนิก (บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน))

ถึงอาจารย์'หรั่ง

จำได้ว่า ครั้งแรกในชีวิต ปี ๒๔๙๘ ที่ได้ก้าวเดินเข้ามาในอาณาจักรเล็ก ๆ นามว่า *มหาวิทยาลัยศิลปากร* ตื่นตระหนกต่อสภาพการณ์และจิตใจ บริเวณลานคอนกรีตภายใต้ต้นจันชรา แวดล้อมด้วยเรือนไม้เขียวน้อยใหญ่ ซีกหนึ่งของมุมนั้นเรือนเขียวยาวทอดขนานกับตึกกรมศิลปากร นั่นคือจุดกำเนิด *คณะสถาปัตยกรรมไทย* ซีกหนึ่ง และอีกซีกหนึ่งคือ *คณะโบราณคดี*

ตื่นตระหนกอีกครั้ง เมื่อได้พบกับฝรั่งรูปร่างสูงใหญ่ ผมหยักศกสีขาว พูดไทยได้ไม่ค่อยชัด มักจะถือกระดาษม้วนอยู่ในมือเสมอ เดินเร็วด้วย เข้าห้องโน้นออกห้องนี้ ไม่ได้ว่างเว้น และครั้งแรกในชีวิต พวกเราน้องใหม่และคณะใหม่ รวมแวดวงเพื่อนคณะจิตรกรรมได้รวมกันนั่งภายในห้องหนึ่งของเรือนเขียว เพื่อรอการสอนของอาจารย์ ซึ่งยังไม่แน่ว่าเป็นวิชาใด แล้วเวลานั้นก็มาถึง

อาจารย์ฝรั่งผู้นั้นได้ก้าวเข้ามา พร้อมทั้งแจกเศษกระดาษคนละแผ่น การเรียนครั้งแรกในวิชานี้ได้เริ่มต้น ทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มต้นและลงเอยอย่างรวดเร็ว ช้าไม่ได้ ท่านสอนเราด้วยความรู้อย่างเฉียบขาด และไม่เหมือนใครในโลก ศิษย์ใดกอบโกยได้เร็วเท่าไร ก็เป็นประโยชน์เท่านั้น

วิชา Perspective เป็นหัวใจของการเรียนคณะนี้ ต้องจดและจำถึงแก่น จะเป็นสิ่งที่ง่ายดายมาก แต่ละข้อท่านให้เวลาเพียงนาทีเศษ ๆ การเขียนแบบ Freehand

ผลการสอบครั้งแรก สำหรับผู้ที่ไม่สนใจ ตกหมดทุกข้อ เพียงตั้งใจแน่วแน่เต็มหมดทุกข้อ การเรียนกับท่าน ถ้าไม่ศูนย์ก็เต็ม

หลังจากเรียนมาจนถึงขั้นสอบ ผลปรากฏว่าสอบตกเกือบหมด ทั้งที่ตั้งใจอย่างที่สุด ค้นหาสาเหตุพบว่า เราฟังอาจารย์ฝรั่งพูดภาษาไทยไม่รู้เรื่อง เพราะ

สำเนียงไม่คุ้นหู และไม่กล้าสบหน้าท่าน สีหน้าท่านดุมากโดยเฉพาะดวงตาคู่นั้น

ไปปรึกษารุ่นพี่ ๆ จิตรกรรม ซึ่งบอกว่าไม่ต้องกลัว ไปหาท่านได้ทันทีถ้าไม่เข้าใจวิชาที่ท่านสอน เลยใจกล้าชักชวนเพื่อน ๆ ไปหาถึงห้องทำงาน ได้ผลสมคาด เริ่มไม่กลัวท่าน เพราะท่านสอนแบบตัวต่อตัว สำเนียงเริ่มคุ้นหู ดวงตาคู่นั้นไม่ได้ดุอย่างที่คิด หากแต่เป็นดวงตาที่เมตตาและอ่อนโยน พร้อมอภัยให้ศิษย์ในทุกโอกาสที่รู้ผิด ผลการเรียนในระยะหลัง ๆ ต่อมาแปลกใจอีกแล้วเพราะคะแนนเต็มทุกวิชาที่เคยตก

อีกวิชาหนึ่ง History of Architecture ซึ่งพวกเราได้เรียนร่วมกับคณะจิตรกรรมฯ ทุกอย่างเหมือนกับการเรียน Perspective ต้องจดและจำเวลาท่านสอน และวิชานั้นจะตรึงแน่นแนบสนิทกับตัวเราชนิดไม่มีพลาด จนตาย

นั่นคือเหตุการณ์เมื่อ ๒๘ ปีมาแล้ว (พ.ศ.๒๕๒๗) ขอคารวะท่านอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาทั้งสองนี้ จากศิษย์ต่างคณะ จวบจนชีวิตจะหาไม่ บุญคุณที่ท่านเมตตาสั่งสอนพวกเรามาจนใหญ่โตได้ดิบได้ดีขณะนี้ เป็นหนี้อันใหญ่หลวง ซึ่งตอบแทนท่านทั้งชาตินี้และหน้า ก็ไม่มีวันสิ้นสุด

ป้ายมหาวิทยาลัย

ท่านมาทำงานเช้ามากและกลับเย็นค่ำ ที่พวกเรารู้เพราะค้างที่คณะ ท่านเคยเห็นพวกเราแปลก ๆ ในตอนเช้า ในชุดผ้าขาวม้าปากคาบแปรงสีฟันจนเป็นเรื่องธรรมดา ท่านจะสนุกและสุขใจที่ลูกศิษย์ทุกคนเก่งและขยัน แต่ท่านจะเป็นคนดุและเอ็ดลูกศิษย์ที่ขี้เกียจ ขนาดไล่กลับบ้าน แปลกดีไหม

เกลียดและโกรธมากเมื่อเพื่อน ๆ และบุคคลภายนอกไม่ค่อยรู้จักและคุ้นกับคำว่ามหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้ง ๆ ที่ระยะนั้นเป็นหนึ่งในห้าของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ได้ไปปรึกษาท่านจะทำป้ายติดด้านหน้า ซึ่งท่านก็ไม่ขัด ป้ายมหาวิทยาลัยจึงกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกโดยพวกเรา ซึ่งได้สละทุนทรัพย์ กำลังกาย กำลังใจ ทำกันเองติดตั้งกันเอง เมื่อปี ๒๔๙๙ เท่าที่จำชื่อได้ก็มี *คุณสันต์ สารากร-*

-บริรักษ์, คุณบุญเลิศ บุญหาญ, คุณสาโรช จารักษ์, คุณสุมน ศรีแสง ฯลฯ และผม

พวกเราศิษย์รุ่นแรกของคณะสถาปัตย์ ได้มารู้ภายหลังว่า ท่านและ*ท่านอาจารย์พระพรหมพิจิตร* คณบดีท่านแรกของคณะ เป็นผู้ร่วมก่อตั้งคณะสถาปัตยกรรมไทยขึ้นมา ด้วยเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาแขนงนี้ ได้ร่วมต่อสู้และผลักดันจนเป็นผลสำเร็จ และคณะก็ได้มั่นคงและเป็นปึกแผ่นจวบจนเท่าทุกวันนี้ ลูกศิษย์ต่างคณะของท่านได้ก้าวออกสู่โลกของการประกอบอาชีพเป็นใหญ่โตตามหน้าที่การงาน บุญคุณของท่านอาจารย์นี้ คณะสถาปัตย์ขอจดจำชั่วชีวิต

เดี๋ยวนี้ความแปลก ๆ ในจิตใจหมดสิ้นไป มีอยู่แต่ความทรงจำทั้งที่เวลาผ่านมาเกือบ ๓๐ ปี ดวงหน้า แววตา ตลอดจนสำเนียงต่าง ๆ ยังก้องอยู่ในดวงใจ ยามใดอ่อนแอและท้อแท้ เมื่อนึกถึง พลังและไฟในตัวคุโชนขึ้นอย่างประหลาด ครั้งแรกที่ไม่รู้ว่าเป็นใคร หน้าตาแปลกดี บัดนี้ได้ถูกจารึกอยู่ในใจศิษย์มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกผู้อย่างไม่รู้ลืมเลือน ท่านผู้นั้นก็คือ

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

บิดาแห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร

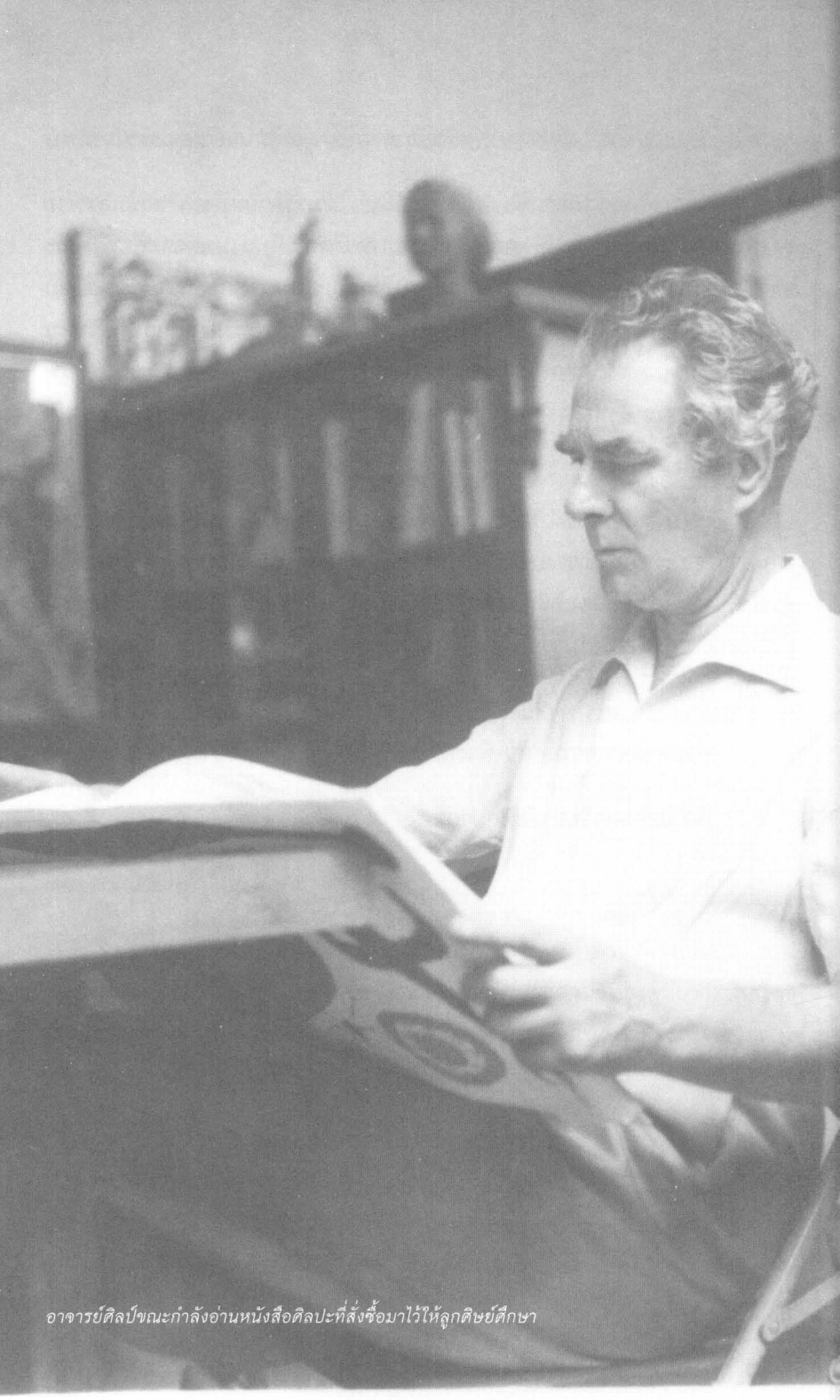

อาจารย์ศิลป์ขณะกำลังอ่านหนังสือศิลปะที่สั่งซื้อมาไว้ให้ลูกศิษย์ศึกษา

อาวุธ เงินชูกลิ่น

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะสถาปัตยกรรม พ.ศ. ๒๕๔๑, สถาปนิก, อดีตอธิบดีกรมศิลปากร

อยู่ว่าง ๆ ทำไม ?

ผมเป็นนักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมไทย สมัยนั้น*อาจารย์อัน นิมมานเหมินทร์* เป็นคณบดี บางวันผมไปยืนอยู่ตรงบันไดด้านหลังกรมศิลปากร ตรงระเบียงที่จะลงไปลานปูนมหาวิทยาลัย อาจารย์ศิลป์ท่านเดินมาเจอผมก็ถามว่า

"นายไม่เรียนหนังสือ ?" ผมก็ตอบท่านว่า

"ตอนนี้ผมว่างครับ ยังไม่ถึงเวลาเรียนครับ" ท่านก็ถามอีกว่า

"นายอยู่คณะไหน ?...เรียนที่ไหน ?"

"ผมเรียนคณะสถาปัตย์ครับ" ผมตอบท่าน ยังไม่รู้ท่านจะว่าอะไร

"สถาปัตย์ก็มีเรื่องจะต้องดู จะต้องเรียนตลอดเวลานะนาย นายมาอยู่ว่าง ๆ เดินไปเดินมาทำไม ?"

คืออาจารย์ศิลป์ในสมัยนั้น ท่านถือว่าท่านดูได้ ตักเตือนได้ทุกคนทุกคณะ ท่านดูแลไปทั่ว ไม่ใช่แต่คณะจิตรกรรมฯ หรือคณะที่ท่านรับผิดชอบสอน คือถ้าเป็นนักศึกษาศิลปากรล่ะก็ ท่านด่าได้ทั้งสิ้น เสมอหน้ากันหมด ก็เป็นผลดี เพราะทุกคนก็เกรงใจท่าน ไม่ใช่ว่าท่านเป็นคณบดีคณะจิตรกรรมฯ แล้ว จะมาว่านักศึกษาคณะสถาปัตย์ไม่ได้ คือท่านเป็นครูจริง ๆ มีบารมีมากด้วย

วรรณคดีเปรียบเทียบ

ครั้งหนึ่ง ปี ๒๕๐๐ นักเรียนโรงเรียนศิลปศึกษา (ที่เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนช่างศิลป และเดี๋ยวนี้ยกฐานะเป็นวิทยาลัยช่างศิลป) รุ่นผมก่อการประท้วงไม่ยอม

เรียนวิชาสามัญ ที่มีทั้งเรขาคณิต พีชคณิต ตรีโกณ แมคคานิก ฯลฯ ซึ่งพวกเราก็แย่ ๆ กันอยู่แล้ววิชาพวกนี้ ฝ่ายบู๊เขาก็เอาก้อนอิฐไปยัดรูส้วม เอาตะกร้าใส่ขยะชักขึ้นไปบนเสาธง เอากระดาษชำระแล้วในส้วมไปโรยบนโต๊ะอาจารย์ใหญ่

ร้อนถึงอาจารย์ศิลป์ต้องเดินทางจากมหาวิทยาลัยมายังท่าช้าง วังหน้า สถานที่ตั้งโรงเรียน (แต่ก่อนเป็นตึกยุโรป ๓ หลัง ถูกรื้อไปเพื่อสร้างโรงละครแห่งชาติ) เรียกประชุมนักเรียนทั้งหมด แล้วท่านก็กล่าวสุนทรพจน์เป็นที่น่าจับใจดังนี้

"หนุมานเขาเอาหินไปถมทะเล สร้างถนนนะนาย... แต่พวกนายเอาก้อนอิฐไปใส่ส้วม ใช้ไม่ได้นาย... เลวกว่าสัตว์นะนาย..." แสบจริง ๆ แล้วท่านก็อบรมอีกว่า

"นายจะเรียนอะไรก็แล้วแต่ นายจะต้องมีความรู้รอบหลาย ๆ อย่าง เอาไว้คิดศิลปะนาย นายจะต้องเรียนวิชาอื่นไว้..."

ในที่สุด เราก็ต้องเรียนตามที่ท่านแนะนำ เพียงแต่ไม่หนักหนาเหมือนโรงเรียนอื่น ทั้ง ๆ ที่ครูที่สอนเป็นนายทหารชาย – หญิง ล้วนเป็นอาจารย์จากโรงเรียนนายร้อย จปร. ทั้งนั้น แต่ทุกท่านก็ชอบและรักหวังดีต่อพวกเรามาก ออกข้อสอบไม่ยากเท่าไหร่

อรศิริ ปาณินท์

สถาปนิก, นักวิชาการ, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

รุ่นสุดท้าย

ลูกศิษย์รุ่น ๒๕๐๕ เป็นรุ่นสุดท้ายที่ได้เรียนกับอาจารย์ศิลป์ ท่านจะสอนประวัติศาสตร์ศิลปะรวมกันทั้ง ๔ คณะ คือ จิตรกรรมฯ สถาปัตย์ฯ มัณฑนศิลป์ และโบราณคดี ทำให้พวกเราทั้ง ๔ คณะสนิทสนมกันมาก

ตลอดช่วงเวลาที่เรียนปี ๑ ทุกวันก่อน ๗ โมงเช้าจะพบอาจารย์ศิลป์ยืนอยู่ที่หน้าห้อง ทำให้สงสัยตลอดเวลาว่า อาจารย์ทำไมถึงมาทำงานแต่เช้าตรู่ทุกวันเป็นกิจวัตร ความที่เป็นลูกศิษย์ต่างคณะที่ต้องเดินผ่านห้องของท่านทุกเช้า ทำให้ได้รับชีทประวัติศาสตร์ศิลปะจากท่านเป็นประจำ ทั้งที่ท่านเรียกไปให้เองและที่เข้าไปขอจากท่าน ในช่วงเดือนพฤษภาคมที่กำลังจะมีงานรับน้องใหม่ พี่ ๆ คณะจิตรกรรมฯ และสถาปัตย์เริ่มเขม่นและจะทะเลาะกันอีกแล้ว แต่ท่ามกลางความคุกรุ่นก่อนรับน้องใหม่ อาจารย์ศิลป์ก็จากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับ ความเสียใจจากการสูญเสียร่วมกันทำให้ลูกศิษย์ทุกคณะลืมความบาดหมางทั้งสิ้น ด้วยความรู้สึกสูญเสียร่วมกันอย่างสุดบรรยาย

นิคม มูสิกะคามะ

นักวิชาการ, อดีตอธิบดีกรมศิลปากร

คนไม่ใช่สัตว์

ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ – ๒๕๐๐ ผมเรียนที่โรงเรียนศิลปศึกษาพร้อม ๆ กับเพื่อนจากแดนไกลมากมาย และด้วยวัยดึกคะนองของเด็กบ้านนอก เมื่อมาเห็นนักศึกษาสาว ๆ ในโรงเรียนนาฏศิลป์ที่สวยงามอ่อนหวานนุ่มนวล เพื่อน ๆ วัยคะนอง บ้างก็เห่าหอนเรือบินอย่างดึกคะนอง ในที่สุดสงครามเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีระหว่างโรงเรียนนาฏศิลป์กับโรงเรียนศิลปศึกษาจึงเกิดขึ้น พวกเราถูกโจมตีเสียมากกว่า...ผมเป็นคนเกเรก็จริง แต่ในโรงเรียนปากพนังนั้น ถ้าเราขัดใจกัน ก็นัดกันไปต่อยที่หลังวัดเป็นคู่ ๆ เพิ่งมาเห็นการยกพวกตีกันในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก ตีกันโดยไม่รู้จักชื่อเสียงเรียงนาม...เด็กกรุงเทพฯ ตีกันเพราะเครื่องแบบและป้ายชื่อโรงเรียนจริง ๆ ผมเห็นความบัดซบของคนในเมืองหลวงเป็นครั้งแรก มิตรหรือศัตรูอยู่ที่เครื่องหมายโรงเรียน

๒ – ๓ อาทิตย์ที่สงครามย่อย ๆ ในบริเวณวังหน้าเกิดขึ้น เป็นการสังเวยบูชากรมพระราชวังบวร กษัตริย์นักรบแห่งวังหน้า และเราทั้ง ๒ โรงเรียนถูกเรียกไปเข้าประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียนนาฏศิลป์และโรงเรียนศิลปศึกษา เพื่อปรับความเข้าใจ หลังจากหัวร้างข้างแตกไปมากแล้ว

ครูบาอาจารย์หลายคนผลัดกันให้โอวาทอบรมให้เรารักใคร่สามัคคีกัน ผมฟังบ้างไม่ฟังบ้างประสาเด็ก จนกระทั่งฝรั่งคนหนึ่งเดินออกไปหน้าชั้น และพูดภาษาไทยสำเนียงฝรั่ง เมื่อผมถามว่าคน ๆ นี้เป็นใคร นักเรียนรุ่นพี่บอกผมว่านี่แหละ *“อาจารย์ฝรั่ง”*

ครับอาจารย์ฝรั่ง – *ศิลป์ พีระศรี* ท่าทางท่านองอาจสง่า แต่ภาษาไทยที่ท่านพูดผมฟังไม่รู้เรื่อง เข้าใจเป็นบางคำ เช่น *คนไม่ใช่สัตว์ สัตว์เดรัจฉาน จึงไม่ต้องต่อยตีกัน ให้เรียน...เรียน...เรียน...เท่านั้น หน้าที่ของเราคือการเรียน*

ศิษย์มีครู

ผ่านพ้นสงครามศิลปศึกษา – นาฏศิลป์ ก็เป็นงานไหว้ครูและรับน้องใหม่ของมหาวิทยาลัยศิลปากร พวกเราในฐานะนักเรียนเด็ก ๆ ก็ได้รับเชิญให้ไปร่วมสนุกกับเขาที่สนามต้นจันของมหาวิทยาลัยศิลปากร ผมจำแกงเขียวหวานมะเขือพวง น้ำอัดลม และเสียงดนตรีกระหึ่มอย่างสนุกสนานได้อย่างแม่นยำ

พอดึกแล้ว ได้ที่แล้ว อาจารย์ฝรั่ง – ศิลป์ พีระศรี จะขึ้นไปร้องเพลงซานตาลูเซีย โดยมีพี่ ๆ เขาร้องตาม ทั้งเนื้อฝรั่งปนไทย เป็นที่สนุกสนานเฮฮากันเหมือนอยู่ในโลกของเทวสถานศิลปะอย่างไรก็อย่างนั้น

๒ ปี ... ผมลืมวิชากฎหมายในธรรมศาสตร์ที่พ่อสั่งให้มาเรียน

สมองได้แต่บอกว่าจะต้องเรียนต่อในมหาวิทยาลัยศิลปากรให้ได้

ผมอยากเป็นนักโบราณคดี

ครับ....ผมอ่านหนังสือมากขึ้น

จบ...*พระราชพงศาวดารชุดต่าง ๆ*

จบ...*สาสน์สมเด็จ*

จบ...*ขนบธรรมเนียมประเพณีของท่านพระยาอนุมานราชธน*

จบ...*ประวัติศิลปเอเชีย*

ผมสอบเข้ามหาวิทยาลัยศิลปากรได้ เปล่า ผมไม่ได้เรียนกับอาจารย์ฝรั่ง แต่ผมเรียนกับ*หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์* และอาจารย์ท่านชาย *หม่อมเจ้าสุภัทรดิศดิศกุล*

แต่ผมได้ตามอาจารย์ศิลป์ไปดูโบราณสถานอยุธยา สุโขทัย ลพบุรี ฟังท่านบรรยายด้วยภาษาที่ไม่เข้าใจ ด้วยลีลาที่สง่า ผมกลับจากการทัศนาจร ผมเข้าห้องสมุด เริ่มหาหนังสือที่ท่านเขียน

- *หนังสือประวัติศาสตร์ศิลป์*

- *หนังสือศิลปสงเคราะห์*

- *หนังสือประติมากรรมไทย*

- *หนังสือทฤษฎีสีและองค์ประกอบศิลป์*

ผมอ่าน ผมจำ ผมท่อง เพื่อไว้ด่าคนอื่น ๆ ด้วยศัพท์แปลก ๆ

เจ้าหนี้กิตติมศักดิ์

ผมโตขึ้นในมหาวิทยาลัยศิลปากร จากเฟรชชีผมกลายเป็นซอฟฟอมอร์ ทำให้ผมต้องเข้าไปใกล้ชิดกับอาจารย์ในรั้วมหาวิทยาลัยมากขึ้น ไม่เฉพาะอาจารย์ในคณะโบราณคดี ยังรู้จักอาจารย์ในคณะสถาปัตยกรรม มัณฑนศิลป์ จิตรกรรม และประติมากรรม บางท่านสนิทสนมใกล้ชิดจนผมกลายเป็นลูกหนี้ไปโดยบังเอิญ กล่าวคือ

ท่านอาจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ผมค้างหนี้ท่านเมื่อคราวไปทัศนาจรจังหวัดสุราษฎร์ธานี แล้วใช้จ่ายเงินหมดโดยไม่รู้ตัว เลยต้องยืมค่ารถกลับบ้าน ตั้งแต่เตรียมปี ๑ พ.ศ. ๒๔๙๙ ยังไม่ได้ใช้คืนจนกระทั่งบัดนี้

จะสอบปลายปีวันสองวันนี้แล้ว ค่าเล่าเรียนผมยังไม่มีให้*คุณชัชวาลย์* (เจ้าหน้าที่การเงิน แผนกกลาง ของมหาวิทยาลัย) ทางบ้านส่งมาให้ไม่ทันแน่ ไม่จ่ายค่าเล่าเรียน ก็ไม่มีสิทธิ์เข้าห้องสอบ ! กฎของมหาวิทยาลัย

ผมตัดสินใจเดินผ่านประตู เคาะบังตา ผลักบังตา บอกความทุกข์ใจ

"เท่าไหร่นาย" อาจารย์ศิลป์ถาม

เกือบ ๔๐ ปีแล้ว (พ.ศ.๒๕๔๒) ยังไม่ได้ใช้คืนท่านเหมือนกัน

อาจารย์ศิลป์ในการสัมมนาทางโบราณคดี

นันทนา ชุติวงศ์
นักวิชาการ, อาจารย์คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

อาจารย์ศิลป์ ที่เราเคยรู้จัก

เราเรียกท่านว่า *อาจารย์ศิลป์* มาเป็นเวลานานแล้ว ท่านเป็นอาจารย์ศิลป์ของเราเช่นเดียวกับเป็น*โปรเฟสเซอร์* หรือ *อาจารย์ฝรั่ง* ของนักเรียนจิตรกรรม – ประติมากรรม รวมทั้งมัณฑนศิลป์ จริงอยู่เราไม่ใช่นักเรียนของท่านโดยตรง... เราไม่ได้สืบเลือดเนื้อเชื้อไขศิลปินจากท่าน...เราไม่มีโชคพอ แต่ทว่า...เรามีเหตุผล...มีจนพอเพียงที่จะรักท่าน บูชาท่านเกือบจะไม่ยิ่งหย่อนกว่าใครในโลก หลายคราทีเดียว...ท่านเป็นแสงสว่าง...เป็นความอบอุ่น ในยามเราอ้างว้างที่หันไปทางไหนก็พบแต่ความเฉยเมย...ชวนท้อแท้ใจ

ก่อนจะมาเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร เราก็รู้จักท่าน นับถืองานของท่านที่กว้างกระจายอยู่ในแผ่นดินไทย และเมื่อมาเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร คณะโบราณคดี เราก็ได้รู้จักท่าน...จากภาพเงา ๆ ในความคิดมาเป็นตัวจริง ซึ่งมีพร้อมทั้งเลือดเนื้อ วิญญาณ และความปรานี คนอย่างเราบูชา Artist แม้ว่าเราจะเป็นเพียงกระเส็นกระสายส่วนเดียวของ Artist ก็ตาม เราไม่อาจจะเข้าลึกซึ้งถึงโลกของท่าน... โลกของศิลปินได้ แต่ก็อาจจะเข้าถึงได้...ในจิตใจ... อันมีความปรานีไม่สิ้นสุด จิตใจอันมหัศจรรย์ของศิลปิน...เราได้เรียนรู้จากท่าน ทั้ง ๆ ที่เคยพิศวงว่า ท่านไม่ใช่คนไทย แต่ทำไมจึงรักเมืองไทย และทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นไทย...เหลือเกิน

เราไม่ใช่คนประเภทที่ว่าพอใครตายก็มานั่งรำพันความดีร้อยแปดพันประการของเขา ทั้ง ๆ ที่เวลาเป็น ๆ ไม่ได้ไยดีกับเขาเท่าไรเลย เราอายใจเกินกว่าจะเสแสร้ง...ไม่อายใคร...ก็อายตัวเองนั่นแหละ เราเขียนเท่าที่เรารู้...เราจะกล่าวแง่ความดีที่เราเห็น...ความกรุณาที่เราได้รับ และจากหัวใจ...ความอาลัยจากวิญญาณ...แด่ท่านเป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้าย

เช้าวันนั้น...ใครต่อใครที่ต้นจันดูเงียบขรึมไปหมดอย่างน่าสงสัย ใบหน้าของเขาทุกข์ร้อนไร้ความแจ่มใส บางคนก็นั่งกอดเข่าซบเซา *โปรเฟสเซอร์* ของเขาได้จากไปแล้ว...เราใจหายอย่างที่ปุถุชนจะพึงรู้สึกเมื่อตระหนักได้ว่า สิ่งหนึ่งอันสูงค่าได้พินาศหายวับไปแล้วโดยไม่มีวันกลับ และไม่มีสิ่งใดในพิภพจะมาชดใช้ทดแทนได้อีก นั่นเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดของโลกศิลปะ และโดยเฉพาะของมหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านจากไปแล้ว...เหลือไว้เพียงความทรงจำในหัวใจของคนทุกคนซึ่งรู้จักท่าน...เข้าใจท่าน พอที่จะรักท่าน...จะเสียดายท่านอย่างสุดซึ้ง...

สุโขทัย พิษณุโลก อุตรดิตถ์ ฯลฯ...

ท่านนั่งอยู่ตรงหน้ารถคู่กับคนขับและ*นายโบเลส* เราเริ่มรู้จักท่าน...เพราะท่านเข้าใจความลิงโลดเริงร่าของเราได้ดี เส้นผมท่านปลิวไสว ขณะที่รถห้อตะบึงไปบนเส้นทางที่เต็มไปด้วยฝุ่น...ท่านบุกไปบนอิฐหักซากเจดีย์ หันมากวักมือเรียกและชี้บางสิ่งที่น่าสนใจให้ดู ท่านอธิบายทุกอย่างที่เราสรรมาถามโดยไม่ได้เหนื่อยหน่าย ไม่ว่าจะเป็นเกี่ยวกับหินสักก้อนหรือต้นไม้สักต้น ท่าน...เห็นใจห่วงใยพวกเราอยู่ตลอดเวลาที่เรามักจะถูกทอดทิ้งและเฉยเมย ร่างสูงสง่าในชุดสีน้ำตาลของท่านเจนตาเรา...และเสียงแปร่ง ๆ นั้นก็ยังเจนหูอยู่ ท่านบอกเราว่า...สัมมนาคราวหน้าจะได้ไปเชียงแสนด้วยกัน....

แต่... ท่านจากเราไปเสียแล้ว...

ไม่มีอาจารย์ศิลป์ของเราอีกต่อไป ไม่ว่าสัมมนาครั้งไหน หรือสถานที่แห่งใดในโลก นอกจากในหัวใจของคนที่ยังระลึกถึงท่านอยู่...เท่านั้น

ที่เมืองกาญจน์

เราซอกซอนขึ้นไปบนรถไฟขบวนพิเศษของสยามสมาคมที่จอดนิ่งอยู่ ณ สถานีบ้านเก่า ท่านหัวเราะ...ตบไหล่เราเมื่อได้พบหน้าซึ่งเกรียมแดดของแต่ละคน เท่านั้น...ความเหน็ดเหนื่อยจากระยะทางกลางแดดที่ร้อนเปรี้ยงก็เป็นสิ่งพอทนได้สำหรับเรา

เรารู้...ท่านรักเราไม่ได้เท่าพวกจิตรกรรม – ประติมากรรม ที่ท่านปลุกปั้นมาด้วยมือ...ด้วยพลังใจ แต่เราเชื่อว่า...วงความปรานีของท่านกว้างขวางพอที่เราจะไปแทรกตัวอยู่ได้ เมื่อได้พบท่าน...พบใบหน้ายิ้มละไม นัยน์ตาที่ปรานีและน้ำเสียงที่อ่อนโยน ใครจะปฏิเสธได้ไหมว่า...บุคคลผู้นี้ไม่สมกับที่จะรักและบูชา...

อาจารย์ศิลป์คนเดิม

การจัดงานโต้วาทีทั้งสองครั้ง เราเอาบัตรเชิญไปหาท่าน และก็ไม่เคยผิดหวัง ครั้งแรก...เงิน ๑๐๐ บาทจากท่าน บอกตรง ๆ ก็ได้ว่าไม่ทำให้เราซาบซึ้งใจเท่าไรนัก เพราะครั้งนั้น เรามีรายได้จากบัตรเชิญฟุ่มเฟือยมาก มีผู้ช่วยเหลืออนุเคราะห์เราอบอุ่นเหลือเกิน งานครั้งนั้นมันราบรื่นพิลึก บัตรเชิญได้เงินช่วยเหลือถึงบัตรละ ๑๐๐ บาทหลายใบ เราเหลิงต่อชัยชนะจึงเริ่มจัดครั้งที่สอง

แต่ครั้งนี้.....เราผิดคาด

ความยุ่งยากนานาประการ และความมืดมนโอบกระชับหนักอึ้งอยู่ที่ตัวเรา เราไม่เคยรู้สึกอ้างว้างหนักหัวใจ จวนเจียนจะร้องไห้เหมือนในครั้งนั้น เราหวังความช่วยเหลือจากใครเกือบจะไม่ได้...เขาหันหลังให้เราเกือบหมด *"เลิกเสียเถิด"* ผู้หวังดีหลายคนให้สติเราอย่างนี้ เราสบตากันก็เข้าใจ...ก่อมาได้เกือบครึ่ง ลำบากลำบนมามากแล้ว ทิ้งเสียกลางดัน มันอายฟ้าขายหน้าดิน อัประมาณมนุษย์ และดูถูกตัวเองชัด ๆ เราบวกลบคูณหารแชร์ความพ่ายแพ้กันล่วงหน้าเอาไว้เรียบร้อย...แล้วก็เสี่ยงทำต่อไป บัตรเชิญบางฉบับ ถูกส่งคืนกลับมา และบางฉบับก็หายเงียบไป แต่เราก็เข้าใจ...เห็นความจำเป็นของเขาเหล่านั้นดี

ท่านเล่า...อาจารย์ศิลป์ ที่เคยเป็นเหมือนแสงสว่างของเรา...เราเข้าไปพบท่าน บัตรเชิญอยู่ในมือ เราเดาไม่ออกว่าท่านจะพลอยหันหลังให้เราไปด้วยหรือไม่ เราพบอาจารย์ศิลป์คนเดิม...ยิ้มแย้มและปลอบใจ ท่านอาจจะไม่เข้าใจเลยสักนิดว่า...บัตรแผ่นนั้นมันจะเชิญท่านไปไหน...ทำไม แต่ท่านก็รู้...ท่านเข้าใจว่าเราต้องการเงิน เรารู้...เท่าที่ใคร ๆ ก็รู้ว่าบัตรแผ่นนั้นไม่ได้มีประโยชน์อะไรต่อท่าน เรา

ต้องการจากท่านเพียงฝ่ายเดียว และท่านก็ให้ธนบัตร ๑๐๐ บาท ที่ท่านไขออกจากเซฟนั้น ไม่ใช่ค่าของมันที่ทำให้เราตื้นตันใจ แต่น้ำใจและความปรานีไม่เสื่อมคลายของท่านต่างหากที่มีค่าที่สุดสำหรับเรา ท่ามกลางความท้อแท้รอบตัวเรา ความอบอุ่นจากน้ำใจของท่านแผ่ซ่านไป ท่านตบไหล่ ยิ้มแย้มอวยพรขณะที่เราอ้ำอึ้งไปด้วยความตื้นตัน คนต่างชาติ...ต่างภาษา...พูดกันไม่ใคร่รู้เรื่องด้วยซ้ำไป...แต่ทำไมหนอไม่เคยมีความรู้สึกผ่านมาในหัวใจเราแม้แต่แวบเดียวว่าท่านเป็น*คนอื่น*

ออกจากห้องท่าน...ผู้นำบัตรเชิญทั้งสองคนก็มองหน้ากันด้วยความรู้สึกชนิดเดียวกัน อันไม่อาจบรรยายเป็นคำพูดได้ถูกต้อง

เดี๋ยวนี้ ...ท่านจากไปเสียแล้ว...

ท่านว่า...ท่านไม่ได้เป็นคริสต์ไม่ได้เป็นพุทธ ถือศาสนาอยู่อย่างเดียว คือ *ศาสนาศิลปะ* ถึงกระนั้น ...เราก็แน่ใจ ไม่ว่าสวรรค์ของคริสต์หรือสวรรค์ของพุทธ... วิญญาณของบุคคลอย่างท่านย่อมเข้าไปได้ทุกเมื่อ ในชีวิตท่าน...จะยังมีบาปกรรมประการใดบ้างเราไม่รู้...ที่รู้...ที่เห็นก็เพียงความเมตตาปรานีอันไม่จำกัดเขตกั้นของท่าน...เท่านั้น เราไม่วิงวอนพระเจ้า...ไม่วิงวอนสวรรค์ให้มารับวิญญาณท่านไป เพราะเราแน่ใจ...วิญญาณบุคคลอย่างท่านจะไปได้เองด้วยคุณธรรมความดี...

ท่านสิ้นไปแล้ว...จากโลก แต่ยังไม่สิ้นจากความทรงจำของผู้อาลัยรัก ท่านเคยมีชีวิตอยู่เพื่อมหาวิทยาลัยศิลปากร...ตลอดเวลา ม.ศ.ก. คือวิญญาณของท่าน และวิญญาณของท่านคือ ม.ศ.ก. ท่านจะจากเราไปเลยกระไรได้ ท่านยังอยู่...อยู่ในห้องทำงานที่บังตาเผยอนิดหน่อย รอให้เราผลักเข้าไปหา ท่านเพิ่งเดินกลับลงมาจากตึกมัณฑนศิลป์สักครู่นี้เอง แล้วพอเย็นลง ท่านก็จะหิ้วกระเป๋าหนังสีน้ำตาลออกจากห้องไปขึ้นรถกลับ...

รุ่งเช้า...ท่านก็หิ้วกระเป๋ามา เดินไปเดินมาจากตึกนั้นตึกนี้ไปทั่ว... ม.ศ.ก. ท่านยังอยู่ ...วิญญาณของท่านกับ ม.ศ.ก. ผูกพันกันเกินกว่าจะแยกออกได้ เขาว่ากันว่า... *"วิญญาณของศิลปินนั้นเป็นอมตะ"* เราก็เชื่อเช่นนั้น...

กาลเวลาจะผ่านไป...หาเอาสิ่งใหม่ ๆ มาให้ชีวิตและแก่ความทรงจำ สิ่งเก่า ๆ จะลบเลือนไปเหมือนรอยทรายบนหาด รอยใหม่ ๆ จะแจ่มชัดแทนที่ นามของท่านอาจจะถูกกล่าวขวัญถึงน้อยลง...น้อยลงทุกที แต่เรามั่นใจว่า ช่วงหนึ่งของชีวิตซึ่งผูกพันสัมพันธ์กับท่านนั้น เป็นระยะเวลาช่วงหนึ่งซึ่งลึมยากที่สุดในชีวิตของผู้ที่ซาบซึ้งในคุณค่าของ *"ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี"*

...ที่ตึกจิตรกรรม ประติมากรรม...วานนี้เองเราผ่านไปแล้วก็ต้องชะงักความรู้สึกตื้นตันอยู่ในหัวใจ

ท่านมองตรงมา ใบหน้าขรึมและเศร้าสงบกว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ท่านจากพวกเราไปแล้วจริง ๆ ใต้ภาพนั้นศิษย์ของท่านจารึกไว้ด้วยถ้อยคำที่เรารู้ว่ามาจากหัวใจ...

"FATHER PLEASE FORGIVE US."

บรรยากาศในห้องนั้นมืดมัว หนักอึ้งและทึมไปด้วยความเศร้าเหลือเกิน ดูเหมือนว่านัยน์ตาของท่านจะได้กล่าวตอบถ้อยคำนั้น แผ่วเบาจนมนุษย์ไม่สามารถจะได้ยินด้วยหู แต่...ด้วยหัวใจว่า...

"Yes, sons...nothing for you to trouble.

God be with me and bless you to success."

สามารถ ทรัพย์เย็น
นักโบราณคดี (กรมศิลปากร)

ปรัชญาปราสาทพนมรุ้ง

ท่านอาจารย์ศิลป์นั้น ท่านเป็นปราชญ์และเป็นที่ยอมรับในชนทั่วไป ดราที่ท่านปลอดโปร่ง ท่านจะเริงร่าแจ่มใส พิเศษก็คือชอบรับประทานกล้วย โดยเฉพาะกล้วยน้ำว้าสวน ถ้าวันใดตรวจพบว่าไม่มีกล้วยไว้สำหรับท่านอาจารย์รับประทานในตอนค่ำ หลังอาหารหรือก่อนนอน จะต้องไปจัดหามาให้ได้ ไม่ว่าจะใกล้ไกลยากลำบากแค่ไหนก็ตาม

หลายสิบปีก่อน ท่านอาจารย์ศิลป์ร่วมเดินทางไปทัศนศึกษาปราสาทพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ สภาพในขณะนั้นค่อนข้างทุรกรรมลำบากในการเดินทาง และการทัศนศึกษาบริเวณสะพานนาคราช มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุม บันไดทางขึ้นซึ่งทำด้วยศิลาทรายเป็นตะพักรวม ๕ ตะพัก ขึ้นบันไดในแต่ละชั้น บางชั้นก็เป็นชั้น ๆ อยู่ แต่บางชั้นก็พังทลายระเนระนาดอยู่ทั่วไปบริเวณนั้น

ท่านอาจารย์ศิลป์ได้กรุณาอธิบายว่า เป็นปรัชญาที่บรรพชนแต่อดีตกาลได้จัดทำไว้ คือทำเป็นขั้นบันไดบังสายตาไว้ การที่มีผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระผู้เป็นเจ้าจะก้าวขึ้นสู่ศาสนสถานอันสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ ณ ทิศเบื้องบนนั้น ก็จะต้องไต่บันไดขึ้นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากขั้นบันไดแคบและชันมนุษย์เมื่อขึ้นที่สูงจะมองต่ำ ครั้นล่วงพ้นไปถึงชั้นที่ ๕ พอเงยหน้าขึ้น ก็จะเห็นปราสาทพนมรุ้งอันยิ่งใหญ่โอฬารเต็มสายตาในทันทีทันใด มนุษย์เรานั้นเห็นอะไรยิ่งใหญ่ในฉับพลัน ก็จะไม่นึกว่าเป็นสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์ทำขึ้น แต่จะคิดว่านี่คือสิ่งก่อสร้างที่เทพมหาเทพเนรมิตขึ้น ดังนี้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อมหาเทพจะเกิดขึ้นโดยมิเสื่อมคลาย ซึ่งนั่นก็คือ ปรัชญาในอันที่จะจูงใจให้มนุษย์เคารพนับถือมหาเทพอย่างแท้จริงโดยมิเสื่อมคลาย

ซึ่งความเป็นจริงในข้อนี้ ผมซึ่งประจำปฏิบัติงานอยู่ที่ปราสาทพนมรุ้งมาไม่น้อยกว่า ๕ ปี ก็เห็นแจ้งประจักษ์อยู่ตามนัยแห่งปรัชญาที่ท่านอาจารย์ศิลป์ได้กล่าวไว้

อาจารย์ศิลป์ขณะกำลังสำรวจโบราณวัตถุ

อาจารย์ศิลป์ขณะนำนักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถาน

ประภาศรี พงษ์ดำ

มัณฑนากร (กรมศิลปากร)

ไปกินน้ำ

เวลาเราเรียน Paint หรือปั้น พอชักเบื่อ ๆ พวกเราก็จะเดินออกไปนอกมหาวิทยาลัยเพื่อไปกินน้ำ กินโอเลี้ยง แล้วก็นั่งคุยกับเพื่อน ๆ ที่*ร้านมิ* ตึกแถวหน้าพระลาน แต่ทางเดินออกมหาวิทยาลัยจะต้องผ่านตึกห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์ แล้วก็มักจะต้องเจอ ต้องสวนทางกับอาจารย์ศิลป์เสมอ เวลาเจอนี่นึกแก้ตัวไม่ออก ก็เลยต้องรีบบอกออกตัวว่า

"ไปกินน้ำค่ะ...หนูไปกินน้ำ"

มีอยู่วันหนึ่ง พอเจอกัน ท่านก็ชิงพูดออกมาเลย

"ไปกิงนั้ม...ไปกิงนั้ม...นาย" ท่านรู้ว่าพวกเราออกไปเถลไถลคุยกัน แล้วก็พูดแก้ตัวกับท่านว่าไปกินน้ำ ท่านก็เลยเยาะเอา ท่านรู้ทันลูกศิษย์ทุกอย่าง

มาโนช กงกะนันท์

จิตรกร, นักวิชาการ, อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร

เจออาจารย์ศิลป์

ครั้งแรกที่ผมเจออาจารย์ศิลป์ ผมยังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ที่*โรงเรียนอัสสัมชัญ* พระนคร อาจารย์ศิลป์กับทีม เท่าที่จำได้ประกอบด้วย*อาจารย์ น. ณ ปากน้ำ, อาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์* ท่านไปบรรยายเรื่องศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย ที่หอประชุมใหญ่ของโรงเรียน ซึ่งท่านได้ออกแบบปั้นหล่อประติมากรรมจำหลักแบนกึ่งนูน ติดตั้งอยู่ในหอประชุมในบริเวณโรงละคร เนื่องจากท่านมีโอกาสไปสร้างผลงานติดตั้งอยู่ตรงนั้น ทางโรงเรียนจึงเชิญท่านไปบรรยาย ผมก็ไปเข้าฟัง เป็นการพบกันครั้งแรกแบบที่ไม่มีโอกาสได้พูดคุยอะไรกับท่านเลย

ต่อมาอีกประมาณ ๕ ปี ช่วงประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๕ – ๒๔๙๖ ผมก็ได้ข่าวจากเพื่อนและหนังสือพิมพ์ว่า มหาวิทยาลัยศิลปากรเปิดรับสมัครนักศึกษาเข้าศึกษาในคณะมัณฑนศิลป์เป็นปีแรก ผมก็มาสมัครเข้าสอบคัดเลือกกับเพื่อนช่างก่อสร้างอุเทนถวายด้วยกันอีก ๒ – ๓ คน ขณะที่ทำการสอบก็ได้เห็นท่านเป็นครั้งคราว เนื่องจากมหาวิทยาลัยศิลปากรนี้แทบจะบอกได้ว่าท่านบริหารคนเดียวเป็นแรงหลักสำคัญ จึงเห็นท่านเดินเข้ามา เอาข้อสอบมาให้อาจารย์คุมสอบ

มัณฑนศิลป์รุ่นที่ ๑

ผมเข้ามาเรียนที่คณะมัณฑนศิลป์เป็นรุ่นที่ ๑ ตอนนั้นมีนักศึกษา ๑๒ คน ตามหลักสูตรของคณะขณะนั้นยังไม่มีการบันทึกลงในกระดาษเรียบร้อยเลยว่า ปีที่ ๑ เรียนวิชาอะไรบ้าง หลักสูตรที่สร้างมาคือ อาจารย์ศิลป์จะเดินเข้ามาเขียนบนกระดานเลยว่า หลักสูตรมัณฑนศิลป์ ปีที่ ๑ มีอะไรบ้าง นี่คือเริ่มแรกของการเขียน

หลักสูตรมัณฑนศิลป์ โดยมือท่านเขียนบนกระดานดำในห้องที่เรียกว่า โรงไม้เดิม ซึ่งเป็นตึกคณะมัณฑนศิลป์ในปัจจุบัน เป็นโรงไม้ชั้นเดียว หลังคาสูง เป็นห้องบรรยายของคณะมัณฑนศิลป์ คณะสถาปัตยกรรม และคณะโบราณคดี ทั้งสามคณะเลย

หลักสูตรเท่าที่จำได้ ๙๐ เปอร์เซ็นต์เหมือนกับของคณะจิตรกรรมฯ เช่น เรามี *Anatomy* ทั้งกระดูกทั้งเนื้อ เรามี*ทัศนียภาพ Perspective* และ*แสงและเงา* *เรามีประวัติศาสตร์ศิลป์* ซึ่งการเรียนประวัติศาสตร์ศิลป์ในขณะนั้นมี ๒ ภาค คือ ภาคปฏิบัติ และภาคทฤษฎี ซึ่งเราก็ฟังบรรยายจากท่าน ฟังรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง เพราะท่านพูดภาษาไทยแบบอิตาเลียน ส่วนภาคปฏิบัตินั้นท่านจะมีชาร์ตแผ่นใหญ่เบ้อเริ่มเลย ใช้กระดาษปรู๊ฟเขียนรูปขยายรูปแบบของสถาปัตยกรรมติดบนผ้าดิบผืนหนึ่งประมาณเมตรกว่า ม้วนเก็บไว้ แล้วท่านก็เอามาคลี่ให้ดูในชั่วโมงสอนว่า นี่แบบอะไร ๆ แล้วจงจำไว้และฝึกหัดเขียน เพื่อจะสอบปลายเทอมวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ทั้ง ๒ ภาค ภาคทฤษฎีพวกเราก็นั่งสอบกันในห้อง นั่งเก้าอี้ตัวตั้งตรงเลย พร้อมทั้งกระดาษแผ่นหนึ่ง ท่านจะออกข้อสอบโดยเขียนโจทย์บนกระดานดำ แล้วให้เราเขียนตอบเป็นภาษาไทย เสร็จแล้วต่อมาไล่ ๆ กันนั้นก็มีภาคปฏิบัติ ท่านเอาแผ่นที่เราเรียกว่า *Style of Art* มากางบนกระดานดำ การสอบนี่จำได้ว่าสอบที่หน้าห้องท่าน ห้องของท่านมี ๒ ตอน ตอนในเป็นส่วนตัวของท่าน ส่วนตอนข้างนอกที่ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑) ตั้งรูปแสดงอยู่ เมื่อก่อนมีกระดานดำแขวนอยู่ตรงนั้น ก่อนที่จะเอาผลงานอาจารย์ท่านอื่น ๆ มาแขวนไว้ทีหลัง ท่านจะเอาแผ่นโปสเตอร์รูปแบบสถาปัตยกรรมมาแขวนบนกระดาน พวกเราก็นั่งตัวตรงหมด แข็งทื่อ ประหม่าเครียด ท่านให้ดูรูปบนกระดาน แล้วเขียนตอบลงไปบนกระดาษว่าเป็นรูปอะไร ลักษณะเรียกว่าอะไร สมัยไหน และใครเป็นคนสร้าง นี่เป็นการสอบประวัติศาสตร์ศิลป์ภาคปฏิบัติ

นอกนั้นหลักสูตร Drawing, Painting, Sculpture ก็เหมือนกับคณะจิตรกรรมฯ องค์ประกอบศิลป์ก็เหมือนกัน แต่ท่าน Assignment เนื้อหานักมาทางออกแบบมากกว่า หลักสูตรโดยรวมจะเหมือนกับคณะจิตรกรรมฯ หมดเลย แต่ของคณะมัณฑนศิลป์เรามีเพิ่มมา ๒ – ๓ วิชา คือ เราเรียนวิชา *Material วัสดุการ*

ตกแต่ง, วิชาออกแบบเครื่องเรือน ทั้ง ๒ วิชามีอาจารย์ภายนอกซึ่งเป็นศิษย์เก่ามาเป็นผู้สอน และ*วิชาออกแบบตกแต่งภายใน* วิชานี้ต้องเขียนแบบ ต้องเขียนทัศนียภาพ สอนโดยอาจารย์ภายนอกและภายในร่วมกัน อาจารย์ภายในที่เป็นหลักคือ *หม่อมราชวงศ์พูนสวาท กฤดากร* อดีตรักษาการคณบดีคณะมัณฑนศิลป์ แล้วก็วิชาคำนวณ เรียกว่า กลศาสตร์ เกี่ยวเนื่องด้วยเรื่องของแรง มีอาจารย์ภายนอกมาสอน

ความพิเศษอีกอย่างคือ วิชาภาษาอังกฤษ สอนโดย *มิสเตอร์ปีเตอร์ บี* เป็นอาจารย์ชาวอังกฤษ สอนทั้งคณะจิตรกรรมและคณะมัณฑนศิลป์ เวลาเรียนจะนั่งเรียนรวมกัน อาจารย์คนนี้มีคุณสมบัติพิเศษ ท่าน Drawing ได้พิเศษมากโดยเฉพาะการ์ตูน การสอนภาษาอังกฤษของท่านจึงเขียนภาพประกอบด้วยฝีมือท่านเอง ทำให้เราพิศวงอัศจรรย์ แล้วท่านพูดภาษาไทยได้ค่อนข้างดี อีกวิชาคือ วรรณคดีตะวันตก สอนโดยอาจารย์จากจุฬาฯ *พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร* หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรของปีที่ ๔ สาเหตุที่ต้องเรียนเพราะการเป็นนักออกแบบหรือเป็นศิลปินต้องมีความรู้กว้าง ไม่ใช่ทำงานสตูดิโออย่างเดียว นี่เป็นวัตถุประสงค์ของท่าน พระองค์เปรมฯ ท่านมาสอนจนไม่มีโอกาส เพราะท่านต้องไปเป็นทูตต่างประเทศ ก็เลยให้ *หม่อมราชวงศ์สุพิชชา โสณกุล* มาสอนต่อแทน ส่วนวิชาภาษาอังกฤษ อาจารย์มิสเตอร์บีต้องกลับอังกฤษ ก็ให้อาจารย์ท่านอื่นมาสอนแทนเหมือนกัน

นี่เป็นหลักสูตรโดยรวมของคณะมัณฑนศิลป์ ปีต่อปี พอเริ่มต้นของปีใหม่อาจารย์ศิลป์ท่านก็จะเข้ามาเขียนหลักสูตรบนกระดาน เราก็นั่งลอกกัน จนกระทั่งผมอยู่ปีที่ ๔ เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงมีเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น ซึ่งปัจจุบันผมก็ยังเก็บไว้

นี่คือครู

ความประทับใจที่ผมมีต่ออาจารย์ศิลป์ในเบื้องต้นก็คือ การที่ท่านเข้าใจนักศึกษาทุกคน เป็นรายคนเลย นี่คือครู ปัจจุบันเปลี่ยนไปแล้ว ครูไม่รู้จักนักศึกษา บางทีนักศึกษาไม่รู้จักอาจารย์ผู้สอนก็มี เวลาผมคุยกับอาจารย์ศิลป์ส่วนตัว ผมจะ

ดุยกับท่านเป็นภาษาอังกฤษ ยกเว้นเวลาอยู่ต่อหน้าเพื่อนร่วมห้อง เวลาเรียนหนังสือนั่นจะเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่เวลาเรียนรวมกันกับเพื่อนในห้อง พอท่านนึกคำภาษาไทยไม่ออก ท่านจะมองหน้าผม ผมก็จะแปลให้ท่านไปเลย เป็นความประทับใจเริ่มต้นเล็ก ๆ น้อย ๆ เวลาอยู่กันตัวต่อตัวแล้วผมพูดภาษาอังกฤษหมด จากพฤติกรรมของผมทำให้ท่านรู้จักผมมากขึ้น มากกว่าธรรมดา ท่านให้ความเป็นกันเอง พอรู้ว่าคนนี้พูดภาษาอังกฤษได้ ท่านก็ยินดีจะพูดคุยเป็นภาษาอังกฤษ ต่อมาก็คือ การวิจารณ์งานให้นักศึกษา ท่านจะวิจารณ์แบบสร้างสรรค์ให้กำลังใจทั้งสิ้น ไม่มีการเอามืดบังตอมา เอาเขียงมา พอไม่ได้ความก็สับหั่น ดุด่าว่ากล่าว ท่านอาจารย์ศิลป์ไม่เคยทำอย่างนั้นเลยครับ นี่เป็นความประทับใจอย่างสูงสุด อาจารย์จะให้กำลังใจ วิจารณ์เชิงสร้างสรรค์ ถึงแม้จะมีส่วนลบอยู่ ท่านก็วิจารณ์ให้มันเป็นบวกยังได้เลย พอเป็นบวกแล้วนักศึกษารู้ตัวด้วยซ้ำว่าไม่ดี ไม่ถูกตรงนั้น แต่ไม่เสียกำลังใจ กลับเพิ่มศรัทธาในตัวอาจารย์มากขึ้น นี่คือสิ่งประทับใจสำหรับผม ท่านจะพูดสั้น ๆ *"นายไม่ดี นาย"* เท่านี้รู้เรื่อง ถ้าพอใช้ได้ ท่านจะผงกศีรษะ ถ้าดีก็จะมีคำพูดมา *"ดี ๆ"* ไม่มีบรรยายโวหารอะไรต่าง ๆ ให้เข้าใจยาก

ท่านส่งเสริมให้กำลังใจนักศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่ปีที่ ๑ ไปจนถึงปีที่ ๔ ในช่วงปีที่ ๓ – ๔ ท่านจะให้กำลังใจเป็นอย่างมาก ถึงคราวการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติยิ่งใหญ่นะแสดง National exhibition of art เนี่ย ครั้งนั้นจำได้ว่าเป็นครั้งที่ ๗ หรือ ๘ ท่านจะดูงานองค์ประกอบศิลป์ของพวกเราทุกแขนงวิชา องค์ประกอบศิลป์ปกติ องค์ประกอบศิลป์จากการ Research จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ท่านดูสังเกตเอาไว้ พอใกล้เวลาแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ท่านก็บอกผมว่า *"นาย เอางานมาสิ"* ผมก็ยังงงอยู่ว่างานอะไร ท่านก็หรี่ตาข้างหนึ่ง ยิ้ม ๆ เป็นการเล่น งานที่ท่านบอกน่ะ ท่านเพิ่งตรวจไปเมื่อ ๒ – ๓ วัน ผมก็ อ๋อ ! เลย ก็ไปเอางานมา ท่านจะเลือกงานเลย โดยนึกไม่ถึง ท่านเลือกงานรีเสิร์ชไทยของผม ซึ่งงานรีเสิร์ชไทยนั้นเป็นงานที่นอกจากจะลอกเลียนจิตรกรรมฝาผนังแล้ว ต้องเอามาประยุกต์ต่อ Figure ต้องทำให้เห็นชัด ๆ ว่า Figure ของคนที่ผนังนั้นเป็นยังไง พอได้ Figure ได้องค์ประกอบอื่นแล้ว เราต้องทำ Composition โดยเอา Figure เหล่านั้นมาสร้างองค์ประกอบศิลป์ใหม่ ผมทำงานอย่างนี้ โดยเฉพาะในวิชาศึกษาศิลปไทย ซึ่งไม่น่าจะเรียกวิจัยศิลปไทย ชื่อนี้ไม่เหมาะ แต่เรียกกันมานาน เพราะมันไม่ใช่การวิจัยศิลป

ไทย แต่มันเป็นการศึกษา ท่านเลือกเสร็จแล้วก็กระตุกเอาไป ต่อมาท่านก็บอกว่า *"ฉันจะเอางานนายแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ"* ผมก็ตกใจ ท่านก็หยิบมาดูอีก วิจารณ์ชัดขึ้น งานองค์ประกอบศิลป์ของผม มันเป็นแนวนอน ท่านบอกว่าส่วนนี้มันเยอะไป ตัดออก ส่วนที่เหลือนั่นเป็นองค์ประกอบที่สมบูรณ์แล้วพอแล้ว นั่นเป็นวิจารณญาณของครู ดูโดยรวมแล้วยังสามารถที่จะถอดออก ตัด เติมแต่งต่าง ๆ ผมทำตาม ใส่กรอบเสร็จ ปีนั้นเป็นปีแรกที่ผมได้แสดงศิลปกรรมแห่งชาติ รีเสิร์ชไทยจากจิตรกรรมฝาผนัง ตอนนั้นผมอยู่ปีที่ ๓ ทำไมจะไม่ภูมิใจ เพราะคนที่ได้แสดงสมัยนั้นศิลปินใหญ่ ๆ ลูกศิษย์ท่านที่จบออกมาแล้ว หรือลูกศิษย์ชั้นปีสูง ๆ ของคณะจิตรกรรมฯ ปี ๔ ปี ๕ ทั้งนั้น แต่ผมก็ยังได้รับคัดเลือกไปแสดง นอกจากนั้นก็ยังมีเพื่อนอีก ๒ – ๓ คนเท่าที่จำได้

ดีใจซะไม่มี

สมัยนั้นศิลปกรรมแห่งชาติแสดงที่โรงเรียนเก่าช่างศิลป กระทรวงคมนาคมเก่า ติดกับโรงละครแห่งชาติ สมัยโน้นตอนที่ไฟยังไม่ไหม้ พอเปิดงานท่านก็ระดมพวกเรา ปี ๕ คณะจิตรกรรมฯ และปี ๔ คณะมัณฑนศิลป์ ให้ไปในงานเปิด แล้วช่วยอธิบายผลงานที่จัดแสดงให้ผู้มาชม ผมก็ โอ้โฮ ! มีโอกาสอย่างนั้นด้วย ลูกศิษย์ลูกหาคนอื่นที่ใกล้ชิดท่าน ผู้หญิงก็คือ *พี่แต๋ว อาจารย์สุวรรณี สุคนธา, พี่ต๋อย อาจารย์ปราณี* ภรรยาของ*อาจารย์ชลูด นิ่มเสมอ* สองคนนี้ทำงานใกล้ชิดท่านมาก เพราะเป็นคนเขียนโปสเตอร์ประวัติศาสตร์ศิลป์ เป็นคนตัดภาพจากหนังสือแมกกาซีน *Life* มาปะติดบนกระดาษแข็ง ผมลืมเล่าไปว่า ห้องสมุดส่วนตัวของท่านก็คือ รูปภาพจากหนังสือ Life ที่เกี่ยวกับ Art ทุกเรื่อง สองคนนั้นจะตัดออกมาพร้อมคำอธิบายใต้ภาพ ปะติดลงบนกระดาษแข็ง ซึ่งเมื่อก่อนโน้นยังไม่มีกระดาษเทา – ขาว เป็นกระดาษแข็งสีเหลือง ๆ ที่เขาปะติดทำกรอบรูปข้างหลังน่ะ ท่านจัดไว้สถาปัตยกรรมช่องหนึ่ง สัตว์ช่องหนึ่ง จิตรกรรมฝาผนังของปอมเปอี ของต่างประเทศช่องหนึ่ง พวกนี้ตะวันตกทั้งนั้น หนังสือ Art ท่านจะไม่ให้เอามาฉีกมาตัดเลย ท่านจะใช้แมกกาซีน นี่คืองานหลักของพี่ต๋อยกับพี่แต๋ว หลังฉากของสองคนนี้กับพวกเรา ยังมี*พี่หยัด อาจารย์ประหยัด พงษ์ดำ* อีกคนหนึ่งที่ใกล้ชิดท่านเป็น

พิเศษ เพราะมีความรู้ภาษาอังกฤษดี พูดภาษาอังกฤษกับท่านเป็นครั้งเป็นคราว และท่านให้ช่วยสอนมาตั้งแต่ต้นแล้ว ตอนนั้นอยู่ปีที่ ๔ ขึ้นปีที่ ๕ มาช่วยอาจารย์สอนปีที่ ๑ คณะมัณฑนศิลป์ ทีนี้พอถึงวันเปิดงานศิลปกรรมแห่งชาติ เราก็อธิบายตามที่เรารู้ ผมก็ถามพี่หยัดอีกทีหนึ่ง แล้วก็ช่วยกันอธิบาย ปรากฏว่าแรงใจมันเกิดขึ้น เพราะรูปของผมเกิดขายได้ ๓๐๐ บาท โอ้โฮ ! มันดีใจซะไม่มี ส่วนรูปของพี่หยัดเขาหลายร้อย เริ่มต้นเป็นพันก็มี

เป็นสิ่งที่เหงามาก

การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งต้น ๆ นั้น ในหลวงท่านเสด็จมาเปิดด้วยพระองค์เองกับสมเด็จพระราชินี ผมมีรูปตอนท่านพระราชทานรางวัลให้ศิลปกรรมเด็กด้วย แล้วต่อมาศิลปกรรมเด็ก มัณฑนศิลป์ งานหัตถกรรมประดิษฐ์ เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องเฟอร์นิเจอร์ลงรักปิดทอง ก็ถูกตัดทิ้งไป เพราะอะไร ? เมื่อได้ชื่อว่าเป็นศิลปกรรมแห่งชาติ มันก็ควรจะรวมทั้งหมด ส่วนจะเป็นนิทรรศการศิลปกรรมหรือจิตรกรรมโดยเฉพาะนั่นเป็นอีกประเด็นหนึ่ง เรื่องนี้กินใจผมอยู่เรื่อยมา ลองดูในสูจิบัตรศิลปกรรมแห่งชาติก็ได้ ตั้งแต่ครั้งที่ ๑ เป็นต้นมา จนถึงครั้งที่ ๑๔ ต่อจากนั้นอีกปีหนึ่ง ครั้งที่ ๑๕ สาขามัณฑนศิลป์ก็ถูกตัดออก ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผมรู้สึกเหงามาก ศิลปกรรมเด็กกับงานประยุกต์ศิลป์ก็ถูกตัดออกไปเหมือนกัน งานศิลปกรรมแห่งชาติมันไม่ได้อยู่ที่จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สื่อผสมเท่านั้น ศิลปกรรมแห่งชาติไม่ใช่ศิลปกรรมแห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร อันนี้เป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลง ที่ผมพูดมามันเป็นประวัติศาสตร์เป็นความจริงอันหนึ่ง

สะพานเชื่อม

อย่าลืมว่าอาจารย์ศิลป์ท่านเป็นคนก่อตั้งคณะมัณฑนศิลป์นะ หลังจากที่ *จอมพล ป. พิบูลสงคราม*ได้อนุมัติให้ยกฐานะโรงเรียนประณีตศิลปกรรมขึ้นเป็น

มหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว ต่อมาท่านเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงก่อตั้งคณะมัณฑนศิลป์ อยากรู้ไหมว่าทำไม ท่านไม่ได้พูดกับผมโดยตรงหรอก แต่เกริ่นให้ฟังเวลาเจอใครต่อใครที่ท่านจะคุยให้ฟังได้บ้าง โดยเฉพาะกับชาวต่างประเทศ เพราะห้องของท่านเป็นที่ชุมนุมของชาวต่างชาติ ที่มาคุยกับท่าน มาซื้อรูปลูกศิษย์ท่าน ห้องของท่านเป็นที่ขายรูปด้วยนะจะบอกให้ เพราะฉะนั้นการขายรูปอย่ารังเกียจถ้าทำอย่างถูกต้องและมีคุณภาพ พอใกล้ปีใหม่มาแล้ว เดือนพฤศจิกายนก็เริ่มแล้ว เพราะพวกฝรั่งจะให้ของขวัญวันคริสต์มาสกัน เขาก็มาดูงานชิ้นนั้นชิ้นนี้ ท่านก็หยิบมาให้ดูว่าชอบไหม แง่มุมอย่างนี้ผมประทับใจว่า โอ้ ! ท่านเป็นทุกอย่าง ไม่ใช่ว่าเป็นศิลปินสูงส่งไม่จับเงินไม่ขายงาน ท่านปรารถนาให้งานของลูกศิษย์เผยแพร่ไป วัตถุประสงค์ของท่านที่ก่อตั้งคณะมัณฑนศิลป์ก็เพราะหลังจากที่อยู่เมืองไทยแล้วท่านเห็นว่า คณะจิตรกรรมฯ มันเป็นของสูง มันไม่ได้คลุกเคล้ากับชีวิตชาวบ้านชาวเมืองเขาเลย ถ้าเป็นอย่างนี้ศิลปะไม่มีทางลงมาอยู่กับสังคมเขาได้ แล้วใครล่ะจะเปิดประตูเข้ามา หรือจะปีนหอคอยขึ้นมา ท่านจึงมีนโยบายที่จะสร้างงานมัณฑนศิลป์เป็นสะพานเชื่อม เพื่อให้ชาวบ้านหรือคนทั่วไปเขาได้เห็นสิ่งที่เข้าใจง่าย ถ้ามีแต่สิ่งที่เข้าใจยาก ใครเขาจะมาดู พอเข้ามาดูเขาก็เบือนหน้าแล้ว ใครเขาจะเอาเงินเป็นแสนเป็นล้านไปซื้อ ซึ่งผมเข้าใจเอาเองว่าน่าจะด้วยเหตุผลอื่น แต่ไม่ใช่เหตุผลจากการที่ Appreciate จริง ๆ ด้วยความจริงใจ

Decorative Art

ท่านคิดท่านทำมานักต่อนักแล้วในยุโรป ลองดูงานของท่านที่รวบรวมมาก็ได้ ท่านทำงานเกี่ยวกับสังคมมาตลอด โดยใช้ Art นี่แหละ ไม่ใช่ Art มันอยู่ของมัน ใครไปยุ่งไม่ได้ ท่านสร้างมัณฑนศิลป์เพื่อเป็นสะพานข้าม แต่ก็ยังมีคำพูดค่อนแคะมัณฑนศิลป์เรื่อยมา แทบจะเรียกได้ว่าจนปัจจุบันนี้ก็ยังไม่หาย เช่นว่า *"รูปนี้เป็น Decorate ไม่ใช่ Painting" อาจารย์ประสงค์ ปัทมานุช* เป็นคนมีหัวด้านนี้เป็นคนแรกที่ผมนับถือและเจริญรอยตามท่านในหลายเรื่อง อาจารย์ศิลป์ท่านคงได้ยินได้ฟังคนพูดแบบนั้นกัน ท่านเลยให้ Qualify คำว่า Decorate ให้พวกเราฟัง มัณฑนศิลป์มันเป็นยังไงนะ ท่านให้นิยามว่า *"ผลงานมัณฑนศิลป์ต้อง*

ให้ความรู้สึกสดชื่น สนุกสนาน ร่าเริง มีความสุขเท่านั้น" ท่านไม่พูดถึงคำว่า *อารมณ์*เลยนะ *"แต่งานทาง Fine Art เป็นงานที่ต้องมีอารมณ์แฝงอยู่ในนั้น อารมณ์นี้จะออกไปในทางบวกก็ได้ ลบก็ได้ ขยะแขยงที่สุดก็ได้"* นี่คืออารมณ์ Mood ของงาน Fine Art แล้วถามว่าออกมาทางรื่นรมย์ได้ไหม *"ก็ได้สิ"* ท่านวิเคราะห์ว่า *"ถ้าเกิดดูงานจิตรกรรมแล้วมีความรื่นรมย์สดใส งานชิ้นนั้นตกอยู่ในลักษณะ Decorative Art"* พวกผมฟังแล้วก็สงสัยว่า เราจะสร้างงานที่มีอารมณ์ด้วยได้ไหม ท่านยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ แล้ววิธีท่านไม่พูดมาก หรี่ตาข้างเดียวท่านชอบทำมาก รู้เลยว่า *"ทำไมจะไม่ได้"*

แรงใจ

จากการวิจารณ์ผลงานของผมในชิ้นสุดท้ายที่ได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ การวิจารณ์ของท่านครั้งนั้นทำให้ผมรู้ตัวและมีมานะมาก ผมรวบรวมคำวิจารณ์ของท่าน ที่วิจารณ์ผลงานของผมในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติทั้ง ๓ ครั้งเอาไว้ ผมตีกรอบไว้แล้วก็เขียนว่า *"แรงใจ"* ซึ่งปรากฏพิมพ์อยู่ในหนังสือปาฐกถาวันศิลป์ พีระศรี ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ซึ่งผมได้รับเลือกเป็นองค์ปาฐก ท่านวิจารณ์ว่า ถ้าผมเอาใจใส่ใน Drawing เป็นพิเศษสักหน่อย ผมคงจะทำงานสำคัญในภายภาคหน้าได้ แค่นี้ผมก็ขนลุกแล้ว ท่านติและชม นี่เป็น Tactic ของการวิจารณ์สูงส่งมาก จิตวิทยาสูงจริง ๆ ผมอ่อน Drawing จริง ๆ อย่างดี Figure คน ผมได้ ๗๕ คะแนนครั้งเดียว นอกนั้น ๖๒, ๖๓, ๖๕ เวลาส่งกระดาษ Drawing ผมไม่ได้ส่งแผ่นเดียวนะ ส่งเป็นปึก ๆ การทำงานลูกเดียวนี่แหละที่จะทำให้ท่านยิ้มออกไม่ใช่วันเกิดท่านทีก็ไปจัดงานเอาดอกไม้ไปให้ ท่านหน้าม่อยเลย บอกว่าทีหลังไม่ต้องเอามาให้ฉัน *อาจารย์มานิตย์ ภู่อารีย์* ท่านรู้ดีเพราะเป็นคนจับจุดตรงนี้ถูก ถึงขนาดว่าตอนนั้นใกล้วันเกิดท่าน อาจารย์มานิตย์เป็นหัวหน้านักศึกษาสมัยนั้นอยู่ชั้นปีที่ ๓ ก็แบกเอางานองค์ประกอบศิลป์เป็นปึก ๆ เข้าไปในห้องท่าน เพราะรู้ว่านี่คือสิ่งเดียวที่ท่านปรารถนา

วิริยะ ยันตพร

มัณฑนากร (บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน))

มีหัว

ตอนที่เราเรียนอยู่ อาจารย์ฝรั่งบอกว่า *"นายมีหัว แต่นายขี้เกียจ"* เราดีใจจริง ๆ ที่ท่านบอกว่าเรามีหัว เหมือนได้พลังจากท่าน เราเกิดไฟ (ที่เราเรียกกัน) ขึ้นมาทันที

ที่จริงท่านด่าเรานั่นแหละ เพราะว่าตอนนั้นเราทำงานส่งท่านน้อยด้วยความขี้เกียจนั่นเอง

เราโชคดีที่ได้เป็นลูกศิษย์ท่าน ซึ่งเราภูมิใจเหลือเกิน และเราก็ยังโชคดีไม่น้อยที่ไม่ได้ถามท่านว่า *"มีหัว"* หมายถึงอะไร

เพราะกลัวว่าถ้าเราถามแล้ว ท่านจะตอบว่า

"หัวเฉย ๆ หัวคือศีรษะ...นายไม่รู้จักเข้าใจรึ ?..."

อาจารย์ศิลป์ขณะทำงานในห้องทำงาน

ประกอบ นันทขว้าง

นักออกแบบผลิตภัณฑ์พื้นเมือง

จำแม่น

ปี ๒๕๐๓ ผมกำลังเรียนปี ๒ ตึกเรียนใหม่หน้าต้นจันนั้น ชั้นล่างเป็นคณะจิตรกรรมฯ ปีต้น ๆ ชั้นบนเป็นคณะมัณฑนศิลป์ ผมอยู่ชั้นบน ด้านขวามือของตัวตึกเป็นโรงไม้ชั้นเดียว สีเขียว หลังคาสังกะสี เป็นคณะสถาปัตยกรรมไทย

หลังจากออกไปกินข้าวกลางวันกันแล้ว นักศึกษาจะมาออกันอยู่ใต้ราวบันไดชั้นล่าง มีโต๊ะปิงปองโต๊ะหนึ่งเป็นที่ผ่อนคลายของพวกเราหลังเวลาเรียน ซึ่งจะมีทั้ง ๓ คณะนั่นแหละพบปะเฮฮากัน บ่อยครั้งคณะโบราณคดีมาสมทบด้วย พอใกล้เวลาเข้าห้องเรียนตอนบ่ายโมง เรามักจะบอกกันว่าเลิกกันเถอะ เดี๋ยวอาจารย์ผรั่งมา บางครั้งบางคนยังเพลินอยู่ เผลอ ๆ อาจารย์ก็ผ่านมา พวกเราต้องหยุดต่างคนก็หลบกันไปคนละทิศละทาง ทุกคนรักและเกรงกลัวท่าน ราวกับท่านเป็นเสมือนพ่อ และยิ่งกว่าพ่อเสียอีกสำหรับหลายคน เรารู้ว่าท่านต้องการให้เราใช้เวลาทำงานให้มาก ท่านมักจะมองนักศึกษาไปรอบ ๆ และด้วยสายตาที่บ่งบอกให้เรารู้สึกเสมอว่า *"งานสำคัญกว่า ไปทำงานกันเถอะ"* หลังจากเดินผ่านโต๊ะปิงปองท่านจะก้าวขึ้นบันไดไปชั้นบนอย่างเร่งรีบ และมีอาจารย์เฉพาะวิชาตามท่านขึ้นไปด้วย

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ท่านให้งานปั้น Bas-relief รูปเหมือนครึ่งตัวให้เวลา ๒ วัน วันแรกผมไม่ได้มา มาวันที่สอง จึงเร่งมือทำงานให้ทันวันนั้น ท่านเข้ามาตรวจงานเพื่อให้คะแนน และแก้งานนักศึกษาให้ดูแต่ละคน พอมาถึงผม ท่านหยุดดูอยู่ครู่หนึ่ง มองหน้าและพูดว่า

"พอใช้ได้...เอ๊ะ ! ...เมื่อวานฉันไม่เห็นนี่นาย" ผมรู้สึกสะอึกไป คิดไม่ถึงว่าท่านรู้ได้อย่างไร แล้วท่านก็แก้ให้ผมและบีบดินปั้นไม่กี่ทีก็เข้ารูปสมบูรณ์

วันไฟแรง

ปี ๒๕๐๒ ครั้งหนึ่งในชั่วโมง Perspective ปี ๑ จิตรกรรมฯ มัณฑนศิลป์ สถาปัตยกรรมไทย นักศึกษาเรียนร่วมกันเพื่อประหยัดเวลา อาจารย์ศิลป์เข้ามาสอนกับ*อาจารย์พิมาน มูลประมุข* เราทุกคนที่เรียนกับท่านมาคงจำได้ว่า ลำพังภาษาไทยของท่าน ระยะแรก ๆ เราฟังไม่ค่อยออกกัน ท่านจะพูดไทยกับนักศึกษาและอาจารย์เฉพาะวิชาก็จะแปลภาษาไทยของท่านให้เราฟังอีกทีหนึ่ง ท่านพยายามจะให้เราเข้าใจให้ได้ทุกคน ท่านยืนอยู่หน้าห้องเดียงคู่กับอาจารย์พิมาน ซึ่งท่านสอนจนเชี่ยวชาญ

แทนคำว่า *"นักศึกษาดูที่เขียนบนกระดาน"* อาจารย์พิมานจะยกมือและพูดเน้นเสียง *"ดู"*, *"ดู"*, *"ดู"* เมื่อเริ่มต้นรูปแบบใหม่ แล้วลากเส้นบนกระดานอธิบายอย่างเข้มงวด อาจารย์ศิลป์ท่านคอยดูอยู่ พอได้จังหวะ ท่านอธิบายต่ออีกและกำชับด้วยเสียงอันดังว่า

"ใครไม่เข้าใจให้ถามนะ"

"ถ้าฉันให้มาทำบนกระดานแล้ว ต้องทำได้"

ระหว่างที่ท่านอธิบาย เราตั้งใจฟังกันเพื่อให้เข้าใจภาษาไทยที่ไม่ค่อยคุ้นหูของท่านอย่างเงียบกริบและเกรงกลัว แล้วท่านก็ชี้มือไปที่*อนุชาติ ชินประยูร* (ทำงานโรงหล่อกองหัตถศิลป์ปัจจุบัน)

"เข้าใจไหม นาย" ท่านถาม อนุชาติตัวเกร็ง พูดไม่ออก

"ฉันถามว่า เข้าใจไหม นาย" อาจารย์ศิลป์ย้ำถามอีก ผมนั่งใกล้ ๆ กัน ก็อยู่ในสภาพเดียวกับอนุชาติ ไม่ทันตั้งตัว อาจารย์ก็ปาชอล์กในมือ เหวี่ยงเต็มที่เฉียดหัวไป ไม่ทราบว่าโดนใครเข้าไปบ้าง

"ฉันบอกแล้ว ใครไม่เข้าใจ ฉันให้บอก" ท่านเสริมต่ออย่างผิดหวัง

หลังจากอาจารย์ออกจากห้องไปแล้ว เราเหลียวมองหน้ากัน ไม่มีใครคิดเป็นอื่น พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า

"วันนี้...อาจารย์ฝรั่งไฟแรงนะ"

ภาวิณี รัตนสมบูรณ์

อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์

คณะมัณฑนศิลป์ แต่แรกเริ่มเดิมทีเดียวนั้น อยู่ที่ตึก ๒ ชั้น ใกล้ต้นจัน ชาวมัณฑนศิลป์รุ่น ๑ – ๒ พวกเราเรียนกันที่ตึกดังกล่าว

ท่านอาจารย์ฝรั่งจะเป็นผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ให้ และในวิชานี้พวกเราจะมีชั่วโมงเรียนกันในเวลาที่ใกล้กับเวลารับประทานอาหารกลางวัน พวกเราพักผ่อนอิริยาบถเล็กน้อย เพื่อนบางคนก็ออกนอกห้องเรียนกันไปเลย ลงบันไดไปนั่งจับกลุ่มกันข้างล่างที่ใต้ต้นจันใหญ่ต้นนั้นแหละ ที่ใต้ต้นจันใหญ่ต้นนี้เอง ซึ่งพวกเราใช้เป็นถิ่นที่พักผ่อน เป็นได้ทั้งที่ชุมนุมเฮฮา และเป็นทั้งถิ่นที่ซุบซิบนินทาตามประสา เพราะเท่าที่พิจารณาดูแล้ว ก็มีที่ร่มเงาใต้ต้นจันใหญ่นี้เพียงแห่งเดียวจริง ๆ ที่พอจะใช้เป็นลานอเนกประสงค์ของพวกเรา เพราะพื้นที่ว่างในบริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นมีอยู่ค่อนข้างจะดับแคบมาก

เราเดินออกมานอกห้อง แค่มาเกาะอยู่ตามแนวระเบียงของตึกเรียนแล้วมองลงไปข้างล่าง ก็จะแลเห็นพื้นที่ในบริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากรได้ ทั้งในระยะใกล้และไกล ใกล้ ๆ กับต้นจันมีโรงเรือนที่เพิ่งจะสร้างขึ้นเป็นโรงไม้ชั่วคราว เพื่อให้นักศึกษารุ่นพี่ได้เรียน เรามักจะมองเห็นนักศึกษารุ่นพี่ อย่าง*สมพร ภูริพงศ์* ยืนละเลงสีอยู่แถวนั้นบ่อย ๆ

ขณะที่กำลังรอเรียนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ในชั่วโมงใกล้พักเที่ยงนี้ เราที่ยืนอยู่บนระเบียงตึกเรียน ได้เหลือบไปเห็นอาจารย์ฝรั่งกำลังเดินโย่ง ๆ เข้ามา เพราะยืนอยู่ข้างบน ก็บอกแล้วไงว่ามองเห็นเหตุการณ์ข้างล่างชัดเป๊ะเลย รู้สึกตกใจใจหายวาบเมื่อเห็นว่าอาจารย์ฝรั่งเดินมาหลังเรือนไม้ ยังไม่ทันโผล่พ้นมาจากเรือนไม้ เราจึงรีบตะโกนร้องบอกไปยังพรรคพวกที่ยังจับกลุ่มรวมกันอยู่ที่ใต้ร่มจัน เราบอกกับ*บุญเรือง* และ *อู๊ด ชูศรี* ว่า *"เฮ้ย ! อาจารย์มาแล้ว !"*

แต่เพื่อนอีกหลาย ๆ คนไม่ยอมเชื่อ เพราะมีเพื่อนหลายคนชอบประพฤติ

ตนเป็นเด็กเลี้ยงแกะ หลอกกันเองอยู่บ่อย ๆ เพียงครู่เดียวเท่านั้น อาจารย์ฝรั่งก็เดินโย่ง ๆ เข้ามาจนเกือบจะขึ้นบันไดตึกแล้ว ดราวนี้เองที่เรามองเห็นเพื่อน ๆ รีบวิ่งกันขึ้นตึกเรียนกันเป็นแถว แต่ก็ไม่แน่ใจว่าอาจารย์ฝรั่งจะมองเห็นพวกเราที่รีบวิ่งขึ้นตึกเรียนกันหรือเปล่า และส่วนมากก็มักจะชอบคิดเข้าข้างตัวเองกันอยู่เสมอว่าอาจารย์ฝรั่งสายตาไม่ดี คงจะไม่ทันมองเห็น เสียง*บุญเรือง ศรีเสริมโภค* พูดว่า *"เราบอกแล้วว่า ถ้าเจ้าต่อมบอกต้องเชื่อ เพราะเจ้าต่อมไม่เคยโกหก"*

ดำเป็นมวนจิน

อาจารย์ฝรั่งเข้ามายืนอยู่ที่หน้าชั้น ท่านจะยิ้มแล้วหลิ่วตาพร้อมโบกมือเล็กน้อย ตามบุคลิกเดิม ๆ ของท่าน เพื่อบอกให้ทุกคนสงบเสียงลงเสียก่อน แล้วอาจารย์ฝรั่งท่านก็เริ่มต้นคำบรรยายของท่านอย่างช้า ๆ ว่า

"แล้ม..ต้ม...ศตวรรษถี่..." (เริ่ม..ต้น...ศตวรรษที่... ไงล่ะ)

พวกเราฟังคำบรรยายของอาจารย์ฝรั่งแล้ว ก็ต้องหันมามองหน้ามองตากันล่อกแล่ก เพื่อน ๆ ทุก ๆ คนจะทำหน้าย่นเหมือนกันหมด เพราะจับใจความไม่ค่อยได้ ชั่วโมงแรก ๆ นั้นพวกเรายังไม่คุ้นกับสำเนียงของอาจารย์ฝรั่ง เพราะท่านพูดภาษาไทยฟังไม่ค่อยชัด เช่น เมื่อท่านจะพูดคำว่า *"กำแพงเมืองจีน"* อาจารย์ฝรั่งจะออกสำเนียงเป็นว่า *"คำเป็นมวนจิน"* กว่าจะชินสำเนียงของท่านส่วนมากต้องผ่านปีหนึ่งไปก่อน หรือกว่าที่พวกเราจะรู้ว่า *"คำเป็นมวนจิน"* คือ *"กำแพงเมืองจีน"* เราก็ต้องใช้เวลานานเกือบปีหนึ่งทีเดียว

อาจารย์ฝรั่งเห็นหน้าสงสัยของพวกเราเข้าเช่นนั้น ท่านมักจะหลิ่วตาข้างหนึ่ง พร้อมกับยิ้มอย่างใจดี พร้อมกับขยับเท้าทำตัวให้โคลงเคลงไปมาอยู่ที่หน้าชั้นเรียนอย่างช้า ๆ พวกเราก็ต้องฟังคำบรรยายของท่านโดยรู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง แถมหนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะในรุ่นแรกที่พิมพ์ไว้ให้นักศึกษาเล่าเรียนกันนั้น ก็เป็นหนังสือภาษาอังกฤษทั้งเล่มเสียอีก ได้แต่สงสารตัวเองที่พวกเราภาษาอังกฤษยังไม่มีใครกระดิกหู

มองการเคลื่อนไหวของอาจารย์ฝรั่งแล้ว มีความรู้สึกเหมือนเรามีพ่อที่คอยดูแลสั่งสอน ท่านให้กำลังใจเราโดยใช้คำพูด ไม่ให้เราท้อถอย แต่บางทีเมื่อนึกออกจะทราบว่า อาจารย์ท่านยอเรา ระวังตัวให้ดีนะ เหลิงไงล่ะ

ด่าฝาก

ชั่วโมงเรียนส่วนมากเมื่ออาจารย์ฝรั่งเข้าสอน มีเพื่อน ๆ บางคนชอบ *"โดดร่ม"* หนีเรียน ไปดูหนัง ขนาดเงินไม่มีก็ลงแรงออกเรี่ยไรขอคนโน้นหนึ่งบาท ขอคนนี้หนึ่งบาท รวมแล้วจะได้เงินค่าตีตั๋วหนังเกือบทุกวัน ค่าดูหนังสมัยนั้นแค่ ๕ บาท ๗ บาท ก็เข้าดูได้แล้ว ชั้น ๕ บาทหรือ ๗ บาทนี้ได้นั่งดูแถวหน้าเกือบติดหน้าจอ เห็นชัดเลยละ เวลาไปก็ไปกับเพื่อนที่มีเงิน รวมกันไปเป็นกลุ่มก็สนุกดี (แต่ผู้เขียนไม่มีโอกาส เพราะได้ค่าขนมวันละ ๕ บาท ค่ารถค่าข้าวกลางวันก็หมดแล้ว ค่าข้าว ๓ บาท ค่ารถไปกลับ ๒ บาท ลงตัวพอดี)

เรา (คือผู้เขียน) จึงต้องอยู่เฝ้าห้องเรียนเป็นประจำ บางวันบางวิชาเหลือนักศึกษาเรียนแค่ ๗ หรือ ๘ คนเท่านั้นเอง เมื่อเป็นอย่างนี้อาจารย์ก็จะออกปากตำหนิพวกที่นั่งเรียน เราจึงอดไม่ได้อยากจะเถียงอาจารย์สักครั้งว่า ทำไมอาจารย์จึงไม่เรียกเพื่อนพวกนั้นมาว่า แต่อาจารย์กลับมาตำหนิพวกเราที่นั่งเรียน แต่ก็ไม่กล้าถามท่าน แล้วอาจารย์ท่านก็ไม่เคยทำอย่างที่เราอยากได้เห็นสักครั้งเลย ก็ต้องขอให้รู้กันโดยทั่วไปด้วยนะว่า พวกที่ชอบกระโดดร่มไปดูหนังในสมัยนั้นน่ะ อาจารย์เคยด่าฝากไว้ที่เราเป็นหลายกระบุงโกย ถ้าคิดเป็นดอกเบี้ยเวลาที่ผ่านมามากถึงปีนี้แล้ว ดอกเบี้ยท่วมต้นจมหูแล้วล่ะ แต่ด้วยความรักเพื่อน สมัยนั้นเราก็ไม่เคยพูดต่อให้เพื่อนฟัง หรือให้เพื่อนคนไหนเสียใจเลย จึงถือโอกาสมาบอกกันให้ทราบไว้ในคราวนี้สักครั้งหนึ่ง

โครงกระดูกยามสนธยา

มีอยู่อีกคราวหนึ่ง ที่อาจารย์สั่งให้วาดรูปโครงกระดูกทั้งตัว เพราะคณะ

มัณฑนศิลป์เรียนเรื่องนี้ไม่หนักเท่าคณะจิตรกรรมฯ ในเรื่องการวาดเส้นหรือ Drawing รูปโครงกระดูกนั้น ตามข้อต่อต่าง ๆ เขาจะต้องตรึงยึดไว้ด้วยลวดเส้นเล็ก ๆ เรียบร้อย เพื่อต่อให้แลดูเป็นโครงทั้งตัว อาจารย์ก็ต้องการให้นักศึกษาวาดรูปเป็นโครงกระดูกแท้ ๆ โดยไม่ต้องมีเส้นลวด แต่ด้วยความเข้าใจผิด เราก็เขียนโดยเก็บส่วนละเอียดไว้จนหมดเป็นที่เรียบร้อยและสวยงามมาก และได้ส่งงานให้อาจารย์ในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้น แต่อาจารย์ส่งกลับคืน สั่งให้เราไปเขียนรูปโครงกระดูกนั้นใหม่ ด้วยความสงสัยจึงเข้าไปเรียนถามอาจารย์ท่านว่า รูปของเราที่ส่งไปนั้นผิดอย่างไร ท่านอาจารย์ฝรั่งตอบว่า

"ไม่ถูกน่ะนาย รูปนี้ต้องไม่มีลวด นายกลับไปวาดอนาโตมีมาใหม่ให้เหมือนกับของโครงกระดูกจริง ๆ" เราจึงนึกขึ้นได้ว่า การวาดโครงสร้างของกระดูกทั้งตัว เพื่อให้พร้อมที่จะวาดกล้ามเนื้อสวมลงไปได้เลย

ยังมีเกร็ดขำ ๆ อยู่อีกนิด กล่าวคือในช่วงเย็นก่อนจะวาดรูปโครงกระดูกส่งอาจารย์ฝรั่งนั้น เป็นช่วงเวลา ๕ ถึง ๖ โมงเย็นเริ่มจะมืด เพียงเก็บเงาเน้นเส้นนิดหน่อย เพื่อน ๆ เขาก็จับกลุ่มคุยกันเล่นอยู่ที่ใต้ต้นจันเสียงดังเฮฮาอยู่ข้างล่าง ทำให้อยากจะลงไปร่วมขบวนการกับเพื่อน ๆ บ้าง แต่งานยังไม่เสร็จ จึงต้องฝืนใจทำสมาธิทำงานเพื่อให้เสร็จอยู่คนเดียวในห้องเรียนกับเจ้าของโครงกระดูกที่เป็นแบบให้เราเขียน

ยิ่งย่ำค่ำเย็นลงมากเท่าใด ความมืดก็ยิ่งมีมากขึ้นเป็นลำดับ เมื่อมีสายลมพัดกรูเข้ามาในห้อง โครงกระดูกที่แขวนไว้โดยไม่ได้อยู่ในตู้ก็กวัดแกว่งส่วนต่าง ๆ โยกไปมา ทำให้เราต้องเสียสมาธิ และเมื่อความกลัวผีแวบเข้ามาในสมองมากหน่อย เราก็ต้องรีบกระโดดผลุงออกมาข้างนอกห้องเสียหนหนึ่ง รุ่นพี่ที่ยังทำงานอยู่ในห้องข้าง ๆ เห็นอาการของเราเข้าจึงเอ่ยปากถามเราว่าเป็นอะไรหรือ และเมื่อเห็นเรามองไปยังโครงกระดูกของจริงที่แขวนอยู่ในห้องนั้น รุ่นพี่ผู้นั้นจึงหัวเราะและรู้ถึงสาเหตุที่ทำให้เราต้องกระโดดเข้ากระโดดออกจากห้องนั้น จึงอาสาเข้ามานั่งเป็นเพื่อนให้เรา ถือโอกาสได้พักไปในตัว เพราะว่ารุ่นพี่คนนั้นก็ยังเขียนแบบไม่เสร็จเช่นเดียวกัน

เป็นเรื่องคลายเครียดที่มานึกได้ในตอนหลัง ก็เพราะเราปอดแหกไปเอง นักศึกษาส่วนใหญ่เกือบทุกคนในคณะ มักจะอยู่ทำงานกันยันมืดเกือบทุกวัน

เลขผวา ๕๘

นักศึกษาทุกคนเกรงใจและให้ความเคารพอาจารย์ฝรั่งมาก จะเรียน จะลุก จะนั่ง ต่างก็ให้ความเคารพอาจารย์ฝรั่งในฐานะที่ท่านเป็นปูชนียบุคคลเสมอ ถ้าเพื่อนบางคนอยากจะทำอะไรที่ไม่เข้าท่า เช่น กระโดดร่มไปดูหนังในเวลาเรียน ก็จะพากันไปแบบไม่เหลียวหลัง แต่พอถึงเวลาต้องส่งงาน ทุกคนจะรู้หน้าที่ว่า อะไรคือกฎระเบียบ และอะไรคือความถูกต้องที่จะต้องรีบปฏิบัติ ขืนใครที่ไม่ส่งงานตามกำหนดก็มีหวังได้ ๕๘ ระบายด้วยดินสอสีแดงในช่องคะแนนเก็บ คือ *"ตก"* เพราะสมัยนั้นการเรียนตัดสินที่ ๖๐ ใน ๑๐๐ คะแนน ถือว่าวิชานั้นได้ดาบเส้น ต่ำกว่า ๖๐ คะแนน ถือเป็นสอบตก ทุกคนจึงผวากับตัวเลข ๕๘ กันทั้งนั้น

ในช่วงเย็น เมื่อทำงานปั้นเสร็จ พวกเรามักจะชอบเดินตามอาจารย์เพื่อดูอาจารย์ท่านให้คะแนน ต่างจะทำคอยืดคอยาวเข้าไปตรงสมุดให้คะแนน อาจารย์จะเดินกอดสมุดเดินคู่กับ*อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์* เป็นประจำ ในการให้คะแนนท่านอาจารย์ฝรั่งมักจะชอบอกชอบใจที่พวกเราโผล่มาทีละคน เวลาอาจารย์เดินตามกระดานปั้นเพื่อตรวจงาน ใครที่ปั้นดี ปั้นไม่ดี ผิดอย่างไร ตรงไหนอาจารย์จะหยุดเดินวิจารณ์งานของนักศึกษาทีละคนไปเรื่อย ๆ ตรงนี้เองที่ช่วยให้พวกเราได้ความรู้บ้างไม่รู้บ้าง แต่ทุกคนก็ไม่เหนื่อยในการที่จะเดินตามฟังข้อวิจารณ์ของอาจารย์ฝรั่งอยู่ตลอดไป

วิมานสีชมพู

ในช่วงเวลาที่เหมาะสม นักศึกษาจะได้มีโอกาสออกไปเรียนกันนอกห้องเรียน เมื่อถึงเวลาเช่นนั้น พวกเราทุกคนก็จะต้องรีบตื่นกันแต่เช้าเพื่ออาบน้ำ แต่งตัว เร่งขึ้นรถไปมหาวิทยาลัยกันแต่เช้าตรู่ เพื่อเตรียมตัวไปเรียนกันนอกห้องเรียน ซึ่งส่วนมาก

นักศึกษาปีแรก ๆ มักจะต้องไปเรียนนอกสถานที่กันที่จังหวัดลพบุรี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อไปทัศนศึกษาพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ที่ลพบุรี ถ้าไปที่นั่นก็จะต้องเลยเข้าไปเยี่ยมชมกองพันทหารพลร่มป่าหวาย

ที่สโมสรนายทหาร ทหารร่มจะให้การต้อนรับเป็นอย่างดี และมีวงดนตรีของพลร่ม ชื่อวง *"ฉัตรฟ้า"* ซึ่งเป็นวงดนตรีของทหารที่ได้ฝึกดนตรีมาจากวงดนตรี *"สุนทราภรณ์"* วงดนตรี *"ฉัตรฟ้า"* ของทหารร่มวงนี้ จึงมีความสามารถที่จะบรรเลงเพลงของสุนทราภรณ์ได้ไพเราะเป็นพิเศษ

เราเคยมีโอกาสได้ขึ้นไปร้องเพลง *"วิมานสีชมพู"* พอเพลงจบ เห็นอาจารย์ฝรั่งปรบมือแล้วบอกว่า

"นายร้องเพราะมากนะนาย" ซึ่งเราฟังแล้วจับเค้าไม่ได้ว่า อาจารย์ฝรั่งท่านตำหนิหรือว่าชมกันแน่

แต่ความจริงในวันนั้น เราอยากจะร้องเพลง *"ซานตา ลูเซีย"* มากกว่า แต่เพลงนี้เราไม่เคยร้องได้จบสักที และในการที่เราได้ขึ้นไปร้องเพลงเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรี ร่วมกับวงดนตรี *"ฉัตรฟ้า"* นั้น ก็เพราะเห็นว่าทหารร่มเขามีน้ำใจมาเลี้ยงต้อนรับพวกเราอย่างยิ่งใหญ่มาก

ออกจากลพบุรีแวะที่อยุธยา เดินฟังอาจารย์อธิบาย วิ่งล้อมหน้าล้อมหลังมีหยอกกันเล่นกันไปบ้างตามประสา เดินไปเดินมา เหนื่อยก่อนอาจารย์ฝรั่งทุกที ข้อสำคัญคือเราไม่เคยเดินทันอาจารย์สักครั้งเลย หันหลังไปกวักมือเรียกเพื่อน ๆ ให้ตามมา เหนื่อยก็เหนื่อย หัวเราะกันร่วนไป เพราะเดินไม่ทันอาจารย์

สัญชาติ ทวีจินดา

มัณฑนากร, อาจารย์วิทยาลัยช่างศิลป

ข้องใจ ศิษย์ใหม่

การเรียนสมัยก่อน บางวิชาทุกคณะจะมาเรียนรวมกันเพราะสมัยนั้นผู้สอนมีน้อย นักศึกษาก็มีน้อย ขนาดรวมกัน ๓ คณะแล้ว ยังไม่ถึง ๖๐ คนในหนึ่งชั้น

ผมจำได้เป็นวิชา Projection อาจารย์ศิลป์เป็นผู้สอน ก็มีนักศึกษาคณะจิตรกรรม – ประติมากรรม, สถาปัตยกรรม และคณะมัณฑนศิลป์จะต้องมาเรียนรวมกัน ตามธรรมดานักศึกษาต่างคณะกันเมื่อมาเรียนรวมกันในวิชาเดียวกัน ก็ต้องคุยกันแซดไปหมด อาจารย์มาเมื่อไหร่ไม่มีใครรู้ พอเห็นเข้า ทุกคนเงียบกันหมด อาจารย์เข้ามายืนหน้าชั้น พร้อมกับเอานิ้วชี้แตะที่ริมฝีปาก พร้อมกับทำเสียง ซู ๆ ขณะที่ทุกคนเงียบแล้ว แต่สงสัยว่าวันนี้ทำไมเรียนไม่ค่อยรู้เรื่อง นึกโทษโน่นโทษนี่ หรือเราจะโดนอาจารย์เสกก่อนสอนก็ไม่รู้ ยังข้องใจ จนเรียนเสร็จ ทุกคนแยกย้ายกันไป ผมคิดว่าเดี๋ยวจะเข้าไปถามในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ (บางข้อไม่เข้าใจ) เลยเดินตามอาจารย์ไปที่ห้อง ก่อนถามเรื่องการเรียน ผมก็นึกขึ้นได้ว่าที่อาจารย์พูด ซู ๆ ก่อนสอน อาจารย์ทำอะไร

“นาย นายไม่รู้จักเข้าใจ ซู เป็นภาษาอังกฤษสะกด Zoo ?”

ผมรีบออกจากห้องอาจารย์และเข้าใจในบทเรียนที่สงสัยทุกข้อ

เดินทาง ๔๐๐ กิโลเมตรเพื่อไปอาบน้ำ ?

กาลครั้งหนึ่งเมื่อปี ๒๕๐๒ อาจารย์ศิลป์พานักเรียนไปศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณสถานนอกสถานที่ โดยกำหนดจะไปปราสาทหินพิมาย เพราะกำลังบูรณะใหม่ มีนักเรียนไปประมาณ ๒ รถบัส โดยมีประธานนักศึกษาเป็นผู้ติดต่อเช่ารถ (สมัย

นั้นมหาวิทยาลัยยังไม่มีแม้แต่รถเข็น) การเดินทางอันยาวนานจากกรุงเทพฯ – พิมาย เกือบ ๔๐๐ กิโลเมตร ทุกคนทั้งร้อนทั้งเหนื่อย พอถึงที่หมาย ดูเหมือนจะนำโดย*อาจารย์ชุมพล รัตนชัยวรรณ* ลงเล่นน้ำเป็นคนแรก พวกเราก็เลยเอาบ้าง น้ำใสสะอาดเย็นชื่นใจ แถมยังมีเถาวัลย์จากต้นไทรใหญ่ข้างบ่อให้โหนโดดเล่นน้ำอีกด้วย เลยทำให้พวกเราเพลิน หายเหนื่อย จนถึงเวลาเดินทางกลับ เหตุการณ์ปกติ

ต่อมาพบกันที่มหาวิทยาลัยก็คุยกันถึงเรื่องไปเล่นน้ำที่พิมาย จับกลุ่มคุยกัน พอดีอาจารย์ศิลป์เดินผ่านมาทางกลุ่มผม ท่านเดินเข้ามาหา พวกเราดีใจคิดว่าอาจารย์คงจะมาคุยเรื่องไปพิมายด้วย

จริง ๆ คุยเรื่องพิมายจริง ๆ เพราะอาจารย์จำได้ว่ากลุ่มนี้แหละที่ไม่ถึงพิมาย ท่านพูดขึ้นว่า

"นาย ฉันไม่รู้จักเข้าใจ พวกนายเดินทางไปสี่ห้าร้อยกิโลเพื่อไปอาบน้ำแล้วกลับ ฉันไม่รู้จักเข้าใจ" แล้วท่านก็เดินจากไป กลุ่มเราก็เลยตัวใครตัวมัน

คนไทยกับกลิ่นทุเรียน

ใครจะไปรู้ล่ะว่า คนที่โอนสัญชาติเป็นไทยแล้ว จะไม่สนทุเรียน ซึ่งเป็นผลไม้ของไทยที่ทำให้คนทั่วโลกรู้จัก

ผมในฐานะลูกศิษย์คนหนึ่งที่มีความเคารพและนับถือ*อาจารย์ฝรั่ง* (ขอเรียกเหมือนตอนที่เรียนปี ๒๕๐๑) ตอนหน้าผลไม้โดยเฉพาะทุเรียนกำลังดก จังหวัดนนทบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชื่อเสียงมาก บังเอิญผมมีแฟนเป็นคนจังหวัดนนท์ ก็เลยบอกแฟนขอทุเรียนที่ดีที่สุด ๑ ลูก จะเอาไปให้อาจารย์ (ถ้าเป็นปัจจุบันก็ต้องโดนข้อหาติดสินบนอาจารย์ เพื่อจะได้เกรดมาก ๆ)

เมื่อแฟนเอาทุเรียนมาให้ก็จัดการห่อด้วยกระดาษถุงปูน เพราะกระดาษมันหนา หนามก็ไม่ตำ รีบไปมหาวิทยาลัยแต่เช้า เพราะอาจารย์มาเช้า คนอื่นจะได้ไม่รู้ไม่เห็น ปรากฏว่าผมไปก่อนอาจารย์มาเสียอีก คอยอยู่สักครู่ อาจารย์มา ผม

ช่วยกุลีกุจอเปิดประตูรถ ช่วยไขกุญแจห้อง กะรอสักครู่ให้อาจารย์เปลี่ยนเสื้อผ้าก่อน ผมก็เลยถือโอกาสเข้าไปรอข้างในหอบเอาทุเรียนเข้าไปด้วย และถือโอกาสช่วยอาจารย์จัดของบนโต๊ะ เพื่อรอเวลาระทึกใจ

พออาจารย์ออกมาจากห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า พูดกับผมชนิดหน้าตาไม่สบายว่า

"นาย นายช่วยหาหนูตายในห้องฉันที มันเหม็นเหลือเกิน" ผมนึกรู้ทันทีเลยตอบไปว่า

"ครับ เดี๋ยวผมจะช่วยหาดูให้ ผมเอาของไปเก็บก่อน"

ผมกลับมาอีกที อาจารย์พูดกับผมใหม่พร้อมกับยิ้ม ๆ

"นาย นาย นายเป็นหนูตายหรือเปล่า พอนายออกไปจากห้องฉัน กลิ่นเหม็นก็ไม่มี" ผมเลยตอบไปว่า

"คงใช่ครับ เพราะวันนี้ผมรีบมาแต่เช้าเลยไม่ได้อาบน้ำ"

แต่โชคดี เพื่อนในห้องรักผมขึ้นอีกมาก เพราะผมเอาทุเรียนมาเลี้ยงเพื่อน โดยไม่ได้เล่าความตั้งใจที่แท้จริงให้ฟัง แต่ เอ...ผมสงสัยที่ท่านโอนสัญชาติเป็นไทยแล้ว ทำไมไม่โอนกลิ่นเนยเป็นกลิ่นทุเรียนด้วย

เหตุเกิดเดือนเมษา ๒๕๐๑

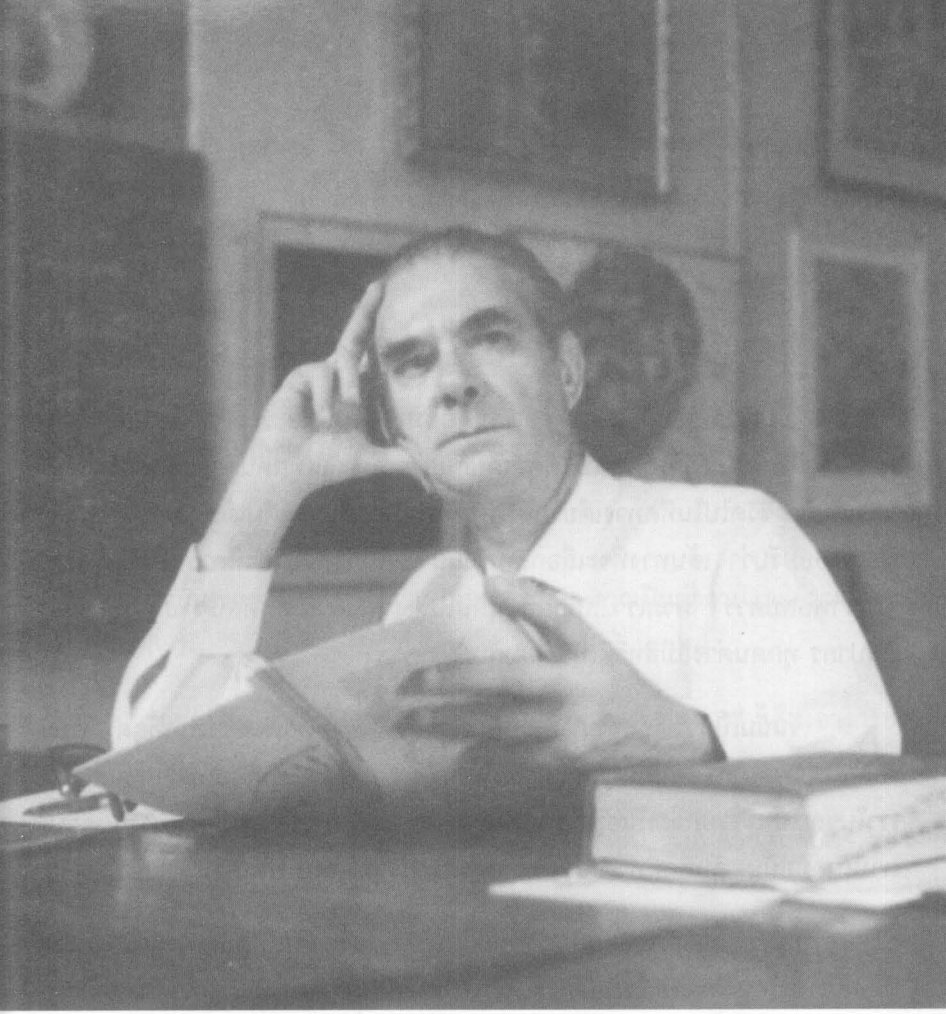

อาจารย์ศิลป์ในห้องทำงานชั้นใน ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์

จักร ศิริพานิช

มัณฑนากร, อาจารย์ และอดีตคณบดีคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วันสอบสัมภาษณ์

เป็นเวลาเกือบ ๒๔ ปีมาแล้ว วันนั้นผมยังจำได้ และระลึกถึงอยู่เสมอ พวกเราหลายชีวิตไม่เคยรู้จักหรือแม้แต่คุ้นเคยกันมาก่อน แต่ทุกคนต่างก็เลือกทางเดินของเส้นทางชีวิตไปในทิศทางเดียวกัน หลายคนใจระทึกและตื่นเต้น โดยเฉพาะตัวผมเองยอมรับว่า เส้นทางที่จะเลือกเดินไปนั้น ยังไม่กระจ่างเท่าที่ควร มืดมัว และซึมเซาพอสมควร พวกเรา...เลือกทางเดินไปสู่ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทุกคนต่างก็มีสิทธิ์ที่เท่าเทียมกัน...

วันนั้นเป็นวันสอบสัมภาษณ์ และเป็นวันที่พวกเราตื่นเต้นมากที่สุด บางคนนั่ง...บางคนยืน เราสบตากันและยิ้มให้กัน ทั้ง ๆ ที่มิได้คุ้นเคยกันมาก่อน พวกเราในขณะนั้น รวมกลุ่มกันอยู่ระหว่างตึกของคณะจิตรกรรมและปฏิมากรรม (เขียนตามในสมัยนั้น) กับตึกที่ทำงานของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

อาจารย์ผู้ทำการสอบสัมภาษณ์ ได้เรียกรายชื่อผ่านไปคนแล้วคนเล่า และเมื่อเสียงตะโกนเรียกชื่อ...*นายจักร ศิริพานิช* ดังขึ้น ผมรู้สึกมือเท้าเย็นยะเยียบประหม่า และพรั่นพรึง มีความรู้สึกเหมือนจะเป็นไข้ ไม่รู้ตัวเองว่าได้เดินเข้าไปในห้องสอบสัมภาษณ์ได้อย่างไร...มือสั่น ใจสั่น...ด้วยความกลัวในศักดิ์ศรี และนามของมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งในขณะนั้นเป็นที่ยอมรับว่า เป็นสถาบันสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษาแต่เพียงแห่งเดียว

จำไม่ได้ว่าตัวเองได้ทำความเคารพใครบ้าง หรือไม่ได้ทำความเคารพใครเลย

"...นาย...อย่าตกใจ"

ผมพอจับใจความในคำพูดประโยคนั้นได้ ซึ่งเป็นสำเนียงแปร่ง ๆ เจ้า

ของเสียงเป็นฝรั่ง จมูกโด่ง เคราเขียว ๆ ผมหยิก ๆ ใส่เสื้อแขนสั้นสีน้ำตาล และท่านผู้นี้ได้นั่งอยู่ใกล้ผนัง ส่วนภายในห้องหากผมจำไม่ผิดก็มี*อาจารย์ประหยัด พงษ์ดำ* ซึ่งเป็นผู้เรียกชื่อผู้เข้าสอบสัมภาษณ์ และ*อาจารย์ทวีศักดิ์ เสนาณรงค์ (พี่แป๊ะ)*

จากคำบอกเล่าของพี่สาว ที่ได้เคยอธิบายให้ผมฟังว่า มีฝรั่งคนหนึ่งเป็นชาวอิตาเลียน ได้โอนสัญชาติเป็นไทย และมีชื่อเป็นภาษาไทยว่า... *"ศิลป์ พีระศรี"* สามัญสำนึกบอกผมโดยอัตโนมัติว่า *"เป็นท่านผู้นี้แน่นอน"* ผมเหลือบตามองที่ผนัง ตามไม้บรรทัดที่ท่านชี้พร้อมคำพูด

".....".

ผมมึนงงและจับความอะไรไม่ได้เลย ทราบแต่ว่าเป็นคำถามและคำถามนั้นเป็นภาษาไทย

"ดูที่ผนัง...แล้วตอบอาจารย์ท่านไปว่า คุณชอบอันไหน..." เสียงอาจารย์ท่านใดท่านหนึ่งใน ๒ ท่าน กล่าวขึ้น

ผมมองดูรูปแล้ว มีลักษณะแตกต่างกันทั้ง ๓ รูป เขียนด้วยดินสอดำ รูปร่างเหมือนโอ่ง

"ทั้งสามรูปเป็นเซรามิก...ชอบอันไหนบอกไปเลย" เสียงกล่าวย้ำเตือน

ผมรู้สึกปวดศีรษะทันที เซรามิกคืออะไร...? ดูในรูปเห็นเหมือนโอ่งหรือไหกระเทียม

อันแรก - รูปร่างผอมแห้งเหมือนแจกัน ฐานแคบเล็ก ดูบอบบางเพรียวลม

อันที่สอง - รูปร่างเหมือนกล่องชอล์ก

อันที่สาม - รูปร่างเหมือนไหกระเทียม

ผมตัดสินใจเลือกอันที่สาม เพราะดูแล้วอาจจะสวยน้อยกว่าอันอื่น แต่คิด

ว่ามันคงจะไม่กลิ้ง ไม่ล้มง่าย ๆ

"ดูอันถัดไป...แล้วบอกด้วยว่าชอบอันไหน ?..."

ผมมองตามไม้บรรทัดที่อาจารย์ศิลป์ท่านชี้พร้อมกับอมยิ้มนิด ๆ เป็นรูป ๓ รูปอีกเช่นกัน

รูปแรก - มีเก้าอี้นั่งเล่นคล้ายกับเก้าอี้ผ้า ใกล้กับเก้าอี้มีโคมไฟตั้งพื้นสวยงาม แต่เตี้ย ประมาณ ๔๐ ซม. วางอยู่กับพื้นห้อง

รูปที่สอง และสาม - ทุกอย่างคงเหมือนเดิม แตกต่างกันแต่เพียงโคมไฟตั้งพื้นในรูปที่สอง โคมไฟสูงปานกลาง ประมาณ ๕๐ ซม. หากเปรียบสัดส่วนกับเก้าอี้ ซึ่งมองเห็นว่าสูงกว่าอันแรกนิดหน่อยเท่านั้น และความสวยงามใกล้เคียงกัน แต่สำหรับอันสุดท้าย โคมไฟสูงประมาณ ๑๕๐ ซม.

ผมตัดสินใจเลือกรูปที่สาม

"...เชิญออกนอกห้อง..." เป็นเสียงของพี่แป๊ะ

ผมนึกในใจ เรียบร้อย ปิ๋วแน่ ๆ ใจฝ่อ และห่อเหี่ยวพิลึก คงจะเป็นลูกผีมากกว่าลูกคน นึกฉุนพี่สาวที่กำชับให้ผมสมัครสอบเข้า *"คณะมัณฑนศิลป์"* ทั้ง ๆ ที่ในใจอยากจะสอบเข้าคณะจิตรกรรมฯ แต่พี่ย้ำว่าในอนาคตเมืองไทยต้องการบุคลากรทางด้านนี้อีกมาก ผมคิดดูแล้วเรียนอะไรกันบ้างก็ไม่รู้ จบไปแล้วจะทำอะไรกินก็ไม่รู้

วันประกาศผล...แฮะ...ใช้ได้ มีรายชื่อ เอาละคราวนี้ได้เป็นช่างแบบแน่ ๆ (ตอนนั้นศัพท์คำว่า มัณฑนากร ยังไม่มี)

ชั่วโมงแรกในห้องเรียน ผมจำไม่ได้ว่าเป็นวิชาอะไร อาจจะเป็นองค์ประกอบศิลป์ หรือทฤษฎีสี แต่ผู้เข้าสอนก็คือ ท่านอาจารย์ศิลป์ ท่านได้นำรูปภาพในการสอบสัมภาษณ์มาติดบนกระดานดำ แล้วท่านก็เฉลยข้อสอบ ที่จะจับใจความตามสำเนียงแปร่ง ๆ ของท่านได้ว่า

“เรียนเดคคะเรท นายต้องคิดถึงสามข้อ

- บิวตี้ (ความงาม)

- ฮาร์โมนี่ (ความประสานกลมกลืน)

- ฟังก์ชั่น (ประโยชน์ใช้สอย)

ในงานดีไซน์ นายก็ต้องคิดถึงสามข้อ...”

ส่วนข้อสอบที่ท่านเฉลยนั้น

ข้อสอบแรก เกี่ยวกับเซรามิก จะมีความสวยงามอย่างไรก็ตาม จะต้องคำนึงถึงความมั่นคง เพราะเป็นของที่เปราะบาง หากตัวของมันเองตั้งวางไม่อยู่แล้วก็จะไม่เกิดประโยชน์อย่างใดเลย

ข้อสอบหลัง เก้าอี้นอนเล่นกับโคมไฟตั้งพื้น เมื่อนั่งหรือนอนอ่านหนังสือประโยชน์ของโคมไฟจะต้องให้เกิดขึ้นได้ในลักษณะของการให้แสงสว่าง โดยไม่ต้องตะแคงตัวแล้วถือหนังสือเข้าไปรอรับแสงสว่างจากดวงโคม

“เรียนเดคคะเรท นายต้องสังเกต แล้วคิด...”

กระดานดำ

หลังจากนั้นในช่วงการเรียนทัศนียวิทยา (Projection) *อาจารย์พิมาน มูลประมุข* ท่านเป็นผู้สอน แต่...ในการสอบเก็บคะแนนในบางครั้ง ท่านอาจารย์ศิลป์จะเป็นผู้ทดสอบ

กรรมวิธีการทดสอบของท่าน...พูดง่าย ๆ ว่า น่าดูชม

“นายไม่ต้องใช้เครื่องมือ...ฟรีแฮนด์...นะนาย...”

ท่านเดินไปที่กระดานดำ ซึ่งยกมาตั้งบังกระดานดำที่ติดตายอยู่หน้าห้อง

กระดานดำอันนี้ภารโรงเพิ่งจะยกมาตั้งวางเอาไว้ เป็นขาตั้งแต่ตัวกระดานดำพลิกไปมา คือพลิกหมุนกลับด้านหน้าเป็นด้านหลังได้ โดยมีแกนเหล็กยึดอยู่กลางกระดานกับขาตั้ง พวกเราไม่ทราบว่าท่านไปทำอะไรอยู่หลังกระดานดำ ท่าทางขยุกขยิกเหมือนกำลังใช้ชอล์กเขียนอยู่ เพราะมองไม่เห็น

"...ข้อหนึ่ง นายทำ..."

พอท่านพูดจบท่านก็พลิกกระดานดำที่มีโจทย์ที่ท่านเขียนเอาไว้ แล้วท่านก็ขยุกขยิกต่อไปอีกที่หลังกระดานดำ แต่พวกเราหลายคนก็ยังนั่งเฉยอยู่ และแล้วเพียงไม่ถึง ๒ นาที ท่านก็บอก

"...ข้อสอง นายทำ..." พูดจบท่านก็พลิกกระดานดำด้านที่ท่านขยุกขยิกมาให้เห็นเป็นโจทย์ข้อ ๒ ส่วนข้อ ๑ ที่พวกเราหลายคนรวมทั้งผมด้วยยังไม่ได้ทำเลยหายไปอยู่อีกด้านหนึ่งแล้ว

ตาย !... เสร็จแน่ ๆ ! ผมรีบลอกโจทย์ข้อ ๒ ทันที ยังไม่ทันได้ลอกโจทย์เสร็จ อย่าว่าแต่ลงมือทำเลย

"...นาย ข้อสาม" พลิกมาอีกแล้ว !

ผลการสอบเก็บคะแนน...ร่วงกราวรูดเกือบครึ่งห้อง

หลังจากนั้น พวกเราถือว่า ความเร็วเป็นคุณสมบัติที่จะต้องฝึกฝน เราเริ่มตั้งโจทย์กันเอง จับเวลาโดยใช้กระดานดำพลิกแผ่นนั้น เพื่อหาประโยชน์และสร้างประสบการณ์ในความฉับไว

ทดสอบครั้งต่อไป...พวกเราได้กันมากขึ้น และตอนสอบปลายปี...ไม่มีใครตกเลย

สิบสัตว์

ตอนปี ๒ ท่านอาจารย์ศิลป์เข้าสอนเป็นบางชั่วโมง และหากเห็นห้องเรียนสกปรก ท่านจะพูดว่า

"พวกนาย...ไม่ใช่คน...เหมือน มู...เหมือน...มา..." พูดเสร็จท่านก็ใช้วิชามวยไทย เตะกระดาษที่กอง ๆ อยู่ปลิวว่อน พร้อมกับเดินหน้าเครียดออกไป

หลังจากนั้น หากพวกเราคนใดคนหนึ่งทำห้องสกปรก เราก็ใช้ประโยคที่ท่านพูดมาพูดว่าคนนั้น แต่เน้นคำว่า หมู กับ หมา ให้ชัดถ้อยคำขึ้น รวมทั้งบางครั้งอาจจะเพิ่มเติมเอาเองต่อท้ายด้วยคำว่า

"...นาย...สิบสัตว์" (มู กับ มา ที่อาจารย์ท่านว่ามันเพียง ๒ สัตว์เท่านั้น)

ส่วนคำว่า *"สิบสัตว์"* จะมีความเป็นมาอย่างไรนั้น ผมจะไม่กล่าวถึง เพราะมั่นใจว่าคงมีอีกหลายท่านได้กล่าวถึงข้อความนี้พอสมควร

ลูกเมียน้อย ?

ลักษณะของการเรียนการสอนในคณะมัณฑนศิลป์สมัยนั้น บางรายวิชาเรียนรวมกับคณะจิตรกรรมฯ เช่น ทฤษฎีสี, กายวิภาค, ประวัติศาสตร์ศิลปะ, ทัศนียวิทยา และวิจารณ์ศิลปะ นักศึกษาในรุ่นนี้ของคณะมัณฑนศิลป์เป็นรุ่นที่ ๔ แต่เราก็สนิทสนมกันดีกับนักศึกษาคณะจิตรกรรมฯ เนื่องจากได้เคยเรียนรวมกันในรายวิชาต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แม้ว่าบางครั้ง เราโดนเพื่อน ๆ คณะจิตรกรรมฯ กระเซ้าเย้าแหย่ว่า *"...เอ็งมันลูกเมียน้อย"* พวกเราก็ยอมรับ และมิได้คิดมากในคำพูดเหล่านี้ ซึ่งได้ยินอยู่บ่อย ๆ

บางรายวิชา อาจารย์ศิลป์ท่านไม่ได้เป็นผู้สอน แต่ในการตรวจคะแนนท่านอาจจะเป็นผู้ตรวจเอง ซึ่งก็มีอยู่หลายครั้ง เช่น วิชา Research of Old Thai Art และวิชา Drawing

ตอนนั้นพูดง่าย ๆ ว่า ในทุกรายวิชาซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นฐานทางด้านศิลปะ โดยตรงแล้ว คณาจารย์จากคณะจิตรกรรมฯ จะเป็นผู้สอนให้ โดยเรียนรวมกับคณะจิตรกรรมฯ ยกเว้นบางรายวิชาซึ่งไม่ต้องการความเข้มเท่ากับหลักสูตรของคณะจิตรกรรมฯ ก็ไม่ต้องเรียนรวมกัน เช่น วิชา Drawing, Painting, Sculpture และวิชา Composition ส่วนรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับคณะมัณฑนศิลป์โดยตรงนั้น คณาจารย์ในคณะฯ จะเป็นผู้สอน และมีอาจารย์พิเศษจากภายนอกเป็นผู้มาสอนให้ความรู้กับนักศึกษาในบางรายวิชา

เมื่อเรียนอยู่ปี ๓ เราเรียนวิชา Critic of Art รวมกับคณะจิตรกรรมฯ โดยท่านอาจารย์ศิลป์เป็นผู้สอนโดยตรง ท่านได้เน้นถึงการเปรียบเทียบศิลปะระหว่างสกุลช่าง และความแตกต่างของ Style ศิลปะในสมัยต่าง ๆ ของทุกประเทศ เพื่อให้นักศึกษาได้แนวทางความคิดและวิจารณ์ศิลปะได้อย่างถูกต้อง ในบางครั้งจักต้องตอบท่านให้ถูกต้องว่าเป็นศิลปะของชาติใด ? สมัยใด ? และสร้างขึ้นในก่อนหรือหลัง พ.ศ., ค.ศ. ใด ?

แพท (ศ) ย์ VS ศูทร

ช่วงเวลานั้นได้มีการเลือกตั้งกรรมการนักศึกษา หัวหน้านักศึกษาหรือหัวหน้ากรรมการนักศึกษาของมหาวิทยาลัยในสมัยนั้น เราไม่ได้เรียกว่านายกสโมสรอย่างเช่นในสมัยปัจจุบันนี้ แต่เราเรียกว่า *"ประธานนักศึกษา"* ในช่วงนั้น *คุณจรูญ บุญสวน* คณะจิตรกรรม-ประติมากรรม ได้รับเลือกให้เป็นประธานนักศึกษา และผมได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นเลขานุการคณะกรรมการนักศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากรในสมัยก่อน เป็นมหาวิทยาลัยที่ยากจนข้นแค้นแสนสาหัส รวมทั้งสมัยปัจจุบันนี้ด้วย สมัยนั้นยังไม่มีวังท่าพระเข้าร่วมเป็นอาณาเขต เพียงแต่ดูเหมือนว่าเริ่มเจรจาเท่านั้น การแข่งขันกีฬาของนักศึกษาระหว่างสถาบันอุดมศึกษาในสมัยนั้น มีเพียงธรรมศาสตร์, จุฬาฯ, แพทย์, เกษตร และศิลปากร เป็นกีฬา ๕ มหาวิทยาลัย ทุกมหาวิทยาลัยเวลาแข่งขันกีฬาจะมีแบบฟอร์มกันอย่างสวยหรู ไม่ว่าจะเป็นการแข่งเรือหรือแข่งฟุตบอล รวมทั้งกีฬาประเภทลู่ และ

ประเภทลาน

ส่วนแบบฟอร์มสำหรับนักกีฬาของศิลปากรนั้น จะดูแปลกตาและสวยสง่ามากกว่าของสถาบันอื่น คือ เราให้ทุกคนแต่งได้ในลักษณะ Freeform เนื่องจากทางมหาวิทยาลัยไม่มีงบประมาณ ฉะนั้น ใครจะมีอะไรหรือไม่มีก็ขอแต่เพียงให้เอามาใส่อย่าได้เปลือยกายเข้าไปแข่งขันก็ใช้ได้

เล่าให้ฟังแล้วยังช้ำในหัวอกไม่หาย เป็นมหาวิทยาลัยได้อย่างไร ? แล้วผู้บริหารในระดับสูง ๆ สมัยนั้นไม่อดสูกันบ้างหรืออย่างไร ? เข้าแข่งขันวิ่งในกีฬา ๕ มหาวิทยาลัย รองเท้าวิ่งก็ไม่มีใส่ บางคนใช้รองเท้าผ้าใบ ในกีฬาแข่งเรือกับแพทย์แม้แต่นกหวีดจะซื้อมาเป่าให้จังหวะฝีพาย จะได้พายงัด พายงัด ให้พร้อม ๆ กัน ก็ยังแทบตายกว่าจะได้มา ส่วนแบบฟอร์มหรือฟรีฟอร์มที่ใช้นุ่งห่มลงแข่งขันกับนักศึกษาแพทย์นั้น ก็เป็นวรรณะสุดท้ายของอินเดีย มองดูแล้วเหมือน *"แพท (ศ) ย์"* แข่งขันพายเรือกับพวก *"ศูทร"* ไม่มีผิด

บางคนไม่ใส่เสื้อ แต่นุ่งผ้าขาวม้า บางคนใส่เสื้อกล้าม นุ่งกางเกงตังเก บางคนมีกางเกงลิงเพียงตัวเดียวที่ใช้ปกปิดส่วนที่ไม่ควรโชว์ กางเกงลิงที่เอามานุ่งสีน่ารักน่าชัง เป็นสีขาวแก่

ก็อย่างที่เล่านั่นแหละ ขอให้เพียงนุ่งห่มอะไรก็ได้ เป็นอันว่าได้แข่งเรือแน่ ๆ นักกีฬาทั้งหมดเป็นอาสาสมัคร แทบจะไม่มีเวลาได้ซ้อมกันเลย พอเป่านกหวีด *"...ปรี๊ด..."* จ้วงพายกัน จ๋อม แจ๋ม...แต่ดันชนะที่ ๑ ได้ พอได้ชัยชนะ นักกีฬาของเรากระโจนลงน้ำด้วยความดีใจ ทั้ง ๆ ที่บางคนว่ายน้ำไม่เป็นเลย แต่ก็กระโจนลงไปในแม่น้ำเจ้าพระยา....เล่นเอาวุ่นวายกันไปหมด

เหมือนฝัน

จากความยากแค้นแสนทุเรศดังกล่าวแล้ว เราก็เลยมาคิดกันว่า กรรมการนักศึกษาน่าจะหาเงินรายได้โดยทำอะไรกันสักอย่าง เพื่ออย่างน้อยก็ยกวรรณะของตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม อาจจะอยู่ในวรรณะพราหมณ์

กิจกรรมจึงเกิดขึ้น มีการขายบัตรภาพยนตร์ซึ่งเป็นมติของกรรมการ พวกเรา (กรรมการ) ประชุมกันบ่อยครั้ง และหลายครั้งคุยกันจนดึกดื่น เช้าขึ้นมาก็วิ่งติดต่อเรื่องราวต่าง ๆ ตอนนั้นตัวผมเองไม่ได้เข้าเรียนวิชา Critic Art เลย เพื่อน ๆ เรียนไปถึงไหนก็ไม่ทราบ

อย่างที่เล่าเอาไว้ว่า วิชานี้เรียนรวมกันกับคณะจิตรกรรมฯ และมีอยู่หลายครั้งที่อาจารย์ศิลป์ท่านต้องการจะเน้นความเข้มให้ตรงกับคณะวิชาโดยตรง ท่านจึงให้คณะจิตรกรรมฯ เข้าฟังการบรรยายในห้องท่านก่อน เมื่อหมดชั่วโมงแล้ว คณะมัณฑนศิลป์จึงจะเข้าเรียนต่อจากคณะจิตรกรรมฯ ด้วยสาเหตุนี้ คณะจิตรกรรมฯ จึงได้เปรียบในการที่มีชั่วโมงเรียนมากกว่าของคณะมัณฑนศิลป์ (เพราะบางครั้งเท่าที่ทราบ อาจารย์ท่านสอนคณะจิตรกรรมฯ เสร็จแล้วท่านไม่ว่าง)

แต่พอถึงวันสอบ กลับใช้ข้อสอบเดียวกัน คณะจิตรกรรมฯ เรียนถึงธิเบต ส่วนคณะมัณฑนศิลป์กลับเรียนแค่ประเทศจีน (หากมีเวลาพออีกสองครั้งก็คงจะเรียนถึงธิเบตเท่ากับคณะจิตรกรรมฯ)

"...นาย...เป็นสติ้วเด้นท์ นายต้องสตั๊ดดี้อยู่เสมอ เวลาสอบ...ไม่ต้องบอกล่วงหน้านะนาย...." เป็นคำพูดของท่านอาจารย์ศิลป์ ซึ่งท่าน*อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ* ได้กล่าวประโยคนี้อยู่เสมอเช่นกัน

วันนั้นมีการสอบวิชา Critic ผมนอนหลับอยู่บนแคร่โคนต้นจัน ส่วนเพื่อน ๆ กำลังรอจะเข้าสอบอยู่ที่คณะมัณฑนศิลป์ ชั้น ๒ ตึกใกล้ต้นจัน

นักศึกษาคณะจิตรกรรมฯ หลายคนสอบเสร็จแล้วก็ค่อย ๆ ทยอยออกมาจากห้องของอาจารย์ศิลป์ มานั่งใต้ต้นจันใกล้ ๆ กับที่ผมนอนหลับอยู่ โชคช่วยอะไรเช่นนั้น เหมือนฝัน ได้ยินเสียงแว่ว ๆ ของเพื่อนคณะจิตรกรรมฯ จำไม่ได้ว่ามีใครบ้าง

"เฮ้ย ! ...ธิเบตออกจมเลย..."

"จีนก็มี"

"จีนมีไม่กี่รูปหรอก นอกนั้นธิเบตทั้งนั้น..."

"เอ็งรู้ได้อย่างไรว่าจีนมีน้อยกว่า..."

"...โง่ มีหนวด มีเขี้ยว นั่นแหละธิเบตทั้งนั้น...อาจารย์ศิลป์บอกเอาไว้ไม่รู้จักจำ..."

เสียงถกเถียงกันใกล้ ๆ ผมนั้นยังจำได้จนทุกวันนี้ กระทั่งมีเสียงสนับสนุนของผู้ที่เพิ่งสอบเสร็จเดินมาสมทบพูดว่า

"...ใช่ มีหนวด แล้วก็มีเขี้ยว ธิเบตทั้งนั้นแหละ..."

ถึงเวลาคณะมัณฑนศิลป์เข้าสอบต่อ พรรคพวกมาปลุก ผมรีบเดินแซงขบวนเข้าไปในห้องท่านอาจารย์ศิลป์ เห็นรูปถ่ายขาว – ดำ ขนาดประมาณ ๑๒ นิ้ว ติดการ์ดสีน้ำตาล และตีเบอร์กำกับ ๑, ๒, ๓ ฯลฯ

ท่านแจกกระดาษพิมพ์ดีดให้คนละแผ่น (เข้าไปสอบครั้งละประมาณ ๕ คน) แล้วบอกให้ใส่เบอร์ ๑, ๒, ๓ ต่อไปเรื่อยจนจบ หากรูปที่ ๑ เป็นของชาติใดก็ต่อท้ายลงไประบุให้ชัดเจน ผมกวาดสายตามองไปมีรูปร่างเรียงกันอยู่ไม่ต่ำกว่า ๔๐ รูป เฉลี่ยแล้ว ผนังด้านละประมาณ ๑๐ รูป ท่านอาจารย์ศิลป์บอกให้เดินไปเรื่อย ๆ เวียนขวาเสร็จแล้วมาส่งกับตัวท่านเอง โดยคอยรับคำตอบอยู่ตรงประตู

"มีหนวดมีเขี้ยว ธิเบต..." เหมือนฝันของประโยคนั้นยังก้องอยู่ ผมบรรเลงลงไปในคำตอบทันที

พอประกาศผลสอบวิชานี้ นักศึกษาคณะมัณฑนศิลป์สอบได้ประมาณ ๓ คน ในจำนวนนี้มีผมรวมอยู่ด้วย

พรรคพวกมองกันตาเขียวหลังจากดูประกาศแล้ว

"...เฮ้ย ! เอ็งไม่เข้าเรียนเลย สอบได้ยังไงวะ..."

"จริงด้วย...มันวิ่งขายตั๋วหนัง...ไม่เคยเข้าเรียน..."

"ข้อสอบมันง่ายโว้ย..." ผมทำเป็นเก่ง กระซากเสียงตอบห้วน ๆ

"เอ็ง...ไม่เก่งไปกว่าข้าหรอก..." เป็นเสียงของ*มานัส รักใจ* หรือ *สกนธ์ ไวยเจตน์* ผมก็จำไม่ได้แล้ว แต่เป็น ๒ คนนี้แน่ ๆ

"นั่นนะสิ รับมาซะดี ๆ..."

ผมก็เลยต้องตัดสินใจเล่าความจริงที่เหมือนความฝันให้เพื่อน ๆ ฟัง....

"อ้าย...เพื่อนเลว รู้แล้วไม่บอกด้วย กูเลยตก..."

ผมได้แต่เดินตัวลีบค่อย ๆ หลบฝ่าเท้าของพรรคพวกออกมาได้ แต่นึกในใจ...ใครจะรู้ว่ามันจะจริง นึกว่าฝันไปนี่หว่า ถึงรู้ก็จะบอกได้อย่างไรกัน อาจารย์ศิลป์ท่านยืนจ้องตาเขม็งอยู่หน้าประตู...

สหกรณ์มัณฑนศิลป์

ตอนเรียนอยู่ปี ๔ ทางคณะได้เน้นความเข้มในวิชามัณฑนศิลป์โดยตรง พวกเราจึงไม่ได้เรียนกับท่านอาจารย์ศิลป์เลย และดูเหมือนว่าสุขภาพของท่านไม่ค่อยจะดีเหมือนแต่ก่อน แต่ถึงกระนั้นหากท่านต้องการกระดาษและเครื่องเขียนอุปกรณ์ต่าง ๆ ท่านจะเดินมาที่ตึกคณะมัณฑนศิลป์ เราตั้งสหกรณ์โดยผมและเพื่อน ๆ ได้แชร์เงินกันตั้งแต่เราเรียนอยู่ปี ๑ คนละ ๓๐ บาท ๓๐ คน ได้เงิน ๙๐๐ บาท นำเงินจำนวนนี้ไปลงทุนซื้อกระดาษและเครื่องเขียนมาขาย ท้องตลาดในสมัยนั้นขายกระดาษปรู๊ฟสำหรับ Drawing แผ่นละ ๕๐ สตางค์ แต่สหกรณ์ของเราขายเพียง ๒๕ สตางค์

การค้าค่อย ๆ เจริญขึ้น เพราะมีเพื่อน ๆ ทุกคณะมาอุดหนุน เราก็เลยขยายกิจการให้นักศึกษาภายในคณะฯ ที่อยู่ต่างจังหวัดยืมเงินสหกรณ์ได้ โดยไม่คิดดอกเบี้ย เมื่อธนาณัติมาแล้วจึงค่อยนำมาชำระ

ท่านอาจารย์ศิลป์ได้เคยมาอุดหนุนและชำระเงินเรียบร้อยทุกครั้ง พวกเรา

ก็รู้สึกดีใจ รวมทั้งคณาจารย์จากคณะจิตรกรรมฯ เกือบทุกท่านก็ได้กรุณามาให้ความสนับสนุนในกิจการค้าของเรา....แต่มีอยู่ ๒ ท่าน ตั้งแต่วันที่ซื้อครั้งสุดท้าย จนบัดนี้ ๒๐ กว่าปีแล้ว (พ.ศ.๒๕๒๗) ฮะแฮ่ม ! ...ยังไม่ได้ชำระเงินเลย ผมจำตัวเลขได้ ท่านหนึ่ง ๑๖๐ บาท อีกท่านหนึ่ง ๘๐ บาท หากคิดดอกเบี้ยก็คงหลายพัน...ชักจะเปรี้ยวปาก เดี๋ยวบอกชื่อซะเลย... (หากใครอยากทราบ ถามได้...) จากสาเหตุของการไม่ชำระเงินเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมของเราต้องหยุดชะงัก และล้มเลิกไปโดยปริยาย แต่ไม่อื้อฉาวเหมือนทรัสต์ล้มในสมัยนี้

"...นายไม่ขายของ... ?" ท่านอาจารย์ศิลป์ถาม

"ครับเลิกแล้ว..."

"ดี เรียน นาย...เรียนมาก ๆ..." ท่านเตือน

ผู้สร้างคณะมัณฑนศิลป์

ตอนสอบปีสุดท้ายเสร็จ พวกเราไปเที่ยวกันที่หัวหิน เล่นกันสนุกทุกวัน วันนั้น...เรากำลังครื้นเครงกันอยู่บนบ้านพักของ*อาจารย์หม่อมราชวงศ์พูนสวาท กฤดากร* กำลังรอพรรคพวกที่ไปซื้อกาแฟ หนังสือพิมพ์ โจ๊ก เพื่อนกลับมาจากตลาดโยนหนังสือลงบนโต๊ะหลายฉบับ เกือบจะทุกฉบับลงข่าวอาจารย์ศิลป์มรณกรรมที่โรงพยาบาลศิริราช พวกเราซึมกันไปทั้งวัน แม้ว่าเราจะเป็น *"ลูกเมียน้อย"* แต่เมื่อ *"พ่อ"* ตาย ก็มีสิทธิ์ที่จะเสียใจ และเศร้าใจได้เช่นกัน

พวกเราคณะมัณฑนศิลป์ สำนึกในพระคุณของท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรีอยู่เสมอ หากไม่มีท่าน วันนี้ก็คงจะไม่มีคณะมัณฑนศิลป์ สามัญสำนึกสอนให้คณะมัณฑนศิลป์มีความกตัญญูรู้ซึ้ง และคิดทดแทนพระคุณอยู่เสมอ ถึงแม้ว่าท่านจะจากไปแล้ว วิชาการทางด้านศิลปะที่ท่านถ่ายทอดให้ ก็ยังใช้สืบต่อกันได้หลายชั่วคน เพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติ

พวงดอกรักร้อยเป็นมาลัยสีขาวหลายเส้นทบกันหลายตลบเป็นทรงกลม

วางอยู่บนแผ่นไม้อัดสีขาว ห้อยอุบะระย้า มีตัวหนังสือ *"มัณฑนศิลป์"* เป็นพวงหรีดอันแรกที่พวกเราเมื่อกลับจากหัวหินนำไปแขวนไว้ที่หน้าประตูห้องทำงานท่านอาจารย์ศิลป์

ทุก ๆ ปีนักศึกษา คณาจารย์ และข้าราชการของคณะฯ จะนำช่อดอกไม้สดเป็นกุหลาบแดง ไปวางไว้ที่อนุสาวรีย์ของท่าน ด้วยสำนึกในพระคุณที่ท่านได้กรุณาเมตตาปูรากฐานทางด้านวิชาการเป็นแม่บทให้กับคณะ วันเวลาที่ผ่านไป...พวกเราคณะมัณฑนศิลป์ไม่ละเลยที่จะทดแทนพระคุณท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

นวลอนงค์ ณ บางช้าง

มัณฑนากร (ทำเนียบรัฐบาล)

วันนั้นอาจารย์ฝรั่งจำชื่อได้

ในปี ๒๕๐๒ ข้าพเจ้าอยู่ชั้นปีที่ ๑ คณะมัณฑนศิลป์

วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ ท่านอาจารย์ฝรั่งสอนเองและคุมสอบรวมกันหลาย ๆ คณะ

วันสอบไล่วิชาของท่านอาจารย์ฝรั่ง ในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังเพลิดเพลินอยู่กับการเขียนคำตอบ พลัน ! ข้าพเจ้าต้องสะดุ้ง ! เพราะมีเศษชอล์กดีดมาถูกที่หลังข้อศอกซ้าย และมีเสียงดุ ๆ ตามหลังว่า

"อีนี้หนา นั่งไม่ดี"

ท่านอาจารย์ฝรั่งก็เดินมายกข้อศอกซ้ายของข้าพเจ้าขึ้น แล้วดึงกระดาษคำตอบที่ห้อยลงไปด้านหลังจนเกือบตก (คล้ายจะเป็นใจให้ผู้อยู่ข้างหลังได้ลอกคำตอบ) ท่านหยิบกระดาษขึ้นวางบนโต๊ะให้เรียบร้อย แล้วดูชื่อของข้าพเจ้า บ่นดัง ๆ ดุ ๆ ว่า

"นูลาอนงค์ ๆ ๆ" ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้กราบขอโทษท่าน

หลังจากนั้นเมื่อถึงชั่วโมงเรียนวิชาของท่านๆ ก็จะเอาใจใส่สอบถามข้าพเจ้าก่อนคนอื่นว่า *"นูลาอนงค์ เข้าใจไหม ?"* และเมื่อพบท่านนอกห้องเรียน ท่านก็จะเรียกชื่อของข้าพเจ้าพร้อมพยักหน้าว่า

"นูลาอนงค์ ๆ ๆ สบายดีไหม ?"

ข้าพเจ้าแอบภูมิใจเงียบ ๆ ว่า เหตุการณ์ที่ไม่เจตนาวันนั้น ทำให้ท่านอาจารย์จดจำชื่อข้าพเจ้าได้ และเอาใจใส่การเรียนของข้าพเจ้าเป็นพิเศษ

พิทชา ชมเชิงแพทย์

มัณฑนากร

อาจารย์ศิลป์อบรมวัยรุ่น

ผมเป็นนักเรียนโรงเรียนเตรียมศิลปศึกษา รุ่นที่กินข้าวอาทิตย์ละ ๒ มื้อ สมัยที่ต้องอาศัยที่เรียนอยู่ตึกเก่า ๆ สามหลังของกระทรวงคมนาคมเก่า (เดี๋ยวนี้รื้อหมดแล้ว สร้างเป็นโรงละครแห่งชาตินั่นแหละ) ในสมัยนั้นโรงเรียนของผมเขาเรียนกัน ๓ หน่วยด้วยกัน คือ

๑. หน่วยจิตรกรรม ประติมากรรม ๒. หน่วยช่างสิบหมู่ ๓. หน่วยโบราณคดี และยังมีอีกหน่วยหนึ่ง เขาเป็นหน่วยของเจ้าของตึกเดิม ผมถามเขาว่าเขาเรียนอะไร เขาตอบผมว่า *ร.ส.พ. (โรงเรียน ร.ส.พ.)* ผมต้องยอมรู้แค่นั้น ผมกลัวมัน เพราะมันมีเครื่องมือเรียนไม่เหมือนของผม !

ไอ้ตึกที่ผมเรียนนี้มันเป็นตึกสมัยเก่า สมัย ร.๕ เห็นจะได้ กำแพงหนา พื้นหินอ่อน บันไดหินอ่อน หน้าต่างเป็นบานเกล็ดกระทุ้ง คิดเสียว่าถ้าถ่ายทำหนังก็ต้องเข้าฉากเรื่องผีหัวขาดเห็นจะเหมาะ ไอ้ที่สำคัญก็คือ *"ส้วม"*

เรื่องที่ผมจะเล่านี่แหละมันอัปลักษณ์สิ้นดี

ภารโรงเก็บถ่านและเลี้ยงไก่ในส้วมนั้นด้วย แกชื่อ *ลุงเฟื่อง* ผมว่าแกไม่ได้เพราะแกเป็นเจ้าหนี้พวกเราหลายคน เอาเป็นว่าส้วมมันไม่มีน้ำจะราดก็แล้วกัน

วันหนึ่งพวกนักเรียนอย่างผมถูกเรียกประชุม ผมจะเริ่มเรื่องเลยนะ

ในที่ประชุม พวกผมพร้อมแล้ว ทันใดนั้น มีฝรั่งผู้หนึ่งเดินนำหน้า และอาจารย์อีกสองคนเดินตามหลังมา (ตอนนั้นมันเงียบไปหมด) ผมได้ยินไอ้เพื่อนคนข้างหลังมันตะโกนมาว่า *"ทั้งหมดตรง"* ผมก็ยืนขึ้น แล้วก็นั่งลง เสียงฝรั่งผู้นั้นกล่าวว่า

"อีนี้หนา ราวอยู่หร่วมกั๋น หราย ๆ คุนอึ ราวควรจะตั้งมีความสะอัด เปนต้อนว่าหั้งสวมนะ ราวควรจะซายเล้า ควรจะตำไหสะอัด·ไม่ใช่ทำเลวหนีไป แป้นคนหนา เลวกวาเมว หมา เมว มันยึงดีกวา ขี่เล้วยึงรู้จักกรอบ"

"...เราอยู่รวมกัน หลาย ๆ คนอึ เราควรจะต้องมีความสะอาด เป็นต้นว่าห้องส้วมนะ เราควรจะใช้แล้ว ควรจะทำให้สะอาด ไม่ใช่ทำแล้วหนีไป เป็นคนหนาเลวกว่าแมว หมา แมว มันยังดีกว่า ขี้แล้วยังรู้จักกลบ..." (เอาเป็นว่าท่านพูดแค่นี้ก็แล้วกัน)

ในความรู้สึกของพวกเรา เราสงสารท่านตอนที่ท่านพูดมากเลย สุดที่จะกล่าวออกมา เพราะเวลาท่านพูด ท่านใช้มือทั้งสองข้างเท้าบนโต๊ะ ทั้งมือและปากท่านสั่นเทาไปหมด !

จุดมัน ๆ อยู่ตรงนี้ คือไอ้พวกคนอย่างผมนี่แหละไปตอบสนองคำพูดของท่านจนได้สมใจนัก ผมเห็นไอ้เพื่อนสามคนเอาบุ้งกี๋และจอบช่วยกันโกยดินและเศษอิฐหินเททับขี้ในส้วมจนเต็ม ไอ้สามคนนี้มันก็เข้าประชุมและรับรู้เรื่องดีกว่าผมมากเลย ผมเลยอายมันมาตั้งแต่วันนั้น

แต่อย่าลืมถ้าไม่มีคนสามคนนี้ เขาก็ยังไม่ทำส้วมใหม่แทนให้

มานัส รักใจ

มัณฑนากร, อาจารย์มหาวิทยาลัยรังสิต

สิบสัตว์

เช้าวันหนึ่งข้าพเจ้าผ่านบริเวณที่มีต้นมะขามใหญ่ยืนอยู่หน้าโรงละครแห่งชาติ ทำให้รู้สึกนึกถึงบรรยากาศเดิมที่เป็นตึกสามหลังเก่า ๆ มีต้นมะขามยืนอยู่คู่กัน ด้านหน้าเป็นคลองหลอดและต้นขนุนปลูกอยู่ริมคลองทั้งสองฝั่ง เมื่อนึกมาถึงตอนนี้ก็เลยทำให้นึกย้อนไปถึงเหตุการณ์เมื่อ ๒๕ ปีมาแล้ว (พ.ศ.๒๕๒๗)

อาจารย์ฝรั่ง ซึ่งเป็นที่รัก และนับถือของพวกเราทั้งหลายที่เรียนทางด้านศิลปะ ท่านสอนพวกเราเกือบจะทุกวิชาที่เกี่ยวกับศิลปะ และพวกเราก็ได้เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ฝรั่งอย่างภาคภูมิ และจดจำคำสั่งสอนของอาจารย์ฝรั่ง มาเล่าสู่กันฟัง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ในตอนนั้นข้าพเจ้าเรียนอยู่ชั้นปีที่ ๓ โรงเรียนศิลปศึกษา เกิดความวุ่นวายขึ้นเพราะอาจารย์ที่โยกย้ายมาจากกระทรวงวัฒนธรรมได้มาเปลี่ยนระบบการสอน และระเบียบการแต่งกายเสียใหม่ จึงทำให้นักเรียนกลุ่มหนึ่งไม่พอใจ ได้แกล้งอาจารย์ที่มาสอนใหม่ต่าง ๆ นานา จนกระทั่งเป็นเรื่องรู้ถึงอาจารย์ฝรั่ง (โดยท่านอาจารย์ฝรั่งเป็นผู้ก่อตั้งเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร โรงเรียนศิลปศึกษา) ท่านจึงเดินทางจากมหาวิทยาลัยมาโรงเรียนศิลปศึกษา

ท่านอาจารย์ฝรั่งพูดอบรมพวกเราว่าท่านรักและเอาใจใส่พวกเรา ก็เพราะว่าอยากจะให้เป็นคนดี แต่พวกเราไม่เป็นไปอย่างที่ท่านคิดไว้ กลับมาเกเร และท่านรู้สึกผิดหวังในตัวพวกเรามาก ท่านบอกว่าดนดีไม่ต้องเดือดร้อน แต่คนไม่ดีเป็น *“สิบสัตว์”*

ข้าพเจ้าได้ฟังแล้วรู้สึกว่าท่านด่าอย่างผู้ดี ไม่มีหยาบคายเลย แต่เจ็บแสบนัก เป็นคำที่ง่าย แต่มีความหมายเหลือกิน (ทั้งคุณภาพและปริมาณ)

ฉัตรในเจดีย์

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ข้าพเจ้าเข้ามหาวิทยาลัยโดยเป็นน้องใหม่ของคณะมัณฑนศิลป์ อาจารย์ฝรั่งสอนประวัติศาสตร์ศิลป์พวกเรา โดยยกตัวอย่างให้ฟังว่าภายในเจดีย์มีหลายชั้น แต่ท่านพูดว่า

"เจดีย์มีหลายชัด" พวกเราถามอาจารย์ฝรั่งว่า

"ภายในเจดีย์มีฉัตรหรือครับ" อาจารย์ฝรั่งก็หัวเราะแล้วพูดว่า

"พวกนาย ฉันสอนภาษาไทย นายจะเรียนภาษาอังกฤษ ฉันสอนภาษาอังกฤษ นายจะเรียนภาษาไทย คำว่า ชัด ภาษาอังกฤษคือ เชลฟ "

พวกเราก็ร้อง อ๋อ ! *"Shelf "* ที่แปลว่า *"ชั้น"* นั่นเอง ท่านหัวเราะแล้วท่านก็เดินออกจากห้องไปด้วยรอยยิ้มที่เต็มไปด้วยความสุข

สุนันทา คชภูติ

มัณฑนากร

ใครพามา ?

วันเกิดของอาจารย์ศิลป์ พวกเรามักจะแห่ไปที่บ้านอาจารย์ที่ซอยสายลม ความจริงแล้วท่านไม่อยากให้ใครไปหรอก แต่พวกเราก็ยังดื้อไปกัน

ปีนั้น *พี่วิรัช บุณยรัตพันธุ์* เป็นหัวหน้านักศึกษา ก็แอบพานักศึกษาไปบ้านอาจารย์ เพื่ออวยพรท่าน พอถึงบ้าน อาจารย์ศิลป์ก็ออกมาต้อนรับ แล้วท่านก็กระซิบถามดิฉันว่า

"คนไหนเป็นหัวหน้าพามา ?" ดิฉันตอบแล้ว ท่านก็ไปกระซิบถามคนอื่น ๆ อีก ๒ – ๓ คน ทุกคนก็ชี้บอกว่า พี่วิรัช พอท่านถามหลายคนจนแน่แก่ใจแล้ว ท่านก็เดินตรงไปที่พี่วิรัช พอถึงตัวก็ยกเท้าขึ้นเตะตูดพี่วิรัชดังพลั่ก ! เตะแรงจริง ๆ ก้นเด้งไปเลย

วันนั้น ท่านก็ไม่ได้เตรียมของกินอะไรไว้ เพราะไม่รู้ว่าลูกศิษย์จะมากัน ไอ้พวกเราก็ถือวิสาสะเปิดตู้เย็นหยิบอะไรต่ออะไรของท่านออกมากินกันหมดตู้ ทั้งผลไม้ ทั้งไวน์ ผลไม้ที่พวกเราเอาไปให้ก็กินกันเองเสียหมด *พี่ยงจันทร์ ภัณฑาภรณ์* รุ่นพี่จบไปแล้ว ก็ยังอุตส่าห์ทำก๋วยเตี๋ยวเนื้อหมูสับมาร่วมด้วย พวกเราก็กินกันไปรื้ออัลบั้มท่านดูไป

ค่ำวันนั้นพวกเรานั่งกันที่สนามหญ้าหน้าบ้าน เป็นสนามเล็ก ๆ อาจารย์ศิลป์ก็นั่งอยู่ด้วย แล้วท่านก็ร้องเพลงอิตาเลียนให้ฟัง ร้องเพราะมาก พลางก็ชี้มือให้ดูพระจันทร์ที่ลอยเด่นเต็มดวงขึ้นมาในค่ำคืนนั้น

มันเป็นความสุขทั้งของอาจารย์และลูกศิษย์ ลูกศิษย์ไปหาก็ดีใจ แต่ท่านไม่อยากให้ลูกศิษย์ต้องมาเสียเวลาในเรื่องส่วนตัวของท่านเลย

สุรัตน์ เรืองมาก

มัณฑนากร

เมตตาธรรม

ปีนั้นปิดเทอมแล้ว พวกเราต้องสอบซ่อมวิชาสไตล์กันหลายคน ทั้งนักศึกษาชาย นักศึกษาหญิง อาจารย์ศิลป์บอกว่า *"พวกนายพร้อมเมื่อไหร่ไปบอกฉัน"*

เพื่อนผู้หญิงคนหนึ่งจะรีบกลับบ้านต่างจังหวัด รุ่งขึ้นก็เข้าไปบอกอาจารย์ว่า พวกเราพร้อมจะมาสอบซ่อมแล้ว ผมยังไม่ทันจะตั้งตัวดูสไตล์เลย ก็บอกเพื่อนหญิงคนนั้นให้ไปขอเลื่อนวันสอบซ่อมกับอาจารย์ศิลป์ออกไปอีกสัก ๒ – ๓ วัน เพราะเพื่อนคนหนึ่งยังไม่พร้อม อาจารย์ศิลป์ไม่ยอม แถมเอ็ดเอาว่า

"ทำไมไม่พร้อมนาย สอบสิบนาทีเท่านั้นนาย มาซ้อบ มาซ้อบ"

ในห้องทำงานของท่าน พวกเราสามสี่คนนั่งเรียงเป็นแถวเดียวกัน ด้านหน้าโต๊ะทำงานของท่านที่ยาวประมาณ ๒ เมตรครึ่ง ผมไม่ได้ดูสไตล์มาเลย จึงจัดแจงย้ายเก้าอี้มาอยู่ด้านหลังเพื่อนผู้หญิงคนหนึ่ง หวังกระซิบถามคำตอบ อาจารย์ศิลป์รู้ทัน ท่านลุกมาเลื่อนเก้าอี้ของผมให้มาอยู่ด้านหลังเพื่อนผู้ชายคนหนึ่ง แถมยังพูดประชดผมให้ว่า *"นายไม่รู้อะไรถามเขา"* จัดที่นั่งให้ผมเสร็จแล้ว ท่านก็นั่งทำงานของท่าน ปล่อยให้พวกเราเขียนคำตอบจากแบบสไตล์ที่ท่านติดเป็นคำถามไว้บนกระดานสีดำ (ไม่ใช่สีเขียวอย่างที่เห็นในปัจจุบัน)

ความที่ไม่ได้ดูได้ท่องแบบสไตล์มาเลย มันทำให้ผมต้องแกล้งทำเป็นไม่รู้สึกรู้สากับคำพูดประชดของท่าน ผมก็เลยกระซิบถามไอ้เพื่อนผู้ชายที่นั่งข้างหน้าผม มันก็ทำเป็นซื่อกระซิบตอบผมมาบ้าง เลื่อนกระดาษคำตอบให้ดูบ้างจนหมดเวลาสอบ

อาจารย์ท่านก็ก้มหน้าก้มตาทำงานของท่านไป ท่านก็คงจะเห็น คงจะได้ยิน แต่ท่านก็ไม่รู้จะทำยังไงกับความหน้าด้านของผม ตอนท่านลุกมาเก็บ

กระดาษคำตอบของผม ท่านก็ส่ายหน้าพูดออกมาว่า *"ฉันนึกแล้ว...ฉันนึกแล้ว...ว่านายต้องทำอย่างนั้น..."*

ท่านไม่ได้ให้ผมสอบสไตล์ตกหรอก แต่ท่านได้ให้อะไรแก่ผมอย่างหนึ่ง ซึ่งยังซาบซึ้งใจอยู่จนทุกวันนี้...

ที่นี่เมืองไทย

ตอนนั้น คณะมัณฑนศิลป์ ปี ๑ - ๔ เรียนอยู่บนชั้น ๒ ตึกคณะจิตรกรรมฯ (ใกล้ต้นจัน) จากห้องเรียนมองออกหน้าต่างไปทางทิศเหนือ จะเห็นหลังคาโบสถ์ หลังคาวิหาร และหลังคาหมู่กุฏิสงฆ์ของวัดมหาธาตุ และตัวตึกแดงซึ่งเป็นหอสมุดแห่งชาติในสมัยนั้น อันเป็นผลงานสถาปัตยกรรมชิ้นเอกชิ้นหนึ่งของสมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ที่สวยงามมาก

วันหนึ่ง อาจารย์ศิลป์ขึ้นมาสอนวิชาอะไรจำไม่ได้ สอนอยู่พักหนึ่ง ท่านก็ไปยืนเท้าโต๊ะใกล้หน้าต่าง เหม่อมองออกไปทางวัดมหาธาตุ สักพักหนึ่งก็หันมาถามพวกเราว่า

"สวยไหมนาย...หลังคาวัดสวยไหมนาย.." พวกเราก็ตอบท่านว่า *"สวยครับ..."* *"สวยค่ะ..."* เพราะมองเห็นอยู่ทุกวัน ท่านก็บอกว่า

"ที่อิตาลีนะนาย...ก้อนอิฐ ก้อนหิน เล็ก ๆ น้อย ๆ...โบราณสถาน...เขาเก็บรักษาไว้...แต่เมืองไทยที่นี่..." เสียงอาจารย์ชักดังขึ้น ๆ ทุกที ๆ จนเป็นเสียงตะโกน *"ทีนี่เขาทุบทิ้งนาย !...เขาทุบ !...เขาทุบ !..."* เสียงอาจารย์ดังมากขึ้นอีก เหมือนระเบิดอารมณ์อะไรออกมา มือใหญ่อูมสองมือจับกล่องใส่ชอล์กที่เต็มแน่นยกขึ้นกระแทก ๆ ๆ ๆ กับโต๊ะจนกล่องกระดาษสีน้ำตาลที่ใส่ชอล์กแตก ชอล์กหักกระจายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย อาจารย์ยังเอามือทุบลงไปบนเศษชอล์กอีก พร้อมกับคำพูดอย่างเดือดดาล *"เขาทุบ !... เขาทุบ ! ... เขาทุบทิ้งนาย ! ..."*

พวกเราเงียบกริบ สงสารอาจารย์ ท่านคงอัดอั้นตันใจมาก ระยะก่อนนั้นมี

การซ่อมบูรณะสุโขทัย อยุธยา กันไปอย่างเละเทะแล้ว โดยท่านผู้มีอำนาจในรัฐบาลสั่งการมาทางกรมศิลปากร วัดเก่า ๆ บางแห่ง สมภารเจ้าวัดแกก็ทุบโบสถ์ ทุบวิหาร ทุบเจดีย์ทิ้ง แล้วสร้างใหม่ อาจารย์ศิลป์ท่านเขียนบทความเตือนไว้ก็มีอย่าง *"พรุ่งนี้ก็ช้าเสียแล้ว"* แต่ไม่เห็นมีคนไทยทำตาม

อาจารย์ศิลป์ขณะนำนักศึกษาไปทัศนศึกษาโบราณสถาน

อรพินท์ มนตรีกุล ณ อยุธยา

มัณฑนากร, อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ)

ความทรงจำอันมีค่า

ดิฉันเป็นนักศึกษาคณะมัณฑนศิลป์ รุ่นปีการศึกษา ๒๕๐๓ ซึ่งนักศึกษารุ่นนั้นมีจำนวนประมาณ ๒๒ คน และนับได้ว่าเป็นรุ่นที่โชคดีมากที่สุดรุ่นหนึ่ง เพราะนอกจากจะได้มีโอกาสเรียนกับอาจารย์อาวุโสผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน เช่น *อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ, หลวงวิศาลศิลปกรรม, อาจารย์สนั่น ศิลากรณ์, อาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์, อาจารย์พิมาน มูลประมุข, อาจารย์จงกล กำจัดโรค* และอาจารย์ที่ทรงทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิอีกหลายท่านแล้ว ที่สำคัญที่สุดที่จะขอน้อมระลึกถึงท่านในโอกาสนี้ คือ *ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* หรือ*อาจารย์ศิลป์*ของพวกเราทุก ๆ คน

กิตติศัพท์ของอาจารย์นั้นเป็นที่เลื่องลือและเคารพนับถือ ล่วงหน้าก่อนที่พวกเราจะได้มีโอกาสมาเล่าเรียนกับท่าน ในสมัยนั้นอาจารย์เป็นคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม แต่อาจารย์ได้มีเมตตาสละเวลามาสอนพวกเรานักศึกษาปีที่ ๑ คณะมัณฑนศิลป์ หลายวิชา เช่น *องค์ประกอบศิลป์, ทฤษฎีสี, ประวัติศาสตร์ศิลป์, วิจารณ์ศิลป์* และ*แบบแผนศิลป์* (Critic & Style of Art) และในวิชาอื่น ๆ ที่อาจารย์มิได้สอน แต่อาจารย์จะเป็นประธานในการตรวจงานทุกชิ้น พร้อม ๆ กับอาจารย์ประจำวิชา และอาจารย์ผู้ร่วมตรวจงานอีกหลายท่าน ดังเช่น *วิชาวาดเส้น (Drawing), จิตรกรรม (Painting), องค์ประกอบศิลป์, ค้นคว้าศิลปะไทย* และ*ประติมากรรม* และในบางวิชาแม้ท่านจะไม่ได้เป็นผู้สอนเอง แต่เวลาสอบท่านจะเป็นผู้สอบด้วยตัวท่านเอง คือ วิชา Perspective เวลาสอบ อาจารย์จะให้สอบด้วย Freehand ไม่ต้องใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการเขียนแบบ อาจารย์จะเขียนโจทย์บนกระดานดำทีละข้อ ให้เวลาจำกัดมาก เราต้องรีบทำให้เร็วที่สุด ต้องใช้ความเข้าใจ ไม่ใช่ความจำ บางข้ออาจารย์ต้องการทดสอบความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง อาจารย์จะให้โจทย์ แบบเส้นผมบังภูเขา พวกเราคิดไม่ถึง และไม่สามารถจะทำได้

เวลาอาจารย์เฉลย พวกเราจึงได้ถึงบางอ้อ เพราะว่าง่ายแสนง่าย พวกเรามองข้ามไปเอง

วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ เวลาสอบเราต้องจำให้แม่นถึงศักราชต่าง ๆ ของศิลปะทุกยุคทุกสมัยที่เรียน ไม่ว่าจะกี่พันกี่หมื่น B.C. อาจารย์จะบอกโจทย์ทีละข้อด้วยปากเปล่า ให้เวลาจำกัดมาก ต้องคิดได้ในทันทีและเขียนให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ไม่มีการซ้ำไม่มีการทวน ถ้าไม่ได้ข้อใดก็ผ่านเลย

วิชาทฤษฎีองค์ประกอบศิลป์ ท่านจะสอบรวมกับนักศึกษาคณะจิตรกรรมฯ ปีที่ ๑ ท่านอธิบายพร้อมทั้งมีรูปเปรียบเทียบประกอบ น่าเสียดายที่ในเวลานั้น เราอาจจะยังเด็กเกินไปจึงไม่สามารถจะเข้าใจได้ลึกซึ้ง และรับไว้ไม่หมด เวลาท่านสอนทฤษฎีสี อาจารย์จะใช้สีชอล์กในการระบายผสมสี เบรกสีให้ดูเป็นตัวอย่างบนกระดาษที่ติดบนกระดานดำให้ดูประกอบอย่างละเอียด วิชาทฤษฎีสีเป็นวิชาที่ค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อน ยากที่พวกเราจะเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งถูกต้อง

ความที่พวกเราตระหนักถึงคุณค่า ในการที่อาจารย์ได้กรุณามาสอนพวกเราต่างคณะ โดยเฉพาะเพิ่งเป็นนักศึกษาปี ๑ ดังนั้นเมื่อถึงชั่วโมงเรียนกับอาจารย์พวกเราจะนั่งคอยประจำที่เรียบร้อย ไม่เอะอะไม่คุย และไม่ลุกเพ่นพ่าน หัวหน้าและรองหัวหน้ามีหน้าที่ไปรับอาจารย์จากห้องทำงานของท่านมายังตึกเรียนของคณะชั้น ๒ ในการสอนทุกชั่วโมงวิชา อาจารย์จะเตรียมอุปกรณ์การสอนอย่างพร้อมมูล อาจารย์เป็นตัวอย่างของครูที่ดีที่สุด

วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ ตลอดจนสไตล์ อาจารย์มีรูปภาพผลงานศิลปะและสถาปัตยกรรมของประเทศต่าง ๆ มากมาย แต่ละรูปแต่ละเรื่องจะติดบนกระดาษแข็งสีน้ำตาลอย่างประณีต บรรจุในซองสังกะสีที่ทำเป็นกล่องหนาขนาดประมาณ ๑ – ๑ ๑/๒ นิ้ว กว้างเกือบ ๒ ฟุต มีฝากล่องปิดเรียบร้อย ท่านแยกประเภทไว้เป็นหัวข้อต่าง ๆ ตามลำดับเป็นกล่อง ๆ อย่างมีระเบียบ หนังสือศิลปะเล่มหนาขนาดใหญ่และหนัก ในสมัยนั้นเรื่องสไลด์ เทป เป็นเรื่องที่ไม่ธรรมดาเหมือนทุกวันนี้ ท่านจะสอนแต่ละครั้ง จึงจำเป็นต้องหอบอุปกรณ์จำนวนมาก พวกเราเกรงว่าท่านจะเหนื่อยมากเกินไป จึงต้องคอยรับส่งท่านทุกครั้ง เพื่อช่วยแบ่งเบา

ภาระให้ท่านเดินตัวเปล่า เพราะในปีนั้นอาจารย์อายุประมาณ ๖๘ ปีเศษแล้ว

ภาษาไทยอาจารย์ศิลป์

ความที่พวกเราเคารพและเกรงในคุณความดีของอาจารย์มาก จึงตั้งใจเรียนกันทุกคน ไม่มีการง่วงเหงาหาวนอนเพราะท่านสอนสนุก เวลาอาจารย์สอนอาจารย์อารมณ์ดีมาก ใบหน้าแจ่มใส ยิ่งพวกเราแสดงความสนใจและตั้งใจเรียนมากแค่ไหน อาจารย์ก็ยิ่งตั้งใจสอนมากขึ้นเท่านั้น ในห้องเรียนของเราเป็นโต๊ะเขียนแบบทุกคน ดิฉันจะยึดที่นั่งโต๊ะหน้าแถวกลางห้องทุกครั้ง เพราะอาจารย์จะยืนอยู่หน้าโต๊ะนี้ และวางอุปกรณ์การสอนบนโต๊ะ ดิฉันจึงได้เปรียบกว่าเพื่อน ๆ เพราะรูปประกอบต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ศิลป์ เพื่อน ๆ มีโอกาสดูครั้งเดียว แต่ดิฉันจะมีโอกาสได้ดูนานกว่า และจดรายละเอียดเพิ่มเติมได้มากกว่า

อาจารย์พูดภาษาไทยได้ทุกอย่างดี หากแต่ไม่ค่อยชัดเจน เวลาท่านพูดถึงพระเจ้าแผ่นดินท่านจะเรียก *"คิง"* เช่น *"คิงจันทรคุปต์, คิงอโศก"* คำว่า *"ปู่"* ท่านเรียกเป็น *"ปู้"*

ท่านบอกว่า *"คิงจันทรคุปต์เป็นปู้ของคิงอโศก"*

ผู้หญิงชอบ Jewel ท่านพูดเร็ว ๆ พวกเราก็ได้ยินว่าผู้หญิงชอบ *"ยั่ว"* พวกนักศึกษาชายเลยชอบมาล้อเพื่อน ๆ ผู้หญิงว่า *"ผู้หญิงชอบยั่ว"* ซึ่งหมายไปในทางยั่วยวน

สมัยที่ดิฉันยังเรียนที่โรงเรียนศิลปศึกษา หรือโรงเรียนช่างศิลปสมัยนี้ *อาจารย์อรุณ โลหะชาละ* เป็นอาจารย์ใหญ่ พวกนักเรียนเกกันมาก อาจารย์อรุณมาเรียนเชิญอาจารย์ศิลป์ให้ท่านไปอบรมสั่งสอน ท่านพูดอบรมอยู่นานให้พวกเราตั้งใจเรียน มีอยู่ตอนหนึ่งท่านพูดว่า

"เวลาครูหมา นักเรียนไม่หมา ครูไม่หมา นักเรียนหมา"

ท่านหมายถึงเวลาครูมา นักเรียนก็ไม่มาเรียน นักเรียนมา ครูก็ไม่มาสอน

พวกเราขำแต่ไม่มีใครกล้าหัวเราะ เพราะเกรงใจท่าน

ไป MAY

เวลาสอบ Critic และ Style เราต้องเข้าไปสอบในห้องของอาจารย์ ท่านจะวางรูปต่าง ๆ เรียงไว้บนโต๊ะใหญ่ มีกระดาษปิดคำอธิบายไว้มิดชิด ครั้งแรกดิฉันยังงงและไม่เข้าใจจึงเปิดกระดาษที่ปิดคำอธิบายไว้ ท่านหัวเราะ ยื่นมือมาแตะหัวดิฉันเบา ๆ เป็นเชิงห้าม

เวลาสอบทฤษฎีสีข้อเขียน ท่านก็สอบปากเปล่า ให้พวกเราเขียนคำตอบ เวลาสอบท่านเคร่งครัดมาก ไม่ยิ้ม ไม่พูดเล่น หน้าตาเฉย ดูขึงขัง ทำเอาพวกเราใจไม่ดี พอสอบเสร็จ ท่านเก็บกระดาษคำตอบเรียบร้อยแล้ว อาจารย์ล้อดิฉันว่า

"ไปเมย์ไหม ?" หมายความว่า *"ซ่อมไหม ?"* เพราะการสอบซ่อมจะสอบในเดือนพฤษภาคม

คือผู้ให้

พวกเราอยู่ปี ๑ จึงเกรงรุ่นพี่มาก โดยเฉพาะรุ่นพี่จิตรกรรมฯ หลาย ๆ คน ที่ใกล้ชิดอาจารย์ คอยช่วยเหลือรับใช้อาจารย์อย่างใกล้ชิดนอกเวลาเรียน เราจึงมีความรู้สึกว่าเราไม่กล้าเข้าไปรบกวนอาจารย์ เพราะเกรงรุ่นพี่จะว่าเอา

ในห้องทำงานของท่านมีหนังสือศิลปะอยู่มาก สมัยนั้นห้องสมุดของมหาวิทยาลัยและคณะยังไม่มี ดิฉันทำใจกล้า เข้าไปขอยืมหนังสืออาจารย์ดู อาจารย์ดีใจมากที่สนใจเรียน ท่านหยิบหนังสือมาวางให้ที่โต๊ะเกือบ ๑๐ เล่ม บอกว่า

"ฉันต้องไปประชุม หนูดูไป ถ้าไม่เข้าใจอะไรให้ถาม" แล้วท่านก็รีบไป สรรพนามที่ท่านใช้กับนักศึกษา กับนักศึกษาชายท่านใช้ *"นาย"* กับนักศึกษาหญิง

บางครั้งก็ *"นาย"* บางครั้งก็ *"หนู"*

ดิฉันนั่งดูหนังสืออยู่เกือบ ๒ ชั่วโมง ท่านจึงกลับมาและอธิบายให้ฟัง สักครู่*คุณสุคนธ์* นักศึกษาคณะโบราณคดีรุ่นเดียวกับดิฉันพร้อมกับเพื่อนอีกคนก็เข้ามานำบัตรเชิญชมภาพยนตร์เก็บเงินบำรุงการศึกษาของคณะโบราณคดีมาเรียนเชิญอาจารย์ อาจารย์รับไว้พร้อมทั้งจ่ายค่าบัตรโดยไม่รังเกียจและเต็มใจอย่างยิ่ง วันหลังคุณสุคนธ์บอกดิฉันว่า ซาบซึ้งในพระคุณของอาจารย์มาก เพราะคำหนึ่งท่านก็ไม่ปริปากบ่น บริจาคให้อย่างเต็มอกเต็มใจ ครั้งแรกจะไม่กล้าเข้าไปรบกวนท่าน เพราะถูกอาจารย์บางท่านว่ามาแล้ว เกรงท่านจะว่าอีก แต่ท่านก็ไม่ว่าสักคำ ซ้ำถามและคุยด้วยอย่างดี

ศิลปิน ?

อาจารย์ไม่ชอบและจะโกรธมาก ถ้าพวกเราเอาเวลาเรียนมาเล่น *อาจารย์อวบ สาณะเสน อาจารย์พนม สุวรรณนาถ* หรือ *พี่อวบ พี่พนม* ของพวกเราจะวิ่งวูบวาบหลบท่านเมื่อท่านเดินมาเจอกำลังเล่นปิงปอง

อาจารย์ไม่ชอบให้พวกเรา *"เสแสร้ง"* แต่งตัวสกปรกรุงรัง ไว้ผมยาวทำตัวเป็น *"อาร์ติส"* ฉะนั้นเราจะเห็นว่า พวกรุ่นพี่ ๆ ยิ่งปี ๔ ปี ๕ จิตรกรรม – ประติมากรรม ทั้ง ๆ ที่เรียนหนัก แต่จะแต่งตัวสะอาดเรียบร้อยและสุภาพ ผมสั้นเรียบร้อย เป็นระเบียบตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ผิดกับนักศึกษาปี ๑ และ ๒ ซึ่งเป็น *"ศิลปิน"* มากยิ่งกว่าหลายร้อยเท่า

ดอกไม้และเซเรเนต

เวลาเย็นในวันที่เรียนนั้น เราได้เห็นอาจารย์ศิลป์เดินมาตรวจงานปั้นของพวกเราพร้อมกับอาจารย์ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ และอาจารย์พนม สุวรรณนาถ อาจารย์ประจำวิชา เราได้เรียนรู้ว่า ในการเรียนการสอนนั้น ต้องประกอบกันทั้งผู้

สอนและผู้เรียนที่ต่างฝ่ายต่างต้องยอมรับซึ่งกันและกัน พวกเราศรัทธาและเคารพท่าน จึงตั้งใจเรียนอย่างจริงจังทุกชั่วโมงทุกนาที และสิ่งนี้เป็นกำลังใจให้ท่านอยากสอน อยากทุ่มเทให้ แม้จะเหนื่อยแสนเหนื่อย ท่านก็อดทน มีอยู่ระยะหนึ่ง พวกเราทราบว่าอาจารย์ป่วยด้วยโรคหัวใจโต ต้องเข้าโรงพยาบาลอยู่หลายวัน พอหายอาจารย์ก็มาสอนพวกเราทันที พวกเราเป็นห่วงอาจารย์มาก อยากให้ท่านพักผ่อนก็ไม่กล้าเรียนท่าน พวกเรายิ่งตั้งใจเรียนมากเท่าใด อาจารย์ก็ยิ่งตั้งใจสอนมากขึ้นเท่านั้น วันนั้นพวกเราจำได้และรู้ดีว่าท่านเหนื่อยมากที่สุด เพราะสุขภาพท่านยังไม่สู้ดีนัก แต่อาจารย์ก็แจ่มใสและมีความสุขที่สุดที่เห็นพวกเราเอาใจจดจ่อต่อการสอนของท่าน

เราจำได้ว่าดอกไม้ที่อาจารย์ชอบคือ *ดอกแกลดิโอลัส*

เพลงที่อาจารย์ชอบคือเพลงของ *Franz Schubert* โดยเฉพาะ*เซเรเนด*

ไฟอีแก่

ปีใหม่ ๒๕๐๔ อาจารย์พานักศึกษาคณะจิตรกรรมฯ ไปทัศนศึกษาที่ปราสาทหินพิมาย ค้างหนึ่งคืน ที่บ้านพักของศิลปากรจังหวัด โดยอาจารย์ออกค่าพาหนะและอาหารข้าวห่อให้ด้วย ดิฉันได้ติดตามไปด้วยเพราะมีเพื่อนสนิทคือ *ภาณี มีทองคำ* เรียนอยู่คณะจิตรกรรมฯ

ตอนกลางคืน จำได้ว่ามี*อาจารย์ลาวัณย์ ดาวราย* และรุ่นพี่อีกหลายคนนั่งเล่นไฟอีแก่กัน ถ้าใครแพ้ต้องดื่มน้ำเปล่าซึ่งตั้งไว้เป็นขัน วันนั้นอากาศหนาวจัดมาก เนื่องจากเป็นฤดูหนาว ซ้ำมีความกดอากาศด้วย อากาศจึงหนาวเย็นกว่าปกติมาก อาจารย์และ*คุณมาลินี*ภรรยาของท่านนั่งดูอยู่ ท่านหัวเราะอย่างสนุกสนาน เมื่อมีใครแพ้ท่านก็หัวเราะอย่างขบขัน ท่านเห็นคนแพ้ต้องดื่มน้ำเย็นมากก็สงสาร กลัวจะจุกหรือปวดท้อง อาจารย์เลยเปลี่ยนเป็นส้มเขียวหวานของท่านให้กินแทนน้ำ คนแพ้เลยโชคดี

พอเวลา ๔ ทุ่ม คุณมาลินีเตือนให้ท่านเข้านอน เพราะเกรงสุขภาพท่านจะ

ไม่ดี คืนนั้นอากาศหนาวเย็นมาก ท่านกรุณาสละผ้าห่มส่วนตัวของท่าน ๑ ผืนใหญ่ ให้นักศึกษาใช้ เพราะอาจารย์นำติดตัวไป ๒ ผืน

คุณหญิงโม

เวลาไปเที่ยวต่างจังหวัดกับอาจารย์ ไม่ว่าจะที่พิมาย ชมปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง หรือลพบุรี และที่อื่น ๆ เราจะได้รับความรู้เพิ่มเติมมากมาย เพราะอาจารย์จะอธิบายให้ฟังตลอดเวลา

วันนั้นตอนขากลับจากพิมายมาแวะโคราช จำได้ว่าเจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากร ที่นั่นได้เรียนอาจารย์ว่า พ่อค้า ประชาชนของโคราชจะร่วมกันบริจาคเงิน เพื่อสร้างฐาน*อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี*ให้ใหญ่และสูงขึ้น อาจารย์ให้คำแนะนำว่า รูปปั้นของท้าวสุรนารีขณะนั้นใหญ่พอเหมาะกับสัดส่วนของฐาน ถ้าจะทำฐานให้สูงใหญ่กว่านั้น รูปคุณหญิงก็ควรจะใหญ่โตขึ้นให้มีสัดส่วนเหมาะสมถูกต้องจึงจะไม่น่าเกลียด ท่านรับปากว่าถ้าจะสร้างเมื่อใดให้บอกท่าน ท่านจะออกแบบให้ใหม่ และจะปั้นรูปท้าวสุรนารีให้ใหม่ ให้มีขนาดเหมาะสมกับฐานด้วย จะต้องการขนาดไหนก็บอกท่าน ตลอดเวลาที่อาจารย์พูด ดิฉันได้ยินและฟังอยู่ด้วย

ศาสนาศิลปะ

เวลาที่นักศึกษาจัดงานครบรอบวันเกิดให้อาจารย์ รู้สึกว่าอาจารย์มีความสุขมาก ท่านจะร้องเพลงอิตาเลียนให้ฟัง คุยและเล่นอะไร ๆ ให้พวกเราฟังอย่างสนุกสนานร่าเริง ตลอดเวลาพวกเราไม่เคยได้รับผลกระทบจากพระเดชของอาจารย์เลย ได้รับแต่พระคุณและความเมตตาจิตที่เผื่อแผ่มาจากจิตใจแท้ ๆ ของท่านที่ไม่เคยเลือกที่รักมักที่ชัง ในใจของท่านมีแต่ความรักความเมตตาที่เป็นสากล ไม่เลือกชาติไม่เลือกชั้น ท่านบอกว่าท่านไม่มีศาสนา แต่เวลามีการทำบุญ อาจารย์ก็เข้าร่วมด้วย อาจารย์บอกว่าศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี ส่วนท่านถือศิลปะเป็นศาสนา อาจารย์ไม่มีศาสนา แต่ความประพฤติของท่านไม่มีที่ติ ท่านเป็นผู้ให้โดย

ตลอด เมตตาธรรมของอาจารย์ทำให้พวกเรารู้สึกอบอุ่น เป็นปีติสุขอย่างไม่มีที่เปรียบ

“ลาก่อนพ่อ”

จำได้ว่าในวันที่อาจารย์เสีย เป็นระยะที่ปิดภาคเรียน ท่านเสียในตอนกลางดึก วันรุ่งขึ้นไม่ทราบว่าจะเป็นด้วยอำนาจจิตที่อาจารย์อาจจะเป็นห่วงพวกเรา เรียกร้องให้พวกเรามามหาวิทยาลัยอย่างพร้อมเพรียงกัน โดยไม่มีการบอกกล่าว ทั้ง ๆ ที่เป็นช่วงปิดเทอมอย่างสนิท และไม่มีความจำเป็นใด ๆ ต้องมา

แล้วเราก็ได้รับรู้สิ่งที่เราไม่อยากรู้ คือการเสียชีวิตของอาจารย์ พวกเราที่เป็นหญิงกลับบ้านไปเปลี่ยนชุดดำ แล้วไปวัดเทพศิรินทร์ฯ ที่ศพอาจารย์ตั้งอยู่ พวกเราทุกคนทุกคณะเต็มใจยินดีร่วมเป็นเจ้าภาพงานศพของอาจารย์ มีความรู้สึกเหมือนสูญเสีย *“พ่อ”*

หน้าประตูห้องทำงานของท่าน มีรูปอาจารย์ตั้งอยู่ ใต้รูปเขียนว่า *“ลาก่อนพ่อ”* เป็นภาษาอังกฤษ พวกเราซึมกันไปหมดทุกคน ทุก ๆ ก้าวที่เดินไปจะเห็นนัยน์ตาจากรูปอาจารย์มองตามไปทุกหนทุกแห่ง และคงจะเฝ้ามองตามเราไปในจิตใต้สำนึก เตือนเราทุกครั้งที่เราจะเกเรเหลวไหล

ต่อจากวันนั้น เราไม่มีโอกาสได้เห็นท่านในสายตาอีกแล้ว แต่เราเห็นท่านได้ในความรู้สึก เห็นฝรั่งตัวโต ๆ สูง ๆ ใหญ่ ๆ สุดแสนหล่อ และสุดแสนสมาร์ทในความรู้สึกของเรา ในชุดข้าราชการไทยสีกากีของท่านเดินไปเดินมา ผ่านลานซีเมนต์จากตึกนี้ไปตึกนั้น จากตึกนั้นไปเรือนไม้หลังคาสังกะสีหลังโน้น

พวกเราภูมิใจที่เป็นลูกศิษย์ที่ได้ใกล้ชิดอาจารย์มากที่สุดเกือบรุ่นสุดท้าย อาจารย์เสียเมื่อรุ่นเราจบปี ๒ ขึ้นปีที่ ๓ แต่นักศึกษามัณฑนศิลป์รุ่นหลังจากรุ่นเราไม่มีโอกาสได้เรียนกับท่านอีกเลย

ประศาสน์ คุณะดิลก

มัณฑนากร, อาจารย์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

รุ่นสุดท้าย

มัณฑนศิลป์ รุ่น ๖ (๒๕๐๔) นับว่าเป็นรุ่นสุดท้ายที่ได้พบเห็นท่านอาจารย์ศิลป์ ถึงแม้ว่าในรุ่นนี้ท่านมิได้สอนพวกเราโดยตรง แต่ท่านก็ได้มาสอดส่องพวกเราขณะทำงานเสมอ โดยเฉพาะในสตูดิโอปั้นปีที่ ๑ ซึ่ง*อาจารย์พนม สุวรรณนาถ* เป็นอาจารย์ประจำวิชา งานปั้น ๒ – ๓ ชิ้นแรก อาจารย์พนมได้เชิญท่านมาตรวจให้คะแนน ในการตรวจงานชิ้นแรก พวกเรารอกันอยู่นอกสตูดิโอด้วยความกระวนกระวายใจ ท่านเดินดู ๆ แล้วท่านบอกกับอาจารย์พนมว่า พวกเราปั้น *"บาสรีลีฟ"* กันไม่เป็น (มีพอเป็นบ้างไม่กี่คน) เพราะ *"มันเหมือนกับเอาลูกกลม ๆ มาผ่าครึ่ง"* ผมจำคำพูดนี้ของท่านได้ตลอดมา

นอกจากนั้น วิชา Drawing ปีที่ ๑ ในระยะต้น ๆ ๒ – ๓ ชิ้นแรกเช่นกัน *อาจารย์นิพนธ์ ผริตะโกมล* ก็ได้หอบเอางานไปให้ท่านอาจารย์ศิลป์ตรวจและ Critic ให้

ถึงแม้ว่าพวกเราจะมิได้เรียนกับท่านอาจารย์ศิลป์โดยตรง แต่ความรู้สึกเหมือนกับว่าพวกเราได้รับวิชาความรู้ทางศิลปะมาจากท่านโดยตรง ทั้งนี้ เพราะอาจารย์ที่สอนเราเป็นศิษย์ของท่าน ซึ่งรับเอาวิชาการของท่านมาถ่ายทอดให้พวกเราตามแบบฉบับเดิมทุกประการ

พวกเราคาดว่าในชั้นปีสูงขึ้นคงจะได้เรียนกับท่านอาจารย์ศิลป์โดยตรงบ้าง แต่ก็ไม่มีโอกาสเสียแล้ว ถึงอย่างไรก็ตาม พวกเราถือว่าวิชาความรู้ทางด้านศิลปะทั้งหมดที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยศิลปากรแห่งนี้ เป็นสิ่งที่ท่านอาจารย์ศิลป์ท่านได้มอบให้แก่พวกเรา

วิชัย อภัยสุวรรณ

นักหนังสือพิมพ์, นักเขียนภาพล้อ นามปากกา "ตุ๊ยตุ่ย"

วันศิลป์ พีระศรี

วันที่ ๑๕ กันยายน เป็นวันเกิดของ*ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* อัจฉริยะศิลปินของประเทศไทย วันดังกล่าวเป็นวันที่ชาวศิลปากรถือกันว่า เป็นวันสำคัญของประเทศวันหนึ่งในด้านศิลปกรรมของชาติ ชาวหน้าพระลานจึงร่วมใจกันจัดงาน*วันศิลป์ พีระศรี* ขึ้น และกระทำเป็นประจำทุกปีในวันนั้น โดยเลือกเอาวันเกิดของท่านอัครศิลปินผู้นี้เป็นวันสำคัญมากกว่าที่จะเลือกเอาวันมรณกรรม ด้วยถือกันว่าท่านคือมนุษย์ที่เกิดแล้วไม่มีวันตาย แม้ร่างกายของท่านได้ดับสูญไปแล้วก็ตาม

ทั้งนี้ เพราะศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้เดินทางจากประเทศอิตาลีเข้ามาทุ่มเทชีวิตจิตใจ รวมทั้งใช้ความรู้ความสามารถทั้งปวงของท่านที่มีอยู่ในทางศิลปะมอบให้ไว้แก่ประเทศไทยอย่างเหลือคณานับ จนอาจกล่าวได้ว่าท่านนี้เอง คือ ผู้ที่ได้วางรากฐานทางการศึกษาศิลปะสมัยใหม่ไว้แก่ชาติของเราอย่างเป็นระเบียบแบบแผน ก่อให้วงการศิลปกรรมในประเทศจำเริญรุ่งเรืองมาได้เช่นทุกวันนี้ รวมทั้งท่านได้ใช้ความอุตสาหะเป็นอย่างมาก เพื่อจะให้มหาวิทยาลัยศิลปากรได้สถาปนาขึ้นในประเทศนี้ด้วย

ไมเคิลแอนเจโล มีความสำคัญในทางศิลปะต่อชาวเมืองฟลอเรนซ์ฉันใด ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ก็มีความสำคัญทางศิลปะต่อเมืองไทยฉันนั้น เช่นเดียวกัน

สิ่งที่เป็นจุดสำคัญ ซึ่งชักชวนให้ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ประทับใจและรักประเทศไทยในวินาทีแรกที่ท่านเข้ามาเห็นเมืองไทยนั้น ก็คือ ศิลปะและวัฒนธรรมอันยอดเยี่ยมที่เรามีเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติมาแต่ดึกดำบรรพกาลแล้วนั่นเอง โดยเฉพาะในงานจิตรกรรมไทย และสถาปัตยกรรมไทยนั้น ทุก ๆ สิ่งที่ประจักษ์แก่สายตาของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามและในพระบรมมหาราชวังนั้น ทำให้ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึงกับหลงใหลเป็นพิเศษ พร้อมกัน

นั้นท่านก็ต้องรำพึงอย่างแปลกใจตนเองว่า ทำไมนะ สิ่งนี้จึงไม่ได้ขึ้นทำเนียบโลกไว้เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก ในลำดับที่เหนือกว่าทัชมาฮาลของประเทศอินเดีย !

สองปราชญ์

เมื่อปี ๒๔๘๕ ผมเรียนวิชาหนังสือพิมพ์ภาคค่ำอยู่ที่ตึกวิทย์ฯ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (*ท่านศาสตราจารย์คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร* เป็นอาจารย์สอนวิชาการหนังสือพิมพ์) มีอยู่วันหนึ่งท่านให้งานลูกศิษย์ให้จัดดัมมี่หนังสือพิมพ์รายวันไปส่งในชั่วโมงหน้า (เป็นดัมมี่หน้าแรกที่ต้องมีการพาดหัวข่าวด้วย) กลุ่มของผมนั้น มีความหวั่นไหวมาก ด้วยกลัวจะเสียเหลี่ยมให้กลุ่มของ*บุญเลิศ บุญหาญ* อยู่เป็นอันมาก เพราะตอนนั้นบุญเลิศ บุญหาญ มีเวลาเรียนกลางวันอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากรถึงปี ๒ หรือปี ๓ แล้ว แต่ในกลุ่มของผมเป็นกลุ่มของคนทำหนังสือพิมพ์อยู่โดยตรง จึงต้องรักษาหน้าตาของกลุ่มไว้ เรื่องนี้ทั้ง*ธวัช* (ถึงแก่กรรมแล้ว) และ*สละ* (ปัจจุบันท่านเป็นพระ) เป็นกังวลมาก มอบหน้าที่ให้ผมลงมือทั้งหมด โดยแนะนำให้เข้าหอสมุดแห่งชาติ คิดว่าจะไปหาไอเดียแล้วจะทำกันให้เนี้ยบที่สุด เพราะต้องเอาชนะกลุ่มของบุญเลิศ บุญหาญ ให้จงได้ ผมจึงนัดธวัชให้ไปที่หอสมุดแห่งชาติ (เก่า) เพื่อไปหาเพื่อนนักเขียนของเราคนหนึ่ง ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่อยู่ที่นั่น คือ *สุนทร จันทรัมพร*

เมื่อผมกับธวัช ไปถึงห้องสมุดฯ นั้น เป็นเวลาใกล้งานเลิกแล้ว จึงรีบดิ่งไปหา สุนทร จันทรัมพร ทันที แต่เพื่อนกำลังมีแขกอยู่ จึงยืนรีรอกันอยู่ตรงหน้าห้อง แขกของสุนทรเป็นสุภาพบุรุษทั้งสองท่าน ท่านหนึ่งเป็นฝรั่งรูปร่างสูงสง่า อีกท่านหนึ่งเป็นคนไทยสูงอายุลักษณะเป็นผู้ดีทุกกระเบียดนิ้ว เมื่อสุนทรเห็นเราทั้งสองยืนเก้ ๆ กัง ๆ อยู่ เขาจึงเรียกให้เราเข้าไป แล้วแนะนำให้รู้จักกับท่านทั้งสอง

ท่านหนึ่ง คือ *ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี* ส่วนอีกท่านหนึ่ง คือ *หลวงบุณยมานพ* หรือ *"แสงทอง"* (นักประพันธ์และจินตกวีเอกท่านหนึ่งของเมืองไทย ซึ่งเดี๋ยวนี้ผมไม่ค่อยได้ยินใครเอ่ยถึงท่านเลย) *ธวัช พัฒนพันธ์* นั้น เขารู้จักหลวงบุณยมานพมาก่อนแล้ว และธวัชก็เพิ่งจะมีโอกาสได้พบตัวจริงของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี พร้อม ๆ กับผมในวันนั้นเหมือนกัน ธวัชเลยถือโอกาสสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ศิลป์ ในวันนั้นต่อหน้าผม และท่านที่ผมกล่าวนามมาแล้วทั้งหมด ซึ่ง

นั่งกันอยู่ในห้องนั้น

วัดพระแก้ว – ทัชมาฮาล

ข้อความที่ผมได้เคยเขียนไว้ข้างต้นว่า ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี แปลกใจว่า ทำไมวัดพระแก้วและพระบรมมหาราชวังนั้น จึงไม่ได้ขึ้นไว้เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก ในลำดับที่เหนือกว่าทัชมาฮาลของอินเดีย นั่นก็เป็นคำพูดของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่ผมได้ยินด้วยหูของผมเองในวันนั้น จากการสัมภาษณ์ของธวัช แต่หลวงบุณยมานพท่านก็ช่วยสันนิษฐานให้ว่า คงจะเป็นเพราะเมืองไทยยังไม่เคยมีศิลปินใหญ่จริง ๆ เข้ามาถึง สมัยก่อนคงจะมากันได้แค่ประเทศอินเดีย เมื่อติดเทือกภูเขาหิมาลัยแล้วก็ต้องเดินทางกลับ

จดหมายเหตุลาลูแบร์

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ให้สัมภาษณ์กับธวัชว่า เมื่อท่านมาเห็นเมืองไทยเป็นครั้งแรกนั้น ทำให้ท่านรู้สึกขุ่นเคืองลาลูแบร์มาก (*ลาลูแบร์* คือ ราชทูตฝรั่งเศส ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ แล้วกลับไปเขียนจดหมายเหตุลาลูแบร์ออกพิมพ์เผยแพร่ พร้อมภาพเขียนประกอบเรื่องเมืองไทยอยู่ในหนังสือนั้นมากมายหลายภาพ) เพราะข้อเขียนและภาพเขียนจากหนังสือของลาลูแบร์นี่เอง ที่ทำให้ท่านต้องมองเมืองไทยไปอีกลักษณะหนึ่ง ผิดจากที่ท่านได้เข้ามาเห็นด้วยตาตนเองราวฟ้ากับดิน

วันนั้นท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้สรุปบอกธวัชว่า ท่านไม่เคยนึกคิดมาแต่ก่อนเลยว่า ชาติที่มีอารยธรรมและมีศิลปะอันสูงส่งแห่งหนึ่งของโลกนั้นได้แอบซุกซ่อนอยู่ในประเทศไทยนี่เอง ท่านเคยอยู่แต่ในเมืองของศิลปกรรมหินอ่อนครั้นเมื่อมาเห็นศิลปะต่าง ๆ ในประเทศไทยแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างดูจะอ่อนช้อยสวยงามไปทั้งหมด และเมื่อท่านมาเมืองไทยใหม่ ๆ นั้น ท่านต้องดูความวิจิตรโอฬารของวัดพระแก้วทุกวัน ซึ่งใช้เวลากว่าเดือนหนึ่ง แม้ในขณะนั้นท่านก็ยังไม่เบื่อ

ที่จะเข้าไปเดินดูจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมของไทยในวัดพระแก้ว ท่านจึงรักเมืองไทยอย่างเป็นชีวิตจิตใจ และพอใจที่จะเป็นคนไทยด้วยคนหนึ่ง (ตอนนั้นท่านได้โอนสัญชาติเป็นไทยแล้ว)

คนเขียนการ์ตูน

เมื่อสิ้นสุดการสัมภาษณ์จากธวัช ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จึงหันหน้ามาถามผมด้วยสีหน้าอันยิ้มแย้มว่า ผมทำงานอะไร ผมก็เรียนท่านว่า ผมเป็นครู (อาชีพในตอนนั้น) แต่มีงานอดิเรกในการเขียนหัวเรื่อง และเขียนการ์ตูนให้กับหนังสือพิมพ์อยู่สองสามฉบับ ท่านก็ถามผมต่อไปอีกว่า ผมไปเรียนวาดเขียนมาจากที่ไหน ผมก็เรียนท่านไปว่า ผมยังไม่ได้เรียนมาจากที่ไหน (แต่ความจริงผมเรียนจาก *"คณะช่าง"* ที่ถนนอุณากรรณกับ*อาจารย์สง่า รัศมิทัต* ตอนค่ำ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๖ – ๒๔๙๗ พร้อม ๆ กับ *นุกูล วิชัยดิษฐ์* นักเขียนภาพประกอบนวนิยายตามนิตยสารต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ ซึ่งเขาจะเซ็นชื่อใต้ภาพว่า *"นุกูล"*) ท่านศาสตราจารย์ศิลป์จึงแนะกับผมว่า ถ้าใจรักทางนี้ก็น่าจะหาหนทางเรียนต่อ คนที่จะเขียนการ์ตูนหรือภาพล้อได้ดีนั้น จะต้องมีพื้นในทางวิจิตรศิลป์มาก่อน ยกเว้นคนที่มีพรสวรรค์จริง ๆ อย่าง *สวัสดิ์ จูฑารพ* (เจ้าของตัวการ์ตูน *"ขุนหมื่น"* ในอดีต ซึ่งผมเรียกนักเขียนการ์ตูนท่านนี้ว่า *"คุณพ่อ"* เพราะผมเป็นเพื่อนเรียนห้องเดียวกับลูกชายของท่านที่โรงเรียนศิริศาสตร์ ศรีย่าน ขณะนั้นท่านเขียนการ์ตูนเป็นเล่ม ๆ ขาย มีเรื่อง *"เมืองแม่หม้าย"* และเรื่อง *"พระอภัยมณี"* จับตั้งแต่ตอน *"สุดสาครได้ม้ามังกร"* ผมอ่านฟรีทุกเล่มเพราะเพื่อนเอามาให้)

นอกจากนี้ ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ยังบอกกับผมอีกว่า งานเขียนการ์ตูนเป็นงานหวัด แต่ต้องหวัดอย่างมีศิลป์ ต้องมีความรู้และมีหลักเกณฑ์ ความชำนาญจึงจะเกิดขึ้น การ์ตูนเป็นงานศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่จรรโลงโลก สามารถจะทำให้คนหัวเราะและบิ้งดึงได้อย่างฉับพลัน ท่านมีลูกศิษย์ศิลปากรที่เขียนการ์ตูนอย่างใช้ได้อยู่ ๒ คน คือ *สงบ แจ่มพัฒน์* (เจ้าของนามปากกา *แจ่ม พัฒนกุล* และ *"แจ๋วแหวว"* คือ เจ้าของตัวการ์ตูน *"สิบตรีแจ่ม"*) อีกคนหนึ่ง คือ *นิพนธ์*

ผริตะโกมล (เจ้าของนามปากกา *"โก"*) ซึ่งทั้งสองท่านนี้เคยมีผลงานการ์ตูนปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์หลายฉบับรวมทั้งใน *"ชาวกรุง"* ด้วย

ชีวิตวิญญาณของอาจารย์ศิลป์

วันนั้น ผมต้องคุกเข่ากราบลงที่รองเท้าของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ด้วยความรู้สึกซาบซึ้งอย่างไรผมก็บอกไม่ถูก ทำให้หลวงบุณยมานพถึงกับต้องหันมาพูดกับผมว่า

"คุณทำให้ผมขนลุกในความศักดิ์สิทธิ์ของอาจารย์ฝรั่ง"

และท่านศาสตราจารย์ศิลป์ก็บอกกับหลวงบุณยมานพในทันทีเหมือนกันว่า

"รูปร่างหน้าตาฉันเป็นฝรั่ง แต่ชีวิตวิญญาณของฉันเป็นคนไทย และที่ลึกไปกว่านั้น ฉันเป็นมนุษย์นะคุณหลวง"

หลวงบุณยมานพก็สวนไปในทันทีเหมือนกันว่า

"แต่มนุษย์อย่างโปรเฟสเซอร์เป็นอัจฉริยะนี่ครับ"

นับเป็นบุญหูบุญตาที่ผมได้เห็นผู้ยิ่งใหญ่ในวงการศิลปะของไทย ท่านโต้ตอบกันด้วยถ้อยคำอันคมคายได้โดยฉับพลันทันที ทราบภายหลังว่าปกติหลวงบุณยมานพเรียกศาสตราจารย์ศิลป์ว่า *"โปรเฟสเซอร์"* และท่านศาสตราจารย์ศิลป์ก็เรียกหลวงบุณยมานพว่า *"คุณหลวง"*

คำว่า *"อาจารย์ฝรั่ง"* นี่ ท่านศาสตราจารย์ศิลป์จะยอมให้เรียกเฉพาะลูกศิษย์ของท่านเท่านั้น แม้เมื่อท่านไปที่ไหน ๆ ถ้าท่านได้ยินใครมาพูดกันว่า นั่นฝรั่งมา หรือเรียกกันให้ออกมาดูฝรั่งละก็ แทบทุกครั้งท่านจะต้องรีบบอกกับคนที่ไปด้วยให้รู้ด้วยสำนวนประโยคที่ท่านเคยใช้มากับหลวงบุณยมานพแล้วทั้งนั้น เรื่องนี้ลูกศิษย์ของท่านเกือบทุกคนย่อมทราบดีว่า ท่านนั้นไม่รับความเป็นฝรั่งให้มาอยู่ในตัวของท่านเลย

ขี้ฝรั่ง

หลังจากที่ผมมีโอกาสได้พบตัวจริงของท่านเป็นครั้งแรกแล้วนั้น อีกสองสามปีต่อมา ผมจึงมีโอกาสได้เข้าไปเรียนต่อใน*โรงเรียนศิลปศึกษา* (ปัจจุบันคือ *วิทยาลัยช่างศิลป*) ในชั่วโมงหนึ่งผมมีงานเร่งต้องรีบเขียนการ์ตูนเป็นภาพล้อส่งหนังสือพิมพ์ จึงหลบชั่วโมงเรียนออกไปนั่งลอกแอ็คชั่นตัวการ์ตูนจากภาพล้อของ *"ลอว์"* (LOW) อยู่ที่ในห้องบ้านลุงเฟื่อง (ภารโรงซึ่งขายกาแฟอยู่ในโรงเรียนด้วย)

อาจารย์ฝรั่ง (ซึ่งท่านเพิ่งจะพบผมอีกครั้งในวันนั้น) เข้ามายืนเท้าสะเอวอยู่ด้านหลังผม และท่านได้พูดด้วยเสียงขรึม ๆ ว่า

"นายยังเห็นขี้ฝรั่งหอมอยู่นั่นเอง ฉันเคยบอกกับนายมาตั้งนานแล้วว่า งานการ์ตูนที่นายควรจะดูแบบได้ คือ การ์ตูนของสวัสดิ์ จูฑารพ"

วันนั้นที่ผมได้มีโอกาสกราบเท้าท่านเป็นครั้งที่สอง ทำให้เพื่อน ๆ งงไปหลายคน ต่างสงสัยกันว่า *"ไอ้ตุ่ย"* มันเป็นลูกศิษย์เก่าแก่ของอาจารย์ฝรั่งมาตั้งแต่เมื่อไหร่วะ ?

ไพบูลย์ สุวรรณกูฏ เคยยืนยันบอกผมว่า สำนวนด่าคนว่า *"ขี้ฝรั่งหอม"* นั้น เป็นสำนวนของท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่ท่านใช้อยู่เป็นคนแรกในเมืองไทยนี้ ลูกศิษย์รุ่นก่อน ๆ เคยโดนมาแล้วหลายคน และผมพลอยถูกหางเลขด้วยสำนวนนี้ไปกับเขาอีกคนหนึ่ง

ผมขอภาวนาให้ดวงวิญญาณของท่านอัจฉริยะศิลปิน ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ผู้ซึ่งเคยรักและหวงแหนในศิลปะและวัฒนธรรมของไทยอย่างยากที่ใครจะมีเสมอเหมือนกับท่านได้ โปรดได้มาคุ้มครองปกป้องรักษาสิ่งที่ท่านเคยรัก และหวงแหนมานั้น ให้มั่นคงยืนยงต่อไปในประเทศไทยนี้ด้วยเถิด

เพราะปัจจุบันนี้ ท่านปัญญาชนกว่าครึ่งประเทศ เขากำลังเห็นขี้ฝรั่งหอมกันไปเกือบจะทั่วบ้านทั่วเมืองหมดแล้วครับ

สำเภา เทพประทุม

จิตรกร

โรงเรียนศิลปศึกษา

ย้อนระลึกนึกไปถึงวันนั้น...เหมือนเพิ่งผ่านไปเมื่อวันวาน.....ใต้ต้นมะขามเฒ่าหน้าโรงเรียนเก่า, ศิลปศึกษา เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร เดี๋ยวนี้ต้นมะขามนั้นยังมีชีวิตอยู่ ตั้งตระหง่านสง่าหน้าโรงละครแห่งชาติ ที่ก่อสร้างแทนที่บริเวณตึกเก่าถูกทุบทิ้งสูญหายไป แต่ยังคงอยู่ในความทรงจำของผู้ที่ได้สัมผัสศึกษาอยู่ ในบรรยากาศตึกเก่า ๆ นั้น รอยร้าวปูนข้างฝาที่มีความหมาย ห้องกายวิภาค Anatomy ห้อยผ้าม่านเปลี่ยนสีเป็น Background ไหโบราณใส่ดอกไม้นานา ดอกพุทธรักษา มีส้มโอ แตงโมผ่าซีก เห็นสีแดงจ้าหวานฉ่ำจับตาจับใจ *"Still Life Subject"* ครูผู้สอนวางให้ไม่ว่ามองทางด้านมุมไหนก็สวยดี และแล้วทุกคนในห้องก็มุ่งสายตาหยุดนิ่งพิจารณา วาดเส้นสายระบายสีไปตามแต่ทัศนะของแต่ละคน ออกมาเป็นภาพเขียนสีน้ำ

แล้วก็ตามระเบียงตึกเก่านั้นเล่า ก็มีรูปปั้นตั้งเป็นหุ่นอยู่เรียงราย ใครจะชอบนั่งวาดรูป Drawing ก็ย่อมได้ ให้เส้น-แสงได้สะใจ เพราะมองไปทางไหนมีแต่ *วีนัส, เพอร์ซีอุส, บรูตุส, ซีซาร์* ฯลฯ หยุดนิ่งไม่ไหวติง มีแต่มือผู้ถือดินสอดำเคลื่อนไหว ให้น้ำหนักแสง-เส้น ผ่านอากาศจากจิต จากตาไปสู่หุ่น แล้วก็เจียระไนบนกระดาษขาวนั้น เมื่อแวววาวติดบอร์ดก็สบายใจกันไป แต่ถ้าไม่ได้ติดกับเขาก็เอาอีกด้านหนึ่งของกระดาษนั้นวาดบุกบั่นต่อไป เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปศึกษา ไม่ว่ารุ่นพี่รุ่นน้อง ร้องเพลงบทเดียวกัน

บรมครูผู้ยิ่งใหญ่

ผู้ก่อตั้งสถานศึกษา ผู้มีนามว่า *"ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี"* ใคร ๆ ก็รู้จักท่าน ได้ให้ความรู้ทั้งที่มหาวิทยาลัยและเตรียมศิลปฯ ท่านเดินจากอีกด้านหนึ่ง

ของห้องสนามหลวงมาอีกด้านหนึ่งเพื่อเข้าสอน ไม่ว่าท่านจะเดินผ่านห้องไหน ก็เข้าใกล้ แล้วก็สนทนาปราศรัยให้ความรู้แก่ทุกผู้ทุกนามทั้งภายนอกภายใน เป็นบรมครูผู้ยิ่งใหญ่ ให้มีไฟทำงาน เป็นที่ประทับใจมาถึงทุกวันนี้

มีเหตุการณ์เกี่ยวข้องที่ต้องจารึก เราเป็นเพียงศิษย์เล็ก ๆ คนหนึ่งและเป็นช่างเขียน ทำงานไปตามแนวทางของตนที่พอปลดเปลื้องหัวใจในศิลปะของเราโลดแล่นไปตามความคิดฝัน และครั้งหนึ่งนั้นท่านได้ช่วยเหลือคัดเลือกผลงานให้

วันนั้นบรรยากาศในห้องท่านตื่นเต้นแทบหายใจไม่ทั่วท้อง ห้องของท่านมีความขลังและเต็มเปี่ยมไปด้วยโลกศิลปะ มีผลงานทั้งของผู้มีชื่อเสียงประดับ และผลงานของนักศึกษาที่คอยรอการตรวจอยู่ คงจำกันได้ว่าถ้านักศึกษาคนใดขอผลัดวันส่งงาน ท่านก็จะพูดเตือนว่า *“พรุ่งนี้ก็สายเสียแล้ว”*

พอจบจากศิลปศึกษา ก็มีไฟทำงานศิลปะตามที่ตนได้เล่าเรียนมาเป็นการดีที่สุด แต่ไม่แน่ใจในผลงานของตนเองนักที่จะเอาส่งไปแสดงต่างแดนเมืองนอกในคราวนั้น ก็เอาไปให้ท่านอาจารย์ศิลป์ดูให้ เพราะจะต้องจัดส่งไปแสดงที่ Norton Gallery West Palm Beach คราวนั้น ท่านก็บอกว่า

“นี่เอาไปได้สำเภา” คัดเหลือเพียงไม่กี่ชิ้น และก็เป็นผลงานที่ทำชื่อเสียงให้ตนเองจนได้รับทุนไปเที่ยวรอบโลก

ยังมองเห็นภาพท่านที่มองตาเรา ให้ความอบอุ่น เข้าอกเข้าใจ ให้พลังไฟเพิ่งผ่านไป

ตึกเก่า ๓ หลังนั้นสูญสลายไปแล้ว

ร่างท่านนั้นก็จากไป

แต่ทุกมุมเมืองกรุงเทพมหานครนั้น มีผลงานท่านประดับโลกา เตือนใจให้ทุกชีวิตมองเห็นและระลึกถึง

เมื่อห้องทำงานเก่าของท่านฟื้นคืนมา ก็เป็นนิมิตดี ดั่งเนรมิตต่อเนื่องกับวันเก่า ๆ ที่เราไม่เคยลางเลือน และก็คงโลดแล่นสู่ห้องหัวใจอีก

แม้พบท่านในฝัน

ขวัญของตัวเองก็คงอยู่กับตัว

ท่านกล่าวไว้แก่ผู้รักศิลปะและทำงานศิลปะว่า

ART IS LONG ศิลปะนั้นยืนยาว

LIFE IS SHORT ชีวิตนั้นสั้น

LOVE AND UNDERSTANDING IS GREAT THING AND NEVER END...

ความรักและการเข้าอกเข้าใจกันนั้นเป็นเรื่องใหญ่และ – ไม่มีวันสิ้นสุด

จำลอง มาเที่ยง

นักพัฒนา กระทรวงมหาดไทย

ความผูกพัน

ข้าพเจ้าเข้าเรียนใน*โรงเรียนศิลปศึกษา* หรือโรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรในแผนกโบราณคดี ตั้งแต่ปี ๒๔๙๙ และได้ ป.ป.ช. โบราณคดี เมื่อปีการศึกษา ๒๕๐๑ และในปี ๒๕๐๒ ก็ได้สอบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทั้งสองมหาวิทยาลัย แต่ไม่ได้เข้าเรียนต่อคณะโบราณคดี เพราะระยะนั้นคณะโบราณคดีมีชั้นสูงสุดเพียงระดับอนุปริญญาโบราณคดีเท่านั้น จึงเป็นอันว่าความสัมพันธ์ต่อมหาวิทยาลัยศิลปากรไม่ยาวนานนัก แต่ในอดีต ความใกล้ชิดและความผูกพันต่อมหาวิทยาลัยศิลปากรมีมากอย่างแนบแน่น เพราะว่าจำนวนนักเรียนนักศึกษามีน้อย จึงรู้จักมักคุ้นกันมากที่สุด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่เรียนของโรงเรียนศิลปศึกษา หรือเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรในขณะนั้นใช้ที่ทำการเดิมของกระทรวงคมนาคม เป็นตึก ๒ ชั้น ๓ หลัง ซึ่งปัจจุบันนี้ได้รื้อทำลายซากตึกอาคารเก่าแก่ไปแล้ว และได้สร้างเป็นโรงละครแห่งชาติขึ้นมาแทนที่ ส่วนที่ตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรก็อยู่ที่ด้านหลังของกรมศิลปากรในปัจจุบันนี้มาแต่เดิม

สำหรับครู – อาจารย์ที่สอนโรงเรียนศิลปศึกษาหรือระดับเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร และระดับมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นเกือบจะเป็นอาจารย์คนเดียวกันทั้งหมด ฉะนั้น ความใกล้ชิดของนักเรียน นักศึกษาจึงมีความชอบพอรักใคร่กันเหมือนพี่น้อง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เรียนจบจากเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร เกือบร้อยละ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ได้สอบเข้าเรียนต่อในคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ดังนั้น เวลาที่มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดงานต้อนรับน้องใหม่หรือมีงานใด ๆ ของมหาวิทยาลัยศิลปากร จะมีนักเรียนโรงเรียนศิลปศึกษาหรือเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรเข้าร่วมสังสรรค์ด้วยทุกครั้ง และด้วยเหตุเหล่านี้ จึงเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้นักเรียนโรงเรียนศิลปศึกษาหรือเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรมีความเคารพรักใคร่

และรู้จักท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งเป็นอาจารย์ฝรั่งของชาวมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย

ข้าพเจ้ารู้จักอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าเรียนอยู่แผนกโบราณคดี ณ กระทรวงคมนาคมเดิม ข้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยที่ท่านอาจารย์ศิลป์ไม่เคยสอนข้าพเจ้าเหมือนลูกศิษย์คณะจิตรกรรมและประติมากรรม ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนศิลปศึกษาหรือเตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากร กับมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นมีความสัมพันธ์กันฉันท์พี่น้อง เยี่ยมเยียนไปมาหาสู่ซึ่งกันและกันเสมอ และด้วยเหตุนี้จึงมีโอกาสได้พบปะท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี โดยอยู่ในกลุ่มลูกศิษย์ที่จับกลุ่มพูดคุยกับท่าน เพื่อสอบถามวิชาการ หรือพูดคุยเรื่องอื่น ๆ พร้อมกับมีการสอดแทรกมุขตลกหรือขำขันที่ข้าพเจ้าได้ยิน และพบท่านเมื่อใด ข้าพเจ้าจะต้องถือโอกาสเดินเข้าไปแทรกตัวอยู่ในกลุ่มนั้น ๆ ด้วย เพราะความเป็นเด็กนักเรียนที่มีความอยากรู้อยากเห็น และมีความสงสัยที่เห็นเป็นคนฝรั่ง รูปร่างสูงตัวใหญ่ ๆ เวลาเดินจะมีลักษณะโคลงเคลงไปมา รูปร่างหน้าตาของท่านลักษณะดี สง่างาม และเป็นจุดเด่น ส่วนด้านทรงผมของท่านนั้นก็ดูฟู ๆ พอง ๆ และปล่อยเป็นรากไทร พอดูสวยงาม ไม่รกรุงรังเหมือนวัยรุ่นสมัยนี้ เวลาพูดคุยท่านพยายามจะพูดภาษาไทยให้ชัด แต่พวกเราฟังภาษาไทยที่ท่านพูดไม่ค่อยออก หรือไม่ค่อยจะรู้เรื่องเอาเสียเลย ฉะนั้นจึงจำเป็นจะต้องมีลูกศิษย์คนหนึ่งคนใดที่รู้จักหรือเข้าใจในภาษาพูดของท่านได้ดี ช่วยแปลภาษาไทยเป็นภาษาไทย ให้พวกเราที่เป็นคนไทยฟังอีกครั้งหนึ่ง ลูกศิษย์ที่แปลภาษาไทยเป็นภาษาไทยให้พวกเราฟังนั้น ถ้าคนใดมีอารมณ์ขำขันก็จะแปลคำพูดภาษาไทยของท่านออกมาขำขันไปด้วย แต่โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว เวลาท่านพูดภาษาไทยไม่ค่อยชัด ก็จะกลายเป็นที่ขำขันของพวกเราอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าเราไม่เข้าใจสื่อความหมายภาษาไทยที่ท่านพูด หรือท่านอธิบายให้ฟัง ท่านก็จะพูดภาษาอังกฤษให้ทราบ เพื่อเป็นการให้พวกเราผู้ฟังแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยไปด้วย แล้วก็จะเข้าใจในความหมายนั้น ๆ อย่างถูกต้อง

น้ำคาว

เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๗ เวลา ๑๖.๐๐ น. ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมเพื่อนฝูงที่กรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากร มีโอกาสพบ*อาจารย์สุมน ศรีแสง* สอนอยู่คณะจิตรกรรม – ประติมากรรม และพบกับ*คุณชิน ประสงค์* อยู่กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร เมื่อมาพบกัน พวกเราต่างได้พูดคุยกันสนุกสนานถึงตอนท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังมีชีวิตอยู่ ตอนหนึ่งของการพูดคุยกัน อาจารย์สุมน ศรีแสง เล่าว่า

ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี บอกให้เอาน้ำคาวทาเฟรมให้ทั่ว แต่ด้วยความเข้าใจผิด อาจารย์สุมน ศรีแสง เอาน้ำข้าวมาทาเฟรมเสียจนทั่วแล้วนำมาให้ท่านดู ปรากฏว่าท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี หัวเราะ พูดว่า

"ม่ายช่าย บอกว้าทาดวยนำคาว ทาดวยนำคาวให้ทั่ว"

แต่อาจารย์สุมน ศรีแสงกับเพื่อนนักศึกษาก็ฟังไม่รู้เรื่อง จนท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ต้องพูดเป็นภาษาอังกฤษว่า *"กลู"* จึงรู้ว่าต้องทาเฟรมด้วยน้ำกาวหรือกาวเปียกธรรมดานั่นเอง

และตอนหนึ่งของการพูดคุยกัน คุณชิน ประสงค์ กล่าวว่า

"ผมสอบเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยศิลปากรเมื่อต้นปีการศึกษา ๒๕๐๕ ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ท่านยังมาอธิบายในการสอบเป็นภาษาไทย แต่ผมฟังไม่ออก ไม่รู้เรื่องว่าเป็นภาษาไทยและไม่ใช่เฉพาะผมคนเดียวเท่านั้น ผู้เข้าสอบทั้งหมดคงไม่ค่อยรู้เรื่องในคำอธิบายหรือคำสั่งที่เป็นภาษาไทยที่ไม่ค่อยชัดเจน และครั้งนั้นจำได้ว่ามีอาจารย์ลาวัณย์ ดาวราย ท่านทำหน้าที่แปลภาษาไทยจากคำอธิบายของท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นภาษาไทยที่ชัดเจนแจ่มแจ้งให้ผู้สมัครสอบเข้าใจเด่นชัดขึ้น แต่ผมก็โชคไม่ดี เพราะว่าเมื่อเปิดเรียนภาคแรกของมหาวิทยาลัยศิลปากรในปีการศึกษา ๒๕๐๕ นั้น ผมทราบว่า ท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามอุปกรณ์ เครื่องไม้ เครื่องมือ หุ่นต่าง ๆ ตลอดจนลายเส้นซึ่งขีดเขียนเป็นแม่แบบหรือต้นร่างต่าง ๆ ซึ่งผมเก็บไว้พอสมควรในขณะนี้ และเมื่อจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ แล้วเสร็จเมื่อใด ผมจะรวบรวมและมอบให้ต่อไป"

เมื่อได้เวลา ๑๖.๓๐ น. พวกเราทั้ง ๓ คน ต่างก็มีธุรกิจแยกย้ายจากกัน ข้าพเจ้าจึงชวนคุณชิน ประสงค์ ไปหาเครื่องดื่มแก้คอแห้ง หลังจากได้พูดคุยกันถึงเรื่องท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี มานานแล้ว และก่อนจะเดินออกจากรั้วกรมศิลปากร ข้าพเจ้าชวนคุณชิน ประสงค์ แวะไปเยี่ยมห้องทำงานและห้องสอนภาคทฤษฎีของท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี โดยข้าพเจ้าเข้าไปในห้องเพียงคนเดียว

ครั้งแรกของการเข้าไปในห้องที่ได้รับการซ่อมแซมใหม่ ฉาบปูน ทาสี ลงแล็กเกอร์ประตูและฝากั้นห้อง มองดูสะอาดมาก แสงสว่างส่องเข้ามาจากช่องกระจกด้านบนชิดชายคา ทำให้ห้องสว่างมาก แต่ตรงมุมยังมีร่มเงาทึบอยู่ ข้าพเจ้ามองตรงไปยังมุมห้องทิศตะวันออก เห็นหญิงสาวคนหนึ่งยืนอยู่ มองดูแวบเดียว ทำให้นึกไปว่า ทำไมไม่มีใครเคลื่อนย้ายหุ่นหญิงสาวนี้ออกไป และทำไมจึงต้องนำมาตั้งแสดงไว้เพียงหุ่นเดียวเท่านั้น จากความนึกคิดเพียงชั่วระยะเวลาไม่เกิน ๑ วินาที เท่านั้น หญิงสาวที่คิดว่าเป็นหุ่นรูปปั้นนั้นหันหน้ามาทางประตูกั้นห้องตรงที่ข้าพเจ้ายืนอยู่พอดี จึงรู้ได้ทันทีว่า หล่อนคือคนงานช่างสีซึ่งกำลังแต่งตัวเพื่อจะกลับบ้าน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ ที่ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน และผู้มีจิตศรัทธาสนใจ เสียสละเงินร่วมกันซ่อมแซม ปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อเทิดทูนคุณความดีต่ออาจารย์ฝรั่งที่ท่านปฏิบัติตนเองเหมือนคนไทย และสร้างสรรค์ความเจริญทางด้านศิลปวิทยาแก่ประเทศไทยอย่างหาที่เปรียบมิได้ เช่น ในด้านจิตรกรรมและประติมากรรม เป็นต้น แต่บางท่านหรือหลายท่านที่ไม่เคยเข้าไปในมหาวิทยาลัยศิลปากร หรือไม่เคยเดินเข้าไปข้างกรมศิลปากรด้านทิศใต้เลย ท่านก็คงไม่รู้จักสถานที่ที่จะจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ฯ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ นั้นว่ามีรูปร่างลักษณะอย่างใด คงจะเดาว่าอาจจะใหญ่โตมโหฬารเช่นพิพิธภัณฑ์ทั่ว ๆ ไป หรืออาจจะเล็กน้อยไม่สมเกียรติอันขจรขจายของท่าน แต่ถ้าจะบอกให้ท่านผู้อ่านได้ทราบว่า ขนาดของพิพิธภัณฑ์ฯ ศิลป์ พีระศรี นี้มีขนาดซึ่งสามารถประมาณด้วยสายตาโดยคำนวณออกมาได้กว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๒ เมตร สูง ๘ เมตร หรือมีพื้นที่ประมาณ ๙๖ ตารางเมตรเท่านั้น ขนาดของพื้นที่เท่านี้ทำให้มองดูเหมือนว่า จะเล็กไปหรือใหญ่ไปตามแต่ความรู้สึกของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคน ซึ่งย่อมจะมีความคิดไม่เหมือนกัน ส่วนในความรู้สึกส่วนตัวของข้าพเจ้าแล้วเห็นว่า สถานที่ที่ช่างสิบหมู่

กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ใช้เป็นสถานที่ทำงานอยู่ในขณะนี้นั้นเป็นอาคารเดียวกันกับพิพิธภัณฑ์ฯ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ น่าจะยกให้หรือมอบให้แก่พิพิธภัณฑ์ฯ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ เพื่อปรับปรุงใช้ให้เป็นประโยชน์ในกิจกรรมเดียวกัน และถ้าหากปล่อยไว้เช่นในปัจจุบันนี้ก็จะเป็นการเปรียบเทียบระหว่างอาคารเก่าที่ปรับปรุงใหม่กับอาคารเก่าที่ไม่ได้ปรับปรุงและเต็มไปด้วยหุ่นหรือรูปปั้น ตลอดจนอุปกรณ์นานาชนิดที่มีฝุ่นละอองจับเกาะเกรอะกรัง ซึ่งมองดูแล้วมืดทึบอึดอัดใจเต็มทน

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์

ใครรู้จักท่านอาจารย์ศิลป์ พีระศรี บ้าง ? ข้าพเจ้าเขียนมาเสียยืดยาวก็ยังไม่รู้จักท่านได้ละเอียด ยิ่งเขียนถึงท่านมากเท่าไร ก็ยิ่งห่างไกลท่านทุกที ดังนั้นข้อเขียนของท่านผู้มีเกียรติหลายท่าน ลูกศิษย์ของท่านอีกมากมายหลายคนต่างสรรเสริญคุณความดีของท่าน บรรยายประวัติ ชีวิตผลงาน กิจกรรมต่าง ๆ ในระหว่างที่ท่านกำลังมีชีวิตอยู่ไว้ในหนังสือ *"อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์"* อย่างพร้อมมูล แม้จะไม่มีความสมบูรณ์ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์แต่ก็เชื่อได้ว่า คงไม่มีหนังสือเล่มใดที่ลูกศิษย์พร้อมใจกันเขียนถึง *"อาจารย์ศิลป์"* ได้มากเรื่องมากกระบวนความเช่นนี้

ลูกศิษย์ทั้งหลายอยากจะระบายความรัก ความในใจที่มีต่ออาจารย์ฝรั่งที่มีแต่ความเสียสละ อดทนต่อความทุกข์ยาก ตลอดจนมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์โดยไม่ปิดบังและอำพราง และยังมีความรักต่อชาติบ้านเมืองที่ท่านอาศัยอยู่ มีความเคารพเทิดทูนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเยี่ยมยอด โดยมิได้ยิ่งหย่อนไปกว่าคนไทยทั้งหลาย ดังจะเห็นได้จากท่านได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะอย่างมากในการปั้นพระบรมรูปพระปฐมบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปั้นและหล่อพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และยังมีผลงานอีกจำนวนมากที่มิได้นำมากล่าวไว้ในที่นี้

ลูกศิษย์ของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ทุกคนตระหนักอยู่เสมอว่าท่านอาจารย์มิได้เป็นเพียงที่รักของลูกศิษย์ และมิได้ผูกมัดหรือมีข้อจำกัดให้อาจารย์เป็นที่รัก

โดยเฉพาะลูกศิษย์เท่านั้น ความรักความเมตตาของท่านอาจารย์ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่นั้นเผื่อแผ่แก่บุคคลโดยทั่วไป

ประจวบ กฤษณะพันธุ์

อดีตเลขานุการคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปูชนียบุคคลผู้มีแต่ความเสียสละ

ผมเข้ามาทำงานกับท่านอาจารย์ครั้งแรกไม่ได้รับการบรรจุแต่ประการใด เพราะไม่มีอัตรา สมัยนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากรยังขึ้นอยู่กับกรมศิลปากร ยังไม่มีงบประมาณเป็นของตัวเอง ฐานะของอาจารย์และเจ้าหน้าที่ทั้งหมดเป็นเพียงลูกจ้างเท่านั้น พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยก็ยังไม่มี เมื่อไม่มีอัตราจ้าง แต่ท่านอาจารย์ต้องการคนมาช่วยทำงาน ท่านก็ต้องควักกระเป๋าจ่ายเงินเดือนให้ผมแทนรัฐบาลทุกเดือน ๆ ละ ๖๐๐ บาท ผมเป็นผู้ที่โชคดีกว่าใคร คือ ในวันสิ้นเดือนทุกเดือน ผมจะได้รับเงินเดือนก่อนใครทั้งสิ้น เวลาประมาณ ๗ โมงครึ่งของวันสิ้นเดือนทุกเดือน ท่านก็จ่ายเงินเดือนให้ผมแล้ว และทุกครั้งที่จ่ายเงิน ท่านจะถามด้วยความเป็นห่วงว่าพอไหม ผมก็รับปากทุกครั้งว่าพอครับอาจารย์

นอกจากท่านจ่ายเงินเดือนให้แก่ผมแล้ว เห็นผมไม่มีโต๊ะทำงาน ท่านก็ออกเงินส่วนตัวสั่งทำโต๊ะทำงานให้อีก ๑ ตัว เป็นเงิน ๖๐๐ บาท โดยให้ผมออกแบบเอาเองตามที่ต้องการ สมัยนั้นทั้งมหาวิทยาลัยรู้สึกว่าจะมีเครื่องพิมพ์ดีดภาษาไทยอยู่ ๒ เครื่อง ภาษาอังกฤษ ๑ เครื่อง เป็นของสำนักงานเลขาธิการมหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ที่ชั้น ๒ ตรงทางขึ้นอาคารประติมากรรมปัจจุบัน เวลาจะพิมพ์หนังสือหรือบันทึกขออนุมัติ ผมก็ต้องร่างแล้วอ่านให้ท่านฟังก่อน เมื่อท่านบอกดีแล้ว ก็ต้องถือเอาร่างวิ่งขึ้นไปนั่งพิมพ์ที่สำนักงานเลขาธิการ ซึ่งในห้องนั้นมีแผนกสารบรรณและแผนกคลังรวมอยู่ด้วยกัน วันหนึ่งถ้าพิมพ์หนังสือ ๑๐ ฉบับ ผมก็ต้องวิ่งขึ้นวิ่งลง ๒๐ เที่ยว ท่านอาจารย์จึงได้จ่ายเงินส่วนตัวให้เจ้าหน้าที่แผนกคลังไปซื้อเครื่องพิมพ์ดีดภาษาไทยมาให้ผมใช้อีก ๑ เครื่อง ทั้งโต๊ะและเครื่องพิมพ์ดีดที่ท่านจ่ายเงินส่วนตัวซื้อให้ ผมยังใช้อยู่จนทุกวันนี้

การจ่ายเงินค่าจ้างคนมาเป็นแบบ หรือซื้อหุ่นประกอบการสอน ท่านก็ต้องจ่ายเงินส่วนตัวไปก่อน แล้วนำใบเสร็จรับเงินไปเบิกจากแผนกคลังภายหลัง เพราะ

ทางราชการไม่มีเงินสำรองจ่ายไว้ให้

ครั้งหนึ่งคณบดีคณะสถาปัตยกรรมไทย ได้มาปรึกษาท่านว่าคณะสถาปัตยกรรมไทยยังขาดห้องเรียนอยู่ ทางที่จะแก้ปัญหาได้ก็คือต่อเติมชั้นล่างอาคารสำนักงานเลขาธิการซึ่งยังไม่มีฝา (อาคารอยู่ด้านหลังอนุสาวรีย์ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ต่อมาได้ทุบทิ้ง และสร้างอาคารเรียนของคณะมัณฑนศิลป์ปัจจุบัน) โดยต่อเติมใช้เป็นห้องเรียนได้ ต้องใช้งบประมาณเป็นเงิน ๔,๐๐๐ บาท แต่ยังขัดข้องเนื่องจากไม่มีงบประมาณ ท่านอาจารย์รับปากจะช่วยทันที โดยมอบเงินส่วนตัวให้ ๔,๐๐๐ บาท และนัดให้คณบดีคณะสถาปัตยกรรมไทยมารับเงินในวันรุ่งขึ้น

นอกจากท่านเสียสละเงินส่วนตัวเพื่อการศึกษาแล้ว ท่านยังเสียสละให้ความช่วยเหลือหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนเอกชนที่มาขอความช่วยเหลือจากท่านให้ออกแบบเครื่องหมายบ้าง ตราต่าง ๆ บ้าง แม้แต่การแขวนป้ายก็ยังมาขอให้ท่านไปดู นอกจากนี้แล้ว ยังให้คำแนะนำช่วยเหลือแก่ผู้ที่จะไปศึกษาต่อทางด้านศิลปะในต่างประเทศ และยังรับชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย เข้ามาเป็นนักศึกษาพิเศษ ท่านสอนเองบ้าง มอบให้อาจารย์บางท่านสอนบ้าง ท่านเคยคิดว่าจะต่อเติมอาคารปฏิบัติงานของท่านออกไปทางทิศตะวันออก เพื่อให้เป็นห้องเรียนสำหรับนักเรียนต่างประเทศที่สนใจศิลปะ แม้ในวาระสุดท้ายของชีวิต ขณะที่พักรอการผ่าตัดอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช ทั้ง ๆ ที่หมอห้ามเอางานไปทำ ท่านก็ยังอุตส่าห์ร่างระเบียบว่าด้วยการเข้ามาเป็นนักศึกษาพิเศษของนักศึกษาชาวต่างประเทศและได้มอบให้ผมไว้ ก่อนท่านเข้าห้องผ่าตัดเพียงวันเดียว ร่างระเบียบดังกล่าวผมก็ยังเก็บรักษาอยู่จนปัจจุบัน ท่านเสียสละจนวาระสุดท้ายจริง ๆ

ยาวิเศษของอาจารย์

ในการจัดแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๓ ผมมีโอกาสได้ไปช่วยอาจารย์ในการติดตั้งงานที่หอศิลป์ (เดิมเป็นหอศิลป์ของกรมศิลปากร ตั้งอยู่ที่ตึกแบบยุโรปตรงโรงละครเล็ก ใกล้กับสังคีตศาลาปัจจุบัน ซึ่งได้รื้อไปแล้ว) การแสดงงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งนี้ เป็นครั้งแรกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล

ปัจจุบัน เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดงาน ท่านอาจารย์รู้สึกตื่นเต้นและดีใจมาก ท่านต้องไปคอยดูการติดตั้งผลงานอยู่ตลอดเวลา

วันหนึ่ง ผมนั่งรถกลับจากหอศิลป์พร้อมท่านอาจารย์ในตอนเย็น ผมนั่งมาข้างหน้า ท่านอาจารย์นั่งข้างหลัง พอรถจอดหน้าห้องทำงานของท่าน ผมก็รีบเปิดประตูออกมาก่อน ตั้งใจจะรีบลงมาเปิดประตูรถให้อาจารย์ แต่ด้วยความสะเพร่าของผม และไม่คุ้นเคยกับการนั่งรถเก๋ง พอผมก้าวลงพ้น ผมก็รีบปิดประตูรถทันที โดยมิได้หันไปดูข้างหลัง ซึ่งท่านอาจารย์กำลังจะลงจากรถ และจังหวะเดียวกันกับที่ท่านจับขอบประตู ประตูด้านหน้าก็ปิดปัง หนีบมือท่านอย่างจัง ผมตกใจมากรีบดึงประตูออก มือท่านอาจารย์ถูกประตูหนีบแตก มีเลือดไหลออกซิบ ๆ

ผมยกมือไหว้ขอโทษท่าน

“ไม่เป็นไรนาย”

พอท่านออกมาพ้นจากรถ ท่านก็เอานิ้วมือที่มีเลือดออกซิบ ๆ นั้นแตะที่ลิ้นสักครู่ท่านก็บอกว่า

“ใส่ยาแล้ว เดี๋ยวก็คงจะหาย”

ท่านบอกว่า น้ำลายของคนเราเป็นยารักษาแผลที่ดีมาก ผมเพิ่งทราบตอนนั้นเอง

ท่านไม่เคยบ่นว่าเหนื่อย หรือเบื่องานเลย

ในขณะที่ท่านทำงานอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย แต่ก็ยังเป็นห่วงคนอื่นว่าจะเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน บ่อยครั้งท่านเดินมาหาผมขณะที่กำลังพิมพ์ดีดอยู่อย่างขะมักเขม้น เอามือจับที่ไหล่แล้วถามด้วยความเมตตาว่า

“เหนื่อยไหม เหนื่อยก็หยุดพักเสียบ้างนะ”

เท่านี้ก็พอแล้วสำหรับความเมตตาของผู้บังคับบัญชา

บางครั้งท่านก็เข้ามาชวนคุย

"นายแต่งงานแล้วยัง"

เมื่อผมบอกว่า *"ยังครับอาจารย์"*

ท่านยิ้ม และมองด้วยความเมตตา พลางพูดว่า

"ดีแล้ว เงินเดือนยังน้อย แต่งงานก็ต้องมีลูก ต้องรับผิดชอบ ถ้ายังไม่พร้อมอยู่คนเดียวแหละสบายดี"

งานของอาจารย์หรือครับ ถ้าท่านไม่สอนหนังสือ ท่านก็เขียนตำรา เขียนบทความ สเก็ตช์ออกแบบ ตราและเครื่องหมายบ้าง รูปปั้นบ้าง อนุสาวรีย์บ้าง ถ้าอาจารย์ไม่อยู่ในห้อง ไม่ได้ยินเสียงพิมพ์ดีดของท่าน ท่านก็ต้องไปดูและแก้งานให้นักศึกษาตามห้องปฏิบัติงานต่าง ๆ เดี๋ยวท่านก็กลับเข้ามา มือเลอะดินเหนียวมาบ้าง บางทีก็เลอะสีมา ท่านเดินเข้าเดินออกวันหนึ่งไม่รู้กี่ครั้ง ง่วนอยู่กับงานตลอดทั้งวัน นอกจากเวลาไปพบผู้ใหญ่ หรือมีแขกเท่านั้น

เวลาท่านทำงานอยู่ในห้อง ท่านจะแต่งตัวตามสบาย แต่เวลาไปพบผู้ใหญ่ท่านจะแต่งตัวเรียบร้อย ผูกเนคไท ดาดเข็มขัดเสมอ

ในแต่ละวันจะมีคนหลายระดับมาพบท่านบ่อยมาก ทั้งผู้ใหญ่ในวงราชการที่มาปรึกษาหารืองานราชการ ชาวต่างประเทศ ลูกศิษย์เก่า ๆ ที่จบไปแล้ว มาเยี่ยมเยียนท่าน บางคนก็มาขอความเห็น ขอความช่วยเหลือต่าง ๆ นานา และก็มีหลายคนที่มาพบท่านเป็นประจำทุกเดือน ซึ่งท่านก็ไม่เคยปฏิเสธที่จะสงเคราะห์ให้ทุกคน เห็นแล้วรู้สึกเหนื่อยแทน แต่ท่านไม่เคยแสดงอาการเหน็ดเหนื่อยออกมาเลย เพียงแต่บางครั้ง เมื่อแขกกลับกันไปหมดแล้ว ท่านจะแวะเข้ามาคุย

"ไม่ไหวนาย เสียเวลาทำงานจริง ๆ"

ท่านอาจารย์มาทำงานตั้งแต่เช้า ก่อน ๗ โมงทุกวัน และทำงานไปจนถึง

เที่ยง จึงได้หยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน บางวันตอนเที่ยงทานอาหารพลางทำงานไปพลาง อาหารท่านก็นำมาจากบ้าน พอทานเสร็จก็ทำงานต่อทันที จนระยะหลัง ๆ หมอบอกว่า สุขภาพไม่ค่อยดี และสั่งให้นอนพักผ่อนภายหลังอาหารกลางวันทุกวัน ๆ ละครึ่งชั่วโมงเป็นอย่างน้อย ท่านจึงต้องปฏิบัติตามหมอสั่ง โดยนอนพักผ่อนบนเตียงนอนภายในห้องทำงานของท่าน และไม่เคยเกินบ่ายโมงเลย บางวันแม้เวลาพักผ่อนก็ยังมีคนมาเคาะประตูเรียก ผมจึงต้องนั่งเฝ้าคอยบอกไม่ให้ใครมารบกวน ตอนเย็นกว่าท่านจะเลิกงานกลับบ้าน ก็ต้อง ๑๗ นาฬิกาล่วงแล้วทุกวัน

บางทีท่านก็ให้นักศึกษาเข้ามาเรียนในห้องทำงานของท่าน ส่วนมากก็จะเป็นนักศึกษาปี ๔ ปี ๕ วิชาที่ท่านบรรยายในห้อง ได้แก่ ประวัติศาสตร์ศิลป์ วิจารณ์ศิลป์ บางทีท่านเปิดแผ่นเสียงเพลงคลาสสิกเปรียบเทียบให้ฟัง ห้องทำงานของท่านใช้เป็นทั้งห้องสอนและห้องศิลป์ไปด้วย เช่น การสอบวิชาแบบอย่าง, กายวิภาค, ประวัติศาสตร์ศิลป์ เป็นต้น งานเท่านั้นที่ทำให้ท่านมีความสุขตามที่ผมเข้าใจ ครั้งหนึ่งท่านเคยปรารภกับผมว่า

"ฉันจะสบายใจมาก ถ้าทุกคนทำงานเหมือนอย่างที่ฉันคิด" ทราบไหมว่าท่านอาจารย์คิดอย่างไร...

เหตุการณ์วาระสุดท้ายของท่านอาจารย์

ท่านอาจารย์กลับจากพักผ่อนที่พัทยา ก็ได้รับข่าวจากโรงพยาบาลศิริราชว่า ห้องที่จองไว้นั้นได้แล้ว วันรุ่งขึ้นอาจารย์เตรียมตัวที่จะเข้าโรงพยาบาล ผมเองไม่ทราบเลยว่าท่านป่วยด้วยโรคอะไร ตลอดระยะเวลาท่านทำงานเป็นปกติ ไม่เคยบ่นหรือพูด หรือแม้แต่แสดงอาการของคนป่วยให้เห็นเลย ท่านยังมาทำงานแต่เช้าก่อน ๗.๐๐ น. และกลับหลัง ๑๗.๐๐ น. ไปแล้วเป็นประจำ แล้วท่านเข้าโรงพยาบาลไปทำไม ?

และแล้วท่านก็บอกผมว่า

"ประจวบ พรุ่งนี้ฉันจะไปให้หมอเช็ดร่างกายหน่อย อาจจะอยู่โรงพยาบาล

สักสองสามวัน ต้องการสตางค์บ้างไหม ?" หมายถึง เงินทดรองจ่ายค่าจ้างคนมาเป็นแบบประกอบการสอน ซึ่งอาจารย์จะต้องควักกระเป๋าเงินส่วนตัวจ่ายไปก่อน แล้วทำใบสำคัญเบิกจากแผนกคลังอีกทีหนึ่ง ผมก็บอกท่านว่า

"ยังไม่ต้องหรอกครับ เพราะเงินที่ท่านใส่ไว้ในกล่องซิการ์ ยังมีอยู่อีกหกร้อยกว่าบาท" ท่านเดินเข้ามาหาผม เอามือวางบนไหล่ แล้วพูดว่า

"ฉันไม่เป็นอะไรมากหรอก นายไม่ต้องเป็นห่วง ไปให้หมอเช็คสองสามวันก็กลับได้"

"ครับ"

ผมตอบทั้ง ๆ ที่ยังสงสัยอยู่ว่าท่านป่วยเป็นอะไร

วันรุ่งขึ้น ผมรีบมาทำงานแต่เช้า ไม่ได้เข้าไปในห้องทำงาน แต่ข้ามฟากไปที่โรงพยาบาลศิริราช ชั้น ๒ ของตึกธนาคารไทยพาณิชย์ ผมจำหมายเลขห้องได้เป็นพิเศษ ผมเคาะบังตา ได้ยินเสียงตอบข้างใน

"เข้ามาได้"

ผมเข้าไป ยกมือไหว้ท่าน ท่านยิ้มและรับไหว้ อาจารย์อยู่ในชุดกางเกงแพรสีเลือดหมู สวมเสื้อสีขาว ท่านเดินมาหาผม แล้วเอามือโอบที่หลัง

"นายไม่ต้องเป็นห่วง ฉันไม่เป็นอะไรมาก เห็นไหม ฉันยังแข็งแรง"

ท่านพูดพลาง ยกมือทั้งสองข้าง ทำท่าแสดงให้เห็นว่ายังแข็งแรง

"อีกสองสามวัน ฉันคงกลับบ้านได้ ต้องการสตางค์ไหม ?"

ผมปฏิเสธ พลางตอบท่านว่า

"สตางค์ยังมีอยู่ครับ"

"นายกลับไปทำงานได้นะ ไม่ต้องเป็นห่วง" ท่านเดินไปเปิดบังตาห้องให้

ผมยกมือไหว้ลาท่านกลับไปทำงาน

ผมเว้นวันหนึ่ง แล้ววันรุ่งขึ้น ก็ข้ามฟากไปเยี่ยมท่านตอนเย็นหลังจากเลิกงานแล้ว วันนี้ผมสังเกตเห็นสีหน้าท่านดล้าย ๆ กับมีความวิตกนิดหน่อย ท่านลุกขึ้นเดินมาใกล้ผมแล้วพูดว่า

"ฉันสบายดี นายไม่ต้องเป็นห่วง"

แล้วท่านก็ไปหยิบสมุดฉีกเล่มเล็ก ๆ ดึงข้อความที่ท่านบันทึกไว้ยื่นให้ผม รวม ๔ แผ่น และบอกว่า

"พิมพ์แล้วเก็บไว้ก่อนนะ"

"พรุ่งนี้ฉันจะผ่าตัด นายไม่ต้องมานะ"

ชีวิตสั้น ศิลปะยืนยาว

เช้าวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ผมตื่นแต่เช้า ตั้งใจว่าจะรีบไปทำงานและต้องเลยไปเยี่ยมท่านอาจารย์ก่อน เพราะท่านผ่าตัดแล้วเมื่อวาน ขณะที่กำลังจะออกจากหอพัก เพื่อนซึ่งอยู่ด้วยกันได้วิ่งเข้ามาบอกว่า ได้ยินข่าววิทยุว่าอาจารย์ศิลป์เสีย ! เสียแล้ว.....ผมยืนงงอยู่กับที่พักหนึ่ง ความรู้สึกขัดแย้งกันเอง

ก็อาจารย์แข็งแรงดี และท่านก็ไม่ได้เป็นอะไร คนฟังอาจจะได้ยินเป็นคนละคนกระมัง ผมยังไม่เชื่อนัก พอได้สติ ก็รีบเดินทางไปที่โรงพยาบาลศิริราชเลย ผมไปถึงโรงพยาบาลเวลาประมาณ ๗ โมงกว่า ๆ ไม่คิดอะไรอีกแล้ว ผมรีบวิ่งขึ้นชั้น ๒ ของตึกธนาคารไทยพาณิชย์ ผมบอกความรู้สึกตัวเองไม่ถูก ทันทีที่ผมผลักบังตาห้องเข้าไปโดยมิได้เคาะก่อน ผมเจอแต่ความว่างเปล่าของห้อง ! บนเตียงไม่มีอาจารย์ ! ข้าวของทั้งหมดถูกเก็บไปหมดแล้ว อนิจจา ! ท่านอาจารย์ ! ท่านจากพวกเราไปจริง ๆ ! โดยไม่มีใครคาดฝันมาก่อน เร็วเกินที่จะคิด...ความดีและผลงานศิลปะของท่านเท่านั้น ที่จักจารึกไว้บนผืนแผ่นดินไทยไปตลอดกาลนาน

"ชีวิตนี้สั้นนัก แต่ศิลปะนั้นยืนยาว" จริงดังคำของท่านอาจารย์

ลูกศิษย์ช่วยกันตกแต่งฐานอนุสาวรีย์อาจารย์ศิลป์

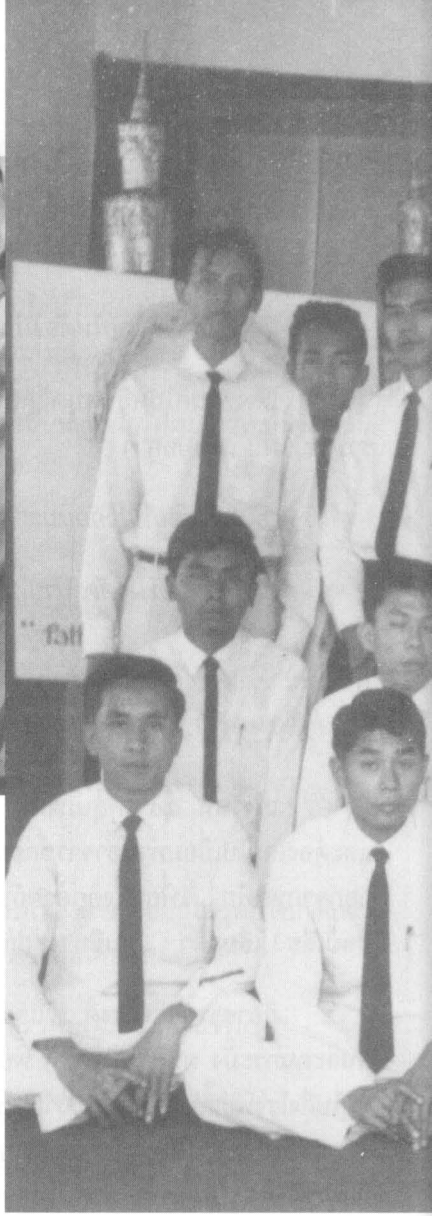

ลูกศิษย์ในงานพระราชทานเพลิงศพอาจารย์ศิลป์

เนื่องในวโรกาสที่

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดงาน

๑๐๐ ปี ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดการแสดงภาพอเนกทัศน์ (SLIDE MULTIVISION)

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

บิดาแห่งศิลปะสมัยใหม่ของไทย

ถวายทอดพระเนตร ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี บิดาแห่งศิลปะสมัยใหม่ของไทย

ถ้าโลกนี้คือห้องสมุดมนุษย์ เราต่างก็เป็นหนังสือที่แออัดกลาดเกลื่อนเป็นพันเป็นหมื่นล้านเล่ม กระจัดกระจายอยู่บนโลกใบนี้

หนังสือที่มีกรรมเป็นผู้แต่ง มีกาลเวลาเป็นบรรณารักษ์และคนอ่านก็คือมนุษยชาติที่เกิดทยอยกันมา เพื่อจะกลายเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งในวันข้างหน้า หนังสือเก่า หนังสือใหม่ หนังสือถูก หนังสือแพง หนังสือมีค่า และไร้ค่า

หนังสือหลายเล่มเราอ่านจบ ก็โยนทิ้งให้เป็นโครงสร้างของขี้ฝุ่น เป็นอาหารประจำวันของปลวก ส้วมของแมลงสาบ และความเจริญเติบโตของกองขยะ

แต่หลายเล่มกลายเป็นความทรงจำของมันสมอง เป็นลมหายใจและสายเลือดที่ไหลวนเวียนอยู่ในร่างกาย หลายเล่มเป็นแสงสว่างแห่งพุทธิปัญญาความคิด เป็นสุนทรียภาพที่เอิบอิ่มอยู่ในดวงวิญญาณของเรา เป็นชีพจรที่ให้ชีวิตของเรายังดำรงคงอยู่และดำเนินไปสู่ความดี ความงาม และความจริง อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ที่แท้

ช่วงแห่งการเดินทางของอายุขัยแห่งกาลเวลา

หนึ่งศตวรรษผ่านมาแล้ว หนังสือมนุษย์เล่มหนึ่งได้ถูกจารึกขึ้น ณ นครฟลอเรนซ์ แห่งแคว้นทัสคานี ประเทศอิตาลี ดินแดนแห่งอารยธรรมศิลปะ ดินแดนแห่งปรัชญาเมธี กวีผู้อหังการและประติมากร จิตรกร ผู้เป็นอัจฉริยะของโลก

เรื่องราวของนักบุญแห่งศิลปะท่านหนึ่ง จากนครฟลอเรนซ์ ผู้ศรัทธาใน

ความยิ่งยงแห่งยุคเรอนาซองส์ ได้จาริกมาสู่บูรพาทิศ และดินแดนที่ท่านอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตให้ คือ สยามประเทศ

ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ รัฐบาลสยามได้ติดต่อขอให้รัฐบาลอิตาลีดำเนินการคัดเลือกเฟ้นหาประติมากรฝีมือดีเพื่อมารับราชการ ปฏิบัติงานปั้นหล่อและถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านนี้แก่ช่างชาวสยามให้มีความรู้ความสามารถทัดเทียมกับช่างชาวตะวันตก ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี อายุ ๓๑ ปี ซึ่งกำลังสอนศิลปะอยู่ ณ สถาบันศึกษาศิลปะเก่าแก่ของนครฟลอเรนซ์ ได้รับการคัดเลือกด้วยความเห็นชอบของรัฐบาลอิตาลีและรัฐบาลสยาม

ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี มีชื่อเสียงทางด้านปั้นอนุสาวรีย์รูปบุคคล และเหรียญที่ระลึก สมเด็จพระสังฆราชแห่งนครวาติกันหลายพระองค์เชื่อถือในฝีมือ และได้มอบหมายให้ปั้นเหรียญประจำพระองค์ตลอดมา แม้เมื่อศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี มาอยู่ประเทศสยามแล้วก็ตาม

ต้นเดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๖๖ ศาสตราจารย์หนุ่มกับภรรยา แฟนนี่ เฟโรจี และบุตรสาว อิซาเบลลา อายุเพียงขวบเดียว ได้อำลาบ้านเกิดเมืองนอนลงเรือเดินทะเลรอนแรมมาสู่ประเทศสยาม พร้อมด้วยวิชาความรู้ความสามารถทางด้านศิลปะและปณิธานอันแน่วแน่ที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ทางศิลปะสากลให้แก่ชาวสยามได้เรียนรู้ ได้เปิดโลกทัศน์แห่งศิลปะให้กว้างขวาง ได้รู้ถึงความเป็นมาของ

อารยธรรมตะวันตกและของโลก

วันที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๖๖ ท่านเข้ารับราชการในตำแหน่งช่างปั้น สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงวัง ทำสัญญาว่าจ้างเป็นรายปีด้วยค่าจ้าง ๘๐๐ บาทต่อเดือน ค่าเช่าบ้านอีกต่างหาก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เอกอัครศิลปิน แห่งกรุงสยามในขณะนั้น ได้ทรงเมตตาดูแล แนะนำและสนับสนุน ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี ด้วยทรงเล็งเห็นความรู้ความสามารถในเชิงช่างด้วยกัน แม้จะต่างอยู่คนละซีกโลก คนละอารยธรรมก็ตาม และศาสตราจารย์หนุ่มผู้กำพร้าบิดามาแต่อายุ ๑๐ ปี ก็เคารพรักพระองค์ประดุจบิดาเช่นกัน ท่านยกย่องความรู้ความสามารถความเป็นอัจฉริยะศิลปินของสมเด็จฯ ด้วยความจริงใจตลอดเวลา และมักจะบอกเล่าให้ลูกศิษย์ได้ตระหนักกันไว้อยู่เสมอ

ประติมากรหนุ่มได้ปั้นพระพักตร์ของสมเด็จฯ ไว้หลายรูป แต่ละรูปช่างเหมือนและมีชีวิตชีวา ได้รับความชื่นชมและเชื่อถือในฝีมือจากพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการกระทรวงวังเป็นอย่างยิ่ง

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จะเสด็จสวรรคตเพียงปีกว่า ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี ก็ได้มีโอกาสปั้นพระพักตร์จากพระองค์จริง เป็นภาพปั้นเหมือนที่มีชีวิตชีวามาก ตราบจนปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มีศิษย์ผู้ใดจะปั้นเทียบฝีมือผู้เป็นครูได้เลย

ต่อมาเมื่อพระองค์เสด็จสวรรคต ท่านศาสตราจารย์ได้ปั้นต่อเติมพระ

วรกายและหล่อเป็นโลหะ ประดิษฐานไว้ ณ ปราสาทพระเทพบิดร ในพระบรมมหาราชวัง

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ บริเวณลานหน้าประตูสวนลุมพินี ก็มีพระบรมราชานุสาวรีย์ของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ขนาด ๓ เท่าพระองค์จริง ฝีมือท่านศาสตราจารย์คอร์ราโดประดิษฐานเด่นเป็นสง่าดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์จะสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมจังหวัดพระนครกับจังหวัดธนบุรี เพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง ๑๕๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี ได้รับหน้าที่เป็นผู้ปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยการออกแบบของสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ อันเป็นผลงานที่ท่านประติมากรมีความสุขมากที่ได้ปฏิบัติงานร่วมกับอัจฉริยะศิลปินของประเทศสยาม พระบรมรูปนี้ได้นำต้นแบบปูนปลาสเตอร์ลงเรือไปหล่อโลหะที่ประเทศอิตาลี โดยการควบคุมดูแลของท่านศาสตราจารย์ และได้ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยทันการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๕๐ ปี ในวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ นับเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ที่ใหญ่โตที่สุดอันดับแรกของท่านในประเทศสยาม

---

๒ เดือนกับอีก ๑๘ วันต่อมา การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองก็เกิดขึ้น จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตย แนวการทำงานของท่านศาสตราจารย์ก็เปลี่ยนแปลงเนื้อหา และวัตถุประสงค์ไปตามเจตนารมณ์ของผู้มีอำนาจที่เป็นคณะรัฐบาลชุดใหม่ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มักจะยกย่องเทิดทูนวีรชนในจังหวัดของตน โดยการสร้างอนุสาวรีย์วีรชนในประวัติศาสตร์

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ ท่านประติมากรก็ได้รับคำสั่งให้ปั้นวีรสตรีท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโมให้แก่ชาวจังหวัดนครราชสีมา อนุสาวรีย์นี้ท่านปั้นเป็นรูปหญิงไทยยืนถือดาบ การวางทีท่าสง่างาม น่าเกรงขาม ใบหน้าเป็นหญิงไทยแท้ ๆ มีชีวิต

ชีวามาก

งานประติมากรรมนับวันจะเพิ่มมากยิ่งขึ้น ลำพังเพียงท่านศาสตราจารย์คนเดียวคงจะปฏิบัติไม่ทันการ ท่านจึงจัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนวิชาความรู้ทางด้านศิลปะสากล ทั้งด้านปฏิบัติและทฤษฎีแก่เด็กหนุ่มสาวชาวสยาม ด้วยความร่วมมือและเห็นชอบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ ผู้บังคับบัญชาซึ่งศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มาจากกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

โรงเรียนประณีตศิลปกรรม จึงได้กำเนิดขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๔๗๗ นับเป็นโรงเรียนสอนศิลปะสากลแห่งแรกของประเทศสยามและภาคพื้นตะวันออกไกล โดยใช้หลักสูตรเช่นเดียวกับสถาบันสอนศิลปะ ณ นครฟลอเรนซ์ที่ท่านศาสตราจารย์ศึกษามา

ศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี ต้องเพิ่มภาระการเขียนตำรับตำราและดำเนินการสอนศิลปะทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติราชการงานของกรมศิลปากร ทั้งงานปั้นและควบคุมการหล่อโลหะด้วย

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยออกแบบโดยสถาปนิกได้สร้างขึ้นเสร็จเรียบร้อยในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ ภาพประติมากรรมประดับฐานปีกนกทั้งสี่ เป็นผลงานออกแบบของท่านศาสตราจารย์ และลูกศิษย์รุ่นแรก ๆ เป็นผู้ปั้นอย่างเร่งรีบ เพื่อให้ทันพิธีเปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน

ยังไม่ทันจะหายเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานหนัก ท่านศาสตราจารย์และลูกศิษย์ก็ได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้ปั้นรูปทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจสนาม และข้าราชการพลเรือนขนาดใหญ่เพื่อประดับอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ซึ่งเป็นอนุสรณ์สงครามกรณีพิพาทกับอินโดจีนของฝรั่งเศส

ศิษย์ทุกคนก้มหน้าก้มตาทำงานหนักด้วยความรับผิดชอบ ด้วยน้ำใจรักในศิลปะ และด้วยความเคารพรักบูชาในตัวท่านศาสตราจารย์ ครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางศิลปะให้แก่พวกเขา

และจากความสามารถ ความมานะอุตสาหะพยายามในการปฏิบัติงานประติมากรรมของบรรดาลูกศิษย์และอาจารย์แห่งโรงเรียนศิลปากร ที่เปลี่ยนชื่อมาจากโรงเรียนประณีตศิลปกรรม จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงมีคำสั่งให้พระยาอนุมานราชธน อธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้น ร่วมกับศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี จัดทำหลักสูตรการศึกษาศิลปะขึ้นใหม่ เพื่อประกอบร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นแทนโรงเรียนศิลปากร

พุทธศักราช ๒๔๘๐ มหาวิทยาลัยศิลปากรเปิดการศึกษาขึ้นท่ามกลางสงครามโลกครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานครกำลังถูกโจมตีทางอากาศอย่างหนัก บางครั้งอาจารย์และนักศึกษาต้องรีบลงหลุมหลบภัยในบริเวณมหาวิทยาลัย แต่ท่านศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี ก็ยังเดินทางจากบ้านมาสอนทุกวันไม่เคยหยุด

เมื่ออิตาลีประกาศยอมแพ้สงคราม สาเหตุประการหนึ่งคงเพราะความกลัวศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมจะถูกระเบิดทำลายราบเป็นหน้ากลอง ญี่ปุ่นจึงต้องจับชาวอิตาเลียนในประเทศไทยไว้เป็นเชลยศึก ทั้ง ๆ ที่เคยเป็นฝ่ายอักษะพวกเดียวกัน

ท่านศาสตราจารย์ถูกชิงควบคุมตัวโดยรัฐบาลไทย ซึ่งตระหนักในความรู้ความสามารถ ความสำคัญของท่าน ถ้าหากให้ฝ่ายญี่ปุ่นจับและควบคุมตัว ท่านจะต้องถูกส่งไปใช้แรงงานหนัก เพื่อก่อสร้างทางรถไฟสายมรณะหรือสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรีอย่างแน่นอน และท่านอาจสิ้นชีวิตลง ณ ที่นั้นอย่างไร้ค่า

"...จะทูลข่าวให้ทรงปลงธรรมสังเวชเรื่องหนึ่ง ด้วยได้ทราบว่า เฟโรจี ครูช่างปั้นถูกควบคุมตัว จะต้องเป็นเชลยเพราะชาวอิตาเลี่ยนยอมแพ้สงครามในยุโรป ค่อยยังชั่วที่ไทยจับ เพราะไทยเลี้ยงฝรั่งเชลยด้วยปรานี ถ้าญี่ปุ่นจับ จะต้องถูกเอาไปเป็นกรรมกรทำรถไฟ คิดดูน่าอเนจอนาถใจ..."

นั่นเป็นน้ำพระทัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงปรารภด้วยความห่วงใยถึงศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี ต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระญาติสนิทของพระองค์ท่าน

พุทธศักราช ๒๔๘๗ ท่านศาสตราจารย์คอร์ราโด เฟโรจี ตัดสินใจเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทยตามคำแนะนำของหลวงวิจิตรวาทการ และเปลี่ยนชื่อเป็น ศิลป์ พีระศรี ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นเชลยศึกประการหนึ่ง และเพื่อความสะดวกในการดำรงชีวิตในฐานะเป็นคนไทยอีกประการหนึ่ง

แต่ในความรู้สึกโดยแท้จริงของท่านแล้ว ท่านมักจะกล่าวเสมอว่า ท่านไม่ยึดติดในเชื้อชาติ หรือศาสนาใด ท่านรักและเทิดทูนศิลปะเหนือสิ่งอื่นทั้งหมด และศาสนาของท่านคือ ศิลปะ ท่านเคยเขียนไว้ในบทความว่า

"...ศิลปะกับศาสนามีจุดมุ่งหมายปลายทางเกี่ยวกับจิตใจอย่างเดียวกัน ศาสนาสอนให้เราเป็นคนดี โดยอาศัยการเรียนรู้หลักธรรม ส่วนศิลปะทำให้เราเป็นคนดี โดยอาศัยการเรียนรู้ส่วนประสานกลมกลืนและความงาม..."

"...ความแตกต่างกันระหว่างศาสนาและศิลปะ ก็อยู่ที่ศาสนาก่อให้เกิดความสบายใจ ถ้าเราเชื่อถือ ศิลปะก่อให้เกิดความสบายใจ ถ้าเรามีความรู้สึก..."

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ ค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้นมาก เนื่องจากค่าของเงินบาทตกต่ำ เงินเดือนของท่านไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายและภาระต่าง ๆ ของครอบครัว ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตรชายที่ประเทศอิตาลี ท่านขอร้องให้รัฐบาลแก้ไขสัญญาอัตราว่าจ้างการทำงานเสียใหม่ เพราะไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงอัตราค่าจ้างมาเลยเป็นเวลาหลายปี รัฐบาลขณะนั้นยังไม่สามารถช่วยเหลือทางด้านการเงินท่านได้ ด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และความรับผิดชอบต่อครอบครัว ท่านจึงขอกลับไปทำงานที่อิตาลีก่อน ท่านจากไปด้วยความอาลัยรักของบรรดาศิษย์และข้าราชการกรมศิลปากร

ปีพุทธศักราช ๒๔๙๒ รัฐบาลไทยได้ขอร้องให้ท่านเดินทางกลับมา และปรับเงินค่าจ้างให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของท่าน ท่านศาสตราจารย์จึงตัดสินใจกลับประเทศไทยอีกครั้ง ด้วยห่วงใยการศึกษาของศิษย์ในมหาวิทยาลัยศิลปากร นับว่าเป็นการตัดสินใจที่ยิ่งใหญ่และเสียสละมากที่สุดของชีวิตคน ๆ หนึ่งที่มีให้ต่อประเทศไทย เพราะครอบครัวของท่านต้องพังทลาย พลัดพรากจากกัน ภรรยาและบุตรธิดาไม่ยอมกลับมาด้วย ภรรยาและบุตรชายของท่านกลับไปใช้นามสกุลเดิม และได้ขอแยกทางจากท่านไปตราบชั่วชีวิต

แม้ครอบครัวของท่านจะประสบมรสุมร้ายและนำความขมขื่นมาสู่ชีวิตส่วนตัวของท่าน ท่านก็อดทนและอุทิศวันเวลาอันมีค่าให้แก่ลูกศิษย์ในมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อความเจริญก้าวหน้าของวงการศิลปะในประเทศไทย

ท่านได้เริ่มจัดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑ ขึ้น ในปี ๒๔๙๒ นับเป็นการเผยแพร่ศิลปะให้แก่ประชาชนอย่างเป็นระบบและกว้างขวาง กระตุ้นให้ศิลปินทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่อง งานแสดงศิลปกรรมแห่งชาตินี้ได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน ได้สร้างศิลปินที่มีความสามารถให้แก่ชาติบ้านเมืองหลายท่าน

พุทธศักราช ๒๔๙๕ ท่านได้ปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราช และในปี ๒๔๙๙ ด้วยวัย ๖๔ ปี ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังได้ปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ ดอนเจดีย์ ร่วมกับศิษย์เอกของท่าน

จากการที่ท่านได้ศึกษาแบบอย่างของพระพุทธรูปทุกยุคทุกสมัย ศึกษาพุทธปรัชญาและซาบซึ้งในพระพุทธศาสนา ท่านจึงได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เป็นผู้ปั้นพระพุทธรูปปางลีลาเมื่อปี ๒๕๐๐ เพื่อเฉลิมฉลองยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ ผลงานชิ้นนี้ บรรดาศิษย์รุ่นหลังได้ช่วยกันขยายขนาดให้ใหญ่โตขึ้น ดังจะเห็นได้ที่พุทธมณฑลในปัจจุบัน

ช่วงระยะวัยชรา ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี มุ่งเน้นทำงานทางด้านวิชาการ เขียนบทความบทวิจัยเกี่ยวกับศิลปกรรมของไทย เดินทางไปค้นคว้าวิจัย สัมมนา ขอทุนและผู้เชี่ยวชาญจากยูเนสโก มาดูแลอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังตามวัดวาอารามทั่วประเทศ จนกระทั่งคนไทยปัจจุบันต่างตระหนักรับรู้ถึงคุณค่าของศิลปะไทย และเกิดความรักความหวงแหนในมรดกอันล้ำค่าของบรรพบุรุษ

สิ่งที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ปรารถนาจะเห็นในช่วงชีวิตของท่าน ก็คือหอศิลป์สมัยใหม่หรือหอศิลป์แห่งชาติ ท่านต่อสู้เรียกร้องมาตลอดเพื่อให้รัฐบาลเห็นความสำคัญ เพราะจะเป็นสถานที่แสดงงานศิลปะอย่างสง่าผ่าเผย และเป็นที่เก็บรักษาผลงานศิลปะของศิลปินในยุคสมัยต่าง ๆ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการของศิลปกรรมสมัยใหม่ของไทย ท่านทั้งเขียนบทความเรียกร้องและพูดคุยให้ผู้ใหญ่ในบ้านเมืองได้ตระหนักในความสำคัญนี้ จนในต้นปี ๒๕๐๕ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณได้อ่านพบบทความของท่านในเอกสารของยูเนสโก จึงเชิญท่านไปพบเพื่อขอให้ท่านส่งโครงการมาให้ ทางรัฐบาลจะสนับสนุนช่วยเหลือทางด้านการเงินส่วนหนึ่ง

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี กล่าวกับลูกศิษย์ว่าเป็นวันที่ท่านมีความสุขที่สุดในชีวิต แต่ท่านยังไม่ทันได้เขียนโครงการให้สมบูรณ์เสนอต่อ ดร. ป่วย อึ๊งภากรณ์ ท่านก็ต้องเข้าโรงพยาบาลศิริราช เพื่อผ่าตัดมะเร็งที่ปลายลำไส้ใหญ่

คุณมาลินี พีระศรี ภรรยาคนไทยของท่านผู้มีความรักความเข้าใจท่านอย่างลึกซึ้ง ได้อยู่ดูแลปรนนิบัติท่านตลอดเวลา

โชคร้ายของวงการศิลปะ ของบรรดาศิษย์แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร และผู้เคารพรักศรัทธาในตัวท่าน

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้จากพวกเราไปในค่ำคืนวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕ คงทิ้งไว้แต่ความทรงจำรำลึกถึงคุณงามความดี ความเสียสละและอุดมคติของท่านที่ตราตรึงอยู่ในจิตใจของลูกศิษย์ ครูอาจารย์ และของคนไทยที่รักในศิลปะตราบนานเท่านาน

"...ข้าพเจ้าได้จากโลกนี้ไปแล้วโดยไม่เสียใจ เพราะข้าพเจ้าได้อุทิศชีวิตของข้าพเจ้าให้แก่บางสิ่งบางอย่างที่เป็นประโยชน์ แม้เพียงในฐานะผู้รับใช้ศิลปะที่ต่ำต้อย..."

พุทธศักราช ๒๔๖๖

ฝรั่งชาวอิตาเลียน ๓ คน พ่อ แม่ ลูกสาว ลงเรือเดินสมุทรจากท่าเรือเมืองเจนัวมาประเทศสยาม

๓๔ ปีต่อมา *คอร์ราโด เฟโรจี* ผู้เป็นพ่อ ทิ้งเถ้าถ่านธุลีของร่างกายไว้ใน

แผ่นดินแผ่นน้ำของสยามประเทศ *แฟนนี่* ผู้เป็นแม่สิ้นชีวิตที่บ้านในนครฟลอเรนซ์ เมื่อต้นปีพุทธศักราช ๒๕๓๒ ท่านมีอายุยืนยาวนานถึง ๙๖ ปี

อิซาเบลลา ลูกสาว แต่งงานมีลูกหลานตั้งครอบครัวอยู่ที่เมืองมิลาน เธอและสามีเคยกลับมาเยี่ยมห้องทำงานและอนุสาวรีย์ของพ่อที่มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๐

ลูกชายชื่อ *โรมาโน* เกิดในประเทศสยาม เป็นศาสตราจารย์ทางสถาปัตยกรรม อยู่ดูแลแม่ที่เมืองฟลอเรนซ์จนวันสิ้นชีวิต ก่อนนั้น เขาและ*ซิลเวีย* ลูกสาว เป็นตัวแทนของแม่ผู้ชราภาพ เข้าเฝ้าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อครั้งพระองค์เสด็จเยือนยังเมืองฟลอเรนซ์ ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๑

ท่านศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้จากพวกเราไปนานแล้ว นานจนผู้คนสมัยนี้ต่างไต่ถามกันด้วยความงุนงงสงสัย เมื่อได้อ่านหนังสือ *"อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์"* ว่า คุณธรรม จริยธรรม และความเมตตาปรานี ปรารถนาดีต่อลูกศิษย์ของท่าน เป็นเช่นนั้นจริง ๆ หรือ ? ดูจะเป็นเรื่องมหัศจรรย์และเหลือเชื่อของผู้คนในยุคนี้

คำตอบ...คงไม่ได้อยู่ในสายลม... แต่มันอยู่ในความทรงจำของจิตวิญญาณของลูกศิษย์และผู้คนที่เคยรู้จักมักคุ้นกับท่าน ไม่ว่าจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่แห่งราชวงศ์จักรี ที่ท่านศาสตราจารย์เทิดทูนและทุ่มเทกำลังกายกำลังใจทำงานถวาย ไม่ว่าจะเป็นผู้มีอำนาจเผด็จการแห่งรัฐ ไม่ว่าจะเป็นศิลปินน้อยใหญ่ในอดีตและในปัจจุบัน หรือแม้แต่ช่างปั้น ช่างหล่อ ช่างผสมปูน ข้าราชการแห่งกรมศิลปากรที่เคยร่วมงานกับท่านมา ตลอดจนนักการภารโรงของมหาวิทยาลัยศิลปากรในครั้งกระนั้น

และคำตอบ....อาจจะยังหลงเหลืออยู่ในสำนึกของคนรุ่นปัจจุบัน ที่จิตวิญญาณไม่หยาบกระด้างจนเกินไป....

"...ชีวิตสลาย อาณาจักรพินาศ ผลประโยชน์ของบุคคลมลายหายสิ้นไป....ศิลปะอันเป็นผลงานทางด้านพุทธิปัญญาของมนุษย์ คือสิ่งเดียวเท่านั้นที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีค่า และจะดำรงคงอยู่ซึ่งประจักษ์พยานแห่งกิจกรรมและความมีปัญญาของตนไว้...นอกจากนี้แล้วก็เป็นสิ่งลวงทั้งสิ้น..."

ศิลป์ พีระศรี

นิพนธ์ จิตรกรรม

ผู้เขียนบทบรรยาย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
จัดทำภาพและบันทึกเสียงคำบรรยายประกอบเพลง
๑๕ กันยายน ๒๕๓๕

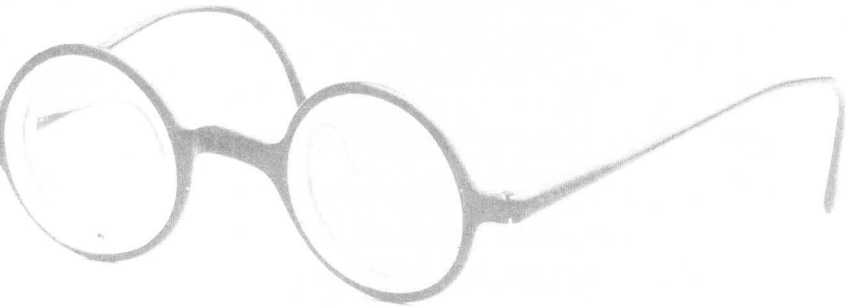

ผลงานบางส่วนของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

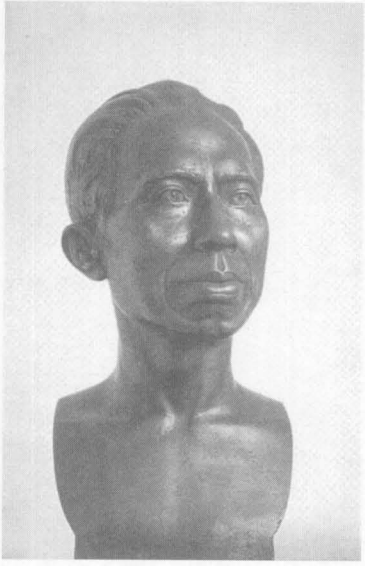

สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

รูปปั้นต้นแบบพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ ๑

พระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ ๑

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

อาจารย์ศิลป์ขณะกำลังปั้นม้าทรง (ต้นแบบขยาย) พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

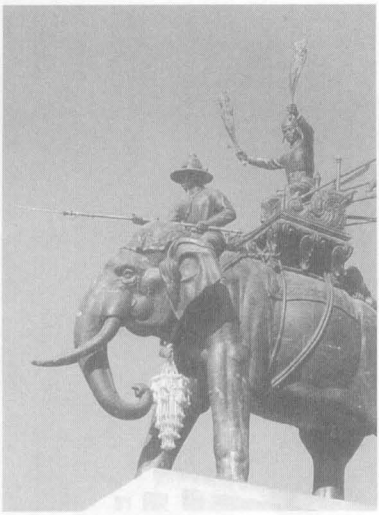

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์ขณะกำลังปั้น-แต่งปูนช้างทรง พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

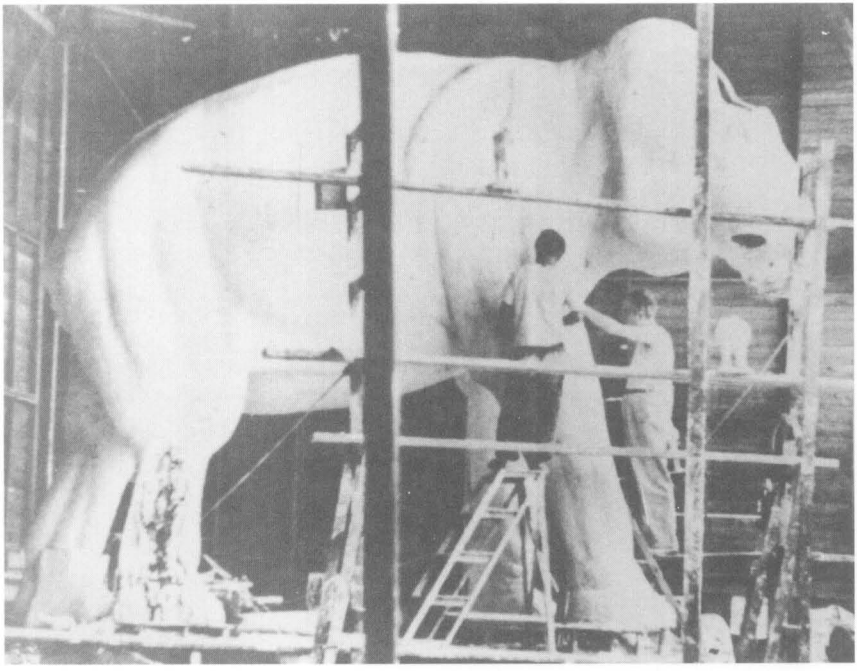

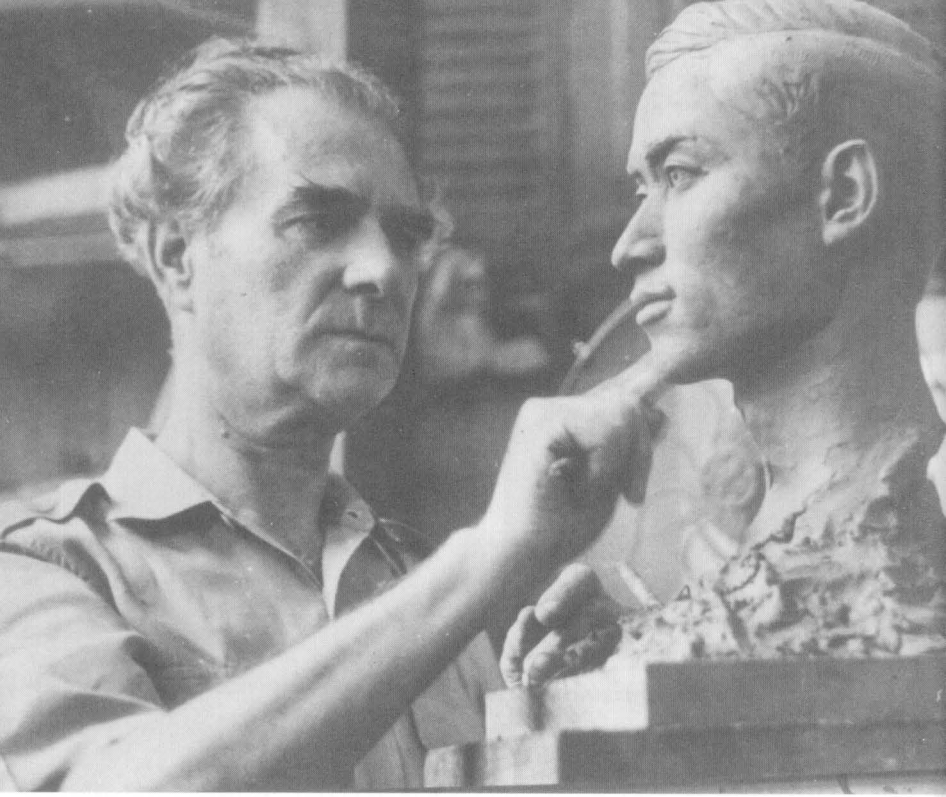

อาจารย์ศิลป์ขณะกำลังปั้นพระพักตร์ พระบรมรูปรัชกาลที่ ๘

พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ ๖

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

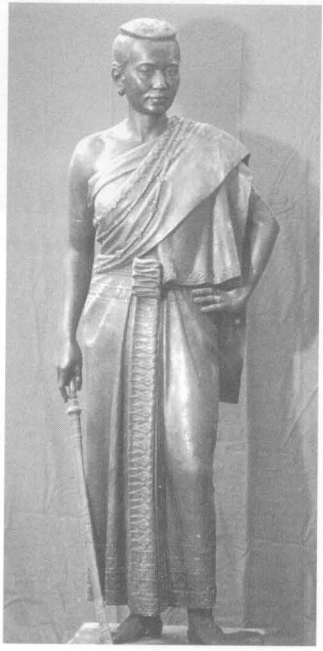

โต๊ะทำงานเอกสาร ภายในห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์

โต๊ะสำหรับงานเขียนแบบ ภายในห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์

โต๊ะทำงานตัวใหญ่ ภายในห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์

ห้องทำงานของอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ปัจจุบันจัดให้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ เปิดให้ประชาชนเข้าชมในเวลาราชการ

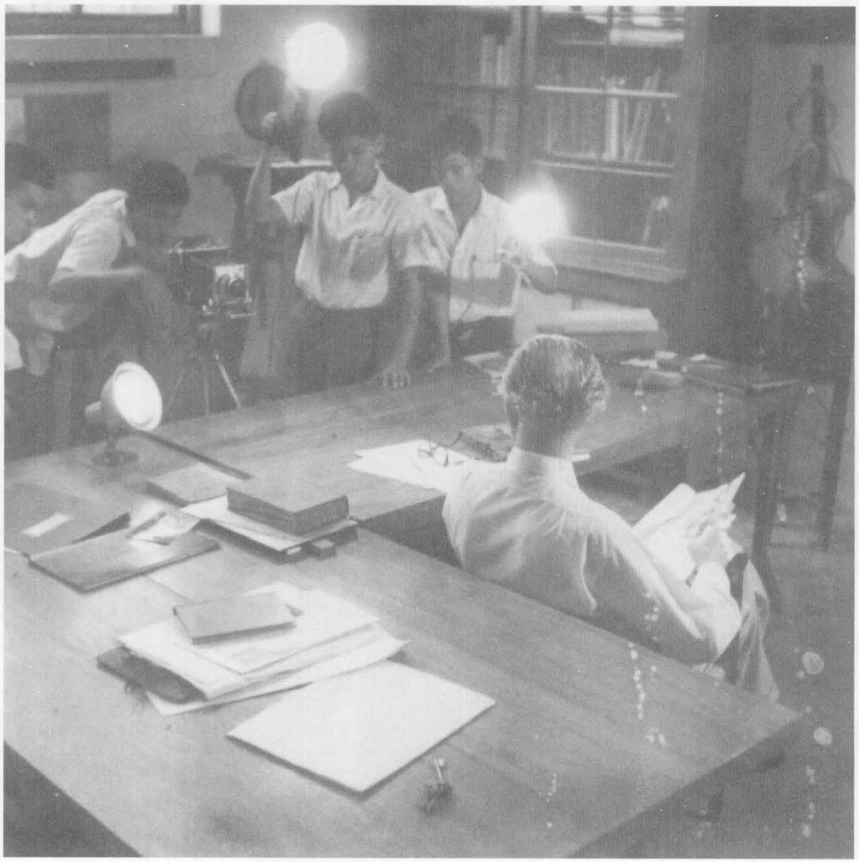

คณะผู้จัดทำขอขอบคุณผู้ถ่ายภาพและเจ้าของภาพทั้งหมดที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้

ขอขอบคุณ

วิจิตร วังส์ไพจิตร (ว.เด็กหมิ่น)
พูน เกษจำรัส
อวบ สาณะเสน
ชวลิต เสริมปรุงสุข
สมบัติ วรรณทรัพย์
สงกาศ บุญญาสัย
และช่างภาพนิรนาม

ภาพสิ่งของเครื่องใช้และภาพภายในห้องทำงานของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี
(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์) จากนิตยสาร ARTRECORD

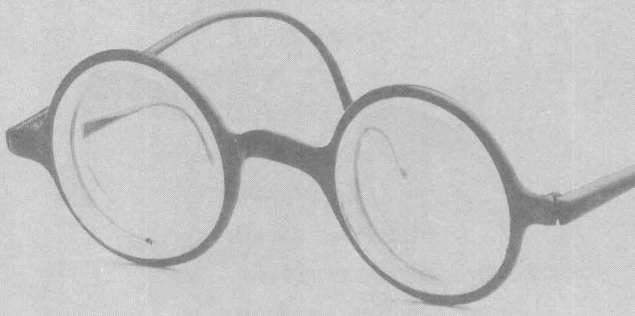

คณะทำงาน และผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำ

คณะกรรมการกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์

น.อ.อาวุธ เงินชูกลิ่น	ประธานกรรมการ
นายนิพนธ์ ขำวิไล	รองประธานกรรมการ
นายสงกาศ บุญญาสัย	กรรมการ
นายแหลมสิงห์ ดิษฐพันธุ์	กรรมการ
นายประสพชัย แสงประภา	กรรมการ
นางฉันทนา ดาวราย	กรรมการ
นางเสริมรัตน์ สุธีวงศ์	กรรมการและเหรัญญิก
นายวิจิตร อภิชาติเกรียงไกร	กรรมการและเลขานุการ

คณะทำงานหนังสืออาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓

บรรณาธิการบริหาร	วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร
บรรณาธิการ	นิพนธ์ ขำวิไล
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	โอชนา พูลทองดีวัฒนา
ออกแบบรูปเล่ม	วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร
คอมพิวเตอร์กราฟฟิก	ไทยฟอร์มสตูดิโอ
	รัตนา สาลี
	พีรดา สินธุเดช
พิมพ์ต้นฉบับ	ปวีณา เอื้อน้อมจิตต์กุล
	ลลิดา ชัยกุล
	ทิพาพร พุทธิจิตวิเศษ
ขอขอบคุณ	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์
	คุณกำจร เตชะวิเชียร
	คุณดวงใจ พิชิตณรงค์ชัย
	คุณวรรณา ดงเหลือสิน
	คุณดารุณี เอี่ยมสังข์ทอง
	คุณศิริลักษณ์ กัณฑศรี

แสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลกับคณะดำเนินงานได้ที่

สำนักวิจัยศิลป์ พีระศรี
๒/๗ หมู่ ๗ ซอยพุทธานุภาพ
ถนนพุทธมณฑลสาย ๒ แขวงบางไผ่ เขตบางแค
กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐
โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๗-๑๕๗๒, ๐๘๙-๔๔๗-๓๙๔๗
โทรสาร ๐๒-๘๘๗-๑๕๗๒
E-mail : wijit.thaiform@gmail.com

“นาย...
ถ้าฉันตาย...นายนึกถึงฉัน นายรักฉัน...
นายไม่ต้องไปทำอะไร...
นายทำงาน...”

ศิลปินมีความประหลาด
มีข้อบกพร่อง
และมีคุณสมบัติต่าง ๆ
เหมือนกันกับมนุษย์ทั้งหลายทั่ว
แต่ศิลปินได้รับความรู้สึกที่ไวยิ่ง
และมีลักษณะพิเศษส่วนตัวมาก
ศิลปินบางคนช่างคิดฝัน
บางคนมีอารมณ์ร้าย
บางคนตลกโปกฮา
บางคนเป็นนักเยาะเย้ย กระทบกระ
บางคนขมขื่น และอิจฉาตาร้อ
บ้างก็เป็นคนเปิดเผย
ใช้เงินหมดทุกสตางค์จนเกินราย
และบางคนก็งกเงิน

ศิลป์ พีระศรี

อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์

หนังสือที่บอกเล่าเรื่องราวความผูกพันของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี
บิดาแห่งศิลปะสมัยใหม่ของประเทศไทย และผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยศิลปากร
กับเหล่าบรรดาลูกศิษย์ที่เคยมีโอกาสได้ศึกษาหรือสัมผัสกับท่านอย่างใกล้ชิด
ซึ่งในปัจจุบันล้วนเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง และประสบความสำเร็จในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ
ทั้งศิลปิน กวี นักเขียน ครู อาจารย์ นักวิชาการ สถาปนิก นักออกแบบ นักโบราณคดี ฯลฯ
ทุกคนได้ร่วมกันถ่ายทอดแง่มุมความประทับใจที่มีต่อศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี
และเรื่องราวชีวิตการศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยศิลปากรของพวกเขา
ผ่านข้อเขียนและเรื่องเล่า ซึ่งมีทั้งเรื่องราวแห่งความสุข ความทุกข์ ความรัก และความฝัน
เปรียบเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์ และความทรงจำอันมีค่าของชาวศิลปากร

**รายได้จากการจำหน่ายมอบให้ กองทุนอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์*

ISBN 978-974258423-8

9 789742 584238

ราคา 500 บาท

ภาพปกสีน้ำมันบนผ้าใบโดย
วราวุธ ชูแสงทอง (เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕)
ผลงานสะสมของคุณสมชัย ส่งวัฒนา